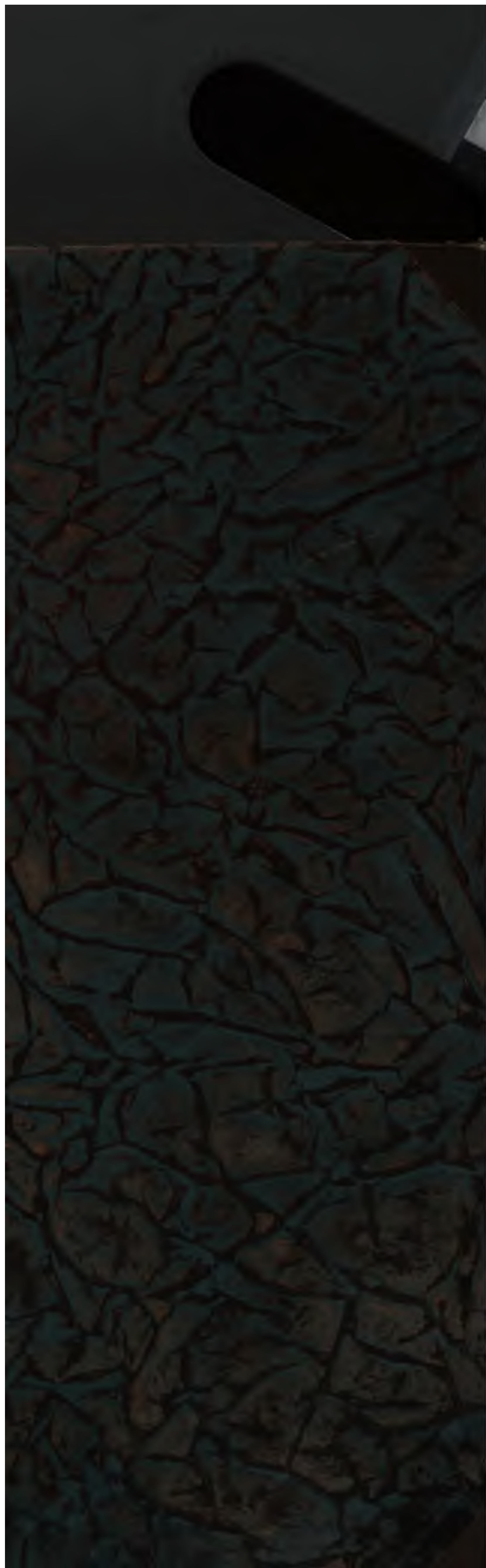



STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

PROF. FR. RUTH:

KRONIKA KRÁLOVSKÉ PRAHY

A OBCÍ SOUSEDNÍCH.

III.

ZEVRUBNÝ POPIS
VŠECH UMĚLECKO-HISTORICKÝCH
PAMÁTEK A VYNIKAJÍCÍCH BUDOV,
DĚJINY MĚSTA,
BIOGRAFIE SLAVNÝCH MUŽŮ,
POVĚSTI A LEGENDY.

*

S ČETNÝMI PŮVODNÍMI VYOBRAZENÍMI V TEXTU,
A SEDMI PŘÍLOHAMI.

NÁKLADEM
PAVLA KÖRB
V PRAZE,
PŠTROSSOVA

KRONIKA
KRÁLOVSKÉ PRAHY
A OBCÍ SOUSEDNÍCH.

SEBRAL A VYPRAVUJE
PROFESSOR FRANTIŠEK RUTH.
OBRAZEM DOPROVÁZÍ
PAVEL KÖRBER.

SVAZEK III.

KARLOVA TŘÍDA — MALOSTRANSKÉ NÁMĚSTÍ.

S ČETNÝMI ILLUSTRACEMI A SEDMI PŘÍLOHAMI.

MCMIII.
NÁKLADEM PAVLA KÖRBRA V PRAZE.

Karlova tř. Krl., jest první příčná ul. na vých. od Jungmannova nám., od řeky k příkrému vrchu Žižkovu. Jest velice široká, mnohé domky ještě nízké, starší. Do r. 1863 z části slula Česká, pak Půtova (dle letohrádku, jenž tu stával); druhá část od Palack. tř. ke Královské slula do r. 1877 Nová ul., odtud k řece Vodní i Vodičkova.

Č. 110-5 zlaté slunce, 133-13 sv. Trojice, rohový dům č. 147-14 u města Heidelbergu, druhý roh č. 115-15 u římského císaře, č. 289 a j. (až i na rohu Žižk. ul. s obou stran) jest továrna akciové společnosti strojírny dříve Breitfeld, Daněk a spol. Čeněk Daněk založil ji r. 1854 s Götzlem; povýšen byl na šlechtictví s titulem z Esse. Jeho poprsí stojí v zahradě tovární; jest to práce českého sochaře Jindř. Kautsche, jenž r. 1882 byl učitelem na zlatnické škole a nyní žije v Paříži. — Strojírna ta r. 1872 se spojila s továrnou firmy Breitfeld a Evans, založené r. 1832, v jednu. Společnost nynější ve 4 továrnách zaměstnává přes 4000 dělníkův a stojí v čele rakousko-uherských strojíren. — V »Daňkovce« býval inženýr Mašín, první manžel známé Dragy, potom choti srbského krále Alexandra, s nímž zavražděna byla v červnu 1903.

Třída tato i následující připomínají památku velikého krále našeho Karla IV., jenž nade všechna města Prahu miloval a zveleboval a byl i horlivým milovníkem jazyka našeho. Abych aspoň jeden příklad uvedl, r. 1356 nařídil, aby synové německých kurfiřtů v mládí všichni se učili řeči slovanské.

A věru zasloužil si toho, aby i ulice hlásaly jeho jméno. Psáti o něm bylo by zde nemístno; každé dítě ví o jeho zásluhách, a v knize naší na mnohých místech o něm mluveno. O zlatém období literatury za jeho doby viz Flajšhans str. 72 n. Viz též Zoubek, Karel IV. a jazyk český, Osvěta 1877.

Zde připomínám pouze pověst, že když Karel IV. umíral, na Karlově Týně sám od od sebe zvonek se rozezvučel na Karlovu poslední hodinku:

Ráz na ráz v zvon železné srdce bije,
ze zvonu hlučí truchlá melodie;
však živé duše nelze viděti,
jež vyzvání mrtvému knížeti.
Poklekl zvoník a naslouchá chvíli,
jak zvonek stříbrozvuký lká a kvílí,
a za ním zvony v jednom hlaholení.
To tajemné je hrany znění:
Karla není — Karla není! *(Josef Wünsch.)*

Karlova tř. Sm. a Koš., z prostranství u Albrechtských kasáren na jz. pod Kinského zahradou do Košíř u Klamovky. Jest to příkrá, ale s počátku pěkná ulice s mnohými novými domy, zdravý pobyt pro množství velikých zahrad, jako jest veřejná Kinských, dvě klášterní a mnohé soukromé.

Kde zeď zahrady Kinských jest nejvyšší, proti hospodářskému stavení kláštera nejsv. srdce Ježíšova, jest schodiště klenuté do Kinských zahrady s východem v ní u villy.

Po levé straně č. 96-2 u hradu (viz Kinského tř.). Na rohu Husovy tř. č. 100 (101)-10 veliký dům s hodinami býv. Prsténka, nyní u Karla IV. — Č. 418-18 u Vlasty. — V č. 102, býv. Maxmiliánce, jest kongregace Milosrdných sester sv. Karla Bor. (viz str. 339.). — Proti ústavu hluchoněmých jest č. 657 a 103 v býv. zahradě hrab.

Claryho* klášter a kostel nejsv. srdce Ježíšova (Sacre-Coeur) s pensionátem, soukromou dívčí školou a velikým sadem. Jest tu gotický, jednolodní kostel; zde se chovají ostatky sv. mučenice Flavie Viktorie, přinesené sem z římských katakomb a darované od císařovny Anny. Chová se tu též kamenná deska s nápisem z katakomb. V kapli sv. Jana Nep. jest krásný obraz Dobrého Pastýře od malíře Lva Lercha (1856—1892), rodáka smíchovského. V čekárně klášterní jest umělecky hedvábím vyšívaný obraz, dar téže císařovny; pracován byl 18 let v klášteře tyrolském.

V pravo za Kinského zahradou na místě č. 104-13 v ráji koupeném od kníž. Kinského jest nová rozsáhlá budova ústavu hluchoněmých, jež svou velikostí nehodí se do těchto pěkných míst. Základní kámen byl položen r. 1901 za přítomnosti císaře Františka Josefa I., budova pak vysvěcena ve dvou letech obětavostí a podporou příznivcův. Ústav ten do r. 1902 byl na Karlově nám. (v. t.) v domě Faustově. Bydlí zde ředitel ústavu kanovník K. Kmoch.

Za ním č. 105-15 u tří kamenů, byt spisovatele Jos. Holečka. — Vedle jest 106 a 376 (maj. kníže Karel Löwenstein-Wertheim-Rosenberg) klášter Benediktinek u sv. Gabriela, dříve t. zv. Kanclířka, s kostelem vystavěným r. 1888—1891. (Viz Pauly, Památník města Smíchova s illustr.) Založila jej na pozemku odkoupeném od Kinského zahrady hrab. Gabriela Sweert-Sporková, věnovavši k tomu účelu million zl.; jest zde pochována v kryptě za hlavním oltářem. Přijdeš-li sem, zdá ti se, jako bys viděl památku starobylou, tak ryzí jest románský sloh; uvnitř jest bohatá polychromie, krásné obrazy na omítce, ač rázu nám neobvyklého, vše od umělců z řádu Benediktinův. — Naproti při ul. Kobrově jest č. 576-46 u bílého jelena, kde bydlí akad. malíř Ferd. Hetteš; vedle v č. 568-48 akad. malíř Em. Dítě. V rohu zdi zahradní na kraji ul. Švédské jest relief umírajícího sv. Františka; pozůstatek to po Jesuitech.

Naproti za ul. Švédskou č. 705-21 u Ježíška (dle kapličky v rohu zahrady) a nové domy se zahradami. V č. 1043-31 n. bydlí univ. prof. MUDr. Karel Chodounský. Č. 162-35 Paliarka horní či Večkerka, kde má K. Pašek továrnu na vodovody, pumpy a větrné motory. Dále od ul. Purkyňovy (v l.) ulice Karlova se sklání a jest ještě velmi neupravena. Č. 668-41 obecní infekční nemocnice se zahradou v pěkné poloze při úvale na rozhranní dvou vršků. — Č. 161-51 Palata dolní (horní jest nad Plátenicí ke Strahovským lomům č. 110) či u modrého hroznu.

Č. 156-65 Vyšinka, kde jest c. kr. stráž bezpečnosti. Dále v l. ještě se táhnou domy (č. 179 v Košířích u Mozarta, č. 877-80 u Datlů), v pr. zahrady, bývalé vinice pod táhlým kopcem.

Karlova tř. Vnhr., s Ječnou ul. tvoří od zbourání hradeb na Komensk. nám. jedinou ulici.

Na rohu Komensk. nám. v l. jest živá kavárna Brezinova; vedle v domě stav. Al. Sikyty bydlí šk. rada spis. J. Končinský. Domy č. 2-7 a 1-11 vystavěny byly již r. 1880; v domě mezi nimi Em. rytíř Trmala z Toušic bydlil spisovatel K. Rais, než se stal ředitelem školy v Slezské tř. Na rohu Tylova nám., kde jest známý obchod Chmelův, jest dům z r. 1879 č. 659-13 u Karla IV., maj. cukrovarníka Fr. Gollera.

Č. 181-19 maj. stavitele Al. Bureše, náměstka starostova. V č. 25 n. bydlí akad. řezbář Jan Heidelberg, synovec známého sochaře Josefa Heidelberga.

V domě předposledním v l. 662-29, maj. pensijního fondu úředníků okresního zastupitelstva, jest místnost téhož úřadu; v přízemí obecní vinohradský ústav pro obstarávání pohřbův. Zde bydlí prof. univ. Phdr. Eug. Kadeřávek, r. 1898 rektor university. Roh náměstí č. 620-31 (vystav. r. 1877) na Valdeku, majetek stav. rady Boh. Staňka; atlanti u vchodu jsou pěkné práce sochařů Hergesella a Procházky.

Na jižní straně při Komenského nám. jsou veliké dva domy Jos. Bureše; bydlí tu řed. reálky spisovatel V. Starý, starosta ústř. spolku č. prof. Na druhém rohu Puchmaj. ul. 17-6 jest Cellerinovo ozdobné knihařství založ. r. 1853; jest to rozsáhlý závod, jehož

* Sestry srdce Ježíšova koupily r. 1872 villu tu, tehdy majetek továrníka Riedla z Riedlenšteinu a vystavěly si klášter s kaplí; kostel v l. 1882-1884 vystavěn byl dle plánu P. Gislena Bethuna, kněze řádu benediktinského z Emaus. Umělci z téhož řádu provedli i polychromii chrámu.

výrobky, hl. modlitební knihy, alba a p. se rozesílají i do ciziny. Zde bydlí okr. školní inspektor pražský prof. Kaňka. Vedle č. 16-8 maj. Boh. Korba z Weidenheimu. — V č. 567-16 u černého koně v 3. posch. bydlil jistý čas slavný básník J. Zeyer. V č. 590-20 bývalo okresní hejtmanství; poslední rohové stavení jest radnice (viz Purkyň. nám.) z této ulice jest vchod do fary a bytu monsign. Ferd. Lehnera, výtečného znalce památek stavitelských a spisovatele díla Dějiny umění nár. Českého. Fara na Vinohradech jest teprv od roku 1884 a byla dříve v č. 238 nároží Komensk. a Vávrovy tř.

Karlova tř. Žk., býv. Olšanská silnice od Hybernské ul. sev. od plynárny přes nám. Sladkovského k rozcestí u Lipanské ul.

Hned za domem rohovým z Husovy tř. u Bulhara vede viadukt Spojovací dráhy cís. Frant. Jos. a za domkem železničního eráru 92-3 trojitý viadukt České severní dráhy, za nímž č. 32-5 sluje Komotovka, což bývala restaurace s arenou, jež stávala však dále na místě nových domů 21—27 n. za hostincem u zlatého kola č. 19 n. V č. 994-29 jest tiskárna Grünhutova, č. 559-53 nová budova okresního soudu. V nároží č. 823-11 hostinec u Hálka. — Na jižní straně jest rozsáhlé nádraží obou jmenovaných drah; dále k vých. za ul. Žižkovou a Přemyslovou veliké prostranství pražské městské plynárny, otevřené 16. října 1867, a v ohradě její v zadu staré stavení Boudečka. Zde i dále k Olšanům bývaly vinice, zahrady a pole; na tomto místě vinice měl r. 1429 Matouš střelec od Horské brány, vedle zlatník Mikuláš Roll; dále dům, štěpnici, chmelnici a pole měl od r. 1463 král. podkomoří Vaněk z Valečova, o němž viz str. 104. — Na téže straně dále jest nový dům č. 22-8 na místě staré Sklenářky, na rohu Veleslavín. ul. 513-14 u Klepalů.

Na rohu Krásovy ul. 570 hotel Slavík či Vodák a blíže k Cimburk. ul. 615-67 hotel Suchý či u města Žižkova. O kostele viz Sladkov. nám. Za Milíčovou ul. 303-79 u maršálka Radeckého, č. 549-32 u zlaté podkovy, v soukromém domě č. 840-38 jest židovská modlitebna, v č. 599-95 jest útulna žen Domovina sv. Lidmily, poslední dům v l. 429-99 u města Velvar.

Karlova ul. I, z Křižovn. nám. od Karlova mostu na Malé nám; jméno to navrhl K. Havlíček v Pražských novinách r. 1848 po vyhlášení konstituce. Dělili ji na Velkou Karlovu od Křižovnického nám. k Husově tř. a Malou odtud na konec. Ve 14. století říkali Svatoklimentská a ještě kolem roku 1700 se čte jméno ul. sv. Klimenta (po kostele); později často Jezovitská po sídle toho řádu Klementinu.

Část od Liliové k Husově v 14. a 15. stol. slula Nožířská i Ševcovská dle řemesel tu hlavně provozovaných, jako jsou podobně Platnéřská, Pasířská, Jircháře, Soukenická a j.; konec k Malému nám. slul Zlatničí; ale v době Jiříkově »pusta stojí někdy plna byvši zlatníkův a té doby nemá ani veteśníků.« Za Václava IV. ze 6 domů zdejších na sev. straně bylo 5 domácích pánů zlatníkův, ale i sem se šířili ševci a nožíři z ulice sousední. Ještě dle popisu z r. 1792 zde bylo nejvíce krámů ševcovských.

O ševcích dí řád cís. Rudolfa z r. 1578 »že mezi všemi řemeslníky ode všech tří stavů největší naříkání na ně jest, že přetahují lidi« t. j. že jsou příliš drazí. Ceny bot z té doby viz Winter, Kult. obraz II. str. 428.

Ševcovští učeníci do nedávna byli zvláštní, podařenou figurkou pražských ulic; však již r. 1772 na květnou neděli »dva vejrostkové, od pořádku ševcovského z učení vyhnaní přišli do kostela sv. Jindřicha a mezi mládež se vedrali, kde místo pobožné písně zpívali:

Scípla jest rasu kobyla,
neví, jak ji odříti má,
povolal jest k sobě ševce,
jak ji má odříti lehce atd. –

.což v pravdě jest nic chvalitebného nebylo«.

Ševci (sutores) byli ti, kteří dělali obuv novou; vetešníky či prtáky (sutatores, cosolarii) jmenováni, kteří obuv jen spravovali a dávali nové nárty (praepedia) a podešve (subsolia). O sporech mezi nimi a ševci »novinníky« viz Tomek VIII. 367 a Winter Kult. obr. I. 578. Pořádek ševcovský v Praze se uvádí již r. 1391. Korouhev ševců byla blankytná, a na ní tři boty s ostruhami. — Jako jiní řemeslníci, i obuvníci druhdy šívali více na zakázku jen, ne do zásoby, do krámu. Až r. 1614 staroměstský švec Jan Postul měl přes 200 pantoflí kordovanských, 300 párů bot mužských, černých skoro 1000 párů; měl též několik pantoflí aksamitových a zlatohlavových i loveckých bot.

Jak se stalo, že ševci (nyní »obuvníci« nebo »hotovitelé obuvi«) byli v nevážnosti, nevím. Ale bývali. Tak jsem nalezl před lety v archivu čáslavském tento list úřadu podkomořího, v němž dle tehdejší mody »oni« se čte místo »vy«: »Slovutní, moudří a opatrní! Psaní Jich Daniele Zikmunda mezi starší obecní při pominulé obnově rady dosazeného týkající, při tomto kr. úřadu podkomořího refererirované jest, a při tom jakým spisem týž D. Z. se uchází, to příležitě obšírněji k spatření přichází. A poněvadž proti témuž D. Z. mimo to, že ševcovského řemesla jest, nic podstatného nepřednášejí, méně doličují, naproti tomu Jim dokonce nepatří, nejmilostivějším J. M. C. jmenem stalou obnovu rady a starších ob. v čem dotýkati neb valchovati a řemeslo ševcovské věc poctivá a náležitá, vedle toho nic témuž Zigmundovi v cestě není, tak že pouhá v tom passí versiruje. Pročež téhož D. Z. dále v též jemu conferirované povinnosti staršího obecenství hindrovati pod skutečnou demonstrací nebudou. Datum při J. M. C. kr. úř. podk. v Praze 19. listopadu 1696.« — Nechtěli tedy sousedé čáslavští ševce míti starším obecním.

Ulice tato tak nerovná a úzká jest ode dávna hlavní tepnou města, velmi živým spojením ke Karlovu mostu a tím s levým břehem, třeba tudy nemohla vésti elektrická ani koňská dráha. Za to tudy přejdou sta a sta pěších — a před 60 lety se tu procházeli jako nyní na Ferdinandce, — a to jest příčinou, že tu tak kvetly obchody, hlavně dříve, kdy všeliké ústavy a úřady soustředěny byly na Starém městě a nebyly rozestrkány po okraji Prahy, kde z nich mají větší užitek předměstí.

Takovýmto přesunováním středisk na obvod ovšem trpí Staré město, ale mylno by bylo se domnívati, že život se vzkřísí, když malebné, památné, rázovité ulice jeho se poboří a ustoupí novým, širokým třídám. Marna jest snaha velikou Prahu nynější koncentrovati v úzký obvod Starého města, tak jako nynější Řím moderní zkvétá tam, kde za dob římské veleříše byla předměstí a vojenské cvičiště, pole Martovo, kdežto staré náměstí-forum, hlavní střed, z něhož Řím vládl celému světu, časem sklesl na pastvinu, z níž k nebi žalují na smutnou změnu jen trosky chrámů, basilik a p. Zhouba ta ovšem v Římě zaviněna byla vpádem barbarův, ale v míře menší děje se tak v každém městě.

»U nás hlavní váhu klásti nutno na starší, historický ráz Prahy, který tu zbyl do našich dob přes veškerou nepřízeň minulosti. Ovšem »vzácné jsou románské rotundy pražské, vzácný byl neúhledný zbytek nedávno zbořeného kostela sv. Jana »na zábradlí«, převzácné jsou stavby doby přechodní jako klášter sv. Anežky, vzácné jsou neúhledné památky gotiky, stará synagoga, kostel sv. Václava, gotické síně, klenby, průjezdy i menší části starých domů, vzácné jsou památky renaissance, cenný jest barok . . . a v celém vzdělaném světě jsou podobné památky střeženy jako oko v hlavě — ale nejsou to jednotlivé památky stavitelské, jež tvoří starobylý ráz Prahy, jenž se jeví v malebných skupinách domů, křivých ulicích, malebných zákoutích. Přímočárné ulice jsou v Evropě už dávno překonaným stanoviskem, a mezitím, co je v Praze s veškerým úsilím a ohromným nákladem zřizujeme, v jiných pokročilých městech, jako na př. v Brusselu vypisují ceny, aby docílili znova zkřivení tamních fádních přímočárných ulic.« (Dr. L. Jeřábek.)

A přece ul. Seminářskou a touto chtěli vésti elektrickou dráhu, rozumí se, že jak jsou ulice ty nyní, není to možno, a proto obětovala by Praha i starý ráz zdejší, jen aby

se provedla tudy dráha zbytečná, když ne tak daleko jest spojení po novém mostě u Národního divadla a bude se snad brzy jezditi po novém mostě z Rudolf. nábř. pod Letnou. Obyvatelé Karlovy ul. a tamní obchodníci toho si nepřejí, majíce zkušenost z ul. Celetné a Spálené, a jiným jest jedno, kudy se dostanou na levý břeh.

»Nemá-li Praha s výše své klesnouti na město druhého řádu, podřízenější, nemá-li státi se jen obyčejným městem činžovním, prázdným veškerého půvabu, jest nutno v zárodku potlačiti vše, co by mohlo buď poškoditi anebo seslabiti dějinný význam její i co škodlivě dotýkalo by se kamenných krás jejich a vůbec všeho, co činí ji milou všemu lidu českému. Ve zřízení drah v ulici Karlově a Semínářské, i přes Karlův most, viděti jest valné nebezpečí historii i esthetice i velikou škodu hmotnou.«

Proto proti zřízení dráhy elektrické* zde protestovala r. 1899 a opět 1901 Společnost přátel starožitností a Klub za Starou Prahu, protestuje každý milovník krásné, památkami svými hrdé Prahy. Zničil by se i pohled skrze mostní věž, jenž jest snad na světě jediný. Na rozšíření ulice bylo by třeba bořiti na 40 domů s ohromným nákladem, a co by na konec pomohlo, když široká ulice ústila by přece jen na úzký most? Škoda by bylo bořiti snad malebný dům č. 175 u zlaté studně nebo dotýkati se Klementina, kde by jen se mohl otevříti domek v rohu proti č. 175 na uvolnění kommunikace; méně cenné jsou domy proti Vlašské kapli, u Liliové ul. až k Svatováclavské záložně. Dosti bude, když ty ustoupí. Pěkně navrhuje tu arch. Kříženecký zříditi loubí u domů č. 184—181 (č. 12, 14, 16, 18 n.). Také se odlehčí této ulici úpravou ul. Řetězové a Anenské ovšem bez zničení památného kostela sv. Anny.

Projdeme si ulici a domy po jižní straně, vrátíme se po severní a pak si povíme o Karlově mostě. Dle pořádku abecedního o prostranství před mostem viz Křižovn. nám.

Č. 2 n. jest dům Colloredovský,** staré č. 189 a s ním spojené č. 197 (býv. dům Šloserovský) do ul. Anenské. Zde »proti sv. Klimentu«, jak se říkalo, býval ve 14. a 15. stol. dům u dítek (ad pueros). R. 1426 dům, druhdy pořádku kramářův, koupil švec Ctibor Merbota, r. 1428 Mikuláš sladovník, po roce sladovník Jan Penízek. (V zadu bývaly dříve dva domy, jeden měli r. 1362 páni z Kolovrat, r. 1409 Martin biskup nazaretský, r. 1411 Vilém oltářník u sv. Anny, r. 1428 mlynář Martin z Nelahozevsi; druhý, též dříve Kolovratův, měl pekař Smolař, pak klášter sv. Anny, r. 1429 Mareš mlynář.) Jméno domu »u dítek« bylo na začátku 16. století tak obyčejno, že i vinici pod Petřínem za kostelem sv. Vavřince říkali Dítkovská po majiteli tohoto domu, jenž slul Beneš.

R. 1610 dům ten u Danielů i Primatorský, potom též Langenbrukovský řečený, koupil s manželkou svou Lukrecií roz. Šetlinovou od primatora Frant. Cortese za 8400 kop míš. Mik. Langenbruk z Langenbruku; přestavěv dům zcela nově, r. 1619 prodal hrab. Joach. Ondř. Šlikovi za 15.000 kop a utekl. Ale prodej učiněný v čas vzpoury uznán neplatným, a dům darován protějším Jesuitům, kteří jej prodali r. 1624 za 20.000 zl. rýn. knížeti saskému Juliovi Henrichovi, po němž nazýván pak domem Saským.*** To byl tedy dům Šlikův, do něhož Zimní král utekl po bitvě Bělohorské; zde se konala válečná porada a zbabělý Bedřich ještě pozdě večer dále prchal na Starom. nám. R. 1631 v domě Saském se ubytoval Jiří Arnheim z Arnima, jemuž Češi říkali Arnimb; tento velitel vojska saského po bitvě u Breitenfeldu vnikl do Čech a v Praze bydlil, až ustoupil pak před Valdšteinem; ale pozdější stálý byt jeho v Praze byl na Malostr. nám. v domě Lichtenštejnském, kde jest nyní generální velitelství. V 18. stol. od hrab. Bredy dům ten koupil Pavel Jindř. z Fondi hrabě z Mansfeldu a přestavěl; po něm r. 1780 zdědila jej dcera Marie Isab. kněžna Colloredo-Mansfeldová, a odtud jméno paláce. R. 1845 Vilemína, dcera knížete Františka Colloredo-Mansfelda provdala se za Vincence knížete z Auersperga; nyní majitelem jest jeho syn Frant. Josef, pán na Žlebích, Slatinanech a j. Za první okkupace pruské roku 1740 tu bydlil maršálek Kurt Schwerin; padl potom r. 1757 a má pomník u Štěrbohol. Po té bitvě zde zemřel podmaršálek Brown (viz str. 431.). — Když r. 1866 po odchodu vojska i policie z Prahy lid chtěl vypleniti tento palác, Mir. Tyrš davy utišil jménem Sokola. — Na obr. str. 479. viděti v l. tento palác,

* Také ve Vídni ve vnitřním městě nejezdí elektrická dráha.

** O něm též v. Jirásek, F. L. Věk II.

*** U Schallera omylem (a dle něho i v adressáři m. Prahy) tak se nazývá č. 192 na Křižov. nám.

za ním domy na Křižov. nám. a mosteckou věž, od níž v pr. před bývalou strážnicí stojí socha sv. Václava. Viz Křižovn. nám.

Dům tento vystavěn byl asi r. 1725, do zadu rozšířen 1845. Zde bývala znamenitá knihovna a obrazárna hlavně italských mistrů. Nyní v zadní části se upravují byty soukromé, pouze druhé poschodí tam (s pěknými stropy) si ponechal majitel.

Č. 188-4 (průchod do Anenské) u české či dříve francouzské koruny, kolem r. 1400 u Faunů. Majitel nejstarší švec Bartoš, pak mydlář Bartoloměj, 1488 zase švec Mat. Dunda. Od Zikm. Antocha z Helfenburka (viz str. 463) koupil dům ten Jan Ried z Pistova, potomek slavného Benedikta Rieda z Pistova, známého pode jmenem Beneše z Loun (viz str. 269.) Od vdovy po Riedovi koupil dům Mat. Kremmer či Krammer z Grünau (u Bílka: z Uninova), král. appell. rada; r. 1605 dům nově byl postaven. R. 1607 koupil jej Hektor Udart za 2250 kop míš. (tehdy až do ledna r. 1612 zde bydlil slavný hvězdář Kepler); Udart zahynul v Táboře, když to město od cís. vojska bylo obleženo. Dům zabaven a prodán byl r. 1626 appel. radovi Rafaelu Mníšovi či Mnišovskému z Hornšteina či Sebuzína. R. 1660 koupil jej Fr. Vil. Popel z Lobkovic, po něm dědici Kirchmajerovi, pak právník Kryštof Knut von Fahnenschwung, později bratři Binago. (Dle článku Dr. Teigeho v Politik). V letech šedesátých 19. stol. byla tu akademická čítárna. Pozoruhodno zdejší nádvoří s krásnými pavlačemi po levé straně.

Pouze sem hledí krátký dům 187-6 zlatý strom i zlatý medvěd. Z domu toho nábožný a dobrý muž, knihař Antoniš sťat byl roku 1422 hned druhý den po pohřbu popraveného kněze Jana Želivského (viz str. 437.). Byltˇ mezi konšely, kněze toho protivníky, kteří dali způsobem nesprávným stíti jej i 12 jiných měšťanů; z toho vznikla bouře, o níž v. Starom. nám. R. 1626 byl to dům Anny Vostrovské.* R. 1661 držel jej Jan Kraus, v 18. stol. Gronnerové, a bylo tu knihkupectví Tratnerovo. (Za Schallera bylo v Praze 10 knihkupců.)

Č. 186-8 žlutý dům (býv. průchodní) ozdobený hvězdou a skulpturami a erby pod korunou; v době nejstarší byl spojen s následujícím a bydlily tu r. 1404 bekyně t. zv. Zbraslavské. Tehdy byl zemanů Bohuslava Žáčka z Nechvalic (v okresu Sedlčanském), pak Humprechta z Tasnovic na Zvoleňovsi, r. 1408 byl Zdenka Medka z Valdeka, a potom byl připojen k č. 187, jenž byl před ním proti kostelu sv. Klimenta. Zadní část (Anenská ul. 5 n.) měl ve 14. stol. Velfl Kamaréř z bohatého rodu Velflovicův. R. 1622 zabaven byl Asmanu (Erasmu) st. Štampachu ze Štampachu; r. 1625 zde bydlily Klarisky, vrátivší se do Prahy z Panenského Týnce, než jim upraven byl jejich klášter u sv. Anežky. Dům koupil primator staroměstský Frant. Cortesi de Peregrino, i říkalo se dlouho dům korteský. Manželka jeho Voršila byla rodem Krocínová z Drahobejle. — Ve druhém postranním dvoře jest pěkná kašna z jednoho kusu pískovce; voda vytéká z prapodivně rozšklebené hlavy. —

Č. 185-10 starobylý dům Mühldorfský (kolem r. 1600 u Silvestra) po majiteli rytíři z Mühlendorfu, průchodní do Anenské ul., kde r. 1432 byl dům Anny Truksové z Milévska. Naproti tomuto domu býval hřbitůvek při starším kostele sv. Klimenta.

Č. 184-12 také průchodní dům Schönfeldský, o jehož majiteli viz str. 5. a 8. Bývaly tu 3 domy, z nichž první koupil Jan F. ze Schönfeldu roku 1785, po dvou pak letech druhý, zvaný u desíti panen i třetí u dvou andělů; spojil pak je proraziv zdi v dům jeden. Měl tu knihkupectví, tehdy nejlepší v Praze. Bydlil tu mědiryjec Berka a Mart. Klinkoš měl tu obchod sklem. V domě tom r. 1791 bydlil románopisec Aug. Gottlieb Meissner (1753—1807) po Seibtovi professor aesthetiky a klassické literatury na universitě pražské, učitel Jungmanna a j. Syn jeho byl lázeňským lékařem v Teplicích, vnuk Alfred Meissner (1827—1885) byl básník (napsal i »Žižku«) a r. 1848 člen Národního výboru, později však byl nepřítelem Čechův. R. 1848 tu bydlil houslař Ant. Sitt.

* Zde kdesi v ulici k mostu proti kostelu jesuitskému byl dům u Pešonů či u tří Turků, zabavený Janu Pešonovi z Hohenbergu, po zaplacení pokuty 500 kop míš. dědicům ponechaný. Díl domu měla Rozýnová Dorota, manželka novoměstského měšťana Jiřího Rozýna z Javorníku, jenž po bitvě bělohorské utekl a propadl všechno jmění; viz Palack. ul. č. 715. Nedaleko odtud v ul. Valentinské byl též dům u tří Turků, jejž opustil emigrant Jetřich Vitych; syn jeho sloužil však potom ve vojště císařském; matka, vdova po emigrantu, marně r. 1636 z Erfurtu se domáhala dědictví.

Č. 183-14 u kamenné mořské panny; posud na rohu vedle č. 12 n. (které však v 15. stol. slulo samo u Sireny) uvidíš bezhlavou figurku mořské panny. Klement z Weyrotherů vypravuje: Okazovali zde v nádržce vodní živou mořskou pannu zvláštní krásy; do ní zamiloval se mladý Pražan a unesl ji, když mu pověděla, že stříbřitý ohon její jest jen na oklamání lidí. Vzal si ji za manželku a po letech s ní se vrátil do Prahy; a domu zůstalo »U mořské panny«. — Nejstarší majitel Henslin Regenspurger r. 1355, pak Ješek Pehem či Pehm zlatník. — Dům ten se táhne za násl. dvěma do ul. Liliové (19 n.), kde r. 1463 slul u bílé točenice; r. 1401 tam byl dům pánů z Liblic. R. 1831 byl tu knih



Palác Colloredovský a věž mostecká dle starší rytiny.

kupec Martin Neureuter. — V domě bývala socha Karla IV., jež nyní stojí v nádvoří na Karlově. Viz str. 470.

Č. 182-16 maličký domek u Cornovů, r. 1789 Frant. Ratzenbeka. Nejstarší majitel Ješík švec královnin r. 1364, r. 1407 Jakub zlatník ze Štyrska, zvaný »s bílým jelenem«, r. 1431 malíř Leonardus, r. 1436 Michal illuminator. — Prý tu v 18. století říkali i u dvou Arabů; dle pověsti v domě zachované dva Arabové sem přestěhovali kavárnu, již měli nejprve pod malostranskou mostní věží, a zbohatli tak, že si i dům ten koupili. Byla prý i jejich poprsí kamenná na domě, ale při opravě za předešlého majitele Loukoty odstraněna. Podobně sem klade první kavárnu Schaller. Ale viz i dům násl.

Č. 181-18 dům Brandeburský, pak u zlatého hada, jenž jest na domě. R. 1407 od ševce Purkerta dům koupil krejčí Tomáš, r. 1460 zlatník Michal z Chotěbuze, jenž

r. 1414 přikoupil dům vedlejší v Liliové ul., a od té doby domy zůstaly spojeny v jeden. Zde (dle Schallera v domě u Cornovů) Armen Jiří Deodatus či Dotat Damascenus či Gorgos Hatalah el Damški r. 1714* zřídil první kavárnu; dříve chodě v arabském šatě po ulicích, na hlavě nosil na prkénku džbánek vařené kávy, v ruce měl pánev řeřavého uhlí a v druhé truhličku s koflíky a cukrem. Později zchudl, pohněvav si Židy svými spisy a pamflety latinskými a německými a zemřel asi r. 1740 v Praze úplně v nedostatku. Podobiznu jeho najdeš u Schallera. Jiné kavárny pak vznikly na Malé Straně u Petržílků, na Starém městě v Krönhause, na Novém u bílého kohouta na Václav. nám. č. 774-6. Nyní kavárny jsou »denním chlebíčkem« mnohému a vyžaduje se v nich hojnost časopisů, kulečníků, nádhery.

Nárožní dům u Liliové ulice č. 180-20 byl do letošního roku starobylý hostinec u modré štiky. Tam prý velmi často se zastavoval Václav IV., když se svými veselými druhy a katem chodíval po městě. Mnohou švandu zde stropil a rád měl i kejkle, jež mu prováděl kouzelník Žito.

O tom leccos si povídali jako později o Faustovi. Jednou, jak vypravuje Jirásek, si udělal 30 víchů ze slámy a z nich vyčaroval 30 prasat, a to znamenitě tlustých, jako dobře krmených. Stádo to pak vyhnal sám na pastvu u řeky, kde se pásli vepři bohatého, ale lakotného pekaře Michala. Ten si prohlížel se zalíbením Žitův dobytek a když uslyšel, že je na prodej, shodl se s kejklířem, koupil vepře a hned peníze vyplatil. Když si uhodili, napomenul ho Žito: »Jen to ti pravím, dobrá prasátka, vidiš sám, a vykrmená, ale vody nesnesou. To si pamatuj!« Než pekař nepamatoval, nedbal a vyhnal koupené vepře do brodu. Jak vběhli do řeky, hned se potopili, a místo nich vyplavalo na povrch 30 slaměných víchů. Pekař čekal na vepře, až vyplavou; ale nevyplavali, a víchy z ničemné slámy se nesly dál a dále. Lakotný pekař běhal po břehu, křičel a lál, hned na vepře volal, hned na víchy ukazoval, že uplavou, aby je chytili. A uplavaly. Pekař rozzuřen, že přišel o tolik peněz, o tolik vepřů, rozběhl se na Žita. Nalezl ho zde v krčmě, an dřímá. Pekař mu spílal a lál, ale Žito spal, jako by křiku nebylo. Rozzlobil se pekař, uchopil ho za nohu, třásl jím, pak, když očí neotvíral, škubl jeho nohou. V tom zbledl jako stěna. Noha padla bez váhy, z kloubu vytržena, a Žito jako uštknut vytrhl se ze spaní a křičel, a chytil pekaře na smrt uděšeného za hrdlo. A na soud s ním. Co zbylo? Úraz byl zjevný, krčmář a hosté svědčili, že to pekař spáchal. Co dělati? Nic jiného, nežli pěkně pokorně poprositi za odpuštění a zaplatiti nad to značnou náhradu. Žito se tím usmířil a peníze shrábl do váčku. Pak se dotekl vytržené nohy, spravil ji na ráz, tak že bez berlí, čiperně, pevným krokem vycházel jako vítěz ze soudní síně. A lakomý pekař měl ke všemu ještě hodně smíchu, až pořekadlo bylo: »Vyděláš jako Michal na prasatech«. O Žitovi viz též Jirásek, Syn Ohnivcův.

»Modrá štika« byla i v 19. století známou hospodou; v letech šedesátých do »kasina«, což byla zadní místnost přes dvůr, chodívala vybraná společnost vlastenecká, a Jan Neruda tu obědvával. Ale i v předu dříve bývaly schůzky studentův a mladých umělců; byl tam na památku i obraz krále Václava IV. s katem a nerozlučným psem. — Tato část přední zbořena jest v červnu r. 1903, jako již před několika lety část zadní do Liliové ul. ustoupila novému činžáku stavitele Ed. Rechziegla. Jest obava, že novým domem ještě více bude porušen ráz ulice, než se stalo domem Svatováclavské záložny.

Na počátku 15. století byli majiteli zlatníci a nebylo tu hospody ani pivovaru, jako později; r. 1414 zde byl dům pánů z Vartenberka a Kosti; že však stáli při Zigmundovi proti Pražanům, byl jim zabaven a prodán r. 1430 jakémusi lékárníku, pak Janu Mníškovi, jenž býval dříve domovníkem a dobře pro sebe hospodařil, r. 1431 však již byl Ondřeje Klatovského, menšího písaře desk zemských. Ale protože byl to dům dříve svobodný, spravující se deskami zemskými a ne městskými, nedbal zabavení toho pan Mikuláš Zajíc

* V Londýně kavárna veřejná byla již r. 1652, v Paříži 1672, ve Vídni 1683 po zahnání Turkův. — R. 1749 byla kavárna v divadle v Kotcích; brzy potom káva se dostala i do vesnic, ale zprvu jen o posvíceních. V Praze před Deodatem prodávali kávu jen v lékárnách.



Malostranské věže mostecké.

Příl. 18.

z Kosti a prodal jej,* až potom r. 1453 stalo se narovnání obou stran, a dům Kostský stal se zase svobodným.

Na začátku 17. století měl dům ten Jiří Mathiades, jehož dcera po druhé se vdala za Mik. Sartella z Hohenrathu. Dcery její Lidmila Školiastrová a Dorota Humlová i vnuk Mik. Váňa prodali dům prokurátoru Jakubu Štikovi z Paseky († 1688); po něm se říkalo u štiky. R. 1689 koupil dům Václ. Rud. Vyšín z Klarenburgu, r. 1755 Alžběta Urbanová.

V 15. až 17 stol. říkali tu u toulu. »R. 1621 kníže ze Sasů byl povolán do Prahy, aby snad při nastávající exekuci nějaká potržka se nezběhla. Ten od obce žádal mnoho peněz pro sebe a když nedostal, přijev dne 28. června do domu tehdejšího purkmistra staroměstského, kdež vůbec »u toulu« proti kolleji jezuitské říkají, pod zámyslem a způsobem přátelským, vloudil ho k sobě pěkně na vůz a poručil kočím i čeládce své, aby jeli s ním z Prahy, a tou měrou velmi opovážlivě učinil znamenitý posměch a despekt celému úřadu Pražanů staroměstských.« (Pavla Skály ze Zhoře Historie česká V. 149.) Obec pak stěžovala si u knížete z Lichtenšteina, jenž uznal jim za pravdu; purkmistr byl puštěn.

Č. 179-22 bílá věž, červený orel, v 18. stol. u orla. R. 1409 měl jej nožíř Hanuš Sachs, r. 1424 od obce koupil Pavel tlumočník, r. 1436 tesař Jan, bratr tesaře Nemluvy. V 17. stol. byl majitelem Tobiáš Nedvídek, od r. 1713 jeho zeť malíř Jan Jiří Schmid, jehož jediný syn vstoupil do řádu jesuitského; proto pak kollej jesuitská dědila jeho podíl na domě.

Č. 178-24 zlatý hřeb (hřebík); koupilť jej r. 1737 za 2600 zl. rýn. Martin Řebík a dal si na dům, dříve zvaný Hartenbergovským, potom majetek Černínův, znamení svého jména. Řebík pak prodal jej Frant. Biggimu. — R. 1406 majitel nožíř Pavel z Turgavy, pak švec Štěpán z Moravy, potom pořádek ševcovský, od něhož dům koupil švec Jan Vierekl, r. 1424 Jan Hrách nožíř. Na domě jest freskový obraz Panny Marie uprostřed válečných trofeí; pod ní obraz bitvy na Bílé hoře.

Č. 174-26 zlatý jezevec. Zde r. 1822 papírník Frant. Soukup vydal předpisy krasopisné, dle nichž dlouho se učilo. — I zde na poč. 15. století byli ševci Štěpán, pak Vilem de Pilgreims (z Pelhřimova), po něm Vilém Roman a Jan Koblasa.

Č. 173-18 úzký dům u tří andělů. R. 1405 maj. Petra, vdova po ševci Mikuláši Píseckém, pak švec Mikuláš Fogel, r. 1428 nožíř Jan Haunsult či Hansult, jemuž říkali Hanuš Havšut.

Vedle bývaly domy č. 172 u P. Marie Pomocné (v 15. stol. majitelé nožíři Mikuláš Hasenkopf, Martin Klečánek, Blažek Sedláček), 171 zlatá hlava (v 15. stol. maj. nožíři Hanuš Vasolt, Blažek a Janek Kokis), 169 tři bílé labuti (již r. 1429 u labuti), 166 zlatý věnec (i v těch obou bývali nožíři) a ty všechny spojeny s č. 223 býv. domem Kokořovským (v Řetěz. ul.) v nový průchodní dům Svatováclavské záložny; tohoto ústavu pád r. 1902, zaviněný nepoctivostí úřednictva, způsobil veliký poplach v Praze i po Čechách. Budova, v níž prý restaurace bude se nazývati u zlatého drozda (narážkou na býv. ředitele záložny Drozda), stala se tím neblaze proslulou. Záložna tato poskytovala tu též místnosti Akademii křesťanské, založené r. 1875, která vydává časopis »Cecilie« pro pěstování posvátné hudby a časopis »Method« pro výtvarné umění a archaeologii křesťanskou. Bylo by přáti, aby akademie tato jednou nalezla útulek stálý v obnoveném klášteře sv. Anežky.

Dům č. 223 koupil r. 1682 Ferd. Hroznata hrabě z Kokořova, a jeho syn Petr dům nově vystavěl; dědil jej syn Ferdinand, pak vnuk Jan Kokořovec z Kokořova. — Č. 166 r. 1432 si koupil Jiří z Vraného »studens universitatis Prag.« šťastný student! — V domě č. 171 u zlaté hlavy bydlíval prý bradýř, jenž všecku živnost v krámu přízemním přenechával svému tovaryši, sám pak nahoře v pokoji oddával se umění alchemistickému, pátraje po kamení mudrců, jímž by každý kov dovedl proměniti ve zlato. Jednou přišel k němu cizinec, jenž se vydával za znalce alchemie a vskutku jakousi vodičkou proměnil před jeho očima bronzovou hlavu Theofrasta Paracelsa** ve zlato. Pak kázal mu všecky knihy spáliti a nádobí rozbíti, že ho naučí opravdovému umění. Holič v blažené naději

* Dům koupil pak Jindřich z Elsterberka, nejvyšší hofmistr, r. 1419. pak zeman Zdeněk z Čížova, r. 1442 sladovník Mik. Nemluva, po 10 letech Heřman Sirotek ze Zhořce, jenž r. 1452 též držel Folimanku pod Karlovem (viz Nůsel. údolí).

** Tento pověstný švýcarský lékař (1493—1541), celým jmenem Paracelsus Filip Aureolus Theofrastus Bombastus, byl znám po celé Evropě svými chemickými novotami v léčení.

poslechl, ale cizinec se mu vysmál a zmizel. Holič pak nalezen byl mrtev mezi střepy svých nádob kouzelnických. Dům si koupil potom tovaryš a nazval jej »zlatou hlavou« podle oné pozlacené hlavy. — V domě Svatovácl. zál. má pěkný krám akad. sochař Jos. Krejčík a Fridrich Ehrlich německý antikvariát.

Maličký jest vedlejší dům č. 164-38 u bílé boty, r. 1408 nožíře Hanuše Vasolta. Potom od obce dům dostal švec Vít Starosta. — Č. 163-40 červený rak, nověji u nevěsty, pěkný jako i následující. Bývala tu znamenitější hospoda, do níž nás též uvádí Jirásek, F. L. Věk II. — R. 1408 měl dům nožíř Tomáš z Jindř. Hradce, pak Bernard z Egenburgu, r. 1415 Mik. Sokol, pak zase nožíři Hašek a Čarda.

Skrovný dům č. 169-42 zelená bota též připomíná staré jméno této druhdy Ševcovské ul. R. 1353 majitel nožíř Václav »s holí«, potom nožíři Blažek a Petr Hedvika.

Rohový barokový dům č. 156-44 sluje červený hod i zlatá sláma, viz Husova tř. 21 n. Druhý roh 230-46 zlaté jablko, jehož zadní část do Husovy tř. r. 1432 slula u Klíčů. Viz Husova tř. 14 n.

Č. 153-48 vysoký dům u Panny Marie Pomocné. Nejstarší majitel r. 1364 švec Volflín, potom nožíři Henslín, jenž měl za znamení »žalud«, r. 1413 Elblin Kaczenjeger, r. 1428 Jan Zajíc, zvaný Zajíček. — Zde jest firma Deckert a Homolka (hromosvody a p.)

Č. 151-50 zlaté hodiny, kde též byli nožíři Mik. Ruyl, Kunc Fischstein, Erhard a j. — Nyní jest tento malý dům spojen se sousedním, což jest č. 150-52 zlatá hruška (jest nad vchodem), r. 1414 u žaludů či u zlatého žaludu; také tento majitel nožíř Štěpán užíval toho znaku na svém zboží. Po něm tu byl nožíř Jan Kyselo, tchán jeho slul Václav Piknosek. Vedle domu na ulici bývala studně. Kolem r. 1725 měl Jan Kaňka z rodiny stavitelské, a ten jej asi nově vystavěl.

Č. 147-54 zlatý kříž či červený dům; viz Jalovcová ul. 5 n. — Č. 454-56 deset panen, maj. JUDr. Jana Vlčka, náměstka purkmistrova. — Nejstarší majitel r. 1405 zlatník Otto, r. 1429 Ctibor Merbota švec. — Bydlíval tu prý chudý truhlář, jenž měl deset dcer, krásných a hodných, ale nejhezčí byla — jako ve všech pohádkách — nejmladší Eufrosina. Otec přísně dbal, aby dcery pilně pracovaly, a nedovoloval jich nikam na zábavy. Ale o dívkách přece se vědělo; do nejmladší se zamiloval jistý hrabě, jenž nalíčil se za starce a přijel k truhláři. Vypravoval, že jest bezdětek a že slýchal o dobrotě dcerušek truhlářových; chce je tedy prý všechny vzíti za vlastní a každé dáti věnem 12.000 zl. Konečně si celou rodinu odvezl na svůj zámek u Benešova, kde požádal za ruku Eufrosiny a vzal si ji za manželku. — Odtud dům dostal jméno; však »u desíti panen« slulo též č. 184 (v Karlově ul. 12 n., v Anenské 9 n.) a na Novém městě dům č. 398 (v Plavecké ul. 11 n.) a nárožní dům Vodičkovy ul. a Jámy č. 697. Byly tu asi názvy dle obrazů deseti panen v písmě sv.

Ponechávajíce poslední č. 455-58 i protější 144-31 k Malému nám., vraťme se po straně severní. Č. 145-29 empírový dům u Hegeleinů s pěknou pavlačí ve dvoře; v 15. stol. slul u anděla či »u kohouta, na němž anděl stojí«. Býval (spolu s č. 144) známého Lojzy apotekáře, dědice slavného Anděla; syn Lojzův Janek vzal si Dorotu dceru Mich. Augustina, někdy nejv. písaře zemského, jež zdědila po otci hrad Okoř. (Viz str. 75., 76.) Později dům měl Oldřich Rabštejnský z Čihanova, r. 1614 Jan Jezbera z Kolivé Hory. Viz str. 388. — Zde jest Jana Hoffmanna vdovy obchod hudebninami.

Vedlejší rohový dům stojí na místě č. 148 a 146 (tři granátová jablka a dva pštrosi); jest to od r. 1837 majetek chudobince u sv. Bartoloměje, darem od V. Bayera, jak ohlašuje i deska v nároží. R. 1409 se říkalo domu č. 146 u Adama a Evy; mívali jej zlatníci, r. 1433 švec Jan Mleziva. — Č. 148 měl r. 1427 Petřík zlatník, pak Manda kramářka, po ní švec Jan Hrochce či Rochce.

Č. 149-23 tři andělé, r. 1424 u pávů, majetek zlatníkův; jest to zajímavý, vysoký dům s mohutnými třemi vikýři ve štítě.

Č. 152-21 u mouřenínů druhdy u černého mouřenína, r. 1364 zlatníka Matyáše, r. 1417 zlatníka Mik. Havlíka, r. 1431 ševce Václ. Kulhavého.

Na rohu Husovy tř. býval nárožní domek 155 u černého orla (r. 1404 ševce Kršňáka) nyní spojen s č. 154 u Hesinův, v 15. stol. u kalicha; r. 1408 jej koupil od zlatníka Hanuš z Chotěbuze, také zlatník, r. 1433 Petr nožíř.

O protějším rohu 160-15 viz Husova tř. Menší dům 162-13 sluje u archy Noemovy, kde žil houslař Mich. Weber.

Skrovný jest též dům č. 165-11 červená sesle; r. 1414 majitel Fridlin zlatotepec (auripercussor, goldslaher.) – Zde jest první zásobní družstvo kožišníkův.

Ještě menší jest číslo 167-9 hlava sv. Jana či kamenná hlava; znamení to jest v Městsk. museu. R. 1410 majitel švec (po zlatotepci Fridlinovi), po něm Mik. Papušek.

Č. 168-7 bílý koník, r. 1410 Příbíka ševce, později Vavřince nožíře. R. 1433 dům schátral povodní.

Č. 170-5 červená bota i zlatý orel, r. 1412 ševce Mik. Kvíčaly, pak uzdáře Jana Duba, potom kameníka Staňka.

Velezajímavý a bizarní jest dům 175-3 u zlaté studně, r. 1401 u půl zlatého kola, v 17. stol. u červené sesle. Dům tento podivuhodného půdorysu do ul. Seminářské má kryté pavlače na konsolách a vypouklý arkýř. K mostu obráceno jest průčelí plné štukových ozdob figurálních; nejvýše nad okny sv. Rosalie ležící v jakési jeskyni, v 3. patře sv. Ignác a sv. František Xav., níže sv. Václav a sv. Jan Nep.; pod tím P. Marie Boleslavská korunovaná od andělův a letopočet 1701, vedle oken prvního patra sv. Šebastián a sv. Rochus, patron proti moru.* Pro výzdobu svou náleží dům tento k nejmalebnějším v Praze. Viz obr. str. 483. R. 1354 měl dům ten nožíř Václav z Muldorfu, r. 1424 Václav Černý švec.

Zde za Rudolfa II. bydlil papežský nuntius Spinelli. Ke konci 18. stol. měl tu Diesbach knihkupectví. — Před lety v domě tom strašívalo; objevovaly se tam dvě bezhlavé osoby, rytíř a paní. Strašidla ta se zjevovala až do konce minulého století, kdy byla vysvobozena. Žil tam tehdy cukrář, jenž jednou pozdě v noci před svátky ve své dílně za krámem hotovil pěkné figurky. V tom na krám se zabušilo, a cukrář šel se podívat, kdo u něho čeho hledá v tak pozdní noci. Otevřel a spatřil pána s paní, oba velice bledé. »Přišli jsme si něco koupit,« řekli mu a když je dále uvedl, vybrali si dvě figurky a štědře zaplatili více, než žádal cukrář. Při tom mu prozradili, že oni jsou ti, kteří chodívají po tom domě strašit a on že jest určen k tomu, aby je vysvobodil. Vypravovali mu, že pocházejí ze Španělska a kdysi v Praze v tomto domě od lakotného hostitele byli zavražděni; hlavy že jim uřízl a hodil do Vltavy, těla pak pochoval ve sklepě toho domu. A od toho dne že nemají v hrobě pokoje. »A jak bych vás vysvobodil?« ptal se ochotný cukrář. I pověděli mu, kolik mší svatých a kde má za ně dáti sloužiti a jaké skutky milosrdné vykonati. Když jim vše slíbil, dali mu mnoho peněz, které se staly základem jeho bohatství, když vše udělal, jak mu nařídili. A od té chvíle v domě tom strašiti přestalo. — Znamenitý cukrář tu vskutku byl r. 1815.

Poslední na té straně jest Klementinum, majetek z části fondu kníž. arcib. semináře, z části c. k. studijního fondu; jest to budova po král. hradě v Praze nejrozsáhlejší se 6 nádvořími, 4 většími



Dům č. 175-3 u zlaté studně v Karlově ul.

* Proto se zdá, že výzdoba ta se stala po moru r. 1714. — R. 1688 po Tobiáši Knautovi byl majitelem Jan Wersser, pak syn jeho pasíř Jan. Před Knautem dům měl tobolář Linhart Gebhardt a syn jeho Samuel. Viz Jansa-Herain str. 15.

a 2 menšími věžemi, 2 kostely a 2 kaplemi, zbudovaná za klášter jesuitský v l. 1578 až 1726 na místě 2 ulic, 7 dvorů, 3 kostelů, 32 domů, kláštera, několika zahrad a spáleniště.* Zaujímá plochu 1·9 *ha* a sáhá do ulice této a Seminářské, nám. Marianského, ul. Platnéřské a Křižovnické.

Již r. 1232 Dominikáni** vystavěli si tu klášter při starším (z 11. stol.) kostele sv. Klimenta, jenž stával v místě, kde nyní jest presbyteř sv. Salvatora; před ním byl hřbitůvek asi proti č. 185-10 a 186-8 v Karlově ul. Odtud až k nyn. ul. Seminářské, kde byla veliká zahrada, se táhl klášter jejich, takže zaujímal přes 2 třetiny na délku a méně než polovici na šíř nyn. Klementina. V klášteře bydlil i biskup Pelhřim († 1240); byly tu místnosti veliké, kde se konaly i sněmy.

Vedle kostela toho, asi proti č. 186-8, šla ulice k severu, vycházející jednak k západu do ulice nyní Křižovnické, jednak křivě na sev., kde proti č. 89-11 v Platnéřské ul. stál kostel sv. Martina menšího (»větší« byl v nyn. Martinské ul.), zvaný r. 1448 kaplí sv. Eulogia, v 16. stol. sv. Eligia. V kapli až do zrušení r. 1783 pražští zlatníci mívali slavnost vždy v neděli po sv. Eligiu, a při ní vystavovali památky svého pořádku, mezi nimi biskupskou čepici sv. Eligia, zlatníkům darovanou od Karla IV. r. 1378, a kalich, jejž prý sám zhotovil onen světec. Slavnost tu zlatníci obnovili r. 1879 v kostele sv. Klimenta, pak u sv. Salvatora.

Kde jest nyní kostel sv. Salvatora, bývala dříve kaple sv. Bartoloměje, jejíž zdi z části jsou tu zachovány.

Dominikáni sem přišli od sv. Klimenta v nyn. ul. Klimentské, (kde byli od r. 1226), prý (dle Dalimila) z vnuknutí jakési ženy Trubky, jíž zjevil se sv. Kliment ve snách a tak jí poručil. — Když na počátku 14. stol. šířilo se u nás kacířství Valdenské, roku 1315 zřízen byl stálý soud inkvisiční v tomto klášteře, kde byly místnosti soudní i vězení. Inkvisitor (viz str. 7.) po kacířích pátral, a kdo nechtěl se zříci bludu, toho odevzdával světské vrchnosti k upálení; tak r. 1318 za jeden měsíc veřejně bylo upáleno 18 kacířů, většinou cizozemcův.

Dominikáni (počátkem 14. stol. bylo jich tu asi 150) měli zde i školu vyšší; v polovici 13. stol. byl tu Dominikán Jan professorem filosofie a bohosloví, na poč. 14. stol. zde vyučoval bratr téhož řádu Kolda z Koldic, jenž tři spisy věnoval Kunhutě, abatyši u sv. Jiří. Skvostný starý přepis jeho spisů De strenuo milite a j. se chová v universitní knihovně. Kolda pak stal se českým zpovědníkem (poenitenciářem) v Římě pro ty, kteří do Říma putovali pro rozhřešení od stolice papežské. Od r. 1383 měli tu Dominikáni školu theologickou pro studující svého řádu ze všech zemí křesťanských, a udělovali »grady« po způsobu universitním.

Kvetoucí klášter r. 1420 zničen byl od Táborů a chátry městské, při čemž i zeď se zřítila a zabila přes 20 lidí; dopadení mniši byli pobiti, klášter od obce zabaven. Tehdy kazatelem tu byl veliký nepřítel Husův Petr z Uničova, doktor theologie, jenž již r. 1410 v Bononii usiloval o spálení knih Viklefových a pak svědčil proti Husovi v Kostnici. Roku 1417 byl od utrakvistův jat, a když mu pohrozili smrtí, veřejně v Karlově kolleji odvolal vše, čím vinil z kacířství přijímající pod obojí způsobou.

Za Zikmunda i sem vrátili se Dominikáni, ale žili velice chudě. Když r. 1467 krásná věž při kostele sv. Klimenta se zřítila, z nedostatku peněz ani věže ani kostela a kláštera nemohli řádně opraviti. Pominula též škola jejich a domy byly rozprodány.

---

* Viz Čas. Mus. 1844. Schaller II. str. 38. n., Bílek Tovaryšstvo Ježíšovo; téhož Důchody a statky jesuit. kollejí ve Věstníku král. č. společn., Tomkovy Děj. univ. a Wintrovy dějiny vys. škol.

** Byl to řád žebravý t. j. takový, že neměl míti stálého nemovitého jmění, nýbrž měl se spokojiti almužnami. Takoví byli v Praze Františkáni u sv. Anežky, Minorité u sv. Jakuba a řeholníci sv. Augustina u sv. Kříže většího v Dušní ulici.

Klášter Dominikánů v době utrakvistů již jen živořil; když pak Ferdinand I. aby posílil stranu katolickou, do Prahy uvedl řád Jesuitů, založený v Římě r. 1540, Petr Canisius z Vídně r. 1555 přišel do Prahy, kde bydlil u Křižovníků, a maje na vybranou ze tří klášterů, vyvolil si tento, že byl v místě nejživějším. Tři Dominikáni, kteří tehdy tu byli (převor Bedřich Bořekovský s dvěma bratry), převedeni k sv. Anežce.

Do zpustlé budovy, již Jesuitům daroval císař a spolu roční důchod 2150 kop. míš., v dubnu r. 1556 přišlo 12 Jesuitů, všichni Vlaši, Němci, Nizozemci, a hned v červenci počali učiti. Vadila jim ovšem zprvu neznalost češtiny; dovedlť se jediný z nich s Čechy smluviti, jenž byl Slovinec. První Češi rodilí sem přišli ze studií v Římě r. 1559 Valentin Voit a Ondřej Pěšín. Měli školy vysoké t. zv. akademii t. j. fakultu theologickou a filosofickou, a při ní gymnasium, odtud zvané akademickým, o 5 třídách. V nejnižší třídě hned první rok měli 120 žáků i od rodičů pod obojí, kdežto na akademii ještě r. 1560 měli jen 8 posluchačů a to kněží; první promoce filosofická byla tu r. 1565, první bohoslovecká r. 1571. Právo povyšovati na mistry dostali již r. 1562 listem císařským; měla tedy kollej jejich práva universitní. A tato katolická universita t. zv. Ferdinandská r. 1653 spojena byla s Karlovou (v Karolinu) v universitu Karlo-Ferdinandskou, jakž sluje dosud.

R. 1562 potvrzeno jim darování kostela sv. Klimenta od císaře Ferdinanda, jenž udělil jim též právo, aby nikdo mimo ně nesměl kupovati domy na »ostrově« t. j. v obvodu nyn. Klementina. I skupovávali domy sousední, některé dostali darem a počali stavěti. — Tak Jesuité, kteří r. 1556 v polozbořené budově neměli zprvu ani postelí, mnohými dary šlechticův i ročním příspěvkem král. komory nabývali majetku, že mohli stavěti tak ohromnou budovu.

Aby rozhojnili počet žactva, zřídili tu r. 1556 konvikt šlechtický (contubernium nobilium), potom přenesený do Bartolom. ul. (viz Konviktská ul.). R. 1579 chovanci ti se vzbouřili, že byli mrskáni metlou; od té doby od trestání takového upuštěno. Od počátku Jesuité dbali okázalosti; při vjezdu Ferdinanda I. po zvolení jeho za císaře r. 1558 kollej nádherně vyzdobili drahými čalouny s obrazy, nápisy a znaky, až kůň císařův se vzpínal, lekaje se pestrých barev. Pacholík jeden přestrojen jsa za anděla vítal císaře gratulací a zpěvem. — Vychováváním mládeže šlechtické Jesuité zjednávali horlivé a obětavé podporovatele církve katolické z panstva českého.

I seminář sv. Václava pro chudé žáky zřídili, t. zv. Kollej novou či dům chudý J. M. Císařské Societatis Jesu; chovanci nosili kněžský talár a kvadrátky. Na alumnát ten, zprvu založený v domě vedle kolleje, od r. 1579 v domě v ulici Platnéřské, darovaném od Jana st. z Lobkovic, přispívali jim císař a bohatší šlechtici; kollej ta po 100 letech přenesena byla r. 1691 do koupeného domu v Husově tř. (nyn. německé techniky), kde mívali na 150 chovanců, domácích i cizincův.

Od r. 1563 konány byly veřejné zkoušky či disputace, k nimž přístup měli rodiče i příbuzní, a za odměnu udělovány obrázky a knižky. R. 1575 založili třetí konvikt pro 12 chudých českých šlechtických chovanců t. zv. papežských, chovaných římskou fundací papeže Řehoře XIII.

R. 1578 Jesuité zřídili i českou školu obecnou či elementární (schola elementariorum). Učiteli byli výbornými, žáci jejich jim oddáni zůstávali po celý život; před bouří bělohorskou tu mívali přes polovici žáků nekatolických šlechtických i měšťanských, a mnozí z nich již za studií přijali víru katolickou. — Již r. 1588 bylo u Jesuitů asi 100 chovanců konviktu, 20 papežských stipendistův, 60 alumnů, všech studentů na 500. Lid pod obojí však dále k nim projevoval smýšlení nepřátelské, a proto r. 1561 ustanoveni byli čtyři světští protektoři kolleje, aby pečovali o bezpečnost řeholc a jejich domu. Vskutku bouře proti nim byly v Praze r. 1577, 1609 i 1611.

Tak Jesuité oblibu si získávali velikou snahou o školství; však i v kostele dovedli působiti na lid dle účelu svého založení, aby podvraceli učení protestantská a rozšiřovali poslušenství papeže.

R. 1559 poprvé u sv. Klimenta vystavěli Boží hrob, kterýžto obyčej dříve u nás nebyl; a při tom studenti napodobovali biblické výjevy. Sám Ferdinand s celým dvorem tu byl na Veliký pátek; a v sobotu byla okázalá slavnost vzkříšení. O letnicích žáci veřejně přednášeli v sedmi jazycích o darech Ducha sv. Tehdy slavili i veliký průvod Božího těla, při němž někteří chovanci oblečeni byli za anděly. Po 3 letech o vánocích zřídili první jesle, a o velikonocích představována poslední večeře Páně a zahrada jetsemanská.

I divadlem od r. 1558 asi do r. 1700 bavili své žáky a měšťany i pány. R. 1561 dne 18. září bylo tu veselo; hrál se kus tragickokomický »o pádu Saulově a korunování Davida«. Zápas Saulův s Filištíny tak pěkně byl prováděn, že obecenstvo hru s velikou pozorností sledovalo a dokonce i obě strany k udatnosti a vytrvalosti pobádalo. Tu prostý nějaký vojín, který podobné hry dosud neviděl, spatřiv Saula ve skvostném brnění, domníval se, že jest to král skutečný, a prodrav se k němu hrdinské skutky své mu vykládal a za žold požádal. Ale tu ho obklopili šaškové a prováděli s ním na jevišti veselé kousky, a tu teprv vojín za smíchu obecenstva poznal, že se zmýlil, i zalezl pod jeviště a zůstal tam až do konce.

Hry ty bývaly latinské; ponejprv česky se hrálo r. 1566 a sice »o sv. Václavovi«. K této české hře se dostavilo nad obyčej mnoho lidu, že sotva všichni nalezli místo na lešení, které na dvoře kollegia bylo postaveno, a tu vytrvali přes to, že déšť mezi hrou čtyřikrát se spustil. Řeč a úprava hry tak se líbily, že kus několikrát byl hrán, a lidé, dříve řádu nepřízniví, změnili své smýšlení. Při divadle r. 1571 tu v Klementině někteří smělci, aby lépe viděli, vylezli i na střechu, a shodili veliký kámen, který však na štěstí nikomu neublížil.

Protože na hry divadelní v nádvoří Klementina býval veliký nával (prý až 15.000 diváků), přenesli Jesuité hry ty na náměstí Křižovnické, kde pro nejvznešenější hosty zřízena byla loggie před chrámem sv. Salvatora.

R. 1562 bylo tu nač se dívati zvědavým Pražanům při vítání Maxmiliana, jenž však Jesuitů nemiloval, když přijel ke korunovaci své ještě za živobytí otce cís. Ferdinanda I.; kollej ověšena byla tapetami, vypůjčenými od panstva, s nápisy latinskými, řeckými, hebrejskými a německými — českých nebylo; u brány vítězoslavné, ověšené zelenými věnci, dva jinoši stáli v podobě andělů a vítali krále a královnu.

Před samou smrtí svou v červenci 1564 císař Ferdinand I. dosáhl od papeže Pia IV. povolení kalicha pro Čechy; sám arcibiskup Antonín Brus ohlásil tu zprávu u sv. Víta, a Jesuité, kteří měli hlavní účel podvraceti učení protestantské, u sv. Klimenta podávali pod obojí.

Když pak císař zemřel, kolleji jesuitské se dostalo nového vyznamenání. Tehdy jednání o pohřeb bylo zdrženo morem, a tak pohřeb v Praze se konal až po roce v srpnu. Dle nařízení arciknížete Ferdinanda, mladšího bratra nového císaře Maxmilliana II., zastávka o pohřbu se stala zde v kolleji jesuitské, a marně konšelé staroměstští k tomu nabízeli radní dům a slibovali oběd vybraný.* Když tedy průvod stanul v této ulici, rakev postavena na dvoře, jehož zdi ozdobeny byly i nápisy v 13 jazycích.

Mezi tím co arciknížata, dvůr a páni obědvali v klášteře, Jesuité nad mrtvolou zpívali žalmy, až po 4. hod. odpol. průvod bral se dále na hrad.

Příkladem horlivého působení jesuitského jest Baltazar Hostounský (1534—1600). Byl jeden z 12 mládenců českých, které Ferdinand I. poslal do Říma na studie, tam vstoupil do řehole, horlivě pak působil v Polsku a Litvě, až r. 1572 přišel do Prahy za professora. Vydal několik spisů českých, horlivě kázal, prováděl reformaci katolickou na Buštěhradsku, na panství litomyšlském i v Jindř. Hradci.

Na filosofii zdejší studoval proslulý Lamormain (1570—1648), jenž dříve studoval v Trieru; roku 1599 byl pak učitelem v kolleji pražské, odkudž se dostal do Štyrského Hradce, pak žil v Římě, až r. 1624 stal se zpovědníkem císaře Ferdinanda II., a od té doby mocně zasahoval v osudy království Českého.

---

* Víme, že arcikn. Ferdinand Jesuitům velmi přál; dal napsati r. 1558 Matouši Kolinskému popis slavnosti, ale že našel málo chvály Jesuitů, zprávu tu spálil. Viz str. 76.

Dne 1. června 1618* direktoři či správcové zemští Jesuity do týdne vypověděli z Čech, »poněvadž oni království Českému k znamenité škodě byli a praktikami svými stavům téhož království všelijaké škody strojili, skrze to s pomocníky svými v témž království řád, právo, svobody zemské, obecný pokoj rušili a mnoha zlého původcové a příčina byli.« A hned kollej osazena byla silnou stráží, až mniši dne 8. června odtud odešli »vytáhnouce jako processí za černým křížem.« Odebrali se na Moravu, do Vídně a do Štýrského Hradce, ale po bitvě Bělohorské se vrátili; do Prahy přišli 23. listopadu, ale že tady bylo ještě vojsko, všude plno vozův a koní, přišli sem až v prosinci. Také za vpádu Sasů r. 1631 opět na krátký čas byli vypověděni.

Vedle své akademie v Klementině s fakultou theologickou a filosofickou spravovali od r. 1622 i fakulty právnickou a lékařskou v Karolině do r. 1638, a rektor kolleje stav se rektorem celé university jmenoval i professory světské na těchto druhých dvou fakultách.

Že při konfiskacích a pokutách pamatováno bylo na ústavy jesuitské, jest známo; mělť císař Ferdinand II. k nim náklonnost neobmezenou.

Když Albrecht z Valdšteina pod ztrátou hrdla zakázal kupovati něco od vojáků, dopaden byl Žid Thein, že koupil koberce ukradené v paláci Lichtenštejnském. Pražští Židé na jeho vykoupení sebrali 10.000 rýnských, které Valdštein dal městu, aby ročně platilo Jesuitům 600 zl. na vychovávání mládenců z pokolení židovského obrácených k víře katolické. (Viz Ghetto str. 38.)

Když kardinál Harrach založil arcibiskupský seminář (viz Kralodvor. ul.) a při něm i studium humanitní, nastaly mu spory veliké s Jesuity; r. 1638 rozdělena byla zase universita, že Jesuitům zbyla jen fakulta bohoslovecká a filosofická, až r. 1654 kollej u sv. Klimenta stala se částkou spojené university Karlo-Ferdinandské. — Jako kancléřem university Karlovy dle bully papežské z r. 1346 byl arcibiskup, za dob neobsazení toho stolce sám rektor university, Jesuité od r. 1585 si ustanovovali též kancléře ze sebe — i o to měli spor s kardinálem Harrachem — až r. 1653 rozhodnuto, aby kancléřem byl arcibiskup, což trvalo až do reorganisace universit rakouských.

R 1648 Jesuité statečně pomáhali při obraně města proti Švédům; z nich vynikl professor Jiří Plachý (1606—1664), jenž nebyl sice hlavním vůcem, nýbrž jen »assistentem« velitele legie akademické dona Juana Arryagy, ale pro neohroženost svou, ráznost a výmluvnost byl vskutku prvním. Ke pluku sestavenému z řeholníkův a duchovních z Klementina přistoupilo na 60 Jesuitů, 30 studentů z konviktu šlechtického a 30 seminaristů svatováclavských. Plachý byl postavy vysoké, a Švédové jej nazývali »dlouhým páterem«. Zbroj jeho chována byla dlouho v Klementinu, a přílbice jeho a rukavice nošeny bývaly při slavném průvodu, jenž ročně se konal k soše P. Marie na Starom. nám. na památku r. 1648.

* Viz Pavel Skála II. 169. — Mezi správci kolleje po vyhnání Jesuitů byl ze stavu městského Václav Mašteřovský z Jizbice, jinak Litoměřický řečený (viz str. 345); poněvadž některé věci od vojáků z kolleje byly pobrány nebo zmařeny, od Jesuitů pak se vrátivších i on byl obviněn, a ač ničím jiným v čas vzpoury se neprovinil, z poručení knížete z Lichtenšteina jest uvězněn, odsouzen hrdla, cti i statkův a 21. června 1621 s náčelníky vzpoury sťat. — Mezi domy, Jesuitům vzatými, byly do ul. Platnéřské dva (jeden od starodávna Alše nožíře, druhý u Vostrovských zvaný), které koupili r. 1620 Václ. Bojanský a Jiřík Labe. Byly pak jim vzaty beze vší náhrady a Jesuitům vráceny.

O rozkvětu školství jesuitského svědčí, že r. 1728 na gymnasiích a fakultách u nás měli 2158 žákův; v Praze měli od roku 1625 kollej u sv. Mikuláše-III. a gymnasium, v Konviktské ul. konvikt šlechtický od r. 1660, na Novém městě kollej od r. 1628 při kostele Božího těla na Karlově nám. a gymnasium na rohu Ječné ul. od r. 1632; mimo to měli četné kolleje na venku. Jim s universitou byly odevzdány i všecky školy městské. — Všude horlivě lid obraceli na víru katolickou, pátrali po zbytcích protestantství, zvelebovali pouti Marianské a j. Knihy české starší shledávali a ničili, a pokoušeli se i o novou nezávadnou literaturu českou. Universitní a gymnasijní jejich řád zrušen byl od Marie Terezie r. 1751, a od té doby učení valně se zdokonalovalo.

Když r. 1742 v Praze byli Francouzi, udal jim kdosi, že v Klementinu jest prý veliký poklad zakopaný od Jesuitů. I hledali tu a kopali na kolika místech, a Jesuité musili se velikými penězi vykoupiti, aby jim loupeživí vojáci nepobořili celé budovy. Také bohatou knihovnu chtěli vydrancovati. Že pak z university podána »byla žádost kurfiřtovi Karlu Albertovi jakožto »králi českému«, aby universita »od předků jeho Karla IV. a Ferdinanda I. založená« ušetřena byla ubytování vojenského, roku následujícího všichni, kdož žádost tu podepsali, zbaveni byli svých hodností.

Při korunování Marie Terezie r. 1743 zde se dávala jedna z oper proslulého skladatele Jos. A. Sehlinga († 1756), jenž byl regenschori u sv. Víta.

Roku 1751 zřízena byla hvězdárna zdejší hlavně přičiněním P. Josefa Steplinga, výtečného mathematika a fysika, jenž tu založil též kabinet fysikální, kterému Marie Terezie povolila značné příjmy. Viz str. 332. — Roku 1754 císařovna Marie Terezie byla zde přítomna při hře divadelní, jež prý tehdy byla veselejší než jindy.

Při obležení Prahy od Prusů r. 1757 vévoda Karel Lothrinský z paláce Gallasova se přestěhoval do bezpečnější kolleje Klementinské.

V této kolleji Klementinské r. 1760 skonal pověstný Antonín Koniáš. Viz Hanuš, O působ. J. Kon. Čas. Mus. 1863 str. 77., 197. Narodil se v Praze r. 1691 a vstoupiv r. 1708 do řádu jesuitského byl missionářem po Čechách. Všude kázal, aby mu přinášeli české knihy; bezvadné vracel, vadné opravoval, kacířské — pálil; spálil prý na 60.000 českých knih. Pochován jest v kryptě jesuitské uprostřed hlavní lodi kostela sv. Salvatora, kde leží též Bohuslav Balbín.

R. 1773 dne 21. července papež Kliment XIV. (bullou známou dle začátečních slov: Dominus ac redemptor t. j. Pán a vykupitel) zrušil řád jesuitský. Tehdy bylo v Čechách a na Moravě 20 kollejí a devět residencí jesuitských s 1130 členy řádu.

Dne 5. října 1773 do Klementina přišli vládní komisaři, aby členům řádovým, jichž tu bylo přítomno 164 (ostatních 10 bylo na missiích), ohlásili bullu papežskou o zrušení řádu. Kněží dostali 200—300 zl. výslužného, laikové po 150 zl. Podobně pak se stalo i v ostatních jesuitských kollejích po Čechách. Ze zabaveného jmění řádového (asi 8 mill. zl.) zřízen byl r. 1774 studijní fond, jenž posud trvá. (Jmění Klementinské kolleje bylo přes dva milliony zl., z professního domu u sv. Mikuláše III. přes 300.000 zl., z kolleje u sv. Ignáce 260.090 zl.). Pověst vypravuje: Když Jesuité opouštěli svůj klášter, nechtělo se jim vydati své poklady, a proto najali zedníka, jejž přivedli do sklepa s očima zavázanýma, aby jim tam zazdil některé klenoty. Zedník práci svou vykonal tak dobře, že ani sám později nemohl poznati, kde bylo ono místo v rozsáhlých sklepech, a tak poklad onen tam leží dosud. — Klementinum pak stálo prázdno, a po potlačení selské bouře zde vězněni byli mnozí zajatí sedláci, protože vězení všecka byla přeplněna; byl tu i známý Matěj Chvojka, bývalý student gymnasia v Král. Hradci a v Praze, pak rolník v Roudnici u Ždánic na Hradecku, od sedláků velmi ctěný. Pro podobnost s císařem Josefem II. nazýván byt »selským císařem«. Zatčen byl po porážce lidu u Chlumce (posud se říká ironicky: »Vyhrál jak sedláci u Chlumce«) a zde v Klementinu vězněn po 3 měsíce; ale nedokázáno mu viny a jest propuštěn.

Někteří z Jesuitů stali se professory na universitě (Petr Chládek, Ant. Strnad, Stanislav Vydra), jiní na gymnasiích, jako Ignác Cornova, jiní vstoupili do duchovní správy, ostatní dostali roční výslužné. — Kostely zdejší zatím svěřeny byly faráři

blízkého kostela Panny Marie na Louži; a když ten kostel r. 1784 byl zrušen, fara jeho sem přenesena, ale jen po dvě leta. Přišlať r. 1786 k Panně Marii Sněžné.

Z býv. knihtiskárny jesuitské r. 1775 zřízena c. kr. normální školní knihtiskárna, v níž se tiskly také české: Řád školní, Abecední tabulka, Slabikář a j. Tiskárna »otců Jesuitů« byla při ul. Karlově k Seminářské; zde faktorem byl Vojt. Jiří Koniáš (pův. snad Koňas), otec známého Ant. Koniáše.

R. 1777 přenesen byl sem arcibiskupský seminář z Králova dvora (viz Králodvorská ul.) a po 5 letech zde zřízen byl generální seminář k vychovávání kněží celých Čech.

R. 1791 zde v refektáři byla výstava průmyslová, první na evropské pevnině; mělť Leopold II. velikou péči o povznesení průmyslu. Dobrý panovník tento, jenž však zemřel již po dvou letech (r. 1792), založil trvale stolici jazyka českého při universitě.

R. 1796 Společnost vlasteneckých přátel umění* tu zřídila obrazárnu, po 4 letech r. 1800 zde založena byla první akademie, pak zvaná malířskou; prvním ředitelem byl a zde bydlil Jos. Bergler,** od r. 1831 Fr. Waldherr († 1835), Václ. Manes (strýc Jos. Manesa) Fr. Kadlik (Tkadlík), r. 1841 Christian Ruben, po něm Ed. Engerth, Jos. Trenkvald, r. 1874 Jan Swerts; potom již professoři si volili rektory, z nichž prvním byl r. 1877 Ant. Lhota (viz str. 89). R. 1885 »akademie výtvarných umění« reorganisována v »malířskou akademii«, jež sestátněna byla a přeměněna v akademii uměleckou r. 1896. Vyučuje se oběma zemskými jazyky. Za rektora v studijním roce 1903—4 zvolen byl prof. Fr. Ženíšek. Viz str. 205.

»Dne 18. března 1848 na nádvoří zde se ustavilo »Svatováclavské bratrstvo« na památku schůze konané před týdnem v sále Václavských lázní. Protektorem zvolen hrabě Vojt. Deym a předsedou baron Drahotín Villani. Odznakem členů byl stříbrný lvíček na levé straně prsou a červený křížek na rameně; z družiny této vzniklo potom oddělení národní gardy t. zv. Svornost. Členové její nosili bílo-červené pásky s nápisem »Svornost«. Oddělení to vzrostlo oddělením se některých členův od umělecko-spisovatelské družiny »Concordia«. (Řezníček, 1848 str. 18.)

Při známý »revoluci« svatodušní, která započala v Celetné ul. (viz str. 112.) studenti zajavše hraběte Thuna, předsedu gubernia, drželi jej v zajetí v Klementině, kde silně se ohradili barrikádami. Na budovu tuto pak hlavně střílel kníže Windischgrätz, až po zapálení blízkých mlýnů staroměstských, hájených od studentův a chasy mlynářské, město se vzdalo dne 17. června.

Než vydáme se na prohlídku budovy, ještě toto: Jesuité zde r. 1578 založili chrám sv. Salvatora, kde pak se konala bohoslužba pro studující a český lid, r. 1600 vystavěli kapli Vlašskou, roku 1653 položen byl základ nynějšího Klementina od provinciála Ondř. Schambogena. Stavba dokončena asi roku 1658, kterýžto letopočet jest na slunečních hodinách*** ve dvoře.

R. 1711—1715 zbudovali nový kostel sv. Klimenta,* r. 1722 dostavěli veliký sál nyn. knihovny, 1724 zřídili kapli zrcadlovou, a r. 1726 celá obrovská budova nynější dokonána. — Asi roku 1660 Jezovité vystavěli odtud velikou stoku klenutou k odvádění nečistot, jež splachovány byly vodou z kašny v nádvoří; jest to první příklad splachovací kanalisace v Praze.

---

* Bylo to osm šlechticů, kteří sestoupili se za tím účelem, »aby klesající vkus umělecký byl povzbuzen, aby se zamezilo vyvážení z vlasti zbývajících ještě děl uměleckých, aby byla založena obrazárna (viz str. 257.) a zřízena škola umělecká.

** Viz Fr. Jiřík, Květy 1895 str. 151.

*** Jsou tam dvoje sluneční hodiny namalovány, v Praze asi nejstarší, rozdělené ještě na 24 hodiny. Viz Jansa-Herain-Teige str. 229.

* Na tom místě stávaly i tři domy, z nichž jeden slul »u trubiček«.



Refektář v Klementinu.

Jdeme-li od mostu, na Křižovn. nám., vidíme malebné průčelí chrámové s balkonem, na němž stojí sochy od J. Pendla; pocházíť portikus nesený čtyřmi mohutnými pilíři od K. Luragha z r. 1659, kdežto chrám stavěn byl již v l. 1578—1602 (ale obě věže až roku 1714) Sochy ty všecky mají společnou vadu, že spodní části těl jsou příliš krátké. Jinak jest ozdobou náměstí tento kostel sv. Salvatora, jenž jsa přes 72 *m* dl. a 28 *m* šir. a maje 55 oken, náleží k pražským největším; půdorys jeho jest zajímavý. Celek s osmihrannou kopulí působí mohutně. Báň r. 1649 vystavěna byla nákladem hrab. Václ. Michny; kostel stojí na místě rozsáhlého domu od kostela sv. Bartoloměje k mostu i tohoto kostela. Má široká, úzká, půlkruhová okna a hojnou štukovou* výzdobu z let 1649—1659. Jest to stavba renaissanční, chýlící se již k baroku; zdi za hlavním oltářem jsou části starého kostela sv. Bartoloměje; stopy jeho jsou zvenčí forma býv. gotických oken a jedno gotické okno v jižní věži. Střední loď obklopuje 16 pilířů, které nesou široké galerie.

Na hlavním oltáři jest kopie (prý) slavného obrazu Rafaelova (Proměnění Páně) z r. 1632 od Jana Jiř. Heringa, dvorského malíře, jenž provedl i některé práce pro Strahov. Malby na klenbě jsou od Karla Kováře († 1750). V l. lodi jest oltář sv. Ignáce s obrazem, jejž daroval papežský vyslanec Spinelli, v pravé lodi oltář sv. Františka Xav. z roku 1646; oltář Bolestné P. Marie má obraz od Jos Hellicha. — Mramorový portál do kostela z ulice Karlovy pochází z r. 1578; i dlažba kostela jest mramorová, a v ní hrobky šlechtických rodin, které přispívaly na stavbu.

Vedle kostela jest hlavní portál Klementina s dvěma sloupy kulatými a dvěma lesinami a cís. orlem zakladatele Ferdinanda III.; mramorová deska s nápisem lat. (česky: Vzdělání kněžstva, podpory náboženství, věnoval Josef II. r. 1783) jest ovšem pozdější, daná sem na místě desky původní, která měla lat. nápis (česky: Tovaryšstva Ježíšova kollej Akademická laskavostí a štědrostí císařův a králů Českých zřízená.).

Celá tato záp. strana** do ul. Křižovnické obsahuje arcibiskupský seminář bohoslovecký; jsou tu místnosti veliké, ale nezdravé a chatrné, a protože i knihovna císařská v budově má málo místa, již dlouho se vyjednává o stavbu nového semináře v Semínářské zahradě pod Petřínem. Jest tu velikolepý, vysoký refektář (viz obr. str. 490.) s velikým obrazem svatby v Káni Galilejské od Jesuity Touše a s obrov-

* Štukatéři u nás byli zprvu nejvíce Vlaši; měli bratrstvo, jemuž r. 1657 byl stvrzen řád cechovní.

** Toto dlouhé průčelí, spočívající na mocném kvádroví a rozdělené 21 lesinami s korintskými hlavicemi, působí mohutně; na střeše jest 11 zděných štítů, pod římsou štukové ozdoby, uprostřed poprsí Ferdinanda II. a Ferdinanda III., ověnčená po způsobu obrazů císařů římských. Pod poprsími jsou císařští orlové, kterýžto znak jest též v mřížích dvou oken vysokého přízemí.

skými kamny z r. 1672. R. 1791 byla tu, jak praveno, výstava, či jak říkali tehdy »Waarenkabinet«; viz Jirásek, F. L. Věk II. 361. Do ul. Platnéřské, kde bývala kaple sv. Eligia, jest menší či zimní refektář, v druhém patře domácí kaple, všude chodby rozsáhlé. Viz obr. str. 491.

Vejdeme-li s té strany do dvora, vidíme v l. kníž. arcib. knihtiskárnu* (Rohlíček a Sievers), kde jest též administrace Časop. katol. duchovenstva; v těch místech stával starý klášter Dominikánů, kde se konaly i zemské sněmy. V zahrádce stojí socha studentova od Em. Maxa, jež měla býti postavena r. 1848; ale stalo se tak beze vší oslavy až o prázdninách r. 1864. Zřízena byla na 200letou památku chrabrých studentů** r. 1648. Obr. sochy viz str. 492.

Již r. 1629 při obležení Bannerově z družin studentských t. zv. Marianských, jež byly při všech školách jesuitských, zřízeny byly »družiny křesťanské obrany«. Pracovali i o nových hradbách Marianských, které vyvezli za 14 dní. A jako potom r. 1648 zřízen byl pluk studentský (legie akademická), tak ještě později studenti pražští brali na se zbraň ve službách vlasti. Tak r. 1741, když do Čech vtrhli Francouzi a Bavoři, udatně bránili hradeb Marianských, rovněž r. 1744 ve druhé válce Slezské konali službu vojenskou v Praze, r. 1800 utvořili »osobní prapor«*** arcivévody Karla proti Francouzům, r. 1809 mnozí dobrovolně vstoupili do vojska proti Napoleonovi a konečně r. 1848 v počtu 3600 »mužů« hlídky konali u budov školních a ústavů vědeckých.

Tehdy studenstvo, jemuž generální velitelství vydalo zbraň ze zbrojnice, zřídilo studentskou legii takto: každá fakulta utvořila pro sebe kohortu, rozdělenou na centurie (setniny) a dekurie (po 10 mužích). Legii (pluku) velel tribunus maior, podveliteli byli centuriones a dekuriones. Právníci měli červené čepice, medikové s farmaceuty černé, filosofové zelené, technikové modré, ozdobené bílou a červenou obrubou. Tribuny byli professoři na př. Koubek, Klicpera a j. Účastnili se v bojích (12.—16. června), měli barrikády u Klementina a techniky a drželi bránu mosteckou. Když Praha se vzdala dne 17. června, mnozí akademikové odvedeni byli k vojsku. — V září 1848 nově byla zřízena akademická legie, jež by střežila vědeckých ústavův a táhla i proti nepříteli, ale o novém roce 1849 ministerstvo zrušilo legie studentské, »že vojenská služba jakožto čas ukracující a unavující nikterak se nesrovnává s tímto povoláním«; prapory uloženy byly v Karolinu.

Z nádvoří toho jest vchod do jednolodního kostela sv. Klimenta, do něhož



Chodba v Klementinu.

* Tiskárnu tu od r. 1815 měl Frant. Vetterl z Wildenbrunnu, pak jeho vdova Josefa; u ní ředitelem byl Václav Špinka, který pak r. 1838 tiskárnu sám převzal. Za něho tu byl korrektorem Josef Franta Šumavský. Špinka zemřel r. 1842. Vdova jeho neudržela pak tiskárny, již r. 1853 koupil Ant. Renn. — Zde od r. 1835 u Josefy vdovy Vetterlové se tiskl slavný slovník Jungmannův.

** Auditorem svobodné legie studentské a doktorské r. 1648 byl Krištof Kyblín, professor právnické fakulty, povýšený pak na šlechtice s titulem z Waffenburka; psal latinské spisy právnické. Viz Rybička, Měšťané a studující pražští r. 1648.

*** Aby se rozeznávali od jiných dobrovolníků, měli náramky ze stříbra a červeného hedvábí, třapce z hedvábí černožlutého místo kožených a chocholy z bílých per. Vytáhli až do Budějovic, ale před nepřítele nepřišli, protože v únoru 1801 byl učiněn mír v Luneville.



Socha studentova v Klementinu.

též se přijde z ul. Karlovy. Kostel ten stojí hned za presbyteřem kostela sv. Salvatora, s nímž má společnou sakristii; přestavoval jej r. 1711—1715 Fr. M. Kaňka. Na stavbu jeho již r. 1633 věnoval svob. pán Jakub H. Paradis z Eschaide 16.000 zl. Říkali mu též kostel německý po německých kázáních. Na klenbě jsou 4 freskové obrazy ze života sv. Klimenta od Jana Hiebla (1681—1755) rodem Bavora, jenž pochován byl v Týně; od něho jsou též fresky v sále cís. knihovny. Namalovaný hlavní oltář (za skutečným oltářem) a dva obrazy olejové jsou od Václ. Kramolína. Na barokovém oltáři sv. Linharta jest vzácný obraz od P. Brandla, na oltáři sv. Anny obraz od Ign. Raaba. Výklenky pilířů jsou ozdobeny sochami od Mat. Brauna, od něhož jsou i řezby na kazatelně; obrazy nad výklenky maloval Ign. Raab.

Hned vedle východu odtud do Karlovy ulice jest pod společným portikem vchod do krásné okrouhlé kaple Vlašské z roku 1600, obnovené r. 1873. Zde již probošt Pelhřim (Peregrinus † 1240) založil kapli Nanebevzetí P. Marie. — Předsíň uzavřena jest pěkným železným průčelím, na balkoně stojí socha sv. Klimenta a 4 andělův. Viz obr. str. 493. Vnitřek osvětlen jest lucernou nad klenbou; pozoruhodný jest obraz sv. Jana Nep. od Frant. Lichtenreitera († 1775) a obraz Nanebevzetí P. Marie od Jos. Berglera.* Již r. 1567 tu esuité postavili Vlachům, jichž hojně u nás bylo za obchodem i řemeslem, malou kapličku, v níž jim kázali jejich jazykem; roku 1600 vyzdvihli ji v tuto znamenitou barokní stavbu.

Vrátíme-li se postranním vchodem, kde bydlí český pedel, z ul. Karlovy do nádvoří v jv. rohu, spatříme věž hvězdárny,** zřízené r. 1751 na podnět učeného Jesuity Josefa Steplinga, jenž na nástroje obětoval celé své jmění; po něm známý Ant. Strnad byl správcem hvězdárny. Viz str. 332. Od roku 1852 byl ředitelem hvězdárny Jos. Böhm, vynálezce nástrojů hvězdářských, jenž také vydal popis orloje staroměstského. Zemřel r. 1868. Hvězdárna má polohu zeměpisnou 50° 5′ 19″ s. š. a 14° 25′ 17″ v. d. Gr.; poloha Prahy od nejzáp. konce Čech 171 *km*, od nejvýchodnějšího 176 *km*, od severního 110 *km*, od jižního 172 *km*. Odtud s pavlače vztyčením praporu dáváno znamení, že jest v Praze pravé poledne.

Dole pod klenutým přechodem mezi oběma dvory východními jest Zrcadlová kaple Zvěstování P. Marie, založená r. 1724 od bohatých šlechticův, členů kongregace Marianské, hlavně hrab. Leop. Trautmansdorfa. Jméno její od zrcadel na straně bez oken; roku 1784 byla zavřena, roku 1816 opět otevřena bohoslužbám akadem. gymnasia.

* Byl ze Solnohradu, syn sochaře, od něhož jsou dvě poprsí v Rudolfině, a povolán byv r. 1800 od společnosti přátel umění za ředitele nově zřízené akademie, žil v Praze do smrti své r. 1829. V kostele sv. Salvatora jest od něho žehnající Kristus a několik obrazů v Rudolfině.

** Hodinářem této hvězdárny byl proslulý český mistr Josef Kosek, před tím theolog želivský, známý i v cizině. Viz Ottův Sl. N. XIV. 916.

Ze dvoru se vychází na nám. Marianské; část budovy sem hledící i do Platnéř. ul. stavěna v l. 1690—1726 od Luragha. Z vysokého průjezdu po širokých schodech — dole bydlí pedel německé university — se chodí do slavné zdejší **knihovny**.* Viz obr. str. 495.

Již Karel IV. kolleji své r. 1366 daroval asi 50 rukopisů; knihovna ta byla zprvu ve staré kolleji u sv. Mikuláše, od r. 1383 v Karolinu. Když r. 1622 universita byla odevzdána Jesuitům, přenesena i knihovna do Klementina, kde Jesuité měli již dříve svou knihovnu, zbohatlou hlavně knihami z kláštera Ojbinského. Že však Jesuité neměli tehdy dosti sil svých, r. 1638 jim odňaty byly dvě světské fakulty (právnická a lékařská) a dány do Karolina, kde ovšem zase nové knihovny se zakládaly, až vše r. 1653 spojeno v universitu Karlo-Ferdinandskou. Knihovna, do níž Marie Terezie r. 1749 dala mnoho duplikátů z knihovny vídeňské, r. 1777 dána byla sem do Klementina. Hrabě Frant. Kinský (v. t.) daroval sem toho roku na 10.000 svazků, a mnoho knih přišlo ze zrušených klášterů; také veliká knihovna mathematická, již založili Jesuité v bytě professora Steplinga (viz str. 332.), přišla pak sem. V knihovně té r. 1900 bylo 245.095 svazků; z nich 3888 rukopisů, 1528 prvotisků, 449 map, 28.978 mědirytin a j. Roční dotace jest 36.000 K, mimo to knihovně se dostávají imatrikulační taxy obou universit; každého tiskopisu v Čechách vydaného musí býti po exempláři odevzdáno sem dle nařízení z r. 1782, kteréhožto roku knihovna, dříve jen universitní, otevřena byla k používání veřejnému.

Když po zrušení řádu Jesuitům od císařovny Marie Terezie bylo dovoleno, aby spisy méně důležité, týkající se správy domácí, spálili, knihovny však aby odvedeny byly do universitní knihovny** v Klementinu, Jesuité mnoho nejvzácnějších knih a rukopisů si podrželi a mezi sebe rozdělili, jiné pak v zahradě kolleje zdejší na vysoké hranici spálili, namluvivše lehkověrné vládní komisi, že prý jsou to cvičení a školácké pokusy mladých členův řádu. (Svátek, Dějiny panování cís. Marie Terezie str. 167.) Jak v době Josefinské se hospodařilo, svědčí i to, že r. 1773 z Klementina prodáno bylo 780 obrazů, jež tu byly na chodbách, i s rámci za — 166 zl.

Když císař Josef II. zrušil mnohé kláštery, nařídil, aby knihy ze zrušených klášterů odevzdány byly dvorní knihovně vídeňské a universitní knihovně pražské. Sem tedy nahrnula se taková spousta beden s knihami, že brzy plny byly všecky místnosti knihovny, chodby a posluchárny Klementina, i zrcadlová kaple a kostel Matky Boží na louži. Mnoho se zachránilo tedy, ale i mnoho se ztratilo; tak na př. když vezli do Prahy knihovnu ze Stráže (u Třeboně) a přijeli na špatnou cestu, vydláždili si ji vozkové — knihami a klidně jeli dále.

Roku 1780 knihovník Rafael Ungar, jenž náramnou spoustu knih poněkud uspořádal, dosáhl, že knihy po venkově lidem odebrané sem byly posílány. R. 1782 knihovna otevřena i obecenstvu. Od roku 1807 byl bibliothekářem Fr. Faustin Procházka, člen zrušeného řádu Pavlánského (viz str. 171.), v l. 1810—1825 Fr. Posselt, od



Vlašská kaple v Karlově ulici.

* Viz Truhlář, Dějiny knihovny, Osvěta 1882; Tobolka, České knihovnictví I. 14.

** Posledním správcem knihovny jesuitské a potom prvním knihovníkem bibliotheky universitní byl Jesuita Karel M. Charuel († 1779), jenž přejímal knihy z jiných kollejí jesuitských sem odváděné a vykonal ohromnou práci.

r. 1828 Ant. Spirk. Za něho sem 1837 přišla úplná sbírka děl Mozartových; jsou v malém, ozdobném sále, kde jest též poprsí skladatelovo od Em. Maxa. Před rokem 1836 zde byl skriptorem Josef Hanslík, jenž mimo jiné napsal německý spis o této knihovně; syn jeho Eduard (ve Vídni) znám svými znamenitými spisy a články o hudbě. R. 1848 dostal správu knihovny slavný náš Pavel J. Šafařík;* poprsí jeho od Pilze, darované r. 1865 císařem, odhaleno bylo roku 1866. Byl pak knihovníkem od roku 1860 Ign. Hanuš, od r. 1870 Ant. Zeidler, za něhož r. 1875 sem dáno 4000 svazků ze soukromé knihovny cís. Ferdinanda Dobrotivého; pak byl knihovníkem V. Šulc, od r. 1897 dr. Rich. Kukula.

Po týchž schodech se přijde i do veliké sbírky sádrových odlitků antických soch a p.; jest to veliká sbírka archaeologická, která bohužel při dělení university dána německé.

Konečně připomínám, že na místě Klementina na Marianském nám. stávalo pět domů; z nich jeden slul u anděla, druhý u blech, nárožní k Platnéřské ul. u zlatého koflíka. Za ním v té ulici byly domy tři; jeden býval Zigmunda Kapra z Kapršteina, jiný slul u červeného kříže nebo u Silvestra po majiteli, popraveném r. 1490.

* * *

Poznali jsme, že i v ul. Karlově každý dům míval svůj štít či znamení, jež visela na železných tyčích často daleko do ulice; i zde jako v jiných ulicích také bývaly stříšky nad vraty i nad okny krámův. Proto r. 1723, když měl vjížděti do Prahy Karel VI., nařízeno, aby na úzkých místech stříšky byly sneseny a vývěsky ke zdi zpět vztaženy; a zvláště v Jesuitské ulici prý »množství stříšek nad krámy a kvelby kupcův a řemeslníkův, a rovněž tolik vývěsních znamení s obou stran do ulice trčí, že mezi nimi baldachin (pod nímž král kráčel) pronesen býti nemůže.« Smáli bychom se tomu a hubovali, že překáží to kommunikaci; ale bylo to malebnější, než nynější řady stožárů elektrického vedení, svítilny, sloupy, neforemné boudy transformatorů a p.

Karlova ulice byla svědkem velikých událostí, tudy v dobách bouřlivých braly se davy ozbrojené častokrát...

Když vznikly nepokoje po smrti Václava IV. a lid venkovský ubírající se houfně do Prahy, od pánů byl stíhán, dne 4. listopadu 1419 na Starém i Novém městě z návodu kněží, zvláště Ambrože (viz str. 327.) odpoledne se zvonilo na poplach, a veliký dav ozbrojených vedený Mikulášem z Husi hnal se tudy a dále přes most na Malou Stranu, odkudž posádka královská hledala spásy na hradě. Vítězství to se zdařilo hlavně přičiněním Jana Žižky, a od toho dne »obracely se zraky lidu k němu jakožto k vůdci znamenitému«.

Veliký byl poplach v této ulici r. 1577 při pohřbu Maxmiliana II., když najednou vzešel pokřik, že Husité míní pobíti katolíky, nebo že Jesuité zabili císaře Rudolfa v průvodu. Hluk vznikl tím, že mezi lid házeny byly peníze bílé na památku pohřbu; dral se kde kdo, i žoldnéři rozestavení pro pořádek, aby též něco sebrali. Zmatek ten byl již na Malém rynku, kde průvod stanul u č. 144 zde č. 31 n., a císař ptal se, co se děje. Nejvyšší písař zemský, jenž nesl žezlo, dokonce dal se na útěk a pak teprv se vrátil u č. 147-54 do průvodu. A zde v nyn. malé Karlově ul. teprv byl poplach hrozný hlavně mezi biskupy a jiným duchovenstvem, které šlo v předu průvodu. »Slyšíce pokřik o vraždění utíkali, kam kdo mohl, do domů, do krámů

* Viz Zíbrt, Z bibliothekářské činnosti P. J. Šafaříka, Čas. Mus. 1899, 164.

i do sklepů, odhazujíce berly a strhávajíce komže a skvostné ozdoby se sebe.« Zmatek ten trval čtvrt hodiny. Viz popsání od F. B. Mikovce v Lumíru I. dle M. Marka Bydžovského.

Tudy po bitvě Bělohorské prchal Zimní král, tudy neseny byly hlavy sťatých na věž mosteckou, r. 1648 sem sbíhali se obhájci města, r. 1648 zde byly barrikády . . .

Karlův most* do nedávna, než vznikl most Palackého, zván byl jenom Kamenným, druhdy obyčejně Pražským (sr. píseň »Na tom Pražském mostě . . .«); nyní obnovuje se jméno Karlův, protože mimo viadukt železniční máme již dva jiné mosty kamenné. Jest to vzácný výtvor dávného stavitelství v Čechách, s věžemi na koncích umělecké dílo výtečné, památka drahocenná, známá stavitelům celého



Sál universitní knihovny.

světa, lidu našemu posvátná pro zdejší sochy, posvátný kříž a slavnost svatojanskou. Karlův most (dle Heraina) s věžemi jakožto celek nemá v Evropě, nevyjímaje ani měst v Italii, soka sobě rovného. Říkávali, že pražský most jest nejpevnější, řezenský nejdelší, a drážďanský nejvýstavnější; nám drahou jest tato památka i pro starobylost i pro veliké události v pohnutých dobách minulých, jež nám hlásá. Obraz str. 497. jest celkový pohled na most směrem k Hradčanům, pohled, jenž náleží k nejkrásnějším v Praze. Na obr. str. 496. v l. viděti vchod schodiště na Kampu, dále v pozadí kostel P. Marie Vítězné, starobylý chrám Maltanský, sousoší sv. Luitgardy a obě věže malostranské s pozadím chrámu sv. Mikuláše.

Než zřízeny byly v obvodu Prahy jezy, jež tu řeku zvyšují a činí rozsáhlé hladiny hlubokých nádržek, jezdívalo se přes řeku po brodech, jako ještě později víme o důležitém brodu u Štvanice. Prý kníže Křesomysl r. 857 dal zbudovati neobyčejně velikou loď, po níž tu se převáželo. Při vzrůstu živého podhradí na obou

* Mimo jiné viz Emler, Arch. Pam. VIII., Svátek, Ze staré Prahy, a zvláště A. B. Černý, Čas. Společn. přátel starož. X.

březích záhy (snad již v 9. stol., dle pověsti za vévody Mnaty roku 795, pak prý r. 1008 od Oldřicha) vystavěn byl most dřevěný, snad loďkový; dle jiných ještě tu nebylo mostu r. 932, když převáželi tělo sv. Václava z Boleslavě na hrad, anebo povodní byl právě stržen. Schaller míní, že již za Libuše býval most a to od nynějšího Rudolfina k Brusce.

Byla to stavba nízká, jak se dá souditi ze zprávy Kosmovy, že r. 1118 voda nad něj vystoupila 10 loket; povodeň ta kronikáři zdála se největší od potopy světa. Most ten stržen byl vodou r. 1157; býval asi tam, kde jest nynější, a zůstal, když nový, kamenný — tehdy div světa — po tři leta 1169—1171 stavěn byl od královny Judity, choti Vladislava I. Tato Judita či Jitka byla dcera lantkraběte durynského Ludvíka a u nás podporovala německý jazyk a mrav; děti vychovávala po německu, a syn její Přemysl dostal jméno německé Otakar.

Stavba tato, na tehdejší dobu znamenitá, byla užší než most Karlův, měla mnoho mohutných, širokých pilířů se základy však mělkými; ani klenutý asi celý most ten nebyl, maje jen pilíře zděné. Základy a zbytky pilířů tohoto mostu objeveny byly r. 1784 severně od mostu Karlova, když voda silně opadla stržením jezu u nyn. mostu cís. Frant. Josefa. Byl níže než onen dřevěný, a posud z něho zůstal pobřežní pilíř a oblouk nad ramenem řeky pod Křižovnickým klášterem, ovšem nyní zakrytý od r. 1848;** na druhém konci oblouk mostu Juditina jest nyní sklepem v domě. Při stavbě tohoto vyššího mostu třeba bylo dělati navážku na březích, hlavně staroměstském. (Hlava z tympanonu Juditina mostu jest v lapidariu Městsk. musea.)

* Viz Fr. Rziha, Die ehemal. Judith-Brücke. Mittheil. d. Vereines f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen 1878.

** R. 1847—1848 chystali místo pro pomník Karla IV.; proto překlenuli celé rameno Vltavy mezi nynějším mostem a klášterem, zavezli zemí a srovnali. Tím byl zakryt onen oblouk. Viz též Křižovn. nám.



Malostranská část Karlova mostu.



Karlův most s Hradčany a Malou Stranou.

malty vznikla tím, že k zasazování drahých kamenů v kapli sv. Václava užito bylo ke tmelu bílku z několika tisíc vajec. Jiní vypravují, že také mlékem byla rozdělávána malta; a tehdy páni z Unhošti poslali místo mléka — tvaroh a syrečky. — Pověsti tyto mají jádro historické asi to, že na stavbu chrámu sv. Víta a kamenného mostu po celé arcidiecési se konaly sbírky, jak svědčí listiny Arnošta z Pardubic, chované v universitní knihovně. Hlavně ovšem na stavbu náklad vedl Karel IV. vedle výtěžku převozného a cla z mostu zatímního.

Karlův most asi hned měl dláždění; vždyť již za Jana Lucemburského ulice se dláždily. Na most záhy dán byl kříž — jiných soch nebylo ještě — i známá socha Bruncvíkova.

Když dokončeno bylo veledílo Karlovo, odstraněn jest most dřevěný, z něhož pilíře však některé zůstaly ve vodě; zůstala i věž při bývalém mostě Juditině. Když pak klášter křižovnický vyhořel, Václav IV. dal to místo klášteru; odtud jest při něm onen výstupek, jenž má zdi přes 2 *m* silné*. Věž ta měla 4 patra, z nichž hořejší dvě snesena r. 1840. Brána její byla zazděna, ale vnitřní místnost má vysokou křížovou klenbu a jest proměněna v kapli v hlubokém přízemí klášterním. Když r. 1847 naváželo se a rovnalo Křižovnické náměstí, i Bradáč** dostal se na místo nynější; dříve býval na oblouku mostu Jitčina, jak viděti na obraze z r. 1716 v knížce německé vydané od Jana Kamenického. Viz Časop. Společn. přátel starož. X. článek A. B. Černého. Kde jest zahrádka úzká před Křižovníky za pomníkem, tam býval vchod na most Jitčin, ale ještě o něco hlouběji, jak bylo nalezeno.

Po mostě Karlově v červenci r. 1410 z Prahy se ubíralo na 5000 mistrův a studentů německých, když Václav IV. odňal jim 3 hlasy na universitě. A co hlučno tu bylo, když lid pražský hnal se na druhý břeh, aby ničil kláštery a kostely — vzpomeňme jen výpravy na Kartouzy (v. t.) —, když v září stržen byl a do vody shozen kříž tu postavený od Karla IV., když Mikuláš z Husi a Žižka vedli lid k boji na Malou Stranu. — —

Most Karlův přestál sice jarní povodeň r. 1432, kdy voda šla až do nyn. ul. Husovy, ale v červenci toho roku po velikém dešti přišla nová povodeň, jaké snad

---

* »Při klášteře ještě r. 1648 byla věž, z níž se tehdy také střílelo na Švédy; a ta věž stála na ostatním dílu předešlého mostu pražského, k tomu špitálu přináležejícího, kde nyní téhož špitála díl stavení dáleji z téhož stavení k nynější mostecké věži vystupuje a v něm chudí svou obecnou světnici v dolejším ponebí mají; neboť ta stará věž neb brána někdejšího mostu spíše, nežli nynější most vystaven byl, když se starý špitál zbořil a nynější stavěti začal, do toho stavení pojata byla.« (Beckovský.) — V starší době ve věži mostecké u Křižovníků bývala vězení pro ty, kteří byvše odsouzeni k pokutě pro nošení zbraně neplatili, a pro mladé synky měšťanské, kteří nejsouce plnoletí lehkomyslně dělali dluhy; ponejprv panáček seděl 14 dní, po čtvrté půl roku, po páté v pytli hozen do řeky.

** S prvního oblouku v pravo ve zdi nábřežní při náměstí Křižovnickém spatříme kamennou hlavu vousatého muže; jest to t. zv. Bradáč a představuje prý (dle prof. Velflíka) stavitele mostu Jilčina, jenž takto se zvěčnil. Bylo však zvykem zasazovati takové ozdoby i jinde i na mostech, jako jest podobná hlava na mostech drážďanském a řezenském. Dle hlavy té se označovala výška vody; »jakmile voda se dotkne spodní části vousů, již Vltava z břehu vystoupí, a nejvyšší čas jest, aby se lidé stěhovali z pobřežních domů; dosáhne-li voda úst Bradáčových, rozlévá se již do ulic staroměstských, a zatopí-li konečně i pleš jeho, mohou se lidé i na Starom. nám. převážeti po loďkách«. Ovšem nyní tak není, ale dříve při každé povodni v kronikách se mluví o Bradáčovi. Nejstarší zmínka o Bradáčovi jest r. 1432. Hájek píše při r. 1501: »Na den P. Marie na nebe vzetí tak velmi veliká voda k Praze přišla, že ta hlava na špitále staroměstském, jež slove Bradáč, byla dvou loket ve vodě, a plynulo s vodou mnoho dříví a jiných rozličných věcí: mandelové obilní, stohové sena a otavy, na jednom mandeli ovesném živý zajíc seděl; plynula také mlýnská kola, chalupy a krovy. Dříví velmi mnoho, sena i obilí nad mostem se zastavilo; i rozkázali Pražané všem Židům, aby po tom dříví chodíce, dolů je pomalu strkali.« Podobně r. 1565 voda dosahovala až k očím Bradáče a v ulicích na př. až k nynějšímu ruskému kostelu; tak i r. 1569 a 1582. Naopak o malé vodě se vypravuje při r. 1393, když utopen byl sv. Jan Nep.; tehdy prý nastalo takové sucho, že v Praze v Podskalí řeku přecházeli pěšky, kladouce jen prkna na několik míst. Voda všecka byla zelená, a nikdo jí nebral na vaření, mlynáři nemleli pro nedostatek vody, a lid reptal na krále, že se to stalo pro utopení »doktora Johánka«.

nebylo do našich dob. Přihnalo se k mostu dříví, chalupy a mlýny, obilí a seno s polí, takže oblouky mostu se ucpaly; voda vystoupila až do polovice Starom. nám. a celé Poříčí bylo zaplaveno. Tu konečně v noci po 20. červenci se zbořilo pět pilířů, most se protrhl na tré, a voda ženouc se tím divěji, zničila skoro všecky mlýny pražské a mnoho domův.

Dali se hned staroměstští do práce, ale opravy ty byly zatímné, nedůkladné, »správkami nedůstojnými«. Jaký asi byl poplach po městě a jaký smutek z toho neštěstí, patrno z darů tehdejších, že na př. měšťan jeden r. 1433 odkázal na stavbu dům svůj č. 142-3 na Malém nám. Správka trvala tři leta do 1436, a za Zikmunda tehdy dán sem nový kříž. V říjnu t. r. k poctě královĕ na mostě se konaly turnaje; vyznamenal se při nich zeman český Jan Larva, jenž svrhl protivníka daleko, leda prý dýchal, a také »udatně metal Uhřaty jako rukavicí.« Za Jiřího dály se tu větší opravy, ale r. 1496 zase most pobořil se tam, »kde jsou Boží muky« prý proto, že tudy den před tím vezli kámen těžký osmi koni; opravován pak most byl za Vladislava důkladněji i s věžemi. Opravy ty trvaly do r. 1503, a tím teprv vlastně jakoby ukončeno bylo dílo Karlovo po 146 letech.

Dne 5. července 1517 slavena tu byla památka Husova; »udělali veliký oheň na ostrově pod mostem a na věži mostové 3 trubači troubili a na mostě bubnovali a stříleli«.

Dle Bartošovy kroniky když 14. března 1523 král Ludvík jel na radnici Staroměstskou a když již byl na mostě, tehdy soused jeden pražský, řemesla sedlářského, Matěj Kakas tak řečený, sám čtvrtý (t. j. se 3 jinými) připraviv se s neckami, jakoby na koních seděli, skákali z bujnosti a bláznovství dobrovolně s mostu do řeky. A král s královnou se zastavil se vším dvorstvem a díval se tomu. Třem odvážlivcům nic se nestalo, čtvrtý však druhého dne potom zemřel. (Dle Tomka stalo se to již rok před tím o slavném vjezdu krále Ludvíka.)

Za Rudolfa II. postaveny byly sochy Panny Marie a sv. Jana Ev. vedle kříže; naproti byla Boží muka. Na tom místě — vzpomeň obrazu Sadelerova — stávali žebráci do r. 1660.

R. 1661 nařizuje magistrát »protože někteří žebráci smýšlenými bolestmi, mohouce rukama pracovati, lidi šálí, jméno Boží nadarmo berou, ale almužen svých nešlechetně požívají, rány sobě prudí nebo šeredné, staré, znečištěné a okrvavěné hadry ne tak z potřeby, jako aby tudy lidi k udělení almužny tím pilněji pohnuli, na rány nebo okolo nohou sobě kladou — takoví všici z ulic hlavních, s mostu pražského a od kostelův mají vyvedeni býti za brány«. Ale nadlouho nepomohlo, a opět tu stávali a líhávali žebráci, byloť to místo asi velmi výnosné — a tak podobný rozkaz nacházíme r. 1720, a r. 1723 v patentu o žebráctví se nařizuje, aby chudí studenti na mostě žebrající neběhali za vozy a tuze nebyli dotěrní, nýbrž u sochy některé aby stáli a zpívajíce pobožné písně čekali, až jim kdo co dá.

Po mostě tom 8. listopadu 1620 utíkal s Hradčan zbabělý Zimní král. Byla sice veliká porážka na Bílé hoře, ale sil k odporu bylo ještě dosti, a Praha mohla se dlouho brániti. Nadarmo mu předkládali, že k Brandýsu přibylo 8000 Uhrů, poslaných od Gabriela Betlena, že v Praze samé dosti jest lidu — právem napsáno na obraze u sv. Víta (viz str. 307.): »Padla na ně hrůza«.

Veliký zmatek byl tu na mostě v listopadu 1631. Blížiloť se k Praze vojsko saské, v němž i mnoho bylo emigrantů českých, a tu nejvyšší úředníci císařští, kardinal Harrach, všecko skoro kněžstvo katolické, šlechta i lidé bohatší utíkali z města. Ještě tu zůstal Pavel Michna z Vacínova, jediný z místodržících, a nejvyšší velitel vojenský don Baltazar de Marradas; ale když se proslýchalo, že i oni na útěk se chystají, konšelé všech tří měst pražských šli k nim prosit, aby města neopouštěli. A hrabě Michna jim odpověděl: »Povězte lidu, že nikam nepojedeme; zůstaneme s vámi jako poctiví.« Tak i ostatní páni odpovídali

a don Martin Hoef-Huerta dodal: »Nebojte se, páni, nepojedeme nikam; jako poctiví zůstaneme s vámi«.

Ale vše to byla lež; ještě před večerem »trousilo se po kamenném mostě mnoho vozův rozličnými věcmi naládovaných i kočárův«, a když měsíc vyšel, již veliké množství vojů jelo přes most; sám Marradas vozy i lid vojenský popoháněl k rychlému pochodu, křiče neustále »Fort, fort!« Na mostě nastala zácpa, poněvadž jeden druhého předjížděl a byl ve všem veliký nepořádek. Utekli všichni, i Marradas i Michna, a město bez jediného vojáka necháno svému osudu. (Viz Rezek, Dějiny saského vpádu do Čech.)

R. 1744 velitel pražské posádky Harsch kázal oblouk jeden strhnouti — bylit již na Malé Straně Prusové — avšak pro pevnost klenby vojíni nemohli ho rozbourati.

R. 1757 dán rozkaz zemského gubernia, aby po mostě se jezdilo a chodilo v pravo, jak jest na mostech našich dosud. Nařízení to najdeš v Lumíru 1858 str. 788. —

Dne 27. února 1784 led* na Vltavě se lámal a pomalu odcházel; obyvatelstvo se těšilo, že stalo se bez větších škod. Ale o 11. hodině v noci rychle voda vystupovala a po půlnoci již zatopeny byly nižší ulice; přihnal se led z Berounky, až voda vystoupila ke kostelu sv. Jiljí, zaplavila i ulici Platnéřskou a dostoupila ulicí Kaprovou až ke »Špinhauzu«, kde trestanci byli až po krk ve vodě. K ránu pak voda dostoupila výše takové, že nikdo se nepamatoval podobné; o šesté hodině nárazy ledových ker a dříví hojně se otřásal most, až pobořil se jeden pilíř a spadla vojenská strážnice, jež od r. 1780 stála na šestém pilíři v l. jdouc od Star. města, při čemž zahynuli 4 vojáci a jen pátý se zachránil. A druhého dne padl ještě jeden pilíř. Posud viděti u Křižovníků čáru výšky vody tehdejší. Za to v létě toho roku vody tak bylo málo, že se objevily zbytky pilířů mostu Jitčina; byl to ovšem též následek toho, že povodní onou byl stržen jez u Nových mlýnů. Most byl opravován do r. 1788 od stavitele Mat. Humla.

R. 1835 na mostě byly zřízeny chodníky z ploten železných; neosvědčily se však a byly odstraněny asi r. 1849.

Povodeň r. 1845 široce líčí Václ. Krolmus ve své kronice téhož roku vydané. Vypočítává, že na Starém Městě z 973 domů pod vodou bylo 399, ze 277 v Židovském 260, z 528 na Malé Straně 126 domů stálo pod vodou. »Na 114 ulicích a placích voda krami a vlnami šplachotíc své rejdy prováděla a 1657 rodin s 7553 osobami příbytek opustiti a jinde ubozí útočiště hledati musili«.

Poslední veliká povodeň, která zase pobořila Karlův most, byla 4. září 1890. Tehdy celý týden pršelo a rozvodněná Vltava v Praze zaplavila Marianské nám., Husovu tř., ul. Karlovu, Poštovskou a sousední. Mezi Karlínem a Libní bylo moře; při práci zachraňovací utonulo 20 zákopníků, jimž potom postaven byl pomník před invalidovnou. Před mostem se nakupily spousty dříví, rozmetaných vorů, klad, trámův, a spousty ty narážely na most, až ráno po páté hodině padl pátý a šestý oblouk od břehu staroměstského a brzy potom i osmý. Zničeny byly sochy sv. Ignáce a sv. Frant. Xav. (Podrobné líčení viz Benešovský-Veselý, Velká povodeň 2.—5. září 1890, Praha, Hynek.) Zpráva o tom neštěstí vzbouřila tehdy nejen Prahu, nýbrž i celé království; kdo jen mohl, spěchal do Prahy, aby na své oči spatřil smutné divadlo. Viz obr. str. 504. A když potom se dokonávala oprava, nebylo snad nikoho, aby v duchu nežehnal a nepřál památce po Karlu IV. trvání již na věky.

* Na ochranu pilířů od ker ledových jako jinde i zde ode dávna jsou v řece kozy či kobyly, jež viděti na obr. str. 503.

Most velikým nákladem nově zřízený (od firmy G. Gregersen a syn v Budapešti) slavnostně vysvěcen byl 19. listopadu 1892 v den jmenin zesnulé cís. Alžběty. R. 1902 a 1903 sesilují se pilíře, jež původně založeny byly příliš mělce.

Karlův most jest od věže k věži 520 *m* dl., 10 *m* šir. a 7 *m* vyvýšen nad prostřední stav vody. Šestnáct oblouků průměrně asi 23 *m* rozepjatých spočívá na dvou pobřežních pilířích, na 12 pilířích ve vodě a 3 na ostrově Kampě. Proti vodě most jest vydutý* a k Malé Straně se stáčí a silně snižuje; ale to nevadí snad, nýbrž ještě více přispívá ke kráse, která neotvírá se před zrakem najednou, nýbrž vždy nové dále chystá překvapení.

Mimo celnice při mostě, na mostě samém bývaly krámky jako všude na místech živějších; byly zbudovány z cihel a dřeva i vyčnívaly přes zábradlí mostní.

Z krámků těch dva při vyšší věži malostranské strženy byly r. 1592; r. 1648 zničeny byly od Švédů, po sedmi letech nově zřízeny. Některé krámky ševcovské odstraněny byly



Karlův most s ostrova Kampy r. 1873.

až r. 1780, kdy otevřena cesta na Dražické nám., odkudž jatky malostranské přeneseny dále na »Písek«. Ale na druhé straně (od bývalé celnice k soše Turkově) budky strženy byly teprv r. 1822.

Zvláštní ozdobou mostu našeho jsou sochy,** jimiž most náš stává se pravou galerií uměleckou pod šírým nebem; jimi stavba jest oživena, vše jakoby tu k nám mluvilo a vyzývalo nás i ke zbožné, vážné myšlence i k úctě předků; jest v tom poesie dojemná, obraz rozkošný. — Od mnohých za to se má, že by bylo vhodno u každé sochy dole českým nápisem poznamenati jméno svatého a zvěčniti umělce, rok a dárce.

Již za Karla IV. tu postaven byl kříž, jenž skácen a roztlučen byl od lidu r. 1419; nový kříž dán r. 1436.

* Dobře jest viděti toto zakřivení, jež dodává mostu malebnosti, na obr. str. 505.

** Viz díla: Neuräutter, Statuae pontis Pragensis (1714); Wussin, Beschreibung d. stein. Brücke (1715); Kamenický, Eigentl. Entwurf. 1716; Welleba, Die berühmte Prager Brücke, 1827, Hutter, Die Karlsbrücke in Prag 1890.



Karlův most po povodni r. 1890.

Hlavu Kristovu na kříži vítr urazil v prosinci 1613, i postaven jest roku následujícího kříž nový, opět dřevěný, jejž městské radě kázal odstraniti r. 1619 Bedřich Falcký, že prý královna jezdíc po mostě »na toho nahého lazebníka očima svýma hleděti nemůže«. Ale rada rázně tomu se opřela, že tak neučiní; tu král na radu hrab. Šlika rozkaz odvolal. Ale po několika dnech přece prý krucifix od někoho v noci svržen do vody. — A za nedlouho tudy na vždy do ciziny prchala hrdá královna.

Nový* krucifix se sochami P. Marie, sv. Jana Ev. a sv. Maří Magd. dán sem r. 1629 za Ferdinanda II. od obce staroměstské na rozkaz císařský; ale po osmi letech větrem tak utrpěl, že visel jen na železném prutě. Opravený kříž svědkem byl boje r. 1648; tehdy Čech prý ve vojště švédském hlavu Kristovy sochy sestřelil, ale ještě téhož dne padl.** Krásná hlava ta se chová v Klementinu; viz obr. v pavilloně českých turistů, druhdy na výstavě, nyní na Petříně.

Však již před tím na nový kovový krucifix 3000 zl. rýn. složil Bohuslav Valkoun z Adlaru (od r. 1611 majitel domu č. 211-14 v Nerudově ul.), za pokutu, že ač katolík přísahu vykonal Fridrichu Falckému. Valkoun ty peníze zaplatil r. 1627 královské komoře, která je na čas půjčila k zapravení proviantu cís. vojska. Zůstával pak tu kříž dřevěný z r. 1629; »když pak 19. dubna 1657 při témž krucifixu hřeb pravé ruky a klínek pod pravým ramenem přiklihovaný a téměř na polo shnilý pustil a tou příčinou tělo Ukřižovaného něco jinak než předešle na kříži pnělo a k Starému městu se obrátilo, z čehož sobě lid obecný divadlo učinil a k němu ten i druhý den v nemalém počtu se sbíhal, purkmistr a rada Starého města k nařízení král. místodržících krucifix bedlivě prohlédnouti dadouce žádali, aby konečně pokuta od Valkouna k postavení krucifixu byla obrácena«. (Bílek 839.) Dověděl se pak tehdy cís. Leopold, že v Drážďanech u kupců Hyllingerovských na prodej jest mistrovská kovová socha Spasitelova; i poslal tam Karla Skretu malíře a dělolijce Mik. Löwa, na Hradčanech bydlícího, a koupiv ji za 500 dolarů (čili 583 rýnských) dal ji sem

* Ale byl tam již před tím nějaký se sochami; píšeť Harant: Dne 23. května 1628 hrom rozrazil na mostě krucifix i dva obrazy při něm, že je sundati musili.

** Prý Švédové před tím nikdy dále při útoku se nedostali než ke kříži, a proto tak usilovali jej sestřeliti. U kříže měli naši barrikádu, jíž hájil měšťan staroměstský Linhart Graetzig, r. 1650 povýšený na šlechtictví s titulem z Kreuzbruku.

na kříž dřevěný. R. 1666 obec žádala, aby ke kříži tomu dány byly i sochy sv. Jana Ev. a druhé dvě kovové, ale pověděno jim, aby »obrazy« ty z důchodů statků svých zhotoviti dali. (Obrazem předkové jmenovali i sochu.)

Ke kříži r. 1681 pořídil věčné světlo Karel Adam z Říčan, jak zní nápis na mramorovém podstavci.

R. 1696 Žid jeden po mostě jda se posmíval Kristu na kříži; za trest mu určeno, aby na svůj náklad dal udělati a silně pozlatiti hebrejský nápis, jak posud se spatřuje; slova ta znamenají: »Svatý, svatý, svatý Bůh zástupův«. Po 10 letech dřevěný kříž sražen byl vichřicí, i dán konečně i kříž kovový; obě kamenné sochy při něm (P. Marie a sv. Jana Ev.) jsou z r. 1861 od Em. Maxa místo dřívějších olověných.



Karlův most z Malostranské věže mostecké.

A druhé jest ještě místo na mostě každému dobře známé; jest to u sochy sv. Jana Nep., o jehož svatořečení a první slavnosti r. 1729 viz str. 301; obšírně vypravuje o tom Svátek v Dějinách panování Jos. I. a Karla VI. str. 292–306. – Od r. 1771 jest den 16. května svátkem u nás v Čechách zasvěceným.

Sv. Jan Nep. od dob protireformace u nás byl ve veliké vážnosti. »V domech pražských všude měli v rodinách sochu sv. Jana, někde pod oknem v parádním pokoji, jinde kdesi na zad v některém kumbálku; ale všude o jeho svátek se ověnčila, kvetoucími ratolestmi obklopila, a rodina konala po celý týden každý večer u ní svou pobožnost. Celé řady processí se ubíraly k mostu a na hrad a zase zpět; co to krojů nevídaných a nářečí neslýchaných. Celé Čechy, Morava a Slezsko se scházívaly tehdáž u matky Prahy, hlásíce se k ní tak radostně, jak bývaly od ní vítány. Na mostě, na Malé Straně a na Hradčanech v tlačenici běželo tehdy v pravém slova smyslu dětem o život. Nynější v svatojanskou dobu hemžení se tam lidu jen slabým jest stínem někdejšího ruchu a návalu poutníků. Nikdy se všichni do hospod a hostinců nevešli, celé houfy venkovanů nocovaly

na mostě a na stupních kostelův. Komu se nepodařilo vydobýti si takového posvátného místa, uspokojil se pouliční dlažbou, zvoliv si dřímotou jsa přepaden za podušku práh nejbližšího domu.« (Z Upomínek Kar. Světlé.) Posud ve mnohých dvorech najdeš sochu sv. Jana Nep., a po ulicích viděti na ten den krámy ozdobené ratolestmi jako o Božím těle.

A slavnost tato měla v dobách všeobecného němčení a úpadku v ohledu národním velikou důležitost tím, že o pouti svatojanské i poněmčilá Praha byla českou. Mnozí Pražané byli by snad docela zapomněli česky, kdyby nemusili mluviti česky se svými venkovskými přáteli, kteří je navštěvovali rok jak rok, jak přišel den 16. května

Tak pochopíme i slova B. Jablonského v jeho básni »Pout svatojanská«, kde vyzývá lid český:

»Vstup do chrámu velebného,
jenž se vznáší nad Prahou.
Modli se tam: »Jene svatý,
jazyka jenž cenu znáš,
ochraňuj nám klenot zlatý,
ochraňuj nám jazyk náš!
Přednes Bohu naše strasti,
naše bolné toužení,
když budem jak ty, v své vlasti
pro svůj jazyk souženi.«

Sem náleží pověst, již vypravuje Svátek. Chudý člověk v okolí Prahy v nouzi své prosíval sv. Jana za přímluvu; i zdálo mu se, že sv. Jan ho vyzval, aby šel do Prahy na most, že najde poklad. Když sen opakoval se, chuďas šel do Prahy, ale marně po mostě chodil celý den; pokladu se nedokoukal. Až voják na stráži si ho všiml a uslyšev o snu, vypravoval, že i jemu sv. Jan se zjevil a poklad mu slíbil, ale poklad ten že jest někde ve vsi pod skalou se třemi kříži u chaloupky, při níž stojí stará jabloň. Venkovan poznal, že to jest jeho obydlí, a spolu tedy, když vojín byl vystřídán, odešli a vskutku poklad našli pod jabloní. A spravedlivě se rozdělili.

»Kdo jen jednou byl přítomen svatojanské pobožnosti na Karlově mostě, nikdy nezapomene pestrého toho obrazu, kdy davy lidí obklopují vyzdobenou sochu svatého patrona českého a v pravé zbožnosti vznášejí k němu své prosby; nikdy nezapomene shrbených postav těch dobrých českých babiček, jež se tu sešly ze všech končin království i markrabství, v různých malebných krojích; nikdy nezapomene odkrytých hlav českých venkovanův a osmahlých tváří i spjatých ruček drobných dětí. Jest to obraz tak ryze český, tak dojemný a velebný, tento modlící se lid upracovaných rukou kol sochy světcovy na mostě Karlově, před tváří vznešených Hradčan a chrámu svatovítského, a nad šumně valícím se se proudem Vltavinym. Jest to krásná, tklivá, velebná pobožnost!« (Světozor.)

Poslechněme též, co o slavnosti sv. Jana Nep. píší »Poštovské noviny« r. 1824. »Minulou neděli odpoledne zdejší páni muzici virtuosi pod mostem pražským ke cti sv. Jana Nep. na tom místě, kde ten sv. mučedlník své mučedlnictví trpěl, výbornou muziku na šífích drželi; potom také zdejší páni kupci, též na tom místě na večer na šífích, které ozdobně illuminirované byly, ke cti témuž svatému velmi pěknou muziku dělati dali, při čemž po obikráte zdejší privilegirovaní páni střelci na svém, tak nazvaném Malém ostrově v prostřed řeky Moldavy nad mostem pražským s svými kusy a pollery mnohokráte slyšeti se dali.«

Za našich časů známý pyrotechnik p. Hájek pro radost malým i dospělým v podvečer svatojanský s konce ostrova Střeleckého »pouštívá« krásné »rachomejtle«.

Když sv. Jan byl svržen s mostu, klenutí téže noci prý samo spadlo, a nikdo nemohl pomoci, poněvadž vždy v noci se sesulo, co za dne vystavěli. Konečně stavitel jeden ctižádostivý spolčil se s ďáblem, jemuž za odměnu slíbil duši toho, kdo první půjde po mostě. Měl pak stavitel připraveného kohouta, aby jej napřed pustil; ale ďábel ženu stavitelovu pohnul, aby ona — ze strachu o muže — první vstoupila na most dokončený. I skonala a s ní nemluvně její nepokřtěné, jež po mostě se vznášívalo neviditelně a kýchalo; konečně venkovan jeden dušičku tu vysvobodil, když zaslechnuv kýchání řekl zbožně: »Pozdrav Pán Bůh!« Pověsti o mostě viz Svátek, Pražské pověsti a legendy str. 103—119.

Jednou také slavnost svatojanská v Praze byla zakázána. Za bouře selské sedláci se umluvili, že r. 1775 ze všech krajů v počtu 100.000 přijdou na pout do Prahy a v noci se zmocní hradu, palácův i budov úředních. Avšak v Podkrkonoší se srotili sedláci již v lednu, že lhůta ta se jim zdála příliš dlouhou, za nimi bouřili se jiní, a již v březnu hlavní oddíl jich poražen byl u Chlumce. Ale z opatrnoti přece v dubnu t. r. po všech sídlech vrchnostenských a se všech kazatelen čten byl císařský patent, aby nikdo na sv. Jana nechodil do Prahy. A tak toho roku nebylo tu poutníkův. — Připomínám, že v srpnu 1775 vydán byl poslední robotní patent, jenž robotu zmírnil, až r. 1848 byla zrušena.

Dříve k sv. Janu hojně do Prahy putovali i Němci a zpívali:

Heiliger Johannes,
der du hast mussen
dein Leben bussen
in Moldau Flussen.

Úctu sv. Jana hlásala kaplička jeho na ostrůvku, který byl pod mostem až do povodně r. 1785; hlásá ji posud kovová socha na mostě, práce Jana Brokoffa. Na ní se čte nápis latinský tohoto smyslu: »Blahoslavenému Janu Nep. s tohoto mostu shozenému r. 1383 postavil Matyáš svobodný pán z Vunšviců r. 1683.« Jest to socha zajisté ze všech soch nejpověstnější; nad ní v květnu bývá zbudována kaple a po celý týden svatojanský u ní se koná pobožnost. Socha ta stála 7000 zl, jest 2·5 *m* vys. a váží 20 centů; nápis mylně udává rok 1383 místo 1393.

Před mnohými lety na nynějším Václavském náměstí dům posud zvaný u Vunšviců č. 793-42 držela rodina bohatých pánů toho jména. Jednou panu Matyáši Vunšvicovi,* muži velmi pobožnému a zvláštnímu ctiteli sv. Jana Nep., synáček sedmiletý se ztratil, jménem Bohumír. Nadarmo hledali, marně zarmoucený otec se modlil k svému svatému, dítě se nenašlo. Až po roce ztracený hošík náhle se vrátil, vyzáblý a v divném šatě cizozemském, a vypravoval, že ho tehdy cikánka ukradla a donesla až do země turecké, kde ho prodala za otroka. Mnoho, přemnoho zakusil, až jednou v noci mu se zdálo, že velebný muž v rouchu kněžském vzal ho za ruku a vyvedl z toho vězení, kde spával. A když procitl — doma byl, na náměstí právě před domem otcovým.

Podivili se rodiče, scházela se přízeň a brzy po celé Praze se povídalo o zázraku tom. Otec hned druhého dne se synáčkem šel na Hradčany se poděkovat sv. Janu Nep. k jeho hrobu; stála pak již tehdy na Kamenném mostě socha tohoto světce, ale jen dřevěná. Když tedy kráčeli spolu na hrad a přišli k té soše, Bohumír zvolal: »Tento kněz to byl, jenž mne vyvedl z vězení.« I poznal otec tím jasněji, že sv. Jan Nep. vrátil mu synáčka jediného, a umínil si, že sochu tu dřevěnou postaví ve svém domě na věčnou památku a na most dá sochu jinou, kovovou.

K žádosti jeho obé mu bylo povoleno, a když slovutný umělec Jan Brokoff učinil sochu novou, v Norimberce z bronzu ulitou, Vunšvic sochu dřevěnou postavil v domě svém, zřídiv v přízemku pěknou kapli. A celá Praha tehdy se sběhla a veliká byla sláva, když obě sochy byly převáženy na místo.

Nová kaple v domě Vunšviců hojně ctěna byla od lidu zvláště v oktávě sv. Jana. Když pak r. 1819 v domě tom měla se zříditi vojenská strážnice a ze zrušené kaple socha měla býti přenesena do kostela sv. Jana na Skalce, lid velice reptal a se bouřil. I bylo třeba srocený lid rozehnati jízdou i vojskem pěším, než mohla býti socha odvezena.

Rodina pánů Vunšviců na Ronšperku a Bezvěrově dávno ctila sv. Jana a ještě před jeho prohlášením za svatého r. 1682 pro svou kapli na zámku Ronšperském Mat. Gotf. Vunšvic dal udělati dle malého modelu Mat. Rauchmüllera z Tyrol dřevěnou

* Vunšvic v Paříži, zabiv páva v královské zahradě, byl odsouzen na smrt; v úzkostech se modlil k sv. Janu Nep., a ten mu prý pomohl na svobodu.

sochu od Brokoffa st., a rok potom v Norimberce od Jeronyma Herolda* dle ní ulíti sochu kovovou pro Kamenný most, zde postavenou 31. srpna 1683. Ona socha dřevěná potom brzy z Ronšperka přenesena do kaple domu jejich na Václ. nám. č. 793 a po zrušení její r. 1819 do kostela sv. Jana na Skalce, kde posud jest na oltáři.

V bouři r. 1848 se rozneslo, že socha sv. Jana Nep., dosud hlavou obrácená k Starému městu, se obrátila ke břehu druhému; tehdy dne 1. července z celé Prahy sem chodili se dívat a říkali, že socha se obrátila proti dělům, jež tehdy stála na mostě proti Starému městu. Ale již r. 1657 podobně se mluvilo, což tehdy vzniklo tím, že krucifix, jak prve pověděno, se pohnul; viz obrázek na hedvábí z r. 1744 v městském museu. Z toho spolu vysvítá, že bývala tu socha sv. Jana Nep. mnohem dříve, než sem přišla socha tato, ale od kdy, nevím.

Jsou tady na mostě kříž a socha sv. Jana Nep. nejstarší; ostatní sochy** dány sem byly v l. 1705—1714 nákladem hlavně šlechty a řádů duchovních; a jako nynější kovová socha Kristova na kříži jest stálou upomínkou na nešťastný rok 1618, tak tyto všechny měly býti znamením vítězství nad protestanty. Sochy a sousoší stojí tu na všech pilířích mimo dva, kde povodeň r. 1890 strhla dvě znamenitá díla Brokoffova.

Na pr. jdouc ze Starého města jsou sochy:

1. Sv. Bernard klonící se P. Marii, od Mat. V. Jäkla, dar cisterc. opata v Oseku r. 1709.

2. Skupina P. Marie, sv. Dominika a sv. Tomáše Akv. (s knihou), dar řádu Dominikánského, práce téhož umělce z r. 1708.

3. Sv. kříž či Boží muky, viz str. 503—505.

4. Sv. Anna chovající Ježíška a P. Maria u věku mladistvém; daroval Rud. hrabě z Lisova, práce Jäklova r. 1707.

5. Bývalé krásné sousoší od Ferd. Brokoffa z r. 1711; 4 allegorické sochy 4 dílů světa, nad nimi polokoule, na níž sv. Ignac z Loyoly v rouchu mešním. Zbytky sousoší jsou uloženy v zahradě Thurn-Taxisově.

6. Socha sv. Jana Křt. z r. 1855 od Josefa Maxa, dar Jana N. rytíře z Neuperka na místě sochy starší, která byla přenesena na dvůr domu č. 1006-3 v Elišč. tř.; andílek se znaky jest nad zadními vraty toho domu č. 12 v Benedikt ul. Byloť tu 8 soch značně poškozeno střelbou r. 1848 dne 15. a 16. června.

Mezi touto sochou a následující jest v pažení mostu zasazena mramorová deska s mosazným křížem na ozdobné mřížce a ostatky sv. Jana Nep. na místě, kde dle starého podání světec svržen byl s mostu.

7. Sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda, kteroužto práci Jos. Maxa r. 1853 postavil Jer. Zeidler, opat strahovský. Dříve tu stávala socha sv. Norberta od Brokoffa, (dar opata Víta Seipla), roku 1764 přenesená do kostela v nyn. zahradě Novoměstského ústavu šlechtičen v Eliščině tř., potom od r. 1764 socha téhož světce od J. Platzera.

8. Socha sv. Jana Nep. dříve uvedená.

9. Sv. Ant. Pad. s Ježíškem a lilií; socha mezi dvěma vázami od Oldř. Mayera*** z r. 1707, dar Kryšt. M. Wittaura, měšťana staroměstského. Obnovena byla nákladenm hrabat Chotkův.

10. Socha apoštola sv. Judy Tadeáše od téhož Mayera z r. 1708; dárce Fr. Sezima rytíř Mitrovský z Nemyšle, místopísař král. Českého.

11. Socha zakladatele řádu Augustiniánského sv. Augustina od Jana Bedřicha Kohla, syna Jeronyma Kohla, z r. 1708; dar toho řádu.

---

* Ten prý sv. Janu se rouhal; i spadla naň dokonaná socha a zabila ho.

** Viz illustrace v Časopisu Společn. přátel starož. X.

*** Mayer (1666—1721) rodem z Vídně zhotovil na most 3 sochy. Bydlil v domě č. 234-49 v Nerudově ul., pohřben u sv. Jana v Oboře.

12. Sousoší plné andělíčků, oblak a ozdob barokových; sv. Kajetán, zakladatel řádu Theatinův, práce Ferd. Brokoffa z r. 1709.

13. Socha sv. Filipa Benicia, jenerála řádu Servitů, dar kněžny z Lichtenšteina; práce sochaře solnohradského Bernarda Mendla z r. 1715; světec v řeholním rouchu Servitů s křížem, ratolestí a knihou v levici má dole papežskou korunu, poněvadž kardinálové r. 1268 chtěli jej zvoliti papežem.

14. Sv. Vít na skále se lvy (protože tento mučedník byl hozen lvu, jenž mu však neublížil); dar děkana vyšehradského Mat. Machta z Löwenmachtu, práce Ferd. Brokoffa r. 1714.

15. Patronům lékařství sv. Kosmu a Damianu (mezi nimi Kristus s křížem) postavila fakulta lékařská; obě sochy mají roucho, jaké nosívali professoři universitní při slavnostech. Práce Oldř. Mayera r. 1709.

Na druhé straně:

1. Sv. Václav, práce Kamila Böhma dle nákresu J. Führicha; darovala r. 1857 rodina Klárova (viz str. 88.) Zde stávaly dříve kramářské budky.

2. Veliká skupina od F. Brokoffa z r. 1714 nákladem hrab. Fr. Jos. Thuna na památku osvobození od moru a uzavření míru po válkách francouzských.* Nejvýše stojí sv. Jan z Mathy se zlomenými pouty a penězi na výkup otroků, níže sedí sv. Ivan, a pod ním jest jelen s křížem mezi parohy; sv. Felix rozpíná pouta zajatci. Tento sv. Jan a Felix byli z řádu Trinitářů, jichž pův. účelem bylo vysvobozovati křesťany ze zajetí tureckého; proto dole žalář, jehož hlídá pes a známý »Turek na pražském mostě«. O něm se dávává hádanka, kolik má knoflíkův. V žaláři jsou ubozí zajatci; mříž někdo odnesl.

3. Sv. Vojtěch, daroval Marek Joanelli, městský radní, zhotovili 1709 Brokoffové otec a syn anebo jen Jan Brokoff.

4. Nejkrásnější ze všech sousoší sv. Luitgardy z r. 1710 od Mat. Brauna dle obrazu Brandlova; dle legendy Kristus se zjevil a s kříže sklonil k této světici z řádu cisterciáckého. Daroval Eug. Tyttl, opat cisterc. v Plasích. Viz obr. str. 509. Dílo to »mocně působí kouzlem plynoucích linií, tvarův i zanícenosti citů«. R. 1902 k opravě sousoší tohoto zřízeno bylo lešení a stálo tam dlouho; konečně je opravil sochař Vosmík; byl však učiněn návrh, aby toto sousoší i socha sv. Iva postaveny byly někde pod střechou, kde by netrpěly tolik povětrnosti, a sem aby dány byly odlitky. Však že by to stálo u tohoto sousoší asi 15.000 K a u sv. Iva 8000 K, opatření kopií odloženo na doby pozdější.

5. Dále za schodištěm na Kampu socha sv. Mikuláše Tolentinského od Jeron. Kohla z r. 1708; darovali Augustiniáni u sv. Tomáše.

6. Mistrovské sousoší od Ferd. Brokoffa z r. 1712, dar hrab. Rom. J. Thuna; sv. Vincenc Fer. se sklání k mrtvému a křísí jej, v l. utíká se k němu člověk ďáblem posedlý, před ním kající hříšník. V pr. sv. Prokop šlape na satana.

7. Socha sv. Františka Seraf. mezi 2 anděly z r. 1855 od Em. Maxa, dar hrab. Fr. Libštejnského z Kolovrat na památku zachránění císařova při attentátu roku 1853.



Sousoší „Sen sv. Luitgardy“ na Karlově mostě.

* Proto na straně nápis: Liberata contagione patria et conclusa cum Gallis pace. Vedle německý nápis, že sochy na mostě r. 1854 byly opraveny skrze purkmistra dr. Wanka.

Dřívější socha z r. 1708 od F. Brokoffa nákladem hrab. Václ. Šternberka časem sešla a stojí nyní ve výklenku na Josefském nám. před kostelem.

8. Socha sv. Ludmily neznámého původu; stávala do r. 1784 u kostelíka P. Marie Einsiedelské na terase před zámkem královským. Podstavec s obrazem smrti sv. Václava tu zůstal od sochy původní sv. Václava (od sochaře Oktaviana), která byvši porouchána při povodni r. 1784 odnesena byla r. 1791 na místo sochy sv. Ludmily na Hradčany.

9. Socha sv. Františka Borg. z r. 1710 od Ferd. Brokoffa, opravená od J. Čapka, postavená od purkrabí Frant. z Colletu. Před sochou tou stávala strážní budka od povodně r. 1784 do r. 1881. Posud viděti okrouhlý zářez do zábradlí.

10. Socha sv. Kryštofa od Em. Maxa z r. 1857 nákladem sbírek řízených purkmistrem Vankou. Do r. 1784 zde byla strážnice,* která i s vojíny se sřítila do vody r. 1784. Nápis o té události v mramoru nyní zazděn jest ve Staroměstské věži proti Křižovníkům; dříve deska ta byla na sloupu, jenž za Josefa II. postaven byl na místě nynější sochy.

11. Bývalé překrásné sousoší sv. Františka Xav. od F. Brokoffa z r. 1711; dar fakulty theol. a filosof. Čtyři zástupci národů asijských nesli desku, na níž stál »apoštol Indie«. Zbytky jsou většinou ještě na dně řeky; dne 6. dubna r. 1903 — tedy 13 let po povodni — povolili obecní starší 1125 K, aby potápěcím přístrojem zjištěno bylo, kde jest zbytek sochy.

12. Socha sv. Josefa z r. 1854 od Jos. Maxa, dar měšťana Jos. Bergmanna; i dříve tu stávala socha sv. Josefa od Brokoffů z r. 1707 nákladem Terezie hrab. Příchovské.

13. Bolestná P. Maria (Pieta) od Em. Maxa z r. 1859, ze sbírky pražských paní. Bývalo tu od r. 1699 skupení podobné od Brokoffů, poškozené střelbou r. 1848, nyní v nádvoří u Milosrdných sester. Zde prý bývalo popraviště; sousoší nynější mocně působí i nápisem: »Ó vy všichni, kteří jdete cestou, pozorujte a vizte, jest-li bolest, jako bolest má«. V nejstarší době tu stávala »Boží muka« na sloupu kamenném; mylná jest asi zpráva Hammerschmiedova, že tu stála socha krále Jiřího na koni.

14. Sousoší sv. Barbory, Markety a Alžběty od obou Brokoffů z r. 1705, dar rytíře Jana V. Obiteckého z Obitec.

15. Sv. Ivo z r. 1711 od Mat. Brauna; dar právnické fakulty, jejímž patronem jest tento svatý. I toto malebné sousoší velmi utrpělo dešti a vzduchem; proto v prosinci 1901 Jednota umělců výtvarných, klub za starou Prahu a j. žádali za ochranu a obnovu všech soch na mostě, spolu aby skupina sv. Ignáce, složená nyní v zahradě hrab. Thurn-Taxise, lépe byla ochráněna.

Konečně jest se zmíniti ještě o pověstné soše Bruncvíkově či Rolandově na pilíři pod sousoším sv. Vincencia a Prokopa; jest to imposantní socha rytíře s pozdviženým mečem; z krásné tváři zírá statečnost a odhodlanost. Levice spočívá na štítu se znakem Prahy, u nohou se choulí lev, jenž asi zavdal podnět k pověstem. Viz obr. str. 511. Jest to dílo Ludv. Šimka** z r. 1886; před tím tam stávala podobná socha od pradávna, pak novější za Ladislava Jagellovce, ale celý vrch její byl ustřelen od Švédů r. 1648. Zbytek se chová v měst. museu. Byl to odznak městské pravomoci obchodní a celní, jakási personifikace vodního práva a cla, znamení zvýšené ochrany míru, jako jsou podobné sloupy Rolandovy*** v Bremách, Hamburce, Děvíně a j. na tržištích a u přístavů; zde totiž na břehu Kampy se skládávalo zboží, po řece přivážené do Prahy. Lid pojmenoval sochy takové Rolandem po známém báječném rytíři, u nás Bruncvíkem.

* Za ní jsa ukryt prý Václav IV. se díval, zdali sluhové jeho vyplní rozkaz a shodí sv. Jana; ale spatřiv, že nad hlavou utopeného září pět hvězd, s hrůzou utekl.

** Ludvík Šimek (1837—1886) pracoval též o obnově Prašné brány a radnice staroměstské a navrhl sochu Jungmannovu. Leží na Olšanech V. 7. č. 11.

*** K tomu jsem slyšel výklad, že vlastně bylo Rolla-säule od rolla = plat, mýto a později z toho Rolandsäule. — Pražská socha starší představovala vážného starce s mečem skloněným; tváří byl obrácen proti vodě a ne k mostu, jak nyní jest. Model staré sochy té ze slonové kosti jest v městském museu.

Původ slova toho vykládá Redel (Das sehenswürdige Prag 1729.) takto: Jako z Venceslaus (Václav) v němčině se stalo Vencel, z Boleslaus (Boleslav) Buncel, Břetislav — Przetislaus změnilo se v Pretzel, tak i z Přemysl — Przemysl se stalo Pruncel, pak Prunclík či Brunclík, a to že tedy byl vlastně slavný náš Přemysl Otakar II.

Tento král prý, vraceje se z vítězství nad uherským Belou do Prahy, meč svůj hodil do Vltavy, aby tam prý zůstal potud, dokud nebude naplněn kalich utrpení národa. Až bude nejhůře, meč jeho se objeví nad řekou, a jím král český porazí nepřítele.

Dle jiné pověsti císař Karel IV. dal postaviti sochu tuto na počest stavitele mostu, jenž v pilíři tom zazdil divotvorný meč, který dostal v cizině od poustevníka. Až bude v Čechách zle, meč sám roztrhne kamení a v plamenech se zdvihne až k vrchu Blaníku, aby rytíři vstali Čechům na pomoc.

Také se vypravuje, že na tom místě stávala modla pohanského boha Peruna, jenž křesťanům se mstí tím, že u tohoto pilíře ročně člověk se utopí, a kdo by ho zachraňoval, utone s ním. —

Však nejznámější jest pověst tato:

Jednou v Čechách panoval kníže Žibřid nebo Štilfríd či Stojmír, jenž ve znaku měl kotel. Znak ten mu se valně nelíbil, i umínil si, že si hrdinskými činy dobude znaku hezčího. Vyjel tedy z Čech a došel až do země Neapolské, kde mnoho rytířů nejstatečnějších přemohl a od krále tamního do znaku dostal orla. A s orlem tím ve vítězoslávě se vrátil do Čech.



Socha Bruncvíkova.

Syn jeho Bruncvík se potatil; i on bažil po slávě a činech hrdinských. Mnoho zlého zakusil; nejvíce na magnetové skále,* ale za to si přinesl meč divotvorný. A v meči tom byla taková moc, když zvolal: »Hlava, sto hlav, tisíc hlav dolů!«, že nepřátelům všem hlavy spopadaly. Vraceje se do Čech i lva s sebou přivedl, jehož kdysi zachránil v boji se dvěma tygry,** a lev ten potom žalem pošel, když skonal Bruncvík. — Divotvorný meč Bruncvíkův prý jest zazděn v mostě; Bruncvík dal jej sem, když už loučiti mu se bylo se světem.

Až bude v Čechách nejhůře, z Blaníka vyjedou rytíři, jež povede sv. Václav; na mostě brůna jeho zakopne a kopytem vyrýpne meč Bruncvíkův. Toho se chopí sv. Václav a v bitvě jím zatočí nad hlavou volaje: »Všem nepřátelům České země hlavy dolů.« Stane se, a svatý pokoj potom bude v Čechách.

Ze všech těchto pověstí nejvíce vyznívá jediná myšlenka, že ubohý národ náš nad jiné mnoho zkusil zlého, že důvěru v lepší budoucnost má ve své slavné minulosti a mimo sílu vlastní skládá naději svou pevnou v Boha.

A ještě něco bývalo na mostě našem: koš, v němž pekaři do řeky byli spouštěni anebo jen »vystaveni« jako na pranýři hlavně o trhu, když tu se valilo nejvíce lidí.

Koš ten ovšem zmizel r. 1648, když most byl bojištěm, ale hrozilo se jím i potom často, až r. 1684 opět byl zřízen jako za dávna; byl tehdy hned na kraji, mezi domem č. 193-I. a věží. Když jednou přes noc zmizel — sváděli to na pekaře, — byl dán dále na most na téže straně, ale blíže stráže. Na prosby pekařův úřadem odstraněn byl r. 1688,

* Šíře vypravuje tuto pověst Jirásek ve svých krásných »Starých pověstech českých« str. 145.

** Podobně se vypravuje o Heřmanu z Bubna; sr. známou Macháčkovu báseň: »Heřman z Bubna byl udatný pán.« V Bruncvíkovi někteří viděli Vladislava I., jiní Přemysla I.; však jest to pověst původem cizí, svého času velmi oblíbená; vzorem české kroniky o Bruncvíkovi byla něm. báseň o knížeti »von Bruneswic«. Viz Krok III. a IV.

však po 5 letech dán opět; tehdy tu první na půl hodiny seděl pekař Kadleček, jenž na šestikrejcarovém chlebě měl o 22 lotů méně váhy; po něm na výstavu sem přišla Anna Krátká též na půl hodiny. Jak asi se jí smály odběratelky!

R. 1786, když odstraněny byly šibenice a pranýře, »sňat veliký koš u mostu Pražského, kterýžto hned na začátku při starom. mostní věži proti mlýnům na silných provazech visel a na takové mistry pekařské ustavičně přichystán byl, kteří chléb buď nepodařený aneb lehčí, než sazba vykazovala, prodávali. Takový k trestu odsouzený mistr pekařský musil do toho koše sednouti a ten se s ním pak několikrát do takové hloubky řeky spustil, že se pekař celý zmočil kromě hlavy. Snadno se pochopiti dá, že toliko chudí mistři pekařští takovou šerednou hrou trestáni byli; bohatí věděli, jak se ochrániti.« (Ze zápisů souvěkého pamětníka v Lumíru 1861.)

Na obou koncích mostu jsou věže s branami, takže most tvoří pro sebe tvrz. Byly pak věže ty již u mostu staršího, jak jsme slyšeli prve a jak posud viděti na břehu levém; jest to »stará«, nižší věž malostranská, stavěná před r. 1235, jedna z našich nejstarších památek stavitelských. A z doby té se zachovala i skulptura, jež bývala ve výši prvního patra na straně východní.

Na omítce viděti rustikované rýsování, nad římsou jsou krásné renaissanční štíty z doby po ohni r. 1541. Ale tato věž malostranská t. zv. stará nikdy nebyla branou, nýbrž stála pouze u samé brány; brána nynější jest z doby Karlovy, kdy byla stavěna věž větší.

Když r. 1249 Přemysl Otakar se vzbouřil proti otci, lid jeho opanoval tuto věž, ale ustoupili odtud i ze sousedního paláce biskupského, když Václav I. se zmocnil Starého města. Při věži té, opravené r. 1253, byly hradby a příkopy, jež spojovaly onen palác biskupský a opevněný klášter Johanitů v jedinou tvrz.

R. 1252 dne 17. prosince jeden z rytířstva velmi znamenitý a muž jistě chvály hodný, kterýž byl milostník krále Václava, jmenem Pertolt z Pertoltic, jeda přes most pražský, přijel k věži, kteráž byla nad mostem blíž Města menšího; tu dva krkavci spolu bojujíce svalili kámen veliký, kterýž spadl jemu na hlavu, a on spadl s koně a tu hned umřel, jehož mnozí dobří lidé, velmi té příhodě se divíce, litovali; král Václav také pro tu jeho neobyčejnou smrt žalostiv byl. (Hájek.)

Při vichru r. 1281 shozena byla střecha i celé třetí patro této věže; ale zase bylo vystavěno.

Za Jindřicha Korutanského v tehdejších velikých sporech a půtkách Jindřich z Aufenšteina, vůdce Korutanský, (viz str. 245.) v červnu r. 1310 dobýval věže malostranské, osazené od protivníkův, a zapáliv kolem hromady dříví, ohněm chtěl odtud vypuditi obhájce. Ale nezdařilo mu se, a když nový král Jan Lucemb. dostal se do Prahy, Jindřich utekl z hradu v noci. Potom poškozené třetí patro věže té bylo sneseno, a od té doby zůstala v nyn. výšce.

Menší tuto věž Karel IV. i se sousedním domem (nyní u Steiniců) dal vévodovi saskému Rudolfu; od něho však Staroměstští výměnou (za dům na Perštýně v. t.) převzali dům r. 1407. Tím také zcela dostali do své moci bránu mosteckou, při níž tehdy již se uvádějí dvě věže a jizba nad branou.

R. 1503 v srpnu vyhořel Saský dům i krovy obou věží.

R. 1517 na věži vystrčena byla na dřevci hlava rytíře Jindřicha Bohnického či Bohničky, jenž po příkladě Jiřího Kopidlanského loupil statky pražské; Pražané konečně přepadli jej v krčmě za Jičínem a těžce zranili, že cestou do Prahy zemřel. Hlava jeho zůstala na věži, až setlela.

R. 1547 stavové čeští králi Ferdinandovi odepřeli pomoci k tažení do Němec; odkudž pak se vrátiv po vítězství u Mühlberka, obsadil hrad i Malou stranu; vojsko jeho přitáhlo několik děl do brány mostecké malostranské a namířilo je proti Starému městu. Také Letnou, Bubny, Holešovice drželi jeho němečtí žoldnéři, kteří bez příčiny jali se stříleti přes řeku na lid sběhlý na podívanou. Pražané tím pobouření se ozbrojili a vrazivše na

most, vojáky odtud zahnali na Malou Stranu; i děl se zmocnili a chtěli je odvézti na Staré město, ale vážnější mužové toho nedovolili, aby král ještě více se nerozhněval.

Když pak ve dnech následujících žoldnéři královští neustávali škoditi, 5. července lid obsadil bránu Staroměstskou a postaviv zde děla střílel na královské. Však konečně Pražané i stavové se poddali; následoval známý krvavý sněm a konfiskace.

R. 1591 menší věž byla opravována dle nápisu na vedlejší celnici (č. 56.): Senatus antiquae urbis Prag. aedificium veteris telonii ruinosum cum vicina turri refici curavit MDXCI. Tehdy celnice pěkně vyzdobena byla renaissančně; má uvnitř sloupové arkády. — Domek ten dobře viděti na obr. str. 513. a na příl. 18.

Když r. 1784 zrušen byl mostecký úřad a přestalo se vybírati clo, domek ten i se sousední malou věží za 12.000 zl. byl prodán, obec však si vymínila přístup tou věží přes bránu k věži velké. Ale později zase obé koupila obec za 67.000 zl. Jmenovaného roku 1784 byla též zřízena jízdní dráha při věži vyšší; dříve se musilo od Dražického nám. objížděti za ní.

Malostranské věže (viz též obr. str. 514.) stojí po stranách gotické brány, jejíž oblouk ozdoben jest kamennými kruhy listnatými; ze středu vyrůstá fiala a nad ní v kordonu pod cimbuřím vyčnívá chrlič. Ozubené cimbuří nese znaky český, německý a hornolužický; pod cimbuřím jsou znaky Starého města a Malé Strany. V bráně bývala dvoukřídlová vrata; posud viděti dvě kamenná záhlaví ve výši asi 5 *m*.

V době Karla IV. a Václava IV. zbudována byla vyšší věž (opravená Mockrem roku 1879—1883), která v druhém patře má bohatou výzdobu gotickou se třemi výklenky pro sochy.

Na rozích římsy vystupují z kamenných konsolů čtyři nárožní vížky s prolamovanými otvory k obhlížení do okolí; mezi věžičkami vyzděny jsou krancle, chránící ochozu kolem strmé střechy sedlové. (Dr. Teige.) Nad branou bývala jizba věžného.

Když za Karla IV. stavěn byl nový most, budována současně i věž staroměstská, (viz obr. str. 515.) dokonaná za prvních let Václava IV. (asi r. 1391), jak svědčí mladistvá podoba sochy jeho zdejší.* (Věž ta nestojí na břehu, nýbrž až na prvním pilíři v řece samé.)

Brána zavírala se, jako jiné v hradbách, mříží železnou, jež se spouštěla v nebezpečí. »Tento padák býval tak důležitou obranou, že se



Před malostranskými věžemi mosteckými.
(Pohled z Dražického nám.)

* Dříve mylně se říkalo, že stavěna byla za Jiřího Poděbradského.



Malostranská část Karlova mostu s pohledem na Hradčany.

dostal všude do městských znakův a pečetí«. (Winter. Kult. obr. I. 235.)

Nad průjezdem 8 *m* širokým v prvním patře jest síň tmavější, bývalá strážnice, z níž se spouštěla ona železná mříž; točité schody (58 do prvního patra, 40 do druhého a 40 na galerii u střechy) t. zv. šnek, vedou ve zvláštní vížce, přistavěné k věži na straně mlýnův. V druhém patře jest komnata světlá, v níž vězněni bývali synkové měštští pro marnotratnost. — Ve vlysu síně, rozděleném dřevěnými opěradly stropu v 15 polí, vymalováno jest 14 znaků zemí českých, v posledním jest nápis o obnově věže r. 1874—1878. — Na sloupu, kolem kterého se točí schody na cimbuří, jest kamenná socha klíčníka. — Pod dlažbou v bráně jsou dvoje sklepy.

Průjezd s malbami obnovenými r. 1878 od Petra Maixnera má žebra umělé síti klenbové pozlacená, v polích viděti čtyři postavy ženské a ptáky lednáčky.* Nad obloukem jest hlava Kristova se dvěma anděly, a na druhém znak staroměstský z r. 1649; závěrník klenby tvoří českou korunu, vedle níž jsou znaky český a říšský. Ozdoby sochařské po stranách věže jsou podle starého vkusu i rozpustilé.

Bohatou výzdobu má průčelí ke Starému městu v patře prvním i druhém. Nad průjezdem pod římsou, jež dole uzavírá patro první, jest řada polychromovaných erbův. Pod baldachýnky v prostředním oddíle trojúhelníkového gotického rámu s fiálami uprostřed stojí sv. Vít, po stranách jsou sochy sedících Karla IV. a Václava IV. zase s erby, nejvýše orlicí svatováclavskou. Sochy ty se pokládají za práci Parléřovu.

Ve druhém patře pod galerií či cimbuřím s chodbou jsou mohutná okna; ve výklencích sochy sv. Vojtěcha a sv. Zikmunda. Pod nimi v římsovém pásu plno mask a fantastických nestvůr. Všechny sochy zdejší při opravě r. 1878 obnoveny byly od sochaře Kuneše.

Průčelí zadní utrpělo střelbou švédskou r. 1648; ozdoby porouchané pak moudře byly otlučeny r. 1779. Jest tam latinský nápis tohoto znění: »Postůj maloučko, pocestný, ale rád a dobrovolně, kde po tolikerém plenění konečně nerada zastaviti se musila zběsilost Gothův a Vandalův, a čti vytesáno v mramor, co k ustavičné paměti všech Čechů, zvláště Staroměstských, r. 1648 Mars švédský mečem a ohněm na této věži vyznačil. Ta věž byla poslední mez Gothské zuřivosti, ale není věrnosti české toto mezí. Byli by chtěli totéž občané Staroměstští svou krví zapsati, kdyby zlatý mír, zbožností a spravedlností Ferdinanda III. do říše Německé uvedený, na místo krve nebyl poskytl zlato«.

Dříve tu nad branou byla P. Maria, doleji dvě poprsí (císaře Karla IV. s manželkou), jak viděti na Sadelerově obraze. — Na vyobr. našem str. 517. viděti v l. klášter Křižovníků s kostelem sv. Františka, mezi ním a mosteckou věží část Klementina, v pr. od věže Královské lázně, mlýny staroměstské (viz Lávka Novotného) a vodárnu, od níž se táhne zahrádka k mostu.

K této věži přes most v únoru 1611 se přihnali Pasovští z Malé Strany; jen někteří však proskočili do města, kde byli pobiti; ostatní zadrženi spuštěnou mříží a odraženi střelbou.

* Lednáček (alkyon) již v řeckých bájích jest proměněná věrná manželka; chrání od blesku, ženám dodává krásy, domácnostem klidu a moři ticha. Lednáček byl oblíbeným znakem Václava IV., a protože byl i znakem lazebníků, vznikla pověst o Zuzaně lazebnici, jež zachránila krále. (Viz Ul. Karol. Světlé.) — I to jest svědectvím, že věž započatá Karlem IV., byla dokonána za Václava IV. — Pátý lednáček, také ve věníku (ručníku) v uzel svázaném, jest zvláště, proti Malé Straně; druhdy říkali žertem, že všech pět lednáčků uvidí jen ten, kdo jest poctivý.

Nejznámější jest věž tato tím, že na ní vystrčeny byly hlavy pánů sťatých r. 1621, až sňaty byly r. 1631, a rovněž i proslula věž ta hrdinnou obranou proti Švédům r. 1648.



Staroměstská mostecká věž.

Když skončeny byly popravy 21. června 1621, kat dvanáct hlav »Šlikovu s rukou na ústa položenou, Budovcovu, Kaplířovu, Dvořeckého, Bedřicha z Bílé, Ottovu, Bohuslava z Michalovic s rukou na hlavu vloženou, Kochanovu, Štefkovu, Kolerovu, Jeseniovu s kusem jazyka a Haunšildovu s rukou na hlavu vstavenou na věž mostskou proti Jesuitům se strany jedné k východu slunce do Staré Prahy patřící šest a se strany druhé na západ k Malé

straně též šest v putnách s holomky svými vnesl a to vše železnými pruty nebo klamry dobře, aby žádná dolů nespadla, opatřil.«

Z hlav těch pouze Šlikova s rukou vydána byla vdově v květnu r. 1622, která ji uložila k tělu pochovanému v chrámě německých podobojí u sv. Salvatora.

»Okolo těch mučedlníků z věže mostné vystrčených hlav že pochodně hořící nočním časem spatřovány a zpěvové slýcháni byli, mnozí ze strážných stále potvrzovali.« Za velikého větru r. 1624 jedna z hlav (Prokopa Dvořeckého z Olbramovic) spadla, ale zase pak dána k ostatním.

Po tichu a za všeobecné hrůzy hlavy dány byly na věž; snímání jich po 10 letech se dálo slavně — byl to zajisté výjev dojemný, hodný tragoedie antické. Synové, vnukové, příbuzní snímali lebky — —

Když r. 1631* Praha byla v moci Sasů, s nimiž se vrátilo do Čech i mnoho exulantů (vystěhovalců), dne 30. listopadu při službách Božích v chrámě Týnském oznámeno s kazatelny, že odpoledne o 2. hodině vykonán bude pohřeb těch, kteří 21. června 1621 na náměstí Staroměstském rukou katovou zahynuli, a jejichž hlavy na výstrahu, postrach a hrůzu přemoženému národu pověšeny byly na mosteckou věž. Tedy po obědě zde se sešlo tolik lidu, že se zdálo, jakoby celá Praha byla pohromadě.

»A mezi hodinou 19. a 20. čtyři hodiny před večerem, na tyčkách vyzdvižené hlavy, od přátel těch pánů stínaných vlastníma rukama z těch tyček vzaté, každá do obzvláštní škatule (krabice) vložena a do celnice při tom mostu od těch přátel vneseny byly, kde Mikuláš Diviš, před 10 lety přední služebník úřadu konšelského staropražského (on skrz jazyk na rynku k šibenici tehdáž, když páni na tom rynku stínáni byli, přibitý a r. 1636 z měst pražských vymrskán byl) na cedulkách jména i příjmení těch pánů, čí která hlava byla, psal a je na ty škatule lepil, aby se věděti mohlo, čí hlava v které škatuli leží. Potom se těch 11 krabic s hlavami do umrlčí truhly daly a truhla se na máry položila, byvši přestřena černým příkrovem, na němž byl stříbrohlavový kříž tkaný.

Když se třikrát zvony týnskými, velmi dlouho jimi zvoníce, odzvonilo a predikanti (kazatelé) i jiní k té staropražské celnici se sešli, pohřeb na tento způsob se konal: Napřed na koni jel pan Václav Vilém z Roupova, pak nesen byl cínový kříž, za ním šly 33 páry predikantův a posledně před márami šel mistr Martinius z Dražova (v. str. 216.), zpívajíce všickni po cestě až do Týnského kostela píseň českou: »Křesťané, pravdy Boží milovníci, pro jeho pravdu drahú násilně trpící«. Při tom pohřbu veliký zástup lidu, také mnoho z panstva i rytířstva, se nacházel a kostel Týnský velice naplněn byl. Ty hlavy když se do kostela vnesly, mistr Samuel Martinius z Dražova udělal nad hlavami obšírné kázání na tato slova: »Tito jsou, kteří obmyli roucha svá v krvi beránka«. V tom kázání jednoho každého, čí přítomná hlava byla, přednášel chvalitebné činy a zasloužilosti i všeliké ctnosti a každého velmi vychvaloval, ano také posledně všechny ty stínané, také i oběšené pány za mučedníky vyhlásil. Po kázání osobám jistým svěřeny byly ty hlavy a nařízeno, aby oni je v místě takovém pohřbili, o jakém by se žádný katolík dověděti nemohl, snad aby se jim ještě jiná potupa neučinila.« (Beckovský.)

Tajemství to zachováno bylo do r. 1766; když tehdy kopány v Týně základy nového oltáře P. Marie nedaleko sakristie, přišlo prý se na hlavy, které pak z kostela byly odstraněny. — Dle jiné zprávy hlavy ty byly pohřbeny u sv. Salvatora. Ale kazatel a spisovatel Matěj Krocín či Krocinovský, jenž byl r. 1631 pomocným duchovním v Týně a měl prý klíče od kaple, když po vyhnání evangelíků r. 1632 byl dopaden a vyslýchán, kde jsou ony lebky, řekl, že z kaple týnské byly přeneseny do kolleje Karlovy a od těch dob že jich nespatřil a neví, kde jsou. Viz Čas. Mus. 1867 str. 103.

* * *

Hrůzy války třicetileté začaly v Praze a zde i dokončily. Dne 24. července 1648 nesmírné hejno okřídlených mravenců přeletělo přes Malou Stranu až do prostřed kamenného mostu; všecky ulice a náměstí po čtyři hodiny jimi byly pokryty, až za noci se rozprchli. Divné to znamení!

* Viz Čelakovský, Návrat emigrace české, Osvěta 1873.



Okolí staroměstské věže mostecké.

A asi druhé noci švédský jenerál Jan Christian Königsmark (veden jsa zrádcem Arnoštem z Ottowaldů či Ottwalským, bývalým plukovníkem císařským) za klášterem Kapucínským na Hradčanech přes chatrné hradby a potom branou Strahovskou vnikl do Prahy a bez boje zmocnil se Hradčan a Malé Strany. Všude loupeno po domech, přední osoby zjímány, a do Švédska potom odvezeno mnoho vozů kořisti hlavně z hradu. Sami Švédové páčili kořist na 12 millionů zlatých nepočítaje, co podrželi si jednotlivci. Vojáci uloupené peníze mezi sebou měřili na klobouky. Řádění Švédů bylo hrozné.

Ale na Staré Město se nedostali. Tam primas Mik. Fr. Turek z Rosenthalu dal udeřiti na poplach, svolal městskou ozbrojenou setninu a k mostu sbíhalo se občanstvo. Jiří Plachý, professor studia biblického, člen řádu jesuitského, muž neobyčejně vysoký a statný, časně z rána v mostní věži, kde ještě málo bylo obhájců, spustil padací mříž, a tím zadrženi byli na chvíli nepřátelé již ženoucí se po mostě. Na radu jeho měšťané obsadili též ostrov Střelecký.

Dobrovolné čety šlechtické, úřednické, měšťanské i kněžské se ustanovovaly; nejvíce vynikli studenti všech fakult, kteří prvně se shromáždili v Karolinu. Tam Plachý k nim promluvil: »Bohyně věd chápe se štítu a kopí, zbraň jest okrasou jejích synů, hrozí-li nebezpečí sídlu Mus. Podejme důkaz, že v obém jsme vycvičeni, sloužiti vlasti v míru i uhájiti jí od vpádu nepřátel. Hlas vlasti každého ozbrojuje proti nepřátelům.«

Studenti všichni ruce pozdvihli k přísaze; přihlásilo se jich 745 a hned zvolili si vůdce; Plachý byl vrchním potravním. Studentům vydána zbraň a prapor s českým lvem a obrazem Marianským, který jim darován byl od jenerála Gallasa před 9 lety, když bránili města proti Banérovi.

Studentské sbory nejvíce Švédům škodily, jak svědčí slova jejich vůdce, »dobude-li Prahy, že kněží a studenti před ostatními pocítí ostří zbraně jeho, že mu veliké ztráty a škody působili.« Studenti hlavně stáli na nyn. nám. Křižovnickém a na Rudolf. nábřeží, později dva oddíly poslány na místo nebezpečné u Koňské brány. Zbraně střelné neměli s dostatek, ač sebrala se ode všech obchodníkův; proto nosili i kopí, halapartny, palcáty a p. Židé byli hasiči, kdykoli kulemi švédskými někde bylo zapáleno. Útoky Švédů a střelba z děl den ze dne byly častější a prudší; od 26. července do 31. října vypáleno bylo od Švédů na Prahu z děl na 13.000 kulí a granátův. Dne 3. srpna však i Pražané, mezi nimi studenti, se odvážili výpadu; podařilo jim se vrátiti do města s 43 zajatými. A opět nový útok na most; boj ten zvěčnil F. R. Trojan známou básní:

»Tam u mostu nad Vltavou
se vážně věž vypíná —
a Čecha na seč udatnou,
na starou slávu, láskou ctnou
ku vlasti upomíná.«

Švédové pokládali »dlouhého pátera« Plachého a studenty za čaroděje a že nějakými kouzly umějí se udělati nedotknutelnými. Dle zápisků městského písaře Zatočila jeden zajatý Švéd řekl Plachému, že prý studentům dává pojídati nějaké lístky, jež jich chrání od kulí. Plachý srdečně se zasmál a dav přinésti hodný bochník dobrého chleba, dal jej Švédovi řka: »Takové lístky dávám denně studentům«.

Kdykoli studenti nepříteli zasadili ránu, udatně volali: »Tu máš!« A Švédové často to slyšíce neměli za jiné, než že všichni studenti v Praze jmenují se Tomášové.

Po tři měsíce tehdy tu bojováno; nejkrutěji zde na mostu i jinde u hradeb pražských 24. listopadu, v den, kdy ve vzdáleném Westfálsku podepsán byl konečně mír. Pražanů za celou tu dobu každodenních bojů padlo jen 219 a raněných bylo 475, ztráty švédské byly do tisíců.

V bojích r. 1648 zničeny byly ovšem krámky na mostě, rozstříleno i zábradlí a užito k barikádám; konečně na zprávu o uzavření míru Westfálského v domku dřevěném zde na mostě postaveném podepsána smlouva.

Střelbou toho roku věž staroměstská tak utrpěla, že páni klenbu její uprostřed podchytili zděným pilířem, jak viděti jest i na obr. str. 519.; dle jiných vyobrazení starých byl pilíř ne tak široký a stál jen uprostřed. Odstraněn byl až r. 1787, ale i bez té podpory věž »pevně stojí jakoby železná.«

Od bojů švédských uprchlo právě 200 let; v roce 1848 opět tu se ozývala střelba, v bráně u věže z dlažby vytrhané a z prken (tehdy právě se řídila stoka na Křižovnickém náměstí) udělána dne 12. června barikáda, nad níž vlála korouhev červenobílá; a nedaleko na počátku ul. Karlovy byla barikáda druhá s praporem bělomodrým. Z Malé Strany hřímala děla, ohnivými granáty s Petřína zapáleny sousední mlýny.

* * *

Poznali jsme krásu a velikost dějinnou díla Karlova, chlouby Prahy — a tuto drahocennou památku zhyzditi chtěli by ti, kdož od několika let se snaží, aby i po tomto mostě vedena byla dráha elektrická s vrchním vedením, tím ohyzdným zadrátováním. Když se to proneslo a při každém dalším pokusu ozvaly se hlasy mocného protestu. Uvedu jen hlas jeden: »Komise pro soupis stavebních a uměleckých památek pražských usnesla se v řádné své schůzi, dne 13. února 1902 konané, znova upozorniti sl. radu městskou na okolnost, že z esthetických, historických i uměleckých důvodů i každý pokus zavésti vrchní vedení elektrické pro vozbu tramwayovou na starobylém Karlově mostě je nepřípustný. Zároveň pokládá komise za povinnost, v čas upozorniti, že jest žádoucno, aby kandelábry, pro elektrické osvětlení nově projektované, nerušily rázu mostu a hlavně jeho sousoší. Jest pak bezpodmínečně nutno, aby výška kandelábrů těchto nepřesahovala výše dvou třetin soch a skupin mostu. V každém případě však doporučuje se vypsání veřejného konkursu, slušně dotovaného, za účelem získání nákresu pro tyto kandelábry, jež k osvětlování elektrickému sloužiti mají«. — Jak známo, zasedají v komisi této mimo vynikající odborníky i zástupci České akademie, Jednoty výtvarných umělců, Umělecké besedy, Mánesa, Českého musea, Spolku přátel starožitností českých a Křesťanské akademie, tak že protest tento tlumočí smýšlení všech odborných spolků českých.

Dlouhý, odůvodněný protest podala i Společnost přátel starožitností; najdeš jej v Čas. téže Spol. IX. 292.

Zatím šťastně odražen pokus těch, kteří by chtěli z Prahy krásné udělati moderní, ať jest jakákoli; kéž vypracovaný projekt elektrické dráhy po mostě tom odpočívá klidně v archivu!*

O věci té Herain napsal: »Rázovitá výzdoba mostu Karlova, jež každému Čechu pro zachování uměleckých památek horujícímu takřka k srdci přirostla, ohrožena jest poslední dobou obmýšleným vrchním vedením drátů pro dvojkolejnou trať dráhy elektrické, kterýmž by arci umělecký ráz mostu velice znešvařen byl; nikde, kde nevyhynul naprosto smysl pro krásu, nebylo by dopuštěno podobné kažení památek uměleckých, i nevzdáváme se naděje, že pražská městská rada k takovému znešvaření mostu souhlasu nedá.«

O dráhu přes most nejvíce snad usilují Malostranští, ač by oni měli mostu více si vážiti; píšeť »Malostraňák« Neruda po pohromě r. 1890: »To byla rána Malé Straně zrovna do srdce! Kamenný most je náš — nás vyrostlých na Malé Straně — vy ostatní můžete se mu diviti, můžete jej třeba milovati — ale on je náš.«



Staroměstská mostecká věž dle rytiny z 18. století.

Připomenu ještě slova zemského rady dr. B. Franty:

»My Čechové máme jediné velké světové město, jež pro naše kulturní dějiny i celého světa má velký význam, jediné historické město, jehož krása, byť i již zhyzděna, je přece jen velká, a my podkopáváme, kazíme ji sami. V počínání tom došli jsme tak daleko, že je vůbec možno, aby se pomýšlelo zaříditi vrchní vedení i na Karlově mostu. Že se tak mohlo státi, je pro nás Pražany všechny vysvědčením bídy.

To, co hrozí nyní Karlovu mostu, má provésti representace obce, která slynula v letech sedmdesátých po celém světě skvělou obnovou velkých svých památek z věků minulých. Šestý věk trvá Karlův most, víc než půl tisíciletí nezměnilo jeho rázu, až nyní mají býti vedeny dráty přes šedý pomník, až nyní mají býti vsazeny naň železné tyče, poněvadž několika jednotlivcům překáží to, že zmodernisování města pokračuje pomalu. A kdyby šlo o věc, která je naprosto nutna a kterou ani jinak nelze provésti! Avšak o věc takovou ani nejde. Poněvadž však celá veřejnost nevzchopila se velkým rozmachem po první zprávě, aby odrazila nebezpečí v zárodku, myslí se, že lze provésti experiment, který ublíží pověsti města, který ublíží národu v očích celé intelligence světa.

Dejme sáhnouti na nejdražší tuto památku, a pak rozlučme se brzy se vším ostatním, co Prahu činí krásnou, milou a v cizině váženou.

Pokus jest jenom nutný následek vychování posledních desítiletí. Smysl pro krásno měst zmizel v širokých masách, zmizel i v kruzích, které starají se o úpravu měst. Hleďte na moderní města! V celé Evropě při nutné úpravě měst na rub byly převráceny celé části velkých středisk tak, že toho sluší litovati hluboce. Jediné heslo bylo při tom: upravovati a rozšiřovati komunikace; na jiné vše se zapomnělo. Zapomnělo se, že úprava měst jest umělecké dílo, že není to řemeslná práce. Na rozšíření ulic vydávaly se nesmírné sumy, tím povstaly obrovsky vysoké domy, jež ubíjely vše, i to krásné, co bylo nižší, zastaveny rozhledy, zavřeny průhledy na kostely, na zeleň, a nevzpomínalo se na to, že

* Ale na jaře r. 1903 opět vyskytla se zpráva, že zrušena sice bude po mostě dosud jezdící tramway koňská, poněvadž jest schodek podniku toho na 70.000 K ročně — a to jest přirozeno, vždyť jí užívá málo kdo, protože jest zbytečná — však že správní rada elektrických podniků činí přípravy k zavedení dráhy elektrické!

místo nízkých domů, obydlených malým počtem lidí vzniknou obrovité stavby, kde tráviti musí několikráte tolik lidí své žití, že vzniknou nepatrné tmavé dvorky, že obyvatelé bytů do dvora jsou mnohem hůře na tom, než byli obyvatelé těch bídných domečků dřívějších, kde měli aspoň trochu slunce, a že tím zhorší se vůbec mnohde zdravotní poměry celých velkých prostor, když na místě jedné, dvou rodin budoucně bude bydleti deset, dvacet rodin, a když na místě 20—30 pct. zastavené plochy zastaví se dva- až třikráte tolik, ba při nárožních domech ještě více. Na zbytečné často komunikace zbytečně vyházely se statisíce, na ozdobu města ničeho se nevydalo.

Přijde doba, která nás odsoudí a po věcích bude poskvrněna naše generace tím, že nedbali jsme pietyk městu, jež bylo kdysi tak krásné, že nestyděli jsme se nad to prohlašovati za pokrok něco, čím naše jediné velké historické město bylo znešvařováno.«

Karlova ul. Lbň. I., z Husovy tř. ke Košince. Košinka (pův. č. 105.) jest staré jméno vinice, jež slula též Panská, na Rvačkách, Štorkovka. Tři vinice »na Rvačkách« řečené opustil emigrant Pavel Prčka, měšťan staroměstský. Nyní zbyl tu dvůr, ostatek zaujímá továrna na kožné a voskové plátno a koberce.

Karlovo nám. II. jest největší prostranství v Praze, obdélník 531 *m* dl., 152 *m* š. s plochou 80.552 □ *m*. Na každé ze 4 stran jest po budově význačnější: na s. býv. radnice novoměstská, na z. česká technika, na j. bývalý ústav hluchoněmých v domě Faustově, na v. kostel sv. Ignacia u vojenské nemocnice; z ostatních domů zdejších málokterý vyniká výstavností, ba některé jsou dosud skoro jako venkovské. Viděti na nich, že prostranství toto nebývalo sídlem bohatých patriciův ani že se tu neusazovali šlechtici. Za to nynější úpravné sady (založené z části r. 1843, ale více r. 1863) dodávají mu zvláštního rázu; i pravidelní návštěvníci sadů těch jsou zcela jinačí, řekl bych domácnější, než lidé, kteří naplňují městský sad před nádražím Františka Josefa. Náměstí toto jest dosud jakousi klidnou idyllou uprostřed víru velkoměstského, jenž tu vládne pouze u středu mezi Ječnou ul. a technikou a při západn straně od Spálené ul. do Vyšehradské třídy, kterýmiž směry jezdí dráha elektrická. Nejživěji tu bývá v pondělí velikonoční, kdy o pouti v Emausích kolkolem náměstí jest plno bud a krámků; mezi nimi za našich dob jsou střelnice, »salony« fotografů, fonografy, krámky s pohlednicemi a podobné věci, předkům neznámé.

Prodloužení ul. Ječné tvoří jízdní dráhu, kterou sad zdejší jest rozdělen na dva veliké obdélníky, plné krásných míst, vzácného stromoví, ušlechtilých růží a zelených trávníků se dvěma nádržkami, z nichž za letní doby vesele se pění mohutné vodotrysky. K oběma těmto velikým sadům se druží na s. straně menší oddíl, kde jest i hřiště dětské. Tam stojí na úhledné kašně vysoký sloup se sochou sv. Josefa; na hlavici sloupu jsou znaky český, uherský, císařský a habsburský. Na prsou orla jest písmě L, svědčící, že sloup zřízen byl za Leopolda I.; nad orlem jest znak novoměstský.

V témže trojúhelníkovém sadě blíže ke Spálené ul. jest pomník Vítězslava Hálka, slavného básníka. »Prostá z pískovce vytesaná kaplička s fontánou tekoucí vody, nahoře bronzová herma básníkova, po stranách kamenná odpočívadla v obloucích do polokruhu rozepjatá a sfingami zakončená — toť hlavní myšlenka pomníku, který jest dílem sochaře Bohuslava Šnircha a postaven byl péčí Umělecké besedy r. 1881.« Pro skrovné rozměry celek asi není vhodný na tak veliké prostranství.

Také na protilehlém, jižním konci náměstí stojí od r. 1898 pomník Benedikta Roezla,* proslulého cestovatele a sběratele vzácných orchidejí. (O něm psal J. Kořenský ve Zl. Praze r. II.) Jest to dílo sochaře Vosmíka, postavené z příspěvků mezinárodního komítétu. Jízdní dráha za tímto pomníkem od nemocnice k Vyšehradské třídě roku 1899 značně byla snížena a srovnána.



Pomník Roezlův na Karlově nám.

Hlavní proud chodcův a vozů vždy tu šel ze Spálené ulice k Vyšehradu; mimo tyto dvě ulice ještě na sev. straně vychází u býv. radnice ul. Vodičkova; další strany náměstí jsou přetrženy na vých. ulicí Žitnou a Ječnou; mezi nimi průchodním domem č. 555-33 n. jde Malá Štěpánská ul.; na záp. úzká, ale dosti živá ulička na Zbořenci, široká Resslova vedle techniky a za našich dob k Palackého mostu prodloužená ul. na Moráni. Mimo to z obou rohů východních vycházejí ulice, na s. Řeznická, na j. U nemocnice.

Již za časů Kosmových byl zde čtverhran trhům sobotním určený, starodávné tržiště, zvané po založení Nového města tržištěm velikým, forum magnum, rynkem hořejšího města nebo Novoměstským, do nedávna od druhé polovice 15. století dle trhů dobytčích Dobytčím** a nyní Karlovým po zakladateli Nového města. Však úpravností daleko se nevyrovnalo jiným menším náměstím a ulicím; vždyť ještě před 50 lety tu bylo jako na vsi, nedlážděné, kostrbaté cvičiště vojenské. Viz plán na str. 523.

»Dítě dnešního pokolení poznalo by pyšné toto prostranství parkové, kdyby je uzřelo dnes v stavu, v jakém bylo v letech padesátých, leda podle věže u trestního soudu, podle kostela sv. Ignáce a podle Faustova domu. To byla — až na tyto budovy — bídná, hrbolatá nedlážděná náves plná smetí a prachu nebo zase bláta, v jejímž středu, asi někde za nynějším vodotryskem, pyšnila se skupina mizerných baráků s obecní »fišpankou«. Proti jmenovanému právě kostelu stála dřevěná, škaredá bouda, pyšným jménem cirkus*** se honosící; blíže trestního pak soudu vyčnívala z dosti hluboké jámy překrásná erární šupna.« (Lad. Quis.)

Ze 13 domků uprostřed náměstí (č. 294—306) byly: býv. pekárna jesuitská u Košťalů, jiné u Tabů, u Vysušilů, u zlaté žemle, u Voplateničků či u Potůčků, u Klempířů, u Zámeč-

* Na pomníku jest nápis: »Benediktu Roezlovi slavnému botaniku a cestovateli věnují jeho ctitelé«, vzadu * 18 21/8 24 † 18 14/10 85. Viz obr. str. 521.

** Dobytčí trh v 15. stol. slula jen jižní část proti Faustovu domu a tak slula již 1397 i nynější Ul. k nemocnici. Později dobytek stával i dále, jak též viděti na obr. str. 525., kde v l. zříš část kostela Božího těla, dále v l. bývalé domy na náměstí, novoměstskou radnici v starší podobě a řadu domů od ní k Ječné ul. Tržiště sobotní uvádí se za Kosmy r. 1105; vhodně leželo mezi hradem Vyšehradským a Pražským. Toho roku sem přitáhl údělný kníže Olomoucký Svatopluk proti Bořivoji II.

*** R. 1851 byla tu »národní jizdárna«, v níž byla akrobaticko-mimicko-athleticko-taneční společnost ředitele Mich. Averina.

níků,* u Jablečníků, u Poláků, u Rochlebů, poslední obecní Niederlaghaus. Zde byl také dům u Dvořeckých, zabavený Václ. ryt. z Olbramovic;** jiný »v krámcích u Božího Těla« zabavený měšťan Václ. Kolidiovi r. 1628, darován Jesuitům 1628. Z domů těch, z nichž některé měly zahrádky, v 17. století dům vedle Dvořeckých slul Mediolán; jej r. 1638 Jesuité koupili od Magdal. Dvořecké z Olbramovic. Č. 306 blízko nynějšího pomníku Roezlova byl městský špitál pro vězně, předchůdce Fišpanky v Trojické ul.; dům ten byl zbořen teprv r. 1862, když se zde zakládaly sady.

Od tohoto obrazu z doby nedávné málo se liší popis náměstí tohoto z dob nejstarších; v části severní býval trh slanečků,*** při němž pro pohodlí prodavačů vystavěny byly časem krámce a i domky (zbořené r. 1863), o nichž se čte již při r. 1460. Kdežto velký prodej živých ryb přese všechny protesty Novoměstských a Malostranských byl dovolen jen na Starém městě, zde byl hlavní »underlák« ryb slaných a oleje.

V části jižní prodávalo se dříví, prkna, žlaby, šindel, necky, kolečka a p.; proti Faustovu domu byly boudy prknářské, byl tu i prodej uhlí v huti uhelné. — Uprostřed byl trh obilí, hrachu, jahel a p. I na obraze Sadelerově z r. 1606 viděti tu pahrbky, výmoly, hromady kamení, budky, domky a stodoly; proti radnici jest rozsáhlá budova — býv. skladiště sleďů — v 16. stol. od obce koupená za zbrojnici, v 18. stol. vojenské skladiště. Zbořeno bylo také r. 1863.

Však hlavní rozdíl nynějšího náměstí a staršího jest ten, že do r. 1781 zde uprostřed mezi kostelem sv. Ignáce a technikou — ale blíže ke kostelu — stával kostel Božího Těla.

Proč zde kostel a toho zasvěcení byl vystavěn, pověst vykládá takto: Jakási žena hříšná, nucena jsouc jíti ke sv. zpovědi, přijala sice Tělo Páně, ale tajně z úst je vyňala a pak zde odhodila do hromady dříví. Když pak na tom místě dály se divné věci a konečně i sv. hostie tu nalezena byla neporušena, Karel IV. dal zde vystavěti kostel ke cti Božího Těla.

Ale za Karla IV. zde vystavěna byla nejprve pouze dřevěná, r. 1392 kamenná věž, z níž ročně se okazovaly svaté ostatky a říšské klenoty, přivážené z Karlštejna. Ludvík Bavorský totiž r. 1350 vydal Karlovi svátosti a klenoty říše,† jež po svém otci, předešlém císaři, choval u sebe v Mnichově. Přivezli je Jan biskup Olomoucký a nejvyšší purkrabí Vilém z Landštejna dne 21. března do Prahy. Uvítání jich na Vyšehradě a přenesení na hrad stalo s největší slávou. Karel pak od papeže vymohl dovolení, aby ročně zvláštní svátek byl v Praze okazování těchto svátostí; bylo to v pátek po neděli provodní po velikonoci a den ten slul dnem svátostí.

* Asi 30 krokův odtud k radnici viděl ještě Schaller mramorový kámen s křížem, umrlčí hlavou a letopočtem 1627. Lid mramoru tomu, jenž zmizel r. 1840, říkal »kámen sťatého«; prý tu byli popraveni kněži nekatoličtí, kteří chtěli Prahu zraditi. Jinak se vypravuje, že pod kamenem tím byla chodba z radnice vedoucí až do domu Faustova; a zde tajně v noci že byly popravovány osoby vzácné, jichž mrtvoly pak házeny do chodby pod kamenem, jenž dal se zdvihati. Také r. 1743, když cís. Marie Terezie nabyla opět království Českého, v něž se byl uvázal bavorský Karel Albert, prý zde někteří jeho přivrženci byli popraveni tajně; však slyšeli jsme na str. 168., jak mírné tehdy byly tresty.

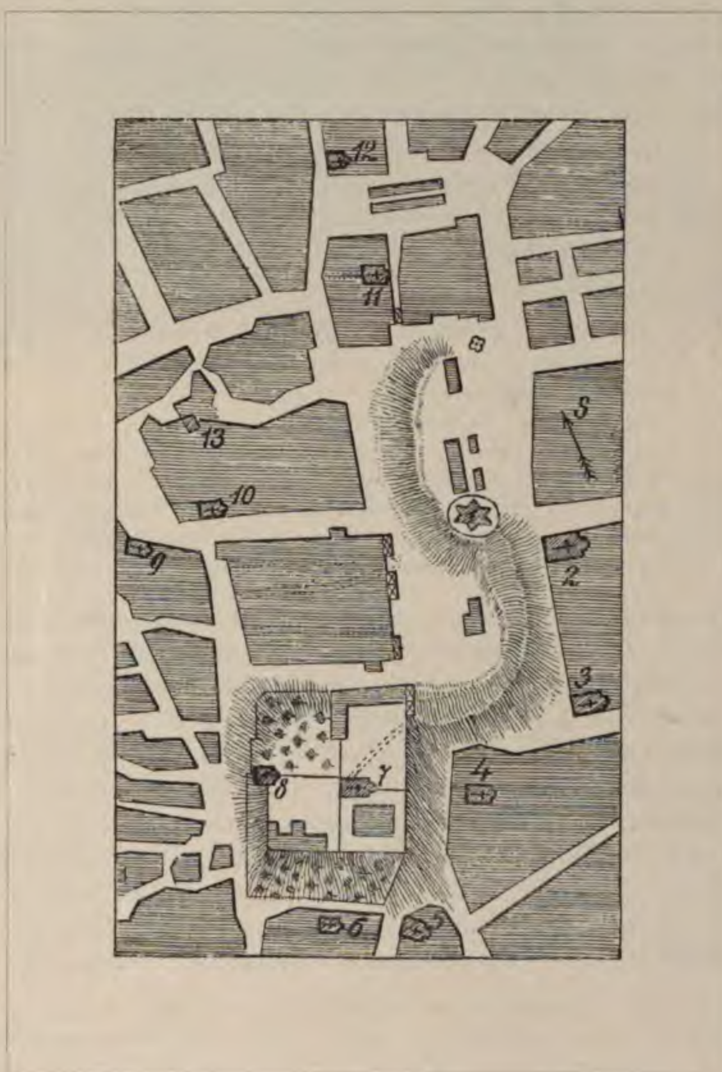
** Koupil jej r. 1619 za 2230 kop míš. od Aleny Maternové roz. Lažanské; r. 1622 odhadnut byl za 1150 kop míš. a prodán za 650 kop míš. Anně Rosině, vdově po doktoru Strohmayerovi.

*** V měsíci listopadu, kdy slanečků nejvíce se dováželo do Prahy, denně více než 1000 tun slanečkův a jiných ryb a právě tolik balíků tresek sem přišlo. Patrno, jak mnoho ryb slaných v Praze se požívalo.

† Byly to: kříž zlatý, do něhož vloženo bylo kopí, kterým byl Spasitel proklán na kříži, hřebík jeden z kříže, zub sv. Jana Křt., meč sv. Karla Vel., jemu prý od andělů přinesený, koruna Karla Vel., jeho tři sukně a plášť, říšské jablko, stříbrné žezlo a j. — Svaté ostatky pilně sbírala již Eliška Přemyslovna, a syn její Karel IV. činil tak velice horlivě. Tak na př. r. 1354 navštíviv Trier vyžádal si ruku sv. Hermingardy, ale musilo se to státi tajně, aby lid se nebouřil proti tomu, a proto dle nařízení Karlova poslové jeho, z Prahy vypravení pro ty ostatky, nesměli nic vyzraditi, dokud by nedojeli do Prahy. V Trieru také sám uřízl si kus berly prý sv. Petra, a odtamtud též pocházela část závoje Panny Marie.

Že pak papež s ctěním těchto svátostí spojil veliké odpustky, den ten a pak celý oktáv stal se brzy hlučnou poutí do Prahy z Čech i dalekých krajů jiných.

Tak dle Hájka r. 1369 na den okazování svátostí bylo se tak mnoho lidu sešlo do Prahy z rozličných zemí, že počna od Zderazu, až okolo kostela Těla Božího nemohl jich



Karlovo nám. a okolí r. 1787.

1. Kostel Božího Těla. — 2. Kostel sv. Ignáce. — 3. Kaple sv. Františka Xav. — 4. Kostel sv. Jana na Skalce. 6. Kaple sv. Bartoloměje. — 6. Kostel sv. Trojice. — 7. Chrám na Slovanech. — 8. Kaple sv. Kosmy a Damiana. 9. Kostel sv. Václava. — 10. Kostel sv. Karla Bor. — 11. Kaple sv. Lazara. — 12. Kostel Trinitárský. 13. Kostel sv. Petra a Pavla.

ten plac v sobě obsáhnouti; tak mnozí pravili, že jsou nikdy více lidu spolu neviděli, někteří pak moudřejší pilně ten lid spatřivše, za jistou věc pokládali, že jich bylo více než 100.000. Tu rozvaž každý a nediv se, že města pražská tak velmi na ten čas bohatla, neboť jestliže z těch hostí a poutníků každý toliko jeden zlatý v Praze utratil, tehdy jsou 100.000 zlatých do Prahy přinesše tu jich nechali.

Nedaleko věže r. 1382 založen byl kostel Božího Těla a r. 1393 dokončen; náklad naň činilo »Bratrstvo Božího Těla se znamením obruče s kladivem uprostřed visícím.« Do bratrstva toho přístup měl každý, nehledě na stav; byli však údové jeho veskrze osoby zámožné, jelikož větší oběti na penězích přinášeti musili. Král Václav IV. sám byl údem a předním ochráncem družiny té. (Ekert.) Zajímavo jest, že známí svobodní zednáři zakládací list této kaple prohlašují za první dokument svého spolku; viz Kolář-Sedláček, Heraldika str. 292—293., Tomek III. 202.

Vkusný gotický chrám měl podobu osmipaprskové hvězdy; uprostřed kopule čněla štíhlá vížka. Viz obr. str. 526. Kolem byl malý hřbitov se 4 vchody, ale později tak špatně ohrazený, že »svině a jiný dobytek chodily na hřbitov.«

R. 1403 bratrstvo toto darovalo kostel Božího Těla se všemi velikými důchody kolleji národa Českého na universitě, a ustanoveni byli zde dva duchovní. — Ještě r. 1416 slaven byl den svátostí, ač již toho roku na rozkaz Václava IV. zde podáváno bylo pod obojí; neboť i Husité, dokud nepřijali protestantství, byli horlivými ctiteli nejsvětější svátosti.

V soupise inventáře na Karlově Týně z r. 1528 čteme: »Před pivnicí (sklepem) stál také vůz, ve kterém někdy svátosti vozívali do Prahy, ale poněvadž z toho již dávno bylo sešlo, stál vůz bez kol a bez nápravy.«

I zde r. 1521 kázal známý Tomáš Münzer (viz str. 54.). — Při kapli Bož. Těla za Rudolfa II. zřízen byl sbor pěvecký a hudební, a ředitelem jeho byl dvorní kaplan Jakub Chimarhaeus. Byli většinou Němci a chtěli tu míti služby německé, ale mistři kolleje nedovolili. R. 1603 kaple byla obnovena, a vnitřek nákladem měšťanky Kat. Slivenské od malíře Ferdinanda vymalován. — R. 1609 dána nová vížka na střechu. — Až do r. 1611 mistři a studenti kolleje Karlovy konali sem výroční průvody »na pamět Karla IV.«

Od počátku bouří husitských r. 1419 nekonala se tu slavnost ukazování svátostí až 12. dubna 1437, což bylo i naposledy.* Den před tím vezeny byly z hradu s velikou slávou do kaple Božího Těla; v průvodu šel i císař Zikmund, konšelé a lidu množství veliké. A v pátek ve slavný den, kdy proto i vězňové byli propuštěni, biskup Filibert sloužil tu — zase v přítomnosti císaře a jeho manželky — mši sv., po níž svátosti okazovány s výkladem v jazyce českém, latinském, německém a uherském. Tehdy také zde slavně prohlášeno, že Čechům byly povoleny známé artikuly stvrzené sborem Basilejským, zvláště, že přijímající pod obojí způsobou jsou pravými křesťany a syny církve.** Prohlášení to pak vryto bylo na desky kamenné, jež zazděny byly zvenčí kostela proti ulici Ječné, tehdy Sviňské; r. 1603 Kateřina Slivenská tyto nápisy dala pozlatiti. Kompaktátní desky jsou zachovány a vystaveny v Museu síň 8. v I. patře.

Zmínky zasluhuje, co poznamenal ve svých pamětech Slavata: »Veliké podivení vzbudil zvláštní zjev udavší se dle výroků četných svědků v noci dne 20. července 1571 na Novém městě. Nejprve se zdvihl neočekávaně prudký vítr; strašným jeho hukotem zburcováni jsou měšťané ze spánku a když vyhlédli okny na trh, uzřeli dlouhou řadu jezdců, jejíhož počátku ani konce shlédnouti nemohli. Jezdci táhli od Spálené ulice ku kapli Božího Těla a mimo ni ke klášteru na Slovanech; měli štíty a zbraň velmi krásnou. Koně i zbroj byly červené barvy a nemálo hlučily. Když odtáhli jezdci, jel pokrytý a železem zcela pobitý vůz, leč bez kol; vůz ten doprovázelo osm mužů nesmírné velikosti, avšak byli bezhlaví. Když ten průvod přešel, uprostřed trhu v kostele Těla Božího se ukázal veliký oheň. Potom se zdvihl opět vítr a vše zmizelo. Mnozí, kdož byli svědky toho úkazu, roznemohli se a někteří leknutím i zemřeli«. Byl to zajisté podivný vzdušní obraz, fata morgana.

* Prý potom »svátosti« přišly do Norimberka jakožto zástava půjčky 50.000 zl.

** Toto vysvědčení pravověrnosti napsáno bylo i v jiných chrámech.



Karlovo náměstí s kaplí Božího Těla dle staré rytiny.

Na počátku 17. stol. byli zde němečtí kalvínci, až r. 1622 kostel vrácen katolíkům a darován Jesuitům, kteří odstranili kalichy nad vchodem a na věži; po 6 letech při něm vznikla residence Jesuitů, kteří i po založení kolleje své a kostela sv. Ignáce zde konali služby Boží až do zrušení řádu r. 1773. Potom kostel* odkázán byl správě faráře u sv. Vojtěcha, ale r. 1784 »jakožto zbytečný« byl zrušen a pak za 902 zl. prodán měšťanu Václ. Liebrovi. Druhý kupec (protože Lieber všech peněz nesehnal) magistrátní rada Vojtěch rytíř Eisenštein smutně se proslavil, že r. 1791 kostel dal vandalsky rozbourati tak, že nezůstalo po něm památky. Stavivo z něho odvezeno na stavbu továrny za Vyšehradem na Pankrác, kde byla před hospodou též postavena mramorová deska z hlavního oltáře a sloužila za — stůl hospodský (viz str. 49), náhrobními kameny z kostela byl dlážděn chodník na Karlově mostu a jiných se upotřebilo na jez u Helmovských mlýnů a na kašnu v domě u Lemonů (viz str. 190.).** Ze všeho zůstaly jen desky kompaktátní, jež daroval jmenovaný Eisenštein purkmistru Ondř. Steinerovi a ten Učené společnosti. Byly pak zazděny u schodiště v Klementinu až dostaly se do starého musea a nyní přeneseny jsou do nového. Dle návrhu prof. J. Kouly jsou zasazeny do pevných rámců dřevěných a kolem nich jest skupina zbraní husitských.

Český nápis zní: »Leta MCCCCXXXVII. z Rozkazanie Cziesarze Zigmunda a Legatuov Basilejskych v tomto kostele ohlasseno Czesky Latinie Uhersky a Niemecky zze Czechove a Moravane Tielo bozie a Krev pod dvoji zpuosobu przijimajic jsou vierni krzestiane a pravi synove cierkve«.

Než rozloučíme se zde s minulostí, poslechněme dr. K. Chytila o době josefinské. »Nejkrutější rány historické a umělecké podobě Prahy zasazeny při rušení klášterův a ducho-

* Zde byli pochováni učeni professoři Šimon Proxenus ze Sudetu, Matěj Dvorský z Hájku zvaný Curius, jenž byl jedenadvacetkrát rektorem university († 1583), Trojan Nigellus z Oskořina († 1604), Martin Bacháček z Nauměřic, přítel Brahův a Keplerův, Marek Bydžovský z Florentina, Vincenc Benedikt z Nudožer, český grammatikář a překladatel žalmů († 1615) a j.

** O vandalství tom viz Libussa 1843 str. 313., Arch. Pam. 1874 str. 484 a Čas. Mus. IV. 183.

venských institucí. Obrovské komplexy, pokryté stavitelskými památkami prvního řádu, propadly buď fisku, buď prodány za nepatrné sumy privátníkům. Jak s uměleckým obsahem kostelův a klášterů naloženo, jest s dostatek známo. Některé budovy hlubokého významu historického smeteny bez ohledu s povrchu zemského; stalo se to jmenovitě dvěma kaplím, jež s historií university naší těsně souvisejí, kapli Betlemské a kapli Božího Těla. Od oné doby bezohledné odstraňování nepohodlných objektů stalo se specificky pražskou praksí, až dosud „oblíbenou«.

Obejdeme nám. dle nových čísel. U Vyšehrad. tř. č. 1359-1 jest německá dětská nemocnice cís. Frant. Josefa (Kaiser Franz-Josef Kinder-Spital) s kaplí P. Marie. Založil ji dr. Ed. Kratzmann r. 1841 u býv. kostela sv. Lazara (viz Lazarská ul.); sem ji přeložil a zvelebil dr. Jos. Löschner, koupiv ten dům r. 1854. Při dělení university nechána Němcům, česká skrovná později zřízená na rohu Kateřinské ul., až vystavěna veliká budova v ul. Bož. Němcové (viz str. 70.). Zde po 30 let působil veliký lidumil dr. Bohdan Neureutter; s ním dlouho tu byl sekundárním lékařem dr. Boh. Souček, nyní v Žitné ul. 3 n. — Na místě domu tohoto i č. 1446 a 1396 býval veliký dvůr obecní, kde byly složeny starobylé praky městské až do r. 1741, kdy Francouzi vše spálili.

Vedle na rohu č. 321-2 na Moráni i na Muráni, po němž i ulice má jméno. Však říkalo se tu též na Hrobci. Až sem vzadu se prostírala druhdy zahrada kláštera na Slovanech (v. t.) do r. 1477, kdy zde dům vystavěn na městišti, jež dostal od obce krejčí Prokop.

Řada domů následujících většinou se táhne posud až do ul. Václavské, býv. Psí, a jsou tu domy většinou průchodní, mnohé hospodské, bývalé pivovary. Č. 319-3 u Maternů, od něhož vzadu do ul. na Moráni odprodána staveniště na 3 domy novější. V 15. stol. byl tu dům Václ. Rozvody (viz Tomek VII. 321.); na straně do ulice r. 1458 dovoleno bylo přistavěti podsíň. Jméno u Maternů připomíná majitele rytíře Maternu z Květnice, z kteréhožto rodu tři byli pokutováni po r. 1621. Menší jsou ode dávna sousední č. 318-4 u Vodičků (v nejstarší době majiteli byli kováři), a 317-5 u Voláků či u Koláčníků. — Průchodní č. 316-6 u Vokáčů, Vokáčkův i u Virlů, vlastně snad u Vidlů, dříve též u Šaryho. (O majiteli tom viz na Slovanech.) R. 1382 majitel Petr sklenář, r. 1419 Vítek Vyřezánek. R. 1621 sťat byl a v kostele Božího Těla pohřben majitel toho domu, tehdy na Hrobci nebo Kvintinovského řečeného, Šimon Vokáč* z Chýš a Špicberku; dům ten pak dostal Filip Rynk, později Františkáni u P. Marie Sněžné, spolu se stodolou na rynku. Vokáč měl ještě jiný dům Vokáčovský »na Dobytčím trhu proti kostelu Božího Těla«, ponechaný ženě jeho Anně; ale po smrti její dán Jesuitům, kteří dostali i vinici Vokáčovskou za Braníkem a 3 pole nad Olšany. Byla to rodina zámožná; sama manželka Anna měla



Bývalá kaple Božího Těla na Karlově nám.

* Šimon Vokáč měl krásný kancionál »Žalmové aneb zpěvové sv. Davida«, vydaný od Daniela K. z Karlsperka v Praze r. 1618. Ve zpěvníku tomto zapsána jsou jména všech oněch uvězněných pánů, kteří před smrtí z něho se modlili na radnici Staroměstské. Knihu dostal doktor Mat. Borbonius (o něm uslyšíme při Václav. nám.) a vzal ji s sebou do Žitavy, kde posud se chová tato vzácná památka. Viz Srb-Debrnov, Dějiny hudby str. 34.

ještě jiný tu dům odhadnutý za 1500 kop míš., kdežto onen Vokáčovský na 2504 kopy; byl to jeden z domů zbořených při stavbě jesuitské kolleje, nyní vojenské nemocnice.

Nízký ale rozsáhlý jest bývalý průchodní dům 315-7 u Vodolanských, známěji zájezdní hostinec u Sýkorů. Původně se říkalo u Odolenských (již r. 1606 majitel Odolen z Podskalí, de Subskalo); majitelem Kateřina Odolenová r. 1451 měla na hrdle býti trestána, že »vůkol šla s falešnou mincí«; ale na přímluvu pana Jiříka, správce království, šťastně vyvázla. Však dům její s pivovarem za tu vinu dán byl — jejímu manželu Janu Čechovi, jenž byl služebníkem pana Jiříka. Tak se vyhovělo zákonu i protekci.

Též č. 314-8 Černý orel (znak na domě) jest průchodní; dům tento druhdy u Šviků či Švikovský opustil emigrant Daniel Kohout z Lichtenfeldu a prodal skrze tchyni svou Annu Pichelperkerovou z Varvažova r. 1629 za 1900 kop míš. Zikm. Krysurkovi z Kohelova. — Nejstarší majitel Jiřík Hoholský, r. 1414 Václav Kotrba, po němž říkali dům Kotrbovský.

Č. 313-9 nový dům, dříve známá hospoda u Podušků, též průchodní do Václavské, býv. Psí ul. R. 1381 od kláštera sv. Kateřiny jej koupil Jiřík Hoholský. R. 1622 všeho jmění odsouzen byl Simeon Kohout z Lichtenfeldu, jenž v čas vzpoury byl vyslancem do Turek a cestou zemřel; dům jeho »Poduškovic« na 8500 kop míš. odhadnutý prodán byl Dorotě de Magno roz. z Trautenberka.

Č. 312-10 jest rozsáhlý dům (na místě starších dvou) u Ševců i u Palmů, od něhož odprodáno místo na vedlejší dům novější (proto bez názvu) č. 1495-11. Ještě před 50 lety byla u předu podsíň, kterou přistavěti r. 1465 dovoleno bylo »pro ozdobu města«. Průchod veřejný vykoupen byl r. 1896. Dům ten v době pobělohorské měla emigrantka Dorota Kalivodová. — Zde bydlí výtečný herec Jindř. Mošna. — Úzký dům uzenáře Červeného č. 311-12 u Viserů či česká koruna. Nejstarší majitel r. 1382 Albert nápravník (kolář, rotifex), pak pilař, r. 1408 sladovník, r. 1436 zase pilař.

Do předu vyniká starý dům nárožní 310-13 u Šálků,* jímž se chodívalo do ul. Resslovy. Stojí na místě bývalých domů tří. Bývala tu známá hospoda zájezdní (posud zde veliký dvůr), již »opěvá« i píseň »Šenkýřka od Šálků velká parádnice . . .« Matyaš Šálek a žena jeho Lidmila koupili dům ten r. 1781; nyní jej drží Mildové. V rohovém domě za Karla IV. se připomíná první pražský mistr taneční Hanuš (tanczmagister) i říkali domu dům taneční. Nyní jest tu kavárnička v rubáši. S tím spojen dům u Šálků (do ulice Resslovy), dříve u Wieserů, jakož i u Kublů, u Rozkošů, u Mířovských, u Poláků a u Kunašů. Za Schallera byla při domě veliká zahrada. Dům u Rozkošů, nárožní se sladovnou, prodal emigrant Šimon Rozkoš za 1000 kop. míš. Adamu Mirovskému; zbytek sumy trhové 260 kop vzat byl v pokutě r. 1623 k ruce Albrechta z Valdšteina. — Při domě ve výklenku zdi jest pěkná socha sv. Jana Nep., dle známého vzoru na mostě; posud i zde v témdni svatojanském večer lid se schází ke zpěvu a modlitbě před kapličkou.

Protější roh Resslovy ul. jest česká technika stavěná r. 1877 dle plánu Ign. Ullmana. Stavbu v skutek uvedl JUDr. Ant. Čížek (1833—1883) svou ráznosti v zemském výboru. O staré budově povím až při ul. Resslově; zde jen o ústavě. Již r. 1705 český inženýr Willenberg podal žádost k cís. Josefu I., aby směl vykládati o inženýrství válečném; potom r. 1709 Fr. M. Kaňka stavitel, Mich. V. Halvachs, malíř a Fr. Preis, sochař napsali pamětní spis, aby v Praze zřízena byla »akademie umění«. Jednalo se, jednalo, až r. 1717 otevřena ne akademie, nýbrž hradební či inženýrská škola (pro absolventy gymnasií—reálek nebylo) k účelům hlavně vojenským, a to o dvou ročnících. Neboť za Karla VI. (1711—1740) stavěly se silnice, přístavy, a dle zkušeností válečných bylo potřeba důstojníků znalých moderního hrazení měst i táborů i dokonalejší dělostřelby. Učil tu Krist. J. z Willenbergu (dán na odpočinek r. 1726), pak Jan F. Schor, známý pracemi o regulaci Vltavy, L. Herget** a Fr. Jos. Gerstner (viz

* Dům ten má dva vysoké štíty slohu renaissančního z druhé polovice 17. století; nemotornými opravami byly zbaveny svých základních tvarů dekorativních. Viz Jansa-Herain 142.

** Pod jeho řízením byl nakreslen veliký, krásný plán Prahy, nejstarší zachovaný v městském stavebním úřadě. Herget řídil školu inženýrskou 33 let.

str. 205.), jenž nejvíce se přičinil o reorganisaci učeliště. Inženýrská škola totiž znenáhla se proměňovala v civilní a připojila se k filosofické fakultě university; od r. 1786 byla v Husově tř. (viz str. 333.). Tam Gerstner pracoval o vlastní techniku (první v Rakousku) po způsobu pařížské; organisoval ji r. 1806 na 3 ročníky, až zcela samostatnou se stala r. 1815. Zde od r. 1837 rytectví učil známý Jiří Döbler, ředitelem byl Jan Henninger z Ebergu do r. 1845. Po něm byl ředitelem Xaver Chanovský do r. 1848, kdy řízení techniky svěřeno dr. Jos. Lumbovi. Professorem praktické geometrie byl tu Adam Bittner († 1844), jenž odpočívá na Olšanech III. 10. 55.

Již r. 1843 stavové se usnesli, aby byla na ústavě jazyková rovnoprávnost; ale pro nepřízeň doby zůstalo při němčině. Česky první učil deskriptivní geometrii neohrožený vlastenec a miláček studenstva Rud. Skuherský (v. t.). Po 20 letech technika dostala zřízení universitní, a r. 1868 po návrhu na sněmě učiněném od známého Höflera technika se rozdělila na českou a německou, což provedeno ve školním roce 1869—70. Německá zůstala v Husově třídě, česká přenesena sem.* R. 1874 technika, do té doby stavovská a zemská, jest převzata do správy státní, r. 1879 povýšena na c. k. českou vysokou školu technickou, a r. 1901 absolventům dán titul doktora. Seznam a obrazy rektorů viz Zprávy arch. a inž. 1895 str. 140.

Na technice pražské r. 1846 studoval Arthur Görgei, známý vůdce maďarské revoluční armády r. 1848. — Novější budova techniky vyniká hmotnou rustikou a schodištěm; do náměstí u portálu stojí sochy »Práce« a »Věda« od Ant. Poppa. Obr. techniky viz str. 529.

Všecky domy od techniky po ulč. na Zbořenci postaveny byly původně na půdě kláštera Křižovnického na Zderaze; v. t. Starý dům 292-15 zlatý lev (jest ve štítě, ale bez zlata) či býv. novoměstský obecní pivovar, známěji Pflanzrův černý pivovar (obyčejně tmavě natřený). — Nejstarší majitel Mikuláš železník r. 1377, r. 1384 Řehák jirchář či smradař. Zde býval sládek Ferd. Náprstek. — Úhledný, starší nízký dům č. 291-16 Vyšnobrodský t. j. býv. maj. kláštera cisterc. ve Vyšším Brodě. Bývaly tu domy dva; jeden měl r. 1410 Mareš Čistota, druhý r 1396 Petr Kolovrat.

Č. 290 (289)-17 u tří vlaštovek, jež jsou posud na domě. Č. 290 měl r. 1377 Havel rukavičník (chirothecarias, qui praeparat chirothecas ferreas — dělal rukavice železné), č. 289 řezník (carnifex).

Nově vystavěn a znaky a obrazy vyzdoben jest dům Terebův s kavárnou »u techniky« č. 288-18 u Božích i u Sedlerů, správněji u Sedelerů; mělť jej kolem r. 1730 primas novoměstský Josef Sedeler, jenž r. 1728 přestavěl kostel sv. Trojice v Podskalí. Po r. 1800 byl vlastníkem tohoto domu nákladnického měšťan Chauer, jehož syn Josef Chauer († 1859) byl výtečný herec českého divadla. V 15. stol. dům držel rychtář Janek Stříbrný z Rataj, jenž dostal zahradu kláštera Zderazského; tehdy slul ten dům Olbramovským po majiteli Mikul. Olbramovi r. 1378.

Nízký jest dům č. 287-19 u Mužíčků či tři hory (tři vrchy). R. 1397 koupil jej od řezníka Václav prokurátor konsistoře; r. 1416 Jakub Ladevský. — Roh ul. na Zbořenci tvoří starý dům 286-20 u Zlatohlávků či černý dům (u Schallera červený). R. 1370 maj. Mich. Hradec, pak železník Jochlin (Jan), Petr Mléčko, potom klášter sv. Klimenta.

Veliký ale neúhledně kasárnický jest dům č. 285-21, v 15. stol. u červeného zvonu, později Červený dům, kde jest české university ústav meteorologický (ředitel prof. dr. Fr. Augustin), ústav mineralogický (řed. dvorní rada dr. K. Vrba), geologický (řed. prof. dr. Jan Voldřich), palaeontologický (prof. dr. Filip Počta), zoologický (prof. dr. Fr. Vejdovský) a zeměpisný kabinet a seminář (docent dr. V. Švambera).

* Místo koupil zemský výbor r. 1867 od náboženské matice (staré zderazské proboštství se dvorem a kostelem sv. Petra a Pavla).



Malostranská část Karlova mostu.

Příl. 19.

Říkali tu i na vršku, že bývala zde půda nerovná, a celému rohu náměstí v 14. stol. v podhrbí. Z toho domu byl podruh nějaký Vítek, jenž roku 1422 vedl lid po smrti Želivského proti radnici staroměstské.

Od Spálené ul. k býv. radnici a v téže ul. až k Lazarské r. 1901—1903 vystavěl Alf. Wertmüller z Karlína dle plánu dvorního rady ryt. Förstra ve Vídni eráru novou budovu trestního soudu.*

Do ul. Spálené, kde budova značně ustoupila, jest délka 118 *m* a tam i vchod hlavní, do náměstí délka 52 *m*. Do ulice jest prostranná loggie na 6 žulových sloupech; tudy se vchází na veliký dvůr, kde v l. viděti 4 veliká okna nové síně porotní. Dvorem tím i druhým snad bude průchod veřejný. Porotní síň v nové budově jest značně větší než bývala v staré; v saloně praesidentově jest obraz císařův od Adolfa Liebschera.

Zde bývaly tři domy do nám. č. 3—5, tři do ul. Spálené (6—9) a v Lazarské ul. za č. 10 vzadu stavení při býv. kapli sv. Lazara (č. 7). (Viz Lazarská ul.)



Česká technika na Karlově nám.

Č. 5 druhdy slulo na hřebínku. R. 1380 měl jej Frenclín z Kamenice, pak Kříž z Netvořic, r. 1413 řezník Jan Prčalka; v 16. stol. byli majiteli Pavel Břekovský, Jiří Klába, Martin Valchář, Mik. Milnar z Hřebínku, později Joachym de Rungi a Václ. Adam Straka z Nedabylic, za Schallera Vincenc Genirov.

Vedlejší dům č. 4 z počátku byl spojen s následujícím, ale již od r. 1411 samostatný, bečváře Ráza, pak Pštrosův; r. 1565 kovář Prokop Myška jej prodal Mik. Hřebíčkovi; později jej (viz Dr. Teige Čas. Spol. př. starož. VIII. 147.) držel rychtář Jan Příměnský z Přibenic, potom Kristina Talavášková, kolář Jan Borůvka, kolář Martin Beneš a roku 1623 Václav Vyšehradský.

Dům ten před málo lety byl lidumilné slečny Anny Nataliové; na domě byla deska učence Christiana Dopplera (1803—54), prof. techniky, jenž tu bydlil 1739—42; snad bude zasazena na novou budovu trestního soudu. O jeho »principu« viz Ottův Sl. N. VII. 848.

* Podobným slohem renaissančním má býti upravena i vedlejší stará budova; zajisté by se odporučovalo více, aby přestavba ta provedena byla v původní podobě. Sr. Cechner, Dostavba justičního paláce, Zprávy arch. a inž. XXXVII. Také jest nepěkné, že nyní vznikl velký rozdíl mezi chodníky obou budov (staré a nové), a zábradlí na kraji svahu před novou budovou jest nehezké. Snad to bude změněno.

Č. 3 býval pivovar, r. 1434 Pavla od mečův; řezník Václav Selík (proto »pivovar Selíkovic«) jej prodal r. 1543 sladovníku Havlovi z Košíř. Potom jej měla Marta Přísahová a říkali tu »u Přísahů«; v 17. stol. odúmrtím přišel na obec, od níž jej koupil Jan Němců; a do zboření slul u Němců. Později jej měl Vejvoda ze Strombergu (viz str. 380.) a r. 1792 zdědila dcera provdaná z Himmelberga.

Hned za uličkou Lazarskou na místě části býv. radnice (č. 2), v níž jest 7 dvorů, býval městský pivovar, před tím u Šerychů.* R. 1571 tu pivovar u 3 hvězd koupil Václ. Kyndule od Jana Hvězdáře, od dědiců jej koupili starší cechu nákladníků, od nich r. 1604 Melichar Šerý z Letovčic, jenž r. 1649 dům ten se sladovnou a průchodištěm s obcí novoměstskou vyměnil za dům u Pekelských v Žitné. ul. Od té doby byl to majetek obecní, později sloučený s radnicí.

Mezi domem tím a dřívější (méně rozsáhlou radnicí) byl dům u Šullarů, v 16. stol. Martina Divišovského z Prošovic, pak jeho pastorka Mat. Pechance z Královic na Slušticích. Později byl též rodiny Hvězdářů, jako dům vedlejší, a slul u trakařů; r. 1610 jej koupil Isaiáš Šuller, který r. 1617 koupil také dům t. zv. Faustův (viz dále zde) od Lukáše Karbana z Volšan a později pro víru se vystěhoval. Od Šullera r. 1616 dům koupila obec; ještě u Schallera sluje Schüllerovským.

Ve Spálené ul. ke stavbě nového domu erárního koupeno bylo č. 6; tu bývaly dva domy někdy hrab. Václ. Straky z Nedabylic, pak Alžb. z Vlkanova a Františky z Löwenehru, Marie Anny ze Střemic; r. 1783 koupil Jan svob. pán Schönowitz z Ungerswerthu a Adlerslöwen. V nejstarší době byl tu pivovar, sladovna a veliká zahrada; majitelem jednoho domu r. 1381 byl Jakub Ocas kožišník, druhého Václav Ryba Kolář, sladovnu měl r. 1411 Štěpán Zabitý, jinak zvaný Štěpánek Nedobitý.

V 18. stol. býval tu známý hostinec u slovanské lípy, kdysi místo schůze českých vlastencův. Politický spolek toho jména založen byl r. 1848; v prvním výboru byli hrabě Jos. M. Thun, rytíř Jan Neuberg, Erben, Hanka, Palacký, Rieger, Štulc, baron Villani, Vocel, Zap a j.

Vedle bylo rozsáhlé nádvoří (č. 7), bývalý hřbitov špitálu Lazarského, do našich dob dílna kamenická, před tím tržiště zelenářské, jak viděti na obr. v Čas. Spol. přátel starož. VIII. 159. Viz Lazarská ul.

Dále k Lazar. ul. byl dům č. 8 u černého mouřenína, v nejstarší době jeden dům spolu č. 9 a 10, jejž řezníci novoměstští koupili r. 1482. Ale již před založením Nového města stával tu v rohu (č. 9) domek, jejž král Jan Lucemb. daroval Jindř. Švábovi, šenkovi J. M. Král. R. 1544 měl tu vedle dům mistr Medek, jenž žaloval, že »cech řeznický na těžkost a nebezpečí domu jeho kuchyni zdělal hned vedle domu a mezi prkny ohniště a komín, a dřívím tu pálí, klobásy smaží, že mu smrad jde do pokoje«. (Winter, Kult. obr. I. 521.) R. 1779 měl dům ten Josef svob. pán Enis z Atteru a Ireaghe, jehož druhá choť byla Antonie Dlouhoveská z Dlouhé vsi.

Roh. Lazarské ul. bylo č. 9 u Vyšovců nebo Kominíčků, ke konci 18. stol. Karla Mendíka.

Starší budova c. kr. zemského trestního soudu — lid říkává jen »kriminál« — jest bývalá novoměstská radnice; stavěna byla brzy po založení Nového města a mimo věž dokončena r. 1374. Ale tehdy zaujímala jen asi polovici nynější úřední budovy u věže, která dokončena byla v l. 1451—56 a ozdobena orlojem, jaký se zachoval na radnici staroměstské; ciferník malován byl r. 1490 od malíře Zikmunda. Mnohý již ani neví, že tu býval střed Nového města a že i tu se staly události veliké.

Bylo dne 30. července 1419. Král Václav IV. před tím, boje se bouří a chtěje zkrotiti lid pražský, osadil místa konšelská rozhodnými odpůrci kalicha a sám se uchýlil na Nový hrad u Kunratic. Noví konšelé přísně zakázali všeliká processí po městě, ale zákaz měl opačný účinek. Vášnivý Jan ze Želiva (viz str. 437.) onoho

* V nejstarší době byly tu dva domy, jeden měl Pešek chmelař r. 1388, druhý Chotek z Brodu, pak Velík Křemenec, r. 1408 Jan od radnice či Johannes Rathouzský.

dne v kostele P. Marie Sněžné kázal ohnivěji než jindy proti odpůrcům kalicha a po kázání šlo processí do chrámu sv. Štěpána, kamž se dav vedral násilím. Potom táhnouce mimo radnici stanuli, a kněz Jan žadal, aby konšelé propustili vězně, jaté pro nepokoje náboženské. Konšelé odepřeli a radnici zavřevše chystali se k odporu, ba házeno i z radnice kamením po lidu a udeřeno prý i ve svátost v rukou kněze Jana. Rozzuřil se lid a veden jsa Žižkou učinil útok na radnici; purkmistr, dva konšelé, místorychtář, jeho pacholek a 5 sousedů konšelům oddaných smetáno s oken;* padající chytáni na kopí a sudlice. Kdo se hned nezabil, na zemi dobit. Po celou tu dobu kněz Jan stál tu s velebnou svátostí a zuřivý lid ještě více popuzoval. »A sebrali jim toho, co na sobě měli, ale čepice i opásání stříbrné každého z nich na něm položili.« (Staří letop.)

Když zpráva o tom donesla se králi, hněvy se rozlítil a brzy potom raněn byv mrtvicí po 16 dnech skonal. Tak dokořán otevřen byl průchod mocnému hnutí z něhož vzešly války husitské.

R. 1434 neshoda mezi Starým a Novým městem vedla k boji, v němž Staroměštští zvítězivše dostali se do radnice, odkudž odpůrcům však povolili svobodný odchod; ale novoměstským odňali všecku zbraň; bylo to krátce před bitvou u Lipan.

R. 1483 veliký mor vypukl a pouze v Praze zemřelo přes 30.000 lidí. Král Vladislav proto se odstěhoval do Třebíče na Moravě; najednou se roznesla zpráva, že tam onemocněl na smrt. Tu konšelé všech tří měst pražských bojíce se pomsty lidu, jenž držel s utrakvisty, připravovali se provésti »noc bartolomějskou« t. j. v noci (ze dne 25. září) všechny protivníky povražditi a vyhnati kněze pod obojí. Ale lid předešel jich úmysl, a den před tím na znamení dané z kostela Týnského nastala krvavá revoluce.

Konšelé staroměstští i malostranští byli zjímáni, novoměstští pak povražděni a vyházeni z oken radnice na náměstí. Potom rozlícený dav řádil proti Němcům, Židům a klášterům; a hned druhého dne zjímaných konšelů tolik popraveno po krátkém soudu, že až se zhnusilo tehdejšímu katu a od toho dne se odřekl svého řemesla. Nad takovým násilím král Vladislav II. velice se rozhněval; však po dlouhém jednání konečně upustil od trestání jich hrubé výtržnosti a ustanoveno pouze, aby Pražané vítajíce ho přijíždějícího do Prahy na jedno koleno poklekli, za odpuštění poprosili, že sami o své ujmě konšely ztrestali a na znamení poslušnosti mu odevzdali klíče a pečeti.

V radnici se připomíná v 15. stol. veliká síň v patře, v přízemí krámy či sklepy a na straně k ul. Vodičkově dole šatlava s mučírnou;** v ní r. 1419 se ukryl konšel Řehák valchař, když lid vyhazoval konšely, ale našli jej i tam a zabili. Dva sklepy vězení zdejšího měly jména po prvních »obyvatelích« Polévka a Jelito. Ve vězení zdejším dlouhá léta trávila známá Zahrádková (viz str. 405.). Pozdější prý mučírnu okazoval mi p. vrchní rada Babor v přízemí do náměstí vedle vojenské strážnice, kde z venku jest viděti zazděný vjezd; uvnitř jest »kasa« t. j. místnost, kde jsou dvě pokladny, ale i sklad koží pro trestnickou práci. Nepravidelná žebra klenby prozrazují přestavby. — Věznice do ulice Lazarské proti bývalé kapli sv. Lazara byla postavěna nově r. 1806.

---

* Druhé vyhození okny (defenestrace) stalo se r. 1483 ve třech radnicích pražských, třetí, nejznamější, r. 1618 na hradě.

** Navštiv mučírnu v Měst. museu, kde spatříš Kristovu sochu (z 15. stol.) z této mučírny na Novoměstské radnici a nápis: »Stůj, člověče, slyš a pozoruj. Před Bohem a soudem jsi, vystříhej se každé lži, která bolí jak mučení, a za nižto milost není; vyznej pravdu, jak se sluší, netrap tělo, spas svou duši. Pomodli se Pánu Bohu za milost sobě nebohů. Amen.«

Když r. 1520 stavěli znovu radnici (tehdy vystavěno bylo nové ozdobné průčelí) »ku poctivosti města a zakladatele jeho Karla IV.,« tu Boží muky, ježto na Koňském trhu stály pěkné a nákladné s řezbami od půldruhého sta let, zbořili a to kamení tesané odvozili do rathouzu a kladli je do paláce, kterýž dělali podle věže. (Boží muky ty stávaly před domem u Císařských na rohu Jindř. ul., kde jest nyní Assicurazione Generali.)

R. 1559 »v Novém Městě jeden pekař učinil kšaft a oznámil v něm jistou summu peněz, dokládaje, že jsou v truhlici zanechané a řetězem přetažené; kteroužto truhlici po smrti téhož pekaře pani radní vzali a odevřevše ji tolik peněz, jak on pravil, v ní nenašli. Z té příčiny dvě dcery toho nebožtíka, také zeť i macecha v domnění byli, a když oni tomu odporovali, že o penězích nevědí, přísahou očistiti se musili. Po přísaze když ten zeť z radní světnice vycházel, mezi dveřmi hlasitě řekl: »Bodej ty peníze hrom z jasna spálil;« a to se dálo v pondělí. Na to hned v sobotu k večeru po zvonění na klekání udeřil hrom do té radní světnice i do té truhlice a v ní všechny peníze spálil, toliko někde český groš k tolaru a drobné peníze v hromadu slity byly. Také zámek u té truhlice se vypálil, jakoby v největším ohni byl ležel; ta pak truhlice i šat, v němž peníze svázány byly, v celosti zůstalo. Tehdáž sice radní světnici nic nebylo uškozeno, až když makovice na věži toho domu radního od toho hromobití zapálena byla, také všechna věž i radní světnice shořela. Václav, tesař podnapilý, vběhl nahoru chtěje šturmovati, ale od ohně tam zachvácen byv uhořel. Tehdáž, ačkoli příval veliký pršel, a kdo jenom mohl hasil, však uhašen býti nemohl ten oheň, který až do půl noci trval. Na ráno v té vypálené věži dvě holoubata nalezena byla, která holub krmil, a ta holoubata arciknížeti Ferdinandovi ukázána byla«. (Beckovský.)

Po požáru r. 1559 také radnice byla přestavěna; podobu její viděti na obraze Sadelerově.

Radnice v té době byla ozdobena třemi vysokými štíty (viz obr. str. 533.) se schodovou obrubou, stejně velikými, pod nimiž nízké druhé patro mělo v průčelí 9 oken, kdežto do prvního šlo světlo 4 velikými okny renaissančními. Vchod hlavní byl prostřed budovy s jednoduchým portálem, na levo byla ještě dvě okna do přízemí, kdežto okna na pravé straně později zastavěna byla nízkou strážnicí. Po straně do Vodičkovic ulice byl jediný štít, rovněž bohatě článkovaný. Střecha sahala pod hořejší okna věže, kde visí veliký zvon. Pod hlavními okny nápisy lat. a č. označovaly založení království Českého r. 1086, Nového města 1348, věže 1452 a opravu radnice r. 1561. Vedle hlavního stavení byl na záp. straně menší přístavek s 2 okny a nahoře 2 renaissančními štíty. Ve věži v přízemí byla vězení, v prvním patře mezi dvěma okny mramorový erb městský, v druhém mezi okny plastický obraz znakový (erb městský, tři orlice a nejvýše český lev) a pohyblivá deska hodinovým strojem řízená, v třetím ciferník 24hodinový. (Dr. Teige.)

R. 1565 na věž obnovenou dán zvon ulitý Brikcím z Cimperka; zvonem tím se zvonívalo o začátku trhu a při požáru. Na zvonu mimo jiné jest i tento nápis latinský: »Obec bez zákonů, zákony bez moci výkonné jsou jako zvon bez srdce, nepořídíť ničeho, nemá-li síly potrestati zatvrzelce«.

Zde r. 1609 se scházívali protestantští stavové k poradám, jichž koncem byla válka třicetiletá.

Z r. 1617 Pavel Skála ze Zhoře zapsal toto znamení blízkého neštěstí: »Všecky věci strastné, které se již valily na národ náš a obzvláště na stranu pod obojí, Bůh předpovídal nám skrze své rozličné posly zázračné netoliko v povětří, ale sem i tam na okršlku zemském. Nebo v ty časy spatřovali lidé zhusta strašlivá vojska v oblacích společně se potýkající se zbraněmi krvavými. Povstávali též i větrové a bouřky neobyčejné, bořice stavení i silné stromoví z kořene vyvracujíce se znamenitou lesů škodou a záhubou. Jedné také chvíle přiletělo na Novoměstskou radnici nesčíslné množství pavouků vodních a usadilo se na ní; s radnice pak Staroměstské spadla s vrchu věže makovice ozdobná, jakkoli byla velmi

pevně a bezpečně silnými nárožníky přibita a upevněna. Ano i nočním časem se potulovali zhusta v městech pražských nemalí houfové psů velikých, kteří na lidi útok činili, a co jiných těm podobných úkazů strašlivých dálo se v tu dobu, jež lidé vykládali sobě za jisté hněvu božího a budoucích neřestí předchůdce a znamení«.

Když r. 1622 obnovena byla katolická rada novoměstská, v prvním patře věže zřídili kapli Nanebevzetí P. Marie a sv. Václava; v ní osoby magistrátní konávaly vyznání víry a přísahy. Kaple ta zůstala i při pozdější přestavbě radnice, a každou neděli a svátek v ní se koná mše sv. pro vězně. V kapli té jest pěkná socha zbičo-



Bývalá radnice novoměstská dle staré rytiny.

vaného Spasitele, práce asi ze 14. století; deska z bílého mramoru oznamuje poslední opravu kaple r. 1891. V zajímavé knize zde chované zapsány jsou všecky popravy, jež se nyní konají ve dvoře této budovy.

Divný byl výjev před radnicí touto dne 11. listopadu 1631. Na zprávu, že blíží se k městu vojsko Saské, všichni úřadové císařští na kvap utíkali z Prahy. Nezůstal ani vojín, ale za to měšťanům (ponejprv od bitvy Bělohorské) dovoleno nositi zbraň a sebrati se k obraně města. Měšťané vyzvání poslechli, a tak stál zde před radnicí praporec městské hotovosti, když mimo ně utíkali páni z Hradčan k Vyšehradské bráně. A ještě posměšně volali na měšťany: »Stařečkové, darmo vartujete; raději jděte domů a zbraně složte«. — A již dne 15. listopadu Praha se vzdala vůdci saskému Arnimovi.

Jinde slyšeli jsme, že v Praze bývalo mnoho cizinců; z nich hlavně horkokrevní Vlaši často se rvali. Takový byl i známý cís. architekt Karel Luragho, jenž jednou probodl v hádce krajana svého, kameníka Zachariáše Campiona. I jeho pomocníci nebyli lepší. R. 1646 odňal novoměstský magistrát meč jeho polírovi, a tu milý Luragho se přihnal se svým lidem do radnice a když páni nechtěli mu vydati zabavený meč, obořil se na ně, až statečně utekli. (Jansa-Herain 34.)

R. 1686 zvon svrchu jmenovaný »božským jistě hnutím (neboť se ho žádná lidská ruka nedotekla) dne 4. prosince v hodinu 23. pětkráte zazvonil neb raději zašturmoval, což hlásní na té věži ve dne i v noci stráž držící přísahou vysvědčili, kteréhožto roku i té hodiny následujícího dne 5. prosince l. 1686 Eleonora Gonzaga, ovdovělá císařovna římská, v Pánu šťastně ve Vídni skonala«. (Beckovský.)

Zde připomenu něco o ponocných. Vedle stálých hlásných na věžích ode dávna měšťané ve zbrani chodívali střídavě na ponůcky, až i tuto službu město samo opatřovalo najatými ponocnými. Na věžích »rathouzských« byli »ponocní« v noci dva, ve dne jeden, »bedliví, střízliví, zkušení,« kteří, jak oheň spatřili, volali, troubili, šturmovali, stranu, kde hořelo, ve dne označovali praporcem červeným, v noci lucernou. Na znamení svého bdění v noci ohlašovali každou hodinu, zpívajíce při tom na každém rohu věže dvakrát:

Ó Bože náš všemohoucí,
rač strážce býti svou mocí
měst pražských i obcí.

Jiní ponocní chodili po ulicích a přetrhovali každou neplechu; konečně jiní »ponocní« chodili po městě i ve dne a sbírali — opilé. Viz též Jansa-Herain str. 29.

R. 1784 zrušen byl magistrát novoměstský a všecka města pražská spojena v jednu obec, jejíž úřad měl sídlo na radnici Starého města. Sem pak dán byl senát kriminální, potom zemský trestní soud. O vězeních zdejších viz Paměti Em. Arnolda, Květy 1898 str. 720 n.

»R. 1788 jakýsi Bartel ze Žatce dopustil se vraždy v Jirchářích i byl odsouzen na smrt. Ráno o 9. hodině v Novoměstské radnici zašit byl do kravské kůže, naložen na káru a vyvezen na popraviště za Novou branou; tam jej kat vytáhl z kůže, lámal na každé ruce kolem nahoru a pak jej vpletl do kola a vyzdvihl vzhůru, kdež teprv po delší době ducha vypustil.« (Svátek.)

Nynější, až příliš prostá podoba radnice* pochází z r. 1806, kdy starší ozdobné stavení — mimo věž, opravenou r. 1876 — bylo zbořeno; v průčelí jest nahoře latinský nápis: Nemesis bonorum custos, sontium castigatrix, securitatis publicae vindex (Nemesis dobrých zachovatelka, vinných trestatelka, bezpečí veřejného zachovatelka.) Druhý nápis: Ergastula atd. zní česky: Žaláře k zdravotě obnovené rozkazem a péčí otcovskou Františka I. císaře 1806. Uvnitř jest staršího rázu jen veliká síň v prvním patře, kde do r. 1903 se konaly soudy porotní, a klenby v přízemí.

Na straně do Vodičkovy ul. dole na věži dosud se zachoval zbytek řetězu, jímž se zavírávala ulice. Na téže straně od r. 1760 jest zazděn železný loket český; podobně býval zasazen »loket pražský« na radnici staroměstské »do kamenných veřejí za železnými dveřmi, kdež se do obecné světnice vcházelo«. (Zachoval se též loket ve dveřích bývalé radnice hradčanské.)

»Nad měrami a vahami býval dohled policejní velmi tuhý; i s poctivým loktem a poctivou vahou mívali přespolní obchodníci v trzích soužení, poněvadž nebývalo všude

* O ní viz Rodinná kronika V. str. 223. od K. V. Hofa.

jednostejných měr ani vah. Ani Pražané Novoměstští druhdy nemívali v tom stejnosti se Staropražskými. Sněm r. 1549 jednal o srovnání měr a vah všude s pražskými, ale jenom některá města přijala míry pražské, a tak nedocíleno jednoty. Když tedy přišel do trhu kupec nebo prodavač přespolní, první péčí jeho bylo, přeměřiti sobě loket svůj k lokti na radnici ve zdi vsazenému, srovnati svoje závaží se závažím městským a nádobu svou s nádobami městskými, které v radnici vyloženy byly za vzor.« (Winter, Kult. obraz II. 437.)

Potom lidé již se nehádali, že je někdo ošidil, a když chtěli se přesvědčiti, zdali soukeník nebo pláteník má dobrou míru, šli sem a přeměřili si. Ale ne každý dosáhl tak vysoko, a proto si libovali, když se jim nabídl kdosi, že tam bude státi a lidem za malé zpropitné přeměřovati koupené zboží. Nějakou dobu bylo dobře; ale když potom kterýsi obchodník milého měřitele podplatil, aby chválil vždy dobrou míru zboží od něho koupeného, a věc se prozradila, nepoctivý měřič se ztratil. Ale že ho ostatní obchodníci proklínali, posud prý nemá pokoje v hrobě a běhává tudy u věže, jak se rozumí, od půlnoci až do prvního zakokrhání kohouta. (V Čechách platné staroměstské míry a váhy zrušeny byly prvním lednem 1765, kdy zavedeny míry dolnorakouské pro celou říši. Před tím loket pražský zaveden byl po celých Čechách r. 1708 a slul pak loktem českým.)

Na věži mezi průčelními okny v prvním patře jest erb* Nového města, udělený od Ferdinanda III. r. 1651 za odměnu statečnosti při obležení Švédském r. 1648, jak hlásá latinský nápis.** Věž tato*** jako u staroměstské radnice byla od počátku stavěna tak vysoká, aby z ní viděti bylo až za hradby města. S pavlače věže (ve výši 37 *m*) jest krásný rozhled; ve vížce nástřešní jest cymbál hodinový, vážící přes 20 centů, z r. 1659.

Cymbál ten dle současného svědka »složen byl s vozu u kostela P. Marie Sněžné na silný vlak čili smyk dřevěný, odkudž měl býti vlečen až pod věž u radnice. I shluklo se 705 hochů, a mezi nimi synkové radních pánů i šlechticů znamenitých, kteří uchopili se provazův a za ohlušujícího pokřiku a výskotu zatáhli těžký cymbál až na samo místo. Za odměnu toho obdržel každý z hochů po stříbrném grošíčku a krom toho housku a lůček medoviny, což vše bez reptání bylo přijato. Ale když měštští drábové zadrželi několik z nich, aby pro větší a slavnější utvrzení památky po starodávném a do nedávna ještě v Čechách konaném zvyku metlami jim pardus udělili, byl prý z toho mezi shromážděným obecenstvem velikánský smích, mezi hochy však pláč.«

Na jižní straně věže spatříš nápis vyrytý v kameni:

Signa te signa temere me tangis et angis
Roma tibi subito motibus ibit amor. *Wenceslaus Jary* A. D. 1646.

---

* Ve věniku (ručníku) svinutém dole v pr. i v l. jsou známi lednáčkové. Viz obr. str. 536.

** Zajímavý jest majestát císařský ze dne 3. května 1649 daný v Prešpurce: . . »A jakž jsou Pražané Nového města pražského při nás v poníženosti vyhledávali, aby do zřízení zemského království našeho Českého příčinou té léta 1618 zběhlé ohavné rebelie dle uložení jistého dědičného posudního inservirovaná, a od tehdejších předků jejich lidí nekatolických slavnému domu Rakouskému zpronevěřelých na obec Nového města uvedená a uvalená macula (skvrna) kasírována (zrušena) byla: Pročež aby taková macula, kterouž jsou připomenuti Pražané novoměstští již nejednou k Nám k obzvláštnímu našemu zalíbení skutečně a povinně dokázanou stálou a neproměnitelnou věrností, obzvláště pak při nedávném přetěžkém obležení krví svou smazali, více a dále přičítána nebyla, aniž se na ně vztahovati mohla, a od nižádného v nejmenším nyní i na věčnost vytýkána nebyla, ráčili Jsme z mocnosti Naší Královské tu poskvrnu tímto listem Naším zdvihnouti, rušiti a do konce v nic obrátiti.« — Týmž majestátem rozmnožen byl i znak novoměstský, »že jsou oni z brány Horská řečené, do kteréž nepřítel silný šturm byl pustil a netoliko šancův okolo dotčené brány ležících, ale i na díle též brány s velikou furií se již byl zmocnil, zmužile a srdnatě s pomocí Boží zase vypuditi platně a bedlivě pomáhali, v bráně pak Koňské řečené, která silně a za časté dobývána byla, jako lvové proti nepříteli stáli a ji obhájili.« — Proto také na př. měšťan novoměstský Řehoř Benedikt Opavský, jenž tehdy se vyznamenal udatností, jsa desátníkem ve svobodné kompanii, vedené od Aloisa Vratislava z Mitrovic, dostal erb a titul z Lvové hory či Löwenberku.

*** O kladení sem nové makovice viz Winter, Kult. obr. I. 481. Tamtéž str. 482. o novém zvonu r. 1598 a pozaunéřích na věžích.



Erb novoměstský mezi okny prvního patra na věži Novoměstské radnice.

Podivného toho nápisu každý řádek se může čísti i od zadu a stejně zní. Co to značí, neumím pověděti.

Konečně připomínám, že radnice tato jest právě 200 *m* nad mořem, a že tedy odtud k řece dle zvyku zeměpisců se počítá nižina.

Před radnicí na náměstí býval pranéř, a blízko se i popravy konaly od starodávna.

Tak r. 1433 na Novém městě měl býti oběšen panoš Čeněk ze Sendražic pro loupežnictví. »Již jej vedli k šibenici, když z davu vystoupila mladá šlechtična Marketa Lomnická s matkou svou a jinými paními, prosíc se slzami, vzdechy, nářky a křikem velikým konšelův, aby mu život darovali a jí ho dali za manžela, že ona ho tak bude hlídati, aby nikdy již takových činů se nedopouštěl. Když i přítomní kněží se přimlouvali za splnění její žádosti, konšelé hnutí jsouce milosrdenstvím, ale sami nemohouce rozsudku svého měniti, odkázali prosící na obec, to jest na lid vůkol stojící, zdali by od ní mohli odsouzeného vyprositi; obec pak slitovala se a konšelé dali k tomu vůli svou. Čeněk ze Sendražic veden jest tedy zpět na radnici Novoměstskou, kdež učinil slib napravení svého života, a hned zaslíben jest panně Marketě k manželství«. (Sluší k tomu podotknouti, že kněží husitští neschvalovali odpravování.)

A ještě jednu upomínku odtud dle Beckovského: R. 1565 sťat byl tu synek pražský, že své matce zlořečil a ji také bíti chtěl.

U pranéře toho dvořenín krále Václava IV., pan Voksa z Valdšteina r. 1412 spálil napodobené listy o odpustcích, když nesl je sem s velikým rozpustilým průvodem z Malé Strany po nejživějších ulicích. Viz Tomek III. 512. a zde str. 463.

Proti radnici na rohu Řeznické ul. jest č. 671-26 u Zajíčků, pak u mramorového stolu či Salmovský dům po majiteli hrab. Salm-Reiferscheidovi; nyní jest hrab. Maxe Thun-Hohenšteina. R. 1796 od Marie Kuchařové jej koupil Bedř. V. kníže Hohenlohe-Kirchberg. Dle Schallera zde byl zřízen r. 1786 nejprvé ústav hluchoněmých. Byl to svého času též dům slavného Mat. Brauna, jenž tu bydlil; viz str. 443.; měl také ve Václav. ul. (zboř. č. 328) »sad s letohrádkem o 3 pokojích, 5 komorách, kapli a poustevně, vše pěkně vystavěno«. Ze starších majitelů vynikl r. 1492 Jan Cholupický z mocné rodiny Štukův, o nichž viz Týnská ul. Nyní jest tu knihkupectví firmy Hejda a Tuček a Československý pensionát pro dívky.

Č. 670-27 nízký dům V. Štěpánka u Zahrádeckých, nověji u Havlíčka dle poprsí na domě; r. 1386 maj. Jakub Kuchta bečvář, v 15. stol. říkali tu u hvězd a měl jej Vaněk sladovník, po domě zvaný Hvězdář. Jest tu slovinský akad. spolek Ilirija.

Roh Žitné ul. č. 669-28, kde jest kavárna u Karla IV., dům sluje u Balovských (dr. Teige má u Bakovských). Nákladnický dům ten měl po Samueli Filadelfovi r. 1623 primator Pavel Daniel Termanus,* po něm syn jeho Jiří Michal. V l. 1831—1839 byl tu ústav hluchoněmých. Nejstarší maj. heryneční Meinlin, r. 1426 Petr Slanec.

Protější roh (s poštou »Praha 4«) č. 560-29 u Hubálků (po majitelích v 18. stol.) i u Slivenských (jak zní nápis na domě) nově vystavěl r. 1900 univ. prof. dr. Em. Kaufmann. R. 1378 maj. Petr Kacíř, pak Václav Stodola, r. 1394 Hodislav Jinoch. R. 1604 s majetnicí toho domu Kateřinou, vdovou po sládku Adamu Schodeckém, oženil se 64letý professor university a spisovatel Marek Bydžovský Moravec z Florentina, jenž má desku na rodném domě v Nov. Bydžově.

* Termanus či Trmanus již r. 1618 věrně stál při straně císařské, účastnil se protireformačních kommissí, r. 1648 byl hejtmanem setniny ve čtvrti Štěpánské a vyznamenav se r. 1649 dostal erb a vladycký titul z Ostravy. Viz Rybička str. 21.

Starý dům* vedlejší č. 559-30 u Kozmanů, kde bydlí docent univ. dr. Jindř. Matiegka. R. 1434 prknář Vaněk Lapka koupil dům od Henzlina Žita řezníka.

Č. 558-31 na Křemenci, za nejst. dob dva domy, z nichž jeden slul u Kozlů. R. 1381 měla jej Kuna herynkářka, r. 1405 Petr Kolovrat, r. 1411 Hroch komorník královnin, potom Katruše Marjánka vdova, r. 1430 Vavřinec Hnátek.

Z daleka jest viděti veliký znak domovní nového domu č. 557-32 u zlatého vola, kde v nejstarší době bývali kováři jako roku 1405 Petr Kročala, později Jan Hostivický. Bydlí tu prof. č. techniky K. Kruis, jest tu i lihovarnická škola, jejíž ředitelem Ant. Nydrle; dr. J. Wieser má zde léčebný ústav.

Č. 33 n. jest dům 555 st. u bílého beránka (maj. druhdy Vil. R. Weitenwebra, akad. malíře a znalce umění, jenž zemřel r. 1901) a za ním č. 556 u bílého jelínka; tudy jde průchod z Malé Štěpán. ul. Dům ten býval rodiny Reinerův, z níž pošel slavný malíř Václ. Vavř. Reiner; měl jej Martin Reiner, stavitel a nákladník, jenž vyráběl též pálenku, od r. 1661, pak syn jeho Jan Reiner, otec malířův. — Č. 555 nejstarší maj. Václav Chval, r. 1309 Jan Koleso, druhého domu r. 1439 Jan Nadřínek.

Až do Malé Štěp. ul. sahá i č. 554-34 u Žateckých či u města Žatce; maj. r. 1789 Václ. Slivenský, nyní cís. rada Jan Otto, známý nakladatel velikých děl českých; choť jeho Milada byla dcera knihkupce Jaroslava Pospíšila. Nejstarší maj. Frána Donát, r. 1417 Hanuš Krumphorn. Zde nyní jest závod Unie, české grafické společnosti; v závodě tom jest redaktorem spisovatel a básník Frant. S. Procházka.

Č. 553-35 černá psice (čubka) nebo červená liška; r. 1382 maj. Dimuta rybářka vdova po Molovi, potom Pašek bečvář.

Č. 532-36 u Pastuchů, u Balabanů či u Rádlů s deskou Klicperovou od Šalouna, odhalenou 25. září 1898, maj. Ottův. R. 1427 maj. Šimon Krsek, r. 1430 Šimon z Vraného; v 18. stol měl jej Josef Radlovský. Dům »u Pastuchů« měla emigrantka Regina Mnichovská a po ní zeť její Jiří Locika. Bydlí tu spisovatel advokát JUDr. Miroslav Krajník. — Malý jest soused bezejmenný 551·37. R. 1387 maj. Mich. Hrb či Hrbek, později Jakub Žába syn Jakuba Pastušky. — Na rohu Ječné ul. č. 550-38 kamenný stůl (s nápisem na domě), u Pelikánů, u Šípařů (myslím po Dan. Šípaři z Radotína v 17. stol., jenž jej koupil od emigranta Flor. Píseckého z Kranichfeldu); zde dne 7. září r. 1899 zemřela Kar. Světlá, již ke cti nově pojmenovaná jest býv. Poštov. ul. (Viz vyobr. domu ve Flajšhansově Písemnictví str. 669.) Nejstarší maj. r. 1378 slul Knoflík, v 15. stol. říkali dům Pihulovský po majiteli Pihulovi. Na obr. našem str. 539. viděti bývalou podobu tohoto domu, u něhož stával vskutku kamenný stůl; na něm obchodníci vypláceli peníze za koupený dobytek.

Kde na jižní polovici vých. strany náměstí jest kostel sv. Ignáce a býv. kollej jejich, nyní vojenská nemocnice, druhdy byla řada domů měšťanských. Na rohu Ječné ul. byl pivovar a dům Hurtovský či Hurtěcký, jejž koupili Jesuité za 1633 zl.; čtvrtý byl dům u věnečku Jana Krásy, popraveného r. 1420 ve Vratislavi (viz Krásova ul.). V 17. stol. před zbořením z domů těch měly jména dle majitelů, kteří byli: Vokáč, Kaplíř,* Heister, Pihon, Čermák, Sedlák, Koláček, Fritscher, Pernikář, Prokeš, Hřenek, Houska, Myslík a Heiduk.

Jesuité na Novém městě nejprve byli u kostela Božího Těla, při němž r. 1628 jim bylo vykázáno místo k vystavění noviciátu a kolleje. Na koupi domů při kostele tom dostali z král. fisku 3300 zl. Ale obec novoměstská žádala, aby si tam nestavěli, nýbrž naproti. — Po dvou letech přispěním hl. hrab. Marie Maxm. ze Šternberka koupili na rohu Ječné ul. několik domů, kde zřídili gymnasium, r. 1637 již šestitřídní a rozhojněné r. 1640 seminářem u sv. Frant. X. k výchově šlechtických jinochů (v Ječné ul. 506-4). Mimo jistiny kollej tato (v Praze jejich třetí) měla dvůr v Roztylech, statek Krašovice a Ostředek.

* Celou tuto řadu domů viděti na obr. str. 525.

** Dům Pavla Kaplíře Vosterského ze Sulevic »od cís. vojska vydrancovaný, bez dveří a bez oken, pustý« r. 1621 dán Sezimovi z Vrtby. O Vokáčovi viz výše č. 316-6.

Teprv r. 1659 skoupili přes 20 domů se zahradami, aby si vystavěli kostel nový a obrovskou kollej. Mohutný kostel ve slohu barokovém stavěn byl od r. 1665 a vysvěcen r. 1678; imposantní průčelí však (poněkud podobné kostelu P. Marie Vítězné) dokonáno až r. 1699 od stavitele Pavla Ign. Bayera z Jihlavy, v Praze usedlého od r. 1684. Portikus později pracoval Vlach Antonio Soldat. Tehdy nahoře na průčelí tom se objevila kamenná socha sv. Ignáce obklopená září kovovou, silně pozlacenou. Na to reptali kněží světští i ostatních řeholí, že prý taková svatozáře mimo sochy Páně náleží jen P. Marii; spor o to veden byl až do Říma, ale Jesuité zvítězili, a tak stojí dosud ona socha na malebném průčelí, jež zvláště vyniká odpoledne, když slunce je osvětluje od západu. Průčelí to r. 1896 bylo opraveno pod dohledem stavebního rady Rud. Vomáčky.

Také druhý, jižní konec rozlehlé budovy nemocniční (založené r. 1659) býval kostelem, jak posud viděti na stavbě. Zde r. 1690 vystavěn byl kostel sv. Františka Xav. při semináři pro chudé žáky zřízeném r. 1640; nyní jest též částí nemocnice.

Padesát let před tím při této kolleji založeno bylo bratrstvo P. Marie, jehož zvláštní příznivkyní byla hraběnka Ludm. Ben. ze Šternberka, roz. Kavková z Řičan. (Choť její zabit byl od Švédů r. 1648.) Od ní uložena byla značná jistina na vydávání českých knih, z čehož r. 1669 vzniklo Dědictví svatováclavské; o ně hlavních zásluh si dobyl Jesuita Matěj Šteyer či Štýr († 1682). Dědictví to vydávalo české knihy náboženské a poučné a vydalo též r. 1715 a 1771 známou bibli svatováclavskou. (R. 1790 činnost Dědictví byla zastavena, až teprv r. 1859 jistiny byly vráceny původnímu účelu.) Viz Flajšhans, Písemnictví 463.

O tom, jak si vedli Jesuité ve školách, slyšeli jsme již při Klementinu; i zde hrávali divadlo. R. 1740 dne 1. června »od urozené, statečné a ctnostné menší školy mládeže při akademické kolleji tovaryšstva Ježíšova« na divadelním lešení u sv. Ignacia hrálo se české divadlo tohoto titulu: »Jméno vlastní květu Nazaretského podle pravidla přátelství: Přítel druhý Já. Kvítku nevinnosti Edmundovi k spasitelnému užívání někdy učiněno.« Obsah najdeš v Lumíru 1861 str. 236.

Dne 5. října 1773 v kostele sv. Ignáce vyhlášeno úředně, že řád Jesuitů byl zrušen; gymnasium jejich převzali pak Piaristé, a odtud jest nyn. německé gymnasium na Příkopě. Chrám i kollej odevzdány byly účelům vojenským, a posud jest tu vojenská nemocnice; budova ta jest majetkem českého fondu studijního, kostel fondu náboženského. — Oba portály, z nichž jeden zazděn, jsou ozdobeny sochami. — Nemocnice vojenská zde zaujímá ohromné prostranství městské, jež lépe by bylo věnovati účelům vysokých škol; vždyť ani na blízku není kasáren a vojsko do nemocnice vždy se dováží. Mohl by tedy takový ústav býti dále za Prahou.

Řád jesuitský byl obnoven r. 1814, ale do Prahy přišli až r. 1866, kdy si koupili dům vedle kostela v Ječné ul.; mají tam svou residenci* t. j. dům řeholní beze škol a bez ústavu vychovávacího. A oni též nyní chrámu dodali nového lesku jak úpravou zevnější tak horlivou činností kazatelskou a pobožnostmi.

Chrám sv. Ignáce má ozdobné, barokové průčelí s nápisem »K větší slávě Boží a ke cti sv. Ignáce zřídila zbožnost 1676«. Na balkoně nad portikem (viz obr. str. 540.) jest socha Spasitele, nesoucího kříž, a osmi světců z řádu jesuitského

* V residenci té jest kaple blah. Petra Kanisia; v ní r. 1876 sloužil mši sv. kardinal Ledochovski, arcibiskup Hnězdenský a Poznaňský, když byl v Prusku po dvě leta ztrávil v žaláři pro své neohrožené hájení práv církve. Tehdy byl na cestě do Říma a ponejprv po dvou letech zase konal mši sv. -- Dům ten (505-2 v Ječné ul.) po zrušení řádu koupila hrab. Ludmila z Klebelsbergu.

(z r. 1699). Jednolodní kostel překvapuje rozsáhlostí (53 *m* dl. 26 *m* šir.) i bohatou nádherou ozdob štukových, maleb a napodobeného mramoru; po stranách jest osm kaplí, nad nimiž se táhnou prostranné kruchty. Z nich poslední v l. i v pr. jsou odděleny do kostela sklem a proměněny v kaple; v l. v bývalé kapli kongregační se konají pobožnosti učitelek, na pr. jest kaple vojenská.

Pod kruchtou s obou stran nad zpovědnicemi jsou obrazy sv. Víta a sv. Václava; v l. jest vchod na kůr, v pr. v napodobené jeskyňce socha P. Marie Lourdské



Dům u Kamenného stolu (č. 550) a průčelí chrámu sv. Ignáce dle staršího obrazu.

s nápisem »Já jsem Neposkvrněné Početí«. Nahoře v zlatém rámci za sklem mnoho drobných obětin. První kaple v pr. jest nejhlubší; sluje kaplí sv. Kříže či Dušiček po obraze od J. Heintsche. Na stěnách jest pět obrazů z podobenství o marnotratném synu; provedl je dle Jos. Führicha Jos. Umlauf. Ve druhé kapli jest kopie obrazu Matky Boží Pěkarské, přeneseného do Prahy za moru r. 1680; v třetí kapli sv. Barbory jest na oltáři obraz Ign. Raaba, v dlažbě náhrobek Bedř. Leop. Věžníka z Věžník z r. 1663. Poslední jest bývalá sakristie, nyní kaple sv. Františka Borg., v ní dvě sochy (Jesuitův K. Spinoly a Petra Kanisia) od Ed. Veselého z r. 1878.

Na rozích presbyteře stojí proti sobě dva oltáře podobné; jsou to oltáře Srdce Páně a Srdce P. Marie. Na hlavním oltáři jest veliký obraz sv. Ignáce od J. Heintsche.



Vchod do kostela sv. Ignáce a pohled k Novoměstské věži.

Odtud vracejíce se po straně evangelijní vidíme kapli nejsv. Trojice s oltářním obrazem od J. Heintsche a s oltářem sv. Jana Nep. V kapli sv. Františka Xav. jest pěkný obraz Zapletalův (blah. Anežka); vedle kazatelna, jako vše jiné, z umělého mramoru. Následuje kaple sv. Aloisia, kde visí též obraz blah. Petra Fabra od Jana Umlaufa z r. 1872.

V poslední na l. kapli jest na oltáři novější obraz sv. Václava a sv. Lidmily od Jos. Mathausra; do roku 1894 byl tu obraz sv. Liboria, patrona nemocí kamenů, a nyní visí na stěně v levo. — V sakristii jest obrázek zmučeného Spasitele, prý dílo Škrétovo.

Na jižní straně náměstí vedle všeob. nemocnice jsou posud prosté nízké 3 domy č. 499-501 (u Houžvičků, u Žáků a u Dobrých) již všechny maj. nemocnice, která tu se bude rozšiřovati i v předu, jako k tomu účelu r. 1902 jest koupeno i č. 502-43 Jest to barokový dům Mladotovský či Faustův, u Beckovského dům Kompkovský, u Bílka správně Kopovský po majiteli z r. 1543. Zde byl v l. 1833—1902 ústav hluchoněmých, zřízený r. 1786 od svobodných zednářů za mistra hrab. Kašp. Heřm. Künigla v domě č. 478, kde jest ústav chemický na rohu Lipové ul., od r. 1831 až 1839 v č. 669 na rohu Karlova nám. a Žitné ul. První učitel K. Berger se stal pak děkanem v Chomutově, a ten ústav s ním tam se přestěhoval r; 1795; ale již po roce ústav se vrátil do Prahy. Paměti zaslouží i Václav Frost (1814— 1865), jenž jsa tu od r. 1841 katechetou a ředitelem, vynikl znamenitou methodou vyučování hluchoněmých, pro něž i vydal Orbis pictus. — Nyní ředitelem ústavu (viz str. 474.) jest kanovník Kar. Kmoch; viz též jeho Přísp. k děj. pražsk. úst. hluchoněm. 1886 a Beran Novopacký, O vzdělávání hluchoněmých, Osvěta 1878. — Jest to ušlechtilá barokní stavba, již udržeti jest povinností. Viz obr. str. 541. Ke konci r. 1902 snesena byla poškozená attika, ale bude prý zase nahrazena novou. Za dávných dob slul dům ten Slavošov; za Karla IV. byl knížat Opavských. (Viz Čas. Mus. 1845. str. 70, Libussa 1855, Herain-Jansa-Teige str. 245. n.)

R. 1420 dům zabaven, a měl jej rychtář novoměstský Petr kameník; po 14 letech, když staroměstští se dostali při výpadu až sem, »velice zbořen, zkažen a zpustošen«. Pak dům se dostal r. 1441 písaři Prokopu,* jenž 1447 přikoupil vedlejší č. 501 a držel časem i č. 500.

R. 1501 dům koupil Jaroslav Kapoun ze Svojkova,** jemuž byl zabaven r. 1537; pak jej měl Piram z téhož rodu, r. 1543 dr. Jan Kop z Raumenthalu, lékař císaře Ferdinanda I. a spisovatel knihy »Gruntovní a dokonalý regiment zdraví«. (Viz Flajšhans, Písemn. str. 337.)

* Tento písař novoměstský učil r. 1452 na universitě, napsal knihu o stylistice, vydanou v Rozpravách Č. Akad., ztracenou Novou kroniku, a zachované Cronikon. Za Zikmunda byl správcem královského dvoru na Zderaze. Viz též str. 69. Dům Opavský spravoval od r. 1435 pro knížete Opavského Václava, jenž mu pak postoupil plné užívání domu.

R. 1590 koupil dům anglický alchymista Ed. Kelley (Viz Svátek, Obrazy I. 133—160.), později Jách. Ondř. z Hradce, 1599 měšťan Martin Karban z Olšan, jehož synu Lukášovi zabaven byl i s oběma vedlejšími, ač Karban již r. 1617 prodal jej Isaiáši Šullerovi za 1500 kop míš.; ten prodal dům obci novoměstské a ta zase hned r. 1629 cís. rychtáři Mich. Rittersici z Rittenfeldu. Ale protože ty trhy byly učiněny jen knihami městskými a ne deskami zemskými, jak slušelo při domě řídícím se těmito, všecky prodeje r. 1634 byly zrušeny a po dlouhé při r. 1637 dům postoupen dcerám po Vojt. Koutkovi Nečanském z Minic. Pak byl majitelem Albrecht Netvorský z Břízy (1713) a jeho rod, až r. 1724 maj. byl Ferd. Ant. pak Josef Mladota ze Solopysk, jenž část budovy r. 1769 prodal za obydlí administrátora* sousedního kostela na



Faustův dům a vchod ke kostelu sv. Jana na Skalce na Karlově nám.

Skalce. Byl veliký milovník mechaniky a lučby; maje všelijaké přístroje, jimiž hosty své bavil a překvapoval, byl snad příčinou, že dům nabyl pověsti tajemné a nazván Faustův. (Ale také Václav kníže Opavský byl milovník alchymie a též za Rudolfa II. tu bydlil, jak vím, alchymista.) Také Kolar v Pekla zplozencích uvádí tento dům. — R. 1810 dům koupil Jakub Kopp, r. 1838 ústav hluchoněmých (za 20.000 zl).

Dle pověsti bydlil tu Faust, proslulý černokněžník. Viz Jirásek, Staré pověsti české str. 246; ale čti též Krejčí J., Histor. dr. Faust, Č. čas. histor. II. 239. Sr. Zíbrt, Historia o životu atd. 1903. Byl z Němec, syn rodičů chudobných; však strýc jeho, poznav jeho schopnosti, k sobě si jej vzal a dal na studie. Nadaný Jeník dobře se učil, až i stal se doktorem moudrosti. Ale všecko umění a vědění lidské mu nedostačovalo, chtěl vniknouti i v tajnosti, jež věděti nedáno smrtelníkům. Když pak i jmění, jež podědil po strýci, s lehkomyslnými druhy utratil, místo poctivé práce se dal na cestu zlou; opatřil si knihy kouzelnické a když myslil, že již dosti umí, jednou na rozcestí volal zlého ducha.

* Nyní monsign. Karel Jänig (nar. 1839), jehož přičiněním vydán a velikou obětavostí zřízen Čechům dům v Římě, dědictví po Karlu IV.; Jänig s velikou láskou pečuje o zachování starých památek pražských jako kostela sv. Václava, jejž zachrániti podařilo se hlavně jemu.

S náramným hlukem z temna nočního na ohnivém voze mu se objevil satanáš a hlasem hrobovým se tázal: »Proč mne voláš a čeho si na mně žádáš?« »Chci býti šťasten a bohat, proto jsem tě volal,« odpověděl Faust. »Dobře,« odvece duch, »zítra o půlnoci přijdu k tobě, abychom spolu učinili smlouvu náležitou.« Duch zmizel, a Faust vesele se vracel do města těše se již na dobrý život. Vskutku noci příští do bytu Faustova zavřenými dveřmi přiletěl ďábel; a hned k němu promluvil: »Sedni a piš, co ti budu říkati«. A podal Faustovi havraní pero.

A zaslepený Faust psal: »Odříkám se Boha a víry jeho, nebudu se modliti ani choditi do kostela. Ale po 24 letech tělo mé i duše má náleží Luciferovi.«

Tu na chvíli váhal ještě Faust, ale přece dopsal až do konce. A tu duch mu kázal, aby se podepsal; drápem svým jej bodl do levé ruky a jak krev vytryskla, Faust svou krví se podepsal a tím smlouvu svou dotvrdil. Lucifer prohlédl si list a pak řekl: »Po celou tu dobu sluha můj Mefistofeles věrně ti bude sloužiti a vykoná každý rozkaz tvůj.« A vzav úmluvu s sebou, jak přišel, zmizel.

A z rána u Fausta se objevil slíbený sluha, jenž na rozkaz Faustův ihned mu přinesl výborného jídla a vína, co hrdlo ráčilo.

Od toho dne život měl blažený; co provedl kousků divných, byla by celá kronika.

Že pak v Praze slavné bylo vysoké učení, i Faust sem si zajel; zalíbilo mu se tady a bydlil v domě, jenž posud po něm se nazývá, až si ho děrou ve stropě odnesl »černý«.

Duch kouzelníka, jenž vlastní vinou upadl v moc ďábelskou, od té doby neměl pokoje a každé noci řádil v tomto domě. Proto také po dlouhá leta nikdo tam nebydlil, a stále tam hrozil onen otvor ve stropě, ač několikrát lidé jej chtěli zazdíti. Teprv když v sousedství r. 1730 vystavěn byl kostel, noční strašidlo přestalo v domě Faustově.

Však dříve ještě jednou bylo to jinému člověku místem záhubným. Zabloudil tam kdysi večer chudý student, jenž promarniv všecko jmění, na konec ani neměl, kde by se vyspal. V zoufalství bídu svou chtěl ukončiti a dáti se v moc ďáblovu, o němž slýchal, že přebývá v domě Faustově; proto do opuštěného domu vešel a tam si ulehl věře, že rána se nedočká.

Ale noc minula, a nikdo mu neublížil; naopak ještě ráno na stole našel pěkný tolar. »Teď bude po nouzi,« zajásal lehkomyslný student a za den celý tolar pěkně utratil. A tak bylo den ze dne, každého jitra na stole měl bílý tolar a žil vesele. Ale za krátkou chvíli již ani to mu nestačilo na nevázaný život a proto čítal pilně v knihách, až i on naučil se volati ďábla. Však ani jemu lépe se neskončilo než Faustovi; i lehkomyslného studenta jednou v noci onou děrou ve stropě odnesl si ďábel.

Na konec připomínám něco z české čarodějné knihy minulého století. Král říše pekelné sluje Lucifer, náměstek jeho Belial; vladaři jsou čtyři (Satan, Belzebub, Astaroth a Plota), nižší jsou velkoknížata jako Aziel, Mefistofeles, Marbuel a Ariel, ministři Abadon, Chamos a Miela, tajní radové Laporis a Meropis atd. Chceš-li duchy citovati — nejlépe o úplňku — vezmi česnek, síru, smůlu, zelí, dej to na uhlí a když z toho kouř vyjde, hned řekni tato slova: »O Lama Messalia Menaj Mempis Lorak Pacem.« To vše se děje v kruhu a v ruce držeti třeba pruty jalovcové, při čemž se cituje takto: »Já — N. N. — prosím tebe, duchu Ariele, pojď, pojď skrze největší sílu a moc, nejsilnější firmament (oblohu), zemi, povětří a skrze všecko prosím vás, abyste toho poslali ducha a ho nezdržovali při těchto silných, mocných a velikých slovech a jménech: Dala Marasaim Rusaloja Manot Falaniel — atd.«

Kdo chce, ať zkusí! Napsáno tak jest, snad tedy pravda.

Mezi domem Faustovým a Vyšehradskou třídou jsou vrata, kudy se obyčejně chodí do kostela sv. Jana Nep. na Skalce, ač průčelí a malebné, dvojramenné schodiště jsou z Vyšehradské tř. Nádvoří toto ode dávna se nazývalo Skalkou, od čehož jest i název Podskalí. Zde na vinici »Svatošově«* Kristian Heger z Feldsbergu, registrátor při cís. berni, založil kapli sv. Jana Nep. r. 1691, tedy mnohem dříve než sv. Jan byl vyhlášen za blahoslavence. Ale zbožný zakladatel po čase

* Dle Dr. Teigeho stával tu domek Slavošov, jejž r. 1677 koupil primator novoměstský Jan Severýn Dyryx z Bruku a Rottenberku, po němž zahrádku měla dcera jeho Anna Zuzana Langová.

upadl do dluhů pro marnotratnost své ženy a zpronevěřiv peníze státní odsouzen byl na smrt; císař Leopold I. udělil mu milost pro jeho dřívější dobrý život, a Heger zemřel na podagra v šatlavě Novoměstské radnice r. 1715. Pochován byl pak v tichosti v kapli, již založil. Heger měl dům č. 144 v Jirchářské ul. v. t. Místo kaple r. 1730 založen byl od bratrstva »pod ochranou P. Marie ku cti sv. Jana Nep.« a vystavěn od Kil. Ign. Dienzenhofera kostel nynější. Na hlavním oltáři stojí socha sv. Jana Nep. od Jana Prokoffa z r. 1682; stávala v domě Vunšvicském (č. 793-42 na Václavském nám.), odkudž r. 1819 přes odpor lidu sem byla tajně přenesena; viz str. 507.

Na klenbě dobře jsou zachovány fresky, prý od Jana Schöpfa, dle jiných od Kováře nebo Ant. Maulpertsche. Na stěně v l. visí kopie Skretova obrazu »sv. Lukáš maluje Madonnu«; original jest v městském museu. V sakristii jest malý obrázek, darovaný od hraběte Jana Nep. Šafgoče, jenž r. 1723 zachráněn byl od smrti přímluvou svého patrona.

K portálu do tř. Vyšehradské vede dvojité schodiště o 36 stupních. Průčelí flankováno jest dvěma věžemi, šikmo k hlavní ose chrámové postavenými, a vyrůstá do výše jako silně risalitovaný štít zakončený vysokou pyramidou. Nade dveřmi portálu jest ellipsovitá kartuš a v ní dva andělé ze štuku provedení, z nichž jeden drží pochodeň a na ústa klade prst a druhý drží pět hvězd. Nad římsou štítu jsou dvě kamenné allegorické figury víry a lásky, a mezi nimi jest na podstavci český lev ležmo spočívající, kteréž byly r. 1889 na místě starých poškozených soch novými od sochaře Seelinga nahrazeny. Zevnější půdorys tvoří osmihran, ohraničený prohnutou linií, který přechází v centrální kopuli. K němu druží se na východ jako zvláštní přistavěná část presbyteř se dvěma pobočními etageovými kaplemi, pod nimiž jsou sakristie. Na sever až k náměstí se táhne zeď zahradní se soškami a vásami; nad portálem zahrady (z Karlova nám.) jest nízce vypouklý obraz sv. Jana Nep. Kamenná poprsí v zahradě sem tam rozestavená, dal sem dopraviti monsign. Jänig z parku zámku Benátek n. Jiz. (Dr. Teige.)

Na konec vypravování o Karlově náměstí stůjž zde i pověst, již vypravuje Weyhrother, Prager Sagen: R. 1760 zedník Vojtěch vrátiv se z práce seděl právě u večeře, když k němu vstoupil zakuklenec a vyzval jej, aby vezma s sebou nástroje šel s ním; za nevelikou práci že dostane měšec zlaťákův. Zedník poslechl. Na ulici naň čekal kočár, a jak usedl, neznámý průvodce uhroziv ho pistolí, zavázal mu oči. Jeli dosti dlouho, až stanuli, a zakuklenec dovedl jej do domu nějakého a hned do sklepa, kde mu sňal šátek s očí. Zedník uzřel stůl, černým suknem potažený, na něm dvě svíce a uprostřed krucifix. A zase smrtí pohrozil mu neznámý, nevykoná-li, čeho na něm bude žádati. Poděšený zedník svolil a zazdíval tmavý otvor, z něhož slyšel zoufalý ženský hlas prosící za smilování; a nadarmo při práci i on prosil zakuklence, aby se slitoval nad ubohou. Když pak práci dokonal a opět mu zavázány byly oči, vyveden jest ze sklepa a z domu. Jak sedal do vozu, podařilo mu se nepozorovaně odstrčiti pásku, i poznal, že jest na Dobytčím trhu. Ale druhého dne marně tudy chodil; nepoznal domu, a tak zločin onen na vždy zůstal utajen.

* * *

Karlovo náměstí jest největší prostranství této čtvrti městské, a také její radnice zde stávala, i slušno, abychom tu malounko stanouce vzpomněli Nového města vůbec. —

Zbožné paměti císař Karel IV. — tak vypravuje starý rukopis — maje velikou milost k Českému království, maje také naučení a zprávu od mistra Havla (viz str. 267.) hvězdáře nejdospělejšího (nejdokonalejšího), že Staré město pražské po časech

hynouti* a potopou se kaziti pro vodné planety, které nad ním vzejdou, i jiným obyčejem, založil jest nové město, a to svým jménem jmenovati kázal, aby slulo Karlovo město, civitas Caroli, a dal jemu takováž práva, svobody, milosti, obdarování, zvláštnosti, privilegia všecka, jakož má Staré město, a ve všem je rovno učinil, nic neumenšiv. A to město nové spojil se starým, aby jedno tělo a jedno město Pražské slulo, aby sobě ve všem pomocni byli a nepřátelům tím silněji odpírati mohli. A nazval je rozkošnou zahradou, v níž se císaři, králi, knížata a páni mocní těšiti rozkošně u veselí mohou. (Čas. Mus. 1836 str. 299.)

»Otec vlasti« tedy jest tvůrcem Nového města, jak i podle vůle jeho se nazývalo; chtělť, aby sídlo jeho, Praha jemu zvláště milá, vyrovnala se velikostí tomu městu, kde prožil mládí — Paříži, aby bylo chloubou dědičného jeho království Českého a důstojným středem říše, nad jejíž města všechna by vynikalo rozsáhlostí i nádherou.

Proto r. 1348 dne 8. března vydal zakládací listinu Nového města. K tomu cíli za slušnou náhradu na sebe potáhl všecky pozemky toho okrsku na jih a východ od Starého města, od ústí Botiče až zase k Vltavě; z pozemků těch za přiměřené platy dávána městiště osadníkům. Nikdo však nesměl překupovati, totiž koupiti pro zisk a jinému prodati, aby se místa nezdražovala. Kdo si koupil místo, v měsíci měl začíti stavbou a v 18 měsících mělo býti tak vystavěno, aby v domě již mohlo se bydliti. Zajisté tady se stavěly jenom domy nízké, prosté, a také na celém Novém městě nezachovalo se na žádném domě soukromém nic z gotiky té doby. Všichni noví osadníci od berní osvobozeni byli na 12 let,** ale na domy nesměli si vypůjčovati více než do polovice ceny jejich.

Sám Karel IV. ke konci března téhož roku položil jaksi základ Nového města, začav stavěti na svůj náklad dlouhou a pevnou zeď městskou od Vyšehradu k Poříčí, aby oddělovala Prahu od venkova. (Viz str. 234.) Tím stará Praha obemknuta byla novou — tak za našich dob i »nová« Praha obklopena ještě novějšími předměstími. A čteme-li o mnohém jednání o spojení města Starého a Nového v dobách minulých, leckterou shledáme podobnost s nynějším nekonečným vyjednáváním o připojení předměstí ku Praze.

Nové město bylo české, a to jest veliký význam založení jeho; vždyť ještě za Václava IV. na Starém městě konšelé měli býti sázeni vždy polovice Čechův a polovice Němcův,*** až i tam skončila vláda Němců r. 1420. Všecky právní zápisy novoměstské se dály zprvu latinsky, od doby Husitské česky.

Přirozeně domy† Novoměstské se stavěly volněji, více do šířky než na Starém městě a Malé Straně, kde pro nedostatek místa se budovaly domy čím dále, tím užší, vysoké,

* Proroctví se vyplnilo za našich dob, ne ovšem pro »vodné planety«, ale cestou přirozenou, již urychluje také nedosti opatrná »regulace« ...

** Židům, ale jen jiným než ze Starého města, kteří měli tam zůstati, též dáno od Karla toto osvobození dvanáctileté, ale jen, budou-li stavěti důkladně z kamene. Patrně dřevěné domky jejich staroměstské byly mu výstrahou.

*** Zajímavo, že i smlouva Kříže kramáře, zakladatele kaple Betlemské a jistě milovníka jazyka českého učiněná s konšely staroměstskými r. 1387 o jakousi věc stavební, sepsána byla německy.

† O počtu domů v Praze viz Dvorský, Čas. Mus. 1881. str. 478 n. Aby se pochopila následující čísla, dlužno uvážiti, že dříve bylo mnoho domků menších, takže později ze 2, 3 i více domů vznikal jeden.

Domů bylo	r. 1400	r. 1562	r. 1653	r. 1796	r. 1880	r. 1900
I.	1204	816	1044	950	984	925
II.	2027	1617	1160	1260	1462	1812
III. } IV.	337	385	304	543	528	559
			209	199	195	202
V.	120	—	—	273	253	198
VI.	92	—	—	68	103	122

štítovité, často s těsnými dvorky, kdežto na Novém městě až do 19. století bylo plno rozsáhlých zahrad, a město to v částech odlehlejších do našeho věku bylo jedinou »rozkošnou zahradou«.

Proto Karel IV., jenž prý sám vyměřil a ustanovil objem nového města a ustanovil, kde která má býti ulice a které náměstí, vše ku zdraví a pohodlí zřizoval prostornější, moderně řečeno větší »bloky«. Jediný pohled na plán města nás o tom přesvědčí, ba bloky ty dosud některé větší jsou než na předměstích, zakládaných o 500 let později. Některé však z původního založení Karlova nezůstaly, jak jsme viděli na př. při ul. Charvátově, a jak uslyšíme při ul. Růžové a Nekázance.

Široké ulice a volná prostranství Karel ovšem zakládal tam, kde před tím byla pole a zahrady; kde již byly osady předměstské, staré vesnice a dvorce, nereguloval dle pravítka, nýbrž ponechal; ba řídil se i dávnými cestami jako na př. dosavadní nerovnost Spálené ulice tím vznikla, že tudy šla dříve již nerovná cesta od Zderazské brány na Zderaz a Vyšehrad.

Okres, zabraný Karlem IV. v obvod Nového města, byl rozmanitý a hojností stromoví půvabný; mezi polnostmi soukromníků, statky kláštera Zderazského, špitálu sv. Lazara i rozsáhlými pozemky Křižovníkův a j. byly již také osady tyto: předměstí Poříčské s kostely sv. Petra a sv. Klimenta, vesnice Chudobice při nynější ul. Marianské a Jindřišské, Zderaz s kostelem sv. Václava a sv. Petra, Podzderazí s kostelíkem sv. Vojtěcha, Opatovice s kostem sv. Michala, ves Rybník či Rybníček u nynějšího sv. Štěpána a živé obchodem dřevním Podskalí se 4 kostely. Hlavně v Podskalí a v bývalých Opatovicích (Jirchářích) do našich dob zůstaly klikatiny a úzké uličky, mnohé asi ještě z dob před r. 1348. A zajisté za tehdejšího věku snáze a laciněji by se bylo regulovalo než nyní.

Dále vypravuje týž rukopis: A v tom novém městě, jež jest vždycky v své srdečné paměti měl a je nade všecka říšská města jakožto dílo rukou svých miloval a vzácno měl, chtě, aby se dála v něm služba všemohoucímu Bohu za živé i za mrtvé, ustavil v něm šest klášterův: sv. Jeronyma v Slovanech, sv. Ambrože (pozd. Hybernský), Matky Boží Sněžné, sv. Kateřiny, sv. Karla (na Karlově), Matky Boží na Botíči (v Slupech). A jakož k duchovenství, též i k tělesné potřebě a živnosti, chtě, aby se to město dobrými obyvateli množilo a den ode dne rozmáhalo, přikázal pod milostí, aby řemeslníci ze Starého města do Nového se stěhovali, a zvláště sladovny, ozdové (hvozdové), pivovarové a jiná řemesla, a tu své obydlí měli, řemeslo své vedouce a jeho požívajíce beze vší překážky, své starší a svůj cech i bratrstvo majíce; řezníkům také, tobolečníkům, pasířům, štítařům a maléřům vydal jest zvláštní listy a práva, i také střelcům, kterak se mají spravovati, kde své obydlí míti a ne jinde. Nad to dále, kdežkoli týž císař Karel slavný zvěděl jest kterého hodného, moudrého a dospělého muže, buďto v duchovenství nebo v světském umění neb kterého mistrného řemeslníka, ihned jest pro něho poslal a penězi svými jej založil, aby se v novém městě osadil, aby se jiní od něho řemeslu učili. (O množství vznešených osob cizích v Praze za Karla IV. viz Tomek II. 34. 55. a j.)

Aby vzkvétalo nové město, zakladatel přenesl sem též jeden z obou výročních trhů pražských, a to svatovítský* (k tomu pak přibyl trh druhý »o Svátosti«), a mimo to týdenní potravní trh pondělní a trh uhlí třikráte za týden (v pondělí, úterý a ve středu.) Že také trh ryb slaných** sem byl dán, již jsme slyšeli výše, k tomu trh všelikého obilí, zrna každého a dobytka (»všech hovad a bravův«). Také trh dřevěného zboží Karel IV. r. 1372 z tržiště Svatohavelského přeložil na jižní polovici nyn. Karlova nám.

* Druhý byl o sv. Václavě, zvaný též Svatomichalský. — Trh »o Svátosti« vznikl a od Karla IV. byl povolen na den okazování svátosti.

** Od 1393 byl volný t. j. každého dne, jako tehdy teprv na Starém městě dovolen byl každého dne trh chleba a mouky. Trh slanečků byl na náměstí mezi ul. Žitnou a Ječnou. O sporech o trhy viz též Winter, Kult. obr. I. 591.

Jak živo bylo v prvních letech na Novém městě, jak se vše hemžilo lidem pracujícím o budovách, jen tušiti můžeme. Za osm let Nové město bylo celkem vystavěno. (Za naší doby něco podobného, ač v skrovnějším obvodu vidíme na vinohradské Eichmance.) Domy nejdříve asi vznikaly poblíž Starého města, jež zůstávalo »hlavou a stolicí vší koruny České«, pak kolem nyn. nám. Karlova a Václav., kde výslovně se připomíná r. 1351 vystavěný dům, nyní u Špinků zvaný.

Ve dvou letech také ukončena byla ohromná nová zeď hradební se čtyřmi branami, mnohými baštami a věžemi, jež stály vždy dvě a dvě u každé brány; mimo to bylo asi 20 věží jiných po celé té délce. (Odstraněny byly až v 17. století, kdy se budovaly kolem Prahy hradby nové, bohdá poslední; tehdy také otevřena byla brána Žitná.) Brány byly: 1. Sv. Jana či Sviňská na nyn. Komenského nám., pojmenovaná po kostele sv. Jana na Bojišti (viz str. 64., 65.); 2. brána sv. Prokopa, později Koňská na konci Václ. nám., že se tudy jezdilo ke klášteru toho světce na Sázavě; (ale byla to dlouho jen fortna bez mostu zdvihacího); 3. brána Horská v nynější ul. Hybernské (viz str. 233. n.), že vedla tudy cesta do Kutné Hory, a 4. brána sv. Petra (po kostele), potom zvaná Poříčskou. V téže době i Vyšehrad opevněn byl znamenitě a to nejen proti venkovu, nýbrž i proti Novému městu.

Aby Staré město mělo volný průchod, císař »dvě brány ve zdech Nového města, totiž Horskou a Poříčskou k dědictví města Starého ráčil jest přivlastniti a dáti také, aby Pražané téhož Starého města ty brány svými úředníky nebo služebníky mohli osazovati i zamykati tak, jako své vlastní brány ve svém městě.« Viz str. 234. A ovšem i nařízeno, »aby měšťané Nového města žádných příhrad nečinili mezi městem Starým a jich branami ke škodě téhož města.«

R. 1367 v prosinci Karel IV. kázal zbořiti brány, věže a zdi Starého města (proti Novému) a příkopy zasypati. To bylo zevnějším znamením spojení obou měst, jež měla pak jednu jen radu 30 osob a společného rychtáře. Avšak již po 9 letech, r. 1377 s dovolením Karlovým obě města se oddělila. A od té doby mnohá nevůle počala mezi Starými a Novými.

Měli tedy Novoměštští své rychtáře a konšely, ale odvolání od nich šlo ke konšelům Starého města (a od nich ovšem naposledy ke králi samému.) Zařízení to asi vyvinulo se samo sebou, a výslovného o tom rozkazu Karlova nebylo. Až za Václava IV. r. 1406 Novoměštští tomu se vzpírali, pravíce, že tak činili konšelé jejich, nikoli obec. Po dvou letech Staroměštští žádali, aby míry a váhy na Novém městě se srovnávaly s jejich; tomu odepřeli Novoměštští, že by byli v tom poddáni staroměstským, kteří by chtěli pak míry jejich přeměřovati. Ale tehdy (r. 1408) král Václav potvrdil odvolávání Nového města na Staré, a marně ještě nějakou dobu tomu se vzpírali Novoměštští.

Zase dne 2. července 1421 obě obce se spojily v jednu »velikou obec«, a bylo zvoleno, vlastně knězem Janem Želivským jmenováno, 30 konšelů, po 15 z obou měst pro správu obecní; úředním sídlem byla radnice Staroměstská, kde se jednaly věci důležitější. O menších přích dle potřeby Staroměstští posílali některé ze sebe na radnici novoměstskou.

Společné toto úřadování konšelů přestalo však již r. 1425 za Zigmunda Korybutoviče a měla každá obec po 18 konšelích. A záhy vznikly mezi oběma městy rozepře, jež vedly až k otevřenému boji. První spory byly o trhy, jež za Karla IV. přesně byly v obou městech rozlišeny a obmezeny; dále sváda byla o rozdělení domův a statků, jež Pražané zabavili kněžím, Němcům a katolíkům vůbec z města uprchlým. Po všelikých marných

úmluvách r. 1429 ohrazovaly se obě obce proti sobě a střílelo se z pušek, samostřílův i šípy ohnivými z města na město.

Po příjezdu Prokopa Holého do Prahy opět obce se smluvily, ale jen na čas, r. 1431 vypukl znovu boj, při čemž Starému městu nejvíce škodila střelba z věže Matky Boží Sněžné. Potom Staroměstští útokem pronikli až k Novoměstské radnici a velikou kořist odnesli; též všecka »práva« Novoměstských, »list založení císařem Karlem i jiné císařské a královské listy na svobody, na práva a na řády téhož Nového města pobrali jsou a zřezali, z majestátu císařského pečeť větší městskou zsekali a zkazili. Neb jsou svědčili na zvelebení Nového města proti vůli Staroměstských.« I ustanoveno, že Nové město má býti pod mocí Staroměstských až do přijetí a korunování nového, řádného krále; tehdy všecka zbraň novoměstská pobrána a odnesena, a ustanoveni tam konšelé, kteří byli zavázáni poslušenstvím Starému městu.

Když ke konci se chýlila doba husitská, Staroměstští se přidali ke straně panské přes odpor Novoměstských; vpustili vojsko panské do svého města a bojovali i u Lipan r. 1434, kde strana Táborská podlehla.

Když po dlouholetých bojích konečně r. 1436 Zikmund přijat byl na království, třetího dne po svém příjezdu dal si přísahati poslušnost na náměstí Staroměstském (před nyn. palácem Kinských) a pak jmenoval nové konšely a to zvláště pro Staré i Nové město. Tím obnovena byla samostatnost Nového města kromě odvolávání se od soudu jejich na právo staroměstské, jak bývalo dříve. Že pak privilegia novoměstská byla zničena, císař dal jim sepsati nová, potvrzená svědectvím známého dějepisce Vavřince z Březové, jenž je dobře znal, poněvadž je překládal r. 1428 z latiny do češtiny. (Viz str. 8.)

Potom v Praze vůbec nabyla vrchu strana z podobojích mírnější, bližší katolické, kdy na Starém městě dlouho byl všemocným pánem Pešík z Kunvaldu (viz str. 158), na Novém Pavel Dětřichovic (viz str. 232.) Až Jiří Poděbradský, dobyv Prahy r. 1448, pomohl k vládě straně pravých podobojích.

Když pak za Vladislava II.* druhá strana, aby se zavděčila dvoru, násilně chtěla potlačiti horlivější podobojí, nastalo ono veliké povstání v obcích r. 1483, kdy vybity byly všechny tři radnice a konšelé buď s oken svrženi buď zjímáni a popraveni.

Však po r. 1500, když nastaly rozepře stavu panského a rytířského proti městům, v Praze se shledávalo, že by bylo dobře obě města spojiti v jedno pod jedněmi konšely. Ale většina obyvatelů novoměstských na to nepřistoupila; hlavními odpůrci jednoty byli novoměstští řezníci, koželuzi, ševci, někteří sladovníci a všichni obyvatelé Podskalí a Karlova. Naopak vznikaly roztržky nové, a Staroměstští opravovali věže a brány a fortny zavírali. Tak i r. 1506 a v letech následujících marně od některých osob vyhledávána jednota hlavně pro odpor téhož občanstva z Nového města;** za to Staroměstští toho roku hleděli překaziti výroční trh a psali po celých Čechách, aby nikdo na trh ten nejezdil; nepřáli jim také třetího trhu, který Novoměstským udělil král r. 1504.

Odpor proti spojení se Starým městem byl u některých Novoměstských tak veliký, že žalovali u krále Vladislava, jenž pak v červnu r. 1509 učinil nález, kterým jednotu takovou navždy zakázal; i kdyby který král potomní k tomu svolil, aby to nemělo platnosti. Avšak poměry byly mocnější než strannictví; již v listopadu t. r. smlouvali se konšelé obou měst v kolleji Karlově, že není »příčiny dále zůstávati ve zlé vůli, než raději v lásce a přízni se sousedy a kterak různice posavadní nic dobrého oběma městům nepřinesla než hanbu, lehkost a škodu.« Ale přátelské to snášení nebylo po chuti osobám vládnoucím u dvora, pánům a zemanům, kteří zlehčovali stav městský a proto se vzpírali jediné, veliké Praze.

* V té době opět Novoměstští chtěli ve všem se vyrovnati Staroměstským; chtěli také míti 18 konšelů místo dvanácti (čehož dosáhli r. 1509) a — zlatou pečeť. Mezi oběma městy byly i spory o příkopy a strouhy, mezi nimi se táhnoucí, o čemž viz str. 178. a 186. – O erbu novoměstském viz Ottův Sl. N. XX. str. 528.

** R. 1507 i opat kláštera Slovanského a farář u sv. Štěpána kázali proti jednotě, že by tím město Nové se připravilo o slávu, ku které je chtěl povznésti Karel IV. Když r. 1508 hofrychtéř měst královských Mikuláš z Loun na schůzi obou obcí v Karolině vykládal Novoměstským, že jejich pře se Starým městem stály od r. 1483 již dobře 50.000 kop, Novoměstští odpověděli, že oni chtí dáti na to každý třeba půl statku.

Po nezdařených pokusech z let 1504 (kdy Novoměstští si vymohli majestát, aby od nich odvolání šlo ne k Starému městu, nýbrž přímo ku králi) a následujících konečně r. 1518 opět uzavřena jednota Starého a Nového města,* již pak potvrdil král Ludvík. Toho roku dne 30. srpna v Karolině sešli se přední občané obou měst; Jan Pašek, konšel staroměstský (viz str. 226.) z dějin okazoval, jak nesvornost plodí rozbroje, že obě města jsou stejné víry, spojena přátelstvím a krví a p.

Když všichni usnesli se o shodě pod jedním úřadem konšelským a rychtářským, vesele zpívali píseň: »O ty milý Spasiteli« a všichni šli do kostela Týnského, kde zpíváno Te Deum »ke vzdání díků Bohu a k pamatování dne toho Pánem Bohem vybraného, jakéhož nebylo, jakž Praha založena.« Tehdy začali říkati »Dolejší a Hořejší město« místo Staré a Nové a podobně radnicím »dolejší a hořejší rathous.«

Tehdy též hned začali bořiti zdi staroměstské (téhož dne ještě bořili bránu Zderazskou proti ul. Spálené a fortnu v ul. Perlové) a zasypávali příkop od Můstku k ul. Havířské a dále k Prašné bráně či jak tehdy říkali, Nové věži.

Ale Ferdinand I. r. 1528 zase roztrhl jednotu Starého a Nového města.** Chtěje zlomiti velikou moc města, rád vyslyšel žádost Novoměstských, že jsou utiskováni od Staroměstských v trzích, důchodech obecních i konání práva, a rozhodl, že má býti zase dvojí rada a dvojí právo. A na Novém městě s velikou radostí přijali, když jmenoval jim novou, zvláštní radu; všechna obec zpívala Te Deum a píseň: »Veselý jest nám den nastal, v němž císař Karel z mrtvých vstal.« Brzy potom Staroměstští opravovali a znova stavěli brány i příkopy dříve zasypané na vzdor Novoměstským, kteří proto též na některých místech město své ohrazovali. Král práce takové zakázal, až r. 1531 dne 18. srpna dáno Starému městu právo hradby vystavěti, jak byly před jednotou, ale nesměli jich na noc zavírati mimo zvláštní případy; také směli zanesené příkopy vyvézti, aby dešťová voda mohla volně odcházeti a neškoditi příkopům.

Vskutku zdá se, že pokud Nové Město a Staré byla spojena, leccos na Novém bylo zanedbáváno. Píše Beckovský dále, že když jednota obou měst od Ferdinanda I. r. 1528 byla zrušena, »obyvatelé Nového města velmi se radovali, děkujíce Pánu Bohu i králi, že je z mnohých těžkostí té jednoty vytrhnouti ráčil. A ihned své město zvelebovali, dům radní, v kterém se pořád 10 let žádné pře ani rady nedržely, obnovovali, v něm novou kancelář stavěli, vnitřní jeho dolejší prostrannost neb obyčejně mluvíce, dolejší plac, jakož také veliký díl toho města, od radního domu až ke kostelu sv. Jindřicha, křemenem nákladně dlážditi dali.« — V čase, kdy města byla spojena, radnice novoměstská asi vypadala chudě; když r. 1528 král přijeti sem měl k sázení konšelův, dal sem dříve z hradu dopraviti čalouny, opony a jiné nářadí k vyzdobení síně. — Ferdinand I. též r. 1528 zase nařídil, aby odvolání od Novoměstských se dalo k Starému městu; tomu však páni z Nového města někdy i násilně překáželi. Konec těmto hádkám se stal r. 1547, když král zřídil appeliací na hradě. Viz str. 293. a Winter, Kult. obr. II. 690.

---

* Dosti dobře vystihl ráz doby jinak málo historický J. J. Kolar v dramatě »Primator«. Tam občan novoměstský praví mezi jiným: »My Novoměstští nedáme se hodit do pytle; tomu rozumíme, naše svobody a práva chcete v něm udusit. Naše měšce chcete si v Starém městě zavěsit, byste pohodlně mohli do nich sahat.« Viz Tomek X. str. 449 n.

** »Nové Město pražské velice hynouti již počalo, protože 10 let pořád se Starým Městem sjednoceno byvši, celá Novoměstská obec do Staroměstského domu radního scházeti a tam své potřeby přednášeti musila; a protož také každý v Starém Městě, kde více lidu se scházelo a všeliká živnost svůj dobrý užitek měla, raději nežli v Novém Městě se osazoval. Aby pak to Nové Město k své předešlé slávě přijíti mohlo, dne 9. září 1528 král Ferdinand I. Pražanům jednotu jejich, v kterou se byli před 10 lety sami o své újmě, bez královského povolení spojili, zase roztrhl, rozdvojil a ze Staré i Nové Prahy dvě města i dvě práva, jakž prve vždycky bývalo, učinil a pod ztracením hrdla i statku zapověděl, aby žádný více na budoucí věčné časy k takové jednotě se nepřimlouval ani neradil. (Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých.)

Jak proti sobě stávala obě větší města pražská, patrno i z toho, že Staroměstští nedovolovali, aby u nich se prodávala piva novoměstská; že prý Novoměstští mají jiné živnosti a »mají své rozšíření z polí, dobytků a sviní chování.« A když v polovici 16. století Pražané vedli veliký boj proti pivu rakovnickému, kteréž »od nepaměti lidské« do Prahy hojně se vozilo, Novoměstští podporovali Staroměstské v tom nákladném sporu, ale jen dokud Pražané neprohráli, a to jen slovy a sliby, a nechtěli penězi přispívati. Viz Winter, Kult. obraz II. 316—319.

Po celou následující dobu byla v Praze čtyři »města«* se zvláštními všude rychtáři, primasy, purkmistry a konšely, až císař Josef II. r. 1784 spojil je pod jeden společný magistrát. Ale ten nebyl již z měšťanů, nýbrž císařských úředníkův, kteří zprvu voleni byli od t. zv. repraesentantů (zástupcův obce), až od r. 1808 purkmistr, místopurkmistři a radové magistrátní byli jmenováni bezprostředně od císařských úřadův. Na magistrátě byla tři oddělení (senáty): kriminální, judiciální a politické.

Jako na Starém městě bývaly čtvrti čtyři (Týnská, Havelská, Linhartská, Mikulášská), tak bylo i na Novém (Štěpánská, Zderazská, Jindřišská, Petrská). Nyní rozeznává se Nové město dolejší a hořejší; hranicí jest Václavské náměstí.

Teprv r. 1848 navrácena byla jakási samostatnost, když správa obce přenesena na nové zastupitelstvo, volené od měšťanstva. Na čas obnoven byl ještě jednou úřední absolutismus, až diplomem cís. Františka Josefa I. ze dne 20. října 1860 zase obnoveny byly volby zastupitelstva obecního, v jehož čele ponejprv stál starosta Fr. Pštross. (Více při staroměstské radnici.)

Za našich dob na Novém městě mnoho domů se vystavělo hlavně v Táborské, Sokolské tř. a okolí, na pozemcích bývalé trestnice, pod klášterem Emauzským i ve Slupích. R. 1869 bylo domů 1356, r. 1900 již 1812; obyvatelstva bylo r. 1869 pouze 73.277, r. 1900 již 84.462.

Pod Karlovem Vnhr. nová ulice v Nůselském údolí, jejíž jméno samo již určuje polohu. Viz č. 22 na příl. 3. Zde při cestě z Havlíčkovy tř. do Slup u potoka stojí č. 66 t. zv. Folimanka, idyllicky zakrytá hustým stromovím; zachovala si jméno od 14. století po některdejším majiteli Jakubu Folmanovi r. 1353. Po r. 1404 měl vinici tuto Ludvík či Lojsa, sestřenec a dědic známého lékárníka Anděla z Florencie. Nějakou dobu odúmrtí byla maj. koruny; Jiří Poděbradský ji prodal Heřmanu ze Zhořce. Při ní se připomíná sad merunkový v 15. stol.

Zde pod Karlovem v údolí Botíče od Nůslí až k Vltavě v Podskalí r. 1420 v dubnu Pražané na rychlo udělali hluboký a široký příkop proti Vyšehradu, aby odtamtud posádka Zikmundova nemohla vraziti do města, jež s té strany nemělo ohrady. Kopali muži, ženy, chlapci, panny, také kněží a žáci též i Židé, všecko obyvatelstvo bez rozdílu, takže v pěti dnech byl příkop dokonán. Ale zanedlouho královští stráže odtud zahnali, příkop zasypali a domy až pod klášter Slovanský spálili. Proto Pražané pak druhý příkop učinili od kláštera Slovanského ke klášteru sv. Kateřiny a silné hlídky postavili u Slovan, u Karlova a sv. Apollináře. Když pak Pražanům na pomoc přitáhli někteří páni, Orebští a Táborští, jali se společně obléhati Vyšehrad; v údolí Nůselském leželi ve 3 táborech, zde pod Karlovem byli Žatečtí a Lounští. Na obranu tehdy táhli nový příkop od sv. Pankráce až sem; a opět o příkopě tom pracovalo všecko obyvatelstvo pražské, jež vodil denně ráno na práci kněz nesoucí na hůlce tělo Kristovo v monstranci dle obyčeje Táborského. Když pak ještě příkop jiný vykopali od Podolí, kde také řeku zahradili, na kopec ke kostelu sv. Pankráce, posádka Vyšehradská byla úplně uzavřena a konečně hladem přinucena ke smlouvě o vzdání se. (Viz str. 47 n.)

* K nim přistoupila r. 1850 pátá čtvrt či Josefov, zákonem zemským ze dne 26. září r. 1883 šestá t. j. Vyšehrad, 18. listopadu 1884 Holešovice-Bubny (VII. část) a r. 1901 Libeň (VIII.).

Karmelitská ul. III. jest severní část bývalého Újezdu, od četnických kasáren k Tržišti a na Malostran. nám., před nímž ulice tato velmi jest zúžena. Však nyní se více chodí a jezdí známým průlomem »u klíče«, o němž viz Malostranské nám. Navrhovalo se, aby proto tato část ulice, nyní zbytečné, byla zrušena; ale bude snad zachována. Zničil by se tím kus starého rázu Malé strany a škoda by bylo zde zachovaných zbytků prastaré brány městské.

»Je každý kámen řadou vzácných stop
po těch, kdož byli tady před námi,
já ctím ty stopy dávných českých dob,
ať pouty leskly se neb hvězdami.«

Růž. Jesenská.

Jméno po bývalém klášteru Karmelitánův při kostele Panny Marie Vítězné. Řád tento, jmenovaný po hoře Karmelu v Palestině, k nám přišel za Karla IV., jenž založil mu klášter u P. Marie Sněžné; později řád se rozdělil na méně přísné a přísnější (obuté a bosé.) Jenerál bosých Karmelitánů Dominik a Jesu Maria (viz str. 35.) rozohňoval vojsko císařovo a zastavil útěk oddílu bavorského v bitvě na Bílé Hoře a za to odměněn byl tím, že císař Ferdinand II. řádu jeho zřídil v Praze klášter.* Měli na vybranou z několika míst a zvolili si zdejší kostel nejsv. Trojice, zavřený od r. 1622, kdy byli vyhnáni odtud němečtí lutheráni;** kostel slavně jim odevzdán byl 7. září 1624.

Jmenovaný protestantský kostel vystavěn byl v l. 1611—1613, jak svědčí letopočet na sev. straně kostela, jehož původní plán jest v městském museu. Také snesení obce malostranské 22. září 1613 dí, že kostel ten té doby »k vystavení svému pomalu přichází«; listinu tu zajímavou tím, že rada Menšího města v ní prohlašuje přednost jazyka českého v kostelích obecních, vydal dr. Teige v Čas. Spol. přátel starož. X. 92. Kostel nový, prostornější přestavbou po r. 1640 si zřídili Karmelitáni na jméno P. Marie Vítězné (S. Maria de victoria) a sv. Anton. Pad.; při tom byly zbořeny dva domy, jež stály před nyn. chrámem.*** Ze starého chrámu zbyla tu mramorová křtitelnice, nyní kropenka u hlavního vchodu. (Křitelnice nynější v kapli na pr. ze zač. 16. stol. sem dána z kostela maltezského.) A v tomto pomníku bitvy bělohorské uložena byla kopie onoho zázračného obrazu, jímž Dominik přispěl k vítězství; originál po přání papežově odnesen byl do Říma, kde prý shořel na poč. 19. stol.

Na estradu s kamenným zábradlím před kostelem se vystupuje po 13 schodech s obou stran; na levé straně jest též vchod do fary č. 385-9, v pr. od kostela do něm. ústavu učitelek č. 1545 a č. 546-11 a 13, maj. norm. školního fondu. Skvostné jest průčelí ve slohu vlašské renaissance (obnovené r. 1902.) Pod velikým oknem, v němž jest na prkně malovaný obraz Jezulátka s anděly, viděti znak jenerála dona Baltasara de Marradas, jenž (dle lat. nápisu zde) průčelí to vystavěl r. 1644. Ve výklenku nad krásným portálem jest socha P. Marie s Ježíškem; darovali ji plukovník baron Hasman a choť jeho hrab. z Donína; pod pyramidami jsou jejich znaky.

---

* Obutí se usadili r. 1627 u sv. Havla, Karmelitánky r. 1656 u sv. Josefa, od r. 1782 u sv. Benedikta na Hradč. nám.

** Zde v době odboje se konala bohoslužba před zahájením sněmu 8. července 1619.

*** Viz článek Jana Parysa Arch. Pam. III. 198. Jeden z domů těch r. 1589 koupil Volf. Lankmayer; oba obec na zboření koupila r. 1611.

Bohaté toto průčelí bylo dokončením přístavby (z r. 1641—1644) nového kůru a presbyteře; tím se stalo, že hl. oltář byl přeložen k západu, což nebývá; ale původně i zde měl kostel hlavní oltář tam, kde jest nyní hlavní vchod, a tedy byl obrácen k východu, a hlavní vchod (tehdy ze hřbitova) býval tam, kde jest nyní v kostele v pr. oltář pražského Jezulátka. Věž jižní dokončena byla r. 1669, severní nikdy nebyla dostavěna.

Na hl. oltáři (z poč. 18. stol. od Jana F. Schora) jest výborná socha P. Marie od Jindř. Čapka (1837—1895) a ona kopie zázračného obrazu. Za oltářem tím, jenž má podobu brány, v býv. kůru Karmelitánů, opraveném od kníž. Rohana, visí na stěně veliký obraz bitvy Bělohorské od neznámého umělce; prostora ta jest sama kaplí dosti rozsáhlou a na oltáříku (za stěnou zadní hlavního oltáře) má sošku Madonny od Em. Maxa.

Na prvním oltáři v l. jest obraz sv. Terezie od Dietricha z r. 1752, na druhém krásný obraz sv. Jana de Cr. od M. Cimbrechta a P. Marie Mantovské z 15. století, obnovený od Hellicha. (O obraze tom viz Eckert I. 253.) Poslední oltář v l. má obraz sv. Šimona od Petra Brandla, jenž také sem maloval krásný obraz umírajícího sv. Josefa (na protějším oltáři v pr.) a jiný obraz sv. Jáchyma a sv. Anny na třetím oltáři v pr., i obraz sv. Eliáše v presbyteři v l.

Na prostředním oltáři v pr., před nímž vidíš pět drahých lamp sem darovaných, jest vosková soška Ježíška, u nás i v daleké cizině známé zázračné Pražské Jezulátko;* k němu hojně se putuje, nejvíce v lednu na jméno Ježíš. Oltář sám z českého šedého a červeného mramoru provedl Fr. Lauermann r. 1776 za 60.000 zl. Sochy »na oltáři Ježíškově« vytvořil sochař Petr Prachner († 1807). O synu jeho Václavu viz str. 119. — Veliká kazatelna od dvorského truhláře Markusa z r. 1679 má obrázky od Cimbrechta.

Ještě něčím jest tento kostel pozoruhodný; jsou pod ním rozsáhlé krypty či katakomby, úplně zachované a do nedávna přístupné, i byla návštěva jejich věru zajímavá, nezapomenutelná. Malými okny padá tam něco světla. Vchod jest z jmenované kaple za oltářem v pravo; v široké chodbě od dlažby až ke klenbě jsou ve zdi sklípky a v nich rakve Karmelitánů (z let 1624—1784) a hraběte Zikmunda z Rheinsteinu a Tattenbachu, jenž byl jim dobrodincem. Dojem tu zvláštní, malý to obraz římských katakomb, ale ještě více dojímá pohled na patnáct dalších velikých sklepení, kde v rakvích, většinou otevřených, leží mrtvoly, mnohé ku podivu zachované. Třeba jest vůdce, bys nezabloudil v tom bludišti, a potřeba i dobrých nervův. — Zde r. 1725 byl pochován slavný lékař Jan Fr. Löw z Erlsfeldu.

A než opustíme tento chrám, ještě na chvíli se zastavme a poslechněme výborného znalce minulosti Dr. Zikmunda Wintra, co nám o sobě vypravuje: »Otec můj byl zvonik při třech pražských kostelích po sobě; a to u sv. Ducha, sv. Havla a naposled u P. Marie Vítězné pod Petřínem. Na věžích těchto tří chrámů vystupoval jsem nejdříve na veřejnost tím, že od svého dětství zvonival jsem skoro všem v osadě zemřelým umíráčkem. Velikého zvonu dlouho jsem neutáhl. Když pak r. 1871 otec mi zemřel, aby matka s námi 4 sirotky hned nebyla od chrámu a z chleba odpuzena, sám zastával jsem skoro celý rok pěta-

* Sošku tu Karmelitánům darovala r. 1628 kněžna Polyxena Lobkovicová; po vpádu Sasů r. 1631 nalezli ji pohozenu a značně porouchanou. Ulámané ručky přidělal mnich, ale že nebyl hodný, vždy zase upadly, až toho dovedl neznámý cizinec. (Jinak u Ekerta I. str. 246.) — Při obléhání francouzském r. 1742 chrám tento pranic neutrpěl; i věřilo se, že se to stalo mocí této sošky, jíž pak císařovna Marie Terezie sama ušila drahocenné roucho. — Jednou zloděj chtěl v noci uloupiti skvosty, ale jak se dotekl sošky, nemohl ani sebou hnouti; v úzkostech litoval svého úmyslu, a nabyv sil mohl odejíti; teprv umíraje se přiznal.

dvacetizlatovou službu svého nebožtíka otce. Tenkráte byl jsem už filosofem — a při tom zvoníkem u P. Marie Vítězné.« A já k tomu dodám, že bývalý zvoník stal se professorem v Rakovníku a od roku 1884 působí na akad. gymnasiu v Praze, maje od r. 1903 titul školního rady. Spisy Wintrovy jsou pravou ozdobou naší literatury a nanejvýš poučny pro poznání minulosti Prahy i všech českých měst. Co v knize naší z kulturní historie na mnohých místech roztroušeno a jen téměř naznačeno, najde tam čtenář líčeno s překvapující úplností a živostí.

Kde v předu do ulice v l. od sadu před kostelem jest dlouhé, prosté stavení býv. normální školy, nyní něm. ústavu učitelů, býval dům lutheránského kazatele a vedle »mezi domy k záduší sv. Vavřince náležitými a zahradou Skalovskou* obce malostranské« měl dům Bohuslav Griespek z Gryspachu,** jenž propadl polovici jmění. R. 1624 dům koupil don Martin de Hoef-Huerta, za mládí krejčí, pak voják, konečně jenerál a šlechtic, jenž u nás tak krutě prováděl protireformaci, že se říkalo: »Toť hůře než za Huerty«.*** Zemřel r. 1635 a pochován byl u sv. Ambrože v Hybern. ul. Huerta dům ten daroval Karmelitánům, jimž také se dostalo zahrady (od r. 1619 obecní) vedle domu Griespekova.

Na sev. od kostela se chodilo na hřbitov městského špitálu, talož. r. 1579 na býv. zahradě pod nynější Schönbornskou.

Tam za kostelem, na býv. hřbitově, potom klášterní zahradě stál kostel mylně zvaný sv. Jan Křt., správně Jana Husi† asi z r. 1560; nyní jsou tu č. 545-11 a 546-13 maj. fondu školního, německý ústav učitelek. (Dům kostelníkův za kostelem P. Marie jest bývalá poustevna, vystavěná r. 1659 nákladem hrab. Alžb. Opršťorfové.) Zde měli Luteráni němečtí (po vydání mandátu o svobodě náboženství r. 1609 od Rudolfa II.) modlitebnu, než si vystavěli vedle nový kostel sv. Trojice. Ale i vedle nich zůstával tu z dřívějška český farář utrakvistický. Kostelík ten r. 1623 Ferdinand II. daroval bratrstvu Francouzů, kteří si zde upravili kostel ke cti sv. Ludvíka, až po 5 letech odešli k sv. Linhartu-I. Opuštěný kostel r. 1628 za 550 zl. koupili Karmelitáni na rozšíření zahrady; dva zvony (Jana Husi a Jeronyma Praž.) z r. 1595 od Brikcího z Cimburka a z r. 1560 byly přelity a visí v chrámě nynějším.

Za císaře Josefa II. i tento klášter byl zrušen; jmění (přes 600.000 zl.) dáno náboženské matici, kostel stal se farním a na faru dána část kláštera se zahrádkou kněžím řádu maltezského,†† do budovy klášterní dány úřady a gymnasium. Rozsáhlá zahrada, jež se táhne až na Petřín a sousedí na jihu s Nebozízkem, na sev. se se zahradou Schönbornovou a výše Lobkovickou, od Josefa II. dána theologickému semináři náhradou za zahradu býv. jesuitskou, kde jest akademie Strakovská. V této semínářské zahradě má se stavěti nový theologický seminář. Vchod do ní jest uličkou proti ul. Novodvorské. Bývala tu vinice arcibiskupova, pak zahrada kapitulní, již i s pekárnou (nynější farou) král Vladislav II. r. 1474 dal panu Čeňku z Klinšteina.

* O té viz Jansa-Herain 138.

** O jeho otci Florianu viz str. 259. — Viz též Bílek str. 125 n.

*** Byl to surový žoldnéř, jenž olupoval obyvatelstvo i okrádal nestoudně komoru císařskou; teprv po smrti jeho r. 1637 kněz jeden objevil jeho podvody. Povýšen byv r. 1628 do stavu panského s přídomkem z Velhartic, oženil se s ovdovělou vévodkyní multánskou. V dějinách zůstává jedním z největších škůdců země České.

† V listině svrchu (str. 550.) zde uvedené z r. 1613: »kostelík na novém krchově, jenž slove u mistra Jana Husi, kterýž nijakž beze škody a naříkání mnohých, jichžto přátel těla mrtvá tu pohřbena leží, rozšířen býti nemohl.«

†† Z kněží zdejších jmenován budiž historický spisovatel Josef Hamršmíd, zde ustanovený kaplanem r. 1890.

V prosté, dlouhé budově školní vraty jižními se vchází na prostranné nádvoří kde v l. stojí zádušní domek č. 552-1, v pr. jest archiv map katastrálních pro král. České a evidence katastru daně pozemkové v části rozsáhlé budovy, v níž jest malostranské německé gymnasium č. 529-5. Vzadu po širokém schodišti jest příchod k novější, veliké budově č. 535-3, kde jsou školy české i německé chlapecké i dívčí. Ředitelem české školy dívčí jest K. Steinich. Druhými vraty z ul. Karmelitské jest příchod do německého ústavu pro vzdělání učitelů (528-7, kde od roku 1840 byla normální škola; viz dále č. 19 n.) v budově přední a do německého gymnasia v budově nádvorní.

Sem r. 1845 do »parvy« t. j. první třídy gymnasijní vstoupil Jan Neruda, ale vedle pěkných známek dostal na konci roku dvojku z latiny. Uvádím dále jeho slova, z nichž mladší poznají, jak tehdy slavnostně se končil školní rok na gymnasiích. »Jsme v prostranné, dlouhé, avšak nízké gymnasijní kapli. Hustá řada jasných oken osvětluje steré hlavy žákovské, vyčnívající z dlouhých dvou řad žlutých lavic, rozsazené podle tříd od malého, hloupě se na svět dívajícího parvisty s bílým krejzlíkem (límcem) a krátkými spodky, až do pyšného rhetora t. j. žáka VI. tř. v ošumělém fraku (VII. a VIII. tehdy byly zvláštní již »filosofií«).

Poblíž prostého oltáře sedí veškeří professoři gymnasia, vážné, obstarožné postavy, při nichž mně nebylo nic jiného komické, než že jsem je co »parvista« dlouho a dlouho rozeznati nedovedl. Zdálo se mi, že ke gymnasijnímu professoru není zapotřebí než tlustého, obstarožného pána s červeným obličejem, ostatní zvláštnosti mně byly věcí vedlejší.

Je právě slavnost veřejného předčítání známek. Začala již. S potaženého červeným suknem stolce má první premiant z poesie t. j. V. tř. nějakou německou řeč; nerozumím ji, ale jest zajisté velmi pohnutlivá, neboť pro samé pohnutí poeta nemůže náhle dál. Bubny víří a náš professor vystoupí, aby četl známky parvistů. Jmenuje prvního premianta, hošík svátečně oděný vstane a jde ke stolu, u kterého sedí pan prefekt (ředitel). Bubny zase zavíří, pan prefekt klepe hošíkovi na tvář a podává mu pěkně vázanou knihu, pan professor se usmívá, odkašle a jmenuje premianta druhého. Závidím těm hochům. Nyní se čtou ostatní jména v pořádku abecedním (a každému se čtou na hlas jeho všechny známky). Rozechvění se mne zmocňuje — přechází v strach. Osudný okamžik je blíž a blíž — jakoby elektrická rána projede mne v tom hlasné: Joannes Neruda, exemptus a didactro (osvobozen od školného). Dva eminence již mám — e lingua latina (z jazyka latinského) secundam (dvojku). Jako hromem omráčen sklesl jsem na lavici, ostatních svých eminencí jsem neslyšel. Neslyšel jsem víření bubnů, neviděl již ničeho. Když bylo po všem, vystrkali mne pitomého ven a do školy, kde nám vysvědčení rozdali.«

Však tehdy s jednou nedostatečnou žák postoupiti mohl do vyšší třídy, a tak i Neruda dostal se do druhé třídy a v ní z latiny již dostal »dobrou«.

V sousedství kostela do ulice č. 381-15 u Ramhofských v 18. stol. měl Jos. Macák z Ottenburgu, r. 1795 koupil zlatník Ferd. Delorme.

Druhý dům 378-17 tři lístky jetelové (maj ryt. Claner v. Engelshofen) jest býv. svrchu uvedený špitál zvaný »Petřín«, na jehož hřbitově býval kostelík Husův. Dům ten r. 1547 skonfiskován byl Burianu Medkovi z Valdeka; odúmrtím později stal se majetkem Rudolfa II., jenž jej obci malostranské postoupil r. 1599 na špitál; i ten r. 1620 obci zabaven a dán r. 1626 Mat. Zablatskému z Libenthalu, hejtmanu hradu pražského. Ale po 30 letech opět tu byl špitál, až r. 1660 zřízen byl nový v Říční ul. v č. 440-6. Při stavbě budovy jesuitské na Malostr. nám. nějakou dobu zde byla škola od sv. Václava; proto pak říkali »stará škola«; ke konci 17. stol. byl tu dům krejčího Brandla, otce slavného malíře. R. 1704 přestavěn dům v nyn. krásnou barokovou budovu s malebnými vikýři od komorního rady Bořka; pak dům měl pán »von Žabský«, od r. 1774 cís. rada Jan Kašpar von Sallaba.

Č. 377-19 jest erární dům býv. půjčovna, nyní tu jest technický odbor c. k. místodržitelství a hydrografické oddělení zemské. Sem nejprve r. 1747 uvedeny byly

Anglické panny (viz str. 426.) koupivše dům od hrab. Adama V. Lažanského;* měly tu ústav vychovávací »Conservatorium« a v nádvoří kapli P. Marie Bolestné. Když pak r. 1782 se odstěhovaly do Josefské ul., sem dáno gymnasium a vzorná či normální škola (k. k. Musterhauptschule). Tato roku 1775 zřízena byla v býv. jesuitském domě (nyní část místodržitelství do Thun. ul.), roku 1784 dána sem. Ředitelem nových normálních škol byl známý Ferd. Kindermann ze Schulsteinu, pak r. 1790 Václ. Leonhard, po něm Alex. Pařízek z Klatov. R. 1777 po Čechách zrušeno bylo ze 34 gymnasií jesuitských a piaristských 19 a proměněno v normální školy, jež všecky se řídily touto normální školou, kde se učila mládež, ale vychovávali i učitelé. Při škole byla i botanická zahrada, v níž se pěstovaly rostliny kuchyňské, obilí, byliny jedovaté, stromy i réva. Také tu byla industriální skola dívčí, kde se učilo pletení, šití, předení a j. Ale všecky tyto školy přeneseny byly asi r. 1840 do býv. kláštera Karmelitánů. — Prvním ředitelem české školy zdejší byl znamenitý vychovatel Štěpán Bačkora, jenž r. 1845 založil časopis Budečskou zahradu (první pro mládež) a sepsal první samostatnou českou čítanku pro školy obecné; také jeho bratr Josef, učitel při první české hlavní škole, byl zasloužilý spisovatel.

Mnohem menší jest 375-21 u zlaté koruny (maj. c. kr. komorního eráru), kde r. 1835 byl c. k. vrchní stavební úřad. Dům ten r. 1598 koupil Mikuláš Reichl, saský diplomatický agent; od jeho vdovy měl jej Jan Adam Čejka z Olbramovic, horlivý katolík za protireformace, r. 1622 Karel Fontana. Jeho vdova Sabina roz. Lochnerová jej postoupila Ign. Bohumíru z Haunonu; potom dům koupil Petr Bidrman.

Č. 374-23 dva praporečníci (či u dvou fendrychů) s deskou Douchovou odhalenou 8. října 1899. Zde totiž se narodil r. 1810 Fr. Doucha, výborný spisovatel pro mládež i dospělé, jenž později nemocen jsa žil nuzně,** až nalezl útulek v klášteře sv. Jakuba a zemřel r. 1884 u Milosrdných. Dům ten dříve měl malíř Bartol. Mates, jehož dcera jej prodala r. 1623.



Nadvoří býv. domu Vrtbovského v Karmelitské ul.

V nároží tržiště č. 373 25 jest býv. palác Vrtbovský, pak stavební ředitelství staré.*** Dříve tu bývaly dva domy, z nichž jeden od r. 1591 měl cís. stavitel a oprávce Karlova Týna Oldř. Austali. Od jeho dědiců, dcery a zetě Šimona Fucha z Fuchýšova, dům koupil roku 1598 Eliáš Šmidgrabner z Lusteneku, bývalý král. důchodní, jenž

* Dříve tu bývaly tři domy, z nichž jeden »vedle nového špitálu« r. 1590 měl Jakub Hok z Hoku, pak Kašpar Melichar ze Žerotina, který koupil i druhé dva.

** Vrchlický vypravoval, že viděl Douchu po Praze choditi v šatě velmi obnošeném a jednou že plakáty nárožní řezal, aby je prodal. — Kovovou desku dle nákresu inž. Ot. Materny ulil V. Sviták v Karlíně. O Douchovi viz Jakub Malý, Osvěta 1885.

*** Nyní jest majitelem soudní praesident Wokaun a jiných 17 dědicův. — Na počátku 19. století byla majitelkou Anna Kostmayerová, roz. Mayerová, jež závětí r. 1810 ustanovila úroky z domu toho na denní příspěvek po 7 kr. nejstarším chovancům chorobince na Karlově. Více o domě viz Jansa-Herain č. 56.

r. 1623 odsouzen byl polovice jmění, r. 1675 Sezima z Vrtby. Druhý dům měl Kryštof Želinský ze Sebuzína, pak Kryštof Harant z Polžic (viz str. 213. n.), po němž r. 1627 jej koupil hrabě z Vrtby; r. 1799 lékař a professor Jos. Mayer. V nádvoří u vchodu do bývalé vinice jest portál se sochami Mat. Brauna, tvůrce znamenitého sousoší sv. Luitgardy na mostě. Atlas drží zeměkouli, na pr. jest socha Bohatství s penězi, v l. Hojnosti s ovocem. Viz obr. str. 554. Kamenná koule Atlantova asi 8 centů



Ze zahrady býv. domu Vrtbovského v Karmelitské ul.

těžká roku 1903 byla nahrazena lehčí »rabicovou« (směs to vápna kufštejnského a cementu); v dubnu t. r. pod dozorem Poppovým sochy opravil sochař Ducháček. V nádvorní staré budově ve verandě před vinným sklepem jsou dvě sochy; do rozkošné zahrady vede dvoje obrovské schodiště. Na kraji terasy jsou dobře zachované sochy (Diana, Apollo, Ganymedes, Mars, Juppiter, Mercurius a Vulkán) a mnoho velikých vás, jež však, jsouce z pískovce měkkého, dosti již utrpěly. Výše v sousedství zahrady Schönbornovy jest zděný výstupek pro rozhled a na jeho stěně skulptury vodních božstev. Vše okazuje bývalou nádheru panských zahrad pražských. Viz obr. str. 555.

Ještě více do Tržiště hledí č. 372-27 modrý lev či na kovárně; jest tu dosud kovárna a nad ní na dlouhém balkoně s ozdobnou mříží obrázek řemesla toho se týkající.

Však proč posud nikde zde se nezmiňuji o době nejstarší jako jinde? Celé toto místo bývalo za starými hradbami, jež tu se táhly od Břetislavovy ul. po Tržišti dolů a i dále rovně tím směrem, takže nyn. Prokopská ul. a Maltéz. nám. byly ještě mimo město ohrazené. Byla tu k nyn. Smíchovu ves či předměstí Újezd (v. t.). Baštu starých hradeb (čtverhrannou věž) viděti při zadní části domu Stüdlova č. 271-2 n. na Malostran. nám. a druhou s Maltézského nám. za domem č. 478-13.

Roh Tržiště druhý a první v úzkém konci této ul. jest malý dům č. 301-29 ořechový strom, vystavěný r. 1695 od jakéhosi Nussbauma (odtud jméno a znak na domě) na části býv. hradeb.

V této uličce r. 1611 krvavě bojovalo vojsko stavovské se žoldnéři Pasovskými, kteří tehdy dne 15. února po Petříně dostali se na Újezd.

Zvláštního tvaru jest domek s nizoučkým patrem č. 516-31 maj. druhdy obce,* nyní dědiců Tomsových (jako soused. č. 267 [zde 33 n.], o němž viz Malostr. nám. [6 n.] kde i o č. 268 5 zde 30 n.). Jest to zbytek bývalé brány Újezdské, zbořené r. 1727 V krámě řeznickém viděti ohromnou tlouštku zdi; vedle, kde jest výklenek deštníkářův, bývaly schody, dále místo krámku hokynářského strážnice. Viz obr. str. 558.

Brána ta na protější straně vnikala do domku č. 300-28, jak posud viděti z pozdější stavby; tam u brány v 15. stol. býval obecní »privet«, až r. 1472 konšelé místo darovali Jakubu Nárožníkovi k nákladnickému domu jeho v rynku (č. 268.), aby si tu vystavěl pivovar (braxatorium); odtud vysvětlíš si názvy toho domku Býv. Újezdská brána, Pivovarek i Häusel. Pivovar ten Pavel Michna z Vacínova vyměnil s obcí za mlýn Huť v nyn. Všehrdově ul., jehož potřeboval k sousednímu paláci svému, kde jest nyní Zbrojnice. A po zboření brány** r. 1727 dán sem od obce staroměstské lat. nápis: Anno quo a magistratu Veteris Urbis Pragenae ex vetusta hic stante porta Ugesdensi situs iste pro lubitu innovatus est. Dle Schallera majitel domu vždy musí se zavázati, že nápis ten udrží. (Viz Jansa-Herain, str. 27 n.) Nápis ten jest posud naproti řeznickému krámu.

Vracíme se k jihu. Č. 299-26 dům vedle bývalého můstku přes příkop u brány; odtud jméno u bílého mostu; ovšem na domě vymalován most Karlův se sochou sv. Jana Nep., poněvadž se zapomnělo na původní význam toho názvu. Místo to r. 1480 konšelé dali Jakubovi majiteli domu nyní zboř. č. 269 na nám., a ten si tu domek vystavěl se štítovým průčelím, jež viděti již u Sadelera r. 1606.

Vedle v nyn. průlomu s této strany býval za domem u Klíčů (č. 270 na nám.) průchodní dům č. 298 s velikými renaissančními štíty t. zv. u Goliáše či u divého muže. Dům ten zvěčněn pěkným článkem B. Spiesse ve Květech 1902. Viz vyobr. naše str. 559., kde viděti jest tento mohutný dům v předu v pr.; v l. býval úzký domeček, zadní část domu č. 270 na náměstí, třetí jest dům u bílého mostu č. 26. V 16. stol. byl tu sládek Vavř. Waldmann, a po něm se říkalo u lesního nebo divého muže, z něhož pak udělali Goliáše (Z rodu jeho Zuzana Waldmannová r. 1741 koupila č. 299.) R. 1629 dům koupil primas Jan Čáp, jenž dostal od kníž. Lichtenšteina r. 1623 vinici druhdy proboštskou Pathanky zvanou po emigrantu měšťanu novoměstském Jiřím Rozýnovi z Javorníku. R. 1657 dům koupil nákladník piv Ferd. Lederer, tchán malíře Kristiana Schröttra, u něhož se učil Petr Brandl.

* Vzniklť na místě brány, jež byla obce staroměstské, a proto naň byl dán znak obecní.

** To byla nejstarší brána Újezdská v hradbách z polovice 13. století, později se stala zbytečnou, když Karel IV. vystavěl nové hradby dále k jihu, po Petříně dolů na kraj nyn. Smíchova; a tam postavena byla nová brána Újezdská či Kartouzská.

Jižní roh Prokopské ul. jest 376-20 u sv. Prokopa či bálový dům lépe míčovná i zlatý pštros, nyní hotel Garni; o něm viz Prokopská ul. Vedle č. 379-18 dům Thunovský z r. 1747, druhdy hostinec u černého lva, potom přezvaný po slavném vojevůdci arcivévodovi Karlu. Maj. Zdeněk hrabě Thun Hohenstein, gen. ředitel Hypoth. banky.

Č. 380-16 (býv. průch.) maj. hrab. Jana B. Harbuval-Chamaré, jako domu zadního na Maltéz. nám., v 18. stol. ryt. Frant. a pak Jos. a Jana Turby; před tím dům slul veliký »Musconský« po majiteli. (Viz Maltéz. nám.)

Č. 382-14 u Ježíška maj. svob. p. K. Brand de Santa Lucia; r 1779 dům ten zdědila Leop. hrab. Šporková rozená von Regas po babičce Leop. z Klenové roz. ze Schaumburgu.

Naproti kostelu stojí č. 383-12 u Textorů po majiteli Janu Textorovi, po němž dům zdědila dcera Marie provdaná za ryt. Turbu.

Č. 384-10 zlatý pluh i tři stříbrné hvězdy s obrazem P. Marie; do nedávna maj. kníže Rohan-Rochefort, dříve advokát Frant. Levinský z Levína. Dům v nyn. podobě jest asi z r. 1660 od Santina de Bossi, jenž jej r. 1673 odkázal svému synu Dominiku. Santin de Bossi, po Melicharu Meerovi cís. stavitel, jako jiní Vlaši v Praze byl horkokrevný; jednou zabil úředníka hrab. Václava z Vacínova, ale vojenský velitel v Praze hrab. Colloredo ho nevydal na soud, protože ho potřeboval ke stavbě hradeb. (Jansa-Herain 21.) Také syn jeho Dominik byl stavitelem.

Veliký dům nárožní u Harantovy ul. a na Malt. nám. 386-8 jest Rohanský dům, maj. kníže Rohan-Rochefort. Zde v 15. stol. býval dům Mark. Oremusové s velikou sladovnou vzadu. — Potom dva domy tu vznikly; zadní koupil hrabě Jan V. Černín z Chudenic r. 1792, přední r. 1787 od dědiců hrab. Morzina za 17.000 zl. a oba přestavbou spojil.

Daleko ustupuje druhý roh, dům 387-6 druhdy hrab. Nostic-Rienecka, nyní fondu c. k. místodržitelské tiskárny, jež má tu místnosti; zde vychází Prager Zeitung, Prager Abendblatt a Pražské noviny, dříve Pražský Denník. Jeho redaktorem dlouho byl Josef Svátek (1835—1897), znamenitý znalec doby rudolfinské, romanopisec a spisovatel důležitých a poučných děl o Praze.

V 15. stol. tu stával Žežhulovský dům, a nyn. Harantova ul. slula na Zábláti. Když r. 1420 vypálen byl sousední klášter sv. Maří Magd., nyn. četnické kasárny (č. 388), shořel i tento dům a dlouho byl poustkou.

Na místě kláštera dle Kosmy býval dům bohatého Žida Jakuba, jenž synagogu proměnil v kapli, ale r. 1124 se vrátil k Židovství a zničiv oltář, sv. ostatky zahodil do kalu. Za to byl uvězněn, a majetek jeho zabaven; kromě toho Židé složili 3000 liber stříbra a 100 liber zlata, aby jej vyplatili od smrti. — Redel ve svém popise má kapli, jež tu stávala r. 1710 vedle kostela, za onu původní Jakubovu.

Kostel sv. Maří Magd. a klášter Bílých Paní či Magdalenitek se uvádí tu r. 1329, ale zanikl r. 1420; zahrada od obce dána Jeron. Šrolovi (viz Celetná ul. č. 561 18.), teprv Ferdinand I. dům tu koupil od lékaře Carchesia a nabídl Jesuitům; ti pak r. 1604 přenechali vše Dominikánům (přišlým od sv. Anežky), kteří přikoupili 3 domy, z nichž jeden veliký Pernštýnský,* po r. 1616 nově vystavěli klášter** a v l. 1656

* Jiný dům tu r. 1601 měl Herkules de Nova, r. 1613 Jiří Emerich ze Švamberka, r. 1630 Alex. Jošt Haugwic z Biskupic, pak Vratislav z Pernšteina; jeho sestra r. 1644 darovala dům své služebné Trebonii Praxové spolu s druhým domem, který Haugvic koupil r. 1622 od Melchiora Kobera, a ten r. 1603 od Jana Jiřího Dyrynka z Rottenberka, který téhož roku zde od obce koupil staveniště. Tento Dyrynk měl lékárnu v Mostecké ul., r. 1619 byl konšelem a po smrti své odsouzen byl všeho jmění.

** R. 1621 ve prospěch kláštera sv. Maří Magd. zbořen tu byl dům perníkáře Pavla Kantora, jenž náhradou dostal dům za Týnem proti kůru kostela sv. Jakuba »u tří kuchyň«, zabavený Jindř. Vavř. hraběti z Gutenštejna. — Dominikáni zdejší r. 1622 dostali zabavené statky po Janu Helvíku z Felzova a po Václ. Heníku Kamejkovi z Pokratic; dostali též po měšťanu Ondř. Rygerovi dům na Újezdě u Petržilků řečený, vedle Zlaté boty na rohu ležící.



Zbytky starobylé brány v Karmelitské ul.

až 1686 nový kostel, jenž byl z největších a nejnádhernějších v Praze; pomohl jim hlavně Václav Michna z Vacinova, syn majitele Zbrojnice Pavla Michny, a když zemřel r. 1667, dle jeho vůle jeho dědici byli povinni dostavěti kostel.

Stavěli jej František Carrati a Jan de Capauli, jen menší část dokončil Kryštof Dienzenhofer. Zde také Kryštof Dienzenhofer byl pochován r. 1722, jakož i pak syn Ignác Kilián; kosti jejich nejspíše posud zde odpočívají. Rovněž zde pochován byl Pavel Michna.

R. 1783 tento klášter byl zrušen a mniši rozesláni do jiných klášterův. Část kláštera zadní (do ul. Novodvorské) koupil měšťan Šimon Král, bývalou kapli s přilehlým domem č. 387 měšťan Ant. Zimmermann r. 1787 za 2510 zl., ostatek (priorát a obrovský kostel) Jakub Schoffo za 9000 zl. Ten tu měl skladiště cukrovaru zbraslavského a bylo tu časem (r. 1813) i divadlo.

Tehdy bydlila v domě proslulá zpěvačka Laura se svým manželem, také hercem, ale hrozně žárlivým. Manžel domníval se, že Laura zamýšlí ho opustiti s jakýmsi hrabětem, a jednou v šíleném vzteku ji zabil a hlavu uříznuv, poslal onomu hraběti. Sám pak navždy zmizel. Od té doby prý o půlnoci chodívala bezhlavá postava po chodbách této rozsáhlé budovy.

Potom r. 1791 dům za 24.000 zl. prodán poště, jež tu byla do roku 1849; v l. 1853 a 1854 budova přestavěna a od r. 1855 jsou tu četnické kasárny a c. k. velitelství zemské obrany.

Ze zrušené lodi kostelní učiněno zasklené nádvoří, do něhož světlo padá jen širokou osmistrannou lucernou; uvnitř jest trojí poschodí pavlačí a proti vchodu rozsáhlé schodiště. Nad ním štukový erb.

»Všechny návrhy o upravení Malé Strany v konkursu král. hl. m. Prahy cenou poctěné zachovávají tuto budovu, ač jest položena do nejužšího místa ulice Karmelitské. Avšak dobrá vůle všecko zmůže, a té děkujeme, že zejména v projektu arch. Kříženeckého správně regulována protější strana ulice, zejména pak bezcenné, ba architektonicky přímo ohavné domy č. 401, 400, 399, 398, 397, 396, 391, 390, 389, ano i částečně kasárnám podobná budova německých učilišť č. 528. Tím pěkný vzhled této nejživější komunikační třídy malostranské nikterak neutrpí, ba i na vzhledu svém získá. Jest pak žádoucno, aby při úpravě tak dalekosáhlé byla zajímavá tato budova uvolněna i směrem ku blízké Zbrojnici, a jest zejména uvolnění severní části této vysoce cenné budovy energickým regulováním bezcenných, později sem přistavěných budov a sice č. 451, 452, částečně i 453 velice

žádoucí. Docílí se tím i nutného přerušení a oživení táhlé, délkou svou skoro až unavující ulice Újezdské a Karmelitské.« (Jeřábek, Rozhledy XII. str. 1273.)

A ještě malounko o četnictvu či žandarmerii (z franc. gens d' armes), jež v letech padesátých byla postrachem obyvatelstva, ba i úřednictva. Toto policejně-vojenské zřízení vzalo počátek ve Francii a k nám přišlo r. 1850; v Praze ubytováni byli nejprve v části nynější staroměstské radnice (v domě bývalém »u kohouta«). Tam zůstali do r. 1855, kdy dostali jmenovanou budovu zdejší; od té doby jest zde četnické zemské velitelství.

Poznali jsme v této ulici zvláštní ráz Malé Strany — hojnost palácův a domů šlechtických. Usazovali se tu páni, když na Hradčanech sídlel král, ale stavěli si tu i v době největšího úpadku v 17. a 18. století Nosticové, Thunové, Morzinové, Buquoiové, Schönbornové, Lobkovicové, Valdšteinové.

Důchodům městským na újmu byly tyto domy panské,* zvané deskovými, že byly zapsány v dskách zemských a ne knihách městských; osvobozeny byly od berní městských, jako též stály přímo pod soudem zemským. Proto také úřadu městskému nenáleželo právo nad osobami pánů nebo zemanů tu bydlících, a zle se vedlo rychtáři městskému, sáhl-li na šlechtice. Tak r. 1533 písař rychtářův se opovážil zatknouti pana Albrechta z Gutštejna; za to nejdříve konšelé, aby měli pokoj od šlechtice, zavřeli písaře a složili s úřadu, a ještě »pro svou všetečnost« musil jíti »do kázně« na Hradčany. Do panského domu rychtář nesměl ani se zatykacím listem; zajímavě více o tom píše Zd. Winter, Kultur. obr. II. 32 n.

O jednom z bývalých paláců malostranských Karel Chalupa ve své knížce »Ze staré Prahy« vypravuje tuto pověst: Jednou večerem kterousi ulicí malostranskou kráčel venkovský rytíř Jan Lhoták ze Lhoty, jenž do Prahy přišel hledat si služby u dvora. Spatřiv vinárničku v domku při starém paláci vešel a při víně seznámil se s krásnou sklepnicí Jaromírou. Zamiloval si ji v krátce, slíbil jí i ruku svou a když odešla do sklepa, ze svévole šel za ní; ale světlo mu zhaslo, tápal ve tmě se schodů do schodů, až dostal se do kaple v paláci. Tam při oltáři stála Jaromíra v rouchu knížecím i vážné tam byly postavy osob vznešených a kněz, aby manželstvím spojil Jaromíru s rytířem. Ale Jan zděsiv se tím vším a boje se, že upadl do moci zlých duchů, zpět utikal do chodby, jíž přišel, a s hrůzou za sebou slyšel hlas: »Běda, opět nám čekati jest 500 let« a palác i kaple s lomozem se řítily. Však přec šťastně unikl. — Bydlívala tam prý před věky pyšná šlechtična, která na veliký zármutek svého otce nechtěla se vdáti a několikrát od samého oltáře ženichovi utekla. Když umřela, souzeno duši její jen tehdy nabýti pokoje, jestliže mládenec za ženu si ji vyvolí a s ní se dá oddati v kapli paláce, odkud ona ženichům utíkala.



Býv. dům u Goliáše v Karmelitské ulici.

* Podobně bylo u duchovenstva; viz pozn. na str. 15.; domy pod pravomocí městskou sluly šosovní.

Karoliny Světlé ul. I., jméno toto dostala teprv r. 1898; tak opět nebylo vyhověno usnesení městské rady, aby jména ulic měněna nebyla. Zde omluvou bylo, že v této ulici se narodila ona slavná spisovatelka a že předešlé jméno Poštovská nebylo tak staré; jméno to vzniklo tím, že tudy — nábřeží tehdy nebylo — z Malé Strany jezdila pošta do Vídně, jak uslyšíme i při ul. Křemencové.

Karolina Světlá vlastně Johanna Rottová nár. 24. února 1830 v č. 284-26, sestra Žofie Podlipské, r. 1852 se provdala za prof. Petra Mužáka a bydlila s ním v býv. klášteře sv. Anny, pak »u černé růže« na Příkopě a nejdéle ve Smečkách »u města Paříže«, kde napsala nejvíce svých děl. Podpisovala se Světlá po vsi Světlé pod Ještědem, odkud pocházel její muž a kde od r. 1853 bývala na letním bytě (později v nedalekých Dolních Pasekách). Srdce její vřele bilo pro národ náš a zvláště pro Prahu, »tu Prahu s šedými památníky veliké naší minulosti, s šerými zákoutími, pověstmi opředenými, pro něž Prahu miluje všechen český lid«. Od r. 1858 působila literárně, a cenných spisů jejích jest dlouhá řada. Zemřela 7. září 1899 v domě (č. 38) nárožním Karlova nám. a Ječné ul.; o ní tehdy napsal M. A. Šimáček: »Veliká duše od nás odlétla, duše ryze česká, hořící svatou láskou k národu, z něhož vyšla.« R. 1903 tělo její přeneseno bylo do nové hrobky, Olšany VIII. č. 8 skoro uprostřed.

Pro dřívější jméno »Poštovská« vzpomeneme zde **o poště** vůbec. Zřízení toto, bez něhož nyní si život nedovedeme ani pomysliti, počalo již za starověku u Peršanův v 6. stol. před Kr. a Římanů (t. zv. cursus publicus), ovšem k účelům jen vládním. Zmatky při stěhování národů však i tento obor úplně zničily. — Za středověku* zase panovníci měli podobné spojení, a u nás Tomek uvádí i jména poslů královských, jakož i posly úřadu arcibiskupského; též kláštery i university mívaly své posly. Dopisy osob jiných se posílaly posly soukromými, záhy však obchodníci pražští si vydržovali zvláštní posly; že i řezníci a jiní, když častěji byli na cestách, nosívali zprávy písemné, víme z některých zmínek. Pravidelně přicházeli do Prahy poslové jednou týdně již v polovici 14. stol. Když za Karla IV. Praha byla sídelním městem říše Římskoněmecké, bylo i pravidelné spojení poštovní nejen s úřady krajskými, nýbrž i se všemi předními městy v Evropě. Za bouří husitských ovšem toto rozsáhlé spojení poštovní zašlo.

Poštu státní jízdnou, stálou u nás zavedl Ferdinand I.; dvorním jeho poštmistrem ve Vídni byl Ant. z Thurn-Taxisu, jenž na čas povolán byl do Prahy, a stal se »nejvyšším poštmistrem« všech zemí Habsburských; v Praze poštmistrem byl jeho strýc Ambrož z Thurn-Taxisu od r. 1527. Poslové byli zprvu jízdní t. zv. kurýři; mimo oblek dostávali měsíčně 2 zl. 40 kr. Za Maxmiliána II. státní poštmistři obstarávali též dopravu listů soukromých; za Rudolfa II. počala pošta za poplatek dopravovati také osoby.

Tehdy sídlem poštovního úřadu byl dům u tří hvězd na Malostr. nám. č. 37-24, kde jest nyní Petzoldova restaurace; odtud vyjížděla týdenní »dvorská« pošta Italská přes Benátky do Říma, Říšská přes Drážďany do Hamburka (od r. 1603) a přes Plzeň do Augšburku a do Bruselu, mimo to pošta Vídeňská, Brněnská a Vratislavská.

R. 1623 od Jana Jak. Magni nejvyšší dvorské poštmistrovství koupil Jan Kryštof z Paaru, jenž po roce dostal dědičné nejvyšší poštmistrovství u nás i v Uhrách a později i v ostatních zemích rakouských; od té doby nejstarší z toho rodu se psal »nejvyšší dědičný poštmistr.« R. 1720 Karel Josef z Paaru nejvyšší poštmistrovství postoupil dvorské komoře, ale i pak rodu zůstal titul »nejv. dvorský a generální dědičných zemí poštmistr«. Knížecí rod ten drží Bechyni, Kardaš. Řečici a j.

R. 1638 zavedena byla do Vratislavě pošta pěší; posel »běžel« z Prahy do Nimburka, druhý pak z Nimburka do Bydžova, třetí do Náchoda, čtvrtý do Kladska, pátý do Frankenšteinu, šestý do Vratislavě; doba odchodu i příchodu na stanicích se poznamenávala na

* Viz J. Čermák, Vývoj zřízení poštovního za středověku. Program gymn. Olomouc 1896.; Svátek Obrazy z Kult. dějin I. 163. nebo týž »K dějinám poštovnictví v Čechách,« Zl. Praha 1886.

zvláštní arch. — Pro bezpečnost u silnic musily se tehdy vysekávati lesy na dostřel; byloť u nás mnoho »Petrovských«, hlavně propuštěných žoldnéřův.

V 17. stol. pošta přesídlila na Maltez. nám. č. 480-8, kde posud se říká Stará pošta. R. 1628 poštmistrem v král. Českém se uvádí Ferd. Pruker z Grüneburku, jenž koupil domek a zahrádku na Újezdě od emigranta Martina Šerkla, dvorského lékárníka.

R. 1721 z Prahy jezdila dvakrát týdně pošta Saská (přes Velvary a Ústí do Drážďan), Slezská (přes Nimburk, Hradec Kr., Náchod do Vratislavě), Vídeňská (Jesenice, Votice, Tábor, Jindř. Hradec) a »Říšská« (Zdice, Rokycany, Plzeň — odtud jedna do Chebu, druhá do Řezna.)

R. 1723 pošta přesídlila do domu č. 482-5 v Lázeňské ul. I víme na př. z r. 1829, že v neděli o 5. hod. ranní a ve čtvrtek v 8. hod. ráno přijížděla pošta Říšská a Slezská, v úterý a v sobotu dopoledne Vídeňská, odpoledne Drážďanská; odjížděla pak v neděli a ve čtvrtek Slezská, ve středu ráno a v sobotu večer pošta do Vídně, Norimberka a do Drážďan.

Po 20 letech (r. 1742) poštovní úřad dán do paláce Lichtenštejnského, kde jest nyní zemské vojenské velitelství. Tehdy tři poslíčkové (jeden pro Staré město, druhý pro Nové, třetí pro Malou Stranu a Hradčany) dostačovali celému městu! Pro sbírání listů byly »malé pošty« v č. 926 v Dlouhé tř. a na Václav. nám. v č. 823-43; r. 1782 zřízena v Celetné ul. v č. 559-14 (viz str. 102) pošta soukromá, po 10 letech sestátněna a přenesená do č. 598-11 (viz str. 103.).

Jízdní kurýři přestali r. 1750, kdy opět začala doprava vozem t. zv. diligencí mezi Prahou a Vídní a to denně; tehdy na silnicích byly sázeny kameny »milníky«, protože se platilo od psaní dle vzdálenosti.* Aby se zamezilo dopravování listů osobami soukromými, v branách městských dozorci pilně prohlíželi vozy.

R. 1792 hlavní pošta přesídlila do zrušeného kláštera Dominikánského (kde jsou nyní kasárny četnické) koupeného za 24.000 zl. Odtud však byla přenesena do býv. Hybernského kláštera na Josefské nám., odkud přešla r. 1869 do bývalé abaldy na rohu ul. Bredovské a Jindřišské. Viz str. 76. (I v tom viděti jest úpadek Malé Strany!)

Kde ulice tato začíná u Ferdin. tř. (viz plánek str. 187.), dlouho byly příkopy u brány sv. Štěpána, z níž oblouk tu viděti bylo do r. 1794, kdy byl stržen. A na nádvoří budovy policejní posud stojí věž, zbytek bývalého opevnění staroměstského; měla býti již zbořena, ale na prosby přátel staré Prahy bude obnovena nákladem 8000 K.

Kterak příkop městský později vypadal, slyšeli jsme již na př. na str. 186.; o tomto místě čteme, že r. 1538 apotekář u anděla Šimon z Tišňova žádal, aby mu k vysázení zahrady bylo dopřáno místa zde v příkopě. Tu páni úředníci sem učinili »výchoz« a shledali tu mnoho »nečistot, kteréž k veliké toho města potupě a škodě jsou«. —

Č. 315-3 a 1019-5 stojí na místě býv. kostela sv. Štěpána menšího, jakž slul na rozdíl od kostela v Štěpánské ul.-II.; že byl na samém kraji města nad příkopem městským, říkali též u sv. Štěpána ve zdi. I zde při kostele byl hřbitov, při nynější ul. Krocínově stodola a zahrada.

Kostel ten asi ze 13. stol. byl již r. 1310 farním; podací právo do r. 1380 náleželo klášteru postoloprtskému, pak králi. Husitské války zpustošily i tento kostel, jenž potom od Rečka r. 1439 byl opraven. Byla to menší, skoro pravidelně čtverhranná budova románská; u kostela stála zvonice.

Mnoho kostel utrpěl požárem r. 1590; rok potom zde pochoval malíř Matěj Hutský z Křivoklátu (viz str. 314.) manželku Salomenu a nedlouho potom i sám tu byl pohřben. R. 1593 na stropě vymalován byl erb Jakuba Granovského z Granova;

* Platilo se zprvu od psaní 3 kr. za míli, přes hranice 5 kr., po válce třicetileté za každý list 8 kr., od zásilky poštovní za každou libru 18 kr. za každou stanici.

tento držitel Vršovic byl pravnuk onoho Jakuba Granovského, o němž jsme slyšeli v Celetné ul. č. 34 n., a mnohá nadání učinil tomuto kostelu. Více o rodině ještě uslyšíme při Týně č. 640-2. Zde byla i hrobka slavného primatora Krocína* z Drahobejle (po němž sousední ulice pojmenována Krocínovou) a pánů Teyflů, po nichž posud se nazývá známý »Taiflhaus či Täublův dům.«

Od r. 1624 byli při kostele Pauláni (potom u sv. Salvatora v Dušní ul), od r. 1626 byl kostelem filiálním sv. Jiljí, a z celé osady sem se pohřbívalo. — R. 1789 kostel byl zavřen a po roce prodán i se hřbitovem hraběti de Buquoy za 1200 zl. a úplně rozbořen. Bývalo v něm pět oltářů a hlavní obraz od Kvir. Jahna.

Paměti zvláštní zasluhuje studentská kollej Rečkova či Rejčkova i P. Marie, jež stávala tu nedaleko kostela na místě domů č. 316 a 333 při nyn. ulici Krocínově.

Býval tu (již r. 1400) dům bohatého měšťana, sladovníka Jana Rečka z Ledče (z Ledec), jenž kollej založil r. 1438;** větší nadání jí učinil synovec jeho stejného jména. R. 1445 ke kolleji byla přikoupena zahrádka u kostela sv. Štěpána.

V kolleji té mělo žíti 12 studentů filosofů národa Českého, kteří by v theologii konali aspoň počátky; správce kolleje sloužil mši sv. u sv. Štěpána, a proto kostelu tomu říkali také »kaple chudých studentů« či »kaple kolleje Rečkovy.« Viz Tomek IX. 210—213.

V srpnu r. 1543 o beaniích bakaláři a studenti v kolleji této provozovali divadlo o Susanně; i královští dvořané byli tu přítomni a když pověděli o tom králi, Ferdinand si vyžádal, aby mu opakovali hru na hradě. Líbilo mu se tak, že za odměnu slevil universitě část berně zemské, která na ni připadala. — Divadlo zde se hrávalo na prostranném dvoře; r. 1601 soused Jakub Menšík z Menšteina na svém dvoře si postavil tři vikýře po 3 oknech, aby »do placu kolleje« mohl se dívati při »komediích«. (Tento Menšík r. 1598 prodal dům v Celetné ul. u zlatého supa Theobaldu Švihovskému a zde měl č. 317-15.)

V kolleji této Jan Jesenský (v. t.) r. 1601 vykonal první pitvu. — Chovanci kolleje byli veselá cháska studentská, jak popisuje Winter ve čl. »V kolleji Rečkově«.

R. 1605 rektor university, známý mistr Bacháček Nouměřický z Nouměřic, »povolal je do kolleje Karlovy a četl jim a vyložil obšírný řád, kterýmž se mají jakožto alumnové a žáci kolleje chovati, aby byli akademii, církvi i této vlasti České na ozdobu». I vybral z nich jednoho, aby nad nimi dohlížel či aby byl »proboštem«. Ale ještě téhož dne hodili mu talár přes hlavu, a než se z něho vymotal, byl »dosti dobře bit se všech stran«.

Nařízeno jim, »aby se modlili ve sboru všichni ráno, jak vstanou, po druhé v 18. hodinu před jídlem, jež slulo prandium, pak v 23. hodinu před jídlem, jemuž říkali coena, a naposled večer před ulehnutím. Dále aby chodili pilně na lekcí do školy i na disputací akademické; než posedne-li mladíka studentská nemoc, těžko jíti na lekci. A studentská nemoc, nakažlivá nemoc, posedala ty milé alumny, kdykoli se který dobře nevyspal. Pak chtěl řád Bacháčkův, aby doma ve svých habitacích vedli si počestně, aby měli pozor na zdi, nic aby nekazili, nebořili, vodu aby měli vždy na hotově pro oheň; aby nestávali v zahálce před kollejí a aby mezi sebou hovořili latinsky, neboť prý ne mluvnicí čili grammatikou, ale hustým užíváním jazyku se naučiti lze a pak aby chodili v talárech, jak se na kollegialy sluší. Co do latiny, to mohli snadno poslechnouti rozkazu; tehdejší studenti znali se v ní líp než nynější. Ale nositi talár pořád, nebyla věc možná: když na večer oekonomus nebo hospodář zavřel kollej na zámek a mladíci musili přes zeď do hospody, tu musil talár zůstati na hřebíku«. (O studentských toulkách a p. čti Winter, O životě na vysokých školách str. 263. a j.)

---

* Náhrobek jeho byl nalezen r. 1863 při kopání základů domu č. 10-9. — O kostele vůbec viz Mikovec, Čas. Mus. 1853 str. 59.

** Kolleji té daroval ves Michli, »aby universitu, kteráž jindy svítila jako svítilna nejjasnější znamenitým počtem lidí učených, ale zlostí časů, až stydko i žel povídati, klesla počtem i silami, k lepšímu přivedl rozmnožení.« Winter, Děje vys. škol praž. 1897. — Reček byl oddán císaři Zikmundovi, od něhož dostal Michli zápisem ve 400 kop »za pilné a mnohé služby.« Mimo statky na venku měl dům Sezemovský, nyní u Halánků, a dům v Liliové ul. č. 248 u bílého kohouta. Kollej Rečkova první rok byla v kolleji národa Českého. Viz Ovocný trh.

Celá protější strana nyní zastavěna jest velikým erárním domem **policejního ředitelství**; dům ten vystavěn byl za známého policejního ředitele Päumanna r. 1861, do ul. Bartol. rozšířen r. 1900. Na místě tom byly (počínaje od Ferdin. tř.) domy: č. 340 **tři zlaté hvězdy**, kde prý Veleslavín měl tiskárnu; ke konci 18. století byl majitelem domu toho se zahradou hrabě Jan Fr. Christián Sweerts-Spork. Herold uvádí jméno domu tohoto v 18. stol. »zur wetterlaunischen Höhle«.

Č. 314 pravovárečný dům **u zlatého slunce**, kde bydlil spisovatel **Jan Hýbl** (1786—1834), jenž velice se zasloužil o povznesení národního uvědomění. Viz Jirásek, F. L. Věk. R. 1835 bylo tu městské hejtmanství a vrchní policejní ředitelství. — Dům tu r. 1608 koupil Jiří Vokoun z Vokounšteina od Jana Kutnauera ze Sonnenšteina, oběšeného potom r. 1621 na trámu vystrčeném z okna radnice staroměstské, později měla jej Anna Judita Reismonová, r. 1694 Heřman Proutek.

Č. 313 (v Bartol. ul.) dům **Unvertský**; zde při stavbě r. 1899 nalezeny byly pozoruhodné zbytky bývalé výzdoby. R. 1608 od Jana Jindř. Chanovského Dlouhoveského z Dlouhé Vsi dům ten koupil Vilém z Landšteina, cís. rada a hejtman novoměstský; zemřel r. 1612 jsa tohoto vzácného rodu poslední. V 18. století byl maj. svob. pán Jan Václ. z Wassmuthu, od roku 1788 hrabě Jan Václ. z Unverthu. I ten dům měl větší zahradu.

Vzhledem k činnosti nynější **policie** něco zde připomenu ze starších dob.

Obec městská druhdy mívala mnohem větší moc než nyní, a měla tedy i plnou moc policejní; rychtář a přísežní vydávali platné nálezy o pořádku ve městě a pečovali o jich šetření. Lidé tehdy byli povahy drsnější, surovější, a rvačky i zabití na ulici byly častější; proto opět a opět, ale vždy marně se zakazovalo nositi zbraň. Měltˇ každý doma zbraň, když měšťané byli povinni konati službu vojenskou, o čemž jinde pověděno.

Do Prahy ovšem vždy se scházelo jako do útulku mnoho lidí ničemných z venkova i z ciziny, nejvíce za Rudolfa II. Proti nim vydán byl mandát r. 1601: »Od některého času všelijaká sběř, obzvláště však banditové, kteří pro své zlé skutky z Vlach vypovědíni jsou, při dvoře našem se zdržují a jsouce z peněz najati, všelijaké zlé věci, lidi tajně mordujíce a o zdraví usilujíce, jakž to mnozí příkladové takových hrozných účinků, kteréž se v kolikasi málo měsících zběhly, dostatečně ukazují; jak času nočního tak i ve dne po ulicích mnozí hrdlem a zdravím svým bezpečni býti nemohou.«

Pro bezpečnost města i okolí Pražané tehdy zřídili »žoldnéřskou hotovost deseti rejtharů a deseti pěších«, ale někdy i mezi těmi byli lotříci.

»Dne 16. ledna 1623 pražský ramormistr (dozorce) maje s lidmi svými dle své povinnosti jak v městech pražských zvlášť času nočního po všech ulicích a koutech, tak také po všech cestách okolo Prahy o to jediné se starati, aby všudy všeliké zcestnosti, hádky, různice, zlodějství, mordy přetrhoval, sám takových ohavností se dopouštěl, když po cestách okolo Prahy lidi obíral a jiné zcestnosti páchal, protož také na veřejné a hlavní silnici v svých nejdražších šatech na svém nejlepším hrdlovazu neb holstuchu oběšen byl.« (Beckovský.)

Městská policie dbala i toho, aby lidé dlouho nesedali v hospodě při pití a hře; v 15. stol dovoleno bylo sedati dvě hodiny po západu v letě, v zimě 4 hodiny. Ale někdy po »rychtářském zvonění« zavřeli hospodu a seděli dále; takové přestupky trestávali konšelé tím, že hospodu zrušili.

Tuláci leckde se uvelebovali na noc. Jak vypravuje Z. Winter, nejeden žebrák a tulák chtěje přenocovati, ani nehledal tajného úkrytu, alebrž lehl ke zdi kdekoli v ulici, aniž se lidé proto tak tuze zhoršovali. Vypravujeť pražský kuchař Uhlík r. 1570, že nalez člověka u samých vrat v noci spícího, ptal se, co tu dělá. »Obracím se na druhou stranu,« odpověděl rozespalec — a kuchař, dav mu dobrou noc, vešel do svého domu.

Vedle toho, co pověděno o ponocných při radnici novoměstské a o osvětlení města při ul. Plynárenské, zde jen připomeneme, že vždy bylo zakazováno choditi v noci beze světla, jak zakusil i Čechův pan Brouček. Již r. 1329 ustanoveno, aby po třetím zvonění na zvon rychtářský nikdo beze světla nedal se nalézti na ulici, sice byl trestán pokutami,

vězením, ba i vypověděním z města na rok. Tedy i o tu práci mívala policie více, že sbírala lidi dopadené venku beze světla.

V neděli a svátek nejen že se omezovalo prodávání zboží, jako nyní opět ostřeji se provádí, ale i zbytečné se procházení a pití. »Pokud slovo Boží se káže a služby Boží se nevykonají, po ryncích a ulicích aby bezpotřebně lidé se neprocházeli, při tom v žádném domě šenkovním aby se vín ani piv nedávalo« — tak asi zní rozkaz ze 16. století. »Načínalo se« tedy až po poslední mši sv., jako dosud někde na venku o posvícení se začíná »muzika«, hned jak se jde z kostela.

O dohlídce policejní na hry v kostky a karty povíme při ul. **Kostečné**. O dohledu na mravnost více najdeš u Wintra v Kulturních obrazech.

Až do r. 1784 Praha měla své městské vojáky, kteří stáli na stráži u radnic a bran a pečovali o pořádek. Tehdy však zavedena byla nová policejní stráž, vzniklá ze 60 ponocných, kteří v Praze byli vydržováni od r. 1781 z dobrovolných příspěvků šlechty a měšťanstva; k nim po spojení měst pražských přistoupilo 35 městských strážníků. Dohled u bran dán generálnímu velitelství.

V té době Praha byla vyloučena z krajského zřízení, ale přece v Praze bydlili hejtmani kraje Kouřimského, Berounského a Rakovnického; Praha sama měla pro sebe tři zvláštní hejtmany (pro Staré m., Malou Str. a Nové m.). Však uvedeného roku Malá Strana byla přidělena hejtmanství Berounskému, Hradčany Rakovnickému a pravý břeh Kouřimskému. Konečně r. 1785 byl ustanoven pro Prahu zvláštní policejní ředitel; prvním byl Jan Jakub Reismann z Riesenburka. R. 1789 bylo policejní ředitelství v Mikulandské ul. v domě kláštera Tepelského č. 121-6.

Zde v č. 314 r. 1848 mimo policejní direkci bylo i městské hejtmanství a okresní polic. komisariát pro Staré a Židovské město. Od r. 1868 jest již stále policie státní. Nyní pražské ředitelství rozděleno jest na 15 komisařství, mimo Prahu zaujímá 13 okolních obcí v rozloze asi 70 km^2. R. 1900 bylo 76 úředníků konceptních, přes 30 kancelářských, a přes 1000 strážníkův. Ale i obec má pro své potřeby asi 30 strážníkův.

Trojúhelníkové náměstíčko při ústí Bartol. ul. slulo náměstím sv. Štěpána po kostele prve uvedeném; a již r. 1339 se čte jméno ulice Svatoštěpánské. Další část naší ulice slula pouze »za sv. Křížem menším« a »za sv. Ondřejem«. Viz str. 50.

Č. 303-4 jest novější dům u zlaté váhy s nápisem č. i něm. Nejstarší majitel Václav švec zvaný Plaček. Dům ten r. 1600 Ondř. Zyglerovský z Gellensdorfu prodal Janu Pětipeskému z Chýš a Egerberka. Pak dům ten, mezi domy Jana Hajka a Doroty Turnovské, měl Kryštof Karel Roupovec z Roupova, nejvyšší sudí zemský, jemuž byl zabaven a prodán r. 1630 za 800 zl. rýn. Jakubu Herfurtovi z Frankenbergu;* ten při konfiskacích r. 1625 si koupil též dům Hochauzarův v Pasířské ul.

Vedle na rohu ještě později byl vystavěn veliký dům kováře a stavitele kočárů Jana Jecha, jenž má pozoruhodné sklady i v poschodí. Býval na tom místě vedle zlaté váhy malý domek č. 302, (kolem r. 1400 Martina rybáře, pak sklenářův, r. 1433 maj. Pavel Povale mydlář), na rohu větší č. 301 (nejstarší majitel Jan švec řečený Bubenský, později Prokop řezník, roku 1433 Martin Lazebka malíř) a dále č. 300 u Fandů, dle Herolda u Fantů, kdysi sladovnický a mydlářský.

Na straně jižní jsou novější domy č. 1019 až 1015 (5-11 n.), vystavěné po r. 1864 na místě bývalého hřbitova sv. Štěpána, pak skladiště dříví. V č. 1018-7 bydlil dr. Ed. Herbst, tehdy prof. universitní, pak ministr; v rohovém č. 1019-5 bydlil J. Skrejšovský,

* Dr. Teige uvádí, že dům zabaven byl strýci Janu z Roupova a prodán r. 1665 Oldřichu Karlu Podlibštejnskému.

a byla tu redakce i tiskárna Politiky a Pokroku; zde vycházel i starý Světozor. Vedle viděti vysoko položenou zahradu České spořitelny.

Druhý roh Krocínovy ul. č. 316-13 jest býv. pivovar jesuitský, ke konci 18. stol. maj. hrab. Jana Jos. Buquoye, dříve majetek Rečkův a pak kollej Rečkova, o níž prve mluveno.

Na straně vých. stojí novější dům č. 979-12; zde bývala fara svatoštěpánská, jež dříve byla v č. 305-3 v Bartol. ul., kde vyhořela r. 1590. Zde má místnosti Jednota stavitelův a Inženýrská komora.

Č. 299-14 »vyhlášená Pardubická pivnice ze Staré Prahy« s velikými pavlačemi a dosti prostrannou zahradou, bývalý pivovar. R. 1569 dům koupil Matěj Justin; tehdy říkali dům Bartlovský. To jest starý dům u Budinských, při němž vedle kaple sv. Kříže vznikl novější dům č. 1013-16. O kapli viz Konviktská ul.

Na záp. straně č. 317-15 býval starobylý, r. 1787 obnovený, r. 1815 přestavěný dům Vratislavský, nyní nový pěkný dům s mohutnými šesti polosloupy; ke konci 14. stol. majetek lékárníka Augustina z Florencie, jenž tu za zdí městskou měl dva mlýny, v 15. stol. u sviňské hlavy, majetek měšťanů lounských (domus Lunensis). Pak jej měli r. 1445 Vilém ze Šumberka, r. 1459 Klára z Červené Vsi, potom Václav z Paumberka, Václav Marín z Jenčic, Jakub Menšík z Menšteina (o němž viz výše při kolleji Rečkově), Kryštof Želinský ze Sebuzína na Břežanech a Chotouni, místokancléř král. Českého, r. 1613 Samuel Kolín z Elbinku (o něm viz str. 332.), Jan st. Vratislav z Mitrovic; i byl to dům Vratislavský majorátní. — Zde r. 1822 měl Kramerius »expedici«; bydlili tu své doby Tyl s Tonnerem v jednom pokoji.

Nedávno vznikl dům č. 1035-17 s ozdobou sgrafittovou, velikou obloukovou římsou lunetovou a latinským nápisem, že dům vystavěli r. 1877 Ant. Wiehl a Jan Zeyer;* vedle něho veliký nový roháк č. 318-19. Nejstarší majitel Martin z Netolic, pak Petr svícník (candelator); z pozdějších majitelů u dr. Teigeho jsou uvedeni: Albrecht Šrejnar z Trnče r. 1603, Jan Kryštof Krocín z Drahobejle (viz Krocínova ul.), stavitel Jan Kryštof, Jan Daniel Kapr z Kapršteina, od něhož dům za 12.000 kop gr. č. koupil r. 1619 Diviš Černín z Chuděnic a na Nedrahovicích, jenž sice byl katolík, ale účastnil se vzpoury a dne 21. června 1621 byl popraven. Polovice domu ponechána však vdově jeho Anně, která od stavův odbojných koupené statky musila vrátiti bez náhrady.

Od Konviktské ul. k sev. na pr. stojí erární budova c. k. státní průmyslové školy na místě býv. domu Zbraslavského; viz str. 50.**

Č. 320-21 jest maj. obce pražské, dům odkázaný městskému museu od intendanta Ondřeje Neureutra r. 1895. (Viz pozn. na str. 70.) Roku 1318 byla tu lázeň, jíž kolem r. 1400 říkali Husova po majiteli Martinu Husovi; za války husitské zpustla. V době bělohorské byl to dům pekaře Matouše Helta.

Č. 321-23 starý dům u Malečků, kde r. 1849 bydlil Jos. Kaj. Tyl; chudák, často se stěhoval. Roku 1407 maj. sladovník Jakub Brzota, pak Boreš z Prahy, potom pekař. R. 1564 dům měla Anna z Bernšteina, manželka Vojt. Pětipeského z Chyš, majitele Libochoviček a Kolče.

Č. 322-25 u dvou okounků při překlenuté ul. Betlemské; viz obr. str. 51. Slul tak po majiteli pekaři Jiřím Vokounkovi r. 1569. Dříve to byl majetek kláštera Zbraslavského, roku 1356 postoupen pod plat právem zákupním se zděným pivovarem, cihlami krytým, sušírnou a jinými budovami, r. 1408 jej koupil pekař Martin Kolík.

Č. 323-27 zájezdní hostinec u Kuchyňků, kde r. 1853 bydlil malíř Jos. Hellich. Zde bývaly dva domy, jež opustil emigrant Oldřich Ertl; ale ponechány byly ženě jeho,

* Jan Zeyer zemřel 6. května 1902.

** K tomu, co tam pověděno, zde ještě dodávám toto: V letech třicátých pražská »Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách« zřídila školy nedělní pro učně a tovaryše, potom r. 1848 i školu večerní, v níž r. 1857 již bylo 605 žákův. V té době dr. Karel rytíř Kořistka vypracoval plány pro řádnou školu denní, jež otevřena byla r. 1863. Prvním ředitelem byl dr. Ant. Majer. R. 1881 škola převzata ve správu státní, jíž místnosti v č. 87-I. (na rohu Platnéřské a Křižovnické ulice) věnovala obec Pražská. R. 1882 se stal ředitelem Jan Tille, professor na technice. Staveniště býv. domu Zbraslavského darovala obec Pražská a mimo to 200.000 zl. věnovala na stavbu, jež počala v srpnu 1888. R. 1890 dne 1. října již se zde učilo. Dne 28. září 1891 budovu navštívil a prohlédl si J. V. císař František Josef I. i podepsal se česky do pamětní knihy ústavu.

kteréž polovice jich náležela. Pak měl jej Kryštof Turek ze Sturmfeldu a Rosentálu, mladší bratr primatora Mikuláše Turka (viz Jilská ul. u Vejvodů) a majitel domu u Turků na Václav. nám., r. 1686 Jos. K. Wirth z Wehrenfelsu, r. 1694 Samuel Raf. Globic z Bučiny, potom Marie Reissmanová z Riesenburgu.

Naproti č. 286-22 u Valšů, kterýžto dům po majiteli z 15. stol. slul ještě v 17. století Koukolovský; držel jej mimo jiné r. 1474 rychtář staroměstský Václav ze Strašecího, r. 1572 úředník desk zemských Bohuslav Kalenic z Kalenic, r. 1586 Kryštof z Vartmberka a na Rohozci, r. 1598 primator Jiří Kapr z Kapřštejna, r. 1634 Šimon Petr Aulik z Třebnice, sekretář kanceláře české, potom hofrychtéř měst královských; jeho syn Josef Ignác byl po r. 1674 farářem v Týně. R. 1704 byl majitelem Jan Václav Vejvoda, potom povýšený na šlechtictví ze Stromberka; r. 1801 Antonie Vejvodová ze Stromberka dům prodala Tomáši Schmelzerovi a manželce jeho Marii roz. Machtové z Löwenmachtu. Viz zde str. 50; více Teige, Almanach IV.

Vedle Valšů jsou malé domky č. 285-24 u tří preclíků a č. 284-26 u tří králů, rodný dům Karol. Světlé. Nejstarší majitel pekař Řehák r. 1429. Oba tyto domy pak do 17. stol. byly jedním. — R. 1437 od ševce Milhosta jej koupil sladovník Abraham, zeť Martina, mlynáře Nelahozeveského; byli tu pak sladovníci Pavel z Meziříčí a Martin Jihlavský, po r. 1472 se vystřídali tři vetešníci, r. 1544 kovář, pak měšečník a kožišník, r. 1595 říšský herait Petr Flašmon z Frankendorfu, po něm koželuh Roubíček, r. 1687 Ian Šmerfeld, pak Jan Řečický, r. 1717 Jan Gümpel z Trauttenthalu. (Výzkumy dr. Teigeho.)

Na rohu Boršova stojí č. 283-28 u Sobotecký ch.

Na začátku 15. stol. byli tu pekaři, pak švec, r. 1461 sladovník Jan Mleziva, r. 1465 Pavel zvaný Nový Křesťan, potom vetešník Hašek, skalník Charouz, r. 1505 vetešník Nosek, r. 1512 písař Loskot, r. 1542 sladovník Tomáš z Radochova. V době bělohorské Pavel Knobloch odešel pro víru, dům jeho za 335 kop míš. odhadnutý, r. 1639 velice zpustlý; prodán byl za 248 kop míš. pekaři Pavlu Lítochlebovi, jenž však zaplatil jen 100 kop na summu trhovou; ostatek r. 1641 postoupen byl sirotku Janu Markvartovi za 148 kop na domě jemu pojištěných. — Po smrti Knoblochově žena jeho přijala víru katolickou, ale marně ještě r. 1661 se domáhala tohoto domu. I po Lítochlebovi bývali tu pekaři.

Na záp. straně vedle Kuchyňků tři domy sousední se táhnou až na Františk. nábřeží; jsou to č. 324 29 u Kasíků, pak u Naplavačů, druhdy jeden s následujícím (č. 31). Majitelé (dle dr. Teigeho): Jan Domažlický z Ryzengruntu, Alžběta Vartenberská z Martinic, Bedřich Maštovský z Kolovrat (1583), Volf Os z Osu, Petr Freisichselbst z Freudenbachu, r. 1617 Hendrych Jakub Tejřovský z Einsiedle, jenž zemřel v čas vzpoury, roku 1652 Zikmund Kabát z Výškovic. — Karol. Světlá píše v Upomínkách: »Proti nám (tedy asi č. 324) stál dům u Kursů, jenž měl nejvyšší lomenici v celé ulici a byl podepřen mohutným pilířem, na němž se skvěl marianský obraz mistrovsky provedený z r. 1675. Vedle byl dům u Venduláků s letopočtem 1748.

Č. 325-51 Šlejfířovský, pak u zlatého koníka spojený s č. 326 u zlatého zvonce. V těch místech jakýsi Martin z Turnova měl dům kolem r. 1400, i říkalo se dům Turnovský.

Č. 327-33 u Paličků, dříve u Sekyrků, jejž měl r. 1604 Pavel Veis z Petřína.

Pouze sem hledí dům č. 328-35 býv. dům Nostický, nyní nový vedle Papouškových lázní; zde i vedle (č. 329-37) ve 14. stol. též byla lázeň, v 15. století zvaná »u točenice«. Dům ten r. 1611 měl Bořivoj Měsíček z Výškova, od Marie Měsíčkové z Řezna koupil jej r. 1617 Adam Nostic z Nostic a na Kounově, jemuž s jinými statky byl ponechán k ruce jeho syna Jana Hanuše, v kolleji jesuitské studujícího, proti odvedení polovice sumy odhadnuté 38.237 kop míš. Ale protože Nostic deset dítek svých v náboženství katolickém dal vychovávati, snížena mu pokuta na 5000 kop míš., jež odvedl k alumnátu u sv. Jakuba. V 18. stol. maj. rodiny Jahnův.

Poslední dům v l. jest Mráčkův elegantní dům, býv. Papouškovy lázně; viz Nábř. Františkovo.

Naproti od Boršova jsou domy: č. 279-30 maličký domek u Strunků se soškou P. Marie. R. 1410 měl jej zlatník, pak břitvář, školník, r. 1570 pradlena Faťková, r. 1626 Adam Václ. z Velechova, kancléř staroměstský, r. 1636 Martin Krumfuss, po němž dlouho se říkalo u Krumfusů. R. 1773 MDr. prof. Jos. Tad. Klinkoš, znamenitý anatom (zavedl

první praktická cvičení v pitvě), chirurg a fysik; r. 1775 postavil na zámku hrab. Nostitze v Měšicích první hromosvod v Čechách.

Č. 278-32 bílý bažant, r. 1429 pekaře Bohuše; pak tu byli mydlář, tesař, lazebník, kovář, koželuh, r. 1620 malíř Erazim Šiller, r. 1778 Valentin Prachner. Zde bydlí básník Fr. S. Procházka.

Č. 277-34 u modré hvězdy se znakem domovním a obrazem P. Marie. R. 1404 držel dům tesař Kuneš z Ostrova, pak tu byli mydlář, řezník, koželuh, r. 1628 pekař Michal Neymon, r. 1791 Fr. Laumann.

Čís. 276-36 zlatý Václav tvoří roh ul. Náprstkovy, bývalé Zlaté. V nejstarší době zde se jmenují pekaři (Had, Mrázek, Vydurek, Kyvač), pak koželuzi, perníkář; r. 1607 Albrecht Kekule ze Stradonic, jenž po smrti odsouzen byl polovice jmění. Dům tento Kekulovský »vedle domu Václava Fialy a proti lázni Točenici na rohu ležící« koupil r. 1623 Kašpar Celler z Rosentalu, cís. hejtman panství Pardubického. V 18. stol. rodiny Batkův.

Od ul. Náprstkovy k sev. není domů na straně k řece až ke mlýnům; na pr. jest rozsáhlý průchodní dům č. 208-38 býv. Slovanská kavárna, již založil Jiří Breithut; zde se scházívali mužové politického hnutí od r. 1848 do pozdních let šedesátých. Viz též str. 9.

Za Anenskou ul. nově vystavěn veliký dům Alf. Wertmüllera na místě nárožního č. 206, většího č. 205. a maličkého 204 vedle domu Deymovského (č. 203, o němž viz str. 7.). Na místě prostředního stával kostel sv. Jana Křt. na brodu či na břehu nebo na Zábradlí; tympanon z něho jest vyobraz. na str. 9. Byla to cenná památka románská, jejíž zničení r. 1896 (!) jest skvrnou* doby naší. O kostele tom viz K. B. Mádl v Arch. Pam. 1896 str. 425. a Lehner, Dějiny umění 363, 368 n. i Method XXV.

Kostel ten byl vystavěn ve 12. stol.; kámen z vysvěcení od biskupa Hermana asi z r. 1120 byl nalezen při bourání r. 1896. Jméno »zábradlí« okazuje, že tu byla hradba nějaká při brance k řece. Byl to asi zbytek staré zdi městské, která šla dříve v místech naší ulice (za domy k řece), ale větším dílem byla rozbořena na rozkaz Karla IV. r. 1367.

Na břehu se skládalo smetí z města; proto v 16. stol. se čte jméno »sv. Jan na smetišti«. Dále stával malý domek (část pozdější Slovanské kavárny), jemuž po r. 1500 říkali »na Sychrově«.

Půdorys kostela byl čtverec s třemi apsidami; k tomu později přidán přístavek obdélníkový.

Na místě domu č. 206 býval hřbitov, kde se pochovávalo ještě v 15. století. R. 1448 byl tu farářem utrakvista kněz Jan ze Stakor, jemuž říkali Ocásek, že uřezal ocas mezku papežského legáta. — Za Rudolfa II. kostel byl opravován; proto na stropě bylo jeho jméno vedle znaku staroměstského. Do r. 1591 byl tu kantorem výborný hudebník J. Haendl, vlastně Kohoutek, rodem Slovinec. Viz str. 273. R. 1625 Ferdinand II. daroval kostel i s farou a školou Dominikánům. Za Josefa II. r. 1784 kostel byl zrušen a prodán po 5 letech za 300 zl. brusiči Daumovi, jenž přestavěl kostel v dům činžovní, ale tak, že zachoval zevnější podobu, jak mu bylo úředně rozkázáno. Později po obou stranách vznikly domy, ale stále se zachovala krásná stavba románská se třemi výborně zachovanými apsidami do r. 1896, kdy vše bylo zbořeno. Gotická kropenka z toho kostela jest v Městském museu.

* »Padl-li starobylý kostelík sv. Jana na Zábradlí pouze a jen zaviněním obce pražské — majitel jeho učinil obci velmi slušné nabídky ku záchraně jeho vedoucí — nesmí takové bořičství bez nejvážnějších protestů veřejnosti již se opakovati. Dr. Jeřábek, Rozhledy XII. str. 1132. — Letos slavný náš Tomek prohlásil za vandalismus bořiti kostel na Zbořenci a sv. Jana v Říční ulici — a přece prý budou zbořeny! Ale u nás vše možno. Zap již r. 1848 napsal: »Každý Čech, který svůj národ ctí, svatou úctu k těm památkám chovati má, a každý by nadšen býti měl povinností, která nám přikazuje šetřiti jich a o jejich zachování pečovati.« A přes to co bylo již zničeno!

Tak z bývalých čtyř kostelů, které stály při této ulici, se zachoval pouze jeden — sv. Kříže, a zmizely kostely druhdy farní: sv. Štěpána ve zdi, sv. Ondřeje a sv. Jana.

O kostele tom nalezl jsem pověst: Kdysi tu měl chudobný příbytek Rozvoda, druhdy kostelník u P. Marie na Louži, kterýžto kostel též byl zrušen a zbořen. Když ponejprv tu spáti měl, na mysl mu přišlo, že je snad hříchem bydliti na místě posvěceném, třeba bylo odsvěceno a zbaveno všeho posvátného; zbylť tu mimo zdi jen oltářní kámen. I vstal, přistoupil ke kamenu tomu a políbil jej; a v tom vedle něho stál starý kněz v černém rouchu mešním, na oltáři se objevily svíce a všeliké ozdoby; i konvičky tu byly s vínem a vodou. A kněz jal se čísti mši svatou. Rozvoda si dodal mysli a ministroval. Po mši sv. kněz mu řekl: »Vysvobodil jsi duši mou; zapomněl jsem jednou sloužiti mši sv. za mrtvého, ač dostal jsem peníze za ni, a neměl jsem pokoje v hrobě. Bylo mi tu sloužiti vždy o půlnoci mši sv., dokud by se nenalezl někdo, jenž by mi ministroval. Za službu tvou dobře se ti povede«. Proroctví se vyplnilo, chudý kostelník se stal zámožným mužem. (Chalupa, Ze staré Prahy.)

Nedbalý ten kněz snad byl současníkem podařeného zvoníka; r. 1568 zvoník zdejší Matěj Makudera byl žalován, že okolo 14 let nekoupil než jediný vorek dříví; v noci ho vídali, an vleče od vody klády, smějíce se, že Makudera jede z lesa. Co lidé dali do kostela svíček, on je pálíval sám. (Winter, Život círk. 611.)

Od severního konce Anenské ul. do Karlovy sahá dům hrab. Frant. Jos. Auersperga; viz str. 477. Naproti vedle mlýnů při Lávce Novotného stojí rohový mlýn č. 198-39 t. zv. sladovna. Nejstarší majitel Silberzeiger, r. 1413 bratří Mrázové.

Vedle jsou dva domy č. 196 a 195 t. zv. Studená a Králova lázeň; jméno pověst vyložila tím, že tu byl zajat král Václav IV., o čemž nám nejlépe poví Hájek.

R. 1393 král Václav jel ze Žebráka do Berouna, a tu změniv oděv všel do kláštera berounského, aby shlédl, jak se mniši v svém pořádku chovají. Tu nevím jakým původem přišlo naň mužů šestnáct a jali krále tajně, vedli do Prahy a dali jej na rathouz staroměstský do vězení, jež slove Špinka. (I to jest smyšlenka! Na radnici nebyl vězněn.) A tu držán byl patnáct neděl; a král v tom vězení velmi teskliv byl a chtěje ho prázden býti, divné a rozličné vymýšlel cesty.

Dne jednoho poslal k Pražanům žádaje, aby jej odpustili do lázně, která by nejbližší byla od rathouzu, že jim slibuje, že se chce, jakž se umyje, do téhož vězení navrátiti. Pražané uradivše se dali k tomu své povolení. I šel král v neznámém oděvu z rathouzu a čtyři služebníci městští při něm, a jakž vešli do lázně, kteráž jest nejbližší nad mostem, tak jeden ze služebníků zůstal v síni a dveří pilně ostříhal. Druhý služebník zůstal při šatech královských, pilně jich ostříhaje. Dva pak služebníci vešli s králem do »mytelny« a tu se s ním myli.

Po dlouhém pak času král řekl ke svým strážným: »Žádám vás, nechť se maličko prochladím«. A oni dali povolení.

Král uhlídav, ana jedna z lodí stojí při samé lázni u břehu a veslo na ní položeno, řekl jedné ženě mladé, která v té lázni posluhovala: »Umíš-li lodí veslem táhnouti?«

A ona odpověděla: »A já umím«.

I řekl jí: »Prosím tebe, převez mne na druhou stranu řeky. Chci dobře zaplatiti«.

A ona to hned učinila. Když byli na půl řeky, řekl k ní: »Prosím tebe, pospěš!« A ona rychle jej přeplavila a když ke břehu přistala, král jakž se byl v lodi položil, zachytiv se rychle ven vyskočil. A žena za ním, když jí slíbil, že jí ještě toho dne dá sto zlatých. Pak po břehu řeky křovinami přišli až proti vsi, která slove Chuchel a tam nalezše lodi převezli se opět na druhou stranu a všedše do lesů, šli přímo k Novému hradu (u Kundratic). V tom přišel čas večerní, takže po tmě přišli k tomu zámku volajíce na vrátného.

Kterýž když otevřel, podivil se a pověděl hejtmanovi, jenž byl Velislav z Duben, a on kázal ty hosti na zámek pustiti. I vzav oděv výborný, oděl jím krále a také ženě, kteráž slula Zuzana, král kázal dáti oděv ženský poctivý, a tu jim na rychlost hojná večeře byla připravena a král Zuzanu vedle sebe posadil. A po večeři do ruky jí dal slíbených sto zlatých českých.

Pobyv tam několik dní, jel odtud na Žebrák a Zuzanu s sebou vzal řka, že nikdá věrnějšího služebníka neměl než Zuzanu. Jsa již na Žebráku, obeslal k sobě Pražany, jich žádaje, aby s ním jedli hrách. Ale oni jeho obědem pohrdli, pravíce, že lepší hrách bývá v Praze než na Žebráce.

Po třech letech král, rozváživ pohodlí, kteréž mu se stalo v lázni nad mostem, rozkázal tu lázni zbořiti a jinou velikou a znamenitě nákladnou postaviti. A když dokonána byla, dal Zuzaně tu lázeň a k tomu 20 kop platu ročního.

Nad to pak kázal napsati list slavný a velmi poctivý všem lazebníkům* a jejich řemeslu, kterýmžto listem všem jiným řemeslům je rovné učinil. Při tom král z též milosti dal jim, aby užívali na znamení všichni společně ve zlatém štítu modré, uzlem svázané točenice, a uprostřed an stojí zelený papoušek. (Však jest to ledňáček, jako ve věži mostní.)

Lázeň tuto roku 1400 měl Beneda Zubrník, ale již tehdy sluje královou (regis balneum), r. 1425 lázní Karlovou. Později ji měl Matyáš Louda z Chlumčan (viz str. 59.), r. 1438 lazebník Mařík z »Královy lázně«, (držitel též domu č 348-13 na Peršteině) z Prahy byl vypověděn ve zmatcích za krále Albrechta, pak platnéř Vít ze Žatce, nožíř Matěj Lumenda (r. 1576 vyhořela), v l. 1592—1607 obec. Pak zase 1658—1784 měla ji obec odkazem od Melichara Milinka. R. 1793 majitel Mat. Bauer dům obnovil; dal na něj namalovati příhodu krále Václava a něm. nápis »Zuzana dala králi svobodu, ale ne pokoj otčině.«

V Královských lázních bydlil a měl redakci »Národních novin« Karel Havlíček r. 1848. V té době zde byla i známá »kafírna«, již zde zřídil r. 1843 Petr Fastr; scházeli se tu literáti, malíři, a »revolucionáři« z r. 1848. V č. 41 n. bydlí spisovatel a hudební skladatel Ludvík Lošťák.

O posledním domě v l. č. 194-45 u krále Šalamouna (s podjezdem) viz Křižovn. nám.

Tato poslední část naší ulice (jež druhdy nikdy neměla jména společného, jednoho) slula u mosteckých mlýnů, r. 1817 Mlýnská ul., dle Zapa r. 1835 Mostomlejnská ul. nebo Mostní mlejnská (r. 1845) po mlýnech, o nichž viz Lávka Novotného. Zde ulice jest značně zvýšena nad niveau při Anenské ul.; stalo se tak zajisté navážkou při zakládání nového, vyššího mostu Karlova.

Jak víme ze zkušenosti, nízká ulice Poštovská často bývala zatopována. Viz obr. str. 571. O povodni z r. 1845 čteme: Tehdy nějaká společnost o velikonocích hodovala na zamrzlé ještě Vltavě za nesmírného návalu lidstva. Střelba a bouchání zátek z láhví šampaňských se rozléhaly po bělostné planině zamrzlé řeky tak tuhé, jako by byla z mramoru.

Staří lidé na slavnost tu se horšili a prorokovali, že z takové vyzývavosti pojde něco hrozného, a lidé prý měli by raději se modliti a postiti, aby ledy odešly beze škody; bylať zima velice tuhá a led na mnoho stop tlustý.

A vskutku ledy se hnuly teprv koncem března a obyvatelům ulice Poštovské nastaly dni strastiplné; lidé trpěli hladem i zimou. Tehdy místodržitel arcivévoda Štěpán nejvíce pomáhal, a na jeho rozkaz vojsko na pontonech dopravovalo zatopeným, čeho bylo potřeba. »Radostné výkřiky zvěstovaly již z daleka, že arcivévoda se blíží. I ti, kdož od něho ničeho žádati nechtěli, spěchali k oknům, aby jej viděli kolem plouti. Řada temných lodí letěla po vodě jako inkoust černé, z nich šlehal žár pochodní až nad střechy domů, a na lodích těch hemžily se postavy zakuklené, podobající se v ostrých odstínech pochodňového rudého souvětlí zlým obrovským ďasům.« Šest vojáků v každém pontonu svítilo, šest podávalo do oken, čeho si lidé nejvíce žádali, a arcivévoda sám přívětivě a neúnavně pomáhal, čímž se stalo, že úřadníci, kteří měli tentýž úkol svěřený, také přívětivě a úslužně chovati se snažili. (Z Upomínek Kar. Světlé.)

Také tato ulice mívala své strašidlo. Žilť tu kdysi bohatý mlynář, jenž nad jiné šidil lidi a pro chloubu jezdíval čtyřmi v drahém kočáru. Než zemřel, poklady své zakopal; za trest každého pátku vyjíždí z hrobu na voze, projede ulicí a prohlédnuv si, zdali nikdo

* O lázních a lazebnících viz Lázeňská ul.

ještě nenalezl jeho pokladů, s velikým nářkem se vrací do hrobu. Nebudeť dříve vysvobozen, až někdo poklad nalezne a dobrými skutky lakomého mlynáře zbaví trestu po smrti.

Kartouzská ul. Sm. z Kinského tř. j. od Jungmannovy na Plzeňskou silnici, připomíná klášter Kartusiánů,* jejž při cestě na Zbraslav roku 1342 založil Jan Lucemb., když po smrti dcery Markety se dal na pokání. Při nádherném klášteře** zbudován krásný gotický chrám P. Marie v zahradě t. zv. Mariánské, ale již po 77 letech vše ztroskotáno; byl to první klášter tehdy zničený.

Kartusiáni horlivě vystupovali proti učení Wiklefovu a tím popudili na sebe přívržence husitismu. Hned po smrti krále Václava IV. lid dne 17. srpna 1419 vybíjel kostely a kláštery pražské, a k 5. hodině odpol. dav ozbrojený se vyhrnul za bránu Újezdskou na klášter Kartouzský.

Ustrašení mniši, uniknouti chtějíce hněvu rozdrážděného lidu, odebrali se do choru v kostele; ale lid rozzuřený vnikl i do chrámu, kácel sochy, rozbíjel oltáře a rozhazoval ostatky svatých, zotvíral hrobky a rozbíjel náhrobky, ba i monstranci s Nejsvětějším vyňal a bezbožně ji po kostele rozhazoval. Kartusiáni dívali se s choru na pusté řádění s bázní a hrůzou, a při tom lid vztahoval na ně ruce a hrozil jim ranami a smrtí. Pak odebral se lid do sklepův a spižíren a bral, kde co nalezl, šatstvo, knihy, jídlo a nápoje; co nemohli lidé snísti a vypiti, rozházeli, šlapali, ničili.

Když vykonali toto dílo zkázy, obrátili se na mnichy, zajali je, svázali a vedli je za hrubého lání a výsměchu Újezdem přes Kamenný most ke Staroměstské radnici. Tam přijal je purkmistr Jan Bradatý s ujištěním, že je nemíní vzíti v jakési zajetí, nýbrž že jich chce chrániti od rozzuřeného lidu. Druhého dne ráno, tedy 18. srpna, přišel na radnici vážený konšel Václav Štraboch a chtěl mnichy nazpět uvésti do kláštera. Avšak sotva vykročil, sluha oznamoval, že lid ještě drancuje v klášteře;*** proto mniši odešli do Jerusalema (viz str. 29.) a pak do domu Saského (Pernštýn 356-12), konečně za průvodu Štrabochova opustili Prahu a šli do Sedlic u Kutné Hory, kde asi všichni s hostiteli svými zahynuli roku 1421.

Klášter Kartouzský† zašel tak, že dnes po něm není ani památky; statky klášterní (mlýny na př. nyn. Šitkovské, zahrady a vinice, dvůr na Zlíchově, dva dvory v Butovicích) byly rozebrány. Ale Újezdská brána, potom zvaná i Košířskou i Střelcovskou, dlouho slula Kartouzskou, konečně však Újezdskou.

Také Smíchovu vůbec dlouho říkali »v Kartouzích«; na př. r. 1633 »vinice v Kartouzích, jdouc ke Košířům ležící« zabavená Janu Peldřimovskému z Výskořic postoupena registratoru Jiřímu Římskému z Kosmačova. Byla to bývalá vinice kláštera tohoto, na záp. ležící od nyn. zahrady Kinských i z části v ní; obec po vypálení kláštera ji zabavila a prodala měšťanu Martinu z Žumberka, i říkali tu vinice Žumberská. Později měl ji Jiří Poděbradský, jenž ji r. 1455 prodal měšťanu staroměstskému Václ. Korandovi za 80 kop a sud vína. — Kartusiáni na poč. 18. stol. zamýšleli opět se usaditi na Smíchově, ale pro nedostatek peněz z toho sešlo; převor Petr Hugo Mellagen upadl do konkursu a zavřen v klášteře u Jičína.

U zřícenin kláštera 12. července 1420 svedena byla bitka mezi Pražany a vojskem Zikmundovým, jež obléhalo Prahu; přeplavil se totiž zástup lidu z města, ale tu se potkali

* Řád ten velice přísný založil sv. Bruno ve Francii v městě Chartreuse, nyní jinak známém lat. Cartusia u Grenoblu r. 1084. Viz Dvorský, Čas. Mus. 1901 str. 181.

** Stál jižně od nyn. nám. Jakubského, zahrada jeho se táhla až ke Komensk. ul., odtud jižně byly klášterní chmelnice a polnosti. Boehm 11, Pauly 64.

*** Konšelé pak zatkli a stíti dali člověka, jenž z kláštera vycházel v posvátném rouchu; i jiné výtržníky sháněli, aby se vrátilo klášteru, co bylo uloupeno.

† Mnohem později vznikl klášter Kartouzský u Jičína, založ. od Albr. z Valdštýna r. 1627; zrušen byl r. 1783 a když nikdo ho koupiti nechtěl, zřízena tu státní zásobárna, pak trestnice Kartouzy, kam r. 1857 převedeni i trestanci z brněnského Špilberku. Připomínám to proto, že mnohému známější jest trestnice tato, než zdejší býv. klášter, po němž pojmenována ulice.

s oddílem Uhrův. Na 40 Pražanů bylo zabito, 16 zajato a pak v táboře královë upáleno; ostatní uprchli a někteří z nich v řece se utopili. Ale po dvou dnech král poražen byl na Žižkově.

Mimo domy nárožní (viz Kinsk. tř.) jest tu v pr. přádelna Al. Richtra v č. 200 (bývalém to cukrovaru) s velikou zahradou a dále zahrada kláštera Srdce Ježíšova, až sem sahající z Karlovy tř.

V l. vše jest továrna, maj. svob. pána Ringhoffra,* bytem v č. 4 n. Zapomnělo se již staré jméno domu č. 19 Voštipka a říká se Vagonka či Strojírna. Témuž náleží



V ul. Karol. Světlé za povodně 5. září r. 1890.

uličkou oddělená (č. 20) v rohu mezi touto ul. a Plzeň. tř. t. zv. Kailová. Když r. 1847 dne 23. června průtrží mračen potok Motolský náramně se rozvodnil, zde u Kailové několik lidí utonulo.

U Kasáren** IV. jest úzká ulička z Loret. ul. za vojenskou nemocnicí na s. do Kanovnické ul. Dříve ulice tato slula Malou Uršulinskou po klášteře, o němž vypravuji při ul. Kanovnické; o domech na straně jižní při ul. Loretánské.

* Jest to závod z největších v říši; o začátcích jeho viz Marian. nám. Více Pauly, Památník m. Sm. str. 143 n.

** Jméno toto u nás zdomácnělé (kdysi navrženo bylo »vojárna«) pochází z italského casa d'arme = zbrojnice, jež mají i Francouzi (caserne) i Němci (Kaserne).

Domy na záp. straně stávaly vzadu již u samého příkopu městského, jenž se táhl od brány mezi č. 179 a 180 v Loret. ul. na sever za nyn. kasárny Uršulinské. Proto při střelbě z Pohořelce r. 1420 obráceny v ssutiny. V části severní nyn. káznice (č. 180) býval dům farářů kostela Pražského již ve 14. stol., vedle r. 1420 koupil dům pan Jan Ptáček z Pirkštejna, dále byly dva domy oltářníků u sv. Víta. Naproti byl dům Adama z Nežetic, jiný r. 1385 pana Heřmana z Choustníka, ostatní byly maj. kostela. Po válkách husitských ještě r. 1486 vše bylo v ssutinách.

U jména toho vzpomeňme, že otcové naši válečnictvím se proslavili nejprve za Přemysla Otakara II. a zvláště za dob husitských v l. 1420—1434. Do bitvy Bělohorské mluví se o vojsku českém, od té doby vůbec rakouském. Od těch dob také udržovalo se v Praze a jiných větších městech stálé vojsko, rozdělené na pluky (regimenty). Od »obnoveného zřízení zemského« r. 1627 zakázáno pánům držení soukromé vojenské moci, a jen ve městech se udržely »vojenské« sbory, více pro čest než pro potřebu, kromě zvláštních případův.

Vojenští velitelové najímali dobrovolníky a sněmové povolovali počet vojska i pečovali o zaopatření a ubytování vojska do země vloženého. R. 1746 zavedeno bylo nové zřízení vojenské (tehdy stálého vojska bylo 180.000 mužů) a všeliké opatřování vojska t. zv. verbováním zcela odňato jest stavům. — Kasáren menších, jak na mnohých místech uvedeno, bylo po Praze mnoho; nyní, jako ve Vídni a jinde, odstraňují se za obvod městský.

Kateřinská ul. II. (druhdy v Kateřinkách a Zahradnická ul.) z Benátské ul. přes Lipovou a Viničnou k hoř. konci Ječné ul.

Sv. Kateřina, o níž zachovaly se dvě české legendy ze 14. stol. (větší Stockholmská a menší Brněnská), učeností tak vynikala, že prý na víru obrátila 50 filosofův; proto fakulta filosofická v Praze a celá universita v Paříži ji učinily svou patronkou a jest ochránkyní studentův.* Když pro víru kolem měla býti čtvrcena, anděl přetrhl pouta její; proto ji popravili mečem (r. 307), ale místo krve z hrdla jejího mléko vytrysklo.

Karel IV. byl zvláštním ctitelem sv. Kateřiny. Když r. 1332 v Italii v 17. roce, jsa náměstkem svého otce, panství hornoitalského obhajoval proti vrtkavým Vlachům a v nebezpečné bitvě na den sv. Kateřiny u San Felice zvítězil, přičítal to přímluvě sv. Kateřiny. Jsa pak již králem českým, r. 1355 v Pise dostal se do takového nebezpečenství života, že zaslíbil, vyvázne-li šťastně, v Praze vystavěti panenský klášter sv. Kateřiny. Slib svůj splnil ještě r. 1355, jakmile se vrátil do Prahy. (Proto také na Karlově Týně založil krásnou kapli sv. Kateřiny.)

Nový kostel i klášter panen poustevnické řehole sv. Augustina r. 1367 posvětil arcibiskup Jan Očko z Vlašimě. Ale r. 1420 dne 20. května Husité vypálili klášter i kostel, a ženy táborské, jež divěji si vedly než mužové, tak zuřivě kostel bouraly, že spadla na ně průčelní zeď, při čemž 27 žen bylo zabito. Muži přikvapivše ženám zasypaným na pomoc, musili s nepořízenou odejíti, neboť byli sami v nebezpečenství života. Ostatní ženy chtěly i věž zbořiti, ale pak nechaly toho. Z původní stavby takto zbyla jenom z části štíhlá věž, jež ze spodního čtverhranu přechází do hranolu osmibokého; majíc od r. 1855 novou jehlancovitou střechu i z daleka se liší od jiných věží pražských. Viz obr. str. 573.

Od r. 1420 klášter zůstal pustý, až r. 1437 sem několik jeptišek se vrátilo; r. 1507 zde zemřela a pochována byla převořiše Kateřina ze Sulejovic; zachoval se náhrobní kámen s českým nápisem. Ještě r. 1509 Vladislav II. jeptiškám zdejším

* Svátek sv. Kateřiny byl zasvěceným do r. 1771, kdy bylo zrušeno mnoho svátků (sv. Matěje, Filipa a Jakuba, Jakuba Většího, Bartoloměje, Matouše, Šimona a Judy, Ondřeje, Tomáše, Jana Ev., Josefa, Vojtěcha, Víta, Jana Křt., Maří Magd., Anny, Vavřince, Michala, Martina, druhý svátek velikonoční a svatodušní).

potvrdil výsady některé, a opět r. 1558 Ferdinand I.; ale žily zde nuzně pozbyvše majetku. Však r. 1512 přece kostel obnovily. Za Maxmiliána II. tu již jeptišek nebylo.

R. 1568 zde se usadili Augustiniáni od sv. Tomáše-III., kteří v následujícím století kostel i klášter stavěli r. 1678 znova od základův; přispěla k tomu hlavně paní Helena z Vřesovce, vdova po Bernardu Bořitovi hraběti z Martinic. A opět stavěno tu r. 1730 od stavitele Fr. M. Kaňky (od něhož jest též chrám sv. Salvatora v Klementinu) a po něm od Kiliána Dienzenhofra; r. 1741 kostel byl posvěcen. Řeholníci zdejší od r. 1683 vedli duchovní správu i v Podolí a Vršovicích.

R. 1784 byl zrušen klášter, a dán sem i do kostela odsvěceného vojenský vychovávací ústav, jenž tu zůstal do r. 1822. Nezvedení chovanci vandalsky v kostele hospodařili; z obrazů vyřezávali obličeje, sochám ulamovali hlavy i ruce, roznesli i píšťaly z varhan. R. 1822 dána sem byla filiálka blázince, kteráž později proměněna v samostatný ústav.

R. 1841 chrám byl vyčištěn, poněkud upraven a znova vysvěcen; nyní konají se tu denně bohoslužby pro ošetřovance ústavu. Od r. 1861 jednou ročně, na den sv. Kateřiny dne 25. listopadu, otvírá se i obecenstvu tento vkusný barokový chrám s pěknou úpravou štukaterskou, jenž nyní nákladem zemským krásně jest opraven. V ten den i dopoledne na mši sv. i odpoledne na kázání bývá tu veliký nával lidstva. (Vchází se vraty na rohu ul. Kateřinské a Viničné.) Znamenité fresky na stropě jsou od V. Rainera z r. 1741; obrazy oltářní všechny jsou spraveny tak, že jen zblízka lze poznati bývalé zohavení; mezi nimi jsou pěkné obrazy od J. Stelly: sv. Klára, sv. Mikuláš, sv. Vilém. — Z budov ostatních nejstarší jest do ul. Kateřinské s vkusným portálkem a sochou sv. Kateřiny; stavby při ul. u Karlova a uvnitř jsou pozdější.

Nyní všecku rozsáhlou prostoru mezi ulicemi Kateřinskou, u Karlova, Apollinářskou a Viničnou zaujímají budovy a sad zemského ústavu choromyslných. Ze zprávy zemského výboru dovídáme se, že ještě před 100 lety bylo v Praze ošetřováno bláznů jen poskrovnu; byli přijímáni do nemocnice Milosrdných bratří a to jen mužští; ostatní ponecháváni byli svému osudu a vězněni bývali po domácku často v místnostech nad žalář horších, jsouce nezřídka řetězy spoutáni. Kde neměli příbuzní místa pro blázna, dali ho do městské šatlavy a tam naň platili. Roku 1790 nařízeno, aby ve všeobecné nemocnici na dvoře zřízena byla budova pro blázny. Do budovy té, jež posud má nápis latinský (Ku hlídání chorých na mysli — Josef II., Leopold II. 1790), na poprvé přijati byli 54 nemocní. Když tam se nedostávalo místa, tišší blázni převedeni byli r. 1822 sem do převorského domu bývalého kláštera sv. Kateřiny; roku 1826 celý tento klášter zakoupen byl za 24.460 zl. R. 1844 vystavěna nová část uvnitř sadu. Poněvadž se shledalo, že prací na čerstvém vzduchu četně blázni se zotavují i uzdravují, r. 1856 koupen byl bývalý klášter Servitů se zahradou na Slupi i tak zvaná Popelářka (viz str. 471.), aby choromyslní měli více příležitosti ke práci polní a zahradnické. Bohužel krásná zahrada, ohromná zásobárna vzduchu, od Slup při Horské ul. r. 1901 byla od Zemského výboru prodána eráru na stavbu budov universitních,



Kostel sv. Kateřiny.

a to prý velmi lacino. Jest tedy filiálka ústavu na Slupi (č. 450-4) a druhá vedle kostela sv. Apollináře (č. 447-28); mimo to jest ústav v Kosmonosích, v Opořanech a Horních Beřkovicích.

Dle nových čísel č. 497-1 jest zahrada při erární budově něm. patholog. anatomického ústavu s kaplí pohřební. Zde za doby Karlovy byla vinice kláštera Kateřinského. — Naproti až k Viničné ul. jsou úzké, staré a malebné domky; za prvním 495-4 jest v koutě za zahrádkou č. 496-2 u černého kříže; 494-6 u Mydlářů, 492-10 u Dubánků, 491-12 u Beránků, nyní u Hlaváčů, 483-24 se sochou sv. Jana Nep. za sklem místo okna. Nízký dům č. 484-25 maj. Spolku pro zřízení dětské nemocnice (r. 1889 anonym daroval k tomu účelu 5000 zl.), poslední na rohu 481-28 u Pecnářů, u Křížů, kde r. 1891 útulek našla česká dětská nemocnice, až přenesena do ul. Bož. Němcové. V květnu r. 1903 tamtéž přešla i dětská klinika, již řídí prof. dr. M. Pešina. Všechny ty domky bývaly na okraji zahrady kláštera sv. Kateřiny; nebylоť druhdy ul. Viničné. — Ke konci 16. století u sv. Kateřiny byl »hřbitov chudých«; člověkem chudým tedy ještě i po smrti povrhovali, aby nepřišel mezi bohatší.

Na druhém rohu Viničné ul. jsou vrata, kudy se chodí na den sv. Kateřiny do kostela, a dále býv. klášter, nyní ústav choromyslných, zkrátka Kateřinky, dříve »dům bláznů.«* Naproti jest nový hostinec na Křižovatce 469-3 (nejstarší majitel Václ. Lopata r. 1380), dále dva domy novější a poslední v rohu dvorec a staveniště 467-7. Zde a na konci ul. u Karlova v 15. stol. bývala zahrada Škeřidlova či Škořidlova, dle Ješka Škořidla; říkali tu i příční ul. Škořidlova či kratčeji Keřská, r. 1505 Hromotluky. Odtud jest nejlépe viděti věž kostela sv. Kateřiny.

Od ul. u Karlova v l. zadní křídlo české reálky, vedle 1521-13 u zlaté hvězdy (s nápisem česko-francouzským), za ul. Melounovou č. 521-19 (roku 1380 majitel Petr Kožišník) léčební ústav MUDr. Jos. Skrbka a na rohu zahrada a domek č. 522-21 spolku pro blaho propuštěných káranců se soukromou školou chlapeckou.

Na již. straně proti reálce veliká budova lékařské fakulty; jest tu ústav anatomický (dr. Jan Janošík), histologicko-embryologický (dr. Jos. Rohon), pathologicko-anatomický (dr. Jar. Hlava), fysiologický (dr. Fr. Mareš), ústav pro lučbu lékařskou (dr. Jan Horbaczewski), ústav pro pathologii (dr. Arn. Spina), ústav pro farmakologii (dr. K. Chodounský) a ústav pro soudní lékařství (dr. Jos. Reinsberg).

Č. 1476-36 u zlatého lva se dvěma dvory a zahradou; zde bydlí Jiří Stibral, řed. uměl. průmysl. školy.

Velikou zahradu má vedle č. 466-40 u Škořepů či Limburáků i u Troníčků, kde jest pražský soukr. sirotčinec u sv. Jana Křt. s kaplí a německou školou. O sirotčinci tom již jsme slyšeli na str. 74 n., že založen byl r. 1773 v Bredovské ul. od svobodných zednářů; zde jest od r. 1868. Po r. 1822 zde představeným byl Mik. Tomek, potom probošt u sv. Víta, veliký dobrodinec chudiny a škol. V těch místech býval dvůr rytířů Maltezských. — Za č. 522-21 (viz Ječná ul.) ulice tato prudce se sklání k Ječné.

Na rohu Ječné ul. a Sokol. tř. jest pěkný domek a v samém nároží zahrada 465-42 na bojišti, kde stával kostel a pak byla poustevna; viz str. 64 n.

Keplerova** IV., jest nová ulice u Pohořelce na místě zbořeného č. 115 k zimní jízdárně u bašty č. X. Č. 224 jest nová (z r. 1902) měšť. i ob. škola chlapecká (řed. Lad. Borůvka). Viz str. 375.

Slavný hvězdář Jan Kepler žil 1571—1630; pozván byv od Tychona, do Prahy přišel r. 1600 a po smrti jeho se stal »cís. mathematikem« s platem 500 zl.; bydlil nějaký čas u barona Hoffmanna na Hradčanech, pak u Emaus a na Ovocném trhu

* Bývalá ulice sv. Kateřiny byla pokračováním Bojiště do ul. Apollin. a odřezávala tak celý jv. roh nynějšího blázince. Tam bylo č. 460 u Vacrlíků i u Bouřilů pův. maj. Karlovský; drželi jej v 17. stol. Zikmund Danhelius, hrabě Holvík, Zuz. z Bedaridesů roz. z Golců, od r. 1725 Voračický z Paběnic, Jan Löw z Erlsfeldu, kolem 1750 hrab. Frant. Kolovratová, pak Terezie hrab. Pöttingová roz. Michnová; r. 1764 bydlila tu hraběnka z Vrtby za roční činži 60 zl. (Navrátil, Paměti Karlova.)

** S vynecháním »ulice«, jak mají nyní jmenovati se ulice. — O hvězdáři tom viz J. Durdík, Koperník a Kepler, Osvěta 1873 a článek v Ottově Sl. N.



Vchod do Kinského zahrady.

č. 587-18, kde na dřevěné vížce měl observatoř, pak v Karlově ul. č. 188-4, kde dokonal r. 1609 slavné dílo Astronomia Nova; jest to po bibli nejslavnější kniha, jež kdy v Praze byla tištěna. Také důležitý spis o optice v Praze napsal. — Kepler byl k posledu jediným přítelem a těšitelem nešťastného císaře Rudolfa II.; po jeho smrti z Prahy odešel do Lince a pochován byl v Řezně.

Kinského tř. Sm., jest sev. polovice hlavní ulice smíchovské od hranic Prahy na Újezdě k Plzeňské a Palack. tř., kde začíná část jižní, t. zv. Švarcenb. tř. Obě dohromady sluly dříve Hlavní tř. Vedle domů nových, ač většinou ne tak výstavných jako jsou nové na Kr. Vinohradech, jest tu ještě dosti domků nízkých z dob, kdy zde při silnici nejdříve se stavělo. Jméno po překrásné zahradě na jižním boku Petřína (viz obr. str. 575.), kde na půdě býv. vinic, potom však pustiny, zvané Brabcovny, r. 1825* založil sady kníže Rudolf Kinský.**

Vystavěl tu r. 1830 ušlechtilou empirovou villu, již ozdobil uměleckou sochou Psychy od slavného Canovy a Vlasty od Maxa.

* Ještě r. 1824 v části dolejší byly zahrady zelenářské několika majitelů, výše, kde potom byly zřízeny skleníky, byla továrna A. Richtra na hliněné zboží, nejvýše jen holé skály. Kníže Kinský sady zřizoval pak ohromným nákladem; na sta dělníků tu pracovalo. Tehdy byla vykopána štola 200 sáhů dlouhá až ke prameni, z něhož se vede voda do rybníka výše položeného než Hradčany, a z rybníka toho rozvedena voda po zahradě. (Prager Zeitung 1866, ze sbírky p. rady Brože.)

** Žil 1802–1836; on první přistoupil k Matici české darem 1000 zl. a byl jejím prvním kuratorem; předčasnou smrt tohoto pravého šlechtice opěval Čelakovský, jenž již před tím mu věnoval 4 básně. Jak byl Kinský v Praze populárním, poznáš z veršů básníkových:

»Viz, vlídné to-li on své čelo objeví,
již za ním se nesou pohledy zástupu,
vroucně vespolek ústa:
‚Ten jest, tento‘, pošeptají.«

On koupil r. 1835 na Starom. nám. č. 607 a spojil v palác jeden s č. 606.

Zde bydlil býv. kurfiršt Hessen-Kasselský, když r. 1866 od Prusů zbaven byl trůnu; po Praze byl znám svým šestispřežením koní stejné, krásné barvy. Později villu tu najatu měl korunní princ Rudolf a též arcivévoda Ferdinand v ní bydlil.

Kinský jest nesprávné pojmenování staročeské rodiny Vchynských* ze Vchynic a Tetova s erbem tří vlčích zubů na červeném štítě. Z rodu toho buď jmenován zde Oldřich, jenž r. 1618 činným byl při vyhazování místodržících; když Slavata při tom se zachytil okna, Vchynský dýkou jej do ruky tloukl, až se pustil. Vděčné paměti zasluhuje František Josef Kinský ze Vchynic a Tetova, dědičný hofmistr království českého (1739 až 1805), jenž napsal r. 1779, že by dítě nemělo se učiti jazykům cizím dříve, pokud není svého vlastního, mateřského jazyku úplně mocno. A k tomu dí: »Při slovech svého vlastního jazyka byl bych málem připomenul: to jest českého. Neboť přiznávám se k tomu, že jakožto zdárný a dobrý potomek Slovanův zdědil jsem ten předsudek, že je-li Francouzovi řečí mateřskou jazyk francouzský a Němcovi jazyk německý, Čechovi řečí mateřskou musí býti jazyk český.« Tak psal šlechtic, voján vysoko postavený v době, kdy jen několik málo našich mužův ujímalo se jazyka českého, ode všech opovrhovaného. Byl velitelem kadetní školy v Novém městě za Vídní a psal i sám spisy přírodovědecké a paedagogické. Vzpomenouti též sluší, že šlechetný tento syn české vlasti umíraje celou svou bohatou knihovnu daroval universitní knihovně pražské; podobizna jeho zdobí hlavní chodbu knihovny v Klementině. Viz Osvěta 1876 str. 258—266.

Tuto krásnou zahradu od kníž. Ferdinanda Kinského roku 1901 koupily za 919.500 K společně obce pražská a smíchovská za úřadování purkmistrů dr. Vlad. Srba a Al. Elhenického a učinily veřejnými sady, jež od 13. července 1902 spojeny jsou se sousedním Nebozízkem za Hladovou zdí průlomem v ní učiněným; otvorem tím jest překrásný pohled na Hradčany. Tím obyvatelům** velké Prahy dán sad, jakým nemůže se honositi jiné město. Jest tu veliké množství bujného stromoví a odtud i překrásný pohled na Prahu hlavně z výstupku »vyhlídky«. Za domkem vrátného jest dosud složen proslulý portál Slavatovský (viz Nábřežní ul.). — Bude tu zřízena z nerostů plastická mapa zemí koruny České, jednotlivé cesty a zvláštní místa budou pojmenovány a na podzim r. 1903 se počne zakládati květena československá.



Průlom v „Hladové zdi" mezi Kinského zahradou a Nebozízkem.

* Při konfiskacích Adam Vchynský pozbyl domu na Poříčí, Jan Vchynský dvou domů ve čtvrti petrské, Vilém nynějšího paláce Clam-Gallasova, domu na Malostr. nám. i zahrady malostranské »na Vltavě naproti Malému ostrovu«, jež darována byla r. 1634 hrab. Matyáši Gallasovi.

** Ale při otevření v květnu r. 1902 nepěkně se chovalo obecenstvo, trhajíc vše a ničíc, jak tomu zvyklo z volné přírody. Nyní na mnohých místech zahrady nápisy napomínají k větší šetrnosti.

Koupením Kinských zahrady nabyly Praha a Smíchov mimo rozkošné sady i znamenité pitné vody, která odvádí se odtud od roku 1902 po celé dolejší Malé Straně i po Smíchově; práce (zachycení pramenův a rozvádění vody) provedeny byly technickým úřadem smíchovským za vedení inženýra J. Vancla, společným nákladem obou obcí majitelek.

Zde konečně najde útulek Národopisné museum českoslovanské,* jež zrodilo se s národopisnou výstavou. Již roku 1891 ředitel Fr. A. Šubert sezval na radnici první schůzi přátel českého národopisu, a velkomyslným věnováním hraběte Arnošta Sylvy Tarouccy a jeho choti Marie roz. hrab. Nosticové roku 1893 propůjčeny museu zdarma na 10 let místnosti v paláci na Příkopě, čímž existence musea zajištěna. Správu musea od r. 1895 vede prof. dr. Lubor Niederle. R. 1901 museu propůjčena dolní villa (viz obr. str. 577.) v zahradě Kinských, jež musejním potřebám odevzdána v dubnu 1902. Jest přáti, aby hojným přistupováním za členy Národopisné společnosti českoslovanské i širší kruhy podporovaly důležitou tuto činnost. (Člen činný platí ročně 4 K, přispívající 40 K ročně,



Národopisné museum v Kinského zahradě.

zakládající jednou pro vždy 400 K.) Museum zde otevřeno bylo před sv. Janem Nep. r. 1903. Ve vestibulu a v přízemku jsou modely lidových staveb českoslovanských, v nádherném schodišti s mramorovou deskou jsou poprsí lidových typů, v patře, odkudž jest překrásný rozhled, sbírky krojů, výšivek, keramiky a j.

Až zrušeny budou výše ležící hradby, snad tam na místě nynějších lomů postavena bude českoslovanská vesnice, jaká tak se nám líbívala v Král. Oboře.

Za starých dob bývala tu vinice kláštera Plaského (viz Plaská ul.) řečená v ráji,** jak dosud zůstalo jméno č. 104 v Karlově ul., kde jest nyní ústav hluchoněmých na pozemku odkoupeném od zahrady Kinských. Klášter Plaský měl tu dvůr i kapli, což vše vypáleno bylo r. 1420. Vinici obec rozdělila na 7 dílů; z majitelů pozdějších

* Viz Šubert, Národopisná výstava, Osvěta 1894, 1895.

** Vinici »Velký a Malý ráj řečené s lisem za Oujezdskou branou« odevzdal r. 1614 Tomáš Had z Proseče (viz str. 160.) manželce své Marketě rozené z Dubu na srážku jejího věna; i zůstala Marketa při konfiskacích r. 1626 při zápise tom, ač na čas vinice od cís. komory byla ujata. Potom si vzala za manžela Jidřicha Myslíka z Hyršova emigranta, kterýž r. 1631 se Sasy se vrátiv, odsouzen byl r. 1634 všeho jmění; však vinici Ráj paní Marketa prodala r. 1628 Janu de Vitte za 6000 tolarův. R. 1730 byl Ráj majetkem Marie Anny Liebšteinské z Kolovrat.



Kašna u Albrechtových kasáren.

vyniká Jan Vlčíhrdlo ze Všehrd, jemuž r. 1498 král Vladislav dovolil také užívati věže ve zdi, jdoucí přes Petřín na té vinici. Tato vinice jest hlavní částí tohoto sadu, kde výše č. 97 se říkalo Husinka po majiteli Husákovi a 98 Štikovna též po majiteli Štikovi; obé k zahradě r. 1848 připojila Vilemína Kinská.

Před vchodem do Kinského zahrady roku 1902 ve vkusném pavillonu byla výstava, spolkem Manesem zřízená, sochaře francouzského Rodina. Posud pavillon ten zachován pro podobné účely; po Rodinovi byla tam výstava moderního umění francouzského, pak výstava mistra Aleše ke cti jeho 50. narozenin, potom výstava českého umění. Snad pavillon nebude zbořen, dokud nenajde se jiný stánek k tomu účelu.

Naproti zahradě mezi ul. Petřínskou a Barrandovou ještě na půdě pražské jsou veliké kasárny Albrechtovy, nesoucí jméno šlechetného arcivévody (1817—1895). Byl syn vítěze u Aspru arciv. Karla, bojoval u sv. Lucie, Mortary i Novary, vojákům byl laskavým otcem a z majetku svého (nejvíce ve Slezsku) ročně statisíce rozdal dobrým účelům. Kasárny vystavěny byly r. 1890. Před nimi v malém sadě, zřízeném r. 1894, stojí umělecká kamenná kašna s třemi medvědy a sochou Neptunovou, práce Jer. Kohla z konce 17. stol. Viz obr. str. 578. Stávala v býv. zahradě Slavatovské (továrně Příbramově), odkudž darem přešla v majetek města Smíchova r. 1894, ač hrabě Černín za ni nabízel 4000 zl. Měla však kašna zde býti postavena asi na třech stupních, aby dojem byl zvýšen. — Prostranství tomuto se navrhuje název Plzeňské nám.

Na těchto místech, ale blíže k Chotkově ul., v prodloužení Hladové zdi, stávala poslední brána Újezdská či Smíchovská, o níž mluvím při Újezdě. — Dále tu ulici

sůžovaly 3 domky č. 76-78, za nimiž se též chodilo; jméno bývalé hospůdky u dělového kříže přeneseno na nové č. 197-8.

Na rohu Karlovy tř. č. 96-3 veliký dům »u hradu« (z r. 1869) poněvadž se za to mělo, že zde někde nedaleko stával r. 1387 hrádek Kugelweit.* Zde r. 1903 zemřel hrabě Rudolf Kolovrat-Krakovský. Jižněji č. 9 n. u vévody Přemysla zájezdný hostinec; vystavěl jej jakýsi Maulini, jenž zprvu nuzně se živil děláním obrázkův, ale tak rychle zbohatl, že měli jej v podezření dělání peněz. Však rodina po něm zase tak rychle zchudla. — Č. 11 n. u Libuše s divadlem od ř. d. Pavla Švandy ze Semčic založeným zde pro zimní představení r. 1871. O areně Smíchovské viz zde str. 178. i Turnovský, Pam. star. vlastence str. 309 n. Zde bydlí JUDr. Al. Koldinský, advokát a poslanec a spisovatel JUDr. Karel Švanda ze Semčic. — Na rohu Havlíčkovy tř. 268-19 u Rožmitálu; na vých. straně č. 320-14 »škola«; v č. 16 n. bydlí hud. skladatel Jos. Rich. Rozkošný. — Č. 270-23 sluje u prince, vedle 13-25 starý hostinec u čísla prvního, v č. 27 n. bydlí řed. zemsk. archivu spisovatel Fr. Dvorský; dům č. 339-29 jest občanské záložny (z r. 1871) a č. 296-31 u Sokola. Skoro proti Jungm. tř. 262-28 u 3 korun, jižněji



Radnice na Smíchově.

265-34 u Zlaté slovanské Prahy. — Č. 17- a 18 Austria (roh Kartouz. ul.) jsou majetkem pensijního spolku úředníkův a sluhů Ringhofrových. — Naproti č. 240-42 u zlaté koruny i u kufru, vedle 241-44 u zlatého hroznu, býv. polic. komisařství. V sousedství bývala od r. 1846 parní pila ryt. Píseckého z Kranichfeldu. — Na rohu Jakubského nám. bývala fara, ovšem jen chatrný domek r. 1749 zřízený na faru, při níž byla i první škola; nová fara vystav. tu r. 1865, ale i ta již zbořena r. 1898 na rozšíření náměstí, a nyní jest farní úřad v domě za novým kostelem. — Č. 203-45 (roh Kartouz.) hotel u arciv. Štěpána, kde r. 1848 shromážďovala se národní garda; tehdy od vlastních dělníků chycen byl majitel továrny Mojž. Porges z Portheimu a propuštěn teprv na domluvu známého Petra Fastra. Zde jest měšťanská beseda smíchovská, a bydlí tu Jan Malát, řid. učitel a hudební skladatel. — Naproti vedle č. 48 zbytek býv. Buquoyky s velikou zahradou. Viz Kostelní nám. — Č. 246-53 u města Londýna, vedle č. 55 smíchovská radnice slohu renaissančního s věžičkou. Viz obr. str. 579. Od roku 1853 byl tu dům purkmistra J. Bartha, od něhož r. 1858 koupila jej obec a r. 1874 zvýšila o patro. Radnici tuto

* Kuglweit či Kuglvaid od jiných se klade za Košíře, záp. od Skalky a Budňanek; stál ještě roku 1387.

navštívil r. 1866 císař pán; výzdoba její jest od Ant. Poppa. — Sousedí 235-57 německá škola dívčí od r. 1872, č. 231-59 u jelena, 230-61 kavárna u Holubů, 218-65 u zlatého beránka.

Kladská ul. Vnhr. za Pištěkovou arenou před vodárnou na jih k sadu u Slovenské tř. nad Vršovicemi. Bude to v té části poslední zastavěná ulice vinohradská; dále na východ jsou villy. Na rohu Lužické a Slovenské tř. v krásné poloze r. 1902 vystavěna byla nová budova školní, kde se bude vyučovati od září r. 1903. Při ní bude botanická zahrada. Od školy k sev. jsou ještě lada a veliká ohrada kamenická.

Neveselé vzpomínky budí jméno to, byloť Kladsko druhdy dílem koruny České, nyní částí jest pruského Slezska. V hlavním městě Kladsku odpočívá náš Arnošt z Pardubic, tam dřímají i synové a vnukové Jiřího z Poděbrad. Ale r. 1742 Bedřich II. dobyl města toho a smlouvou Berlínskou nabyl celého kraje. Sice na čas zase Laudon zmocnil se r. 1760 Kladska, však od míru Hubertsburského r. 1763 již opět přiřčeno Prusku. Tak koruna česká násilně zbavena byla třetiny svého území. Obyvatel českého jazyka udrželo se v Kladsku jen asi 10.000; vždyť již Přemysl II. tam zavedl osadníky německé! Ale posud hrabství Kladské náleží k arcidiecesi pražské.

Klárov viz pod Bruskou str. 88. a 89.

Zde ještě připomínám, že Klarova nadace stále trvá; požívali jí sochař Em. Max, malíř Vil. Kandler, sochaři Jul. Melzer, Václav Levý, Kamil Böhm, malíř Fr. Sequens, sochař Jindř. Čapek, malíř Rob. Leinweber, sochař Bernard Seeling, Jan Knöchl, malíři E. K. Liška, Em. Dítě, sochař Aug. Zoula. Účastník nadace musí dvě třetiny studií stráviti v Římě a pro kostel, kde byl křtěn, provésti votivní dílo.

Klášterská ul. I. (býv. Anežská ulč. a u Vltavy v assan. obvodu) má jméno po klášteře, o němž viz Anežská ul.

Jméno »klášter« z latinského claustrum (od slovesa znamenajícího »zavírati«) značí společný příbytek řeholníků nebo řeholnic. — Při provedené assanaci ulička tato zmizí; bylo a z části jest to posud prazvláštní zákoutí s domky některými zcela nepatrnými a končí průchodem na Františku. Na obr. str. 581. viděti uličku tu se strany od Františku; vyčnívající části jsou starobylé budovy bývalého kláštera.

Začíná nárožním 779-1 u Roubíčků v Řásnovce (na jeho nádvoří sahá kostel sv. Františka), proti němu jest úzký dlouhý dům č. 778-2 u Štěrbů (Štěrků) i u Krumlovských po Jakubu Krumlovském r. 1726.

Dále po l. str. vidíme pěkně již z venku obnovený kostel sv. Barbory, k němuž přistavěny byly do nedávna domky č. 836-833, dříve zvané u Nosů, Fuchsů, za prkny, u Kantorků, u Herinků.* Za našich dob č. 836 slulo u Vačkářů, č. 835 u Karbanů. Také ten domek koupila Jednota pro obnovení kláštera blah. Anežky a zbořila. — Rodina Karbanů z Volšan kvetla v 16. a 17. stol. Viz str. 64. Václav Karban proslul v bojích tureckých a r. 1548 dostal list erbovní. Potomek Lukáš roku 1621 trestán byl z milosti pouze vězením; měl dům Faustův na Karlově nám., dům na Václav. nám. a vinici na Bohdalci.

Kde ulička se obrací k řece, na l. ještě stojí ke zdi klášterní přistavěný nízký domek č. 832-11, jejž viděti na obrázku v l. Pod schůdky stojí starší dům 838-15 u Kuchynků, výše č. 841-17 (na Františku 24 n.) u Černých, u dvou černých beránků i u dvou zlatých lyr. — Č. 837-21 u Baumistrů, novější dům z ul. na Františku. — I tyto všecky domy budou odstraněny na úpravu nábřeží, jež tu bude se schylovati ke klášteru, nízko položenému.

---

* Byl tu kdesi mezi domy postranního práva sv. Anežky i dům Lochmanovský (vedle sanytrovny Telečkovy), pak zvaný u Procházků po majiteli r. 1660. Viz Teige, Almanach VI. str. 91 n.

Klicperova ul. Lbň. I. při Jeronymově u č. 323.

Václav Klim. Klicpera (z Chlumce n. Cidlinou † 1859 v Praze, kde byl ředitelem Akademického gymnasia) jest tvůrce novočeské literatury dramatické. Nejčastěji posud se hrává jeho »Rohovín Čtverrohý«, kus to, v němž není úlohy ženské. Protože chlumecké dívky se studenty nechtěly hráti česky, Klicpera — tehdy student — napsal kus s úlohami pouze mužskými, a tu přestala dívčí stávka divadelní, vidouc marnost svého germanofilského vzdoru.

O zásluhách jeho případně pověděl V. Vlček při odhalení pomníku jeho v Chlumci r. 1874: »Statisíce rodáků svým perem vzkřísil, k životu probudil a silou nadchnul a duchem svým také po půlstoletí živil, osvěžoval, posilňoval a povznášel. Dobyl národu českému trvale tolik půdy, jako málo který český panovník.« Posledně o něm psal F. A. Šubert. Má pomník na Olšanech II., 5, 123, kde odpočívá i syn jeho Ivan, spisovatel; ve foyeru Nár. divadla má poprsí a na Karlově náměstí číslo 552-36 n. pamětní desku.


Klášterská ulička.

Klicperova ul. Sm. býv. Nová z Tylovy od hostince u vysloužilce do Divišovy ul.

Tam končí proti vrchu, v části sev. posázeném, kde jest dělnická osada Mrázovka. V č. 570-1 bydlí inž. Bohdan Bečka, městský stavitel.

Klicperova ul. Vnhr., dříve Hrabova, ze Šafaříkovy do Palackého tř., kde končí č. 148-54; zde jsou soukromé jatky Fr. Nepomuckého; jest to nejstarší dům té ulice, z r. 1871 spolu s protějším. Ostatní domy vznikly r. 1882 a násl. Ulice jest příjemná stromořadím.

Na rohu Šafař. ul. 557-2 (u Hubánků) a vedlejší 614-4 jsou maj. Otak. sv. p. Dobřenského z Dobřenic. V č. 545-7 bydlí dr. Fr. Sitenský, zemský inspektor hospodářských ústavů, a spis. Jos. Růžička, řed. měšť. škol. V č. 221-8 hostinec u Mlejnku. Na rohu Komensk. ul. 534-14 u Dubu, výše 157-24 u Přemysla. Pěkné jest náměstíčko na křižovatce Krameriovy ul.; zde v č. 27 n. hostinec u Obzoru.

U Klikovky Sm. jest č. 757 »v cihelnách« při dvorci Klikovce (č. 118); viz str. 34.

Klimentská ul. II., dříve z části Mlýnská, se táhne z Eliščiny tř. (nejbližší u mostu) k Helmovým mlýnům a Těšňovu, kde jest nádraží dráhy Severozápadní.

Sv. Kliment, vlastně Clemens, žák apoštolů sv. Petra a Pavla, byl čtvrtý papež, od císaře Trajana vyhoštěný z Říma k Černému moři, kde s kotvou na krk uvázanou byl

uvržen do moře r. 101. Tamní křesťané mrtvolu nalezli a poctivě pochovali; když pak r. 861 v těch krajích sv. Cyrill hlásal evangelium, nalezené ostatky s sebou odnesl na Moravu a pak do Říma.

S křesťanstvím u nás zakládány byly kostely sv. Klimenta v Králové Hradci, v Bubnech, na Levém Hradci, na Vyšehradě a j. V Praze nejznámější jest kostel sv. Klimenta na Starém městě v nynějším Klimentinu. — Viz Jireček, Arch. Pam. III. 229.

Z toho dalo by se souditi, že i zdejší kostel* založen byl v první době křesťanství, tehdy ještě za městem; však jmenuje se až r. 1226, kdy sem přišli Dominikáni. Měli tu klášter, založený od Přemysla Otakara I. Ale po 6 letech se odstěhovali na Staré město k mostu; dle pověsti, zachované Dalimilem, jakási poustevnice Trubka měla vnuknutí, že sv. Kliment »velí jim u mosta sobě slúžiti«. Tak kostelík klášterní byl opuštěn; kdy se stal farním, nevíme, ale bylo ještě před založením Nového města. Jako jinde, tak i zde kolem kostela býval hřbitov.

Z farářův zdejších nejznámější jest Jan Protiva z Nové vsi, o němž jsme slyšeli na str. 53. Po něm tu byli již stále utrakvisté až do bitvy Bělohorské. V té době soukeník Mikuláš Bradatý kostelu tomuto odkázal svůj dům v Soukenické ul. č. 1187-27. — Poslední nekatolický farář Tobiáš Adalbertus byl vypověděn z Prahy r. 1621. Že bylo záduší chudé a pro nedostatek duchovenstva nebylo tu fary, a sloužili zde faráři od sv. Petra. Veliká škoda na kostele se stala r. 1689 při francouzském požáru, častěji již uvedeném. Tehdy Novoměstští prodali dvůr ve Vysočanech, jejž pro tento kostel koupili r. 1543, a kostel znova zřídili. R. 1784 od Josefa II. kostel byl zrušen, po 9 letech prodán mlynáři Václavu Michalovici za 700 zl. a proměněn v sýpku obilní.

Až r. 1850 starožitnou budovu koupila česká evangelická církev helvetského vyznání za 27.500 zl.; r. 1894 dle dobrozdání arch. Mockra od arch. Mikše kostel krásně byl upraven. Stará hřbitovní zeď kolem kostela byla zbořena r. 1878, kdy obec koupila tu prostoru za 10.000 zl. i s pohřební komorou a proměnila v sádek; bude snad sad ten zvětšen, jak navrhuje arch. Klenka.

Gotická budova tato klenbu má z doby Vladislavské, presbyteř jest snad ze 13. století; má pouze jednu loď, nyní na klenbě mimo pásy modře natřenou se zlatými hvězdami; stěny v hořejší polovici natřeny jsou zeleně, dole hnědě, ale přes to působí vlídně. Místo oltáře v presbyteři jest druhý kůr s varhanami; před ním prostý stůl, v pr. kazatelna s pěkně vyřezávanou stříškou. Jinak v kostele, elektricky osvětleném, nic není, než dvě řady lavic. V předsíni hlavního vchodu na záp. straně jest v kameni nápis z roku 1578 »Slovo Páně zůstává na věky,« pod ním náhrobek paní z Hradešína s českým nápisem z r. 1620. Naproti menší náhrobek Mandaleny (Majdeliny) dcerky vladyky pana Adama z Hradešína z r. 1606; nalezen byl při kopání základů č. 1373 v Novomlýn. ulč.; pod ním větší náhrobek s lat. nápisem z r. 1599. Druhý vchod (z Novomlýn. ul. proti č. 1238-7) jest do věže; venkovské řezané dvéře jsou z r. 1609, a jimi se vstoupí do sakristie, kde jest ve zdi stará schránka s kamennými ozdobami. Na téže straně na druhém pilíři jest na kamenné desce nápis o opravě kostela r. 1641. Také proti vratům vedle č. 1208-12 za Kliment. ul. z venku jest zbytek nějaké staré práce kamenické v trojúhelníkovém výklenku.

Na jižní straně této ulice již roku 1400 byly domy v řadě nepřetržité; strana protější přervána byla několika uličkami k vodě, jak jest posud. Jest to kus staré Prahy, v některých místech velice malebný (viz obr. str. 583.), celkem málo známý.

* Viz Ekert II. str. 457, Košut, Kostel u sv. Klimenta, Praha 1896; v knížce té zprávy o restauraci chrámu a o náhrobcích sestavil J. Sixta, inspektor Severozáp. dráhy.

Nároží Elišč. tř. v l. tvoří nový dům č. 1246-1 u Landkočů, v pr. č. 1203 u Sloupeckých, spojené s býv. č. 1204 u Lorenců. Č. 1203 měl r. 1380 krejčí, pak soukeník, jirchář; r. 1641 jej koupil Kryštof Šafbergr z Treuenberku od stavitele Jana Dom. de Barifice, který r. 1646 daroval zednickému cechu dům v Kozí ul. č. 915-15. Č. 1204 měl r. 1377 pohrabač t. j. hrobník (sepultor, fossator), později soukeník.

Naproti v novějším č. 1552-3 jest obchodní škola T. J. Maděry. Č. 1205-4 u Kolinských, nyní hospoda u Holečků. Dům ten měl r. 1379 valchář Mik. Blumenstengel, jemuž říkali též Plumstingl i Plumstil, r. 1646 Jan Severýn z Krygsfeldu.

Vedle č. 1206-6 u Šanšdelínů či Žandalinů; Jiřík Žandalín jej koupil r. 1623 od Přibíka Jeníška z Újezdu. Tento Jeníšek r. 1618 zůstav věren císaři uprchl do Vídně. Odbojní stavové ho vypověděli na vždy a statky mu zabavili. Ale po bitvě Bělohorské Přibík stal se prokurátorem a žalobcem komory královské a byl pověstným vyšetřovatelem proti rebellům. R. 1624 byl podkomořím, r. 1640 nejvyšším písařem. Se svou manželkou Lidm. Kateř. z Talemberka založil kollej jesuitskou v Březnici r. 1638, kde od bratří Luraghů dal vystavěti krásný chrám. Synovec jeho a dědic František, jemuž Přibík vymohl povýšení do stavu panského, v Březnici r. 1654 založil gymnasium.

Jeníšek »procurator et accusator regius« na sebe nezapomínal; při konfiskacích koupil lacino nebo dostal zadarmo v Praze: dům č. 932-6 na Starom. nám. zabavený Prok. Dvořeckému z Olbramovic, tamtéž č. 931-10 dříve Benj. Fruveina z Podolí, v Mikulandské ul. dům zabavený Vil. Šťastnému Kapliři Vosterskému ze Sulevic, dům Kolousovský či Kaňhovský pod Vyšehradem proti Hrobci.

Č. 1196-8 se táhne do ul. Soukenické, kde jest část přední; jest to nyní dům Al. Wiesnera, kdysi Petra Mik. Straky z Nedabylic a sluje odtud Strakovský. V nejstarší době sem byl zvláštní dům valcháře Schwarzhaupta, pak soukeníka, do Souken. ul. byly domy tři. Na konci 18. stol. byla tu abalda, pak r. 1793 koupili dům měšťané Pikkardt a Emler, kteří tu zřídili továrnu na pudr, tehdy velmi oblíbený. Pěstovali na invalidovně mařinu barvířskou (rubia tinctorum, Krapp).

Starobylý jest domek č. 1207-10 též Al. Wiesnera, druhdy fara u sv. Klimenta; r. 1372 valchář Štěpán Gros koupil jej od Jiřího faráře, r. 1388 byl tu jirchář. — Novější jest č. 1208-12, kde r. 1379 byl štětkář (setator, purstenpinter), potom pokladač (dláždič, pavimentator). — Nový dům č. 1209-14; r. 1380 dům zde bečvář Pešek odkázal kostelu sv. Klimenta. — Také nový jest dům č. 1210-16 u Truhlářů.

V novém domě č. 1211-18 jest evang. fara, majetek Českého evang. reform. sboru u sv. Klimenta; zde bydlí faráři Kalda Fr. a Souček Jos. — Rozsáhlý jest naproti starý dům č. 1237-7 na hřbitově či na krchově, druhdy ve sladovně, maj. kdysi chudobince (viz dále č. 1235), potom Václ. Michalovice, nyní Rak. společnosti pro chemické a metallurgické výrobky v Ústí n. L. R. 1389 byla tu sladovna Němce Fridolína Kussenpfenninga, jenž měl též velikou vinici na jižní stráni Žižkova; za války husitské obec majetek jeho zabavila.


Z Klimentské ul.



Z nádvoří č. 1235-9 v Klimentské ul.

Ještě rozsáhlejší jest sousední dům č. 1235-9, kde mimo jiné dílny má Fr. Žabokrtský továrnu na kulečníky. Jest to celá skupina budov zajímavě seskupená, s vysokou sušírnou ve dvoře (viz obr. str. 584.) a několika starobylými pavlačemi ve dvoře i do ul. Novomlýnské. Dle Tomka již v 15. století té části ulice se říkalo v Tůních dle několika tůní na ryby, jichž také z části užívali koželuzi. Za doby nejstarší Tomek tu nalezl 9 různých domků; jeden měl roku 1379 farář u sv. Klimenta, jiný soukeník, valchář, a p. — Později tu slulo na tůních Babáčkovských, a r. 1732 od pražských tří magistrátů zřízen tu byl všeobecný chudobinec s kaplí sv. Maří Magd. Protože z počátku bylo malé jmění, chudí zde bydlící chodívali s praporečkem po městě nebo stávali u kostelův a sbírali dary. Fond chudobince za Marie Terezie vzrůstal platem z čaje, kávy a kakaa, později i výtěžkem cís. zastavárny. Bylo tu asi 640 chudých. Odtud když chudobinec byl přenesen, zde byla zřízena továrna hedvábí. Po 40 letech zde od svobodných zednářů za velmistra appel. rady hrab. Kašp. Heřm. Künigla byl zřízen sirotčinec, přenesený pak do ul. Bredovské, konečně do Kateřin. ul.

Zde kdesi na Tůních byl dům Chyžděrovský, jejž r. 1623 Albrecht z Valdšteina koupil od Veroniky Kosinové; chovaly se tu ryby pro jeho dvůr. Po smrti Valdšteinově Kosinová tvrdila, že jí nebyl dům zaplacen, a domáhala se ho; ale také bývalý správce domu Fridlandského Pavel Schwertner k němu se táhl, že prý na opravu domu, od Sasů r. 1632 pobořeného, své peníze vynaložil. Dům konečně r. 1641 dostal za 600 kop míš. Ant. Binago, rada král. komory a výběrčí posudného.

Vedle tůní Babáčkovic »proti lázni Erbovic« dům měl tehdy Kašpar Losinský, zeť emigranta Jana Volavky.

Naproti jest nový dům č. 1974-20, vzniklý na zadní části velikého domu u zlatého pelikána i u Purkrábků č. 1193-15 v Soukenické ul. (v. t.) Naproti ul. Novomlýnské stojí dům č. 1515-22, také nověji vzniklý vedle staršího č. 1212-24 u doktorů, býv. maj. Vlašského špitálu. V staré době byly ty domy tři, jirchářů, valchářův a p. R. 1418 v jednom byl kabátník (joppator) Jíra; byliť vedle »krajčířů« ještě zvláštní hotovitelé jednotlivých druhův oděvu: kabátníci či kytléři, hacníci (hosenmacher), šataři a vedle nich ovšem i krejčovští vetešníci. Kabátníci novoměstští měli svůj cech od r. 1448 a dělali kabáty barchanové, kožené, cvilinkové, harasové i j. Viz Tomek VIII. str. 373., Winter, Kult. obraz I. 576. — Jeden z domů těch byl r. 1417 majetkem kláštera na Zderaze. Starý a se zahrádkou jest dům č. 1215-26; i zde bývali valcháři, z nichž jeden slul Pastuška. — Dva dvorky má starobylý nízký dům č. 1213-28 u Rozštipů, r. 1399 rybářky Slávky, jež jej odkázala svému manželu Dionysiovi (Diviši, Divínovi), jenž byl pekařem. Sousedí veliký, průchodní dům u Čapků č. 1186, o němž viz Petrské nám. č. 1 n. — Později se stal samostatným nízký domek č. 1652-32 vedle č. 1550-34, což jest nová budova obecné

dívčí školy u sv. Petra na rohu Barvířské ul. (Viz str. 31.) — Na straně sev. od ul. Novomlýnské jsou domy novější: č. 1230-11, r. 1402 Řeháka Holiána rybáře, pak rybářů Rybky a Martina Habakuka, a starobylý, rozsáhlý dům č. 1229-13 t. zv. Svobodovy tůně, kde r. 1848 byla největší továrna na kartouny Leop. Epšteina. Viz str. 31., kde též o č. 1228-15, což sluje Führerovská zahrada. Nově vystavěn jest dům č. 1227-17, proti němuž stojí nový dům 1900-38 a vedle původního č. 1183-38 u Richtyků i u Rychlíků; býval to dům Holianovský po majiteli Klim. Holiánovi v 15. stol. Když dům vyhořel, r. 1486 spáleniště syn Holiánův daroval kostelu sv. Klimenta.

Za ul. Samcovou jest nový dům č. 1216-40 na Kopečku, nyní též u Špačků po majiteli Václavu Špačkovi, majiteli Kokořína, známého hradu u Mělníka. Jsou tu rozsáhlé konírny (do zadu do Mlynář. ul.) poštovských koní, jež vidíme jezditi po celé Praze s poštovními vozy. Na domě do ul. Samcovy jest malba starodávné, veselé pošty, v pozadí obraz města Soběslavě. Na straně sev. starý pěkný mlýn č. 1224-19, bývalá lázeň Košťálova po majiteli r. 1417. — Na téže straně jest ohradní zeď a vrata č. 1318-21 maj. Stárkův. Vedle jsou schody k řece a vedle nich v ohradě novější velkoměstská živnost



Loubí v Klimentské ul.

závod na prášení a čištění koberců, před Helmovým mlýnem č. 1220-23; viz str. 238. Také jest velice zajímavá jižní strana ulice od Mlynář. ul. k východu. Jest to průchodní dům č. 1172-42 s massivním nízkým podloubím, jež by mělo býti zachováno pro památku. (Viz obr. str. 585.) Dům tento býval druhdy spojen s následujícím, jindy rozděleny byly oba ve tři. Po r. 1400 byl majitelem bohatý mlynář z Lodních mlýnů a spolu sladovník Benák. Když umřel r. 1419, tehdy páni a obec, dobře se uptavše, že by nebyl nižádný bližší a příbuznější k tomu statku nežli Káča, žena Martinova Plintova, synovkyně Benákova, vzdali jí tři mlýny a tři domy. Káča si pak vzala Jíru řeč. Juristu a odkázala mu všechen majetek.

Staršího ještě rázu jest nízký dům č. 1217-44 též s podloubím podobným, t. zv. Sýpka. — Třetí dům (viz obr. str. 587.) u Rennerů či Rennerovských č. 1218-46 má podloubí takové jen u polovice; jest to krásný, starý dům s prejzovou střechou, velikou pavlačí a rozsáhlou zahradou. Zde bývalo 7 domů, jeden roku 1396 Martina kanovníka olomouckého; v jiném byly lázně, jež Křišťan Polák roku 1397 koupil od pekaře Kříže. R. 1483 byl majitelem Jan Rathouzský, jeden z konšelů, kteří dne 23. září 1483 na radnici novoměstské byli pobiti (viz str. 531.).

Později vznikly domy č. 1443-48, kde bydlí vrchní městský inženýr Ant. Halla, č. 1746-50. Na rohu Půtovy ulč. stojí č. 1219-52. I zde bývala lázeň, v druhé části pekař. R. 1499 dům koupil Jiřík z Hrádku a Valečova, syn Samuela, o němž viz Týnská ulč.

č. 627. R. 1517 prodal jej bratru Jiříkovi, jenž měl též mlýny na Kameni a ostrov proti Bubnům. — Konečně již před nádražím stojí nověji vzniklé domy č. 1745 a 1744, 54 a 56 n.

Kloboučnická ul. VII., jest krátká ulička na poč. Bubenské tř. v l., má jméno toto od r. 1888 po zdejší veliké továrně na klobouky.

Kobrova ul. Sm., z Karlovy tř. za klášterem proti sv. Gabrielu na jih. V těch místech měl vinice Kryštof Kober z Kobersberka, majitel domu č. 53 v Ul. k mostu, účetní české komory, od r. 1609 defensor a r. 1618 direktor stavů českých. Protože s Colonem z Felzu vykonal poselství ke kurfiřtu Saskému, jenž zavázal se pak pomocí stavům, a spečetil konfederaci, byl popraven dne 21. června 1621.

Po něm posud nazývá se č. 167 Kobrova v sousední ul. Resslově; část její a č. 103 v Karlově ul., zahrada někdy hrab. Claryho koupily roku 1873 jeptišky Srdce Ježíšova na klášter; viz str. 474. — Proti ulici v l. jest Neubertův grafický umělecký ústav.

U Kobylis Lbň. I. II., kde mimo několik nových domků jsou staré dvorce č. 91 Vlachovka a 92 Štírka. Č. 93. Rokoska či Zámeček od okresu karlínského r. 1903 koupilo za 50.000 K město Praha. Holé stráně na vyzvání obce Pražské budou se nyní vysazovati. Ves Kobylisy (odtud sev.) jest maj. býv. panství Libeňského. Nalezeny tu byly zbytky předhistorické osady. Na úpatí Ladví (viz Ďáblice) od r. 1896 jest vojenská střelnice, sem přenesená z Invalidovny.

U Kolčavky Lbň., I. jest domek c. k. priv. společnosti české severní dráhy; o Kolčavce viz str. 347.

Kollárova ul. Krl., býv. Kostelní ul., při vých. straně náměstí.

Veliký básník Jan Kollár narodil se v Mošovcích na Slovensku 29. července 1793, zemřel 24. ledna 1852 ve Vídni, kde byl professorem slovanských starožitností. Jeho »Slávy dcera« (645 znělek) povždy zůstane skvostem naší literatury; předzpěv (vyjadřující hluboký žal nad zahynutím severních Slovanů) měl by v paměti býti každého Čecha.

»Již první vydání r. 1821 vzbudilo všeobecné nadšení zvláště svým Předzpěvem, který vynikaje neobyčejnou silou byl svého času v ústech vší probudilé české mládeže . . . Od těch dob se neopakoval v národu našem podobný úkaz tak všeobecného enthusiasmu (nadšení), jaký vzbuzen byl vše uchvacujícím vzletem mocného genia Kollárova. Nynější střízlivé pokolení nemá ani zdání, k jaké výši v oněch dobách povznášelo se blouznivé vytržení vlastenecké mládeže české, podnícené Kollárovou »Slávy dcerou«. (Vzpomínky a úvahy starého mládence.)

Na rohu Palack. tř. č. 179-1 u zeleného stromu; č. 271-4 jest budova c. kr. české reálky, otevřené r. 1874; v této budově, jež stála 160.000 zl., od r. 1876. Prvním ředitelem byl Bartoloměj Pavlíček, potom c. kr. zemský školní inspektor, nyní dvorní rada v c. kr. ministerstvu; druhým spis. Fr. Šanda, pak Vinc. Jarolímek, Prokop Procházka (potom zemský inspektor), od r. 1896 dr. Jan Plašil. — V č. 383-15 jest měšť. škola chlapecká (řed. Fr. Kneidl, předseda Ústř. Matice Školské).

Kollárova tř. VII., z Nádražní ul. k Zátorům; má jméno to od r. 1888.

Zde jsou názvy domů: č. 127 u Svornosti, 219 u Přemysla, 265 u štítu (škola chlap. v Holešovicích), 543 u Pokorných.

Kollárova ul. Lbň. I. II., jest jméno (jako jiných v Libni od r. 1895) ulice, projektované od Povltavské silnice při Bulovce sev. vých. k nemocnici epidemické č. 67, Hejtmance č. 103 až do Jungmannovy tř. Druhdy z části slula Na korábu.

Č. 98 jest chudobinec, č. 101 Bulovka býv. vinice, jež tu se udržela do 19. stol. spolu s Císařskou, Šedivou a Korytářkou; ostatní zašly dříve. Č. 102 Káclovka (po maj. Jos. Kaclovi).

Kollárova ul. Vnhr., z Dobrovského do Máchovy, nyní prodloužena k Čermákově; jest méně útulná při svém konci, kde ji uzavírá příční ul. Dobrovského.

V č. 38-2 bydlí zemský šk. inspektor Prokop Procházka; na rohu Čelak. ul. r. 1876 Milosrdné sestry si koupily dům č. 194 a měly tu opatrovnu s kaplí sv. Václava, nyní jsou tu nové domy. V č. 1041-15 bydlí rada vrchního zem. soudu Rosenauer. Č. 245-18 na Heřmance. V č. 516-20 zemřel výtečný herec Josef Frankovský (vlastně Franěk) a bydlí nyní Frant. Blažková, vdova po známém spis. prof. Mat. Blažkovi, jež se zasloužila o lid náš v Budějovicích a v Brně. Č. 290-26 sluje vznešeně na Olympu, přes dům 513-50 hostinec u Olympu; naproti č. 200-29 jest vinohradský Obecní dvůr z r. 1883, r. 1898 rozšířený. V části prodloužené jest v l. č. 1077 na Hrubé skále z r. 1900 a v pr. 1157 v Zátiší dům z r. 1901.

Kollárova ul. Vrš., z Husovy přes Sladkovského ul. a Nerudovu do Horymírovy.

Č. 48 na obícce, 378 (roh Sladkov. ul.) na Královce.

V Kolnách V., průchodním domem č. 103-4 do Josefské tř. na s.; po provedení assanace zmizí ve staveništi domů mezi Rabínskou a Smilesovou ul. R. 1817 nacházím jméno Černá ul.

Paměti hodno jest pouze č. 101-7 (na l. straně sev. konce) t. zv. Vysoká škola, jež přistavěna jsouc k zadní části židovské radnice, jen uličkou jest oddělena od Staronové synagogy. Kdy byla založena, neví ani pilný dr. Teige, jenž o ní vypravuje pouze spor o krádež jakousi r. 1593.

Komenského nám. II., na vých. konci Ječné ul. na hranicích vinohradské Karlovy tř. — Jan Amos Komenský (1592—1670) byl poslední biskup Jednoty českých bratří a jsa pronásledován pro víru, z vlasti odešel. Spisů jeho českých a latinských jest přes sto. »Zásluhy jeho o zlepšení škol a vychování mládeže jsou nesmrtelné. Jest zakladatelem názorného vyučování, které teprv za našich dob náležitě bylo oceněno, hlásal vzdělávati mládež jazykem mateřským, kázal



Dům č. 1218-46 v Klimentské ul.

rozvíjeti všestranně duševní síly, rozum, srdce i vůli«. Tak v oboru vychovatelství dobyl si jména světového a právem nazývá se učitelem všech učitelův. Z českých prací nejpůvabnější jest jeho Labyrint světa a ráj srdce, v němž líčí marnost tohoto světa a ukazuje, že jen v Bohu lze dojíti ukojení. Všecky spisy jeho vynikají jadrností a živostí slohu, i kladou se právem za vzory jazyka našeho.

Vzpomeňme slov jeho z Kšaftu (závěti): Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá, zapomenouti nemohu, nýbrž k tobě se nejpředněji obraceje, tebe pokladů svých, kteréž mi byl svěřil Pán, nápadníkem činím: Věřím i já Bohu, že po přejití vichřice hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český. — Živ buď, národe posvěcený, v Bohu, neumírej, muži tvoji ať jsou bez počtu.«
Náměstí toto s pěkným sadem uprostřed rozděleným drahou elektrickou jest obklopeno 6 vysokými činžáky; z nich č. 1789-4 (vedle kavárny Sport) s geniem na střeše jest známá restaurace Grafova. V nároží Sokol. tř. jest pošta »Praha 17.« Nejmenší číslo domovní jest 1785; patrno, že jest to prostranství z doby nejnovější; vskutku do r. 1896 byly to hradby u Slepé brány, jejíž vybledlý obraz viděti na stěně domu vedle obecního dvora. Starší brána zdejší na obraze Hollarově má 8 věžiček.

Druhdy tu byla brána sv. Jana, jmenovaná tak po kostele blízkém na Bojišti (viz 1.), potom zvána Svinskou, že tu býval trh na vepřový dobytek. Slepou se stala, když v 2. polovici 17. stol. byla zavřena a místo ní zbudována velká brána Koňská, kde je nyní Museum; neboť tam dříve byla jen fortna. Od Slepé brány k jihu (viz plán příl. 3.), kde se táhne Sokolská třída ke Karlovu, byla na hradbách vojenská skladiště (Karlshofer-Magazin); zde pak byly kasárny, tržiště dobytčí, až 1897 poslední zbytky hradeb odstraněny a po roce upraveno toto nám. Hradby odtud ke Karlovu Praha r. 1888 koupila za 481.195 zl.

Krvavý výjev u Svinské brány se stal 14. září 1508. Zeman Jiří Kopidlanský, mstě bratra svého Jana, jenž od Staroměstských pro vraždu byl sťat, zle škodil Pražanům. Onoho dne s čeledí svou přijel k této bráně a dopadnuv dva lidi, otce a syna, oběma ruce zutínal. Byl by i do města vskočil, ale strážný v čas zavřel bránu; ale přece ještě chytil jakéhosi člověka, jemuž uťal jednu ruku a nos, pysky i uši uřezal. Tak plnil své hrozby, když Pražanům listem v červenci předešlého roku odpověděl t. j. vyhlásil nepřátelství.
V 17. století »zahrádku blíž Svinské brány za zdí« měl koupí od obce novoměstské M. Valentýn Kochan z Prachové, radní novoměstský a jeden z defensorů; popraven byl s jinými r. 1621 a hlava jeho dána na věž mostskou. Jinou zahradu měl Jan Kirchmayer, snad syn známějšího primasa. Vinice zde, po majiteli zvanou Šenflukovka, koupil klášter Karlovský r. 1699, a po opatu Řehoři Otčenáškovi říkali jí pak Gregorka. Jiná vinice slula Tomáška, jiná Koželužka, a že všecky byly pak majetkem jmenovaného kláštera, říkali Karlovka. Táhly se odtud směrem k Nuslím.
Také o tuto bránu r. 1648 silně se bojovalo, při čemž se vyznamenal měšťan novoměstský Jiří Smrčka, též Čížek zvaný. Byl hejtmanem setniny řemeslníků a dělníků, jež domluvou a dary penežitými v dobré kázni udržel, ač mezi nimi byli mnozí nevázani, rozpustilí a k všelikým výstupkům náchylní. Bránu tuto zatarasil a opevnil a častými výpady a střelbou z jednoho děla, jež na svůj groš uliti dal, působil nepříteli nemalé škody. Dostal potom šlechtictví a psal se Zeissl z Zeisslsberku.

Komenského nám. Vrš. při Palackého tř. u kostela, kde č. 42 jest radnice a v ní i obč. záložna, č. 84 fara (od r. 1893). Více viz Vršovice.

Č. 14 jest nejstarší hostinec vršovický na Kovárně, bývalá krčma Chocholatovská (již r. 1654). Roku 1713 kovář Pavel Svoboda byl spolu krčmářem. — Č. 15 Špendlikářka dříve slula vinice Štočkovská, i dvůr Platýzský, protože se statkem zdejším náležela držitelům pražského Platýzu. (Viz Vršovice.) Při živé druhdy hospodě

bývala pěkná zahrada až do upravení Rangherky. R. 1848 na Špendlíkářce Vršovičtí zřídili si gardu. O Rangherce viz Palack. tř.

Komenského nám. Žk. jest pravidelné nám. v nejvých. části města.

Č. 205 česká koruna, 184-5 u Svatopluka, 227-6 u Kryštofa Haranta, 400-10 škola, 276-13 u Deklarace či u Komenského; když kopaly se zde základy a rovnalo náměstí r. 1872, objevena pohanská pohřebiště. Viz Arch. Pam. X. 69.

Komenského tř. Krl., býv. Zahradní ul. na záp. straně náměstí u kostela Č. 292-3 jest čes. obecná i měšť. škola dívčí.

Komenského tř. Sm., první třída, souběžná s Palackého třídou na jih. Dříve se jmenovala Přívozní, že na konci jejím od nepaměti byl přívoz, až o něco níže r. 1877 vystavěn Palackého most; byla již r. 1837 z části dlážděna.

Podobá se, že v těch místech po r. 1386 stavěly se první domky, základ to nynějšího Smíchova. Jméno Komenského sem dobře se hodí; bylať zde r. 1857 vystavěna první škola* cís. Františka Josefa I. (na pozemku darovaném od lidumilného israelity Šalom. Příbrama) dle moderních požadavků. Nyní sluje »druhá obecná škola« a jest tu i veřejná obecní knihovna. Jest to č. 252-10. — Ulicí vede jedna kolej elektrické dráhy, aby se ulehčilo ul. Palackého. Č. 309-3 u Prachenských, naproti 527-4 u Forstů, obé po majitelích; vedle školy 297-8 bílá růže, průch. do Palack. tř., jakož i 310-14 bílý či český lev; naproti 198-13 maj. firmy Chocolade u. Canditen-Fabrik Joh. Cluge et Comp. zal. r. 1861. Za Přemysl. ul. bývala od r. 1852 veliká budova Porcelánka t. j. továrna na porcelán (v ní r. 1867 byl učněm slavný Brožík), nyní zastavěná novými domy, z nichž č. 913-25 sluje na porcelánce, dále č. 872-29 u Wackermannů, starší dům, hluboko pod nynější úrovní ulice. Č. 807-28 u Štěstěny. Poslední dům u nábřeží 63-33 sluje Celná či Bělidlo. Viz Celná ul.

Komenského ul. II., vedle krásné, nové školy č. 1673 »na Děkance« u Vyšehradského nádraží; má jméno to od r. 1884.

Jest tu měšť. i ob. škola chlapecká (řed. Jos. Matějíček) a dívčí (řed. K. Hozák). Č. 1961 maj. cís. rada Vilím Jan, společník Unie; v č. 1837 bydlí setník v. v. Patrik Blažek, spisovatel a člen redakce něm. Politiky.

Komenského ul. Lbň. I. z Královské tř. do Poděbradovy před školou na Palmovce (č. 468.); bývala tu starobylá vinice, kde Vítězslav Hálek složil své poslední písně.

Komenského ul. Vnhr. (býv. Růžová či Růžové stromořadí, jak se říkalo i přilehlé části náměstí) z Purkyň. nám. do Čelakovského ul.

Na rohu Purk. nám. č. 116-1 hostinec u Havlíků; v domě tom roku 1902 skonal vynikající hudebník Aug. Vyskočil. — Č. 114-7 maj. býv. univ. prof. JUDr. a Phdr. Jan Palacký, syn slavného otce Palackého; v č. 198-9 bydlí univ. prof. MUDr. Jan Horbaczewski. Č. 250-10 dívčí ob. a měšť. i pokračovací škola s kaplí sv. Kříže, jež byla farní, dokud nebyl vystavěn kostel sv. Lidmily; řed. spisovatel Josef Růžička. Škola vystavěna r. 1884 nákladem 126.000 zl. Č. 68-16 spolku pro zřízení a vydržování sirotčince pro

---

* Zde roku 1866 byl ředitelem Vinc. Švehla, potom farář smíchovský. Po roce již tu byly 4 třídy chlap. a dívčí, a řed. té hlavní školy se stal spisovatel a znalec spisů Komenského Fr. Zoubek. Nyní jest tu ředitelem spisovatel Ferd. Drůbek. O podivuhodném rozvoji školství smíchovského viz Pauly, Pam. str. 98.) — Třetí patro na školu dáno bylo roku 1867; kovový medailon s poprsím Komenského umístěn v průčelí r. 1867.

chlapce; 275-19 Špičkův hostinec u sokola; zde Špička a Skála mají továrnu na výrobu sodové vody; 519-20 Keiřův hostinec u bílé růže, 374-21 maj. spolku »Komenský«. V č. 276-23 má atelier a bydlí akad. sochař Ant. Popp, docent č. techniky (firma: Josef Mayer, Ant. Popp a Ant. Riedl, umělecký závod sochařsko-štukaterský); 538-28 hostinec u Slavie.

Konviktská ul. I., a Divadelní za pomníkem cís. Frant. na Betlemském nám. nazvána po býv. Konviktě* jesuitském v průchodním domě č. 291. Dříve slula ulicí sv. Kříže po kostelu. Začátek později se jmenoval Solní horní ul., jako u sousední Betlem. ul. (v. t.) I zde nízkost ulice ukazuje býv. polohu před vystavěním nábřeží.

Kde jest č. 320-1 maj. Měst. musea, bývala ve 14. stol. lázeň; viz str. 152. Protější č. 319-2 slul u Havířků, druhdy u Ježků, r. 1622 majetek impressora Jos. Leopolda. Zde bydlí slavný sochař prof. Josef V. Myslbek. Na rohu ul. Kar. Světlé v l. jest nová budova Průmysl. školy na místě býv. domu Zbraslavského (do ul. Betlem.). Na tuto stranu bývalo na rohu č. 288 u zeleného jelínka (kde r. 1779 byla veliká továrna rukaviček) a vedle č. 289 u modrého lva, obé v 15. stol. pánů z Hradce (de Nova domo).

Za úhlednou železnou mříží, darovanou od kníž. Fürstenberka ze Staré Huti u Berouna, stojí znamenitá památka pražská Kostel sv. Kříže Menšího (»Větší« byl v Dušní ul., viz str. 175 n.) Jest to románská stavba (viz obr. str. 591.) z 11. nebo počátku 12. stol., snad starší ještě než podobná kaple sv. Longina na Rybníčku a sv. Martina na Vyšehradě. Ale první zmínka o ní jest až r. 1369. Takové byly nejstarší kostely naše, jako Levohradecký, na Budči, na Řípu; i pův. kostel sv. Víta a sv. Jiří byly okrouhlé, klenuté s nižším polokruhovým výklenkem pro oltář t. zv. apsidou. Na klenbě rotundy (kruhové stavby) spočívá, ale mimo osu, malá vížka pro světlo či lucerna se 4 sdruženými okny románskými; okno větší, dolejší jest již z doby gotické (asi 13. stol.) Zevně jest bez ozdoby, pouze apsida má leseny, z kterých vystupuje pod římsou obloučkový kamenný vlys. Zdivo jest »řádkové«, t. j. vesměs z kvádříků opukových. Viz půdorys, popis a obraz v Lehnerových Děj. um. str. 193 n.; Jansa-Herain str. 82.

Tyto rotundové stavby jsou zvláštním typem českým dle vzoru, přineseného k nám z východu skrze sv. Cyrilla a Methoda. (Viz K. B. Mádl, Okrouhlé kostelíky v Č. Pam. arch. XIV., Lehner, Dějiny um. 173 n., 229 n.)

Později lid si vymyslil pověst, že za křižáckých válek i měštěnín pražský z této ulice táhl do Svaté země, kde byl jat a v otroctví zavírán do kulaté věže. Vroucně se modlíval, aby byl vysvobozen, a když šťastně se vrátil, zde vystavěl tuto kapli v podobě, jakou mělo jeho vězení v Turcích. Ještě Prager Wegweiser z r. 1817 praví, že kostelík ten jest vystavěn v podobě turecké mešity. — Dle jiné pověsti** na tom místě býval rybníček, v němž se utopila dívka od rodičů pohanů pronásledovaná, že přijala víru křesťanskou. Také říkají, že pod kaplí jest sklep s ohromným pokladem.

Byl to kostel farní, a podací právo měla rodina Názů (viz str. 118 a 250.) V husitských válkách kostelík zpustl a farnost připojena k sv. Štěpánu ve zdi. V 17. stol. kaple přidělena Dominikánům a r. 1674 byla nákladem Jana Jedličky, řečeného Moravce, obnovena, při čemž okolo nalezeno bylo mnoho lidských kostí na zdejším hřbitůvku; ale r. 1784 kaple zrušena byla i se hřbitovem (kde stojí č. 1013-4) a r. 1789

* Konvikt z lat. (= spolužití) jest společné bydliště a stravovna hlavně studujících.
** Básnicky ji vypravuje Neruda v Rodinné Kronice 1862.

prodána za 200 zl. majiteli č. 299 n. Josefu Budínovi; dům ten, býv. pivovar, sluje u Budínských po Janu st. Budínském z Vyšetína. Ze hřbitova udělána zahrádka, v kostelíku bývalo skladiště a prodej uhlí. Roku 1861 majitel chtěl tuto vzácnou památku strhnouti, že překážela stavbě nového domu (č. 1013.) Tu ujali se jí přátelé minulosti Vocel, Zap, Mikovec, Bedřich Wachsmann (jenž na ni sebral 6000 zl.), P. Maixner, Jos. Manes a agitovali, aby kostelík koupila obec. Ale majitel žádal 10.000 zl. (r. 1800 odhadnuta byla na 600 zl. !); prodal pak jej za 6400 zl., když v radě městské horlivě se přimlouvali za koupi Václ. Bělský, Palacký a j., též Němec Dotzauer. Tak šťastně jménem obce budovu koupil tehdejší purkmistr Fr. Pštros. Obnovení provedl bezplatně architekt Ignác Ullmann, výzdobu řídila Umělecká beseda; Wachs-



Kaple sv. Kříže v Konviktské ul.

mann obstaral nákresy románských oltářů, svícnů a p., dámy darovaly roucha kostelní, fresky v apsidě vymaloval Petr Maixner, fresku z doby Karlovy »Korunování Panny Marie« obnovil Sequens. R. 1879 památný kostel znovu byl posvěcen. — Jest tu zašlá freska »Klanění se sv. 3 králů«, i viděti, že v pozlacené koruně P. Marie bývaly zasazeny drahé kameny. Na hl. oltáři jsou obrazy sv. Jana Křt. a sv. Lukáše od J. Popelíka (viz str. 470.)

Po tomto kostele v nejstarší době se ulici říkávalo »u sv. Kříže menšího«; kde jest vedle hostinec, novější dům č. 952-6, bývala farní budova obcí zabavená r. 1431. Vedle č. 298-8 starobylý dům sluje Červený dům, r. 1429 maj. rybáře Duchka. — Č. 297-10 u Ampezonů r. 1361 opata z Postoloprt (Apostolorum porta), také po smrti Václava IV. obcí zabavený a prodaný. R. 1433 měl jej sladovník Petr z Berouna; později slul u Čičovských po majiteli. R. 1780 dům koupil barvíř hedvábí Jakub Ampezzani. — Naproti do ul. zasahoval dům č. 265; jest ještě tu část Průmysl. školy. Poslední dům č. 264-5 u Grünvaldů se táhne až do ul. Betlemské (v. 1.) Naproti 296-12, druhdy u bílého lva, pak

u Eberlův; Jan Oldř. Eberle* byl znamenitý houslař tyrolský, jenž sem se přiženil r. 1748; zemřel r. 1767; manželka jeho, s níž dům dostal, slula Klára Jardová. Nyní jest tu od r. 1896 růžencová výroba, kde chudé, opuštěné a neduživé dívky se zabývají snadnou prací a docházejí tak útulku a živobytí. Jest tu sklad růženců, soch svatých, obrázkův i kostelních rouch. Dobročinný tento spolek založila r. 1888 Malvína baronessa z Helversenů, dcera c. k. komořího Oty Helversena z Helversheimu. Šlechtický tento rod z Lüneburka dostal u nás inkolát r. 1636.

Vedle domu později vzniklého 978-14 jest č. 16 n. (druhdy 295 st.) u Buchhalterů, bývalá zahrada Konviktu, ve 14. stol. maj. kláštera Kladrubského, potom též obcí zabavený. Dle majitele od r. 1615 emigranta Janu Ostrakona Kozmického říkali tu u Kozmických. Nyní náleží k novému č. 308 v Bartol. ul., maj. kongregace Šedých sester. Jim též náleží vedle dům č. 294-18, vystavěný r. 1900. Část domu toho měl r. 1594 impressor Jiří Nigrín (vlastně Černý nebo Černoch), od r. 1590 šlechtic »z černého mostu« (de nigro ponte) a jeho nástupce Jonat Bohutský.

Mezi č. 294-18 u (3) zedníků (jenž slul též Plačkovský i Farářovský a byl r. 1586 Jiřího Kapra z Kapršteina, r. 1689 Jiřího Jana Raismana z Ryzmberka) a následujícím 293-20 bývala ulička do Jerusalema. Bylo to místo v zákoutí, podobné starému Boršovu, až Milič kazatel r. 1372 vystavěl tu kapli a při ní domek pro ženy kající a druhý pro sebe; pak sem přišli Cisterciáci a kapli přezděli ke cti sv. Bernarda. Hlavní vchod do Jerusalema byl z Konviktské ul., ale kaple toto byla vzadu, t. j. do ul. Bartol.; viz 1.

Proto se říkalo proti Jerusalemu domům na straně sev., kde jest č. 262-11 průchodní do Betlemské. V části domu toho bydlily bekyně, a r. 1488 tu se říká dům zádušní u 3 červených hvězd; druhá část byl pivovar. R. 1790 Bernard Vernsink měl tu tiskárnu kartounův. — Průchodní též bývalo č. 261-13 do Betlem. ul. u černého kupida, r. 1406 maj. lékaře Křišťana (viz str. 52.). Vedle v novějším č. 997-15 jest vegetarská jídelna a dámská kavárna. Dům ten i vedlejší č. 998-17 vystavěny na místě druhdy též domu č. 290-19, hostinec u Ježků, dříve u Nešatků po Janu Nešatkovi; r. 1608 měl jej Mik. Zych z Gryfí Hory. (Také zde r. 1450 byla bekyně Elška, před tím z části sladovna.) — Dříve tu byl ještě dům u Pařezů po sladovníku Václ. Pařezovi r. 1580. Poslední na sev. straně 257-11 (kolem r. 1600 Eliáše Šúdy ze Semanína) stojí na Betlem. nám. proti býv. Betlemské kapli, k níž přímo vedla ulička posud trvající mezi konviktem i novějším č. 1029-24a a východněji ležícími 309-13 (u Kasírů) v Bartol. ul. i 1005-28 sem hledícím. V uličce té stávaly za č. 309 tři domky zlé pověsti, jež také působením Milíčovým odstraněny; na levo, kde jest č. 1005, býval dům zbožné panny Petry z Říčan a přítelkyně její Důry, jež ctily Husa a zde žily jako bekyně. Kde jest průchod domem býv. konviktu, jímž více se chodí než tou uličkou, stávala sladovna a vedle (maj. c. k. školního knihoskladu) č. 292-22 býval dům u Goliáše. R. 1415 měl jej mistr Mikuláš Štěkna ze Žebnic, příbuzný známého kazatele Jana Štěkny. O kožišníkovi Václ. Štrábochovi z nyn. č. 291 viz Řetězová ul.

Jesuité měli Konvikt** pro jinochy šlechtické zprvu při své kolleji Klementinské, až r. 1660 darem od zbožné vdovy dostali zde panský dům a sem Konvikt přenesli.

Stál pak Konvikt (do ul. Bartolom.) na místě 4 dřívějších domů; první k uličce slul u železné hlavy (viz str. 30.), druhý u bílého kříže či u Ježíška (dle Pavla Ježíše z r. 1453; r. 1614 byl Václ. Blovského z Palatýnu), třetí koupili Jesuité od Magd. Anny Petráčkové

* Byl odchovancem proslulého Josefa Joach. Edlingera, jenž vyučil se u otce Tomáše Edlingera z Augšburku, zakladatele houslařství pražského, a zemřel r. 1748.

** Vedle jiných darů a příspěvků na ústav ten r. 1622 k jeho dobru dáno 10.000 zl. od Židů; že totiž vojáci tehdy mnoho kradli, Valdštýn zakázal od nich něco kupovati pod trestem smrti. Když pak přece Žid jeden koupil od vojáka koberec drahý a byl proto zatčen, Židé složili se a za jeho propuštění nabídli tu summu; Valdštýn poradiv se s učenými muži nabídku přijal a 10.000 zl. ale v dlouhé minci uloženo u magistrátu pražského. (Schaller III. 180.)



Pomník Karla IV. na Křižovnickém náměstí.

a Rosiny Anny, dcer Václava Vyšína* z Klarenburka; čtvrtý byl průchodní při zahradě Jerusalemské.

Jerusalem (dle Dr. Teigeho) náležel r. 1560 Jakubu Frailichovi a Kryštofu Pehmovi, pak Oldřichu z Kouby, Václavu Medaři, Bartol. Millerovi z Untrsperka, roku 1612 Kašparu Winterovi z Polehrad, Kašparu Lukovi z Bohuslavic, jenž měl též dům č. 480 »Starou poštu« na Malt. nám. a pro vzpouru byl vězněn na Křivoklátě,** Karlu Hlaváčovi z Vojenic, za něhož pokutu platil bratr jeho Jindřich, majitel domu u sv. Petra. Později jej měl Jan Jiří Ryvola, r. 1665 Jan Ferd. Bogner, r. 1671 Jan Karel Krocín z Drahobejle, Jan Mat. Wirth z Wehrenfelsu, r. 1693 Ludmila Globicová.

Z ředitelů (regentů) Konviktu onoho jsou známi spisovatelé Václ. Šturm, odpůrce hlavně Českých bratří, Baltazar Hostounský, horlivý protireformátor, Ondřej Modestin, jenž vykonal cestu do Moskvy a ji popsal r. 1581, a v r. 1618 Vojtěch Chanovský z Dlouhé Vsi, nejznámější z pilných Jesuitů missionářův, jenž vydal Vestigium Bohemiae Piae a j. české spisy. R. 1703 dům shořel a Jesuité vystavěli nový Konvikt se 2 věžemi; později i kostel sv. Bartoloměje přestavěli r. 1731.

V Konviktě tom r. 1682 zemřel 12letý Mat. z Vunšvic; dle zápisků jeho bratra »hned po jeho skonání v konviktě hudba nebeská slyšeti se dala a mrtvola jeho líbeznou vydávala vůni.«

Když řád Jesuitů byl zrušen r. 1773, zanikl i Konvikt, jenž tu byl 113 let. Část budovy (č. 292) s kostelem stala se skladištěm a tiskárnou knih pro školy normální; obé sem bylo r. 1785 přeneseno z Klementina. Dům ten r. 1901 byl rozbořen a od arch. Beneše vystavěn nový, kam dána i část techniky německé.

Ve dvoře viděti věž (viz obr. str. 595.), a přímo zadní část barokového kostela;*** strana ta jest mnohem ozdobnější, než strana do ulice; nad římsou a ve výklencích obou poschodí stojí sochy. Přestavbu oken provedl Kil. Ign. Dienzenhofer.

Zde ve dvoře jest též varhanická škola a oddíl klavírní konservatoře; škola ta založena byla roku 1830 Spolkem k zvelebení církevní hudby v Čechách a r. 1890 spojena s konservatoří; řediteli byli skladatel Jan Vitásek (žil 1771—1839), Karel Pitsch (1786—1858), Krejčí Josef, Fr. Skuherský, Ant. Bennevitz, nyní dr. Dvořák, jehož v administraci zastupuje K. Knittl. Z učitelů vynikl R. Führer, Frant. Blažek a Josef Leop. Zvonař.

Druhá část budovy (mimo konec ulice č. 24a) proměněna v hostinec, jenž tu jest dosud; býv. refektář v podobě ovšem změněné jest známý taneční sál konviktský. V něm r. 1798 dával koncert největší skladatel všech věků Beethoven (1770—1827). R. 1835 byla tu šermířská škola stavovská.

Zde 5. února 1840 se konal první »český bál«. Neusmívej se, milý čtenáři, čta tuto »historickou« vzpomínku; ona zdánlivě nepatrná zábava měla větší důležitost, než nyní pochopíme.

Václav Filípek píše ve Vlastimilu r. 1840: »Český bál — a k tomu v Praze! To bylo divení, hádání, vysvětlování, zatemňování; mnozí ani pochopiti nemohli, jaký to bál

* Dům Vyšínovský dříve slul u Hořejších po majiteli Janu Hořejším. Viz Jansa-Herain str. 144 n. — Dle Heraina Jesuité r. 1659 koupili též dům po Šimonu Petru Aulíkovi z Třebnic, cís. rychtáři staroměstském. Před tím to byl dům Humburkovský nebo u Cecků, po majiteli Jiřím Ceckovi, jinak Libovickém z Libovic; roku 1616 vdova jeho si vzala Jana Peldřimovského z Výškořic, sekretáře české komory, který pro víru odešel do Saska. Dům zabavený prodán byl pak výše jmenovanému Šimonu Aulíkovi. (Tak soudí Herain a Teige; dle toho oprav str. 58. dole.)

** Manželka jeho žádala r. 1623, aby mu zámecký hejtman na stravě, zvláště másla a sýru, neujímal, nýbrž i lepší stravu, ano i každou neděli a svátek k obědu a k večeři po žejdlíku vína dával.

*** Viz Jansa-Herain str. 143 n.



Nádvoří Konviktu.

bude ten Český bál! — a jak to možno, aby v Praze Čechové bál měli aneb aby se v Praze na bále česky mluvilo. Kdyby byl někdo pověst roznesl, že si Hotentoté do svých bálů Hotentotskou konversaci uvedli, žádný by se tak byl nedivil, jako že někteří pěstitelé a milovníci našeho jazyka národního se pokusili, konversaci českou v besedy a život společenský uvésti«. Říkali, že každý vstupuje musí podrobiti se zkoušce z češtiny, a že se bude tancovati kolem Jungmannova slovníku.

Myšlenka bálu toho se zrodila v hlavě sládka Pavla Mnoučka (Vnoučka) a skvěle byla provedena. O půlnoci rozhazována s galerie báseň »Vlastenkám« od K. Sabiny; tance řídil Fr. Zach, později generál srbský. Tehdy takřka po 200letém spánku český jazyk se přihlásil na veřejnost. A za bálem v Konviktě se pořádaly plesy české všude na venkově, jež veliký měly vliv na šíření jazyka českého. (Viz dra Zíbrta Jak se kdy v Čechách tancovalo; Světozor 1877 str. 389.)

Pro tanečníky ještě připomínám, že v sále Konviktském poprvé r. 1863 byla tančena »Beseda«, český salonní tanec. (Viz Krocínova ul.)

První ples v Konviktě byl jaksi soukromým; slavnější ještě byl roku následujícího na Žofíně (v. t.), třetí (r. 1842) v domě Stögrově (nyn. Půjčovně) a potom již vždy na Žofíně, protože Stöger ze sálu udělal divadlo. Od roku 1848 místo »českých bálů« se koná ples Beseda národní; výtěžek druhdy se odváděl na stavbu Nár. divadla, nyní na Ústř. Matici školskou.

R. 1859 v sále Konviktském byl první koncert spolku »Männergesangverein«, jenž měl nátěr německý, ač většina členů byla česká; po dvou letech stal se spolek utrakvistickým a nazván Besedou. Však za nedlouho Němci vystoupili, založili svůj spolek, a Beseda živořila, až r. 1876 zanikla, když prospíval slavný Hlahol, založený r. 1860, vzor všech zpěváckých spolků po Čechách. Základ k němu položil J. L. Lukes, u něhož (v pivovaře u Raismanů v Haštalské ulici) r. 1860 scházeli se přátelé české písně. Již r. 1861 vystoupili na veřejnost v sále Žofínském na počest sněmovníků, poprvé v Praze shromážděných. Prvním starostou byl kníže Dr. Rud. Taxis, náměstkem jeho J. L. Zvonař, sbormistry J. L. Lukes a F. Heller, jednatelem Dr. L. Procházka, výbory K. Bendl, Dr. J. Kučera a K. Tenner. Velice zkvetl Hlahol za ředitele Karla Bendla, výtečného skladatele hudebního, od něhož jsou opery Lejla, Břetislav a Jitka, Starý ženich, Karel Škreta a přemnoho skladeb a písní, známých po celých Čechách. — Prapor Hlaholu maloval Jos. Manes r. 1862. Dlouho Hlahol neměl svých místností; nyní si koupil staveniště č. 4 v skup. XXXVIII. novom. obvodu assan.

Koprníkova ul. Vnhr. Z konce Krameriovy ulice v I. do Jablonského ul. nad villou Gröbovou.

Slavný hvězdář Mikuláš Koprník nar. 19. února 1473 v Toruni, kam otec jeho přišlý z Čech se přestěhoval z Krakova, studoval v Krakově, v Italii a r. 1499 stal se

professorem mathematiky v Římě. Přijav pak v Krakově posvěcení kněžské, od r. 1510 byl kanovníkem ve Frauenburce, v polském ještě tehdy městě, nyní pruském. Tam sepsal své nesmrtelné dílo: O obratech těles nebeských, jež dokončil roku 1540. Zemřel asi 1543. Rukopis jeho se chová v knihovně hraběte Nostice na Malé Straně; jest to památka převzácná, ač r. 1832 neznalí úředníci při soupisu jmění ocenili ji na — 30 kr. Koprník zvrátil staré učení, že země stojí a jest středem všeho světa; tím položil základ nynějšího vědění hvězdářského. Viz též Durdík, Koperník a Kepler, Osvěta 1873.

Sem dobře se hodí jméno to, že tu ve ville (č. 422) z r. 1887 býv. prof. č. techniky dr. Vojt. Šafařík měl soukromou hvězdárnu s kopulí a v ní dalekohled v Čechách největší, koupený z dílny Alv. Clarka v Bostonu r. 1888. Slavný tento astronom, nejstarší syn Pavla Jos. Šafaříka, zemřel tu 2. července 1902.

Ulice tato, druhdy ztracený kout, nyní jest již upravena a rozšířena po vystavění nových domů při Čermák. ul. Na pr. jsou villy s krásnými zahradami. Č. 63 Kleovka či Alvína druhdy dr. K. Hauschilda, vystav. roku 1878. — Č. 91 Kozačka dolní či Chlumecká; mělť tu »lusthaus« (před 50 lety zcela ještě osamělý) pražský obchodník Chlumecký; krásná to stavba, opravená r. 1854 a 1866, nyní maj. JUDr. Hub. Veselého. — Nejdále na konec samého návrší nad Nůslemi stojí č. 308 villa Marie z r. 1885. — Č. 794 vystavěno r. 1893.

Koprníkova ulč. Lbň. II., z Davídkovy tř. na záp. k továrně Hubínkově.

Korunní ostrov Krl., vlastně Křenový; viz str. 239.

Korunní tř. Vnhr., z Purkyňova náměstí přímo k východu, kudy jezdí elektr. dráha k Olšanům. Jméno připomíná korunu českou, o níž viz str. 317.

Tato ulice (23 *m* šir.) jest ukázkou ohromně rychlého vzrůstu Vinohrad; všechny domy zdejší č. n. 1—27 postaveny byly v l. 1889—1895, ostatní od toho roku; s ní vznikaly a rostou ulice příčné, jak jdou od Národního domu (z r. 1894) k vých.: Blanická, Sázavská, Budečská, Šumavská, Chodská, (odtud dále k vých. ještě není domů až k vodárně), Kladská, U vodárny, Nitranská, Řipská, Perunova, všechny s domy 3—4 patrovými.

Všude tu byla před tím jen pole; starší čísla a usedlosti tu byly pouze: na jih u vodárny č. 51 býv. Heinovka a býv. obecní infekční nemocnice, upravená z bývalé obytné budovy, koupené od dědiců Vávrových. Nyní vedle jest přečerpací stanice s elektrárnou r. 1882. Dříve jen několika domům vinohradským dodávala říční vodu obec Pražská, a pro ostatní se vozila voznicemi z řeky; r. 1882 zřízena čerpací stanice v Podolí (rozšíř. 1891), potrubí (původní 3450 *m* dl., druhé pozdější 4120 *m* dl.) i vodojem na 3000 m^3 vody. Na věži bývala rozhledna. — Za Řipskou ul. též v pr. Feslová (Vöslová, druhdy u Němců Vöslau, dříve



Část Konviktu s věží.

Velká a Malá Mičanka, dvůr s vinicí), z níž část hořejší proměněna v restauraci (č. 543) s velikou stinnou zahradou. (Jest to náhrada za zastavěný Kravín, po němž v této ul. ještě jméno domu 781-25 na rohu Budeč. ul.) V těch místech bývala vinice Jindřichovská, zvaná tak po majiteli z r. 1418; vedle vinice Chmeléřovská po Janu Chmeléři v téže době. K nynější Jungmannově tř. (u lva) se táhla vinice Názovská, již měl Jindřich Náz, otec doktora Jana Náza; když pak majitel Jindřich z Falknova před r. 1418 koupil i obě předešlé vinice, všem dohromady říkali Názovka. V 15. stol. se uvádí tu pěšina v »šlacích« či roklích, jinak též »na bábě«.

Druhá část býv. Feslové (č. 50) jest okresní vychovatelna arciv. Štěpánky pro chudou, opuštěnou a zanedbanou mládež, zřízená r. 1884; chovanci pracují též v rozsáhlé zahradě. Z této ulice jest pouze vchod, budova a zahrada jsou na jih k Vršovicům.

Tam jest i č. 52 Šafránka, starý dvorec při samých Vršovicích, druhdy s rozsáhlými pozemky; i místo na zřízení přečerpací stanice vinohradské koupeno bylo od ní r. 1890. (Šafrán u nás hojně byl pěstován již v 15. století; proto i jinde se zachovala jména polností Šafránice, Šafránka.) — Dále k vých. při Korunní tř. jest č. 810 měšťanský pivovar vinohradský z r. 1894, při němž hned vedle Feslovky založena nová zahrada hostinská; v ní jest dřevěný rozsáhlý pavillon, postavený původně na výstavišti r. 1891. Jest odtud krásná vyhlídka na Vršovice, Michli, les Krčský a j. Pro pivovar se užívá vody vltavské z vodovodu a vody studničné, jež se vede vlastním vodovodem z Vršovic.

Za pivovarem, r. 1900 přistavovaným, jest Plzeňka (jméno sem přeneseno) č. 958 a 986 známá továrna na orient. cukrovinky a čokoládu Fr. Marschnera, kterýžto český podnik již mnoho vypudil výrobků cizích. — Vedle jest č. 971 továrna Jana Prokopce, stavitele mlýnských strojův. Naproti jest č. 973 vinohradská tržnice masná. — Poslední k vých. č. 963 jest vozovka či remisy elektrické dráhy, maj. obce Prahy, s příbytky zřízencův.

Leč hledajíce i tu »staré« Prahy přišli jsme až na konec ulice; domy ostatní jsou všecky skoro stejné, řádně moderní, jen některé novější jsou ozdobnější.

V l. stojí Národní dům, o němž viz Purkyň. nám., kde jest hlavní vchod. Naproti v č. 587-4 jest kancelář spolku majitelů domů s praktickým zařízením, že venku se ohlašují uprázdněné místnosti na Vinohradech. V č. 313-13 bydlí spis. Jan Šlechta-Křivoklátský, 719-14 maj. MUDra. J. Rudolfa, v č. 723-16 bydlí arch. J. Kaura, v č. 734-15 (roh Sázavské) jest c. k. okresní hejtmanství. V č. 860-22 akad. malíř Ed. Čihák, v č. 33 n. spis. K. Hippmann, v č. 40 n. malíř Rob. Holzer, v č. 855 72 akad. malíř Boh. Vlček, v č. 972-75 spis. K. Čapek, žurnalista a Fr. Hejda, hudební referent, v č. 962-85 jest poštovní úřad »Vinohrady 3«.

Korunovační ul. VII. a Bbč., z Belcrediho tř. přes Škroupovu na sev. záp., kde mostem přechází hluboký úvoz dráhy Buštěhradské. Značná část této široké a krásné ulice posud není zastavěna.

Na počátku při Belcr. tř. jest v rozsáhlém nádvoří vodárna s elegantní věží z r. 1888; renaissanční tato stavba provedena dle návrhu Jindř. Fialky. Naproti v č. 103 dr. Houdek a Hervert mají továrnu na fysik. stroje, vedle č. 164 jest škola bubenečská. Na jižní straně (pražské) č. 713 u Řípu, 641 u fontány; za mostem v pr. č. 19 sluje na plácku.

V nejstarší době místo korunovace kníže oděný v šat prostý sázen byl na stolec kamenný před palácem; při tom užíváno asi i lýčených střevíců Přemyslových, které ještě za Kosmy se chovaly v knížecí komoře vyšehradské. Lidu při tom házeny peníze na dračku, asi prý 10.000 i více. Zvyk ten se zachoval vždy i potom při korunovacích, za Maxmiliána II. ponejprv byla ražena korunovační mince.

První korunování bylo v kostele sv. Víta r. 1086, když Vratislav II. od Jindřicha IV. dostal hodnost královskou; krále i choť jeho Svatavu korunoval arcibiskup trevirský korunou, darovanou od císaře. Obšírné vypsání slavnosti korunovační se zachovalo z r. 1279, kdy po korunování Václava II. byla veliká slavnost na Královské louce, nyn. Smíchově.

Obřady korunovační dle vzoru francouzského upraviti dal r. 1347 Karel IV., jehož »řád korunovační« latinsky sepsaný do č. přeložen byl ještě za Karla IV. Viz Emler, Spisové cís. Karla IV. str. 73—108. Řád ten, ač časem ceremoniemi rozhojněný, trval pak stále.

Kosmasova ul. Nsl., jest krátká ul. mezi Jarošovou a Božetěchovou nad sadem.

Kosmas jest otcem našeho dějepisectví. Tento Polák rodem — praděd jeho byl v poutech od Břetislava I. přivlečen do Čech v zajetí z Polska — upřímný Čech smýšlením a zároveň horlivý Slovan, zkušený i zcestovalý kněz pražské kapituly, začal po smrti choti své Božetěchy (synem jejich byl známý později olomoucký biskup Zdík) psáti pomalu a obezřetně českou kroniku od stavění věže Babylonské až po svou dobu. Po dvou letech pracoval o každé z tří knih své »Kroniky české« a věnoval ji nedlouhý čas před svou smrtí (1125) mělnickému proboštu Šebířovi. Rozeznával pečlivě báječná podání starců, prameny cizí a svou vlastní zkušenost. On první ve středověké Evropě vynikal touto dějepisnou kritikou; ač nedá se upříti, že někde při líčení starých dob vedli ho více Ovid a Vergil, Boëthius a Horác, jejichž pilná četba se jeví v jeho díle, než suché listiny a prosté pověsti, přece má dílo jeho pro nás cenu nesmírnou. Viz Flajšhansovo Písemnictví, kde na str. 16. a 17. najdeš snímky jeho Kroniky dle rukopisu musejního. Čti též Lehner, Dějiny umění str. 12 n.

Kostečná ul. V. a I., z bývalé Maislovy ul. (nyní Mikulášské t. j. hlavní třídy assanační) do Dušní mezi kostelem sv. Salvatora a novou českou reálkou. Z bývalé úzké a nerovné uličky se stala již ulice přímá, 12 m. široká, posud ovšem nedlážděná, a již tu stojí několik velikých domů; tak č. 1068 na jižním pravém rohu hlavní assanační třídy, jež vystavěl r. 1902 stavitel Em. Dvořák v krásné české renaissanci dle návrhu arch. Weiricha. Druhý roh zbudoval týž stavitel barokově dle návrhu Dlabačova.

Staroměstská byla tu čísla 930-4 zadní část bývalého kláštera Pavlánského či mincovny, zbořené r. 1903,* a č. 1045-6 fara české evang. obce při kostele sv. Salvatora, o němž viz 14. 169 n.** Strana západní s obou stran a severní celá bylo vše židovské, ale za nejstarších dob křesťanské. Bývalo tu dříve domků mnohem více než za našich dob. Viz Teige, Ghetto.

Z Maislovy ul. v l. býval dům č. 78-I u rajských jablek; r. 1414 majitel kramář Petr Hillebrant a pomis paradisi. R. 1525 zde se uvádí Jakub »kartýř«, vyrábitel karet ku hraní. Aby karty z ciziny se nevozily, vymohl si tehdy majitel papírny pražské na břehu za branou Poříčskou. První zmínka o kartách jest u nás z r. 1353, kdy arcibiskup Arnošt zakazuje osobám duchovním přechovávati kostkáře a hráče v karty. — V druhé polovici 16. století byl tu maj. rodiny Enochů.

Naproti vchodu do evang. fary a vedle reálky jsou nové domy č. 75 a 74; ale staré č. 74 stávalo na straně protější na rohu Maislovy ulice. Ten dům mívala mocná rodina Kornpuhlů z Chebu, z níž mnozí se jmenují v Praze od r. 1300 až do dob Karla IV. Později byl majitelem Oldřich Tvoch z Nedvídkova r. 1482, po 6 letech Vojtěch Ojíř z Očedělic, pak Věnek Běchar z Červené vsi, po němž říkali dům Věnkovský. Od jeho vdovy Uršuly z Ronšperka domu nabyl Alexej z Ronšperka, pak Mandalena z Vrtby, žena Litvína z Klinšteina na Hořovicích. Po jiných majitelích měšťanských (viz Teige, Ghetto str. 92.) r. 1610 koupil a r. 1612 přestavěl známý Žid Basseri, o němž více viz Maislova ul. Měl mimo jiné dům vedlejší č. 73. — Při bourání domu č. 74 bylo viděti na malém dvorku nízké stáje, v poschodí prostranné pokoje s gotickou klenbou, výše jizby tak nízké,

* Na tom místě, nyní prázdném, má se stavěti hasičská centrála, kterážto budova bude obklopovati kostel i do ul. Dušní. Bude tu i záchranná stanice.

** V síni kostela s této strany v pr. zazděna jest deska se 4 erby a lat. nápisem (Anna Fel. z Vunšvic roz. Pachtová z Rájova † 1718), v l. kámen s nápisem: Crypta illustrissimae familiae Pachtianae.

že dorostlý člověk v nich se nepostavil. A tam spávalo po 6—10 lidech. Našla se i úplně temná místnost, prý dílna alchymistická a chodbičky tajné.

Zmizelo č. 117, kterým byl průchod do ulč. Šamesovy a Josefovské tř.; dům ten vznikl místo dřívějších domů tří. R. 1479 měl tu dům Jindřich Šanovec ze Šanova, pak Helena z Čestic, manželka Mikuláše z Jenšteina. V pozdější době byla tu rodina Joachyma rabína Synaje. — Vedle býval domek Abrahama Hrocha z Mezilesic ke konci 16. stol.; Barbora Leskovcová ze Skuhrova a na Rynalci jej pak odkázala Barboře Chuchelské ze Skuhrova a na Malči i Mandaleně ze Skuhrova a na Načeradci. Po nich dům měla Mar. Říčanská z Předboře, která si vzala za manžela Bohuchvala Jaroslava z Náchoda na Boskovšteině a Předboří, mundšenka Matyášova r. 1609. R. 1629 jej koupil Lebl Bassevi a rabín Encko jinak Anselmon Sacerdoti, r. 1684 byl majitelem kolář Mardochej Pardubitz. — Třetí domek »u zelených dveří« koupen byl od Židů r. 1610. Do našich dob byl tu hotel »Flusser« jinak »Trietsch«, kde bydlívali hlavně polští Židé. Při bourání se našly tu chodbičky do domů č. 50, 78 a 80, rituelní lázně, ve sklepě nesnesitelný puch staleté nečistoty. Rovněž zcela odstraněn dům č. 120-5, jenž se táhl na s. do ulč. Šamesovy. Býval tu vpředu domek Rožnovský, jejž r. 1592 prodala Marjána z Chocemic Lidmile Hoškové. Vedlejší domek »u půl kola« r. 1610 koupila Dorota Plateisová z Ottrsdorfu, rok potom syn její Sixt Plateis z Plattenšteinu jej prodal rabínu Jáchimovi, synu rabína Synaje. — Na místě posledního v l. (č. 121) stojí nyní nová reálka česká; viz str. 173.

Jméno ulice nacházím r. 1830 Kostková (Würfelgasse), ale správněji by bylo ul. Kostkářů, t. j. hotovitelů kostek, jak slula již ve 14. století (platea taxillatorum). Kostkář však se říkalo též tomu, kdo hraje kostkami. Než vešly v obyčej karty, hrávalo se snad u všech národů v kostky, často náruživě, ač často bývaly vydány zákazy proti té hře. R. 1380 v domě vedle samé fary sv. Linharta se hrálo v kostky v neděli i ve všední dni, a kromě toho bylo více domů, kde se hrálo stále; někteří byli od toho živi. Hráči někteří ve dne spali, noci celé hráli. R. 1403 Novoměstští zakázali hru kostek zcela, Staroměstští dovolovali hru »poctivou«. Dle usnesení obce r. 1448 neměly ani kostky ani karty býti prodávány, což ovšem se neprovedlo. Na sněmu r. 1498 dovoleno hráti v kostky a karty jen pánům, nikoli lidu robotnému. Rychtář měl právo bráti hráče do vazby; proto někteří chodívali za město, kde nebylo nebezpečí rychtářské tak blízké. O tajné herně židovské, kam chodili křesťanští mladíci r. 1573, viz Winter, Kult. Obraz II. 83, o karbanářích z řemesla tamtéž str. 85.

U Kostela a **Kostelní ul.** Mchl., jest skoro celá Horní Michle na planině 258 m. vys., kde se říkalo též Chaloupky. (Dolní jest kolem velkostatku a pivovaru v údolí Botíče.)

V č. 52. jest fara, č. 57. vynálezce a továrníka Silv. Krnky, jenž tu zemřel v lednu 1903. O něm viz Ottův Sl. N. XV. 229. — Kostel narození P. Marie od r. 1727 byl lokální, od r. 1830 farním. — K farnosti Michelské náležely i Nůsle do r. 1903, kdy tam zřízena jest farní expositura a samostatná duchovní správa při kapli školní. Sem též náleží známý hostinec na Pankráci na zelené lišce s velikou zahradou a dřevěnou »rychtou«; viz str. 49. — Zde položíme něco o vsi vůbec. Michel či Michle ponejprv se jmenuje roku 1222, kdy byla majetkem kapituly vyšehradské, později kláštera břevnovského, jenž tu dvůr poplužní, sedm dvorů kmetcích poplatných, mlýn, louky, lesy, vinice a zahrady roku 1348 prodal klášteru zderazskému. Za bouří proti Václavu IV. zde tábořil markrabí Jošt. Když pak po smrti králově nastaly bouře husitské, Pražané r. 1421 i zde si přivlastnili majetek kněžský a dvůr zdejší dali sousedu staroměstskému Mikuláši Podjistebskému. — R. 1436 král Zikmund dal ves tuto s dvorem a celým panstvím sladovníku Janu Rečkovi z Ledec (viz str. 562.) zápisem na 400 kop.; ten pak nemaje potomků r. 1438 ves Michel se vším příslušenstvím věnoval na založení kolleje studentské pod správou mistrů ředitelů národa českého. A od té doby statek Michelský náleží universitě. R. 1508 ves vypálil Jiří Kopidlanský, protože bratr jeho Jan, r. 1506 o výročním trhu v Praze zavraždiv zemana Jana Cukra z Tamfeldu, od Pražanů byl sťat. Jiří, zapsav majetek svůj matce a třetímu bratru Zikmundovi, zhostil se království a »odpověděl« (vyhlásil nepřátelství) zemi, králi

a zvláště Praze. Více viz Winter, Kult. obraz II. str. 169 n. Nemohli ho po zlém zmoci, až učiněn s ním mír r. 1509.

R. 1563 v rozvodněném Botíči několik osob utonulo. Když r. 1608 arcikníže Matyáš přitáhl k Praze proti Rudolfu II., čtyři vojáci jeho přiblížili se k Michli; ale sedláci michelští tři z nich zastřelili. R. 1600 bylo tu 20 poddaných, kteří platili ročně 200 kop, z krčmy 35 kop. Ředitelé či direktoři kolleje jezdívali ročně sázet rychtáře a konšelů, a vesničané byli povinni uctiti pány jídlem a pitím. R. 1603 mistři nařizují »netoliko abyste dali nekřehkých slepic, než aby dobrý kus masa hovězího bylo na polévku a dobrá hovězí pečeně«. Když direktoři přijeli, sousedé je vítali; r. 1618 soused michelský Váňa odsouzen do kurníku, což bylo vězení v Karolinu, a k pokutě, že »byl při obnově před pány opilý«. Bývali tam rychtář, 4 konšelé, 2 kominíci, 4 hajní, všichni od mistrů kolleje ustanovení na základě hlasování obce. (Z Wintra.) Byly to nepěkné poměry akademie Karlovy! Páni mistři kollejní či »kollegiáti, kolliáti«, jak jim říkali, více si hleděli hospodaření v Michli a jiných dvorech, než »čtení« v posluchárnách kollejí.

Po bitvě Bělohorské Jesuité s universitou dostali i Michli, již drželi do r. 1638, kdy jim odňato bylo Karolinum; od r. 1773 statek spravovala král. komora. Na počátku války sedmileté r. 1757 zde v bývalé faře byl hlavní stan pruský; posud proti Pankráci a Vyšehradu okazují zbytky opevnění z té doby.

Proti Kostelu a Kostelní nám. Bbč.

Č. 77 sluje na vinici, č. 8 obecní úřad, 17 erární dům polic. komisařství, 32 zemský dům farní, kde bydlí zasloužilý děkan Ant. Malec. O kostele viz str. 93.

Kostelní nám. Sm., (býv. Václavské) kolem kostela sv. Václava. Protože starý kostel farní, nyní bohužel zbořený, rostoucí populaci města Smíchova nedostačoval, po r. 1866 utvořil se výbor pro zbudování nového, důstojného chrámu. Na jeho stavbu věnoval císař Ferdinand Dobrotivý se svou chotí 30.000 zl., císař Frant. Josef I. 5000 zl., jeho otec arcikníže František Karel 2000 zl. Místo ke stavbě zvoleno proti radnici na bývalé zahradě hr. Buquoye, a slavnostní položení základního kamene se stalo r. 1881.* R. 1885 chrám byl vysvěcen od arcib. Františka hr. Schönborna. Za jubilejní výstavy r. 1891 císař František Josef I. navštívil i tento velechrám.

Chrám (viz obr. str. 601.) jest zbudován v čistém slohu starokřesťanské basiliky o 3 lodích s apsidou (půlkruhovým výklenkem pro oltář) s kaplí křestní a sakristií a dvěma věžemi 50 *m* vys. (Hlavní zvon sv. Václav stál 2.436 zl.) Nad hlavním portálem jest majolikový relief sv. Václava, nad postranními podobné reliefy sv. Anežky a blah. Hroznaty; zhotoveny byly ve Florencii dle modelů L. Šimka. Vnitřek působí dojmem velikým; hlavní loď, oddělená 4 a 4 žulovými sloupy od postranních, má kasetový strop ze dřeva polychromovaného, v lodích vedlejších jsou klenby křížové. Hlavní oltář jest z bílého kararského mramoru; nad ním jest dřevěný, pozlacený baldachýn, spočívající na 4 mramorových sloupcích a ukončený dřevěnou balustradou (zábradlím) s 2 anděly. Nad oltářem jest krásná malba mosaiková (Spasitel a sv. patroni čeští) a vítězný oblouk s mosaikami andělův dle kartonů Trenkvaldových. V lodi severní jest na oltáři obraz P. Marie od prof. Sequensa, na téže straně u pilíře prostá, ale velmi úhledná kazatelna.

Všecko zařízení chrámu i malby v oknech a na stěnách jsou práce skvostné a cenné. Nástěnné obrazy (Kristus na hoře Olivetské, Kristus před Pilátem a j.) jsou prací J. Rudla; nyní právě se dokonává vnitřní tato ozdoba chrámu.

---

* Tato basilika sv. Václava náleží k nejlepším dílům arch. Ant. Barvitia (nar. v Praze r. 1823, † 20. července 1901). Od něho jest též hlavní budova nádraží Františka Josefa, palác Šebkův v Bredovské ulici, villa Lannova v Bubenči, návrh na pomník Jungmannův a mn. j. — Kardinál Schwarzenberg velice se zajímal o stavbu, a často ho bylo vídati na staveništi; jednou vystoupil na vysokém lešení na konec prkna, které s ním se svážilo, že málem by byl spadl; však rychlým skokem na druhou stranu prkna se zachránil od jisté smrti. (Pauly, Památník Smíchova).

Za kostelem jest posud pouze č. 642 nová fara, kde bydlí děkan Švehla a spisovatel P. J. Pauly, od něhož jest Památník města Smíchova; na straně jižní č. 802 dům okresní hospodář. záložny, vedle v č. 801-3 jest administrace Věstníku katol. duchovenstva, na rohu Kinského tř. v domě Porgesově pošta »Smíchov 1.«

Jak výše pověděno, staveniště kostela koupeno bylo od č. 67, t. zv. Buquoyky, potom zahrady Delormovy, majetku nyní Porgesové šl. z Portheimu; rozparcelování zahrady bylo povoleno místodržitelstvím již r. 1875. Zahrada ta jest skrovný zbytek bývalých rozlehlých vinic a polí kláštera Kartouzského (viz str. 570.) V 17. století byl majitelem Michna z Vacínova; r. 1722 část si koupil proslulý stavitel Kil. Ign. Dinzenhofer, jenž tu do r. 1728 vystavěl letohrádek, ozdobený téhož roku výtečnými freskami od Reinera. Posud nad kordonem pod kopulí proti vchodu dveří se čte: Wenzeslaus Reiner l. 1728. Zde pak Dienzenhofer bydlil; ale v rodině jeho dlouho letohrádek ten se neudržel. R. 1753 jej koupila Felicita Nellová z Nellenbergu, r. 1758 Frant. Leopold hrabě z Buquoy-Longuevalu, jenž zahradu nádherně vypravil skleníky, orangeriemi a fíkovnou. (Dle dra L. Jeřábka.) Kdežto ostatní stavení, jež se táhlo přes celé nynější nám. Kostelní k poště, již zmizelo, tato část posud se zachovala i se zahradou, jež zaujímá celou sev. stranu náměstí (ale regulace města vede tudy ulici). Odtud také viděti malebnost letohrádku i dvě poprsí u portálu. Viz obr. str. 603.

Kostelní ul. VII., (jméno od r. 1888) z Bělského tř. na západ ke kostelu sv. Klimenta a dále na Letnou.

Již jméno zasvěcení kostela ukazuje na původ prastarý. Zmínka o Bubnech děje se již r. 1088, kdy král Vratislav poručil kapitole vyšehradské 6 usedlostí a hlídače kostela; r. 1172 ves z části náležela Gumpoldovi z Buben; kostel zřejmě se uvádí až r. 1234, kdy vladyka Zdislav jej daroval klašteru Zderazskému. Měl pak tu klášter 40 korců polí a vinic, jež odtud se táhly na Letnou. R. 1298 Křižovníci zderazští vyžádali v Římě odpustků těm, kdo přispějí na kostel a navštíví jej o některých svátcích. R. 1311 dva Ursové či Medvědi, poddaní královny Elišky v Bubnech, darovali pozemek na zřízení nového kostela a hřbitova, ale k tomu nedošlo; ač starý kostelík nevyhovoval, přece zůstal. Nebyl tedy nový vystavěn, jak se myslívalo. Viz Lehner, Dějiny um. str. 299.

R. 1422 obec pražská zabavila vinici kostelní a darovala ji Maříkovi »nárožníkovi« (majiteli rohového domu) z Nového města; ale od Zikmunda klášteru byla vrácena. Jinou část měl tehdy Pešík z Kunvaldu, jinou švec Václav Černý a něco chorálník u sv. Michala Šimon. Švédové r. 1639 zapálili kostel, že zbylo jen zdivo. Potom Maxm. Valentin hrabě z Martinic, jenž statek bubenský koupil po smrti Václ. hrab. z Vacínova, r. 1659 kostelík opravil. Za něho sem chodili sloužit mši sv. Františkáni od Panny Marie Sněžné, až r. 1680 Jiří Adam z Martinic dal patronát kostela Křižovníkům (Cyriakům) v Dušní ul.

R. 1785 fara zdejší byla zrušena, a osada přidělena k Bubenči. Když však za našeho věku Bubny a Holešovice rychle vzrostly, hlavně od vystavění mostu cís. Františka Josefa, r. 1898 znova tu fara zřízena, a kostelík obnoven a loď jeho prodloužena.

Hřbitov zdejší do r. 1873 stačil pro Malé Bubny i Holešovice; (tehdy v Holešovicích založen nový při Strojnické ul. nad úvozem dráhy Buštěhradské) a pochovávalo se tu do r. 1886. Z náhrobků zajímavější jest pomník Václ. Hory, jenž ve válce 1866 podpálil most u Podola a, byv raněn u Jičína, zemřel v Sasku. Tohoto bývalého posluhu pražského zvěčnil Neruda v jednom z feuilletonův. Na hřbitově tom leží i známý Jak. Wimmer (viz str. 190.). — Č. 358 jest zádušní, č. 360 firmy Novák a Jahn, č. 490 krásná škola měšť. a ob. dívčí, kde ředitelem jest Josef Rašín; jest tu i opatrovna a mateřská škola.

Kostelní ulč. I., druhdy slula Dušní nám.; vedla z Josefské tř. od Cikánské ul. směrem ke kostelu sv. Ducha, ale byla slepá. Za nejstarších dob byl tu hřbitov, po němž se z kláštera chodilo k Židům.



Basilika sv. Václava na Smíchově a bývalý dům Dinzenhofrův.

Assanací zmizí z části v bloku XXXIV.a, ostatek má zůstati volný u kostela. Již zbořeno na pr. č. 900-2 a 901-4, jež stály předem do ul. Josefovské; viz str. 417

Na l. straně ještě stojí č. 899-1 na rohu Cikánské ul., vedle v koutě č. 898-3, o nichž zmínka se stala na str. 120. — Pouze zde jsou č. 897-5 bez názvu, č. 896-7 u Voskářů, č. 895-9 (přistavěné k samému kostelu) u Mayerů či u Schönů.

Kostnické nám. Žk. při Husinecké, Orebitské, Jeronymově a Štítného ul.

Kostnice (Konstanz z latin. Constancia, že byla založena od Konstantina Chlora) jest badenské město při jezeře Bodamském. Posud tam stojí dóm (z r. 1052), v němž vyslýchán byl Hus; bývalý dominikánský klášter, kde mistr ten byl vězněn, nyní jest hostincem. Na místě, kde 6. července 1415 upálen byl Jan Hus a pak 30. května 1416 Jeronym Pražský, nyní na památku leží za železnou mříží ohromný balvan, porostlý břečťanem. A v »Husově třídě« na domě, kde byl Hus jat, zasadili desku (Viz obr. Flajšhans, Písemn. str. 163.) Zmínky zaslouží i to, že do vězení na hradu Gottliebenském, z něhož Hus byl převeden do kláštera Bosáků, potom vsazen byl papež Jan XXIII. Hranice zapálená v Kostnici u nás roznítila válku Husitskou. (Viz též Fikerle, Čechové na koncilu kostnickém, Č. čas. histor. IX.) V paměti jsou ještě pouti do Kostnice z Prahy r. 1868 a 1883.

Č. 760 sluje u Šťovíčka, 498 u Zajíce z Hasenburka, 477 a 478 u Peruna.

U Košíř Sm., jsou bývalé vinice a dvorce jižně od Košíř. Č. 160 Palata horní, nyní Židovská modlitebna, č. 214 a 215 Popelka na jih od pivovaru Košířského.

Nad Košířemi Sm., jest č. 159 Šalamounka či Mandelínka jhz. od Popelky. Menší vrch tento v nejstarší době slul Zámyšl. — Vzdálenější jest č. 146 Šmukýřka (majetek stavitele Linharta) blíže trati Buštěhradské dráhy mezi stanicemi Jinonicemi a Cibulkou. (O ní pověst z r. 1744 vypravuje K. Chalupa, Ze staré Prahy 1898.) Zachovala se tu kaple sv. Prokopa s velikým obrazem; ostatní obrazy jsou v prvním patře domu; dvorec ten není tuze rozsáhlý, ale má utěšenou zahradu. Z balkonku v zahradě jest krásný rozhled.

Košíře,* stará osada v kotlině při potoku Motolském či Košířském, jenž teče od Chrášťan a vlévá se do Vltavy sev. od Palackého mostu, a při Plzeňské silnici na úpatí **Věnečku**, což jest ode dávna jméno nejvýchodnějšího vrchu na pr. od potoka. Tvoří úzký chobot do katastru Smíchova, jenž se rozkládá odtud na s. i na jih. Nyní již není rozeznati hranic domů smíchovských a košířských, kteréžto místo (dříve pod správou úřadu hor viničných, od r. 1851 sloučené se Smíchovem, r. 1859 vlastní obec) také za našich dob značně vzrostlo, až r. 1896 povýšeno bylo na město. Sousedství Smíchova ovšem dobře působilo i na velikost a podobu domův.

Osada tato se uvádí již r. 1185; bydlili tu kosaři či kosieři, kteří kosířem (zahnutým nožem či srpem) řezali proutí při potoce na košiky a košatiny. V nejstarší době v Košířích byl majetek kláštera sv. Jiří, ostatek koruny; od královny Elišky r. 1312 Košíře právem zákupním rozděleny mezi usedlosti.

Za Karla IV. všude po stráních okolních byly vinice jednak sousedů zdejších, většinou však Pražanův, kteří desátek odváděli obci Košířské; mezi nimi byl i Frencl (František) Tafelrung, známý kramář Kříž (viz str. 52) a Jindřich Náz, také již jmenovaný, jehož synu, biskupu Churskému, obec jej zabavila r. 1421. (Viz str. 118.) Václav IV. r. 1416 zastavil Košíře Vokovi z Valdšteina, jenž měl dům v Kaprové ul. č. 46-13 (v. t.). Vdova po Vokovi Eliška vzala si Mikuláše z Kněževsi, jenž všecko jmění své odkázal chudým žákům. R. 1518 z vinice u Košíř odkázal 5 kop platu ke kostelu sv. Jiljí měšťan Jan Pytlík ze Zvoleněvsi, jenž měl v Praze zahradu v nyn. ul. Letenské. R. 1541 klášter Plasský držel ves Košíře se třemi dvory (mezi nimi Řeporyje).

Od r. 1553 do bitvy Bělohorské drželi Košíře Myslíkové. R. 1610 vojsko pasovské mělo tu hlavní stan a vše vyplenilo. V době konfiskace zde zabavena byla louka t. zv. Kuncovská za Košířemi Albrechtu Pfefferkornovi ryt. z Ottopachu. Viz str. 98. — Měl tu majetek též Jách. Seltenšlag z Friedenfeldu, jenž od stavův odbojných koupil r. 1620 statky záduší Matky Boží pod řetězem (Maltéz. kostela) a kláštera sv. Jiří, díl vsi Motola, též dvůr pustý s dědinami, pole a štěpnici v Košířích. To vše musil bez náhrady vrátiti, a co zde měl již dříve majetku svého, moudře prodal Pavlu Michnovi; na jeho přímluvu neztratil více.

Také známý Jan Th. Sixt z Ottersdorfu měl tu vinice Mydlářku a Chvatěrubskou a chmelnici Štěpničku (viz str. 99.) Vinic se zmocnil o své ujmě Michna a prodal je Jak. Bassevimu. — Vinici v Košířích »na Mandručových horách« měl radní novoměstský Kašpar Uzlar z Kranzbergu (Věnečku), jenž měl býti oběšen, ale potrestán byl jen vězením, z něhož propuštěn byl r. 1623. Vinici tu r. 1621 koupil lékař Severýn Skato, jeho vdova r. 1648 ji prodala Justovi Wahlovi. Na Věnečku měl vinici Simeon Sušický ze Sonnenšteinu (viz str. 160.), které se zmocnil hrabě Pavel Michna z Vacínova, jako skoro všeho zde ostatního. Vinici tuto Michna pak prodal Šimonu Švábovi. Také na Věnečku měl chmelnici s loučkou Jiří Košetický z Horek, ingrossátor desk zemských a měštěnín novoměstský; po jeho smrti r. 1624 chmelnice se ujala převorka kláštera u sv. Anny Anna Voršila Kovanka z Bugery a po roce ji prodala Linhartu Korkovi Cholovskému z Korkyně a z Cholovic.

Za války 30leté Košíře mnoho utrpěly od vojska císařského, nejvíce pak r. 1648 od Švédů, kteří tu měli hlavní stan. — Po Václ. Michnovi zadlužené statky Jinonice, Butovice a ves Košíře byly prodány r. 1678 za 21.700 zl. Jiřímu Lud. hr. ze Sinzendorfu.

Za moru r. 1680 vlašský špitál malostranský tu koupil vinici s pozemky a vystavěl t. zv. lazaret (nemocnici) a kapli Panny Marie se hřbitovem, na nějž se pochovávalo do r. 1830; od r. 1876 jest nový hřbitov na Kotlářce. O tom a pozdějším kostele nejsv. Trojice více viz Plzeňská siln. Také za moru r. 1713 v Košířích byl zřízen lazaret pro Malou Stranu a Hradčany.

Při dražbě r. 1683 Košíře (spolu Smíchov, Jinonice, Butovice a j.) koupil Jan Ad. kníže ze Schwarzenbergu.

R. 1742 spojená vojska francouzská, bavorská a saská Košíře vypálila a vinice i vše stromoví zničila.

* Viz J. Teppe, Košířské histor. upomínky, i dílo: Smíchovsko a Zbraslavsko.

V Kotcích I., jest úzká ulička mezi Havelskou a Rytířskou, dosti tmavá, ale velice živá drobným prodejem hlavně potravin. Staré jméno Kotce* značí budky či krámky, na venku i přihrady pro králíky.

Původní kotce soukenické a postřihačské stávaly na Starom. nám. východně od radnice; jedny byly kamenné, druhé dřevěné. Aby bylo větší místo pro trhy, kotce ty r. 1362 byly strženy a vystavěny nové, pořádnější na trhu Havelském, na velikém prostranství dříve volném; byly pak tu kotce menší, kde jest nyní městská spořitelna, a větší, kde jest tato ulice v Kotcích. Trh dřevěný, který tu byl do té doby, se odstěhoval mimo několik kolářů, kteří prodávali své výrobky naproti při podloubí u č. 506-513 v Havelské ul. V každém tom oddělení stály krámky ve dvou řadách s krytým podloubím v přízemí; nad krámy pod krovem byla ještě chodba po celé délce; na ni se chodilo točitými schody či šneky.

Místo těch krámů či sklepů, jak dříve říkali, vystavěno bylo vysoké, dlouhé stavení** (asi jako bývaly všude masné krámy a jako jest v Krakově Sukienice) s krytou chodbou uvnitř, s hůry osvětlenou. Po obou stranách byly pak kotce pláteníků, kožišníkův a hlavně soukeníků, neboť původně sukno jinde se nesmělo prodávati, ba ani na Novém městě a na Malé straně a na hodinu cesty kolem.

Naproti Kotcům menším v nynější Havelské ul. (v. t.) byl židovský tandlmark, jejž si však Židé prodlužovali jednak ke kostelu, jednak kupujíce krámy v tandlmarku křesťanském (mezi Melantr. ul. a Uhelným trhem), kde od konce 18. století již také byli většinou Židé. Ze židovského tarmarku čtvrtletně se vybíralo po 10 kopách č. na »pacholky« t. j. pochopy městského rychtáře. Na tarmarku se smělo prodávati zboží ne nové, chodívali tedy starší cechovní prohlížet zboží, a co bylo proti řádu, sebrali. Jak zlostně při tom si vedli ševci, najdeš u Wintra Kult. obraz II. 600.

V budově Kotců ještě r. 1595 byly uloženy kusy velikého praku, kterého prý užíval Žižka; tehdy císař poručil, aby vše odvezeno bylo na hrad.

Již staré Kotce mívaly místo čísel také štíty a názvy jako jiné domy; jména ta (u bílého medvěda, u strak, u raka, u beránka, u krále Davida a j.) najdeš v díle Tomkově VIII. str. 96. — Jeden ze zdejších krámů měl také



Bývalý Dinzenhoferův dům.
(Pohled z parku.)

* Prager Wegweiser z roku 1817 vykládá jméno od něm. Kotze, dle houní, jimiž prý bývaly krámky dříve přikryty místo střech.

** Dle pověsti vystavěla budovu tu zbohatlá prodavačka z Vaječného trhu, jež z pýchy zlatý prsten hodila do řeky a pak zchudla.

známý Bartoš Písař od r. 1515 do r. 1530, kdy jej za 23 kopy prodal Jiřímu Benátskému. Viz Liliová ul. — O domech zdejších viz Havelská ul. str. 228 a Rytířská ul., kde jsou jejich strany přední.

U Kotců větších střecha basilikové budovy stržena byla až r. 1795, menší koupila obec r. 1737 a v nich zřídila za purkmistra J. Kašp. Prandta nákladem 15.000 zl. divadlo či »obecní operu«. Dříve společnosti německé, italské i anglické hrávaly na jiných místech, i na př. v Staré rychtě (viz str. 196), až r. 1738 magistrát — uvádím do slova zprávu magistrátu na příklad tehdejší němčiny — »auf oftmaliges Insistiren und en faveur der allhiesig hohen Noblesse und des ganzen Publici civitatensis« zřídil kotce za divadlo. Podobu budovy a vedlejšího kláštera u sv. Havla viz obr. na str. 605.

Zde ponejprv se hrálo česky r. 1771 a to »Kníže Honzík, veselá činohra od jednoho zátahu«. Ale hráli Němci a Vlaši, a proto byl výsledek chatrný. Lépe se líbila po 3 letech opera »Ponocný anebo Česká Ančička«.

Při divadle v Kotcích byla veřejná herna, ovšem jen pro pány, rytíře, vyšší důstojníky a p.; dle rozkazu z r. 1762 podnikatel, jímž byl zároveň nájemce divadla, obyčejně Vlach, platil z herny taxu na nalezinec.

Hrávalo se tu až do r. 1782, kdy bylo otevřeno divadlo stavovské na Ovocném trhu. Zde byly pak krámky i skladiště blízkého divadla, v druhém patře malírna dekorací, až r. 1890 kotce ty koupila městská spořitelna za 364.282 zl., zbourala je a vystavěla nynější palác, do něhož jest vchod z Rytířské ul. Proto tam se zmiňuji o té budově nové. O spořitelně samé viz Č. Klier, Alman. Prahy VI.

U Kotlasky Lbň. I. na úpatí »Hájku«, kde Z. Thein má továrnu na porcelánové dýmky. Původně jen č. 64 a 69 slula Gottlaska po majiteli Gottlasovi;* dříve tu byly vinice Brindišová a Primaska.

Koubkova ul. II. a Vnhr. z Fügnerova nám. do Havlíčkovy ul proti Erbenově; vznikla teprv po zboření hradeb za posledních let, a pražská polovice ještě r. 1903 není dlážděna.

Jan Pravoslav Koubek (1805—1854) byl professorem řeči a literatury české na universitě v Praze. »Básnickým duchem předčil nade mnohé z vrstevníků svých a stylistickou obratností a plynným veršem se rovnal nejpřednějším spisovatelům souvěkým, vynikaje spolu vzácnými vědomostmi zvláště v literaturách jihoslovanských.« Pamatujme jeho slova, že »bez lásky k vlasti základ vyšších ctností nelze klásti.«

V č. 1848-7 bydlí básník Fr. Kvapil a choť jeho spisovatelka Božena Kvapilová, roz. Justová.

Ke Koulce Sm. za nádražím České záp. dráhy z Radlické silnice; jméno po dvorci Koulce, ćož jest č. 189 v Křížové ul.

Na Kozačce Vnhr. z Máchovy ul. do Jablonského a Barákovy ul. Název po bývalém dvorci zdejším.

Zde bývala asi do r. 1870 pomologická zahrada (nyní v Troji), potom hospodářský dům (majetek J. Skrejšovského) s pěkným sadem, jenž až v posledních 10 letech byl

* Ant. Gottlas míval ostrov Barvířský (nyn. Žofín) a veliké barvírny, až mnohými soudy pozbyl majetku a žebral před kostelem sv. Jiljí.

zničen a zastavěn. Do r. 1900 vystavěny tu byly pouze 4 domy, nyní již celý blok mimo jedno staveniště.

Kozí ul. I., (býv. Kozí a Šraňková) z Dlouhé tř. k Milosrdným. Při assanaci bude rozšířena na 14 *m*, mezi začátkem a býv. Kozím pláckem na 19 m. Jméno asi pochází od toho, že tu na náměstíčku se prodávaly kozy,* sr. Koňský, Dobytčí trh a j. Ve 14. stol. jižní díl slul ulicí hrnčířskou, rozšířené části říkali Uhelný plac (forum carbonum), pak Starý uhelný plac.



Bývalé divadlo v Kotcích.

Dokud po Praze se choval všeliký dobyteček, bylo i hodně koz. R. 1613 páni nařizují, aby »sousedé nechovali nečistých hovad, dobytka sviňského, koček, smrdutých kozlů, psů nečistých, neboť taková hovádka snadno s sebou nakažení z domu do domu přenášejí, protože jsou pitoma«.

Na začátku v pr. zmizelo již č. 745-2 (viz str. 161) a daleko ustoupil nárožní nový dům, vystavěný od stavitele Jandy. — Vedle bývalo č. 746-4 u zlatého hada, zbořené r. 1902. Nejstarší majitel Mikuláš či Miček Donát, r. 1359 Jan Čech, později Hanuš Sachs, »spiglcr«, t. j. hotovitel zrcadel, specula parans.

Č. 743-6 zasahovalo sem z Dlouhé tř. (viz str. 161.) Menší byl dům č. 747-8, soused úřadu loterního č. 748, o němž viz str. 220. Č. 747 slulo u tří hmoždířů; v nejstarší době to byl zadní dům Holcův z Dlouhé tř. č. 742. — Nyní vše to jest pouze jeden dům, svrchu uvedený nárožní.

Po l. straně nízký dům č. 1. náleží k č. 922 (viz o něm str. 158), staré Kolkovně, jež má prý přese všechny protesty přece býti zbořena a býti tu vedena nová, zbytečná ulice k sv. Duchu.

Ustoupiti musí též dům č. 921-3 u bílého slona i u Chmelařů, při němž r. 1466 se připomíná věž. R. 1359 maj. Ondřej či Enderlin, krejčí »Domini Czenkonis de Lypa«, r. 1430 Niclík »bombardista«, t. j. puškař, buchsenmeister. Ale později byli majitelé urození: r. 1532 Mikuláš a Bernard Hyzrlové z Chodův, pak Tomáš Greif z Greifenberka, Václav Radoňovský z Kosmáčova, jehož otec Pavel obdařen byl erbem; Václav nemaje potomků přijal k erbu sestřence svého Jana Římského, jehož potomci tedy se psali Římskými z Kosmačova. Potom byl maj. Kryštof Betengl z Nayenperka, bohatý měšťan pražský, jenž koupiv r. 1587 Rychnov, vystavěl tam kostel sv. Trojice. R. 1602 jmění odkázal bratru Eustachovi (viz Rytířská ul. č. 405) a jeho synu Kryštofu ml. V 18. století zde bydlil znamenitý lučebník Kryštof Bergner, jenž vášnivě byl oddán alchymickému učení, že z horšího kovu se může udělati lepší. Při tom činil též pokusy kamenným uhlím a dokazoval, že se hodí za topivo. Ve sporech s úřady mu nařízeno, aby smrdutou svou laboratoř zavřel. Jako jinde, i zde lid práce chemické pokládal za čarování a všelicos si vypravoval o domě tom. Dům tento si Bergner koupil r. 1776, a již r. 1758 měl dům sousední č. 920.

Č. 920 (919)-5 nový dům u tří červených lvů, kde r. 1792 byla censura knih; čtly se totiž od osoby k tomu ustanovené spisy již v rukopise, aby nebylo vytištěno

* Též říkají, že tu kozy na trávníku se pásly.

nic závadného. R. 1795 censor Fr. Ant. z Mayerů koupil dům v ul. u Obecn. dvora č. 798-5 (v. t.) a tam censuru přenesl. – Zmizel dům č. 919 u starých Holců, Kuklíkovský, později u bílého preclíku. R. 1430 byl maj. Jan Vlčíhrdlo, jenž měl před tím dům na Uhelném trhu č. 414-9, od r. 1429 též dům v Dlouhé tř. č. 924-7 a nabyl erbu ze Všehrd. — R. 1547 majitel domu tohoto kožišník Jiří Farkaš byl vymrskán z města pro vzpouru proti Ferdinandu I. – Č. 918-9 u červeného klobouku. Z jmen starých majitelů zajímavější jest r. 1433 Mikuláš, jemuž říkali »Svatá Maria«. — Č. 917-11 starý dům u železných okenic i u tří modrých skal; bývaly tu domy dva, z nichž jeden slul r. 1430 u kohouta. Zbourán r. 1903. — Dva domy zdejší v jeden spojené, na spáleništi řečené, r. 1631 zabaveny byly Davidu Kuklovi z Tangeberku (viz str. 229.); koupil je primator Fr. Cortesi z Peregrinu.

Č. 916-13 dům Svídnický, později u Trubačů. Nejstarší majitel podivného jména Fricek Judenfeind. Dokud v sousedství bydlil král Václav IV. (viz str. 158.), zde zůstávaly osoby dvorské, jako r. 1409 písař královský Jan z Bamberka, pak pan Vilém Zajíc z Valdeka, r. 1413 Jan z Chotěmic na Vlašimi, hejtman Svídnický; proto říkali dům Svídnický. Že byl pomocníkem krále Zikmunda, obec dům mu zabavila. Od obce jej dostal Diviš ze Srbče, písař urbury královské, za služby obci prokázané, pak byl majitelem Lev z Rožmitálu, r. 1463 Václav z Načerace, 1472 Václav Nos z Dražovic, Oldřich Medek z Valdeka, Bedřich Fricek z Harasova, r. 1485 Samuel z Hrádku.

Jediný již neustoupí tu nový (z r. 1876) dům č. 915—15, starý »herberk« zednický, r. 1876 nový dům, hospoda na Zednické, majetek druhdy staroměstského pořádku zednického a kamenického,* dle nového zřízení Společenstva stavitelův a mistrů zednických a kamenických. Cechu tomu jej daroval r. 1646 bohatý mistr Jan Dominik de Barifice, jak zvečněno deskou pamětní u vchodu. Tam zachována i stará mříže. R. 1725 zde v nájmu bydlil stavitel Jan Hrdlička. Nyní jest tu též noclehárna a poptavárna pomocníkův obuvnických. Nejstarší majitel kramář Mik. Hochhut, pan Vít kramář z Kolína (de Colonia super Albeam.)

Č. 914—17 na rohu Vězeňské ul. již koupen obcí. Slul u Jelínků, pak u Hlavů; nejstarší majitel r. 1404 Ješek hokynník (cibulník, penesticus), pak Velislav sladovník, r. 1426 Jan sladovník »nárožník«, r. 1835 Jan Umrlý. Jakub Jan Dobřenský z Nigroponte (Černého mostu) jej dostal s ženou Annou Ludmilou. O něm viz str. 51. Skoro zcela na rozšíření ulice jest určen starý dům č. 859—19 t. zv. halda; býval ť tu v 16. stol. halda šrotýřův, v 15. stol, sladovna, v 18. »fišpanka« t. j. továrna kostice. Č. 858—21 (zbourán r. 1903) byl r. 1401 bekyň Hopfnerových dům zádušní (domus animarum.) Dům za války husitské obcí zabavený prodán byl r. 1427 soukeníku Jírovi Kvídovi. Naproti č. 795—12 u Valentů bude též obětováno komunikaci; viz str. 114. Č. 857—23 nový dům u Králíků, r. 1456 u Železných dveří, pak u tří Králíčků. Jest již vyvýšen nad nynější úroveň ulice, z níž zde v l. odbočuje nová ul. Bílkova; v. t. V srpnu 1903 prodán za 280.000 K. Zmizelo č. 856— 25 u Kominíků, dříve na schůdkách; také úplně zmizel dům u Straků č. 855—27 (viz str. 61. Dříve tu říkali u Jablečníků po majiteli. Emigrant Jan Ještětický dům tento, r. 1620 koupený za 500 kop gr. č., postoupil dceři své katolické Majdaleně, provdané Korytanské; sám s manželkou odešel.) Naproti němu novější dům č. 1002—14. Rozsáhlý (až do ul. U obecn. dvora) a průchodní jest dům č. 799—16 maj. chudobince u sv. Bartoloměje. Nejstarší majitel Mik. Kussenpfennig. Odúmrtí dům spadl na komoru královskou, a od Jiřího krále r. 1463 jej dostal doktor lékařství Jan z Krčína, jenž z university vystoupil, jsa odpůrcem učení o přijímání pod obojí. Ke konci 18. stol. bydlil tu štukatér Mat. Hlava. Zde r. 1820 se narodil slavný malíř Josef Manes; kmotrem mu byl Josef Bergler, ředitel malířské akademie. – Za ním až k ul. u Milosrdných jest obecní dvůr č. 800. Viz u Obecn. dvora. Naproti starobylý domek č. 854—29 u vorlíčka i bílé holubice. Po r. 1400 soukeník Kuneš Rotmündel měl dům v předu, vzadu však ještě byly domy tři, z nich jeden měl Petr »baptisatus« t. j. křtěný Žid. Č. 853—31 u dvou divých zaujímá veliké prostranství až k Milosrdným, jichž klášter č. 847 jest tu poslední v l.

* Měli korouhev zelenou, na ní špice a flochy, úhelnice a zednické lžíce. Cech ten ponejprv v Praze se uvádí až r. 1524, ale řád jejich r. 1482. Mezi zedníky a kameníky bývaly spory o práci. Viz Winter, Kult. obl. I. 423. — Na domě jsou fresky, desky se jmény 5 stavitelův a poprsími Beneše z Loun, Petra Parléře a Mat. Rejska.

Bývaly tu druhdy tři domy; v jednom roku 1415 byl knihař (ligator librorum), v druhém soukeník Mik. Stubenfalt. Po majiteli Janu Kupidovi Popovickém roku 1545 slul dlouho Kupidovským.

Na straně vých. za ul. u Milosrdných či Vrabčí jest nový dům č. 821—20 u černého orla, druhdy dům Chonovský. V nejstarší době až sem se táhl klášter blah. Anežky. V 16. století majitelé Kryštof a Wolf Meli, stavitelé, r. 1611 zedník Jiří Jakub, pak Erhart Stadler, r. 1651 Jiří Zon a jeho zeť Jiří Maxm. Wyspe z Moldausprunku, kancelista něm. expedice kanceláře české, r. 1658 Jiří Hadač jinak Růžička, 1664 Šebest. Ryvola. Viz Almanach m. Prahy VI. str. 93. Za ním v slepé uličce t. zv. Myší díře domky sem počítané jsou zadní části ošklivých domků z ul. u Milosrdných č. 819—814; na straně sev. č. 822—34 u Mezulánků, dříve u Čupínů po majiteli Martinu Čupínovi, jenž r. 1635 jej koupil od impressora Pavla Beneše. Ulička tato vznikla odprodáváním z bývalé zahrady panenského kláštera blah. Anežky. Č. 823 (824)—36 vlastní myší díra. Byl to dříve dům konventu Milosrdných bratří; od nich r. 1604 jej koupil Martin Reinpolt, r. 1612 zlatník Šimon Ozir. Č. 825—38 dům Ryltovský. Nárožní proti Milosrdným č. 826—40 druhdy u sv. Jiří, pak u zlatého gryfa a u Prasátků. Na rohu jest č. 827—42 býv transporthaus; viz str. 203.

U Kozlovky Lbň. IV., jsou tři stavení v nejzáp. rohu katastru libeňského na hranicích obce trojské; nazváno po č. 111 Kozlovce při Povltavské siln. sev. od Holešov. ostrova.

Kožná ulč. I., jest velice zajímavý, starodávný, klikatý průchod z Melantrichovy ul. do Železné; jméno samo praví, že tu bývaly sklady koží, jakož i průchodní odtud. dům č. 499—10 do Havelské ul. sluje Kožnice (viz str. 227.) Na rohu Melantr. ul. č. 475—1 dům u dvou zlatých medvědů, po němž r. 1716 se říkalo i celé uličce »u zlatého nedvěda«. Jest to dům dle soudu Herainova z nejstarších v Praze, s překrásným renaissančním portálem ze 16. stol. (Viz obr. str. 608.) Také dvůr jest starobylý; jsou tu loggie se sloupy toskánskými a ionskými (viz obr. str. 609.), i viděti tam i zevně, že třetí patro domu později bylo přistavěno. (Viz více Jansa-Herain str. 103 n.) Pro zajímavost a starobylost projekty úpravy Starého města zachovávají právem tento dům, i navrhuje se, aby se i otevřela krásná loggie do rozšířené Kožní ulč. Jako jinde, i zde říkají, že jsou tu veliké chodby podzemní.

Nejstarší majitel Jiří Brunhauser ve 14. stol., r. 1405 Mikuláš Bohunek, jenž tu měl vzadu sladovnu proti domu u černé růže, což jest nyn. Kožnice č. 499. Od jeho vdovy Kateřiny dům koupil r. 1414 Petr z Klatov, řečený po domě také Brunhauser, a měl jej do r. 1433. Od r. 1452 byl majitelem domu a pivovaru Jan Nastojte, jehož syn téhož jména »Jan Nastojte purkmistr od zlatého medvěda« při smuteční slavnosti za krále Vladislava r. 1516 nesl říšské jablko. Tento »Jan z domu Nastojtova« byl mezi předními na sjezdu r. 1513, kde se města sjednotila proti pánům a rytířům.

R. 1566 držel dům knihtiskař Jan Kosořský z Kosoře* (majitel Sovova mlýna) a prodal jej r. 1567 Janu Nettrovi z Glauchova; vdova po něm, Anna roz. Šmertošová z Rosenthalu, provdala se za Lorence Štorka ze Storkenfelsu; dcera jeho Anna byla provdaná Kirchmajerová. V druhé polovici 17. stol. byl majitelem Jan Karel Kirchmajer z Reichvic, zemský fysik.** R. 1683 dům koupil velkoobchodník Tomáš Griesmüller a přistavěl

* Z jeho tiskárny mimo jiné vyšlo r. 1556 »Zřízení zemské« a před tím největší té doby kniha česká, Münsterova »Kosmografie«. Snad byl syn Matyáše Kosořského, jenž přeložil Platonův spis »De re publica«.

** Z rodu toho Jan Kirchmajer byl za vzpoury primasem staroměstským a dav prý se potřebovati u nepřítele při vpádu saském, r. 1634 odsouzen byl všeho jmění. Zemřel v Řezně r. 1640. Marně dědici (jmenovaný fysik, jeho bratr Albrecht, Johanna Kirchmajerová, provdaná za Cyrilla Agrikolu a j.) dokazovali, že strýc jejich ničím se neprovinil, nýbrž ještě v cís. vojsku službu lajtnanta konal a tak věrnost J. M. Cís. zachoval; ještě do r. 1678 ničeho z pozůstalosti nedostali.

třetí patro; r. 1709 Ant. Resch, kontrolor pohraničného cla, koupil dům od vdovy; r. 1765 dům prodán obchodníku Janu Brunovi. R. 1822 bydlil tu malíř stavovského divadla Ant. Sachetti; kopie jeho velice zajímavého panoramatu Prahy jest ve schodišti městského musea; tamtéž v sále V. jeho obraz povodně z r. 1824.

Protější dům rohový do Melantr. ul. č. 473-2 u zlatého rumpálu, v 15. století u zápasníků či šermířů, což vzniklo ze jména Petra (či Peška i Pešlína) Schirmera, jenž dům koupil r. 1409 od Mikuláše, písaře ungeltu. R. 1422 se uvádí dům tento při boji, o němž vypravují při ul. Melantrichově. R. 1428 byl majitelem švec Mikeška »ad dimicatores«. U rumpálu sluje po majiteli Alexandru Rumpálovi v 17. stol. — Na rohu Me-



Portál domu „U dvou zlatých medvědů".

lantr. ul. jest obr. Panny Marie. Zde asi byla lékárna v Konešovic ul. v nárožním domě proti zlatému medvědu a zlaté studni (nyní jest to část bývalého kláštera u sv. Michala); měl ji Volf Steinmec, který r. 1631 pro zboží lékárnické do Hamburku nebo »Danzigu« odešel a již se nevrátil. Lékárna byla zabavena a prodána doktoru lékařství Janu Marku z Landškrouna, ač bratr Steinmecův doktor Jan Steinmec z Lilienšteinu, pro učenost a spisy od cís. Ferdinanda II. obdařený titulem »Comes Palatinus«, dokázal nevinu bratra svého. — R. 1787 dům koupil Fr. Hofbauer. Bydlí zde ředitel městské pojišťovny Jan Růžička. — Vedle jest nový dům* z r. 1894 č. 454-4 tři duhy, již r. 1430 u duh (ad irides);

* Poněvadž stojí spolu na místě zadní části domu u velblouda č. 471-8 v Melantr. ul. (v. t.), dáni sem na portál za znak dva velbloudi.

koupil jej tehdy ingrossator staroměstský Václav z Příbramě, když z domu utekl Jindřich Goldlinův z Turnova »na potupu zákona božského a jazyka českého«. (Za domem tím jest průchod v pr. do ulice Melantrichovy novým domem u velbloudů a přímo do Havelské ulice domem u Oestrštoků.) Dům ten míval kancléř staroměstský Nikodem z Paumberka, pak Urban Nettr z Glauchova, r. 1568 Ferdinand Švihovský z Risnberka a Švihova na Dobříši, jenž jej ihned prodal se škodou Linhartu Pergerovi z Ebenberka. Potom byl majitelem Eustach Betengl z Nayenperka, jenž jej r. 1615 prodal bohatému kupci Kundrátu Šmídovi; když pro víru odešel, nabyl domu Daniel Jaroměřský r. 1639. Po jiných majitelích (viz Jansa-Herain str. 156.) r. 1771 dům koupil Jan Jakub Reisman z Riesenberku, roku 1793 Židovka Duschenesová.

Sem pouze též hledí dům později vzniklý č. 972-12 zelený les, průchod do domu č. 491-16 v Železné ul., a třetí pouze zde jest ještě později vzniklý dům č. 1024-14 u Špirků (kavárna Špirkova); nápis domovní i obraz (dvou) kominíkův.



Loggie v nádvoří domu „U dvou zlatých medvědů".

Na straně levé všecky domy jsou zadní části domů v Melantr. ul., Starom. nám. a Železné ul., kde ulička končí interessantním průchodem v č. 486. (Viz obr. str. 610.) Zajímavá jest starobylá kovárna (náležející k domu č. 476-16 u stříbrné konve v Melantr. ul.) nad níž jest klenutá kuchyně se širokým dýmníkem Viz obr. str. 611.

Kožní ulč. Lbň. III., z Voctářovy ul. za Ecksteinovou továrnou do Riegrovy ul. Kvetlo tu koželužství.

Krakovská ul. II., ze Žitné na Václav. nám. Jest to nyní široká a pěkná, ale velice tichá ulice, v níž bývaly dříve většinou jen zahrady (viz Smečky). Zvláště domy na pr. straně mají dosud veliké zahrady, obyčejně vyvýšené, a za nimi jsou domy v Mezibranské ul. též se zahradami. Sama vysoká čísla domů zdejších okazují pozdní vznik; máť ještě Schaller na Novém městě poslední číslo 1260 a Ukazovatel z r. 1870 jen 1500.

Jméno Krakov (Cracovia) se vyskytuje již za Karla IV.; tehdy tu bylo obydlí katův a nejnižší chátry i krčmy; ve třech domech se hrálo v kostky veřejně ve dne i v noci. A co tu bylo domků, mnoho bylo opuštěno po válkách husitských, protože při úbytku obyvatelstva lidé z ulic vzdálenějších se stěhovali do živějších, kde šly lépe živnosti. —

V popise r. 1787 nacházím jméno Krochauergasse. Název Krakovská vykládá Schottky, že tu prvně bydlili Poláci z Krakova.

S Polskem bylo u nás ode dávna živé obchodní spojení, a kupci z Polska, jmenovitě z Krakova, byli často v Praze a obdrželi zde různá práva a svobody; tak r. 1378 od Karla IV. s výhradou, že podobných svobod se dostane i kupcům pražským v Krakově.* Město Krakov bylo důležitým tržištěm pro země slovanské západní i východní. Viz též Pervolf, Čechové a Poláci v 15. a 16. stol., Osvěta 1873.

Při Žitné ul. levé nároží jest dům č. 584-1 maj. Karla Pausche ryt. z Werthlandu. V době nejstarší tu byly tři domy; z jmen zajímavější jsou Manda »de Cracovia«, Kačka Slávička, Kateřina vdova po Nekazankovi. R. 1792 jej koupil advokát Fr. X. Jeřík, r. 1835 tu bydlil Vinc. Kosteletzky, prof. botaniky a ředitel botanické zahrady, jenž psal spisy lat. a něm. († 1887). — V č. 1391-5 inž. Boh. Král má technickou kancelář. Při č. 583-9 ještě v 18. stol. se připomíná vinice; roku 1378 od Anny Petržilkové dům koupil Jeklín Vyspal, pak tu byl Mareš Mazanec, Mareš řeč. Holka a žena jeho Marketa kurařka, Mik. Hubenec. — V č. 1432-11 (maj. známý nakladatel Bedřich Tempsky se odstěhoval do Vídně) zemřel r. 1862 znamenitý sochař Josef Kamil Böhm, od něhož jest i nová socha sv. Václava na Karlově mostě.

V č. 1327-13 jest Prager israel. Knaben-Weisenhaus. Č. 593-19 (průchodní do Smeček) jest v ulici této nejstarší a brzy asi ustoupí domu novému, jako jsou tu většinou, mnohé s velikými průjezdy a pohodlnými schodišti. — V č. 1695-21 maj. Jan Herdina má vojenskou přípravní školu pro dosažení práva dobrovolnického. Jemu též náleží č. 582-23; r. 1381 krčmáři Jašku Osmíkovi pro dluhy dům ten obec prodala; koupil jej Mik. Ambrožek a Ela Slávička, r. 1391 Bětka Šmatlavá, pak Marketa kurařka. — V č. 1366-25 má místnosti Klub české strany agrární, a tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické vydává týdenník »Obrana zemědělců«; — O obou domech nárožních viz Václavské náměstí.



Průchod z ulice Kožné do Železné.

Vrátíme se po druhé straně. V č. 1307-22 jest První elektrotechnická společnost (Veselý a spol.); v č. 1352-20 Deutsches Lehrerinnenheim. V domě č. 1339-18 (maj. šlechtičen von Schönau) v průjezdě jsou v l. zazděny tři erby, v pr. k nim německý výklad, že pocházejí z kostela v Zlatnikách zbořeného roku 1860: Raczyczky von Wchynitz und Tettau (tři vlčí zuby), Šsen von Šsenau (Schön von Schönau, čtyři růže, kterýžto znak jest též nad vchodem venku), Elsnitz von Elsnitz (tři koule na šikmém pruhu). Elsnicové z Elsnic v Čechách se usadili kolem r. 1500; při konfiskacích jmenuje se jich několik. Z nich Bernard st. Elsnic měl dům č. 565-26 v Celetné ul.;

* Když před tím Krakovšti překážky činili kupcům našim, Karel IV. r. 1350 nařídil, aby v oplátku v Čechách, na Moravě i ve Slezku konšelé všecky kupce Krakovské obraceli i s jejich zbožím zpět, nedopouštějíce jim vykládati a obchod provozovati.

zemřel ve vzpouře, ale odsouzen pak třetiny jmění. Jeho tři starší synové sloužili u nepřítele ještě r. 1643 a pozbyli svých podílů, nejmladší Bernard uznán nevinným a podržel dům.

Č. 1340-16 má německý spolek, jenž tu vydržuje Studentenheim a německou mensu akademickou; koupili dům r. 1898 od Marie Jenčíkové z Ježova. V domě též spolek Germania. — Na domě č. 1362-14 (maj. ph. dra. Jana Maška) mezi dvěma balkony jest deska Šafaříkova; zemřel tu r. 1861. — Pěkné dvojité schodiště má dům č. 1363-12; maj. Anna šl. Haasová von Wranau. — V č. 1338-10 (maj. Fr. Urbánek) bydlí JUDr. Ed. Baštýř, chefredaktor »Hlasu Národa«. — Při č. 581-8 kolem r. 1800 byly dvě zahrady za maj. Jana Kauckého; v domě šl. Gabr. Zdekaurové č. 580-6 bydlí spis. univ. prof. dr. Jaromír Čelakovský, městský archivář, c. kr. konservátor, syn slavného básníka. V 18. stol. měl dům Ign. El. Veith. — Č. 1676-4 jest maj. JUDra. Karla Setunského.


Z Kožné uličky.

Králodvorská ul. I., z Celetné ul. za Templovou a hotelem u zlatého anděla do Eliščiny tř., kde ústí vedle ústavu šlechtičen naproti Josefským kasárnám. Jméno po bývalém skutečném sídle královském, Králově dvoru č. 654, jenž do našich let zaujímal celou pravou stranu této ulice.

Jenom na začátku byly tři domy jiné; o domě Šafgočském č. 585-2 viz Celetná ul. Druhý dům jest č. 652-4 u tří sekyrek s nápisem starším německým, novějším českým. Z počátku tu byly domy dva; jednoho r. 1406 byl majitelem sladovník, pak Hermann »medicus« či »chirologus«, r. 1409 Jiřík Zins z Budyšína, pak pekař. Také druhý dům měl onen lékař Hermann, jenž jej odkázal r. 1414 svému zeti Mikuláši bradýři. R. 1416 byl majitelem obou již spojených Janek, vrátný královský. Později dům měl Ladislav Sekerka ze Sedčic, jenž r. 1623 odsouzen byl třetiny jmění. Dům jeho »na rohu vedle domu Tomáše Kovandy bliž Král. dvora« r. 1629 od král. komory koupil koncipista kanceláře české Jan Sam. Proškovský z Krohenšteina za 700 kop míš., z nichž mu třetina byla darována. Syn jeho prodal dům r. 1660 písaři kanceláře dolejší Michalu Gabr. Matheidesovi. Říkali dlouho u Sekerků, až z toho vzniklo »u tří sekyrek«.

Vedle č. 653-6 u černého orla (jest ve štítu domu s letopočtem 1888); dům ten r. 1408 koupil pak jmenovaný lékař Hermann od ševce, a spojil jej s předešlým. Později slul u Kovandů po Tomáši Kovandovi v 17. stol.

V památném Králově dvoře do r. 1900 byla kadetní škola. V době nejstarší v těchto místech stával dům Mikuláše u věže z mocného rodu Velfloviců. Vedle toho domu branou Horskou (pozd. Prašnou) r. 1310 dne 14. září do Prahy se dostali Míšňané, lid hrubý a loupeživý, kteří strašně řádili v Praze. Bylo za slabé a lidu nemilé vlády Jindřicha Korutanského, kdy Eliška Přemyslovna utekla se do Nymburka a pak odejela ke svatbě své s Janem Lucemburským.

Vedle za Přemysla Otakara II. měl dům podkomoří krále Českého Pitrolf od něhož snad odkazem jej dostali rytíři Němečtí; měli komendu na druhé straně ulice. Viz Benedikt. ul. Od r. 1332 byl majitelem Jan, probošt vyšehradský, poboční syn krále Václava II., potom biskup olomoucký. Nějakou dobu r. 1348 dům náležel panenskému řádu u sv. Ducha (v Dušní ul.), až r. 1368 jej koupil mistr komory královské Tíma či Těma z Koldic, jenž později byl hejtmanem ve Vratislavi. Od něho dům přešel na krále Václava IV., jenž skoupiv ostatní domy vedle i dům Velflovicův u věže, zřídil si zde nový příbytek královský; od té doby říkali zde dvůr králův, curia regis. Když hrad pražský pohořel r. 1383, Václav IV. potom zde skoro stále bydlil.* Tomek soudí, že proto hlavně opustil sídlo královské, aby měl více příležitosti ke svému způsobu života.

Král rád se toulával v noci a konal rozličné prostopášnosti, však lidu se líbilo, že pečoval o to, aby nikomu křivda se nedála. Často přestrojen jsa chodil po městě a přihlížel ke všemu, jak se lidem vede. Šel na př. mezi pekařky, kupoval chleba a smlouval se s tou neb onou o cenu. Shledal-li, že jest chléb, jak měl býti, a cena spravedlivá, bylo dobře; přesvědčil-li se však o nějakém podvodu, dal se nejednou znáti a pobral chléb i nařídil dáti jej chudým nebo do škol žákům, a pekaře, od něhož byl chléb, trestal na statku, ano někdy i na hrdle. Tak činil podobně řezníkům, krčmářům a všem řemeslníkům. Jednoho dne také šel na vinici kopat a pracovav celý den jako jiný nádeník, a zkusiv tedy, jak se vede viničné chase, ustanovil, jaký řád napotom měl býti v tom zachováván, a zejména aby dělníci o poledni, když jedli, měli hodinu času k odpočinutí. (Dle Tomka.)

Zde také Václav IV. byt jat r. 1402 a nesen přes rynk Staroměstský na hrad; a »když mu Pán Bůh ráčil pomoci a sv. Václav«, pro svou bezpečnost budoucí dal si udělati z králova dvora zvláštní fortnu skrze zeď staroměstskou proti klášteru sv. Ambrože (viz Hybern. ul.), aby měl volný průchod na Nové město. Tehdy též dal udělati průlom v nyn. ul. Havířské. V. t.

V době nepokojů náboženských zde Hus r. 1414 přibil na vrata ohlášení své, že chce státi k soudu, aby mu dokázali bludy, a bude-li usvědčen, že chce trpěti jako kacíř. — Po smrti krále Václava IV. Pražané zde r. 1420 ubytovali Tábory s koni i vozy válečnými; bylo před bitvou na Žižkově.

Později obec budovu tu propůjčovala sousedům; připomíná se tu Petr kotlář, Matyáš smolař a Václav hodinář na staré věži nad branou Odranou, nyn. Prašnou, jež spojena byla pavlačí s dvorem královským; proto jí říkali též věž »královská«. Za krále Zikmunda dům poněkud byl opraven; již r. 1436 král ten tu sídlel a zde sadil konšely všech tří měst pražských. Bydlil tu i Albrecht, jenž r. 1438 odtud jel ke korunování na hrad. Také Ladislav tu měl obyčejné sídlo; jenom o velikonocích r. 1454 na týden se odebral na hrad, aby tam byl jaksi v ústraní, protože přijímal pod jednou způsobou, nač lid reptal. Zde král ten i zemřel ve středu 23. listopadu roků 1457.

Jak souvěký letopisec vypravuje, »na zítří celý den král ležel zde na marách, a šli jsou lidé ten celý den, ohledujíce krále mrtvého, a byl veliký dav a pláč v lidech. Pak v pátek hned po kázání šli jsou na processí. A nejprv řemeslníci se svícemi a potom žáci a mniši a potom rektor universitatis s mistry a studenty svými a po nich vedli 10 koní, přikrytých suknem černým i se zbrojnoši, a potom šli kněží pražští v komžech a za nimi šel mistr Jan Rokycana, volený arcibiskup, v černém ornátě a potom šli rytíři královi

* Měl také nedaleko dům a časem obydlí v Dlouhé tř. č. 922.; v. t.

všichni v černém rouše jako mniši a každý nesl svíci černou v rukou. A potom nesli krále Ladislava na marách konšelé staroměstští pod zlatohlavem a páni čeští a rakouští šli okolo mar, a ležel pod zlatohlavem na marách odkrytý tváří, že jeho mohl každý spatřiti, a potom šel lid obecný nesčíslný. A tu byl tak veliký křik a pláč od lidí takový, jako někdy veliký křik a pláč byl, když umřel Karel, císař starý.«

Nastoupil Jiří Poděbradský, dříve »pan správce království«, a i on tu bydlil. Zde r. 1492 sešel se sněm t. zv. Svatovavřinecký. Jiří v královském majestátě usedl na trůn, po pravici usedla královna Johanna, po levici synové královi. Na vyzvání královo předstoupili poslové od něho vypravení do Říma a oznámili, že kompaktáta prohlášena byla za neplatná. Potom král slavně prohlásil: »Já své víry neprodávám za království, ale což nám dal milý Bůh poznati, já teď, manželka má i děti mé pro tu krev velebnou i království i hrdlo stále hotovi jsme složiti.«

Na druhý den do sněmu přišel i Fantinus de Valle, prokurátor krále Jiřího, jenž ho vyslal do Říma vyjednávat o stvrzení kompaktát. Ale Fantinus neplnil své úlohy, naopak papeže Pia II. podněcoval proti králi. A tak vrátil se do Prahy ne již služebník králův, nýbrž vyslanec papežský. Na sněmě veřejně krále vyzýval, aby poslušen byl papeže, vinil ho z křivé přísahy a jemu vyhrožoval.*

Druhého dne Fantinus byl předvolán před užší radu královu, aby vydal počet ze služby své. Když však mluvil směle, že ze služby královy vystoupil — ale plat od krále bral do té doby — protože prý poznal, že král jinak mluvil a jinak jednal, Jiří rozhněvav se tasil meč a zvolal: »Sotva se zdržím, abych tě neprobodl na místě.« Ale uklidniv se předložil radě důkazy o vině Fantinově, vzal jej ve svou kázeň a velel vsaditi do žaláře na radnici Staroměstské. (Fantinus pak vězněn byl na Poděbradech, ale brzy propuštěn. Zůstal králi nepřítelem a na sněmě v Norimberce r. 1466 nechtěl, aby kacíři čeští byli přibráni k poradě proti Turkům. Další osudy jeho nejsou známy.)

Brzy potom král sem do dvora královského svolal všecko duchovenstvo, podobojí i katolické; tito přišli jen se strachem, ale u velikém počtu přes 700. Napomenul je k životu řádnému a zachovávání kompaktát a aby jedni druhých netupili. V únoru r. 1463 plnomocníci císaře Fridricha zde odevzdali knížecí pláště a klobouky synům krále Jiřího, Viktorinovi, Jindřichovi a Hynkovi; takto povýšeni byvše na knížata říšská nazývali se knížaty či vévodami Minsterberskými.

V prosinci r. 1466 Jiří prohlášen byl za kacíře; proto ve valné schůzi v dubnu r. 1467 zde král přečetl proti tomu obranný spis. Nastal boj, až i stolice papežská poznala, že není lze krále přemoci a že předsevzetí proti Čechům bylo těžší, než se nadáli. Již papež Pavel II. ustanovil legáta k jednání novému, když dne 22. března r. 1471 v této budově zemřel veliký Jiří, měsíc právě po smrti Rokycanově. Po dva dni tu byla vystavena mrtvola králova, pak donesena na hrad a pohřbena vedle krále Ladislava. — Téhož roku dne 19. srpna sem přijel nový král Vladislav II., jenž tu pak také stále bydlil první léta.

Dle staré zprávy r. 1477 král Vladislav v neděli masopustní** pozval k sobě do dvora svého předních měšťanů pražských i s manželkami jich a tu s nimi ten druhý i třetí den

* Fantinus byl rodem z Dalmacie a češtiny nebyl dokonale mocen; mluvil latinsky a probošt vyšehradský Jan z Rabšteina sněmu tlumočil slova jeho česky.

** Masopust slavil se u nás již za Otakara II. Ve 14. století Štítný kárá, že masopust se slaví rozpustile a hříšně. Již tehdy jedli koblihy a šišky, tancovali, přestrojovali se za maškary a p. Viz Zíbrt, Staroč. výroční obyčeje a téhož Jak se kdy v Čechách tancovalo. — Veselí někdy špatně skončilo, jako se stalo králi Albrechtovi r. 1439, že po velikém radování spadl se schodů a zlomiv si nohu navždy okulhavěl.

v rozličných kratochvílích hodoval. A tu tanec byl veliký, že i sám král tancoval »s Chlupatú kramářkú a před nimi Martin Nedorůště postavník držel.« Bezpochyby to byl tanec nějaký pochodňový.

Teprve v nepokojích pražských r. 1483 a 1484 Vladislav odtud se přestěhoval na hrad. Po smrti totiž Jana z Rokycan vznikly nové spory náboženské; když pak r. 1480 zjímáni byli někteří kněží pod obojí, lidu velmi oblíbení, ač potom propuštěni byli, spory neustávaly. Když pak se proneslo, že konšelé zrádně chtějí odstraniti muže strany protivné, obce Starého, Nového i Menšího města se zdvihly; tehdy r. 1483 dne 24. září nenávidění konšelé většinou na radnicích zjímáni a pobiti. Jenom někteří šťastně utekli a potom s králem Vladislavem II. se vrátili do Prahy, chodíce prý mezi dvořany ve škraboškách, aby nebyli poznáni od lidu. Však přece byl jeden z nich poznán, Vít Ocásek kovář, muž u lidu velice nenáviděný; unikl sice svým pronásledovatelům do Králova dvora, ale lid s velikým křikem a hřmotem tloukl na vrata volaje: »Vydejte nám ty zrádce, kteří prve stínáni býti měli; nevydáte-li, rozkopáme ten dvůr i s tím králem«.

Král vida a slyše, co se děje, velikým strachem byl soužen a ani oknem nevyhlédl. V tom pan Ješek Svojanovský z Bozkovic, sám kališník a u lidu oblíbený, dal si otevříti fortnu postranní (snad to byl vchod do nedávna zbylý v ul. Králodvorské proti č. 663) a vyjel na koni mezi lid, krotě jej pěknými slovy a prose velice, aby těch a takových věcí proti králi, pánu svému, nepočínali. Tu prý nějaký Bonuše, krejčí křičel: »Vydejte nám i toho krále Poláka protivníka!« A pan Svojanovský ohlédnuv se naň řekl: »Milý mládenče, škoda tvé mladosti a podoby, že chceš býti katem nad svým pánem; umlkni! By pak tento král na tento čas skrze tvé ruce zahynul, snad by toho tobě budoucí král zlým vzpomínal«.

A když tak pěkným a milostivým napomínáním a slibováním, že ten Ocásek i když by tu jiní zrádcové byli, do městského vězení dáni budou, lid ukonejšen byl a rozcházeti se počal, seděl král všecek polekán v nejkrajnějším křídle svého palácu vedle samé nové věže a oknem přes příkop na Nové město vyhlédal. V tom z domu proti té věži, který později u Ledvinků slul, (nyn. u Modré hvězdy) vyběhl soused novoměstský, kovář Martin Marjánek s velikým láním až na kraj příkopu a při tom napínaje luk prý na krále mířil volaje: »Vydejte nám ty zrádce! Zabte toho krále, vyvedeného Poláka!« Tu král zděsiv se hned kázal činiti přípravy ke stěhování; večer s malým počtem dvořanů šel pěšky na konec příkopů (nyn. Eliščinou třídou) a dal se převézti na druhý břeh. A nazejtří v kostele u sv. Víta přísahal, že již nechce dvorem býti v Praze.

Tak asi vypravuje Hájek; ač leccos jistě v tom jest smyšleno, tolik jest pravdou, že tehdy král se dvorem svým se odstěhoval na hrad, který i vojensky opatřil. Od té doby dvůr pustl a i sousedstvo veškero trpělo, že dvořané a služebníci královští odtud se stěhovali na Hradčany a Malou stranu, které vzkvétaly. Tím skončila Králova dvora doba královská.

Jak asi vypadalo tehdy toto sídlo královské, nevíme; na straně do ul. Králodvorské blíže k Josef. nám. byla aspoň po nějakou dobu část domu určená králové či královně, proti uličce Jakubské byl vchod zadní, někde u Prašné brány vchod hlavní. Na té straně byly asi hlavní komnaty královské. Výše uvedený počet účastníků při shromáždění kněžstva, jakož i konané tu sněmy* dokazují, že ve dvoře králově byla nějaká síň neobyčejné velikosti. Mimo to se uvádějí tu pavlače, sklepy a lázně. Velikou zahradou proti klášteru Hybernskému šla cesta k fortně proti Novému městu.

Opuštěný dvůr králův ještě na čas udržován byl v pořádku, když tu na počátku 16. století byly desky; ale i ty přeneseny na hrad r. 1512. Jakousi část** Ferdinand I. daroval Jindřichu Firšicovi z Nabdína, jenž r. 1534 držel Zbraslavice a později i Vlastějovice (Hamrštat), r. 1547 hejtmanu malostranskému Jindř. Planskému z Egerberka a Žeberka, jenž rok potom byl radou při soudě nad appellacími. R. 1538 týž král dal kus zdi i s věží Voit. Klatovskému z Dalmanhorstu (viz str.

* Byl tu ještě sjezd celého stavu rytířského r. 1518, když král již dávno tu nebydlil.

** Viz Jansa-Herain-Teige str. 267 n.

22 a 162), »jenž drží dům, kterémuž říkají Doleatorův (Bečvářský), kde prvé desky byly a maštala byla, a nyní již toliko zdi stojí zdélí okolo 22 loket a zšíří 15 loket, ke kterémuž místu pustému věž městská s velikou roztrhlinou a zlou střechou připojena jest.« Vdova po Klatovském r. 1552 dům ten prodala Jiříku Ursinovi z Vladoře; později byl majitelem známý Jan Táborský z Klokotské Hory.

Hlavní část domu r. 1556 od krále dostal Ladislav Popel z Lobkovic, nejvyšší maršálek dvorní; ale i z toho díl r. 1597 Zdeněk z Lobkovic daroval Janu Ferd. z Frankenšteina. O smutném stavu budovy svědčí zpráva z r. 1606: »Starý králův dvůr zbaven jest vší okrasy a ozdoby královské, takže se nyní sotva pohromadě drží.« R. 1608 bylo tu všelijakých 36 nájemníků, jako šenkýř, krčmář, forman, 6 nádenníků, 6 krejčí s ženami a dětmi.

R. 1631 kardinál arcibiskup hrabě Arnošt Albrecht Harrach koupil zdejší majetek Lobkovický od kněžny Polyxeny z Lobkovic roz. z Pernšteina za 18.000 zl. rýn. a dal vše s velikým nákladem zaříditi pro arcibiskupský seminář; na vydržování odkázal 20.000 zl. (Jesuité tehdy měli kollej Karlovu, seminář sv. Václava v nyn. Husově tř. a konvikt u sv. Bartoloměje.) Ale za vpádu Sasů téhož roku dvůr od vojáků byl vypálen a vydrancován tak, že zbyly jen holé stěny. Na opravu, již potom hned arcibiskup počal, opat kláštera Plasského i opati jiných klášterů, kteří sem chtěli posílati své studenty, postoupili mu své podíly na penězích z příjmů pokladny solní. (Viz str. 50. pozn.) Ale když po bitvě u Lützenu r. 1632 Albrecht z Valdšteina ustoupil do Prahy, nevázání žoldnéři opět vydrancovali budovu.

Tak se stalo, že seminář vlastně tu počal až r. 1635; professory zprvu byli irští Františkáni či Hibernové. Opat Strahovský Kašpar Kvestenberk sem poslal 8 klerikův a 5 světských studentův.

R. 1636 Cisterciáci zřídili v sousedství kollej sv. Bernarda. (Viz str. 113.) Po roce Premonstráti strahovští přestěhovali svou kollej, t. zv. Norbertinum, do nynějšího ústavu šlechtičen (viz str. 46 a 179), a z ní několik kněží učilo v semináři arcibiskupově. Též opat tepelský sem poslal r. 1638 několik kněží a studentův. Bylo pak tu i gymnasium, knihovna a knihtiskárna arcibiskupská. Dle bully papežské z r. 1638 studující filosofie a theologie nabývali zde hodnosti akademické. Ale r. 1639 za moru dána sem vojenská nemocnice, v níž zemřelo přes 500 lidí; zahynulo prý tehdy v Praze na 18.000 křesťanův a 10.000 Židův. Teprv v létě r. 1640 odneseni zbylí nemocní a dům znovu upraven.

Opět zde nějaké budovy přikoupil arcibiskup r. 1647 a r. 1659 stavení s věží i pozemky v příkopech Starého města na straně k sv. Benediktu. Konečně r. 1673 arcibiskup Matouš Sobek z Bilenberka přistavěl nové křídlo semináře, a arcibiskup Jan hrabě Valdštein založil r. 1694 při něm kostel sv. Vojtěcha. Tak vznikla budova veliká, po ohni r. 1689 nově zřízená, již jsme vídali ještě před třemi lety; byla to doba Králova dvora ve službách duchovních.

Ještě buď vzpomenuto, že kardinál Harrach, muž velice zbožný, bezúhonný a štědrý, měl o ústav svůj dlouhé spory* s Jesuity, kteří držíce universitu, nechtěli dovoliti, aby zde studující dosahovali doktorátu. Od r. 1753 nebyli sem na filosofii připuštěni posluchači světští, kteří odkázáni byli na filosofii světskou.

Seminář odtud r. 1777 přeložen byl do Klementina, kde v l. 1783—1790 byl t. zv. císařský či generální seminář podle vůle cís. Josefa II.; ale Leopold II. r. 1790 semináře tyto v říši zrušil a biskupům zase odevzdal.

* Viz Zapova kronika V. 970, Ekert I. 450, Tadra, Poč. arcib. semin. ve Sborn. histor. II.

Od té doby Králův dvůr sloužil účelům vojenským; byly tu kasárny t. zv. Královdvorské, od r. 1869 kadetní škola. (O kostele sv. Vojtěcha viz str. 113.)

R. 1899 Živnostenská banka koupila a dne 6. prosince 1900, když byla vystavěna nová kadetní škola na Mariánských hradbách, převzala rozsáhlé to místo, asi 14.370 m^2 za 2,600.000 K. Teprv od července roku 1902 se počalo bourati; nyní jest tu místo pusté, nedávno z části použité za cirkus. Aspoň domy v Králodvor. ul. zatím užijí více světla a vyhlídky; leží tu však dlouho veliký kapitál skoro bez užitku. Mnoho se mluvilo a jednalo o plánech, jak drahé místo využitkovati, ale při tom aby neutrpělo Josefské nám. a zvláště krásná Prašná brána, aby se otevřela i nová ulice od Poříčí. Část pozemku koupila obec Pražská na repraesentační český dům.*

Zmizela památná budova, jež ovšem sotva již jen v základech měla pozůstatky bývalého sídla královského. Upomínky dějin již přidrží se pouze jména této ulice.

Na rozsáhlém staveništi první r. 1903 se staví proti kostelu sv. Josefa budova Obchodní a Živnostenské komory dle projektu arch. Ant. Turka od stav. A. Nekvasila.

Na levé straně jest č. 588 hotel u zl. anděla; viz str. 110. — Za Rybnou ul. dům č. 668-3 v 15. stol. slul u dřevěné točenice. Dříve tu byly dva domy, z nichž jeden měl zámečník, druhý Adam »architektor« škřidlář, pokryvač, r. 1436 Václav horologista, hodinář či orlojník. — V č. 667-5 byl r. 1410 sladovník, pak tesař Martin. — Č. 666-7 nejstarší majitel krejčí Ješek, r. 1410 Hanuš Vinkler acufex či jehlář. Zde dvorní dodavatel F. Prochaska má voňavkářství. Č. 665 9 u modrého klíče, kde v části r. 1410 bydlily bekyně Frány Brněnského; pak dům měla plátenice Alžběta, zv. Kytlice, r. 1429 Václav ze Kře. — Druhé části r. 1410 byl majitelem staroměstský písař, radní (notarius praetorii) Jan Königsverder, zv. Lancman. Po něm dům měli železníci. Na domě jest socha sv. Jana Nep.

Za č. 664-II., kde jest hostinec u zlatého klíče a v nároží socha sv. Václava, jest uzoučký průchod do ul. Jakubské (v. t.), naproti č. 663-13 u modré růže. — Sousedí č. 662 (661)-15 a 17 u Čížků. Nejstarší majitelé č. 661 sladovník, soukeník, sluha rychtářský, č. 662 pokryvač, zvaný Jan Škornice. V 18. století byla tu továrna hedvábí. — Č. 660 (659) 19 a 21 u Panny Marie, kde stávala fara sv. Benedikta (curia cruciferorum), jež zaujímala i místo vedlejšího č. 658-23, které později slulo Prachovna (Pulverhaus), pak u Šňůrkářů. — Po klášteře a kostele ulice tato slula za starších dob ulicí sv. Benedikta. (V. t.) Když mniši odtud utekli, »páni purgmistr a rada prodali jsou dům (faru) Martinovi řezníku; po smrti jeho od Machny dcery připadl vzdáním jejím na Beneše řezníka, manžela jejího.« V domečku č. 660 bydlili jehláři, r. 1429 malíř Prokop, pak jakýsi Matyáš Třibřich. — 657-25 a 656-27 (t. zv. Malá strana), jsou na místě školy u sv. Benedikta, která stávala u brány téhož jména; a tou ulice končila. Brána tato byla zbořena až r. 1793. — V nízkém domku č. 655-29 bylo v l. 1898-1891 technologické průmyslové museum Obchodní a Živnostenské komory. I ve zbylém koutě nyní vznikly krámky vedle ústavu šlechtičen; viz str. 179.

Královská či **Císařská louka** na jihu Smíchova proti Vyšehradu. V dávných dobách i místo nynějšího města Smíchova byla louka, na níž slavena velikolepým způsobem dne 3. června 1837 korunovace Václava II. a choti jeho Jitky, dcery Rudolfa Habsburského.

O slavnosti té starý kronikář vypravuje:

Po vykonání mše sv. a korunování u sv. Vita všichni (bylo tehdy v Praze mnoho hostí s 191.000 koní) jeli k obědu na místo jim připravené, kteréž bylo na polích a lukách

*) Návrhy naň, jeden od M. Dryáka a T. Ameny, druhý od A. Balšánka, s illustracemi viz Zprávy arch. a inž. 1903 č. 26.

mezi Petřínem a Zlechovem na břehu řeky Vltavy, neboť tolik lidu město snésti nemohlo. Tu byli připraveni domové a palácové divným způsobem z dříví tesaného, a železy spojováno, prkny hoblovanými obito a táflováno, jako by to mělo tu za mnoho let trvati, schodové, stolové, stolice, všeho toho bez nedostatku; stěny některé rozličných barev sukny byly obestřeny, pokrmů mnohých a rozkošných všem do sytosti. Vína rozličného, z jiných i zámořských zemí přivezeného, všem dáno k pití bez nedostatku, trubačů, bubeníků, pištcův a hudcův několik set při tom bylo. Po vykonání pak oběda páni a rytíři rychle připravivše se ve své zbroje, kolby a honby divné provozovali, tak že každý, komuž byl mil svět, měl se tu čemu podivovati, a tak ten den od obědův až do večera v rozličném kratochvílení ztrávili a vykonali. (Viz Boehm 53, Pauly 138.)

Na památku té korunovace louka posud sluje Královskou. Byla majetkem kapituly Vyšehradské a z části několika občanů z Podola. Od r. 1867 do 1898 bývaly na ní hlučné koňské dostihy, na něž mnozí se dívali i s vyšehradských hradeb. Dle tribuny, která bývala na louce pro diváky, blízkým domům říkali u tribuny. Za posledních let znenáhla část louky při silnici se zastavuje.* Paměti zaslouží, že za dávných dob na Královské louce též se rýžovalo zlato; ještě před 50 lety bylo tam prý viděti rýžovnické kopečky. Jediné zdejší stavení č. 510 jest parní pila blíže konce železničního mostu Spojovací dráhy mezi Vyšehradem a Smíchovem.

Nedaleko od tohoto mostu k j. jest domek přístavního dozorce (obr. str. 619.) při sev. 11 *m* širokém ústí přístavu** smíchovského, jímž ze zbytku Královské louky vznikl nový ostrov, majetek eráru. Přístav jest určen vorům, které se hromadívaly u Podola a Podskalí a při povodni hrozívaly nebezpečím vždycky pražským mostům. Tak zmizela rozsáhlá zelená prostora, kde denně se konávaly závody mládeže pražské, kde byla příjemná procházka po lopotě denní, — poesie ustoupila moderní prose. Slavnostně přístav byl otevřen dne 5. listopadu 1902 u přítomnosti místodržitele hrab. Coudenhove. Východní břeh ohraničen jest podbřežím 10 *m* šir., po němž vedou dvoje koleje železniční; levý břeh jest 25 *m* šir. a spojen silnicí 10 *m* šir. a 1·5 *km* dl. s erární silnicí zbraslavskou. Krásný jest odtud pohled na vyšehradskou zelenou stráň — až na ohyzdné domy při Libušině ul., jež jsou k řece obráceny zadními pavlačemi. Viz obr. str. 618. a 620.

Královská tř., III., a Sm. z Chotkovy tř. za mostem cís. Frant. k jihu; vých. strana již odtud a západní počínaje od kasáren Albrechtových (viz str. 578.) jsou smíchovské. Na jih od Mlýnské ul. jsou zbytky býv. botanické zahrady (viz Presslova ul.), dále tato tř. již zřízena jest u Palack. tř. a na jih od ní. Jméno od r. 1896; dříve Královskou na Sm. slula nyn. Divišova, a tato ul. (III. i Sm.) slula Mostecká.

Kde býval bastion č. II., pak skladiště vojenských postelí, u konce mostu do r. 1902 bylo viděti skrovné zbytky hradeb, až i zde byl vystavěn nový dům u samého mostu. — Dále stojí pěkná budova německé reálky malostranské z r. 1901. V č. 575 (roh Petřínské) bydlí akad. sochař, prof. uměl. prům. školy Celda (Celestin) Klouček. V č. 624-16 bydlí zemský školní inspektor Kar. Nečásek.

Na straně smíchovské, za nárožím proti mostu č. 599-2, jest krásný dům hraběte JUDra. Václ. Kaunice 599-4, a vedle podobný Bartelmův. V ozdobném domě č. 542-28, vystavěném od arch. Ant. Wiehla, bydlí vrchní inspektor dráhy v. v. Bazika Ed., cís. rada. Od Jakubské ul. posud je zřízena ulice k Smetanově; č. 1050 a 1049 jsou strašně »moderní«, fádní domy vedle rohového č. 1051 u praotce Čecha s pěknými malbami. Odtud k j. ještě stojí dva a dva domy, ostatek zaujímá posud níže položená býv. botanická zahrada, jež obci smíchovské byla odevzdána v únoru r. 1903. Třeba tedy posud obejíti ul. Preslovu a dále po Kostelním nám., Kinského tř. a Palackého tř. se vrátiti do ulice

* Vznikají tu ulice (od sev. k jihu): Vyšehradská, Lumírova, Slavojova a Horymírova.

** Viz M. Machulka, Zprávy arch. a inž. 1900. Stavbu přístavu (140.000 m^2) provedla firma Lannova (viz str. 344.), dozor měli vrchní stavební rada Rytíř, vrchní inženýr Machulka a inž. Hromas. V domku dozorcově jest deska s nápisem, že přístav má jméno cís. Františka Josefa I.

této; zde č. 744 sluje **na rampě** (v Adresáři chybně na Kampě) a č. 755 **na bělidle**, v č. 739-38 bydlí zemský šk. insp. Fr. Wenig. Při Komenského ul. jest č. 807 **u štěstěny**, před Žižkovou ul. č. 888 **u Šafránků**, na rohu Vltavské ul. č. 980 chlapecká škola. Jižně od Vltavské ul. jsou rozsáhlé budovy smíchovského pivovaru, proti nim veliké jeho nádvoří. Od ul. Pivovarské posud není dále ulice tato proražena.

Královská tř. Krl., bývalá Hlavní tř., jest pokračování Poříči přes celý Karlín, nejživější ulice města, osvětlená elektrickými lampami na kovových, ozdobných stožárech v podobě bran. Domy jsou tu mnohé s velice rozsáhlými dvory, některé dosti výstavné, jiné ještě nízké, zvláště při konci k invalidovně.

V č. 66-4 má závod optik K. Vejtruba st., v č. 34-5 bydlí spis. prof. Fr. Vykoukal a arch. J. Hrádek, dům č. 200-9 jest průchodní do Nábřežní ul., maj. speditéra Jos. Srnce synovcův. V č. 17-13 veliký sklad nábytku má M. Bacík, č. 50-17 jest pěkná budova s věžičkou Karlínské **občanské záložny**; vystavěna byla dle plánů arch. Bauma



Císařská louka a Vyšehrad.

od stavitele Brabce, práce sochařské provedl Jindř. Čapek, malbu na omítce J. Scheiwl. Č. 25-18 u města Prahy, 37-24 u zlaté kotvy.

Za č. 23 a 32 přes ulici vede mohutný viadukt dráhy; viz U viaduktu. Č. 27 n. pěkný dům, jejž vystavěl r. 1869 Jos. Kudláček, č. 126-40 má obrázek zlaté kachny; jest tu redakce »Karlínských listův«. Č. 231-29 všeobecná záložna a zastavárna, 233-31 droguerie u bílého anděla, č. 108-48 má knihkupectví nakladatel Rud. Storch; naproti stojí starý domek č. 227-37 s velikým dvorem, kde při Vítkově ul. jest v nové budově okresní hejtmanství.

Č. 129-50 perníkáře Fr. Chlumeckého, jehož krámky stávají všude po Praze o každé pouti u kostelův. Č. 130 (198)-52 u říšského orla s hostincem u české koruny. Rozsáhlý dům č. 5-39 n. u červené hvězdy má jméno po znaku na domě, maj. řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Viz str. 450. Hostinec ten, dle Zapa do r. 1848 nejkrásnější budova v Karlíně, vystavěn byl v l. 1841—1843 na místě bývalé zahrady **u posledního peníze**, kteréhožto jména hospoda spolu s úřadem celním stála vzadu při břehu Vltavy, t. j. při bývalé hlavní cestě, jak pověděno na str. 460. V domě tom jest i lékárna u české koruny; v č. 112-56 bydlí hud. skladatel Bedř. Sequens. Č. 46-41 u tří koní.

Proti náměstí č. 81-45 u města Hamburku, maj. JUDra. Fr. Lokaye, č. 71-47 u města Londýna (na domě posud německy London), č. 30-55 nízký dům u města Prešpurku, č. 47-61 u Lipska, č. 29-63 zur Stadt Rokitzan, č. 192-67 skladiště a kancelář Rakouské severozápadní paroplavební společnosti, č. 72-69 zur Stadt Pardubitz, č. 128-78 u dělového

kříže, č. 131-80 elektrotechnická továrna proslulého vynálezce inž. Fr. Křižíka. Na domě č. 109-82 jsou tři lilie, č. 110-86 sluje u zlatého slunce, č. 100-88 rozsáhlá továrna na šumivé nápoje dra Ferd. Zátky (zemř. v Nizze r. 1901), č. 27-81 olejna M. Zadáka, č. 101-87 obecní tržiště, č. 114-96 říšské jablko, nyní u Vyšinských, č. 72-100 u červeného srdce, č. 61-102 u jelení hlavy.

Na bývalé Malé invalidovně se počalo stavěti r. 1902; nyní jsou tu již tři domy proti vozovce obce pražské. Zde právě (v létě 1903) se zdvíhají starší roury vodovodu a plynovodu, aby neležely tak hluboko, když zde tato silnice bude se vysoko navážeti. Viz str. 355. Do Královské tř. ještě se počítá invalidovna, za ní č. 274-110 u Cukrů a č. 302-114 nemocnice města Karlína.

Královská tř. Lbň. I., jest pokračování předešlé třídy karlínské při staré silnici do Vysočan a Brandýsa.

Katastr libeňský na l. straně zasahuje blíže k Praze; tam naproti Veliké invalidovně jsou rozsáhlé budovy Pražské akc. strojírny, dříve Rustonky, založené r. 1832 na místech,



Přístavní dům.

kde dříve se říkalo na Švábkách; naproti, jak jsme prve slyšeli, sahá obvod karlínský až na konec vojenského cvičiště. Za ním pak hned jest katastr žižkovský; tam jest č. 7a Sluncová a č. 54 a 55 Heinovka (maj. Fr. Heine) a ještě za cestou do Hloubětína či silnicí do Poděbrad č. 56 Kunštátka a č. 512, hostinec na Kunštátce* (obého maj. Karel ze Schluderbachu).

Na l. za Rustonkou, jak se posud říká, jest libeňské č. 52, dle nápisů mnohojazyčný hostinec Štrasburk, kde dříve bývala hospoda v Myšině či Myší díře. Za ní dále č. 264 plynárna dříve Belgická, nyní Anglická, u níž silnice tato vede dosti hlubokým úvozem mezi poli. Dále na pr. na půdě žižkovské č. 537 u zlaté kotvy. Za velikou dřevní ohradou Vil. svob. pána z Königswarteru jest Balabenka** (továrna na mýdlo a stearin) a za ní rozcestí tř. Palackého, kudy jezdí Křižíkova dráha elektrická k sev. dále do Libně, a této třídy, kudy jezdí dráha do Vysočan. Za rozcestím na bývalé Palmovce jest hostinec č. 457 na Palmovce a několik domů, z nichž vyniká č. 535 freskami. Strana žižkovská jest tu ještě zcela nezastavěna mimo konec, kde jest č. 530 hostinec u Justů a č. 445 Z. Langa lučební továrna již před samým vysokým náspem dráhy Severní (Tur-

* Jméno to nemá asi původ po slavném rodu Kunštátův, z nichž byl i Jiří Poděbradský, nýbrž po radním novoměstském Danielu Nat. Kunštatovi, jenž pro statečnost r. 1648 byl povýšen na vladyctví z Krygsfeldu.

** Jméno po bývalém bankéři pražském; viz str. 162 a 164.



Parník „František Josef I." v přístavu.

novské), která tu na vysokém mostě přes silnici vede k Vysočanům. Před náspem na straně protější (libeňské) má dvorní dodavatel M. Veider rozsáhlou továrnu č. 387 t. zv. Kloboučnici. Za náspem jest katastr libeňský již i na straně pravé, kde V. Bima má továrnu na vodoměry a šrouby (č. 232) naproti Balabence nové, což jest dvorec č. 225. Zde jest rozcestí cesty k Rokytce, silnice této do Brandýsa, nové do Hloubětína (Poděbrad) a cesty do Hrdlořez.

U Král. obory VII., od konce Bělského tř. u výstaviště podél vých. strany Královské obory do Palackého tř. pod viadukt společn. státní dráhy; jméno od r. 1888.

Dříve dle něm. Baumgarten (poněvadž tu v části* vskutku byla štěpnice) říkali nesprávně Stromovka (jakž sluje zde i dům na rohu Buben. tř. č. 106 u Stromovky); však lépe jest historické (tak i dům s hostincem č. 763) u Král. obory. Tak i sbor obecních starších r. 1889 se usnesl požádati zemský výbor, aby se obnovilo jméno starodávné. Před ob. dvorem č. 284 v zeleni stojí Boží muka, postavená r. 1680 dle nápisu českého: »Ó má duše, pozastav mi se a vzpomeň před Bohem na ty mrtvé, kteřížto 1680 leta v času morním zemřeli a v tomto místě mnozí v pánu odpočívají atd. Tato muka Páně slov. pan Christian Meyer s manž. svou Alžbětou roz Jezberovou a p. Václ. Rein syn její též s manž. svou Annou roz. Tichou postavili na poděkování atd.« Na druhé straně nápis něm. — Nově postavena v den sňatku kor. prince Rudolfa 10. května 1881. Dle obrázku na zdi říkají tu u sv. Trojice.

U Král. obory Bbč., se táhne od nové c. kr. akademie umění** při Gerstnerově ulici (č. 172) od vchodu do obory na konci Ovenecké ul. na záp.

Jsou tu domy pouze na straně jižní s volným, krásným rozhledem přes hluboký úvoz dráhy Buštěhradské na oboru a návrší za Vltavou. Zevnějškem vyniká dům č. 189 s freskami a českými nápisy i vedlejší dům č. 159 též s obrazy, maj. JUDra J. Salaby; č. 161 u Karla IV., č. 191 u české koruny (na rohu Škroupovy ul.). Kde dráha za malým tunelem se obrací k jz. (k Brusce), i tato ul. se zatáčí týmž směrem k ul. Korunovační. Jest to zátiší příjemné, jako venkovské, vzdálené posud ruchu městského.

V Královské oboře Bbč., jest známý skvostný sad i s výstavištěm, druhdy skutečná obora (hortus ferarum) se zvěří, pečlivě uzavřená. Již v dávných dobách králové i páni si zřizovali obory t. j. lesy ohrazené, jak vídáme na venku dosud leckde; u Prahy byla tato obora ovenecká či bubenečská, novější obora Hvězda, obě zbytky bývalých lesův (viz str. 38.) a menší obora v Jelením příkopě u samého hradu. O oboře na úpatí Strahova a Petřína viz str. 368. Honba bývala vždy zábavou panskou.

Sad tento má rozlohy 115 *ha* a nerovná se tedy velikostí sadům jiných měst; tak Tiergarten v Berlíně má 209, Bouloňský les pařížský 875, Prater vídeňský 1712 *ha*. Však

* Byly tu dříve dvě reality: Král. obora a Štěpnice, zdí oddělené; v části jedné byl lovčí zámek, nyn. restaurace I., dvůr a j., v druhé štěpnice s myslivnou při bráně k Bubenči.
** Na rok 1903—1904 rektorem zvolen prof. Fr. Ženíšek.

naše »obora« vyniká pečlivou úpravou, svěžestí rostlinstva, i jest si jen přáti, aby navždy zůstala ochráněna zastavění i kouřícího fabričního okolí.

Obora* vždy byla majetkem českých králův, a zemský výbor — zástupce království Českého — jest jen správcem a uživatelem; dříve se psávalo »majetek král. komory«, ale r. 1879 od nejv. hofmistrovského úřadu vysloveno, že oboru »spravuje a jí užívá zemský výbor, však bez ujmy neobmezeného práva nakládání, jež nejv. rozhodnutím z 3. května 1845 Jeho c. kr. apošt. Veličenstvu pro budoucnost vyhrazeno.« Není tedy obora tato majetkem zemským, jak se myslívá, ale také není erární, nýbrž soukromým majetkem krále Českého, a proto dle zákona vyňata jest z působnosti obce bubenečské, ač k ní náleží katastrem.

R. 1319 Jan Lucemburský zde činil veliké přípravy k slavnému turnaji, ale z hostí i z daleka sezvaných nikdo mu nepřišel. Již před tím obora byla obehnána vysokou zdí, a rok po nezdařené slavnosti král postupuje dvůr v Ovenci pražskému proboštství, vyňal z příslušenství jeho oboru se 12 jitry polí, jež určena byla pro hlídače či oborníka; vrchní dozor nad oborou míval královský lovčí.

Když r. 1401 Míšňané přitáhli k Praze a zde tábořili, pálili vsi, vraždili lid a pobili jeleny v oboře.

V květnu r. 1420 Táboři pobořili zeď okolo této obory ovenecké, aby nemělo tam vojsko Zikmundovo ochrany; vskutku v těch místech pak v červnu (před bitvou na Žižkově) měla ležení část vojska křižáckého. A byvše poraženi sem ustoupili; ale brzy potom v ležení jejich za velikého větru vznikl oheň a zničil jim všechny stany, potřeby válečné i potravu. V té době obec pražská na čas si přivlastnila oboru, a r. 1421 ji zpustošenou přiřkla jednomu z konšelův; ale když Zikmund r. 1436 byl konečně přijat za krále, obora jakožto statek korunní mu vydána.

Znova oboru zřídil Ferdinand I., jak píše Beckovský: »L. 1536 Ferdinand I. v Bubenči dosti prostrannou oboru vyměřiti a ji také zdí obehnati dal, přísně všem zapověděv, aby do té obory ani okolo její zdi, po mimo ležících polích s žádnou zbraní žádný nešel; čehož kdyby se kdo zoumyslně dopustil a postižen byl, ten aby bez milosti provazem byl trestán.« Tak časy se mění i vyhlášky; nyní jsou tu jen tabulky »Sady tyto se doporučují ochraně ct. obecenstva«. »R. 1559 Ferdinand na polích při staré oboře novou oboru vystavěti, ji samým lískovím a jiným příjemným nízkým stromovím ohraditi i velmi krásně spořádati dal.« Tehdy prohlouben byl i zdejší rybník, v němž r. 1680 zřízen ostrov.

O slavnosti »Slamníku« (viz str. 166.) vždy mnoho lidstva se nahrnulo do obory; zachoval se list z r. 1531, v němž Ferdinand I. píše: »A jakž jsú lidé obyčej měli každý rok v úterý velikonoční do vobory naší se projíti, chcem, aby toho více nebejvalo a od voborníka (správce obory) našeho aby puštěni do vobory nebyli.« Že od lidí, které tam pouštíval, dostával zpropitné, král mu ztrátu tu nahradil.

Dle zprávy z r. 1572 zde se chovali »jeleni, divoké husy, kuřata, klisny a jiná »divoká« zvířata. Již 6 let před tím se nachází zmínka o skotu v oboře. Za Rudolfa II. byli chováni tu i velbloudi; ale nedařilo se jim zde, i odvedeni jsou na Mníšek a pak do Dobříše.

O oboře této píše Balbín: »V Praze za hradem nebyla sice obora největší, ale Rudolfovi byla nejmilejší pro řeku Vltavu, ostrovy, stromy a jiné pohodlí, jež zvěř miluje. Zde choval plachou zvěř všeho druhu, jako jeleny, daňky, pak cizí, jako buvoly, asijské ovce a jiné vzácnosti a divy zvěři.«

Ač r. 1614 král Matyáš dvůr k veliké škodě Prahy přenesl do Vídně, Král. obora přece zůstávala řádně chována; až ve válkách za Marie Terezie sad tak byl zkažen, že měl býti zcela zrušen; ale nestalo se k naléhavé žádosti stavů českých.

Té doby sem již byl přístup volnější. Hrozně tu řádili Francouzi r. 1742; pokáceli všechno stromoví a v lipovém stromořadí odtud ke hradu věšeli vyzvědače a zběhy vojenské. Po válce z obory byla poušť, a již šlo o to, aby pozemky byly pronajaty soukromníkům.

* Viz o Královské oboře články dr. J. Dokoupila v Čes. Pol., Česká Revue 1901, Ottovy Čechy III. 464.

Ale jménem stavů hrabě Štěpán Kinský r. 1746 proti tomu se opřel, že radno jest, aby místo, »jež jest ozdobou a potěšením celé země České, ve své způsobě i dále bylo zachováno.«

Za Marie Terezie byly tu slavné obžínky, jichž se účastnila i císařovna. Po dávném zvyku ověnčené děvče říkalo vznešené paní české přání:

Letos, buď Bohu chvála, přehojná žeň byla,
sejpka se rychle obilím naplňuje.
Radostí plesáme, že práce se skončila;
za každou krůpěj, která se vypotila,
nemálo dobrého se užije.

Při korunovaci Františka I., na niž věnováno bylo 90.000 zl., vystrojeno bylo dne 12. srpna 1792 16 svateb selských, z každého kraje tehdejšího jedna, k tomu 6 svateb z Prahy, a svatební veselí se konalo v »Bubenečské zahradě«, jež byla skvěle illuminována.* Ale zdá se, že lid nebyl tuze vyčastováním spokojen; zachovalať se píseň pod názvem »Zpěv sedláků hodování v Bubenči r. 1792«, jež začíná:

»Poslechněte, mládenci,
co se stalo v Bubenči.
Byli jsme tam pozváni,
ze všech krajů zvoláni,
ale to byla regrace,
malovaná trachtace,
malované šunky,
k jídlu ani bžunky,
malované pečeně,
pivo, víno červené,
ale prázdné sklenice,
větru, prachu a nic více.«

A přece tehdy se spotřebovalo: 883 libry masa hovězího, 1235 uzenek, 2332 lib. skopového, 900 liber šunky, 8000 koláčů, 1000 bochníků chleba, 2076 chlebíčků kmínových, 6412 žemlí, 200 sudů piva atd. Každá nevěsta z venku dostala vedle šatstva 300 zl., nevěsta pražská šat a 500 zl. Hostí tanečníků bylo asi 5000 a tancovalo se na 24 místech, jež všecka byla zřízena na místě vypuštěného rybníka**; každé místo obklopeno lavicemi a »máji«. Viz Schaller I. 531.

Na konci 18. stol. Král. obora ponechána nejv. lovčímu zemskému hrab. Černínovi; r. 1803 purkrabí Jan Rudolf hrabě Chotek navrhl, aby zde se zřídily veřejné sady k zotavení pražského obecenstva.*** Hraběti Černínovi dán doživotní důchod 2500 zl., kolik totiž bral nájemného ze dvora. Dvorní kancléř r. 1804 zařízení to schválil; druhá část sadů nynějších, tehdejší Štěpnice, již před tím purkrabím hrab. Rottenhahnem upravená a obecenstvu otevřená, definitivně spojena s oborou v jeden sad r. 1845.

Král. obora, velikým nákladem od zemského výboru vydržovaná, jest stále oblíbenou procházkou Pražanů. Tak již r. 1835 píše Zap: »Tu u hostince v letě, zvláště ve čtvrtek a v neděli, jest střed nejvybranější schůzky krásného světa, který pestrým davem zde jako v nějaké redutě nahoru a dolů obchází, a své vděky a bohaté šperky na odiv staví. Výtečná hudba četného sboru rozléhá se odtud daleko po sadech; ve stromořadí okolo rybníka jako na nějakém korsu jezdcové a kočáry se proháněji, strakatina procházečů naplňuje všecka vnadná a vábivá místečka ve stínu přerozmanitého a bujného stromoví, a na výšině stojící zámek jako nějaký rytířský hrad velmi malebně oku se představuje.«

R. 1804 bydlil v letohrádku zdejším nejvyšší purkrabí hrabě Chotek a uvolil se platiti nájemného 500 zl. Ale stavové nepřijali toho, »majíce za svou povinnost, aby z vděčnosti poskytli své hlavě toho obydlí bezplatně.« R. 1861 císař vyhradil si to právo a propůjčuje užívání letohrádku místodržiteli. Jest to pěkný zámeček gotický svěží. Viz obr. str. 623.

* Tehdy známý samouk Frant. Vavák císaři podal české blahopřání veršované; byl pak od císaře pozván do zámku, kde, jak píše, »císař sám celou čtvrt hodiny s ním česky mluvil a jej z ruky do ruky 12 dukáty obdaroval«.

** Voda sem žene se od dob Rudolfových štolou pod Letnou; viz str. 118.

*** Viz str. 122. o automobilu Božkově.

V krásné poloze na úpatí návrší, na němž o něco více k záp. stojí letohrad, jest restaurace I.* V ní dne 25. května 1848 konána za předsednictví samého gubernialního praesidenta hraběte Lva Thuna slavná hostina, jíž účastnily se všecky třídy obyvatelstva pražského, jmenovitě přední mužové strany jak národní tak německé. Tu pronášeny jsou nadšené přípitky císaři, svobodě, svornosti a bratrství obou národností, srdce hodovníků se rozehřála, dávní protivníci podávali sobě ruce. Čechové i Němci objímali se vespolek. K tomu hrály tři kapely, zpívány sbory české a německé, vše tonulo v proudu hlučné veselosti. V povětří jen se hemžilo praporců a praporečků v národních barvách, všude bylo slyšeti jen hudbu, zpěv a volání slávy. Když se tmělo, vše se zdvihlo v nejlepším pořádku a táhlo s hudbou pod korouhvemi do Prahy, Němci a Čechové svorně za ruce se vedouce. Toho večera Praha jásala radostí. (Malý: Naše znovuzrození.)

Mimo tu restauraci starší (nyní Šlechtovu), r. 1855 značně rozšířenou, jest nověji při starém poplužním dvoře restaurace druhá či Bukovského, u níž jest zastávka elektr. dráhy.** Na konci té dráhy jest vozovka pražské obce.



Místodržitelský letohrádek v Král. oboře.

O výstavišti viz str. 44. Zde ještě připomínám krásné panorama »Bitva u Lipan«, práci zesnulého Luďka Marolda (1865—1899) a upozorňuji na větší díla: Sto let práce, vydané výborem výstavním, a Jubilejní výstava r. 1891 nákl. Šimáčkovým.

Na sev. straně obory za tratí dráhy vede nový průplav vltavský (viz str. 122.), u něhož r. 1902 zřízena byla dráha pro závody na koních.

Krameriova ul. Vnhr., z Purkyňova nám. k jv. ke Koprníkově ul.

Václav Matěj Kramerius z Klatov (1759—1808) věnoval celý život literatuře, »vytknuv si za úkol životní opatřovati českému lidu zásobu četby«. Ve vlastní tiskárně

* Na místě tom u bývalého velikého rybníka r. 1689 praesident české komory hrabě Kryštof Fr. Vratislav z Mitrovic dal vystavěti jakýsi letohrádek, aby mělo panstvo kde se ukrýti za deště a nepromoklo, jako r. 1680 císař Leopold s císařovnou a pány, kteří tu stříleli do terče. Tehdy zřízen byl i altán na ostrově v rybnice. Letohrad přestavěn v hostinec r. 1791, když se konaly přípravy ke korunování Leopolda II. — Kde jest nyn. místodržitelský zámek na kopci, Rudolf II. vystavěl lovecký zámek, jenž přestavěn byl na počátku 19. století. Císař ten velmi rád v Oboře býval a často tu chytal ryby.

** Druhdy do Obory jezdívaly »společenské vozy« od Karlova mostu z Malé strany; platilo se za osobu 10 kr. stř.

vydával »c. kr. vlastenecké noviny« po dvacet let. V novinách těch mimo denní a současné zprávy byly zvláštní kusy poučné a kratochvilné. Jeho »Česká expedice« brzy stala se pověstnou po celých Čechách; tam přicházeli Pražané, ale i venkované, a Kramerius je napomínal, »aby knih potřebných a užitečných nad zlato a drahé kamení sobě vážili.« Česká expedice byla střediskem veškerého literárního ruchu vlasteneckého. A větší část knih českých kolem r. 1800 na světlo vyšla toliko jeho přičiněním; jeho kalendáře »toleranční« a jeho spisy zábavné (na př. Hrabě Rožmberk, Zdeněk ze Zásmuk, Arabské povídky, Rybrcol a j.) pronikly do poslední chaty na venkově.

Zásluhy jeho o probuzení našeho národa ani posud nebyly dosti oceněny, a ve pravém slohu prostonárodním jest dosud vzorem. — Pochován jest na Olšanech II., 3, 164. Dobu jeho a zásluhy najdeš živě líčeny v Jiráskově románu F. L. Věk. (Syn jeho Václav Rodomil redigoval 13 let noviny po otci a zemřel v chorobinci na Karlově r. 1861. Má s otcem hrob společný.) Viz též zde str. 5, 29, 335 a Michal. ul.

V č. 227-1 maj. městsk. rady Vodičky bydlí prof. Jan Kryštůfek, dějepisec, od něhož mimo jiné jsou Dějiny doby nové; též má zde advok. kancelář JUDr. Fr. Scheichl, předseda Nár. Jednoty Pošumavské; v č. 415-11 bydlí MUDr. K. Schwing, univ. prof.; v č. 849-21 docent polit. hospod. JUDr. Jos. Gruber; v č. 401-40 jest Fričova továrna fysik. a chem. strojů.

Krásova ul. Žk., z Husinecké ul. přes Karlovu (za plynárnou), Palackého a Riegrovu ul., odkudž jižně jest č. 23 na zámečku.

Jan Krása byl zámožný měšťan pražský, několikrát i konšel novoměstský, majitel domu »U věnečku«, jenž stával na Karlově nám. na místě nynější vojenské nemocnice. Když král Zikmund na jaře roku 1420 byl ve Vratislavi, kde sněm rokoval o vyplenění Husova učení v Čechách, přijel tam za kupectvím Krása, jenž jsa horlivý milovník kalicha, veřejně tam projevil své mínění náboženské. Byl udán, jat a vyslýchán od papežského legáta. Když mu bylo uloženo, aby veřejně vyznal, že Hus a Jeronym spravedlivě byli odsouzeni a že přijímání pod obojí má se zavrhnouti, odepřel; vyhlášen jest tedy za kacíře a odevzdán Zikmundovi. Ten »dal ho koni po městě smýkati, maso od kostí s něho strhati a pak jej upáliti, což se stalo v pátek dne 15. března«. Byl tedy Krása z prvních obětí náboženských bojův u nás na poč. 15. stol. Čechové hrozně se bouřili, o umučení Krásy uslyševše a králi těžce vytýkáno, že dal upáliti »člověka v naději boží dobrého a nevinného«.

Č. 570-7 hotel Slavík či Vodák, č. 699-18 na Tetíně, č. 800-19 škola, č. 443-21 u Karlových Var, č. 704-27 u Malých, č. 695-29 u Studničných.

Kravín (či **Nigrinka**) Vnhr., jest býv. č. 47. Viz str. 97.

Krč Horní a Dolní (při Kundratickém potoku) na jih od Michle jest příjemná vesnice s villami i letními byty Pražanův; více na západ se táhne po stráni Nová Krč. V Krči Horní drží velkostatek p. Tomášů, v Dolní p. Welz. Potoku zde říkají Kněžka. Nyní po dráze »cesta« jest tam pohodlná; chůze po silnicích přes Pankrác nebo přes Michli jest nepříjemná pro prach. Odtud ke Kundraticům se táhne jediný větší les okolí pražského. Také ve vsi jest hojně stromoví.*

Již r. 1222 se uvádí Krč (lat. Carcium), jakožto (z části) majetek kapituly Vyšehradské. V Dolní Krči r. 1293 byla tvrz probošta u sv. Víta; do ní utíkali se poddaní za nebezpečenství. Také v Horní Krči byla tvrz proboštova, druhá část vsi r. 1328 náležela oltáři sv. Alžběty u sv. Víta.

Když roku 1420 Pražané po bitvě na Žižkově osazovali blízké tvrze a statky osob duchovních a měšťanů vypověděných, zdejší tvrz probošta Pražského byla spálena od posádky

* Již r. 1328 v Krči se připomínají višně; před tím obyčejným ovocem u nás byly nejvíce hrušky a jablka, jež pojídali i k pivu. Vzácnější druhy ovoce k nám přišly s ušlechtilejší révou až za Karla IV.

samé, že si nedůvěřovali odolati útoku. Pražané pak zabrali i tuto tvrz i dvůr v Horní Krči, majetek bohatého kupce německého Antonína z Munheima (z Celetné ulice č. 561 a 566), jenž Zikmundovu vojsku dodával síru a sanytr. Celé okolí zdejší vypálili v květnu 1434 Táboři a Sirotci, aby vylákali k boji otevřenému Pražany a pány s nimi spojené; odtud pak, vidouce přesilu nepřátel, odtáhli k Lipanům, kde 30. května t. r. moc Táborských a Sirotků docela byla potřena.

R. 1448 až ke Krči Pražané a páni o 500 koní vyšli přivítat papežského legáta Jana Carvayala (viz str. 156.). Šli žáci malí i velicí ze všech škol, studenti, bakaláři i mistři, kněží a mniši, všecka řemesla s korouhvemi, konšelé měst pražských se stříbrnými hůlkami. Legáta, jenž přijel na mezku, uvítali a pak pod nebesy vedli do Prahy.

Když zabavené statky duchovní za majetek obce i král Zikmund potvrdil a potom i Jiří r. 1459 a Vladislav r. 1472, statek Munheimův od obce dostal známý Jan Bradatý. Ale po čase přihlásil se Munheimův syn, jemuž Krč vrácena byla soudem zemským; když však zemřel bezdětek, spadla odúmrtí na krále. Měli pak Krč od krále bratři Mikuláš a Erazim z Pusté Dobré, pak Dětřich a Volf z Tandorfu, až r. 1499 koupila obec Nového města pražského »Krč tvrz s dvorem, poplužím, lukami, krčmou, chrastinami, rybníkem, potoky, vrbinami a jiným příslušenstvím za 700 kop míš.«

Maxmilian II. k žádosti vyslance Benátské republiky zločince na smrt odsouzené ze zemí Habsburských posílal na galeje* do Benátek. Tak r. 1571 nařízeno městům královským v Čechách, aby posílali zločince do Prahy, a odtud tehdy šel první transport takových lidí; Benátčané za každého platili jistý poplatek, nemajíce doma s dostatek potřebných sil. Ale chátře ten nový způsob se nelíbil; čteme v Kronice na r. 1572: »10. Aprilis vedli z Prahy 64 vězně na galeje; a tu někde pod Slovany na Novém městě u pražského špitálu sehnala se nějaká chasa, a odňali ty padouchy všecky Vlachům a z řetězů vytloukli a něco těch Vlachů zamordovali. A předních vůdců jejich něco bylo na kočím (jeli na voze); ti ujeli přece přes Vyšehrad až tam někde za Krč. I honili je, a když se jich měli dohoniti, skákali s vozu dolů a do lesa zutíkali a na voze několik set hotových peněz měvše, jim od té lotroviny pražské pobráno.« — Také Rudolf II. r. 1583 nařízení ono obnovil, ale dočítáme se o vyvážení na galeje ještě r. 1694 a 1728.

Dolní Krč v 17. století byla maj. Karmelitánův u sv. Havla; když klášter ten byl zrušen r. 1786, připadla náboženskému fondu, od něhož r. 1795 statek koupil Jan Geyer z Ehrenberku.

Horní Krč měl Leandr Rüppel (Ryppl) z Ruppachu, měšťan staroměstský, sťatý r. 1621; pravá ruka před tím byla mu uťata a přibita na pranýři. Zabavena mu byla Krč, již byl koupil za 1000 kop míš., a dům v Havelské ul. č. 512-I. (Viz str. 225.) Z Krče pak šel užitek na špitál u sv. Bartoloměje, jenž dostával již dříve plat z krčské tvrzi pusté, dvoru a mlýna. V době odboje novoměstská obec koupila — a pak ovšem vydati musila — statek kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě »z obojí strany kostela sv. Pankracia až na vrch Habrový nad vsí Novou Krčí«.

Pravdu-li dí slepý mládenec, po dlouhých letech jednou válečný národ Čechy bude hubiti. Tři leta potrvá ta bída, až u Blaníka se strhne krvavá bitva; z Blaníka vyrazí vojsko české, nepřátelé budou utíkati k Praze. Tu všichni Češi u Krče se shledají, vojsko, sedláci, měšťané i rytíři do nepřítele se dají a mocně Prahu opanujíce nepřátele napořád vražditi budou, že krev od Strahovské brány poteče až k mostu. Tu sv. Václav na bílém koni s kopím se ukáže a Čechy napomínati bude k udatnosti; sv. Prokop se přidá k duchovním, kteří raditi budou, a tak ten pronárod poženou až k Rejnu Kolínu.

Říkávají: »Nožička z Krče«, o někom, kdo vyplácí »hotovými«. Nožička býval justiciár panský zde a pak v Michli, jenž pro nepoctivost potom zemřel v trestnici u sv. Václava. Toho však pořekadlo ono se netýká; jednou v letech šedesátých minulého století v pivovarní restauraci v Horní Krči byla hádka studentů českých a německých, do níž »zasáhli« sladovníci ulámavše »nožičky« od stolic v zahradě.

---

* Galeje či galery byly lodi veslařské; veslaři byli buď otroci buď káranci, kteří stále byli k řetězu připjati. Dozorci bitím je doháněli k těžké práci té. Čti Winter, Kult. obraz II. 123. o zahalečích pražských a posílání jich na lodi dunajské.

V Krči má vyučovací ústav »Coppelia« pro dívky Josef Heinrich, zástupce Prahy v něm. odděl. z. šk. rady. — V novější době v Dolní Krči u lesa (na záp. od silnice) zřídil sanatorium dr. Šimsa. — Při cestě od nádraží k silnici v č. 86 jest veliká zahrada České společnosti pro zvelebování zahradnictví, sem přenesená po zrušení zahrady v Slupích-II. V čelo společnosti, r. 1845 založené, byl postaven znamenitý zahradník Josef Fiala (1817—1884), jenž odchoval mnoho dobrých zahradníkův.

U silnice dále ke Kundraticům jest hostinec na Kovárně a několik ještě domků, na kraji u rybníčka jest hostinec u labutí; blíže něho bylo objeveno pohanské žároviště. Projdeš-li zahradou hostince, po lávce přes potůček vstoupíš do lesa, kudy jest, stále skoro při potoce, příjemná procházka ke Kundratickému mlýnu.

Pražští výletníci zůstávají většinou na počátku lesa v hostinci u hajného a poblíže něho. Po známém svém nezpůsobu hospodařívají tu velmi nepěkně a zanechávají v lese plno pozůstatků jídel, z Prahy přinesených, a papíru jako na velikém smetišti.



Pivovarský dům „u Fleků".

U Krče Mchl., kde při silnici z Hořejší Michle (od hostince u zelené lišky) do Krče jsou č. 223 Fortuna, č. 251 Carmen, 281—282 Parnassie. Nad hostincem u zastávky mezi oběma silnicemi (z Hoř. a Dol. Michle do Krče) v č. 310 jest vojenská hudební škola G. Enderšta.

Křemencová ul. II. z Myslíkovy přes Opatovickou do Jirchářů dříve slula Stará poštovská, že tudy jezdívala pošta; ale že se mátla s druhou Poštovskou, nynější Kar. Světlé, obnoveno bylo starší jméno Křemencová.

Č. 183-7 nyní u Fleků, dříve u Domažlíků, slulo na Křemenci*; kolem r. 1690 se píše ul. Skřemenná, ale správněji jest Křemencová po Veliku Křemenci, jenž tu měl v 15. stol. dům č. 186-5 zvaný Medulánský po starším majiteli r. 1389, potom jmenovaný na Košících a u Fáfů. — U Fleků jest populární hostinec se zahradou (viz obr. 626. a 627.), s malbami a nápisy od L. Nováka (viz obr. 629.) v »rytířské síni« i větší »šenkovně« a nádvoří, hojně navštěvovaný »národem Flekovským«, jenž pilně si hledí výtečného »fleka« (t. j. zdejšího piva), ale neméně pilně podporuje sbírkami krejcarovými účely národní i humanitní. Zde od r. 1902 hraje loutkové divadlo Klub vlasteneckých přátel dr. Paříka a Třebenic. Na zač. 17. stol. dům ten držel Matěj Vranovec; když pro náboženství odešel, postoupen dům švakru jeho Janu Ulrichovi.

* Ale na Skřemenci slulo č. 163-II. v Opatovické ul.

Svérázný život u Fleků líčí rozmarným způsobem Frant. K. Hejda v novém, vysoce zajímavém díle »Praha ve dne, v noci«, vycházejícím nákladem Pavla Körbra v Praze. V díle tom líčen zevrubně pražský život a sice nejen slovem ale i obrazem, pro kterýžto obsah svůj jest vhodným doplňkem »Kroniky král. Prahy«.

Než pojďme po pořádku. Č. 185-1 u tří andělů, druhdy též u Albínů, nyní i novější 1919-1a; jest to dům pěkný, vystavěný dle plánu arch. Jos. Martina. — Dům u tří andělů »proti Zderazu v rohu mezi domy Fáfovic a Košických« měl Jiří Magrle (Majdrle) ze Sobíšku, odsouzený r. 1622 třetiny jmění. Dům ten odhadnutý na 900 kop míš. r. 1630 ujat byl od královské komory, a ještě po 10 letech domáhaly se ho příbuzné Magrlovy Lidmila Magrlová a Bohunka Flotová. — V nejstarší době byli majiteli Václav Černý, r. 1381 Václav Moudrý, pak Janek sladovník, Řehák pernikář, r. 1434 Vávra švec. — Podobně naproti vedle č. 175 u Šlejfířů vznikl novější rohový dům č. 1647, kde bydlí JUDr. Alois Rašín. R. 1377 byl majitelem jirchář, pak kožišník, švec, Jíra mlynář r. 1434,



Zahrada „u Fleků".

pak Petr Němec, Hus pekař. — V č. 184-3 r. 1378 byl kožišník Vojtěch Hlinka, pak jirchář, r. 1411 mydlář. Bydlí tu MUDr. Ant. Štych. — Č. 176-4 nejstarší majitel Albert herynkář r. 1378. Zde Anna Faberová má ústav pro vyučování hudbě a jaz. franc. R. 1903 v květnu dům koupil jubilejní katolický spolek Praha za 90.000 K; prý pro jeptišky vypuzené z Francie, jež zřídí tu francouzský pensionát.

Č. 186-5 u Fáfů (po majiteli kováři Jiřím Fafovi r. 1477) či na Košících*, druhdy velmi rozsáhlý i do ul. Pštrossovy (4 n.) i do Myslíkovy (9 a 9a n.) s restaurací Mahulíkovou. Zde jest c. k. živnostenský inspektorát. To jest onen býv. dům Medulánský prve jmenovaný; bezpochyby tak slula jenom část sem hledící. R. 1433 byli majiteli rektor školy u sv. Vojtěcha a jeho sestra Běta, r. 1649 Jan Jiří Mazánek ze Zlatého Pole; r. 1699 maj. Daniel Mazánek ze Zlatého Pole byl původcem, že chrám na Zbořenci byl přestavěn. V. t. Vedle šla ještě před 50 lety ulička do Pštrossovy ul. — Zde bydlí Frant. Chodounský, odborný spisovatel o pivovarnictví. — Č. 177-6 dříve sahalo až do Černé ul., kde jsou č. 1548 a 1549 a kde r. 1415 byl valchář Mařík Mrva; zde byl dům sladovnický (maj. r. 1378 Jan Šackoub, r. 1433 Mikuláš ze Zvěkovic). Bydlí tu zemský školní inspektor Jar. Sobička. — V č. 178-8 bydlí dvorní rada JUDr. Emil Ott, prof. č. univ. Bývaly tu 3 domy, z nichž jeden měl r. 1433 »Jan Beránek z Křemencovy ulice«, druhý sladovník, třetí Petr

* Jiný dům na Košíku jest na Václav. nám. — Dům na Košících zabaven byl Pavlu Vošlandovi a r. 1628 dán od král. komory Jesuitům pro vzdělání domu professního na Malé straně.

Maděra měšečník (bursifex). V domě s prostranným dvorem a zahradou má sídlo Česká filharmonie. — Č. 179-10 jest budova č. reáln. a vyšš. gymnasia, založ. r. 1871 v Elišč. tř. 1027-17, po roce přeneseného do Spálené ul. 76-24. Když místnosti tam nedostačovaly, zakoupeno zde za 115.000 zl. stavební místo a vystavěn tento dům nákladem přes 130.000 zl. Ve vchodu jest mramorová deska s nápisem: »Vystavěno za panování J. V. cís. a kr. Frant. Jos. I. 1893-4.« Řediteli tu byli Josef Valenta, Matěj Trapl, nyní Jan Šafránek. — Na ústavě působili nynější zemští inspektoři dr. Ed. Kastner, Frant. Rosický, ministr dr. Ant. Rezek a j. — Dříve tu byl dům kníž. Karla Švarcenberga, před tím dům s bělidlem a barvírna; v nejstarší době 5 domův.

Na rohu Opat. ul. jest nově zbudovaný dům č. 180-12 u Kameníků; r. 1383 měl jej Pabek lojovník. — Proti gymnasiu mezi č. 5 a 7 n. bývala ona ulička do nynější Pštrossovy ul. Novější neúhledné č. 1250-9 vzniklo vedle staršího č. 182-II u tří kosů (jsou na domě) či u Benešů. Druhý roh Opat. ul. č. 1738-13 (kde bydlí spisovatel Cyril Horáček, docent polit. hospodářství, a spisovatelka Anna Srbová-Věnceslava Lužická) vedle staršího č. 181-15 na Korábu či domu Brandeburského; maj. (dle Schallera druhdy Něm. rytířů), Jana Brtnického z Grynfeldu, r. 1642 hrab. Sezimy z Vrtby a jeho potomků, kněžny Braniborské; r. 1773 koupil jej Jan Piquefeiche de Marchand a byla tu koncem 18. stol. polní lékárna.

Roh Jirchářů jest č. 139-17 druhdy svob. p. Karla z Ebenu, po r. 1789 hrab. Marie Hartmannové z Klaršteina, roz. Krakovské z Kolovrat. — Na vých. straně 1315-14 býval dům do ulice vystupující; zde jest odborná škola zlatnická. Starší jest 164-16 na schodci se zahradou a s erbem nade dveřmi; až sem sahával farní pozemek od sv. Michala. Zde býv. člen opery Jan L. Lukes má operní školu a Jednota českých mathematiků kancelář. V nejstarší době byly tu domy čtyři. — Zahradou oddělen pak dům s vysokým štítem 150-18 t. zv. Opersdorfský; viz str. 394.

Také Křemencová ul. má své strašidlo, jak vypravuje Svátek. Dvakrát týdně o půlnoci černý kočár tudy jede od Vyšehradu a ztrácí se v Jirchářích; ač tažen jest čtyřmi koni, není slyšeti dusotu. V kočáře sedí duch mlynáře, jenž mnoho peněz nalakotiv někde je zakopal a nedojde dříve pokoje, až poklad někdo nalezne a užije k dobrému. (Viz též str. 569.)

Křišťanova ul. Žk. jest nová ul., málo posud zastavěná, z Bořivojovy přes Vratisl. a Sudoměř. ke hřbitovu.

Č. 674-5 sluje u Lipan (roh Vratislavovy ul.). — Jméno ulice po učeném mistru Křišťanu z Prachatic, jenž byl kazatelem a od r. 1405 farářem u sv. Michala-I., dvakrát rektorem university a ke konci života správcem arcibiskupství. Jsa přítelem Husovým šel za ním do Kostnice, navštívil ho v žaláři a byl též jat, ale na přímluvu krále Zikmunda propuštěn. Byl mírný kališník, a přečkav bouře radikálních, jako Jana Želivského (viz str. 437.), zemřel morem r. 1439. Psal též knihy mathematické a lékařské. Viz Flajšhans, Písemn. str. 287. a zde Michalská ul.

Křížová ul. Sm., z Radnické silnice u Barvířské ul. k jihu za nádražím. Odtud k záp. výše se říká Nad Křížovou.

Č. 188 a 273 sluje Voskářka, maj. Buštěhradské dráhy, jíž náleží též č. 194 v lesíčku či Amerika. Bývalou Kessnerku Dolní č. 209 koupila továrna Ringhoffrova a zřídila tu velikou slévárnu. Výše leží Kessnerka Horní č. 190, kde bývávala vinice ve skřínkách (in scrinis), maj. kláštera sv. Anny; r. 1509 od Markety Doubravové ji koupila paní Johanka z Vartemberka a ze Zvířetic. Na blízku bývaly vinice Továrovská a Ciplovská. Více k j. jest Konvářka a Knoflíčka, dvorec a zahrada s výborným ovocem; maj. řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Zde míval vinici Jan ze Žatce řeč. Kantor (viz Bartol. ul. č. 309-13), i říkali vinici Kantorka i Karlštejnka. R. 1456 ji koupil Jiří z Poděbrad; jeho synové ji darovali svému komorníku Erazimovi z Čermník. R. 1502 ji měl zeman Zikmund Bareš z Kamenice. U trati Buštěhradské dráhy leží č. 191

Závěrka a Růženová, v 15. století vinice Polákovská po majiteli platnéři Matěji Polákovi. Viz Tomek VIII. 229. Sem vede polní cesta od Voskářky a Koulky.

Křižovnická ul. I., (býv. Křiž. a Granátová) uvedena zde najednou i s Křižovnickým nám. (viz obr. str. 631.) (druhdy Mosteckým nám., r. 1835 Mostním placem); jméno obou po slavném klášteře Křižovníků* s červenou hvězdou. Slyšeli jsme (str. 12.), že blah. Anežka správu špitálu svého u sv. Františka, pak u sv. Petra svěřila r. 1233 bratrstvu (nejvíce prý z bojovníků vrátivších se z výprav křižáckých**), jež potvrdil papež r. 1237; r. 1252 špitál sem k mostu přenesen na místo, darované od vdovy po panu Hroznatovi, a opevněn novými hradbami staroměstskými. Při klášteře vystavěn byl kostel sv. Ducha, ale špitálu stále říkali »u sv. Františka«. Špitálští bratři ke znaku dřívějšímu (červenému kříži) přibrali ještě hvězdu o 6 paprscích, prý po svém prvním velmistru Albrechtu či Albertu ze Šternberka, i říkalo se pak »řád Křižovníků s červenou hvězdou špitálu sv. Františka vedle mostu«. V řádě vedle laiků záhy byli i kněží, od 18. století jsou členy řádu pouze kněží.



Průvod krále Ječmínka.
(Nástěnný obraz L. Nováka v pivovaře u Fleků.)

Vedle nadání jiných měli příjem ze cla na mostě, jejž ovšem za to i opravovali*** (Viz str. 499.) Již královna Konstancie darovala jim statky r. 1233 od Německých rytířů koupené (kostel a dvůr u sv. Petra, ves Rybníky, Borotice a Hloubětín), r. 1253 měli špitál ve Stříbře, pak dostali Dobřichovice, Tursko s Kralupy, faru v Lokti, špitál v Mostě, Vrbno, Humpolec, Slivenec s Holiní, kostel sv. Štěpána a sv. Valentina

* Řády Křižovníků (Cruciferi, Crucigeri), všechny se znakem kříže, vznikly za válek křižáckých; byli to Křižovníci Jerusalemští, kteří byli u nás na Zderaze od r. 1091, Johannité či rytíři Maltánští (viz Maltéz. nám.), rytíři Němečtí (viz str. 45), Templáři (viz str. 3. a Templová ulč.) a Křižovníci s červeným srdcem v Dušní ul. (viz str. 175.)

** Dle tradice řádové někteří z bratrstva křižáckého r. 1217 přišedše do Čech byli hosty u rytířů Německých v Hloubětíně; že přišli z Betlema, sluli Betlehemity, po znamení kříže Křižovníky a dle svého úkolu Špitálníky. Viz Jaksche, Die Entstehung d. ritterl. Ord. Kreuzherren. Mimo jiné viz též Jansa-Herain-Teige čl. 88.

*** Klíč jeden od pokladny mostecké měli Křižovníci, dva klíče měšťané; po smrti Václava IV. zmocnila se obec pokladny té úplně a i špitál spravovala svým úředníkem, jako byl r. 1430 Martin z Meziříčí.

v Praze a mnoho vsí. Ve Slezsku a Polsku řád se rozšířil hlavně přízní vratislavského knížete Jindřicha II. Pobožného, jenž měl za manželku Annu, starší sestru blah. Anežky.

Mnoho zakusili v rozepřích r. 1309. Když v Praze jedni se přidržovali Jindřicha Korutanského, druzí rodu Habsburského, vůdce této strany, znamenitý měšťan Olbram, obsadil špitál a v něm se opevnil jako ve tvrzi; i zůstával tu až do příchodu Jana Lucemburského.

Když Karel IV. zakládal Nové město, Křižovníci postoupili mu pozemky mezi sv. Petrem a Rybníčkem a dostali nový kostel sv. Jindřicha. V l. 1352—1362 velmistr Lev napsal vlastní rukou krásný brevíř s kalendariem, jehož vyobrazení 12 měsíců užil Manes k proslulému svému orloji.

Špitál vyhořel za tuhého mrazu 29. listopadu 1378, téhož dne, co zemřel slavný Karel IV.; i několik nemocných uhořelo. Za bouří po smrti Václava IV. skoro všechny kláštery pražské byly opuštěny; zde však zůstali někteří členové řádu, pečujíce o nemocné. Ostatní uprchli do Plzeňska, Loketska a Chebu. Přece však Husité r. 1420 zničili budovu, a statky (Hloubětín, Ďáblice, Tursko, Dobřichovice) za Zikmunda spravovala obec Pražská.* Za krále Ladislava byli zmocněni, aby si zpět vykupovali statky od Zikmunda zastavené.

R. 1552 velmistr řádu Ant. Brus z Mohelnice opravoval chrám; po 6 letech se stal biskupem vídeňským, potom r. 1561 arcibiskupem pražským. Také nástupce jeho velmistr Martin Medek** byl jmenován arcibiskupem; po jeho smrti Rudolf II. jednal s Křižovníky, aby nevolili si již velmistrů, nýbrž přijímali na hodnost tu vždy arcibiskupa. (Bylo proto, že arcibiskupství obnovené nemělo statků; viz str. 258 dole. Bez této pomoci Křižovníků nebylo tehdy ani arcibiskupství možno.

V těch dobách zdejší dvůr byl jako jsou nyní venku; byla tu hospodářská stavení, pekárna, porážka při břehu, kolna na vozy, chlévy, senníky a p.; ovšem také sladovna a pivovar,*** kde týdně kolem r. 1600 se vařívalo »po 20 stryších pšenice na $30^1/_2$ vėrtele (věder)«. »Té dnešní italské nádhery a krásy nebylo ještě, aniž závodila pěkná kupole chrámu s výškou věže mostecké. Tehdejší chrámek byl ctihodný románský kostelík o dvou věžích, stojící níže nežli dnešní klášterní dům a chrám. Nynější plácek, architektonicky i spanilou vyhlídkou jeden z nejkrásnějších a nejpestřejších v Praze, byl nasypán teprv po vojně 30leté. V tom starém chrámečku mívali Křižovníci »kantora, varhanika a mládence pro služby Boží«. Takové zpívavé mládenečky (12) chová řád po tu chvíli. Chudí lidé byli tehdy v křižovnickém špitále 24. Špitální chovanci byli s polovice muži, polovice byla žen. Hospodyně musila je opatrovati za zdráva i v nemoci; obzvláště každého týdne v sobotu povinna byla všem chudým v špitále mýti hlavy.« (Z. Winter.)

R. 1618 protestantští stavové zabavili Křižovníkům všecky statky; však brzy zase Ferdinand II. klášteru vrátil dřívější nadání. Tak na př. Kateřina Kaplířová ze Sulevic koupila ves v Žatecku, řádu od stavův odbojných odňatou, za hotových 6000 kop míš. a pak musila řádu vrátiti beze vší náhrady, podobně ves Holiň u Slivence; Jan nejst. Petráček z Vokounšteina tvrz a ves Ďáblice, Anna Pfefferkornová z Ottopachu statek Slivenec s mlýnem a lomem kamene mramorového, obec staro-

* R. 1435 nařízeno, aby »zboží špitálské u mostu, které chudým a nemocným jest odkázáno, ne skrze cizozemce, nýbrž skrze úředníky Většího města pražského bylo spravováno a věrně řízeno, jakž již od mnoha let obyčej jest a se zachovává«. Kdy řád zase nabyl správy špitálu, není známo.

** Martin Medek tu si choval ochočeného medvěda, jenž jednou utekl z kláštera na most, až u sv. Tomáše hlídač ho dohonil a chytil. — Špitálu tohoto se týká vypravování o Palečkovi na str. 68.

*** Pivo své nesměli klášterníci prodávati ve městě. To právo náleželo měšťanům — ale prodávali je svým poddaným; ti, jestliže koupili pivo jinde, musili za pokutu touž summu zaplatiti svému klášteru.

městská dvůr Robhampovský za branou Poříčskou (viz str. 450.), obec Nového města dvůr Hradištko u sv. Petra (viz str. 62.).

Při obléhání švédském r. 1648 zase zde se bojovalo a klášter obrácen téměř v ssutiny; ve dvoře proti vodě zřídili tehdy »jeden šanc ze dříví a země pevné, z něhož proti Švejdům hustě stříleno bylo z jednoho děla i také z dvojnásobné střelecké zbraně, kterou naši předkové jmenovali duplháky«. (Viz též Ekert I. str. 338.)

Po válce 30leté za velmistra Volfg. Tyliše znovu vystavěn byl klášter i pivovar po r. 1662; stavěl jej Karel Luragho. Potom teprv zbourán byl starý kostel sv. Ducha a dle plánů téhož stavitele zbudován chrám nový v l. 1679—1687* za umění milovného převora Jiř. Ign. Pospíchala;** stavitelem byl Jan Dom. Cannevale.


Náměstí Křižovnické.

V té době Křižovníci upustili od obyčejného již způsobu volby velmistra, a r. 1668 si zvolili generálem olomouckého kanovníka hrab. Valdšteina, jenž však též r. 1675 stal se arcibiskupem a řízení řádu přenechal převoru Pospíchalovi. Tehdy řád dostal nové stanovy r. 1675, a titul řádu rytířského byl mu stvrzen církevně. Pospíchal vystavěl nový špitál ke cti blah. Anežky (viz str. 185.), zveleboval kostely a r. 1694 zvolen byl velmistrem; od cís. Leopolda dostal právo zasedati na sněmě.

V téže době žil tu vlastenecký dějepisec J. Beckovský; viz na str. 185. Kapelníkem zde byl virtuos na housle Václ. Praupner (1744—1807), jenž hudbu zdejšího chrámu učinil proslulou; po něm tu byl ředitelem kůru bratr jeho Jan Praupner. Dříve známý skladatel Jan Koželuh (1738—1814) byl tu ředitelem hudby, až se stal r. 1784 kapelníkem u sv. Víta.

Velmistr Jos. Ant. Köhler (1814—1839) byl ředitelem všech středních škol českých. — Kněz řádu tohoto Jan Zimmermann (1788—1836) byl censorem knih od r. 1821 a stal se zlopověstným svou přísností. Od něho jest kniha Denkmäler d. frommen Sinnes, popsání

* Chrám vysvěcen byl 2. prosince 1687, ač ovšem výzdoba ani vnitřní ani zevnější nebyla ještě provedena.

** Ign. Jiří Pospíchal se postaral o to, »aby chudí studující pražských gymnasií, kteří dobře prospívali a od nichž se očekávati mohlo, že i na vysokých školách dobře obstojí a pak ve veřejných úřadech vlasti sloužiti budou, dostávali v klášteře Křižovnickém obědy. Takových strávníků bývalo 20—30, a bylo nařízeno, aby dávalo se jim každý den jídla trojího a od nápoje sklenice piva prostředního, o svátcích pak šest pokrmů a k tomu piva dobrého. Pospíchal zůstavil Diarium (denník) o událostech doby r. 1611—1680.

kostelů a klášterů pražských; viz str. 169 pozn. O Zimmermannovi viz Zelený: Život Jos. Jungmanna str. 166.

Křižovníci naši nosí na kolárech posud bílé dvojité jazýčky, jaké dříve mívalo i světské duchovenstvo. Velmistr má posud titul »Generalis ac magnus magister per Bohemiam, Hungariam, Austriam, Poloniam, Silesiam et Moraviam«, poněvadž od nás přešli i do těch zemí. (Ve Vídni u sv. Karla.) Volba velmistra i nastolení se děje posud dle starého řádu; nově zvolený přijímá pak hold členů řádových oblečen jsa v drahocenný sobolí plášť, opásán skvostným mečem* a na hlavě má starodávný bílý, hedvábný klobouk. — Jest to řád slavný, pro nás důležitý, protože jediný vznikl u nás a v Praze vždy měl střed. V přízemí budovy velmistrovy posud 12 starých lidí má byt i úplné zaopatření a mimo to mnoho chudých tu dostává »špitální porce«. Ještě v první polovici 19. století chovanci špitálu nosili červené kabáty a pláště s černými výložky. — Budovy klášterní i kostel opravují se r. 1903; kostel sám nákladem přes 100.000 K.

Chrám sv. Františka** se má za nejpěknější kostelní budovu vlašského slohu v Praze a svou ušlechtilou kopulí jest ozdobou tohoto náměstí; kopule ta první v Čechách po způsobu vlašském vystavěná, jest na ellipsovitém tamburu hlavní lodi, okna zakončena jsou obloukem segmentovým; základem kostela jest stejnoramenný kříž, symbol řádu. Kostel místo k východu obrácen jest k severu. V průčelí zbudovaném z pískovcových kvádrů jest veliké okno, mimo něž chrám jest osvětlen pouze dvěma malými okny v postranní lodi a osmi okny v kopuli. Ve výklencích průčelí i na římse jsou sochy od Ondřeje Quitainera z r. 1758; sochy na římse, také r. 1903 obnovené, představují anděly s odznaky umučení Páně. Uvnitř stěny jsou pokryty sliveneckým mramorem; bílé sochy jsou buď z alabastru, jiné ze sádry. Na klenbách jsou freskové malby od Slezana Mich. Leop. Willmanna († 1706), od něhož jsou i práce na Strahově, v paláci Nostickém, v býv. klášteře Sedleckém u Kutné Hory a j.

Velkolepé fresky v kopuli (poslední soud) jsou od Václ. Rainera, jenž v tomto chrámě r. 1725 si vzal za choť urozenou pannu Annu Ver. Herzogovou z Herzogů (viz Pernštýn). Fresky ty,*** časem zašlé, zblízka nyní dobře viděti s vysokého lešení, v chrámě postaveného; v obnovu jejich se uvázali inspektor galerie rudolfinské Bergner a akad. malíři Krsan a Miksek. (Úchvatný jest též rozhled se střechy chrámové po lešení za letošní opravy.)

Na hlavním barokovém oltáři jest obraz od Krištofa Lišky, od něhož jsou i obrazy v apsidě. Na oltářích ve výklencích i na obraze hudebního choru jsou překrásné rámy barokové.

Pod chrámem jest ještě tmavý nyní kostel sv. Ducha,† v němž se sloužila mše sv. do Josefa II. Pohřben tu byl Jan Smiřický, popravený r. 1453 pro pikle proti Jiřímu Poděbradskému. Zde se zachovala gotická žebra klenbových pasů z původní stavby a kus románského sloupu v koutě. Podobu starého kostela jest viděti v breviáři velmistra Lva.

V domácí kapli jest oltář blah. Anežky a dva obrazy na dřevě ze 14. století. — V přízemí proti Klementinu (vchod z velikého dvoru) jest bohatá knihovna se vzácným, psaným breviářem velmistra Lva z r. 1362; nad knihovnou farní úřad. Na témž dvoře v l. konvent a veliká kuchyně. V poschodích hlavní budovy se táhnou ohromné chodby. V komnatách velmistrových jest mnoho vzácných obrazů, z nich od J. J. Heintsche: Blah. Anežka zakládá špitál, a druhý, kterak jej odevzdává Křižovníkům. V široké chodbě jsou podobizny velmistrův a zajímavý obraz Umučení Páně ve způsobě ciferníku hodinového. Nejvíce obrazů visí v světlém pokoji ve věži. Ze soukromé kaple velmistrovy jsou okna do kostela; z chodbičky vchod na terasu nad ramenem řeky s krásným rozhledem. Velmistr se volí ve vysoké kapitulní síni (ve 2. poschodí), ozdobené malbami na stropě (z dějin

---

* Původně všichni officiálové řádu nosili meče, později jen meče krátké bez ostrého hrotu k obraně na cestách.

** Jest farní (nyní farářem Josef Melichar); patronem jest velmistr řádu spolu s obcí.

*** Dle nápisu nyní s lešení dobře znatelného fresky ty začaly za generála Beinlicha (1707—1721), dokončeny za nástupce Böhmba (1721—1750).

† Mimo okénko z ulice (proti Klementinu) jest okno obloukové v chodbě u schodů; z téže chodby v l. vchod do »špitálu«, v pr. vchod do podzemního kostela, kde po stranách zůstalo několik náhrobních kamenů v zdejších hrobkách.

sv. Kříže) od Jos. Navrátila.* Nyní po velmistru Václ. Horákovi († 1902) jest velmistrem Fr. Marat (nar. r. 1849), jenž po předchůdci též zvolen byl za předsedu Jednoty pro obnovení kláštera blah. Anežky. Provisor téhož řádu Jos. Vampola jest jednoty té pokladníkem; týž má nyní péči o obnovu kláštera Křižovnického. — V klášteře bydlí univ. prof. ThDr. Gabriel Pecháček; správcem kůru jest hud. skladatel Emil Paukner.

Při Karlově mostě (str. 500) již pověděno, že budova klášterní z části stojí na pilíři a oblouku býv. mostu Juditina. Jest tu ostrůvek, za nímž teče mlýnské rameno Vltavy; r. 1436 byl porostlý travou a sekali tu seno; r. 1517 na něm pálili ohně ke cti Husa a Jeronyma. Rybáři tu mívali skladiště svého náčiní.

Níže bývaly (naposledy r. 1902) lázně říční t. zv. humanka. Na zač. 19. stol. společnost humanitní, založená od hrab. Leop. z Uherčic († 1809), zřídila křísírnu v č. 335 (roh Divad. a Krocínovy ul.) a vedle lázně pro chudé. (Nábřeží tehdy nebylo!) Lázně ty později byly u břehu levého a odplaveny velikou vodou r. 1824; potom teprv r. 1839 zřízeny nové lázně u nyn. Nár. divadla. Když pak vystavěno bylo nábřeží, lázně přenesli k Janskému nám., později sem.

Však i odtud zapudil je nový věk při regulaci nábřeží, jež tu provésti při klášteře jest ovšem tvrdým oříškem. Sama ulice Křižovnická jest hlučná a má se na 14 *m* rozšířiti;** Klementinum zůstati musí, a neudrží se tedy asi pivovar klášterní, jenž také není hezký. Sakař a Klusáček navrhují znovuzbudování kláštera s kvadraturou uvnitř a vzdušnou loggií k řece, čímž by vznikl pohled překrásný. — Na straně k ul. Karol. Světlé se navrhuje z náměstí učiniti třetí podjezd, takže by i část domu Lázně královské se musila odbourati.

Náměstí toto, vlastně jen předmostí, nemá na světě rovných; jest to »nádherný vestibul, jejž tvoří chrámy, sochy a palácové budovy jednotlivců i řádu Křižovníků tady živoucího i řádu jesuitského tady zašlého. Se všech stran hledí na nás monumentální budovy a sochy, dvojí trojí řadou nad sebou. S průčelí chrámu sv. Salvatora trojí řadou vítají nás a mluví k nám tak jako s chrámu křižovnického. Loggie sv. Salvatora a celý jeho štít oživený sochami jsou jako korunou položenou na hlavu toho celého ostatního čarovného zjevu. Palác Colloredo-Mansfeldský se svými dvěma oblouky a staroměstská obrovská pevnost jesuitská Klementinum uzavírají vše jako mohutné zámky«. (Fr. Ad. Šubert.)

Z minulosti veliké — vždyť tu byla hlavní cesta z levého břehu — zde aspoň jeden výjev. Bylo dne 17. listopadu 1744. Toho roku pruský král Bedřich boje se o svůj nespravedlivý výboj — Slezsko, jehož nabyl po bitvě u Chlumce r. 1742 — vtrhl do Čech a dobyl Prahy dne 12. září. Ale brzy byl přinucen ustupovati. Když tedy onoho dne poslední vojsko pruské asi 7000 mužů z Prahy odcházelo, Pražané na rychlo oznámili to vojsku našemu, a tu husaři se přihnali a stíhali nepřátele. »Již v Karlově ulici a ještě více na Křižovnickém plácku husaři napadli zadní voj nepřátelský, v němž šavlemi krvavě řádili. Mnoho měšťanův a jiného lidu, pouze obušky, tyčemi a kameny ozbrojeného, zároveň se vrhlo na Prusy, kteří neočekávaným přepadem tímto zmámeni jsouce buď zbraň odhazovali, za milost prosíce, buď prchali. Ostatní za neustálé seče hnáni přes most na Malou stranu, kde však jim v Mostecké ulici druhé oddělení husarů Lázeňskou ulicí v bok vpadlo a rovněž krvavou lázeň mezi nimi způsobilo. Obyvatelé malostranští súčastnili se zde boje všeobecně, z oken na nepřítele střílejíce nebo kamení a nářadí na ně metajíce, že ve všech ulicích až na Hradčany mrtvých a raněných jen se válelo«.

Vedle kláštera za nyn. pomníkem cís. Karla IV. druhdy se chodilo dolů k řece; až při přestavbě r. 1688 prostranství toto zvýšeno a ohrazeno, že již není tu k vodě přístupu. Místo celé, kde stojí socha Karlova, vyrovnali svým nákladem r. 1848 bratří

---

* Žil r. 1798—1865; od něho jsou obrazy (Horská krajina, Vodopád na vsi a j.) v Rudolfině, nástěnné malby v domě a věži v nároží Václav. nám. a Vodičkovy ul., v býv. domě Svobodově v Elišč. tř., v zámku v Jírné a j.

** Tím také získá velice krásné průčelí Klementina, když nebude ulice tak úzká. Obr. str. 637.



Křižovnický klášter s „Bradáčem" a obloukem starého mostu. Dle rytiny z r. 1827.

Kleinové, proslulí podnikatelé staveb, kteří též zřídili pohodlnější cesty na Letné.* — Tehdy vystavěna byla nábřežní zeď nynější od mostu ke Křižovníkům a překlenuto rameno řeky, jež tu teče pod klášterem;** zvýšením půdy stalo se přízemí kláštera tmavým, a přistavěno bylo r. 1847 za velmistra Jak. Beera ještě jedno patro, kterým však poněkud utrpěl pohled na kopuli kostelní. Náklad na tuto stavbu byl získán prodejem Písané lázně (viz str. 186).

Pomník Karla IV. (viz příl. 20.) postaven byl na 500letou památku založení university pražské nákladem 60.000 zl. většinou ze sbírek veřejných. Aby pomník ten byl zřízen, již r. 1842 připomenul dr. Ondřej Neureuter. Karel IV. vyobrazen v nadlidské velikosti, s vážně usměvavou tváří v královském hávu s korunou, v pravici drží zakládací listinu university, levicí se opírá o jilec meče. Výška sochy jest 3·8 *m*. Na podstavci taktéž bronzovém jsou allegorické postavy čtyř fakult a podoby znamenitých souvěkovců Karlových. Jsou to arcibiskup Arnošt z Pardubic, nástupce jeho Jan Očko z Vlašimě, Beneš z Kolovrat, jenž Karla provázel r. 1355 k římskému korunování, a Matyáš z Arrasu, slavný stavitel chrámu sv. Víta. Bohužel pomník tento není prací domácí; model zhotovil drážďanský sochař Arnošt Hähnel,*** hlavní sochu ulil J. Burgschmid v Norimberce, podstavec ulit v Sasku.

Na rohu kostela, kde začíná Křižovn. ul., na sloupu otočeném révou, stojí socha sv. Václava od sochaře Jana Jiřího Bendla† z r. 1676. Původně jiná socha téhož světce — prý již z doby Karla IV. — stávala v cestě na most před č. 193, což jest dům u mostu s velikým orlem na rohu. Ale časem socha »jako strom o samotě« hrozila pádem; i přenesli ji se sloupem r. 1778 ke strážnici mostní,†† jež bývala na náměstí do r. 1847, kdy byla zbořena, aby se upravilo místo pro sochu Karla IV.

---

* Od nich stavěna byla první dráha lokomotivní v Rakousku t. j. c. kr. privil. státní dráha z Vídně do Podmoklí (od r. 1836), dráha Frant. Josefa, Česká západní a j.; v Praze stavěli též bývalý železný most Frant. Josefa a kamenný most Palackého.

** Jak pověděno na str. 500, hlava, zvaná Bradáč, tehdy vzata byla z oblouku mostu Jitčina a zasazena na místo nynější. Obr. na str. 634 vyňat jest z knihy: Welleba, Die berühmte Prager Brücke 1827. Dobře tu viděti bývalý stav tohoto místa, než překlenuto bylo a zavezeno rameno Vltavy.

*** Od něho jest též jezdecká socha kníž. Schwarzenberga ve Vídni, tamtéž plastické práce na opeře, sochy v Novém museu drážďanském a j.

† Od něho jest sv. Václav, nyní na Vyšehradě, Herkules v císařské zahradě a j. (Socha P. Marie na Starom. nám. jest od otce jeho Jiřího, jenž byl pochován u sv. Havla.) Psává se též Pendl i Pendell.

†† Zajímavý jest obr. str. 635., kde před strážnicí jest viděti sloup sv. Václava, budku strážní s vojákem, v pr. na domě štít okazuje krám ševcovský; v předu viděti jeden z bývalých »formanských« povozův. — Domek strážní i koš pro trestání pekařů viděti též na obrázku v Čas. Společn. přátel starožitností X. 1. ke článku A. B. Černého o Karlově mostu; v pozadí stojí chrám Křižovnický. — Viz též obr. náš na str. 479.

Tehdy také sloup se sochou byl přenesen na nynější místo a zcela překlenuto bylo rameno řeky pod klášterem, takže mnohý Pražan tudy jda, neví, že pod ním teče voda.

A ptáš-li se, proč sem postavena byla socha našeho sv. patrona, uslyšíš, že když tělo jeho převáželi ze St. Boleslavě do Prahy a přijeli k řece, uzřeli, že právě voda odnesla most. Nevědouce si rady modlili se, a tu zázrakem přeneseni byli na druhý břeh.

V pravdě však sv. Václav, jenž sám révu pěstoval, byl patronem vinařů; proto kolem sloupu jeho zde se ovíjí réva. A v tom domě č. 193-2 býval viniční úřad, zřízený od Karla IV. r. 1358 a zrušený r. 1783 od Josefa II.; zde se uzavíraly smlouvy týkající se vinic a rovnaly se pře o vinice. Zde též se vedly zvláštní pozemkové knihy viniční, jež se nám zachovaly od r. 1434.* Úřad ten dbal i toho, aby vinice založené nebyly kaženy a obraceny v pole.



U staroměstské věže mostecké. Dle starší rytiny.

Příjem z perkrechtu — po půl džberu vína z vinice určité výměry — byl důchodem královským. — R. 1518 byl písařem hor vinničních známý dějepisec Bartoš Písař (viz Liliová ul.)

Za Ferdinanda I. po r. 1547 perkmistr se stal úředníkem královským, kdežto dříve byl obecním; konšelé staroměstští jmenovávali jej vždy z tří předních měšťanův. K ruce perkmistra byli konšelé perkmistrovští či starší viniční; nejdůležitější osobou byl práv znalý písař. Na obsílku lidi býval »komorník«. Více viz Winter, Kult. obraz II. str. 357—360.

Úřad perkmistrovský nebyl stále zde, nýbrž se stěhoval podobně, jako jsme slyšeli o deskách zemských. Až r. 1753 po smrti perkmistra Rudolfa z Pettersdorfu úřad ten zde stále sídlil; v přízemí bydlil komorník toho úřadu, v prvním patře písař, výše byla zasedací síň, archiv a j. Byl to dům obecní, a činže obec žádala 150 zl. rýnských; úřad nabídl 120 zl.; jak se dohodli, neví ani pilný Winter, od něhož čti zajímavé zprávy o vinařství v Květech 1887. — R. 1783 úřad perkmistrovský spojen byl s komorní prokuraturou; důležité knihy viniční jsou v městském archivě.

* Knihy ty bývaly při c. k. okr. soudě v Karlíně, pak na Vinohradech, když tam zřízen byl soud.

Na tom místě již od počátku stával domek celný, kde se vybíralo clo (theloneum, z toho něm. Zoll i č. clo) i mýto mostní. Za Rudolfa II. vystavěn byl nádherný dům, od něhož po mostě se táhly krámky koláčníků, uzenářů, hřebenářův a p. (Dle Schallera r. 1600 měla dům rodina Plesků z Plesu. Od nich jej dostali Jesuité a prodali Mik. Langenbrukovi; později byl vévody Saského. Ale dle dr. Teige zprávy ty se týkají paláce Colloredovského na počátku Karlovy ul. Viz str. 477.) Odtud také roku 1648 střílelo se na Švédy deroucí se na Staré město; tehdy perkmistrem byl Daniel Kňaur, jenž stav se hejtmanem setniny práv postranních statečně si vedl a dostal pak erb a titul »z Javora«. R. 1810 zde zemřel Ondř. Steiner, první purkmistr dosazený od úřadů císařských. Obec r. 1841 prodala dům Vavř. Barvingerovi za 23.140 zl., potřebujíc peněz na stavbu radnice.

Druhdy dům ten měl pěkné renaissanční průčelí se štíty; krásné ostění z červeného mramoru odtud přeneseno bylo r. 1855 do radnice; jest to portál s nápisem »Senatus« ve druhém patře. Umělé dvéře však (s letopočtem 1619) nejsou odtud, nýbrž z bývalé Malostranské radnice. Podle portálu toho do radnice byly později udělány ještě jedny dvéře. — Upomínkou na bývalý zdejší úřad na domě posud jest cís. orel. Jest tu antikvariát K. Šturce.

Sousední dům č. 194-1 u krále Šalomouna byl r. 1405 Ješka Meziříčského, r. 1429 nožíře Řehoře Poláka; místo nynějšího podjezdu byla tehdy ulice. — O Klementinu a mostě viz při Karlově ul.

Projdeme-li mezi klášterem a Klementinem k Platnéřské ul., uvidíme značné zvýšení ulice Křižovnické v sev. části její již skoro provedeno. Na rohu jest nový dům č. 87-4 arch. K. Mráčka t. zv. dům šosovní t. j. panský, ale pod právem, šosem (z něm Schutz) městským. Ve starší budově zdejší bývala průmyslová škola, v nové v l. 1897—1902 nově zřízená staroměstská reálka a jest tu dosud poštovní úřad »Praha 12«. Pod balkonem v rohu nad erbem jest letopočet 1567, pod erbem písmena D z D; erb ten jest Dohalských z Dohalic.* Nejstarší známý majitel krejčí Ješek Krbec r. 1405, po něm jirchář Jakub Zbraslavský. V 16. stol. měl dům Jeronym z Bibršteina, hejtman knížectví Hlohovského a soudce zemský v Dolní Lužici; potom klášter Osecký, pak Jan st. z Lobkovic, v 17. stol. Jiří Vratislav z Mitrovic, Jan Lober z Loberu, Ladislav Berka z Dubé. R. 1761 od hraběnky z Trautmannsdorfu za 12.000 zl. dům koupila Anna Barb. Harbural-Chamaréová (proto dům Šamorejský), r. 1773 jej zdědil Jan Ant. Harbural-Chamaré. — Před lety byla tu tiskárna Bellmannova, z níž vyšly krásné illustrace k Rukopisu Královédvorskému od Jos. Manesa.

Za ním k sev. při ul. Velesl. býval dům č. 66, jenž byl odstraněn. Nejstarší majitelé kameník Liphard, Jan husař, Vaněk Vajíčko r. 1433. Nyní tu vystavěn nový dům č. 86-6 maj. Zd. Šimáčka. Číslo toto sem přeneseno bylo z domu zbořeného r. 1868, jenž stával v Platnéřské ul. na rohu této Křižovnické, dříve zde zvané Malou Křižovnickou a Granátovou, mezi pivovarem křižovnickým a nynějším domem rybáře K. Podhorského č. 1048-3. Takové přenášení čísel snad jest z praktických příčin nutné, ale snadno vede k omylům v topografii. Tam mimo malý domek, jejž měl r. 1360 lékárník, potom rybář a jirchář, později kancléř staroměstský mistr Tomáš z Javořice,** byla starobylá lázeň na schodci již r. 1360, jmenovaná též špitálskou dle sousedství. Držel ji po roce 1400 lazebník (balneator) Zdislav Hrzek, pak orlojník Albert, r. 1499 velmistr Matouš z Třebska, za něhož mnoho odcizených statků kláštera křižovn. bylo opět získáno, r. 1518 kramář Severín, jenž s Janem Pytlíkem, Janem od Čápův a Matějem od bílého lva r. 1480 vydal nejstarší pražskou bibli; pak náležela Václ. Sovovi z Liboslavě, majiteli domu u bílého

---

* Dle zprávy, již mi laskavě podal p. dr. Teige, r. 1567 dům od Čeňka Dačického z Barchova koupil Ferd. Švihovský z Ryzmberka na Dobříši, od něho r. 1569 Bořivoj z Donína na Žehušicích; i psávali se páni z toho rodu též Doninští z Donína.

** Po rodišti slul vlastně Rakovnický i Rakovník, r. 1527 byl rektorem university. Sňatkem získal značné jmění a jsa muž výmluvný, měl veliké účastenství v bouři r. 1547; ale z opatrnosti vystříhal se všeho, co by se mu mohlo klásti za vinu, a stal se za Ferdinanda I. r. 1548 radou při appellaci.

zvonu č. 605 na rynku, a Kašp. Urticellovi z Kopřivé Hory.* (Ukázky dřevořezeb z tiskárny Severinovské viz Ottův Slov. Nauč. VIII. 20 n.)

Později tu byla »stará« sanytrovna, již r. 1750 za 2500 zl. koupil Fr. Jos. hrabě Pachta a vystavěl tu nádherný dům,** v němž měl veliké sbírky a knihovnu. Syn Pachtův Jáchym měl od r. 1774 za choť Janu svob. pí. Skrbenskou. — R. 1848 Medau tu měl knihtiskárnu, pak byla zde továrna na klobouky. R. 1868 koupila dům obec za 80.000 zl. od Muka z Mukenthalu a zbořila, když se stavěla opěrná zeď pro nábřeží (posud neprovedené) od kláštera k řetězové lávce, aby se usnadnilo spojení z Křižovn. ul. na Rejdiště.

V novém domě č. 1048-3 bydlil malíř Em. Liška. Ulice bývala tu mnohem užší a po levé této straně stávalo ještě č. 68 u černého beránka v místech, kde se říkávalo »u sv. Valentina na břehu«, a č. 69 asi proti ústí ul. Veleslavínovy; r. 1425 byl tu domek



Pohled do Křižovnické ulice dle starší rytiny.

Bartoše Pobřežného, pak řemenáře Václava Manhala. R. 1457 říkali domu č. 69 u rukavice, domu č. 68 u černého kříže.

Za domem k sev. byl průchod k řece (nyní Šafařík. ul.) a dále stával dům č. 70*** v místech před nynější školou u sv. Františka č. 82-5. R. 1425 měl jej Ondřej lojovník (saebator), pak Valda rybář. Potom tu říkali v zahrádce.

Staré č. 82 bývala zemská jízdárna; viz Sanytrová ul. a Nábřeží kor. prince Rudolfa.

V nyn. č. 82-5 jest ob. škola chlapecká a (v části obrácené na Rud. nábřeží) dívčí u sv. Františka; řed. Václ. Kredba, spisovatel a spoluzakladatel Ústř. Matice Školské. Zde jest i městská průmyslová škola dívčí a chlapčí útulek.

* R. 1543 koupil dům Jan Koukol, bakalář a soused pražský, u něhož tu bydlil impressor Bárta a se skrýval doktor Václ. Mitmánek, z Prahy vyhnaný. Všichni tři roku 1544 byli zatčeni z podezření, že byli původci hanlivých listů po městě přibíjených proti Jak. Fikarovi; Mitmánek vězněn byl v Mihulce a pak na Křivoklátě, Koukol zmučen právem útrpným. Po čase všichni byli na přímluvy propuštěni, Mitmánek musil však zase odejíti z Čech. Zemřel někde na Rusi.

** Dům ten viděti na obr. str. 637. v pozadí ul. Křižovnické; v l. před kostelem křižovnickým ještě nestojí socha sv. Václava. — Týž hrabě dohlížel na přestavbu hradu od r. 1756.

*** Číslo to přeneseno na dům umělecko-průmyslové, školy maj. c. k. studijního fondu, západně od č. 81 (ústavu učitelek) na Rudolf. nábř. č. 6 n.

Vedle jest druhá budova školní t. j. ženské paedagogium č. 81-7, kde bývala před 100 lety náplavka staroměstská s domkem na t. zv. Rejdišti. Ústav pro vzdělání učitelek založen byl r. 1870; ředitelem po šk. radovi dr. Em. Hrysovi, pak K. Grünerovi jest Bart. Čihař. Na odpočinku žije zasloužilý učitel toho ústavu, spis. Vinc. Bíba, jehož syn Boh. Bíba tu působí. Senior sboru jest Josef Šauer z Augenburku.

Třetí budova, roh proti Rudolfinu, jest č. 80-9 malířská akademie, o jejímž založení v Klementinu viz str. 489. Č. 80 bývala dříve káznice t. zv. špinhauz, o čemž viz Nábř. Rudolf.

Na vých. straně na rohu Veleslavínovy ul. stojí dům nový č. 97-8 maj. Zd. Šimáčka. (Číslo to sem přeneseno z Platnéřské ul., kde na rohu Valent. ul. býval veliký dvůr pánů z Lipé č. 99-95. V. t.) Zde má atelier akad. malíř Bedř. Wachsmann. V domě jest hostinec u Veleslavína.

Ulici Veleslav. při této záp. straně zúžoval dům č. 67 u Pergamentníků. Dům ten r. 1400 prof. theologie Jan Eisner odkázal ku přebývání chudým studentům národa Polského (domus pauperum studentum). Roku 1790 měl jej Kristián Fuchs, jenž dělal pergament. — Vedle k sev. byl dům č. 64 u tří seker. Nyní na sev. rohu Veleslav. ul. jest nový dům č. 60-10 stavitele Jos. Veselého. Č. 61 (sem přeneseno z ul. Veleslav.) u zlat. preclíku či u dvou štítů, též maj. Šimáčkův, nový malebný dům se sochou sv. Lidmily a poprsím sv. Vojtěcha. Bydlí zde známý herec K. Šimanovský. — Na rohu Kaprovy ul. o mnoho ještě níže stojí č. 71-14 při býv. bráně Valentinské, t. zv. Kocanda, o čemž viz Kaprová ul. Však vchod jest s této strany; bydlí tu prof. univ. JUDr. Leop. Heyrovský a Ph. Dr. Rob. Novák; v 3. patře jest konvikt pro studující dívky.

Křižovnická ul. Sm., od Albrecht. kasáren k vých. konci nám. Jakubského, pojmenovaná po býv. tu majetku ryt. řádu Křižovníků s červ. hvězdou.

Č. 79-9 i vedle 333-11 sluje u Šimůnků, dříve v Kůlnách, č. 80-14 Šenkovna i u Křižovníků na rohu Jakubské ul.

Krocínova ul. I., z Divadelní ul. za Českou spořitelnou do ul. Karol. Světlé; dříve slula Prostřední přívozní ul.

V nárožním domě č. 1050-1 jest taneční škola Karla Linka, král. č. zemského tanečního mistra, založená otcem jeho r. 1828. Ten na podnět Nerudův r. 1863 sestavil z lidových tanců Besedu; hudbu k ní složil Ferd. Heller, spoluzakladatel Hlaholu, bratr architekta Saturnina Hellera a spisovatele Serváce Hellera. — Na vedlejším domě č. 333-1a jest deska sochaře Jos. Maxa, jenž tu bydlil r. 1860; věnoval tuto desku s nápisem českým a německým maj. domu Fr. Zellinger r. 1878. — Ke konci 18. stol. zde Mat. Růžička měl mlýn o dvou složeních, hnaný žentourem koňským.

Zde a vedle (na místě č. 316) od r. 1400 měl dům, stodolu a zahradu známý Jan Reček z Ledče; viz str. 562. Tehdy to bylo již u samé zdi městské, která tu od směru západního se obracela k severu. — Strana protější (jižní) celá nyní náleží k České spořitelně, která s této strany v přízemí se podobá pevnosti;* vedle ní k ul. Karol. Světlé jest zahrada ve výši patra nad ulicí.

Jméno ulice po slavném primatoru v l. 1584—1605; Václav st. Krocín** (vl. Šafránek od lat. crocus šafrán) rodem ze Žatce, tehdy českého, r. 1587 povýšen do stavu vladyckého a po 7 letech do rytířského s přídomkem z Drahobejle; erb jeho (lva držícího květ šafránový) uvidíš zasazený do zdi ve dvoře u Halánků, kde

* Místo toho křídla býval vedle zahrady domek (č. 335) pro utopené a domněle mrtvé.

** I tomu panu primatoru kdosi vyčtl, že »soudí po dařích a béře telata tučná a indiánské slepice«. Pro nějakou nezdvořilost jednou od cechu nákladnického byl odsouzen k ztrátě živnosti, ale odpuštěno mu, když zaplatil pokuty jednu kopu. Když byl purkmistrem a jednou Němec tkaničkář, jsa zatýkán od rychtáře, zle nadával, Krocín, jda mimo, »zavřitou rukou přes hubu ho uhodil« a šel dál. Winter II. 57.

Krocín ve svém domě bydlil; šlechtický diplom jeho z r. 1594 jest v městsk. museu. Pochován byl v blízkém kostele sv. Štěpána Menšího (viz str. 562.) Byl pečlivým správcem obecního jmění, znovu vystavěl starom. vodárenskou věž a památnou kašnu, jež stávala na Starom. nám., až ukvapeně byla zbořena r. 1865. Syn jeho Václav ml. měl dům zde »u Pihavých«; Jan Lukáš z toho rodu vystavěl kapli sv. Lukáše při kostele sv. Jindřicha (viz str. 388.) a potomci drželi v ul. Jindřišské dům u Břízů č. 940-22 n.

Krocínova ul. Lbň., mezi Královskou tř. a Skrétovou ul.

Krokova ul. Lbň. l., dříve U potoka z Libušiny ul. k Rokytce. — Jméno připomíná Kroka, knížete vlastních Čechů ve středu země asi r. 700; pro moudrost chodili k němu o rady i ostatní kmenové čeští, a tím se stal počátek svrchovanosti knížete Českého či Pražského. Po něm vládla dcera jeho, moudrá Libuše, a manžel její Přemysl.

Při jméně tom vzpomeneme i časopisů »Krok« zvaných; první od r. 1821 vydával J. Sv. Presl, a byl to první český list vědecký, druhý r. 1864 založil J. Dastich s Ed. Novotným a Fr. Zoubkem (vyšly jen 2 ročníky), třetí vydával prof. Fr. Prusík v l. 1887—1899.

Krokova ul. Nsl., ze Sámovy do Lumírovy pod vyšehradskými hradbami.

Krokova ul. Sm. jest nová, krátká ul. z Královské do Přemyslovy mezi ul. Komensk. a Žižkovou; r. 1903 se dláždí. V č. 983 bydlí docent dr. Václ. Novotný.

Krušinova ul. Nsl.-P., z projektovaného Krušinova nám. (záp. od trestnice) přes Benešovu tř. ke kostelu a odtud na záp. do Podola. Zde jest č. 22 Klikovka, 105 u slunce.

Krušina sice slula vesnice (již r. 1205) s kostelíkem sv. Pankráce, ale jméno ulici dáno po Krušinech z Lichtemburka; Jan byl za Václava IV. nejvyšším purkrabím, od r. 1405 hejtmanem knížectví Svídnického; syn jeho Hynek Krušina jsa hejtmanem bratrstva Orebského přitáhl r. 1420 na pomoc Pražanům a nejvíce přispěl k vítězství nad králem Zikmundem na Pankráci dne 1. listopadu 1420. Viz str. 47.

Kunratice či Kundratice jest ves starobylá za lesem, jediným v okolí pražském, při potoku »Kundratickém«, jenž vytéká z velikého rybníka »Šeberáku«, plyne pěkným údolíčkem ke Krči a u Bránlka se vlévá do Vltavy.

Kolem chrámu sv. Jakuba, jenž byl farním již ve 14. stol., nyní se zakládá sad. Na záp. vyniká budova školní vedle rybníčku, jemuž lid říká »Vohrada«. — Zámek skoro zcela jest ukryt v sadu, při němž k j. v. jest bažantnice s myslivnou. U erární silnice stojí domky, Betaň zvané, kde bývalo živěji, dokud nebylo dráhy Františka Josefa. Zelené domky, jež bývaly vskutku zeleně natírány, stojí při téže silnici u lesa blíže ke Krči. Z vlastních Kunratic vede k sev. cesta ke známému výletnímu místu, hostinci a mlýnu v údolí; viz str. 626.

Jméno se uvádí již r. 1287. R. 1336 tvrz zdejší a ves držel pražský měšťan Frenclín z bohatého rodu Velflovicův, pak Pešl Bohuslavův z rodu Olbramovicův. Od r. 1378 na statku tom měl $6^1/_2$ kopy platu ročního klášter sv. Tomáše »odkazem za duši Hensla Menhartova« z téhož rodu.

Václav IV., koupiv Kunratice roku 1407, v lese na návrší vystavěl v l. 1408—1412 Nový hrad či Wenzelstein; bylo prý z jeho oken viděti do oken hradu Pražského. Stavitelem se jmenuje kameník Kříž či Křížek; o stavbě příkopu a rybníka viz Tomek III. 527. Sem 30. července 1419 přinesena králi zpráva o sházení konšelů Novoměstských z oken; a tu jej rozčilením ranila mrtvice, až dne 16. srpna zemřel. Po dvou dnech mrtvola odtud beze slávy odvezena byla na Vyšehrad a pak tajně (až přes Zbraslav) na Hradčany, odkudž pro neustálé bouře v Praze po tichu odvezena do hrobky Zbraslavské.*

Potom tu měla útulek královna Žofie, nejsouc ani na Hradčanech bezpečna. V květnu 1420 Zikmund byl tu návštěvou, aby se podíval na poklady, jež mu bratr zanechal. Dne 31. října 1420 byl tu opět a když mu sešla se vojska, vytáhl a svedl památnou bitvu před Vyšehradem na pláni u sv. Pankráce, kde byl poražen. (Viz str. 47.)

Dne 27. ledna 1421 Pražané hrad vyplenili, obléhavše jej již od 30. prosince; tehdy zničena i pěkná knihovna králova, a knihy za babku v Praze rozprodány. A hned druhého dne hrad zapálili a najavše lidi, dali jej rozbořiti do základův. Viz Vavřinec z Březové, Čas. Mus. 1844 str. 215. Ještě na začátku 19. století byla zřícenina znatelnější, kdežto nyní sotva lze již nalézti místo hradu. Viz obrázek od Ed. Herolda, Hálkovy Květy V. 292.

V lese blíže hradu býval poutnický kostel sv. Jana Nep.; r. 1787 zrušen a zničen. Socha sv. Jana z něho postavena vedle nyn. letní restaurace u silnice.

Od císaře Zikmunda zboží to dostal Jan z Rabí a po něm syn jeho Vilém, r. 1530 Václav Zima z Novosedel (u Záhoří v Písecku), služebník Lva z Rožmitála, r. 1541 Hyzrlové z Chodů, r. 1602 Jos. Pražan, předek Voříkovských z Kunratic (viz Liliová ul.); r. 1616 Petr svob. p. z Libenthalu, otec Kateřiny Horňatecké, r. 1622 Offka Gryspeková, rozená z Bubna a Kunratic, která po manželu Blažeji Gryspekovi držela Nelahozeves, r. 1665 Maxm. Malovec z Malovic, r. 1671—1699 Čabeličtí ze Soutic, pak hrabata z Goltze, hrabě Buquoy, u něhož tu byla návštěvou r. 1741 cís. Marie Teresie, r. 1794 Josef hr. Defour z Mont- a Adien-ville, r. 1795 hrabě Clam-Martinic. R. 1801 Kunratice koupil Antonín Korb rytíř z Weidenheimu, v jehož rodě posud trvají. — V Kunraticích r. 1887 zemřel spisovatel Karel Vít Hof (viz str. 228.).

Nedaleko Kunratic jest ves Libuš, od 17. století k nim připojená, známá velikým chovem husí; prý již Libuše měla zde dvůr, kde se chovala drůbež pro její dvůr. V létě a na podzim denně odtud jezdí s husami na trh pražský. Povídá se, že odtud z hostince (č. 1.) vedla podzemní chodba na Nový hrad u Kunratic. Pražané r. 1421 dobyli tvrze zdejší a r. 1470 zapsali ji svému bývalému maršálku Janu z Radiče (viz str. 102.).

Lávka Novotného I. (dříve Lávky Staroměstské) jest skutečná lávka z Nábřeží mimo mlýny t. zv. Staroměstské k vodárně. Jméno dáno r. 1885, jak zní usnesení sboru obecních starších, »pro zásluhy pana Karla Novotného o zřízení železné lávky.« Ze staré pražské rodiny mlynářské Novotných již r. 1648 při obležení švédském platné služby konal mlynář Václ. Novotný. V domě bohatého mlynáře Novotného bydlil pěvec Karel Strakatý († 1868). Místo toto jest malebný kus Prahy (viz příl. 21.), jejž také Soupisná komise uznala za nezrušitelný, nemá-li silně se poškoditi ráz Prahy; při konkursu na úpravu Starého města první cenou poctěný návrh arch. Sakaře a akad. malíře Klusáčka též zachovává tuto rázovitou skupinu. Arch. Klenka z Vlastimilu mimo to navrhuje pěkné schodiště s mostu Karlova do zahrádky u vodárny.

Za mlýnem na břehu jest č. 202-II. mlýn Červenkův, vedle č. 199-9 Štěpánkův t. zv. šejdovna; jméno to znamenávalo mlýn na kolích ve vodě stojící. Ve vchodu v l. starobylé dvéře a nad nimi nápis z r. 1576 (viz dále). Tak sluje i č. 976-7 mlýn Trnkův,

---

* Zbraslavský klášter zpustošen byl r. 1420, a teprv r. 1423 Pražané si vzpomněli, že měli krále Václava slavně pochovati. Štěstí, že jakýsi rybář na Zbraslavi jim pověděl o těle jeho, ukrytém na vinici. I vzali je a slavně přes Vyšehrad odvezli na hrad, kde Václava IV. pochovali v hrobce královské vedle Karla IV.

v jehož popředí stojí věž vodárenská. Sousední mlýn sluje Brusírna i Hever. Na konci uprostřed místa rozšířeného nad jezem stojí ořechový strom před č. 201-1. Jest to vodárna či čerpací stanice, kde jest vodárenská kancelář města Prahy; pěkná budova renaissanční dle plánu arch. Wiehla z r. 1883, vystavěná na pozemcích býv. lednice vodárny č. 200 a mlýna č. 201 koupeného od manželů Rennerových. Průčelí i postranní zdi ozdobeny jsou sgrafitty (boj se Švédy od Fr. Ženíška, sgrafitta ve výklencích od Mik. Aleše a J. Subiče: hrabě Colloredo-Mannsfeld, Königsmark, Plachý, purkmistr Turek, měšťan, student, řezník). Na budovu tuto, od níž jde zděný taras ke druhému pilíři Karlova mostu, se sousedními vysokými mlýny a vodárenskou věží jest krásný pohled zvl. s mostu.

Vodárna »staroměstská« t. j. věž vystavěna byla teprv r. 1489; odolala povodni r. 1492, když mlýny byly pobořeny, a r. 1511 opravována; úplně dokončena byla až r. 1554. (Dříve se myslilo, že věž tu stavěl Petr Parléř.)

O vodárnách pražských vůbec viz u Vodárny. Viz též Machulka, Staroměstská vodárna, Světozor XXXII.

Mlýny tu stávaly ode dávna; již r. 1396 bylo jich deset, ovšem menších. R. 1413 dva z nich měli bratři Mrázové. Povodní pobořeny byly mlýny ty r. 1432. R. 1436 se jmenuje při jednom z mlýnů brus obecní či šlaiferna. R. 1454 obec koupila mlýn krajní u břehu; i slul pak »nový mlýn obecní nad mostem«. Druhý mlýn od obce koupil Jos. Náhlovský r. 1762, mlýn zvaný Hever r. 1780 Josef Tuskani, jenž po 3 letech koupil i Šejdovnu. Nově vystavěl vodárnu r. 1554 primátor staroměstský Jan Chochol ze Semechova, synovec Duchka Chmelíře, pochovaného v kapli Betlemské r. 1569; tento Chmelíř byl primátorem po Fikarovi r. 1547 a horlivě pečoval o zvelebení důchodův obecních, ztenčených konfiskací r. 1547.

R. 1576 shořely mlýny, věž, sousední lázeň Královská i obecní solnice na Anenském plácku; na památku vsazen nade vchod do věže latinský nápis. Ale požár stihl věž několikrát; tak r. 1582, opět r. 1606 a zase r. 1648, když i odtud Pražané zadržovali útok Švédův na mostě, jak hlásá nápis z r. 1884 na sousedním mlýně: »Poutníče, postůj na místě, kde zuřivost Švédů za války třicetileté ustati musila. Čti to na památku všech Čechů, ale především na památku měšťanů staroměstských a studentů, kteří l. P. 1648 na mostě u kříže zbraní v ruce a hustou střelbou z roztříštěné již věže mostecké a vodárny útoky Švédů hrdinsky odrazili.«

Po druhé střelbou nepřátelskou vzplanuly mlýny ty při obležení pruském r. 1756, kdy na nešťastné město litalo krupobití kulí a zápalných střel.

A právě po dvou stech letech od boje se Švédy, dne 16. června 1848 mlýny opět shořely; tehdy již se zdálo, že nastane klid ve městě, barrikády již se odklizovali — tu večer po 8. hodině prý bylo z mlýnů těchto vystřeleno, a nová hrůza nastala. Z rozkazu generála Alfreda Windischgraetze počala střelba na Staré město a smolným věncem zapáleny mlýny i vodárenská věž. Požár za ustavičného rachotu pušek a hřímání děl! Obilí ze mlýnův a hořící trámce litaly až na Václav. nám. Střelba přestala až po půlnoci, a hrozná ta noc zůstala dlouho v paměti Pražanův. Potom mlýny obnoveny byly dle plánů Bergmanových.

Po třiceti letech, 8. října 1878 po 8. hod. večer, chytilo od svržené lampy neopatrností mlynářského učně ve mlýně Trnkově a ve chvíli již hořely všecky mlýny. Tehdy na tisíce diváků se sběhlo na nábřeží, odkud byl úchvatný pohled na požár i Hradčany ozářené světlem pohádkovým.

Lazarská ul. II. (býv. Masný trh) ze Spálené do Jungmannovy a Vodičkovy; v ní uprostřed do ledna r. 1898 stávaly masné krámy. Krámy ty stály tu již od založení Nového města a dříve táhly se hned od ul. Spálené až k Vodičkově, takže jich bylo mnohem více, než my jsme ještě viděli, t. j. sto, jako bývalo na Starém městě. Rozděleny byly na dvé uličkou, do níž se chodilo též z Karlova nám. vedle špitálu a kostela sv. Lazara; ulička ta z náměstí byla překlenuta. Nyní po vystavění nové budovy c. kr. trestního soudu se žádá, aby tu zase byl povolen průchod.

O kapli sv. Lazara, jež druhdy mívala štíhlou věž, jak viděti u Sadelera, nejlépe nás poučují důkladným článem dr. Teige a inž. Herain v Časop. Spol. přátel starož. VIII. str. 140, také zvláště vydaném (s plánkem a illustracemi), viz též Herainův výklad k Jansovým obrazům č. 24 a 35.

Kaple ta byla zcela zbořena a zničena v červnu 1901 přes mnohé protesty, hlavně Společnosti přátel starožitností, která dokazovala, že kapli lze snadno zachovati a upraviti za kapli vězeňskou.

Kaple sv. Lazara ponejprv se jmenuje r. 1281. Tehdy za vlády Otty Braniborského v Čechách nastala drahota nesmírná, že venkované v Praze hrnuli se i do domův, a co kde našli, i od ohně jídlo brali. Když pak brány před nimi se zavíraly, ubozí toulali se kolem hradeb, požívajíce všeho, i mrch psův, koňův a jiných hovad, ba i oběšence nočního času neštítili se krásti a jich těl požívati, jen aby se nasytili. Z hladu vznikl mor, že v Praze celé domy vymřely; a nebylo, kdo by mrtvoly pochovával. Tu rada městská zjednavši mnoho dělníků vykopati dala veliké šachty, z nichž jedna byla u sv. Petra, dvě u sv. Jana na Bojišti, dvě pod Vyšehradem, jedna u sv. Jana v Oboře (III.) a dvě zde u sv. Lazara. Do každé naházeno na 1000 mrtvých. Zemřelo prý v Praze tehdy na 20.000 lidí. Až vydatná úroda r. 1282 ukončila hrozné trápení. Byl tedy kostelík zde již dříve, dávno před založením Nového města, na jih od Židovské zahrady t. j. hřbitova (viz Vladisl. ul.) a při něm špitál pro malomocné se hřbitovem a velikým dvorem, jejž z části viděti bylo ve Spálené ul. při č. 6. n. Při kostele býval kaplan z kláštera Zderazského. Když špitál zašel ve válkách husitských, kostel sv. Lazara se stal majetkem řezníků novoměstských, kteří pečlivě jej opatrovali.

Řezníci novoměstští dostali od Karla IV. r. 1359 privilegia, na nichž za svědky jsou podepsáni Jan markrabí Moravský, Rudolf vévoda Saský, Ruprecht falckrabí Rýnský a Bolek kníže Falkenberský. Když r. 1448 v Praze byl legát Jan Carvayal (viz str. 156.) a nepořídiv Prahu opouštěl pod ochranou Oldřicha Rožmberského, lid na žoldnéře házel kamením; když pak panoš jeden z ozbrojenců těch na lid se obořil, řezníci z masných krámů se vyřítili se sekerami.

R. 1515 při kostele sv. Lazara byl pochován bývalý konšel vážený a primas r. 1489, řezník Zikmund Hůlka; byl z města vypověděn a vrátiv se jest sťat na nyn. Karlově náměstí. I jiní řezníci byli tehdy vězněni. Řezníci novoměstští totiž v té době bývali urputnými odpůrci spojení Nového města se Starým; viz Karlov. A Hůlka právě to byl, jenž prohlásil, že na pře se Staroměstskými chtějí dáti každý třeba půl statku; on také r. 1509 s jinými sousedy žaloval u krále na konšely novoměstské, že prý jednají o spojení měst proti vůli králově. Znepřáteliv se takto s ostatní obcí, která většinou potom byla pro jednotu, musil se utéci na hrad pod ochranu pánův a byl prohlášen za vypověděného r. 1513. Odešel pak do Uher, kde dostal sice od krále gleit, aby směl se vrátiti do Prahy, ale nepomohlo mu.

U kaple i později býval kaplan »u pánuov řezníkuov u sv. Lazara«, jemuž řezníci za stálé obydlí koupili tu vedle dům r. 1561. V universitní knihovně se chová kancionál, jejž řezníci opatřili své kapli r. 1574. (Viz Baum, Pam. Arch. XV. 146.) R. 1641 řezníci novoměstští při kapli své zřídili kongregaci Zvěstování Panny Marie, jíž vedli Jesuité z kolleje na Karlově nám. Bylo pak tu pět oltářů, z nichž hlavní měl obraz sv. Lazara neseného od andělů do lůna Abrahamova. Že to byl kostelík slušný, viděti i z toho, že r. 1704 chtěli jej převzíti Trinitáři (viz Spálená ul.). Při špitále byl rozsáhlý hřbitov, pak nádvoří, do něhož se chodilo ze Spálené ul. č. 6 n.

Za Josefa II. r. 1788 i tento chrámek byl zrušen, odsvěcen a po 3 letech prodán cechu řeznickému i s budovou vedlejší č. 7 za 500 zl. rýn. R. 1842 byla tu

nemocnice dětská* a dlouho tu bývaly trhy na prostranném nádvoří, později dílna kamenická; r. 1886 stavení za 84.700 zl. koupil erár, maje nedostatek místa ve vedlejší budově soudní. Konečně r. 1900 koupeno tu celé okolí (č. 3—9) a v prosinci t. r. zbourána i památná kaple tato, jež pocházela ze 12. století. O ceně její a zbylých památkách architektonických viz jmenovaný článek v Čas. Spol. př. starož. VIII 156—159.

Č. 82-1 u Diamantu; zde bydlí prof. konservatoře K. Stecker. Nyní jest tu podpůrný spolek akademický Svépomoc. — Dále jest slepá ulč., vchod ob. školy dívčí u P. Marie Sněžné, kteréžto budovy přední část jest ve Vladisl. ul. Vedle místo nových č. 1718 a 1719 (3 a 5 n.) i do ul. Vladislav. byly ohyzdné kasárny Trinitárské (jmenované tak po sousedním kostele v Spál. ul.) r. 1898 zbořené; obě tato nová čísla sem přenesena jsou ze zbořených domů na Hrádku. Č. 3 n. jest maj. spolku »Domácnost«; dům byl vystavěn r. 1899 dle plánů Gregora a Starka od Jos. Blechy, jehož jest toto dílo poslední († 1901). Spolek ten r. 1885 na počest 100letých narozenin Magd. Rettigové založil Českou školu kuchařskou. Byla pak »Domácnost« nejprve u Doušů na Václav. nám., pak dlouho v Spálené ul. v průchodním domě, kde bývalo druhdy též gymnasium (nyní v Křemenc. ul.). Nynější místnosti jsou nádherné a úpravné; dům má ústřední topení, prádelny na půdě. — Bydlil tu dvorní rada Ed. Weyr, prof. techn., a spisovatel Jan Kučera. V rohovém č. 5 n. stavitele a ob. staršího Ant. Kubra jest kavárna; zde kancelář firmy Hrůza a Rosenberg (betonové stavby) a byt Alex. Stuchlíka, virtuosa na housle. — Na druhém rohu Vladisl. ul. stojí nízký dům 45-7 Math. Strengové, vdovy po zesnulém zde MUDr. Strengovi. Býval to dům pana Netvorského z Břízy, od r. 1791 hrab. Jos. z Unwerthu. — Sousední 16-9 jest zadní část domu kníž. Ad. J. Schwarzenberga z Jungm. tř. vedle nárožního č. 15, kde jest Národní záložna; viz Jungm. tř. O nárožním protějším u Helmů viz Vodičk. ul. Vedle jest nový dům Společenstva řezníků novoměstských č. 11-8. V č. 10-4 jest známá kavárna Tůmova, budova nepravidelného půdorysu; proto říkali domu »harfa«. O domech bývalých ostatních viz str. 530. V 17. stol. se připomíná »pod radnicí proti masným krámům« dům u Zlatých řečený, jejž po emigrantce Lidmile Zlaté dostali příbuzní její Bartol. Paperka a Šimon Mitys.

Lázeňská ul. III., z Ul. k mostu první v l. na Velkopřevor. nám., kde dříve slula Maltézská a První Maltéz. nám. Jméno po starodávné lázni nyn. č. 286-6, jež posud sluje Lázeň; lázeň ta byla maj. kláštera Johanitů či Křižovníků »konec mosta«, nyní zvaných rytíři Maltézskými. Těm zde posud náleží č. 2 a 4 n. z obou stran kostela; viz Maltéz. nám.

Lázeň zdejší tak byla oblíbena, že po r. 1420, když ostatní domy malostranské ještě ležely v ssutinách, hned byla obnovena asi pro potřebu obyvatelů Saského domu č. 55 (viz Ul. k mostu), kterýžto dům zůstal tehdy neporušen od zkázy, jsa majetkem obce staroměstské a důležitou tvrzí.

Předkové naši** rádi a často se koupávali (viz pověst o Jezerce a lázni Libušině), a to nejen ve vodě říční (vzpomeňme, jací byli plavci vojíni Vladislavovi před Milanem!), nýbrž i ve zvláštních lázních a domech lázeňských. Bohatí měšťané v Praze i na venku měli v domech svých koupelny, kdežto lidu obecnému se zřizovaly lázně veřejné nákladem obecním. Z mnohých závětí jest viděti, že bohatší činili chudým odkazy na lázně. (Winter, Kult. obr. II. 116.) Již za Přemysla Otakara II. byly v Praze parní lázně, »kde vodu lili na kamení, aby páru působily kameny horké, tak že pot se s těla lil, při čemž také pro větší lahodu sluhové metlami šlehali tělo«. Lazebníci též stříhali vlasy, holili vousy, sázeli baňky a pijavice, pouštěli žilou a tak bývali i jakýmisi lékaři. V Praze bylo tolik

* Zřídil ji dr. Ed. Kratzmann z vlastních prostředků, od r. 1844 ji vedl dr. Jos. Löschner. Byly tu 4 pokoje s 22 lůžky. V 17. století v domě tom byly byty žebráků.

** Čti Svátek, Obrazy z kult. dějin č. str. 79—120.

lazebníkův, že utvořili si cech. (Tomek v Základech místopisu pražského jmenuje na Starém městě ve 14. století 17 lázní, z nichž největší byla v Poštovské ulici blíže brány sv. Jana. Na Novém městě byly 4 poblíž Žofína, na Malé straně 3, z nichž největší tato.) Dle majestátu Karlova z r. 1357 lazebníci měli korouhev bílou, na ní věníky zelené a otevřené břitvy; však cech tento se jmenuje až na místě posledním. Byliť lazebníci vždy v jakési neváżnosti a dle výsady Jana Lucemburského vyloučeni byli z rady obecní spolu s bradýři (holiči), pištci a hudci.

Teprve král Václav IV. vydal jim r. 1406 majestát, jímž lazebníky prohlásil za poctivé; král ten často chodíval do lázní pražských, a tak vznikla i pověst o jeho vysvobození lázeňskou dívkou Zuzanou. Viz str 568. Privilegia lazebníků rozšířena byla za Vladislava II. r. 1474, od Ferdinanda I. r. 1562 a j.*

Lazebníci r. 1548 všech 3 měst pražských měli tajnou schůzi a smluvili se o novém řádu pro čeládku svou; za to arcikníže Ferdinand dal všecky vsaditi do vězení a propustil je až po dostatečném rukojemství. Za moru 1564 nesměli vytápěti lázni. — Řádem čeledním r. 1549 nádeníkům se zkrátila práce v sobotu výslovně proto, aby vedle obyčeje svého mohli »lázeň vzíti«. Byly vskutku lázně všude i ve vsích až do všeobecného úpadku blahobytu za války 30leté.

Za Rudolfa II. lazebníci, aby se povýšili nad všeobecnou nevážnost stavu svého, sami se nazývali »princi«, až jim to pak bylo zakázáno; aby prý se nazývali mistry a ne princi.

V lázních býval život veselý, ba i rozpustilý; scházeli se tu páni i ženy k zábavě slušné, jako nyní v kavárnách a restauracích, ale bývalo i hůře. V lázních nejvíce se »klepalo«, jak dí již přísloví u Komenského: »Kdo chceš novin, jdi do lázně nebo do krčmy.« — A jací bývali patroni páni lazebníci, poví nám Hájek: R. 1461 na zítří po slavnosti sv. Markety král Jiří povolav některých svých dvořanův, šel s nimi ze svého dvora do obecné lázně vedle svého obyčeje, za Židovskou ulicí, kteráž slula Jandova lázně a tak se až do dnes jmenuje; a toho času Janda byl mezi lazebníky velmi znamenitý. Tu král jsa u něho v lázni rozličné kratochvíle se svými dvořany provozoval, a Janda, jenž měl obyčej často s králem své kumšty provozovati, tak se k tomu přiměšoval — i přihodilo se, když týž Janda králi bradu holil, otevřev ústa svá řekl: »Králi milostivý, račte mi uhodnouti tuto pohádku: Čí na tento čas jest české království?« A král odpověděl: »Jando, příteli milý, číž by bylo než tvé, ano král i království v tvých rukou jest.« Za ten vtip král mu dal nepěkný políček, »když Janda mu bradu doholil a svou břitvu schoval.«

Z lázní zdejších později vznikl hotel se sálem a 13 pokoji, svého času v Praze nejznámější; z lepších těch dob (ovšem ne českých) se zachovaly na domě nápisy hotelu v řeči franc., něm. a angl. R. 1698 zde se ubytoval car Petr Veliký a zdržel se tu celý týden, prohlížeje si město a jeho ústavy i památky. Seznámil se též s jesuitou P. Bedř. Volfem, poslouchal jeho česká kázání a tak si ho oblíbil, že si jej vzal s sebou i do Vídně. I tam měl Volf, snad k žádosti Petrově, před ním česká kázání, a vůbec car s ním všude mluvil česky, což prý vzbuzovalo ve vysokých kruzích všeobecný údiv, ba dokonce nespokojenost. (Francev, Rusové v Čechách.) Cara prý však těšilo, že s Čechy mohl se domluviti bez němčiny.**

R. 1799 tu bydlil slavný ruský vojevůdce Alex. Suvorov, a tehdy 29. prosince zde »v lázni« byl veliký ples pořádaný od kníž. Petra Ivanoviče Bagrationa. Byl postaven v sále ohromný transparent 12 loket dlouhý a 16 široký, malovaný umělcem Březinou, na němž byly zobrazeny všecky srážky, v nichž měl Suvorov účastenství. (Jinde nacházím datum toho plesu 19. leden 1800.)

Tehdy dům na straně k vodě byl červeně natřen a na něm byl latinský nápis, hodící se spíše na klášter než na hostinec: Benedic Domine domum istam atd. (Požehnej, Pane, domu tomuhle.)

* Obšírnější privileje dostali lazebníci a bradýři od Matyáše, kdy přesně byly i vytčeny jejich výkony ranhojičské. Za Leopolda I. r. 1686 bradýřství prohlášeno za umění, a bradýři správně vyučení dostali titul mistra. Od Karla VI. dostali titul chirurgů, kterého nabývali po zkouškách na universitě. Teprv r. 1848 ranlékařské výkony jsou docela odňaty lazebníkům.

** Také v Karlových Varech r. 1716 povolal k sobě slavného našeho malíře Jana Kupeckého a s ním mluvil po slovansku.

Hostinců pro cizince bývalo druhdy mnohem méně, a nevyžadovalo se ani nynější nádhery; v 16. století v Praze leckde v jedné jizbě spal hospodář s rodinou i host a jeho sluhové. Ceny se umlouvávaly vždy zvláště, a konšelé nařizovali, aby se hosté »nepřetahovali«. R. 1543 se určuje sazba: »Strava za 2 groše bílé dá se: polévka, maso s kořením, někdy »vodvářka«, někdy slepice, cožkoli s kořením, pečité, hrách, maso, naposledy »sejr«; za den jeden groš za pivo za jednu osobu.« Kdo chtěl pivo mimo oběd a večeři, platil zvláště. Za pokoj a komoru týdně platil host 15 grošů mimo topivo. Čti Winter, Kult. obr. II. 351 n.

Naproti velkopřevorství stojí dům č. 476-1, o němž viz Maltéz. nám., kde jest jeho část přední. Vedle 483-3 u zeleného věnce, před lety dvorského sedláře Kiederle. Za starých dob tu stávala škola, od níž k sev. byl hřbitov; spálena byla r. 1420, až místo pusté roku 1521 postoupeno majiteli domu vedlejšího (5 n.), jenž náhradou školu vystavěl jinde.

Č. 482-5 zelený kříž, maj. veřejného fondu c. k. zástavního úřadu a jeho filiálka; již Schaller zde vzadu uvádí »prastarou« věž, zbytek hradeb Karlových. Zde byla pošta v l. 1723—1742 a odtud přešla do nynějšího domu generálního velitelství.

Č. 290-7 sluje kazatelna, druhdy u pokrývačů (Schieferdeckerisches Haus).

V koutě stojí dům č. 289-9, zajímavý jako domy sousední, jež škoda by bylo zbořiti; zde bydlí hraběnky Helena a Jindřiška Bailletové de Latour-Kolovratovy a majitel domu, městský radní Jos. Hudl, známý svými sklady plzeňského piva. Býval hrab. Valdšteina, od něhož jej koupil r. 1690 Fr. M. Günther ze Sterneku; po jeho smrti držel dům syn Leop. Günther ze Sterneku, c. kr. truksas. Také zde býval druhdy majetek sousedního kláštera; r. 1409 jej klášter prodal Elišce ze Soutic na čas života.

Vedle daleko v před vystupuje 284 (285)-11 bílý či zlatý jednorožec, býv. dům Auerspergův, nyní hraběnky Arnoštky Wolkenstein-Trostburgové. I zde býval znamenitý hostinec pro cizince; za majitele Václava Tremla (od roku 1787) i předchůdce jeho M. Pinskorna bylo tu 20 pokojů, všechny do ulice. Bylo tehdy živo na Malé straně, a všechny tři nejlepší hotely pražské byly zde. Bylo to v lázni, zde a u 3 zvonků v Ul. k mostu. »Pěkný pokoj stál půl zlatého, vybraná tabule pro jednu osobu ve zvláštním pokoji 8 grošů až půl zlatého bez vína. V jídelnách stolovalo se dosti dobře za 4 groše, za něž bylo 5 i 6 dobře připravených jídel.« I chválí se od cizinců tehdy laciný život v Praze; nyní se naříká na drahotu, jež cizince vyhání. Za Schallera hostinský dával poštovskému, jenž mu přivezl hosty, od každého koně 20 kr. a jídlo i pití.

Č. 283-13 (proti Saské ul.) tři duhy. — Č. 15 n. jest zadní část domu 281 z Ul. k mostu, kdež viz o něm i rohovém č. 282.

Mezi domem č. 11 n. a Lázní dlouho se udržela brána z prvního opevnění Malé strany v 13. stol.; stála ještě r. 1710. Pozdější hradby se táhly od Tržiště směrem ke kostelu Maltézskému a zde, asi v zadní části č. 284-11, vedeny byly skoro přesně k jihu za nyn. č. 482, až na nyn. Velkopřevorské nám. se obrátily zase východně k řece.

Les Mchl., kde jest č. 172 hájovna, maj. fondu universitního, č. 305 samota u lesa a 222 Neustadtlova villa Belle Alliance. Viz Krč.

Letenská ul. III., z ul. Lužické u Brusky oklikou do Josefské ul., kde končí u Tomášského kostela. Dle Schallera r. 1795 slula část k Malostran. náměstí ulicí Rakouskou, ostatek Senovážnou, poněvadž v obecním dvoře č. 121-8 byla a jest senná váha. Za nejstarších dob bylo tu předměstí na Písku; později ulice slula Novou* za klášterem sv. Tomáše. Nynější jméno dal r. 1868 Erben (jenž nově po-

* Tak »v Nové ul. za klášterem sv. Tomáše« v 17. stol. měl dům dvorský chirurg mistr Ondř. Štajman (Stegman), jenž pro náboženství odešel; dům jeho r. 1626 koupila Alžb. Kracová, rozená Colonová z Felsu.

křtil mnohé ulice), že směřuje k Letné-VII., o níž viz Sady kor. prince Rudolfa, jak jest nyní úřední název. (Obr. ulice viz str. 647.)

I touto ulicí, při ústí do Josefské ul. velmi úzkou, jezdí elektrická dráha přes protest některých majitelů domů zdejších; ovšem jezdí jen jedním směrem, zpátky vede trať Valdštýnskou ulicí. Niveau ulice má dle návrhu arch. Balšánka býti zvýšeno o 1·5 *m*.

Nároží Lužické ul. jest starý zájezdní hostinec u zlaté lodi č. 118-1, kamž chodíval známý lupič Babinský, když propuštěn byv ze žaláře byl zahradníkem v ženské trestnici v Řepích, a hosty bavíval vypravováním. Dříve zde i na místě domů dvou následujících bývala zahrada Daniela Hrocha z Mezilesic; potom ji měl Volf Kneisl z Borovska, Eva Vinklerová z Huttnova, pak její manžel Jan Matyáš z Glauchova, jenž r. 1629 za pardon udělený platil pokutu k alumnátu u sv. Jakuba. Od něho zahradu koupila obec r. 1617 za 6000 kop gr. míš. a rozparcelovala. Měli pak tu majetek, r. 1618 primátor Baltazar Globic (viz Malostr. nám.) a Vavřinec Majderle z Mansberka, cís. rada a úředník pohraničního cla, jenž skupovával statky zabavené, v Praze též dům u Zlaté svině v Melantrichově ulici. Tím si vynahradil, že za povstání musil uprchnouti a stavové že mu zabavili dům v ulici nyn. Thunské. Po něm r. 1646 Jan Jakub Guttman z Guttenau, jenž r. 1628 koupil dům č. 270 na Malostr. nám., r. 1648 Matyáš Zanetto de Dic, Jakub Hybel ze Stradoně, písař při stavitelství na hradě, r. 1652 Jan Adam Hrzan z Harasova, r. 1666 povýšený na hrabství, král. místodržící a nejvyšší lovčí, rychtář Jan Hegner z Rezelfeldu (pak zase Jakub Hybl ze Stradoně, prve jmenovaný) a Jiří Zykota z Peregrinova Ostrova. (Dr. Teige.)

Vedle jest 119-3 dům kníž. JUDr. Alfr. Aug. Windischgraetze, býv. ministrapraesidenta, kdysi dům Smrčkův. Bývaly tu 2 domy: vedle »zlat. šífu« slul u 3 králů a byl Jana Kašp. z Friedenbergu; druhý byl svob. pánů z Ranzau. Oba r. 1762 koupil za 6800 zl. Jan Helli, r. 1765 svob. pí. Františka Partini »von Neuhof geb. v. Saffran«., r. 1766 za 12.500 zl. Fr. Václ. Kager hrabě ze Stampachu a vystavěl dům nový. Zde r. 1691 na čas sídlily Uršulinky, než se odstěhovaly na Hradčany. — I sousední jest šlechtický a ozdobnější; č. 120-5 má princ Alex. Thurn-Taxis. V 17. stol. od Jana Fr. Löwa z Erlsfeldu koupila Maxm. Sattlerová roz. z Kürenbergu a 1696 prodala za 3150 zl. jenerálu hraběti Janu Ant. z Daunu, jenž r. 1683 byl podvelitelem Stahremberkovým v obležené Vídni, děd slavného vítěze u Kolína r. 1757; od synů jeho r. 1707 koupil jej za 9500 zl. Fr. Ant. z Lichtenšteinu, r. 1715 hrabě Fr. Václ. z Vrtby, v jehož rodě zůstal celé 18. století. — Palác tento bude prý prodán; dobře by učinilo město, kdyby jej koupilo a zachovalo zahradu.

Naproti vedle bezcenného 526 2 jest starší, erární dům 123-4 červený domek,* kde druhdy býval krajský úřad Berounského kraje; nyní v místnostech nedostatečných zde i v domě vedlejším jest zemská školní rada, jejíž vicepraesidentem jest dvorní rada Fr. Zabusch.

Zde připomínám, že teprv roku 1848 zřízeno bylo ministerstvo vyučování (prvním ministrem byl Frant. svob. pán Sommaruga) a roku následujícího počaly zemské úřady školní; v nich vedle úředníků politických (pro vnější potřeby školské) zasedají odborní znalci školní radové, spolu c. kr. zemští školní inspektoři. Seniorem českých jest nyní Fr. Rosický. V zemské školní radě mimo to zasedá šest delegátů zemského výboru, dva zástupci města Prahy, dva církve katolické, po jednom vyznání evang. a israel. a 4 zástupci stavu učitelského.

Č. 122-6 maj. fondu místodržitelské tiskárny jest bývalý dům Oettingenský. — Č. 121-8 obecní senná váha. Zde ještě v 17. stol. byla ulice jdoucí přímo do Lužické ul. k cestě pod Letnou vedle ústavu slepých.

Naproti ještě hluboko ulici zastiňují stromy, kdežto vedle se táhne dlouhá, vysoká zeď zahrady Valdštýnské. Ta i podobná zeď zahrady Anglických panen v Lužické ul. měly by nahrazeny býti mříží železnou nebo zdí pěknou a nižší. Proti ní tuze se pozdvihly a do

* Ve dvoře jest obecná kuchyně slečny Anny Grohmannové. — Viz obr. str. 648.



Letenská ulice.

okolí malostranského se nehodí nové domy Fr. Hubáčka a Mat. Bílka: č. 593-11, kde bydlí malíř šl. Vojt. Hynais, professor akademie umění, a č. 594-13; starší jest dům a do ulice více zabíhá č. 525-17, kdysi hrab. Thuna-Hohenšteina, kde bydlí akad. malíř ryt. Rud. Otto z Ottenfeldu. — Za ním zase dva nové domy: č. 605-19, byt spisovatele dr. Jos. Hrdiny, účetního revidenta fin. zemsk. úř., a 606-21, kde bydlí spisovatel Ant. Klášterský.

Vedle za zahrádkou sousoší P. Marie, sv. Josefa a P. Ježíše označuje majetek Anglických panen (viz Josefská ul., kde též viz o domě posledním býv. Lobkovickém, pak Oettingen-Walleršteinském, nyní obecním). Zde (o něco dále, než jest nynější oblouk přes ulici) bývala fortna ve zdi, a šlo se tudy z náměstí do ulice, ještě v 16. stol. obklopené více zahradami než domy; na pr. byly zahrady na býv. zahradě arcibiskupské, v levo veliká zahrada perkmistra Jana Pytlíka, jež později zabrána do nyn. Valdštýnské. Zdi hradební za kostelem sv. Tomáše až k mostecké věži bylo viděti ještě r. 1710. Naproti s Valdšt. zahradou hraničí č. 33-12, majetek kláštera augustin. u sv. Tomáše (viz Tomášská ul.), jenž vzadu objímá i skrovnější domy následující. Jsou to 32-14 modrý klíč, jenž má 17 majitelů; z domu toho obraz P. Marie v tepaném rámci jest v Městsk. museu; na domě obraz novější. — Č. 31-16 zlatý pluh má na domě obraz P. Marie s lat. nápisem: Sv. Anna s P. Marií a sv. Josefem chraňte toho domu. — Č. 30 (29)-18 zlatý kohout nebo po reliefu na domě obraz P. Marie. — Vedle jest vchod do pivovaru Tomášského; v. t.

Letná Bbč., nověji sluje u Král. obory; v. t.

Pod Letnou (silnice) III., býv. Cesta k Letné vede od ústavu slepých v Brusce při sev. straně akademie hrab. Straky k mostu cís. Frant. Jos.; tudy nyní vede elektrická dráha, jíž pro slabou frekvenci dávají směšná jména. Uličce mezi akademií a Občanskou plovárnou navrženo nejnověji jméno U plovárny, a u břehu Strakovské nábřeží.

V těch místech za poslední leta se stala veliká změna; kde bývala veliká zpustlá zahrada s hostincem, kam na tanec chodili vojáci, nyní pod zelenou strání nad řekou stojí krásná Strakovská akademie, renaissanční budova 160 *m* dl., nad jejímž středem se vypíná imposantní kupole; pod ní jsou sochy »Vlastenectví« a »Zbožnost« od J. Maudra. V rozsáhlém stavení o zdravotnictví a pohodlí jest postaráno skvěle; jsou tu studovny, ložnice, šermírna, síň taneční a hudební, tělocvična, nemocnice, krásné lázně, venku hřiště, zahrada a j. Do kaple krásný obraz sv. Václava namaloval Em. Dítě (vkusný rámec od J. Kastnera), jiné práce provedli tu malíři Fr. Fröhlich, K. König, Rud. Říhovský.

Budovu navrhl arch. Václ. Roštlapil, stavbu provedl Guido Bělský; dokončena r. 1896 nákladem přes million zl. Viz Zprávy arch. a inž. 1893. O kapli sv. Václava viz dr. Podlaha, Method XXIII. (Viz obr. str. 650.)

Tento nádherný palác jest pomníkem lásky dobrého syna k Českému národu. Hrabě Jan Petr Straka z Nedabylic a Libčan



Nádvoří domu č. 123 v Letenské ul.



Vodárna a staroměstské mlýny.

r. 1710 založil fideikomis pro rodinu a po vymření* její po meči bohatou nadaci »pro chudou mládež stavu vyššího chudého národa Českého na všeliké cvičení a exercitia.« Závět tu najdeš v programu Strakov. akad. r. 1900. Z nadání toho nejprve udělována byla stipendia, pak byl zřízen šlechtický konvikt v l. 1830—1848, potom zase udílena stipendia, posledně 80 míst po 500—600 zl. ročně; fond nadační měl přes 3 mill. zl.

R. 1878 usnesením sněmu byl koupen zde pozemek k vystavění akademie; jest tu 40 míst bezplatných, 30 za plat poloviční, mohou však býti přijati i chovanci nešlechtičtí za roční plat 1000 zl. Dle návrhu zemského výboru udílecí právo náleží samému panovníku. První ředitel akademie JUDr. Josef Trakal se postaral o to, aby tu velikým nákladem zřízeno bylo a vydržováno i vlastní gymnasium; rozděleno jest na třídy české a německé; ředitelem gymnasia nyní jest vládní rada Jan Říha.

V místech těch r. 1459 byla zahrada a mandlovna prádla Markety vdovy po místopísaři zemském Janu Doupovci z Doupova, jenž měl též Všetaty.

R. 1600 Marie Manriquezová de Lara, ovdovělá Pernšteinová, velikou zahradu zdejší darovala řádu jesuitskému i s kostelíkem tu sv. Michala, zbořeným r. 1786. Za Rudolfa II. lékař jeho Jakub Horčický z Tepence či Sinapius zde zřídil botanickou zahradu a vyráběl letkvaře a vodičky, jež prodával u vrat zahrady. (Zemřel r. 1622 v Klementinu a pohřben byl u sv. Salvatora; kolleji jesuitské odkázal 50.000 zl.) Jesuité tu měli kapli sv. Ignáce a »letní dům«; r. 1773 zahrada připadla náboženskému fondu. Za Josefa II. náhradou za tuto zahradu býv. jesuitskou semináři dána zahrada pod Petřínem. R. 1785 zahradu koupil jakýsi Bertoni od nábož. fondu za 6170 zl. a z býv. refektáře zřídil tančírnu; syn jeho měl tu běliště a barvírnu. R. 1847 místnost tu najal evangelický sbor a měl zde bohoslužby** do r. 1850, kdy zase tu se tančilo a často i rvalo. Zahrada druhdy velice krásná s výbornou vodou, prý léčivou, zpustla.

O zahradě té nalezl jsem tuto pověst: Zde mniši, prchajíce z Čech při povstání r. 1618, zakopali veliký poklad. Věděli o něm jen tři a všichni tři v cizině zahynuli. Však přece pověst o pokladu tom mezi lidem se roznášela, až jednou jakýsi švec z Malé strany v těch místech jal se kopati; ovšem v noci. Že měl dobré naučení z hojných knížek, jak pokladů jest hledati, vskutku našel místo a již dokopal se i železné truhlice, když tu najednou zvoní se na poplach. Někde hořelo. Milý švec se ohlédne a zdá mu se, že hoří u nich. Leknutím všeho nechal a běžel domů, ale nebylo v jejich ulici. Vrátil se tedy rychle, ale nenalezl již vykopané jámy ani motyky a rýče, jež tam zapomněl, a marně pak ještě několikrát o poklad se pokoušel.

K tomu, co dle pořádku adresáře již uvedeno na str. 117 a 118, ještě toto: Blíže k lávce jest vojenská plovárna v Rakousku nejstarší; založil ji milovník koupání setník Arnošt z Pfuolu r. 1809. (Vídeňská založena r. 1812, berlínská 1817.) Koupali se tu i občané, ale pro třenice odešli a zřídili o něco dále Občanskou plovárnu.

»R. 1824 povodeň vzala i vojenskou plovárnu na lodích přidělanou a uvázanou, na kteréž 4 děla s železnými kulemi složena byla; též oděvy plavců v komůrkách rozličných barev červených a modrých štráfů uloženy byly. Tuto plovárnu u Moráně (u Roztok) plavci dříví lovící chytili, z níž sobě lid oděvy vybral, v nichž otcové dělníci a děti oděni po dlouhý čas chodíce strakatě vypadali«. (Kronika povodní od Václ. Krolmusa.)

Letohradská ul. VII., z Vinařské přes Kamenickou na záp. k Letné, kde jest projektována čtvrt letohrádků (vill). Jméno od r. 1888. S konce ulice proti hřišti jest znamenitý rozhled na Petřín, Hradčany, Střešovice a okolí.

Při Vinař. ul. jest škola v Bubnech s kaplí sv. Aloisia i opatrovna, naproti č. 612 a 711 u českého lva zesn. sochaře a illustratora Jos. Krejčíka, výše č. 501 Vincentinum, 669 u dobrého Pastýře, vedle v č. 668 bydlí magistr. officiál básník Václav Kamínek,

---

* Rod vymřel r. 1771 a dle závěti po 5 letech jmění svěřenské připadlo nadaci. V odkazu Straka jmenuje též zahradu na Nov. městě, koupenou od Seidlerovských dědiců, »u městských zdí ležící, kdežto ještě dosti pustých míst«, a tam chtěl, aby se akademie zřídila.

** Vyobr. bývalé budovy viz Košut, Kostel u sv. Klimenta str. 14.

naproti 648 u Jiříčků, 557 host. u elektr. dráhy (s nápisem čes. a něm.); v novější řadě domů v č. 761 bydlí spis. Louis Schmidt-Beauchez.

Libeňská ul. VII., z ulice Jeronymovy na východ směrem k Libni; jméno to dal sbor obecních starších r. 1888.

C. 496 zlatý soudek, č. 790 (roh Osadní) škola měšť. chlap. (řed. Jos. Stěhule) i dívčí (řed. Ant. Havlík).

U Libně Žk., jsou domy žižkovské při Královské třídě v Libni, kam až sahá zdejší obec. Viz str. 619.

Libeň* nyní VIII. čtvrt pražská a to rozlohou největší; obsahujeť 32·89 % celkové plochy Prahy (2059 *ha*) či 6,771.844 m^2, kdežto ovšem plochy zastavěné jest dosud pouze 442.520 m^2 či 11·25 %.



Strakova akademie.

Jest to osada starobylá, jak svědčí mnohé popelnice zde nalezené; mezi Balabenkou a Kotlaskou byly objeveny zbytky předhistorické osady. (Viz Pam. arch. IX. 819., X. 386, 587, XI. 43., XV. 645.)

První, ovšem nespolehlivou zmínku o Libni má Hájek při r. 720: »I rozkázala jest Libuše ještě jeden dvůr nad řekou Vltavou postaviti a od svého jména Libeň jemu jméno dáti«. Vykládá tedy od »Libuše«; jako i Wegweiser z r. 1817; dle jiných bylo asi původně Ljuben po zakladateli, ovšem nám neznámém, nebo znamenalo »libé« místo. Ba našel se i vykladač slova dle Žida Liebena.

Byla tu asi tvrz při potoku Rokytce či Rokytnici v místech nynějšího zámku nad t. zv. Nábřežím Světovým, kde potok ten jest před svým ústím sev. od přístavu regulován. Rokytka přichází od Běchovic, kde přijímá potok Říčanský, a bývala druhdy o mnoho silnější, dokud bylo více lesův a rybníkův. Nyní jest silně znečištěna, skoro jako zlopověstný Botič. V dějinách se častěji jmenuje. R. 1039 zde přes noc tábořilo vojsko Břetislavovo, vracející se s velikou kořistí a tělem sv. Vojtěcha z Polska, a až sem vyšli jich uvítat Pražané. R. 1090 v roztržce mezi králem Vratislavem II. a synem jeho Břetislavem (vzniklé pro zabití Zderada, viz Zderaz) zde se 3000 muži se položil Břetislav a otce vyzýval k boji.

---

* Viz zajímavou knihu, již r. 1895 o Libni vydal tamní učitel Lad. Hejtmánek; sr. též Petera Fr. Želka Libeňská a stručný Libně dějepis, Praha 1873. (Želka jest tolik co popelnice.)

Veliký byl z toho strach ve vůkolí, ale tím větší radost, když otec se synem přes noc se smířili; stalo se to prý zázračným působením sv. Václava* a Vojtěcha, kteří téže noci otevřeli dvéře vězení na Hradčanech a vězňům kázali jíti a hlásati lidu, že oni zemi přinesli pokoj.

Také r. 1109 v rovině, kde jest lihovar a Ceskomoravská továrna, bylo tábořiště, když sem dorazili kníže Otto olomoucký a župan Vacek na pochodu proti Praze dne 24. prosince. R. 1424 u Libně položil se Žižka, chtěje dobývati Prahy; ale učiněn jest mír na poli Špitálském. Viz str. 447.

Obec Libeň se jmenuje teprv r. 1363, kdy ji měli (do r. 1438) pražští Rotlevové (viz str. 363.) Tehdy byly tu všude založeny vinice zvláště na Mezihoří, což bylo jméno návrší, jež nad východním koncem Špitálského pole se táhne od hory Žižkovy k Libni po vých. okraji Invalidovny. Tam při cestě k Hloubětínu měl vinici pražský měšťan Ondřej Raz, jenž měl také nynější Pštrosku, v Dlouhé tř. dům č. 714-38 a r. 1435 část nynější staroměstské radnice. Pak byl od r. 1437 majitelem bohatý pekař pražský Václav Cvok, o němž jsme čtli na str. 31. Ten Libeň odkázal svým třem synům a dceři Mandě. Potom ji měl zeman Běškovec z Běškovic, kterýžto staročeský rod vladycký vymřel Mikulášem ke konci 16. století.

R. 1475 Libeň koupil rytíř Václav Vlček z Čeňova, proslulý polní hejtman.

Potom Libeň držel Jan z Roupova, nejvyšší písař a hofmistr královský a syn jeho Václav r. 1499. Jan Roupovský, jsa purkrabím vyšehradským nutil tamní sousedy, aby mu dělali na lukách, čemuž se však opřeli. R. 1504 na lodi do Libně se plavil biskup Filip Sidonský, jemuž tu byl přistrojen »oběd hojný«.

R. 1520 byl majitelem pražský měšťan Zikmund Holec z Květnice (viz str. 156. a 160.), potom pan Vilém z Valdšteina na Štěpánicích (r. 1513—1520.) Od něho Libeň koupil Mikuláš Bryknar z Brukšteina, v jehož rodě zůstávala do r. 1595. — Mikuláš Bryknar v l. 1515—1525 byl místokomořím král. Českého a od Mik. Sulka z Hrádku koupil tvrz a dvůr Podviní, což stávalo nedaleko nyn. mlýna Podviní. (Podvinný mlýn č. 73 v projektované Viničné ul. v. t.) Albrecht Bryknar (1555—1589) byl cís. radou a prokurátorem. — Za Bryknarů rozprodány a osídleny byly mnohé starodávné vinice, a tak vznikli Malé Holešovice, správněji Holešovičky (Libeň IV.) Podobně později (hlavně v 19. století) prodejem vinic a polí a osazením jich vznikla Nová Libeň (II.)

R. 1595 Libeň od Jiříka Bryknara za 52.000 kop míš. koupila Eliška Hoffmannová, roz. purkrabinka z Donína, jež se po druhé vdala za Fridricha z Černhausu a vystavěla tu zámek místo tvrze. R. 1608 v zámku zdejším po čtyřdenním jednání uzavřen byl mír libeňský, jímž Rudolf II. postoupil bratru Matyáši Uhry a Rakousy a jej ustanovil za svého nástupce na trůně českém, takže Matyáš od té doby již se jmenoval voleným králem Českým. Rozpustiv pak vojsko, s nímž přitáhl, odešel ze země.

David Jindřich Černhaus či Černous r. 1624 sice byl osvobozen i s bratrem Janem pro účastenství ve vzpouře,** ale r. 1628 odešel pro náboženství; povolal pak sobě katolického syna po bratru Janu pozůstalého, jehož byl poručníkem, a zděditv po něm Libeň při vpádu Sasů r. 1631 se vrátil. I odsouzen byl r. 1634 všeho jmění; zabavena mu tvrz Libeň s dvorem poplužním a pivovarem, ves Libeň »Stará« s mlýnem, pilou, 2 papírnami, 2 prachovnami a hamrem měděným, s řekou Vltavou i spravedlností k přívozu u »Holejšovic«, s 3 ostrovy, štěpnicemi, vinicí a cihelnou; též dvůr Střížkov, ve Vysočanech 7 dvorů a j., tvrz pustá Podviní atd. (Bílek str. 68.)

Všecko to ujal Albrecht z Valdšteina a postoupil Maxmiliánu hrab. z Trautmannsdorfu, jemuž po smrti Valdšteinově ponecháno resolucí cís. r. 1636 na srážku 100.000 zl. jemu od císaře darovaných. Ale r. 1637 Černhaus byl uznán nevinným, statek mu vrácen a Trautmannsdorf dostal jinou náhradu.

---

* Když Boleslav rozkázal tělo sv. Václava za jednu noc převézti z Boleslavě do Prahy, hroze ztrátou hrdla, kdyby se tak nestalo do ranních červánků, sluhové ovšem pospíchali; když přijeli k Rokytce, spatřili ji rozvodněnu, že nemohli přebřísti s vozem. Ale sotva se pomodlili, vůz s tělem sv. Václava sám se přenesl na druhý břeh. Srovnej podobnou pověst o převezení téhož těla přes Vltavu str. 635.

** Tehdy dvě vinice zde zabaveny byly Janu Šťastnému Goliášovi; viz str. 382. Jiné tři vinice, na Rvačkách řečené, na gruntech libeňských za dvorem ležící, ztratil Pavel Pečka či Prčka, depositor při deskách zemských (str. 520.).

Od r. 1651 Libeň držel Jan Hartvík, říšský hrabě z Nostic; za něho tu se usadilo mnoho Židův, jimž dal hrabě privileje r. 1656. Ale již r. 1595 se uvádí tu Židovské město (Judendorf, potom Libeň III.). Týž hrabě zřídil nynější průčelí zámku.

R. 1662 Libeň koupilo Staré město pražské (zámek s kaplí, sladovnou, mlýn, ostrov, zpustlou papírnu s hamrem, clo a právo lovu na Vltavě i část Holešovic) za 82.000 zl. rýnských; byly to peníze ze summy 300.000 zl., jež císař daroval městu za hájení r. 1648 a za škody tehdy utrpěné. A od té doby zde bývalo letní sídlo pražských purkmistrův (viz obr. str. 652.); odtud později podobizny pražských primatorů byly odneseny do radnice staroměstské a empirová kamna do městského musea; nyní jest tu polepšovna či vychovatelna od r. 1883, zřízená k návrhu lidumila Vojty Náprstka a prof. Jos. Šauera z Augenburku. —

Mnoho utrpěla Libeň v l. 1711, 1742 a 1744, když nepřátelé tu tábořili a tak řádili, že i stavení pobořili. R. 1757 za války sedmileté zde byla krvavá srážka* s Prusy.



Libeňský zámek, býv. sídlo Pražských primatorů.

Po zpoustě válek pruských primator staroměstský Bedřich z Friedenberka r. 1769 ke staršímu zámku přistavěti dal část východní a obnovil rokokovou kapli Početí Panny Marie s freskami od Ign. Raaba. Stavitelem byl pražský Jan Prachner. Více viz Soupis památek XV. Okres karlínský str. 252 n. Roku 1772 za moru byla tu nemocnice.

V l. 1770—1773 často tu sídlila cís. Marie Terezie, r. 1786 byl zde císař Josef II. Také císař Leopold II. byl tu před svou korunovací, a odtud šel průvod korunovační do Prahy. Roku 1803 sídlil tu asi 6 neděl s celým dvorem císař František I. při velikých cvičeních vojenských.

R. 1837 v Libni, jež dříve náležela farou k Proseku,** zřízena byla přičiněním ředitele panství Václ. Davídka (v. t.) expositura při kapli zámecké; kostela tu není dosud. Za to jest tu již od r. 1858 židovská synagoga; bylo tu r. 1890 Židů 386 mezi 12.536 obyvateli. R. 1900 bylo již obyvatelstva 21.242 v 746 domech (r. 1869 jen 336 domův a 5845 obyv.) R. 1853 bylo tu jen 4815 duší, r. 1870 již 6933.

---

* Padl tu prý generál pruský, a proto prý byl postaven pomník, kde se dělí cesty k Nové Troji; dle jiných pomník ten postavil majitel Troje, maje to uloženo za pokání. A ještě jinak se vypravuje, že tu za moru padali lidé, a kde jich nejvíce leželo, tam že je pochovali a postavili pomník.

** Kterak nedobře se chovali Libenšti k svému faráři na Proseku, viz Winter, Život círk. str. 585.

R. 1849 i zde zrušeny byly vrchnostenské úřady a přeneseny do Karlína; posledním rychtářem byl statkář Jan Svět.

Tak rychle za našeho věku vzrůstala ves Libeň, až 29. října 1898 povýšena byla na město. Zemským zákonem ze dne 16. dubna 1901 Libeň připojena byla k Praze; slavnost připojení konána byla dne 12. září 1901 u přítomnosti místodržitele hraběte Coudenhove; starosta pražský dr. Srb od posledního starosty libeňského Jos. Voctáře přejal správu města jménem Prahy a slíbil, že matička Praha bude nové dceři své matkou opravdovou a pečlivou. — K rozkvětu města asi přispěje jednou přístav zdejší. Již r. 1891 inž. Kaftan vypracoval návrh na přístav ten; proveden byl firmou Lannovou roku 1893 nákladem asi 250.000 zl. — Nynější Libeň má čtyři čtvrti: I. Starou Libeň, kde r. 1900 bylo čísel domovních 522; severněji a výše leží II. Nová Libeň (roku 1900 čísel 127), u přístavu a Palack. tř. jest III. Židovské město (47 čísel) a směrem k Troji a Kobylisům naproti Holešovicům jsou roztroušeny Holešovičky (IV.), kde bylo r. 1900 čísel domovních 158. (Nyní jest domů v I. 556.)

Židovská Libeň* do r. 1872 obtékána byla ramenem řeky Vltavy, jež zrušeno bylo při tehdejší částečné úpravě řeky; v těch místech nyní jest zřízeno proplachovací potrubí přístavu a výkladiště libeňského. Stará stavenička již mizí, a co zbylo v nich obyvatelstva, jsou většinou křesťané. Že tu bylo dosti Židů již před r. 1600, již prve uvedeno; později Židé tu si zřídili vlastní obec. Za moru r. 1680 Židé v Praze úmrtí umlčovali a mrtvoly v noci házeli do řeky. Proto potom nikdo nejedl ryb, a i v postě dovoleno bylo jísti maso. Magistrát staroměstský pak v Libni vystavěl několik set baráků dřevěných, do nichž přestěhována byla většina Židů z Prahy. V Libni špatně jim se vedlo; okolní obyvatelé vyháněli je ze vsi, když přicházeli kupovat potravy, a to často násilím, až je i ubíjeli.

R. 1713 bylo v Libni obytných domů židovských as 50, všech Židů 286, kdežto křesťanů jenom asi 150; proto dlouho právem se mluvilo vůbec o »židovské« Libni. R. 1733 bylo tu asi 90 rodin židovských, většinou chudých, však řezníků židovských 13; když pak r. 1744 Židé z Prahy byli vypověděni (viz str. 423), nejvíce jich zde se usadilo.

Ze starších jmen vinic posud se pamatují: Balabenka (č. 60 nádraží Sev.-záp. dráhy při Královské tř. a č. 225 Balabenka nová), Báň červená č. 81-83 pod Prosekem (od Fügner. tř. k sev.-vých.), Císařecká či na Sovích vršich č. 76 při Svatováclav. tř. k j., Gotlaska či Kotlaska č. 69 (viz str. 604.), Kelerka č. 71 u Proseka (sev. od Jetelky při nádraží vysočanském), Kolčavka viz str. 347, Košinka při Karlově ul. (viz str. 520.), Kundrátka na Sovím vršku (pod Prosekem č. 78 a 79), Lis Malovaný, druhdy Červený č. 87 n. při Jungman. tř., Mazanka č. 84 (Šlikova ul., Palmovka viz str. 589., Pečová pod Prosekem č. 72, v úžlabině za mlýnem Podviním, dříve Máchalka, r. 1680 maj. primasa Dirixa z Brucku; pak slula Pavelacká, od r. 1725 Pečová; Pekařka či Dědinka č. 80 pod Prosekem, Rokoska či Zámeček pod Kobylisy č. 93, maj. okresu Karlínského, kde jest obecní chudobinec. Jest to úhledná budova s mansardovou střechou a věžičkou. Na Stráži viz str. 126, Šetelka zanikla, Vlachovka č. 91 u Kobylis.

Holešovice malé, lépe Holešovičky, vznikly z bývalých vinic; bylyť naproti vsi Holešovicům za Vltavou vinice veliké od Karla IV., a v 16. stol. připadly k Libni, jakž jsou dosud. Stará jména vinic zdejších se zachovala: Truhlářka č. 128 při Povltavské silnici, Pelc a Tyrolka (tamtéž č. 71-75), Hofmanka č. 105, Kozlovka č. 111, Herzovka č. 119 v Zahradách, Kuchyňka (tamtéž č. 116). R. 1903 vyšel Kolandův adressář Libně s plánem, jenž bohužel čísti se dá jen drobnohledem.

Liboc (Luboc, původně snad Hluboc dle polohy pod vrchem Bílé hory) jest stanice Buštěhradské dráhy u Hvězdy; jinak sem se přichází po silnici Bělohorské (v. t.), kratčeji od Břevnova. Při obořе jest řada domův a vill Liboce Horní, níže (záp. od rybníka) Liboc Dolní, z níž přes koleje dráhy a silnici od Vokovic dojdeš do úvalu a dále do Divoké Šárky (str. 144.)

Již r. 993 v zakládací listině kláštera Břevnovského se uvádí Liboc mezi statky, jež Boleslav II. dal klášteru spolu s lesem Malejovem (nyn. Hvězdou; viz str. 38.) Jako jiné

* Čti: O Židech v Libni před 160 lety. Český čas. histor. II. str. 242.

statky duchovenské i Liboc zabavena byla od Pražanů r. 1420, a majetek ten jim potvrdili i králové Zikmund, Jiří i Vladislav. R. 1492 klášter si koupil dvůr v Liboci, ale prodal jej r. 1567. Zdejší kostel již r. 1318 byl farní; za války 30leté byl zničen; r. 1663 jej obnovil purkrabí Bernard Martinic. Nynější kostel sv. Fabiána a Šebestiána s oltářním obrazem od J. Hellicha pochází z r. 1844. Zmínky zasluhuje i zdejší »královská« voda, jež ze 7 štol se vede k Střešovicům a dále na hrad; z rybníka, založeného od Rudolfa II., tamtéž se vede voda měkká. Dle pověsti v Liboci jsou zakopány poklady Libušiny; až farář, učitel a slouha budou tu stejného příjmení, budou moci poklad nalézti. (Svátek, Pražské pov. a leg. 33.)

Libušina tř. Mchl. (dříve Mlýnská ul. po mlýně č. 24) jest ulice podél Botíče, jenž přicházeje od vých. velikým obloukem obtéká vesnici při jeho záp. straně. Jméno dáno r. 1895 proto, že nad ní k Pankráci jest Jezerka, Obezerka či Bezerka i Ozerka s »Libušinou vanou« (viz obr. str. 655.) nad bývalou vinicí Šustrovkou.* Dle starého nápisu tu na kameni r. 1636 obnovena byla nákladem Jana Trnky** z Kolburku, měšťana Novoměstského. Lid říká posud »Libušina vana«. Odtud již za staré doby se vedla voda na Vyšehrad po troubách dřevěných, až r. 1361 kapitula Vyšehradská studánku obezdila kameny čtyřhrannými a položila trouby kamenné. Ze studánky vytékala též voda do haltéře pod vinicí Barvíkovskou (dle majitele r. 1450) a dále stružkou do Botíče.

Sem prý Libuše s pannami svými k večeru chodívala se koupat; a posud prý tam za jasných nocí bývá viděti bílé postavy dívek, jež tu tančí a zpívají. (Svátek, Legendy 34.) U pramene toho prý volen býval kníže a sázen na kamenný stolec, jenž později odtud přenesen byl na hrad Pražský. (Svátek str. 32.)

Libuše, na jejíž památku pojmenovány i ulice zde následující, byla moudrá, nejmladší dcera Krokova, o níž lid mnoho si vypravoval. Viz zde Vyšehrad a Jiráskovy Staré pověsti str. 28—58. — Č. 124 jest synagoga, č. 241 u české koruny.

Libušina ul. VI. při záp. úpatí hory Vyšehradu z uličky za býv. radnicí na j. k přívozu. Jméno po pramatce Libuši, o níž báje těsně jsou spojeny s Vyšehradem.

Jest to ulice tichá, staropražská mimo několik nechutných činžáků, jež nad to k řece jsou obráceny pavlačemi; nepěkný to pohled s břehu levého i těm, kdož jedou po parníku. Však brzy již ulice se oživí a změní; půjdeť tudy nová silnice do Podola tunelem (30 *m* dl., 9 *m* šir.) ve skále vyšehradské právě výstupkem, na němž stojí známá zeď t. zv. Libušiny lázně. Již se pracuje tu od května 1902, a nové spojení to má býti ukončeno za 2½ roku; stavba svěřena za 787.345 K inž. Jos. Kindlovi pod dozorem vrchního inž. Dvořáka a inž. Uhra.

Aby otvorem tunelu a portálem jeho nebyl porušen starobylý vzhled skály vyšehradské, Klub za starou Prahu žádal, aby vstup ten byl zakryt stromovím. Po návrhu inž. Velicha bude zřízen portál románský s postranní vížkou na straně jedné a napodobenou ruinou na straně druhé; otvor na straně k Podolu bude vrouben prostým okrajem z kvádrů žulových. Také vroubení silnice bude provedeno ve slohu románském. Silnice bude o půl metru vyšší, než sahala povodeň r. 1845. Skála památného Vyšehradu jen v malé části zbude ve své výši; větší díl její (na straně k Podolu) o mnoho metrů povýšenou silnicí bude zakryt a zmizí tak velebný pohled.

Mnoho a dlouho (již od r. 1869) se mluvilo o tomto tunelu a uvažovalo, zdali vlastní Praha bude míti z něho prospěch; soudí se, že pohodlným spojením více budou zkvétati obce sousední a snad i pivovar bránický. Také v Podolí již pilně se naváží silnice, kdežto

* Jižněji (blíže k Horní Michli) jest Reitknechtka (Nůsel č. 121), maj. Nůselského dvora.

** Tak uvádí Herain na str. 236 svých důkladných výkladů k Jansovým obrazům; ale zdá se, že bylo jméno Funk z Goldburku. Jinde nalezl jsem Fink.

na straně pražské jestě neviděti změn; i zde v ul. této bude třeba vysoké navážky, jak ukazuje půda tunelu, v létě 1903 již z větší části vyklenutého.

Proti radnici v p. č. 51 hostinec u Lumíra, kde dle Ekerta býval kostel sv. Alžběty; však Tomek jej klade jižněji. Vedle radnice č. 32 u Malečků; tudy rovně jest přístup k řece a nové lávce pro pěší na železničním mostě. Za starým domkem č. 33 viděti holou skálu, jež prudce tu se vznáší i za domky č. 34 a 35. Naproti k řece se táhne č. 49 a. stará cihelna a č. 49 b. majetek kníž. Karla Schwarzenberga; o koupi vyjednává obec.

V těch místech, jižně od vtoku Botíče, před r. 1364 Jan Očko z Vlašimě, potom arcibiskup Pražský, založil špitál Pokory P. Marie pro ty, kteří do chudoby upadli, dříve byvše ve cti a bohatství. Špitál ten v 15. století však již se jmenuje u sv. Alžběty, poněvadž tato světice byla patronkou chudých.



Libušina lázeň či Jezerka.

I toho špitálu za doby husitské se zmocnila obec, jíž jej také potvrdil Vladislav II. roku 1486. Před tím r. 1453 špitálu tomu, spolu i kostelům u sv. Petra a sv. Štěpána vdova Kateřina Bezruká odkázala dva pivovary v ul. Vodičkově (nyn. Hlávkův palác). Jmění špitálu bylo značné; viz Tomek VIII. 184. Když r. 1599 Rudolf II. obci Novoměstské daroval kostel sv. Apollináře, přebytek záduší toho kostela dáván na špitál.

Stavení špitálské se táhlo jižně, kde později byl pivovar Libušín, do nedávna kapitulní pivovar Libušinka (č. 48) s býv. hostinskou zahradou u samé řeky. Ještě jižněji (asi na místě č. 47), kde bývala potom od r. 1786 škola městská, stál špitálský kostel sv. Alžběty.* Za doby husitské, když na Vyšehradě zůstávali katolíci, zde měšťané chtěli míti farní svůj kostel kališnický. Spor o kostel trval dlouho, až r. 1611 nařízeno Vyšehradským podrobiti se poslušenství kapitule. A zase po válce třicetileté obec Novoměstská vedla o kostel a špitál spor s kapitulou, při čemž kostel hynul;

* Viz Ekert II., str. 504.

na zač. 18. století byl zpustlý, bez oken, na hřbitov u něho pochovávali nekatolíky a osoby padlé v soubojích. Konečně r. 1776 kostel se sesul; Novoměštští pak ještě o stavivo se přeli s kapitulou Vyšehradskou, jíž konečně zbořeniště bylo přisouzeno r. 1779. Majetek však bývalého špitálu byl přidělen k chudobinci u sv. Bartoloměje.

Za Libušinkou k j. jest rozlehlý dvůr č. 47 a zahrada obchodní, naproti krásně posázené návrší Vyšehradu, po němž tady vedou pohodlné schody a stezka nahoru. Za novějšími domy č. 96, 95, 83 jest č. 128 maj. inž. Bedř. Kovařovice, stavitele a ob. staršího. Naproti dva stejné domky č. 38 a 39 se společným schodištěm; ve štítě socha sv. Václava lisujícího víno. Zcela nizoučký jest vedle domek č. 40, naproti ohrazené místo, kde před léty započatá již stavba domu byla zakázána pro úzkost ulice. Za ním přístup k vodě a k lidové plovárně, jež má z pražských plováren vodu nejčistší; byla zřízena r. 1894 o něco níže (u č. 47), ale voda ji odnesla ještě téhož roku. — Proti zákoutí u č. 41 opět jest ulička k vodě, za ní maj. obce č. 97, kde Aug. Heyhal má sklad známých po Praze visutých lešení. — Naproti výše stojí Mráčkova villa č. 42 s krásnou zahradou, jižněji druhé schodiště na Vyšehrad při č. 43 (villa Divina, r. 1903 od J. Kurpiela prodána za 61.000 K.)

Naproti č. 75 (maj. fin. eráru) Hrnčířská stráž, kde jest úřad daně potravní u přívozu a stanice parníčků. V jednopatrovém starém domě obecním č. 44 jest nyní kancelář pro stavbu tunelu; býval to vždy majetek kapitulní a ještě před nemnoha léty kanovnická residence. Z nádvoří odtud jest přístup do tunelu a již možno tudy přijíti do Podola; nové této kommunikaci za obět padne i poslední nízký domek pod skálou č. 46, odkud posud se převáží. Viz obr. str. 657. (U Šemíka ve svém tehdy domku r. 1887 zemřel známý geolog prof. Jan Krejčí.)

Libušina ul. Lbň. I., druhdy u Ryvory, z Palack. tř. mimo školu »u kapličky« k býv. Libušáku či vršku Libušínu, což jest nyn. nám. Tyršovo. Zde prý Libuše měla dvůr a stavení ze dřeva zbudované.

Libušina ul. Sm., jižně od pivovaru ze Švarcenberkovy tř.

Na rohu jest č. 41 Valentinka (pozemky této bývalé usedlosti se táhly daleko na sev. a k řece) a č. 442 Bohemia k Hořejšímu nábřeží. Č. 644-3 žlutý domek, č. 504-6 pražská vozovka.

Libušina ul. Žk., za Rajskou zahradou u Kuchynky do Táboritské ul.

Jdeme-li ze Žižkovy ul. na hranicích Vinohrad a Žižkova cestou posud neurovnanou za Přemyl. ul., v pr. jest č. 26 Vendelinka a 379 Lorencovka s velikou zahradou, v l. č. 36 býv. sirkárna, 25 Vyšinka horní a dále za Krásovou ul. 24 Vyšinka dolní.

Lihovarská ul. Lbň. I., pojmenována po lihovaru akc. společ. Franz X. Brosche Sohn č. 209 a 522, ke kterémužto lihovaru tato ulice vede z Rokycanovy tř.

Liliová ul. I., z Betlem. nám. při býv. Zlaté, nyní Náprstkově ul. do Karlovy ul., druhdy slula jen »u Anenského kláštera« (viz Anenská ul.), pak i Betlemská; u Schallera na konec 18. stol. má jméno nynější, dané snad ironicky, protože ještě r. 1840 byla hrozně nečistá a zlopověstná. Bývalo tu ode dávna několik domů panských a znamenitějších; nyní tu mezi budovami starými již také se vyskytují moderní činžáčky.

Č. 251-2 nový dům na místě bývalého pivovaru za kostelem sv. Filipa a Jakuba; pivovar ten slul v Jerusalemě, též Betlem, str. 58.* Protější roh 216 (217) zlatý šíp, město Rumburk** nyní nový dům u města Žirovnice, kde místnosti má Úřednický spolek. R. 1407 od kožišníka Materny koupil č. 217 Prokop z Dekendorfu, také kožišník. V nejstarší době i místo č. 216 byly dva domy; jeden měl po r. 1400 švec, pak mydlář Mikuláš, jenž koupil druhý r. 1433 po kožišníku. Roku 1510 dům spojený měl Václav Beneda z Nečtin; odtud říkali dům Benedovský. Vedle úzký a vysoký dům č. 218-5; nejstarší majitel r. 1407 Šimon Sobek prodával kuřata. Č. 250-4 zlatá či červená sesle (židle); o něm viz povídku Lad. Benýška: Po boji vítězství. Jest to dům starší, na němž z obrazu zbyl jen rámec. Zde i místo domu vedlejšího (61 n.) r. 1403 byl veliký dům probošta roudnického, potom obcí zabavený a prodaný formanu Václ. Šlahounovi r. 1430. R. 1516 jej koupil od Jana pasíře známý Bartoš písař; měl obchod plátenický, jejž vedla žena, a sám byl písařem úřadu hor viničních roku 1518. Nechav toho, přepisoval listiny a knihy; měl též krám v Kotcích, jejž prodal r. 1530 Jiřímu Benátskému a později držel dům na Václav. nám. u Čápův. Pro horlení své o učení Lutherovo na čas vypověděn byl. Sepsal kroniku o l. 1524—1530, již vydal Erben; kniha jeho, psaná slohem živým, hojně bývala čtena a opisována. Viz Flajšhans, Písemn. str. 292.

Za č. 249-6 vždy jako dosud byla ulička k sv. Jiljí; jest to dům novější u Švandů. Druhdy slul Roštíkovský po Janu Roštíkovi r. 1522, pak u Kapounů; měl jej Adam Albrecht Kapoun z Karlova. Od něho jej přejal Pavel Weiss z Petřína a r. 1632 Kryštof Turek z Rosenthalu (viz str. 380.). Roku 1771 jej (i předešlý) koupil sládek Václav Švanda ze Semčic, jenž 4 léta před tím dosáhl obnovení svého šlechtictví. Potomek jeho byl zakladatelem Švandova divadla na Smíchově. — Naproti dům starobylý 219-7 u Vořechovských či u Aronů, dříve u Kunášů, s obrazem (Útěk do Egypta) nad vchodem a rukou s ořechem. Vzadu hostinská zahrádka, odkudž pěkně viděti vysoký býv. chrám sv. Anny. Zde býval hřbitov u sousedního kláštera, jemuž dům tento náležel r. 1329 od-

* Jméno tam uvedené »Humberkovský« dům snad sluší opraviti; dle Heraina dům toho jména byl v Konviktské ul.

** Na štítě starého domu bývalo viděti stopy kulí granátnických, když lid tu se bouřil proti Haasovi, majiteli Anenského dvoru.



Pod Vyšehradem (k Libušině ulici).

kazem bohaté paní Perchty, vdovy po Hynkovi z Dubé či z Housky; ale r. 1416 klášter jej prodal na čas života Marketě, choti Vaňka z Dubé. Jakýsi Lazar Kantorovic měl tu pivovar, jejž prodal r. 1428 Blažkovi Koukalovi. Ale opět na čas byl dům maj. kláštera; r. 1490 jej držel od kláštera sukna kraječ Sylvester, u něhož se scházívali měšťané umlouvající se proti králi Vladislavu (v. str. 180.); byl pak jat a popraven. V 16. i 17. stol. dům tento slul »dvůr veliký Špetlův« po šlechtické rodině Špetlův. I v těch dobách po nějakou dobu náležel klášteru. R. 1663 dům náležel Frant. Cortesimu z Peregrinu, r. 1666 Martinu Jaronovi z Rosenšteina. Majitel Jan Bohuslav Voříkovský z Kundratic byl primatorem v l. 1700—1723. Za něho v Praze zuřila zlá červenka r. 1721, že úřady se odstěhovaly do Plzně. Pochován byl v rodinné hrobce v kostele Týnském; on přestavěl tento dům a dal naň ruku držící ořech; odtud se říká u Vořechovských místo Voříkovských. R. 1793 jej koupili manželé Urbanovi, a v rodě tom posud trvá. Předek Voříkovského Daniel Voříkovský z Kundratic, místopísař desk zemských, roku 1683 povýšen byl na rytířství. (Měl dům č. 479 29 na Starom. nám.) Rodina ta od r. 1792 dědičně drží úřad korouhevníka stavu rytířského. Zde bydlil Jos Jungmann, než si koupil dům v Široké ulici. Bydlí tu mimoř. prof. techniky, mathem. spis. Aug. Pánek, a místnosti tu má Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.

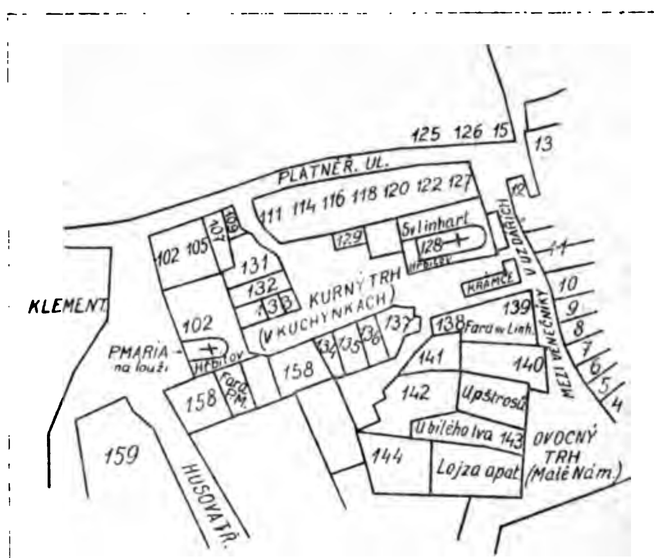
Dále k sev. za uličkou (průchodem na Anenské nám.) jest malý domek č. 951-2, za nímž viděti kostel sv. Anny; s této strany druhdy býval ambit. Domek ten má býti zbořen, čímž by získalo stavení kostelní; zároveň má naproti až do Husovy tř. vedena býti nová ulice, takže by viděti bylo na jedné straně kostel sv. Anny, na druhé kostel sv. Jiljí. Vedle jest průchod bývalým klášterem, jenž býval zprvu Templářův. Jeden z nich pro těžkou vinu byl sťat, a že zemřel bez lítosti, dosud prý na bílém koni jezdívá touto ulicí bezhlavý jeho duch, čekaje, až ho někdo vysvobodí. (Svátek, Legendy str. 144.) (Herold vypravuje, že v ulici této bydlila jakási švadlena, která zemřelému svému manželu vyřízla jazyk, usmažila a snědla. Musila pak putovati až do Říma pro rozhřešení a vstoupila potom do kláštera.)

Proti býv. klášteru jest vedle uličky č. 248-8 (býv. průch., v Řetězové ul. č. 6) u bílého kohouta (obraz na domě), zvaný tak (po staročesku u Kokůtků, Kokotků = Kohoutků) již na poč. 15. stol. Dům ten měl Jan Reček z Ledče, o němž viz str. 562.; Reček i na tomto domě odkázal kopu platu na svou kollej. — Nyní dům jest maj. majora a velitele pražské měšť. gardy Jos. Staussa, dodavatele plzeňského piva, a sem k němu r. 1902 se přestěhoval sbor ten ze Staré rychty, kde byl 44 léta. — Zde bydlí koncertní pěvci Eduard a Hugo Krtičkové. — Č. 247-10 (s obrázkem na domě) u Ježíška Karmelitánského, r. 1407 dům bekyň. Tento i násl. dům tehdy náležely Konstantinu z Vechty, proboštu Bremenskému, pak Mělnickému, bratru arcibiskupa Konráda z Vechty. R. 1494 jej měl malíř Petr Slovák.

V 17. stol. tu dva domy s kolnou proti kůru kláštera sv. Anny mezi domy Petra Payera a někdy Pavla Weisa z Petřína měl Jindřich Ota z Losu na Komárově, jeden z direktorů; po porážce bělohorské hned se dal na milost a nezapíral, jako ostatní, nýbrž ke všemu se přiznal omlouvaje se, že jenom pro strašné řádění císařského vojska zavrhli Ferdinanda II., jenž nebyl ještě za krále řádně zvolen, nýbrž jen proti reversu Rudolfa II. a Matyáše za krále přijat. Odsouzen jest cti, statkův i hrdla; po popravě tělo jeho bylo čtvrceno a rozvěšeno, hlava dána na věž mostskou. Zemřel bez posluhování svátosti velebné, neboť k němu a Václavu z Budova, poněvadž byli z jednoty bratrské, nebyli připuštěni správcové jejich duchovní. (Bílek 406.) Dům koupil soused Petr Payer.

Č. 246-12 (roh Řetězové) hostinec u zlatého zajíce; prve jmenovaný Konstantin z Vechty koupil jej r. 1406 od kláštera Kartouzského; od něho r. 1411 zlatník Jiří či Jergel Pfeilschnitzer, r. 1428 malíř Mik. Zvolenský. Zde roku 1869 zřízena byla Katolická beseda. — Č. 946-14 (průch.) spolu s domem č. 222 (v Řetězové ul. 3) slul dlouho dům Bočkův. Byltˇ pánů z Kunštátu a z Poděbrad, r. 1406 pana Bočka z Poděbrad, strýce našeho slavného krále Jiřího z Poděbrad, jenž tu asi přebýval od r. 1453. Byv zvolen králem se přestěhoval do Králova dvoru; potom dům tento byl měšťanským. Roku 1513 Dorota z Hoťu jej prodala Matěji vinopalovi. Později tu říkali u Čapkův; bydlil tu Jan Abert, potom dvorní kapelník ve Štuttgartě, skladatel opery »Astorga«. R. 1831 byl tu knihosklad Jana Host. Pospíšila.

Naproti č. 220-12 krejčovský herberk; viz str. 8. – Č. 221-17 dům Čejkovský, jenž se táhne za herberkem do ul. Anenské (č. 11 n.) viz str. 8. Pěkný tento barokový dům má býti zachován i po rozšíření této ulice. — Zde jest knihtiskárna Ant. Hrazánka a hudební škola Prokšova; Josef Proksch (1794–1864), ač slepý, vyučil se u Koželuha hudbě a založil školu tu r. 1830. U něho se vzdělalo mnoho umělcův, mezi nimi i Bedřich Smetana. — Č. 183-19 u Kamenné mořské panny sahá do ul. Karlovy (strana 479.). — O č. 181-21 u zlatého hada a č. 180, kde vystavěl arch. Ed. Rechziegel nové domy a r. 1903 přestavuje i Modrou štiku, viz Karlova ul.



Linhartské náměstí a okolí. Dle historické mapy Tomkovy.

Lindnerové ul. Mchl., sev. od Bohdalce na »Kořínkově poli« (viz str. 28.) má jméno po vdově Josefé Lindnerové, občance zdejší, která založila 2 nadace pro chudé.

Linhartské nám. I. (druhdy též Leonhardův plac a Linhartská ul.), mezi Marianským nám. a Malým nám. jest nazváno po bývalém farním kostele sv. Linharta, jejž napodobený jsme viděli na výstavě jubilejní r. 1891. Vyobr. jeho najdeš u Herolda, Maler. Wander. str. 521. Stával již před r. 1298 místo nárožního domu č. 128 (roh Mikuláš. ul.). Viz přiložený náčrtek dle historické mapy Tomkovy na str. 659.

Ve 13. století byl v těch místech veliký dvůr panský; za Přemysla Ot. II. r. 1266 byl majitelem purkrabí loketský Jaroš z Fuchsberka (viz str. 371.). Po něm se říkalo dvůr Jarošův; ve dvoře tom stál kostel a při něm krámy uzdářské, i říkalo se později, po otevření dvora, i severní straně Malého nám. v uzdářích. Vdova Jarošova odkázala dvůr i s patronátem kostela a platem z krámů klášteru sv. Anny pod Petřínem; a ještě v 17. století Dominikánky u sv. Anny měly toto podací právo nad zdejším kostelem. Krámy asi do r. 1470 stály při nynějším nárožním domě Rottově, kde jest pošta. Z té strany byl do dvora Jarošova hlavní vchod; zadní vchod byl z Platnéřské ul. mezi č. 111 a 109, kde byla fortna stará do r 1405,* a konečně sem se přicházelo též z nyn. Marian. nám.

Ode dvora později se prodávala staveniště, a tak dvůr se otevřel v náměstí; a když r. 1346 obec dvůr koupila, sem přenesla drůbežní trh od sv. Mikuláše, a říkali tu nový kůrný trh (forum pullorum) asi do r. 1470.** R. 1480 již tu mimo kovárnu uprostřed byly kuchyně, přenesené sem od radnice; proto tu pak slulo v kuchyňkách. R. 1512 kuchyně ty byly nově, důkladněji zřízeny. Zde se prodávala jídla po celé dni mimo služby boží v neděli, kdy zbožní konšelé zakazovali i »bezpotřebně po ryncích a ulicích se procházeti«. A tehdy rychtář do kostela honil žilou lidi lelkující venku, besedující na hřbitově nebo popíjející v krčmě.

V kuchyních obecních se prodávala vepřovina, játra, plíce, dršťky, nikoli však maso hovězí, telecí, jehněčí, skopové, husy, kuřata, ptáci. Chodívali sem chudší, ale někdy

* Nad ní jako jinde u bran byla světnice.

** Prodavačkám řád r. 1505 předpisuje, aby se varovaly mezi sebou svárův a hanční; kdyby některá »jazyk nectný vypustila v tom místě, trestána býti má pokutou bez milosti«.

i bohatší si smlsli; a bylo tu i pití. Kuchyně tehdy byly majetkem obecním; jednu měl r. 1557 najatu za 2 kopy míš. mistr Jakub — lékař. Snad za něho se vařilo dobře a ke zdraví, a ne jako r. 1611, kdy dvě osoby tu pojedly a pak se roznemohly, »div že střev v nich nepotrhalo«.

Za povodní r. 1373 a následujícího voda vnikala až ke kostelu, r. 1432 až do něho. Dle Beckovského také r. 1629 povodeň sahala až na tento rynéček, jenž tehdy slul Hořejší na rozdíl od Dolejšího, jenž byl u kostela sv. Valentina při Kaprově ul.

Kostel byl neveliký, gotický, a při něm k j. byl hřbitov. Byl farním a po něm slula i jedna ze 4 čtvrtí staroměstských. Jako jiné stal se kališnickým v 15. století;* r. 1628 Ferdinand II. jej daroval bratrstvu Francouzů svat. Ludvíka; proto i kostel jmenovali tak, jakož i francouzský špitál na Senném trhu (viz str. 237.). Po zrušení špitálu i kostel r. 1787 byl zrušen, prodán a rozbořen. Fara byla v skrytém koutě za č. 139, a vedle ní škola.

Č. 111-1 zlaté dělo; jest již maj. obecní a bude zbouráno. Mezi majiteli se uvádí italský stavitel Martin. V nejstarší době byly tu dva domky; jeden měl zámečník, druhý (do ul. Platnéřské) brníř (helméř, platnéř, thorifex). — Č. 114-2 (v Platnéřské č. 16 n.) v 15. století slulo u kozla, potom u zlatého čápa. Na domě jest deska Kaj. Tyla (od Ant. Poppa) odhalená r. 1887; žil tu Tyl v l. 1840—1843. Nejstarší majitel r. 1410 zamečník Henslin Plaidener. R. 1614 byl po Kašp. Kochovi maj. Pavel Aretin z Ehrenfeldu, znamenitý geometr, erbem nadaný roku 1615. Pro vzpouru r. 1618 byl trestán na penězích. R. 1619 zhotovil mapu země České, nejlepší z map toho věku, se správnými českými jmeny. Dcera jeho Benigna Jajovská roku 1668 dům prodala Mart. Belatkovi. R. 1903 obec koupila dům ten za 52.000 K. — Č. 129-3 malý domek u modré boty, v 15. století v díře; zprvu vedle hřbitova sv. Linharta byly tu tři domky; jeden měl r. 1429 nožíř, druhý helméř, třetí uzdář. — Č. 128-4 býval dům vedle kostela, r. 1439 slul u černých sloupů, za našich let u černého orla. R. 1503 měl jej Václav Zima z Novosedel, r. 1538 Hanuš Adlar, i říkali dům Adlarovský. — Č. 11-5 jest starý dům s podloubím, jako všecky tu od Mikulášské ul. Roku 1405 měl tu dům »naproti kůru sv. Linharta« Vaněk Stúpa, jehož sestra měla Jana od stříbrné hvězdy. R. 1432 říkali u cepů, v 17. století po varhaníku Severinu Rudnerovi (r. 1608) dům Rudnerovský, za Schallera »zum Trompeter« (u trubače); nyní s domem tím jest spojen ještě dům bývalý u zlatého zvonku, kdysi maj. uzdářův. — Č. 10-6 u zlatého bažanta, již dům obcí koupený na zboření; znak domovní dán do městského musea. V 15. století měli jej uzdáři, r. 1597 náležel knihkupci Janu Aletovi, r. 1608 známému Filipu Fabriciu z Rosenfeldu a Hohenfallu (viz str. 99.), r. 1639 Václ. Bílkovi z Bilenberka, jenž byl cís. rychtářem v Chrudimi a povýšen byl na šlechtictví s bratrem svým Jiřím Bílkem, děkanem ve Staré Boleslavi; tento před nepřítelem r. 1639 odvezl divotvorný obraz P. Marie i poklad kostelní do Prahy. Po válce 30leté byl děkanem v Krumlově a zřídil dvě fundace studentské V druhé polovici 18. stol. měl dům zemský taneční mistr Jan Mich. Haller.

Uprostřed Kurného trhu stávalo ještě č. 130, bývalá to veřejná kuchyně. Na rohu Malého nám. stojí novější (z r. 1860) dům č. 138-7, kde jest poštovní úřad »Praha 2«. V nejstarší době byl tu veliký dům kramáře Reichlina, pak Jana Hrona; ale již r. 1427 vznikly tu domy čtyři, až je zase nynější majitel Lad. Rott spojil v jeden. Bylo tu č. 138 bývalá fara, později dům u černého beránka. Dům ten též u Příbramských zvaný měl Pavel Slezanský či Sedlčanský emigrant. Na rohu stával dům č. 139 u černé růže, v 18. stol. maj. JUDr. Stanislav Wernhardt. (O sporu o síň a krám zde r. 1432 viz Tomek, Základy str. 37.) Měla jej emigrantka Kateř. Telečková, po ní cís. oborník Jan Aitler r. 1632. Vedle do Malého nám. vystupoval dům č. 140 u zlatého věnce, kdysi dům Frankovský i Chmelovský, jejž měl také Daniel Skreta Šotnovský ze Závořic, r. 1618 jeden z direktorů, jenž s rodinou pak ujel ze země a dán byl do klatby. Dům jeho, mezi

* R. 1440 v sakristii prý se umlouvala zrada města (viz str. 201.), a proto farář Mikuláš byl vypověděn z města.

domy Frant. Cortesy a Anny Kirchmajerové ležící, prodán byl cís. hejtmanu panství Slavkovského Theod. Šim. Wahlovi z Lilienova za 1000 kop gr. č. Skretovi byl zabaven i dům se zahrádkou v nyn. Vladislavské ul. »na Židovské ulici proti masným krámům všedním« a zahrádka s viničkou v Brusce. Viz str. 90. V 18. stol. jej držel Karel Giovanni a jeho sestra Marie Ter. z Ackelshausenu. Za domem tím k záp. bylo č. 141, kde v části bývala škola u sv. Linharta. Druhý díl měl lékárník Hašek r. 1405, potom krejčí Vavř. Babka, s jinými vypověděný z Prahy; že se vrátil, byl sťat r. 1438. Po něm byl majitelem Tomáš Krčmic, pak Bohuslav, syn Šimona od bílého lva na Malém nám. č. 143. V 16. stol. měl jej Adam Huber z Risenpachu, pak dr. Bartol. Švalb z Giesic, potom bratří Pavel a Daniel Skretové ze Závořic; Pavel byl mincmistrem na Horách Kutných, kde měl 4 domy a vše mu též zabaveno. Třetí bratr jejich Konrád zemřel již r. 1615; vdova po něm odešla pro víru a prodala skrze plnomocníka dům u černého jelena (viz Týnská ul.). Posledně slul u tří vlaštovek; zde na začátku 19. stol. byla proslulá vinárna Adama Grafa. Lad. Rottovi náleží též dům č. 136-8 u tří podkov, s nímž jest spojeno i bývalé č. 137 u P. Marie, r. 1455 u dítek, a vedle šla ulička k faře. — Vedle jest č. 135-9 u tří Uhrův, r. 1409 maj. uzdář Enderlin, pak krejčí Benedikt řečený Osel, potom zase uzdář Martin Malý. R. 1780 maj. Tomáš Zuckriegel. — Č. 134-10 měl r. 1404 Vavř. Keřek, pak krejčí Jakub. — Sousedí zadní část paláce Clam-Gallasova, viz str. 337. — Naproti stojí č. 133 u Ježíška, v nejstarší době tři domky za hřbitovem a kostelem P. Marie na louži. (Viz Marian. nám.) Na zač. 15. stol. měl jeden z nich Ondřej Helm (viz str. 238.), pak Jan Hrách a Hanuš Hansplumen. — Vedle č. 13 n. jest býv. č. 131 u zlatníků, r. 1781 Frant. Ringhofra, předka nynějších Ringhofrů smíchovských, a č. 132 u Kuchyňků či bílý hřeben, r. 1406 Ondřeje Helma, jenž tu měl pivovar v č. 102 na Marian. nám. Zde v červenci r. 1902 byl zřízen obecní ústav pro všeobecné bezplatné sprostředkování práce a služby.

Mimo to zde někde »pod Uzdáři jdouc k rynku v rohu po levé ruce mezi domy Alžběty Payerlové a Tobiáše Karchesiusa«, byl dům Janu st. Ledčanskému z Popic a na Třebotově zabavený a r. 1622 prodaný Bartoloměji de Pauli. — Jiný dům zde v Kuchyňkách při Platnéř. ul. měl kolem r. 1600 Mik. Pfaff, komorní truhlář a řezbář Rudolfa II.

Lipanská ul. Lbň. I., jest silnice do Hrdlořez při továrně Višňákově a dráze rak. uh. priv. státní dráhy.

Připomíná ves mezi Č. Brodem a Kouřimí, kde svedena byla památná bitva* 30. května 1434. Přední páni čeští a Pražané pod vůdcem Divišem Bořkem z Miletína porazili tam krvavě Tábory; padlo jich 13.000, mezi nimi Prokop Veliký, Prokůpek a jiní přední hejtmané. Tím moc Táborův a Sirotkův úplně potřena; vyplnila se slova krále Zikmunda: Ego autem persuasum habeo Bohemos non nisi a Bohemis vinci posse. (Přesvědčen já jsem, že Čechové jenom od Čechů mohou býti přemoženi.) Velikolepý obraz (plocha plátna 1362 m^2) bitvy té od výstavy inženýrské roku 1898 jest na výstavišti; tvůrce jeho byl Luděk Marold, pomáhali mu Th. Hilšer, V. Jansa, K. Rešek, K. Štapfer a L. Vacátko.

Lipanská ul. Žk., z Basil nám. od radnice** přes Karlovu tř. do Riegrovy ul.

Č. 866 u Kovárny, č. 310 u Jana z Žerotína.

Lipová ul. II., od Kateř. ul. (kde též se říkalo Kateřinský plácek) do Ječné, odkudž její pokr., Štěpánská ul., vede až na Václ. nám. Druhdy slula ul. sv. Kateřiny a Zadní Lipová, a nyn. ul. U nemocnice slula Lipová; bývaly tu všude vysázeny lípy. O zdejším okolí více ti poví Jiráskův F. L. Věk (na př. II. 104.) a j. Viz též Salmovská ul.

* O ní viz Kuffner a téhož čl. v Čas. Mus. 1900; Toman Hugo, Osvěta 1890, str. 861 n.
** Při radnici ještě připomínám, že zde úředníkem obecním byl básník Rud. Pokorný.

Na poč. v l. jest univ. ústav chemický (druhdy vysoký dům, u Prošků, u Apolla), maj. studijního fondu, č. 478, 479. Zde býval veliký dům na Zbiroze;* r. 1526 jej měla vdova Klára, u níž bydlil vřetenář Mikuláš. Oba tito lidé staří pro náboženství kacířské odsouzeni byli k upálení; viz Templová ulč. Dům ten Jakubu Vil. z Achlaru a z Aichelberka odňat byl od direktorův r. 1619 a dán Joachymu Šťastnému Šturmovi z Hiršfeldu i se sousedním domem Pecinařovským; po bitvě bělohorské od cís. vojáků byl zpustošen, pak dle nařízení knížete z Lichtenšteina vrácen dřívějšímu majiteli. Sr. Jindřišská ul. č. 937.

Naproti roh Kateř. jest hostinec na křižovatce č. 469-2, č. 471-4 u Polentariusů i Zlatníků, též u Litoměřických po rodině Litoměřických z Jizbice, kteří erb dostali r. 1592; Václav Litoměřický zvaný též Mašteřovský, ač strýc kanovníka Platejsa, sťat byl 21. června 1621; tento dům jeho však vrácen manželce jeho, jíž vlastně náležel.

Od Kateř. ul. sem i dále ještě ve 14. stol. sahala zahrada Lopatova, dle majitele Václava Lopaty, asi r. 1380 zastavěná domy č. 469—472. — Sousední č. 1650-6 jest erární. — V č. 474-12 bydlí prof. konservatoře Otak. Ševčík. O domech nárožních viz Ječná ul.

Lodecká ulč. II. (rozezn. býv. Lodeckou ulč. hořejší, nyn. Sítkovskou!), jest klikatá ulice z Petrského nám. od zlatého kříže (č. 1181**) do Samcovy ul.

V ní dlouhý dům 1184-3 dva modré klíče, maj. nábož. obce židovské (modlitebna Egera Eliáše, Frankla Šimona a Porgésovy Evy), byt rabína dr. Fil. Bondyho, 1214-5 u Prášků (předek jest v Kliment. a Barvíř. ul.), 1182-4 u Horských*** (v Samcově ul. 3 n.), 1183-9 u Richtyků, u Rychlíků na rohu ul. Kliment. a Samcovy.

Jméno po Lodních mlýnech, dříve Dolních Lodních, jež se táhnou od Kliment. a Samcovy ul. do řeky směrem k ostrovu Korunnímu; z nich č. 1296-6 jest Ed. Rechziegla, 1298-10 Jos. Kubeše, poslední 1301-16 Vojt. Štěpánka.

Mlýnce na vodě t. zv. škrtnice, »které na vodě splejvaly«, byly v Praze již r. 1384 a ještě existovaly r. 1818, jako posud jsou někde na Dunaji. R. 1652 »měsíce srpna 5 mlýnů na lodičkách vystavěných v Praze shořelo a na 4000 zl. ten oheň škody nadělal«. (Beckovský.) Nebyly to tedy mlýny veliké.

Jmenují pak se tu v době nejstarší dvě řady mlýnů t. zv. křižovnických či špitálských, protože náležely tomu nadání u sv. Petra: Hořejší (tyto), jichž bylo 9, a dolejších 10 nad mlýny Helmovými, které stály při samé zdi městské, táhnoucí se odtud k nyn. nádraží Severozáp. Dále na vých. byly mlýny na Kameni; starobylému mlýnu na Kameni náležel i přívoz přes řeku k Bubnům. Mezi majiteli se uvádí Jan Břevský z rodiny Rokycanských, manžel vnučky známého kramáře Kříže; od něho mlýny koupila obec staroměstská r. 1435. Zde někde začátkem 16. stol. byla papírna, již obec pronajímala. R. 1544 obec mlýny ty prodala Martinu Šaškovi,† ale pak je zase držela v l. 1586—1784.

Lodecké mlýny II., dříve Šerlínské a Horní Lodní (jsou výše než předešlé ve čtvrti sv. Petra), mezi Žofínem a Šerlínskou ulč. u sv. Vojtěcha.

Zde projektováno jest nábřeží, takže mlýn od břehu poslední č. 1291 t. zv. Šerlínský i polovice místa vedlejšího č. 1290 bude na nábřeží, jehož okraj půjde od jižnějších mlýnů Šitkovských a sice u č. 249 (prvního od břehu nyn.) k rozšířenému nábřeží u Nár. divadla. Za tou příčinou zde ve čtvrti svatovojtěšské obec již mnoho objektů koupila, a r. 1903 se počalo bourati č. 1291. O jméně »Šerlínský« viz Šerlínská ulč. — Mlýn

---

* R. 1461 byl maj. zeman Racek z Výškova, 1483 manželka Boh. Chotka z Vojnína, 1498 Václ. Hrzán z Harasova.

** Když r. 1436 Zigmund konečně byl přijat za krále, majitel toho domu, Jan Literát pekař byl prvním purkmistrem jmenován; roku násl. vedl Pražany proti Janu Roháčovi z Dubé.

*** Nejstarší majitel Vaněk Charvát, pak pekaři Mik. Sohaj a Jíra Jurista. V rozepřích mezi Starým a Novým městem r. 1429 byl mezi úmluvci maj. tohoto domu Vaněk Peškovic.

† O něm vypravuje Svátek, že si na ostrově zřídil nádherný dům, kde jednou hostil i krále; při tabuli místo mísy hrachu, který ostatním byl předložen, králi podal mísu plnou dukátův a prosil, aby ji král milostivě přijal.

lodní »na Kocábkách« se sýpkou zabaven byl Vavřinci Benjaminu od Háje emigrantu a dostal se manželce Antonína Binaga, rady komory české. V nejstarší době tu byly dvoje mlýny kapituly vyšehradské (již ve 12. stol.) a jedny z nich sluly německé.

Lomnického ul. Nsl. a Nsl. P. při Benešově a Třebízského ul. »Básník« Šimon Lomnický z Budče, kterýžto titul »z Budče« a list erbovní dostal při povýšení do stavu vladyckého od císaře Rudolfa II. majestátem daným r. 1594 v pondělí po neděli Laetare, t. j. 21. března, slul vlastně asi Žebrák — z čehož povstala mylná pověst, již zobrazil i malíř Jaroslav Čermák, že žebral na mostě; dle rodiště svého Lomnice nad Lužnicí se podpisoval Lomnický. Jiní vykládají, že názvu toho se mu dostalo po jeho básni Ptocheus = Žebrák.

Loretánská ul. IV. spojuje nám. Hradčanské v jz. koutě s nám Loretánským; jméno po Loretě, o níž dále uslyšíme. (Viz obr. str. 664.)

Cesta nás povede po již. straně ul. až k Pohořelci, pak obejdouce náměstí se vrátíme po severní straně. První dům v l. č. 173-1 jest bývalá radnice hradčanská, znatelná po rakouském orlu, letopočtu 1786 a hospodě, jak bývá dosud po venku hospoda na radnici. Bylo tak dle Wintra při většině radních domů, kde se pilo i dlouho do noci pivo a víno na prospěch městského důchodu. Zde zasazen i český loket, jak jest na novoměstské radnici, ale zde ne ve zdi, nýbrž nízko ve vratech. Radnice ta vznikla asi r. 1488 (viz str. 246.); dům nyn. starého rázu jest soukromý, asi ze 16. století. Když Hradčany byly spojeny s ostatním městem, radnice r. 1784 zrušena a prodána Josefu Pikartovi; jest to dům rozsáhlý i táhne se dosti daleko při Radnických schodech. Na tom místě stávala fara sv. Benedikta (viz str. 252.) a ještě po r. 1500 psáno »dům farářský«. Do naší ulice má 2 štíty. Krolmus zaznamenal, že odtud k Loretě chodívá černý, ohnivý pes a i s lidmi chodí od 11 do 12 h. v noci; vypravoval mu to řezník zdejší Josef Kratochvíle, jehož také ten pes prý vyprovázel.

Po radnici přední část ulice druhdy slula Radní ul. i »Raddodomská«. Č 174-3 byl jako i násl. do r. 1787 kníž. Jana z Dietrichsteina, před tím Donínský; dům moderně přestavěn. V 14. stol. byl maj. královnin řezník Oldřich řeč. Kytlice, později Volf či Vlk z Distu v Brabantsku, 1488 řezník Bartoš Valoušek. — Č. 175-5 kdysi malíře králova Jana, pak Jana z Liblice, s ostatními domy zdejšími zničen byl ve válce Husitské; r. 1486 jej měl Šimon z Telče, komorník desk zemských, po něm Bořivoj purkrabí Donínský na Okoři. Dům široký, nízký, ale vnitřek svědčí o bývalém pohodlí. — Vyšší a ozdobnější jest č. 176-7 dům Kleovský, nyní Küfferův z Asmansvilly, s ohromným průjezdem. Zde a vedle míval dům Bohuslav z Krasíkova či Švamberka, po válce Husitské opat zbraslavský, r. 1493 Jan ze Žďáru, pak nejvyšší sudí Jindřich z Kolovrat. Dům nynější vystavěla Benigna z Lobkovic, jež založila Loretu; r. 1790 kníže Jan z Dietrichšteina jej prodal Janu V. Rajskému z Dubnice, jenž jsa radou gubernia zemřel 1803; rod ten posud drží Vilémov. — Nízký dům Hrzanovský č. 177-9, druhdy Petra Parléře, později kapitulní děkanství či proboštství chrámu svatovítského, sahá i do Úvozu (č. 28 n.) jako skoro všecky zde následující; se strany Úvozu jest to dům ohromný, pětipatrový v okolí velmi malebném. Bydlí tu hrab. Helv. Wurmbrandová. Na prvním dvorku v l. kašna se sochou Herkulovou, z druhého vedou dosti tmavé schody točité (průchod veřejný) na Úvoz; jest jich téměř 100, jako v nějaké věži. Na Úvoze, kde jest v přízemí byt sochaře Bedř. Šeferny, v pr. dle pověsti byl příbytek katův; z bytu toho jest vchod do sklepa, z něhož prý vede chodba asi $^1/_4$ hodiny dlouhá směrem k sv. Marketě. Na l. straně z malého pokoje, kde prý bývala mučírna, r. 1902 byly objeveny úzké schody až do 2. poschodí. I dále po obou stranách jsou ohromné sklepy, kde před několika lety »Omladina« hledala pokladův.

Č. 178-11 býv. říšská dvorní kancelář (dům k tomu účelu koupen od Rudolfa II. za 5000 zl.), nyní hospoda. Na domě ještě za Schallera byl nápis: Der kais. röm. Majestät geheime Reichshofkanzlei. Bývaly tu 2 domy; jeden r. 1359 si koupil slavný stavitel Petr Parléř, který měl i dům v nyn. ul. Kasárenské na místě nyn. nemocnice vojenské; druhý

u modrého měsíce po válce husitské vystavěl r. 1487 kupec Petr Springnar z Veiseštotu, po dvou letech koupil pak Bernard Opl z Fictum, r. 1503 Jindř. Krakovský z Kolovrat a spojil se svým vedlejším v jeden. Dr. Teige myslí, že tu krátký čas bydlil a zemřel Tyge Brahe. — Rozsáhlý dům č. 179-13 a 15 n., kde jest poštovní úřad »Praha 11« a překrásná vyhlídka ze dvorka. I zde zprvu nebýval jeden dům; r. 1380 byl tu dům rytíře Racka z Kolešovic, pak Peška z Komárova. R. 1511 od Barbory vdovy kameníka Hanuše Spissa z Frankfurtu, jenž roku 1488 vystavěl jeden dům s arkýřem na sloupě, koupil Bohuslav Dražický, syn Jana z Kunvaldu, i s viničkou, která byla za domem nad Úvozem, jako u sousedních domů; Dražický pak po roce odkázal jej chudým malomocným. Vedle byly poustky pánů Kaplířů ze Sulevic ještě roku 1511. Později byl tu dům hrab. z Vrbna, od nichž jej koupila Marie kněžna z Martinic, roz. ze Šternberka.

Před domem tím stávala brána Strahovská (z druhého opevnění; první byla v Nerud. ul.!), již viděti jest na obr. str. 252.; mezi ním a domem násled.



Loretánská ulice.

bývala fortna do Úvozu, kde posud vedou úzké schody na místě bývalé příkré stezky.

Č. 103-17 druhdy »první před branou Hradčanskou« s podloubím (jako jest u všech dalších mimo č. 107), hospoda u kanonu, majetek od r. 1837 soukr. ústavu pro vychovávání a léčení dětí slepých* a na oči chorých; ústav ten s kaplí sv. Josefa jest zde i v domě vedlejším 104-19 býv. domě Chotkovském, od r. 1729 Vrbnovském. Býval tu (již za branou) dům kanovníka Jakše Jinocha, své doby maj. oltáře u sv. Víta, r. 1505 Václava z Budihostic. — Č. 105-21 úzký dům u červené (modré) hvězdy druhdy též Rud. hrab. z Vrbna. R. 1489 byl maj. malíř staroměstský Jan Lankaš (Langast), později bradýř, rúrař (rurmagister, ductor aquae). — Č. 106-23 u Hodinářů měl r. 1499 Jiří Dehnic, pak řezník, 1505 vikář Jan. — Tím došli jsme nám. Loret.; zde 107-1 (průch. na Úvoz č. 38 n.) u sv. Lukáše. Na bohatém průčelí jest obnovený obraz sv. Lukáše, jak okazuje Panně Marii její obraz. Dříve tu však byl jiný obraz, po němž dům slul u černého orla. R. 1508 majitelka Marketa švadlí, manželka nádeníkova, r. 1623 Jan Florayar emigrant.

* Ústav slepých dítek byl založen r. 1808 snahou rytíře Prokopa Platzera, hejtmana kraje berounského; R. 1842 byl tu lékařem výtečný ofthalmolog Ferd. Arlt, jenž pak byl prof. ve Vídni.

Vedlejší č. 108-2 (v Úvozu 40 n.) sluje u Drahomířina sloupu.

»Jednou Drahomira si uminila, že dá všecky křesťany povražditi, i jela na hrob otce svého pohana, aby tam modlám obětovala. Když od sv. Víta kostela jela k Pohořelé vsi (Pohořelci), na té cestě stál kostel sv. Matouše a kněz v něm mši sv. sloužil; tu vozka kněžnin, jenž byl křesťan velmi nábožný, zvonek v kostele uslyšev s koně skočil a položiv bič na zemi do kostela vběhl a rychle poklekl na kolena. To vidouc zlořečená pohanka nad míru hanebně zlořečiti počala a prokletým jazykem lála, až hlas její v kostele se rozhlašoval. Tu země se hrozně otevřela a vůz ten i s koňmi i s Drahomírou pozřela; v tom z té propasti se ukázal dým a oheň a zápach nesnesitelný vyšel. Pak země rychle se zase zavřela a bič vozkův tam zůstal na zemi; vozka poklekl na kolena a Pánu Bohu děkoval, že ho od náhlé smrti zachoval.

Když pak kněz po mši sv. z kostela vyšel s jinými křesťany, divný křik a hrozný hlas pod zemí v té jámě slyšel, která potom dlouhý čas plotem byla opletena« (ohrazena plotem), »aby nikdo na to místo nevstoupil; neboť kdo tak učinil, toho dne neušel neštěstí.« Až do předešlého století zde stával sloup. Kronikář Pulkava za Karla IV. píše, že »i dnešní den znamení a skuliny znamenány mohou býti té jisté věci«.*

Ale posud prý Drahomíra, úhlavní nepřítelkyně křesťanstva, nemá v hrobě pokoje; za nocí bouřlivých jezdívá na ohnivém voze s pekelnými koni po Hradčanech a Pohořelci a to bez vozky. Objíždějíc volá: »Zle bude, zle bude,« ale jak udeří hodina s půlnoci na věži zámecké, hrozná jízda se skončí, a Drahomíra i s vozem opět se propadá na onom místě, aby zase za bouřky vyjela na noční strašlivou projížďku. Sloup Drahomířin stál ještě r. 1729 mezi tímto domem a kostelem sv. Matouše, a na sloupě byla pověst ta napsána. Zde na blízku bývalo popraviště osob šlechtických, kdežto zločinci stavu nízkého popravováni byli dále za Pohořelcem.

R. 1623 dům tento koupil Jan Kryštof svob. pán z Paaru, dědičný poštmistr; později jej držela hrab. Josefa Šliková, pak hrabata Weissenwolfové; po smrti hraběnky Weissenwolfové, provd. Esterhazyové, r. 1791 koupil jej Jos. Schmied. Jest tu hradčanské policejní komisařství.

Kostel sv. Matouše stával na nynějším náměstí Loretánském mezi palácem a jízdárnou Černínův proti č. 108-2; založen prý byl od Spytihněva I. (894—912.) V něm přes noc odpočívalo tělo sv. Ludmily, když je vezli z Tetína k sv. Jiří. Snad ve válkách husitských kostelík ten zašel, a později před palácem Černínským stály dva domky, z nichž jeden »u zlaté koule« byl sprostou krčmou. Roku 1702 hrabě Heřman Černín vyžádal si ty domky, aby je mohl rozbořiti a vystavěti kostel; že prý zohyzďují náměstí, že krčma jest pohoršením poutníků, jdoucích do Lorety, že tu již stával kostel a ve sklepích že se nacházívají kosti ze starých hrobek.** Vskutku pak r. 1737 vystavěn tu byl od Frant. Josefa Černína nový kostelík sv. Matouše ozdobený malbami od V. Reinera; ale již r. 1784 byl zrušen, po 7 letech za 264 zl. prodán a rozbořen.

R. 1420 zanikl též kostel sv. Vojtěcha, jenž stával kdesi v sev. části dvora pozdějšího Černín. paláce.

Č. 109-3 u Deklamatorů i u Pešků; koupilť jej r. 1764 »český deklamator« (viz str. 180.) Ant. Peschke. V 17. stol. byl Judity Kolovratové roz. ze Šternberka. Zde r. 1787 zemřel známý sochař Ign. Platzer. Jest tu velitelství dělostřel. pluku č. 8. — Poslední dům s hostincem jdoucí do 3 ulic č. 110-4 sluje v prostraném (či širokém)

* Propast Drahomířinu kladou jiní dále před č. 103, jiní zase dále na náměstí, kde stojí kříž před klášterem kapucínským. — Že Drahomíra přijala křesťanství, jest jisto; také nebyla ukrutnou dračicí, jak později se vypravovalo, ač těžce se prohřešila proti sv. Lidmile. Sr. též str. 100. Sloup Drahomířin byl poražen r. 1788.

** Při kopání pro nový vodovod v lednu r. 1902 před Černín. kasárnami nalezena v hloubi 1·6 *m* kostra v skrčené poloze, přikrytá pískovcovou deskou 1·8 *m* dl. a 0·9 *m* šir. podepřenou kolem většími kameny.

dvoře, malebný, se štíty. Dle Bílka (Děj. konf. 711.) byl dům Trčkovský, dříve Brunšvický, »u Širokého dvora na Pohořelci ležící na rohu mezi Hlubokou cestou a Loretánským placem«, jenž r. 1634 byl darován hrab. Janu z Altringen, r. 1636 hrab. Maxm. z Trautmannsdorfu, který za něj dědicům Altringenovským postoupil dům svůj, též na Hradčanech ležící. Viz též dále při č. 180. Za Schallera byla tu nemocnice dělostřelecká. V 15. stol. maj. »dominus Johannes organista«.

O bývalém Černínském paláci nyní Černínských kasárnách cís. Frant. Josefa viz Černínská ul.

Po severní straně náměstí se rozprostírá (č. 99) klášter kapucínský s kostelem P. Marie (viz obr. str. 667.), královny andělův. Jest to nejstarší český klášter této řehole, povolané z Vídně do Čech od arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé; přišli »bosí a bradatí« v listopadu r. 1599 za vůdce majíce Vavřince z Brindisi, a bydlili nejprve u Křižovníků. V květnu r. 1600 sem na staveniště průvodem šli nesouce každý veliký dřevěný kříž; budova pak vysvěcena r. 1602 o letnicích. Na místě bývalé zahrady* Markety Lobkovicové šlechtici jim vystavěli kostel prostý a chudý, vysvěcený r. 1602, a klášter málo úhledný; jsouce podporováni přízní arcibiskupa a katolické šlechty, hned počali horlivostí kazatelskou bojovati proti protestantům. Mezi Kapucíny zdejšími vynikl Vavřinec z Brindisi, jenž r. 1881 prohlášen byl za svatého. — Prý hvězdář Tycho Brahe byl jich odpůrcem a vymlouvaje se, že jejich časté zvonění vyrušuje ho v práci na blízkém jeho observatoriu a namlouvaje císaři, že Kapucíni stojí o jeho život, málem by byl dovedl, aby byli z Prahy vyhnáni.** Ale přízní šlechty se udrželi. Viz Dvořák M. Maria Loretto am Hradschin zu Prag, 1883.

Zde r. 1618 ukryl se Fabius Ponzon, tajemník arcibiskupův. Když totiž stavové se mstili těm, kteří byli pronásledovali nekatolíky, arcibiskup v čas utekl; hledali tedy jeho tajemníka, jenž prý krutě stíhal protestanty ve Hrobech. Však v domě jeho ho nenalezli, až pachole jakési prozradilo, že se ukrývá v klášteře Kapucínů. Kommise rychle tam se odebrala, ale Kapucíni vodíce je po klášteře zapírali, že by u nich byl schován. Tu sluha nalezl jej na půdě pod krovem, uschovaného pod starým haraburdím, a odvedli jej do šatlavy malostranské. Odtamtud později propuštěn byl a vypověděn ze země.

Dne 9. listopadu 1620, den po bitvě bělohorské, vojsko císařské vtrhlo do Prahy. Napřed vjížděl hrabě Buquoy; vedle něho nesen byl prapor, pod nímž předešlého dne útok byl učiněn na vojsko stavovské. (Prapor ten se chová v novohradském zámku.) A hned se ubíral do kostela tohoto, kde Bohu děkoval za vítězství. A asi po dvou hodinách s týmž úmyslem sem přišel kníže Maxmilian. Praha, z níž ráno uprchl hanebně Zimní král, již v poledne obsazena byla od vítězův.

R. 1632, když Praha přes 27 neděl byla loupena a trýzněna od Sasů, v květnu se přiblížilo vojsko císařské. V noci ze 24. na 25. květen přichystán byl útok; ve 2 hodiny s půlnoci začala střelba z děl a do rána rozbita byla opevnění na Petříně. Tu Kapucíni v Loretě vylámali kus zdi při klášteře svém a brankou kapucínskou pomohli císařskému vojsku do města. Sasové ustoupili do zámku a ještě dopoledne se vzdali.

Hradby za Kapucíny byly tehdy chatrné; r. 1646 se svalily v délce 24 sáhů. Nechali tak, a když opravovali konečně, děláno liknavě, z čehož vzešla škoda nenahraditelná. Arnošt Ottovalský, původně Ottowald, Němec z Bavor, býv. cís. obristlieutenant, byv propuštěn ze služby marně se domáhal výslužného; proto se stal zrádcem. R. 1648 šel do Chebu k švédskému jenerálu Königsmarkovi a jemu se nabídl do služby. »Dokavad se v Praze zdržoval,« tak vypravuje Beckovský, »chodě ven z Prahy

---

* Mimo to koupili Kapucíni i bývalý tu dům od kameníka Jana Vopičky a jeho sestry.

** Když Rudolf II. r. 1600 upadl do duševní nemoci a rouhavě mluvil o náboženství, nejvíce se mu zprotivili Kapucíni, i kázal je vypověděti z Prahy.

na procházku, dobře zdi městské i valy okolo Hradčan za klášterem kapucínským, které se tehdáž v těch místech stavěly, vyhlídl a v jednom místě za kapucínským klášterem po lešení, po kterém dělníci potřebné věci k stavění těch zdí vozili a nosili, snadný přístup do města spatřil, všechno to jenerálovi Königsmarkovi vyjevil i také ho ubezpečil, že chce sám lid vojenský do Prahy vésti a beze ztráty jednoho muže Menší město pražské i s hradem do rukou generálovi že chce dáti.«

Vskutku Königsmark dnem i nocí rychle táhl ke Praze, kde velitel Rudolf Colloredo z Walsee ani netušil nebezpečí; Ottowalský v noci 26. července asi se 100 muži tím místem se dostal do města, otevřel bránu Strahovskou — a tak Švédové, ztrativše jediného muže, byli pány na levém břehu. Ukořistili tehdy bohatství na 12 mill. zl. Zrádce dostal 6000 zl. vyplacených a zboží za 40.000 zl.; k tomu praedikát ze Streitbergu a hodnost generála švédského.



Kostel Kapucínů na Hradčanech.

Připomínám, že zdi ze 14. stol. šly od Pohořelce obloukem tak, že nyn. Nový svět — tehdy cesta do Střešovic — byl již mimo město; byly tedy hradby ty hned za zahradou klášterní. Z dřívějšího opevnění zeď se táhla od brány prve jmenované při č. 179 v Loret. přímo k sev., takže již i nyn. celé Loret. nám. bylo za ní. Když r. 1370 Karel IV. z východu do Prahy povolal řemeslníky, kteří dělali koberce i zlatem a stříbrem protkávané, bylo jim vykázáno za bydliště nynější Loret. nám., kde zprvu měli jen vlněné stany, později malé domky. — Zde r. 1420 Tábоři upálili dva mnichy z Břevnova a po několika dnech čtyři ze Zbraslavě.

V jednolodním kostele slohu »kapucínského« není zvláštních památek; obraz Krista s trnovou korunou jest kopie španělského malíře Moralesa; dříve byl pokládán za práci Leonarda da Vinci. O vánocích jsou tu vystrojeny veliké jesličky. V klášteře, v němž jsou dlouhé, úzké chodby a těsné jizby, se chová veliká knihovna, již darovala klášteru hraběnka Markéta Valdšteinová, rozená Černínová. Odtud krytou chodbou přes uličku Kapucínskou řeholníci mají vchod do druhého domu svého, proslulé Lorety. (Viz obr. str. 669.)

Chyše — Sancta casa — P. Marie, v níž bydlila sv. rodina, z Nazareta dle legendy přenesena byla r. 1291 od andělů do Dalmacie, odkudž po 3 letech a 7 měsících

domek ten zmizel a nalezen v Italii v provincii Anconě v lese vavřínovém (l. laurus = vavřín), jenž náležel bohaté ženě Lauretě. Po ní dostal jméno dům Lauretin či Loreto. Odtamtud po 8 měsících chata ta se zdvihla a snesla na nedaleký pahorek, kde posud stojí. Tam r. 1461 vystavěli velebný chrám, jenž jest nejznamenitějším místem poutnickým. Tato první Loreta vystavěna slavným Donatem Bramantem (1444—1515). Dle svatyně té i jinde stavěly se t. zv. Lorety.

A tak i v Praze kněžna Benigna z Lobkovic a choť její Vilém Popel z Lobkovic r. 1626 založili a v 5 letech vystavěli podobnou svatyni na opuštěných od emigrantů místech, kde bývaly domky se zahrádkami, stavěné teprv kolem r. 1500 po spoustě r. 1420. Stavbu provedl Jan Orsi či Ursi a r. 1654 kněžna ta zde byla pochována. Alžběta, rozená Tilly, choť jejího syna Kryštofa a potom opět provdaná za Viléma z Kolovrat, vystavěla pak r. 1661 čtyřstranný dům s ambity a 7 kaplemi kolem svatyně. (Viz obr. na str. 670.) Kapli při východní straně ambitu r. 1718 Markéta z Valdšteina přestavěla v nynější chrám. Bohaté barokové průčelí na náměstí r. 1721 provésti dala Eleonora vévodkyně ze Sagan, roz. Lobkovicová, od Kil. Dienzenhofra. Ozdobný portál pracoval Jan Oldř. Mannes, od něhož jest i ballustrada se sochami od Ondř. Fil. Guitainera. Nad průčelím jest věž s bicími hodinami a pověstnou zvonečkovou hrou, již r. 1694 zřídil ze zvonků ulitých v Amsterodamě hodinář Petr Neumann nákladem Eberharda z Glaukova, měšťana pražského a majitele nyn. zemského domu č. 259-III. (průchod z Malostr. nám. na Tržiště). Ponejprv zavzněla hra zvonků o svátku Marianském 15. srpna 1695.

Zvonků jest 27 a stálo to zařízení 15.000 zl.; dojemno jest věru, když zvonky v tónech dvou oktáv se rozezvučí písní Mariánskou. Opravu zvonkového stroje r. 1902 provedl hodinář A. Hainz nákladem kníž. Morice z Lobkovic.

Ve věži jest též dřevěná klaviatura, na niž lze hráti jako na pianě; při pohřbu Jablonského varhaník kapucínský J. Kačaba hrál tu na zvonky poslední pozdravení básníkovi píseň: Zasviť mi, ty slunko zlaté! — Podobné zvonkové hry mají v Solnohradě, Hamburku, Postupimi a j.

Pěknou legendu o zvoncích těch vybásnil Neruda. Je tomu už několik set let nebo jak dlouho, když žila na »Novém světě« chudá vdova. Co jí bylo platno, že byla pracovitá a hospodářská, když měla mnoho dětí. Každý ví, že mají Loretanské věže mnoho zvonků; ale právě tolik měla i ta vdova dětí a říkala tedy robátkům svým »Loretanské zvonky«. Tenkráte však zvonky ty na věži nehrály ještě písně, odbíjely jen rozdílné doby denní; větší z nich celé hodiny, menší každou čtvrt. Vdova říkávala, že je to s jejími zvonky doma zrovna tak, ty větší prý už dočkají, ale menší že každou chvilku něco chtějí. Jediný poklad chudé vdovy byla šňůra stříbrných penízků, jichž právě zase tolik bylo jako jejích dětí. Byla je obdržela od kmotřinky bohaté a uschovala je dětem, každému jeden na památku.

Nastala nakažlivá nemoc v Praze. Zuřila nejvíce mezi chudým lidem, jenž ve svém zoufalství tvrdil, že to boháči jedem nastrojili, aby je vyhubili. Konečně nákaza se tknula i rodiny vdoviny. Nejstarší hoch se roznemohl. Matka byla takměř zoufalá, neboť milovala všechny děti stejně a nepomýšlela na to, že jí dítětem i starostí a namáhání ubude. Lékaře zaplatiti nemohla a věděla také, že jsou všichni příliš zaneprázdněni, než aby některý k ní mohl přijíti. Netrvalo ani dvě hodiny a dítě se chystalo na pout do onoho světa. Nešťastná matka viděla, že není pomoci, vyndala šňůru se stříbrnými penězi, svlékla největší a šla s ním do Lorety. Za krátko zazněl největší z Loretanských zvonků, dítě zhaslo — byltˇ to jeho umíráček.

Tenkráte umrlčí vozy jezdily celý den po Praze, nakládaly ze všech domů mrtvé, a když byly plny, dovezly je do šachet na hřbitov. V druhý den po úmrtí dítěte šla chudá vdova za jedním z těch umrlčích vozů, aby aspoň věděla, ve které šachtě ležeti

bude dítě. Když domů se vrátila, nalezla druhé dítě svoje, roztomilou světlovlasou holčičku, nemocí už jak růži rozpálenou. Sotva že minuly dvě hodiny, kráčela matka s druhým penízkem už zase do Lorety. Tak šlo každým dnem, penízek se svlékal po penízku a v Loretě zazníval vždy menší a menší zvonek. Matka zoufalostí již byla až otupělá; kráčela němě za umrlčím vozem a ze hřbitova se vracela tiše, aby jinému umírajícímu posloužila. Z němoty její vytrhla ji teprve smrt posledního a nejmladšího dítěte, skoro ještě nemluvněte. Když nejmenší Loretanský zvonek zazněl, myslila matka, že se jí srdce utrhne. Vyprovodila i poslední dítě, a když se vrátila, cítila, že se i jí nemoc zmocnila. Ulehla a neměla ani, kdo by jí vody podal. Jedinou útěchou jí bylo, že nepřežije aspoň na dlouho dětí svých. Horkost nevýslovná rozpalovala celé její tělo; konečně cítila, jak podivná mdloba se rozkládá po všech údech a úd po údu jak odumírá. »Ach, drahé moje děti,« vzdychla sobě, »já vám posloužila, ale mně nikdo neposlouží, já vám dala umíráčkem zvoniti, kdo mně dá?«



Loreta.

Sotva domluvila, všechny zvonky Loretánské zazněly a jejich zvuky, vždy mocnější a mocnější, splývaly v tak krásné a dojemné písně, jako by tu sami andělé zpívali.

»Dušičky mých dětí,« zašeptala vdova a skonala. Od toho času zpívají Loretanské zvonky.

Uprostřed nádvoří jest svatyně Loreta, všecka zvenku pokrytá znamenitými reliefy (viz příl. 22.); práce ta štukatérská jest od Dom. Canevale, dle jiných od Agosta z r. 1684, obnovená r. 1878. Ve vnitřku tmavém, jako jinde v podobných Loretách, na oltáři se stříbrným svatostánkem z r. 1684 jest za stříbrnou mříží ve výklenku černá, dřevěná socha Loretánské P. Marie (dle domnělého originálu sv. Lukáše v italské Loretě) a stříbrné, vypuklé obrazy Matky Boží a sv. Anny. Stříbrné ozdoby kaple r. 1882 opravoval dvorní klenotník Rummel. Na stěnách jsou obrazy ze života P. Marie od Frant. Kunze z roku 1795 dle italského vzoru. Okazuje se tu i cihla z italské Lorety sem přinesená. Pod touto vlastní Loretou jest hrobka Lobkovická, mramorem vykládaná.



Část ambit v nádvoří Lorety.

Kolem nádvoří, na němž jsou dvě kašny se sešlými skupinami sochařskými od J. Biderla* z r. 1730, jest proslulý ambit či ochoz arkadový z r. 1634; na klenbě jest 45 obrazů litanie Loretanské od Fel. Ant. Schöpflera (Schöfflera) z r. 1750, na stěnách kopie známějších poutnických obrazů Marianských a pod nimi 22 obrazů světic, z nichž mnohé jsou prý podobizny oněch šlechtičen, jež snášely sem bohaté dary. Nad ochozem po 100 letech zřízena byla galerie v prvním patře a vše upraveno barokově roku 1747. Knížecí rod Lobkovický jest od počátku patronem a příznivcem Lorety.

Ze šesti kaplí** vyniká kaple s obrazem sv. Františka od Brandla. Za svatyňkou, jak praveno, z kaple udělán jest chrám Narození Páně, založený r. 1661, rozšířený od Dienzenhofra v nynější podobu r. 1717 a pak roku 1733, plný lesku zlata a mramoru. Na klenbě jsou fresky od Reinera, na hlavním oltáři kopie Rafaelova Narození Páně, snad od Heintsche, na vedlejších oltářích ostatky sv. Felicissima a sv. Marcie. Obrazy sv. Apoleny a sv. Háty na druhých dvou oltářích jsou od Ant. Kerna. V prostřed podlahy jest mramorová deska na místě, kde zemřel Frant. Jos. kníže z Lobkovic roku 1858. Tento zbožný šlechtic, přestrojiv se za dělníka, pracoval o stavbě nemocnice Milosrdných sester pod Petřínem.

»Krytá chodba, táhnoucí se kolem celého čtyřhranného nádvoří, omšené kašny po obou stranách kaple, to vše dodává místu tomuto zvláštního poetického kouzla, připomínajícího tiché, malebné kláštery italské. Není hned tak druhého místa v Praze, které by dýchalo tak zvláštní snivou náladou, jako toto zamklé nádvoří.«

V přízemí přední budovy jest pověstný poklad Loretánský,*** snesený sem většinou od šlechtičen ve stol. 17. a 18. Nejznámější jest diamantová či paprsková monstrance, (viz obr. str. 671.) dar hraběnky Lidmily Evy z Kolovrat r. 1699, na níž jest 6580, dle jiných 6666 nebo 6222 diamantů, z nichž jediný má cenu 25.000 zl.; v skvostu tom drahocenném jest 26 liber zlata. Zhotovena byla ve Vídni a obnovena od Rummla r. 1892. Jiná monstrance (od kněžny Saganské, roz Lobkovicové) má 260 diamantův a veliké množství vzácných perel. Vedle jiných drahocenností se okazuje plášť na sošku P. Marie, darovaný roku 1688 od hraběnky Lidmily Trautmannsdorfové; plášť ten jest ze slámy, ale tak krásný, jako by byl zlatohlavový. Cenný jest též obraz Madonny na dřevě malovaný prý od Albrechta Dürera nebo Adriena van Utrechta, krásný gotický kalich z r. 1510, nejstarší zdejší předmět, darovaný Kryštofem Ferd. Popelem z Lobkovic, krucifix ze slonové kosti a zvláštní nádherou vynikají drahocenné

* Od něho jsou též sochy v průčelí této svatyně do náměstí; průčelí to, zvl. sochy sv. Felixa a sv. Jana Nep., velmi utrpělo střelbou pruskou r. 1757.

** Jsou to: kaple sv. Anny z r. 1687 v úhlu sz., sv. Josefa v sv., P. Marie Bolestné v jz. z r. 1686, sv. Kříže z r. 1691 v jv., sv. Ant. Pad. z r. 1712 s obrazem od Šeb. Zeilera v již. křídle sv. Frant. Seraf. z r. 1717 uprostřed sev. chodby ochozu. Do kaple P. Marie zázračnou sošku daroval cís. ballmistr Václ. Ringolini (viz str. 381.). — Lid nejvíce zajímá socha sv. Starosty (Starostlivé), přibité na kříž a vousy obrostlé.

*** Viz Schittler a Podlaha, Arch. Pam. XVIII.



Nádvoří Lorety.

Příl. 22.

korunky, darované klášteru šlechtičnami předních rodů českých (viz obr. str. 673.). Však všeho nelze vyjmenovati; při návštěvě milý čtenář užasne nad tímto pokladem, v Čechách největším.

Po schodech vystoupíme na vyvýšenější náměstí Loretanské, druhdy velmi hrbolaté a nerovné. Dříve tu na náměstí stávaly domky ve dvou řadách od sev. k jihu. (Viz Jansa-Herain-Teige str. 203.) Z majitelů se jmenují Jan Žďárský ze Žďáru r. 1570 a syn jeho Ctibor Tiburcius; jiný dům měl stavitel Bonifác Wohlgemuth r. 1571, Tomáš Gryff z Gryffenberka a Václav z Vřesovic r. 1580. Pak měl tu majetek Ladislav ze Šternberka, r. 1609 Jan Dyrnberger z Rehmen, dvorní služebník, r. 1623 Flor. Jetřich ze Žďáru, cís. komorník, r. 1651 Kryštof Ferd. Popel z Lobkovic, nejvyšší hofmistr, později hrabě Černín, jenž také koupil domy Schmellerovský a Larišovský při nyn. ulici Loret. Blíže ke Kapucínům býval dům Jana Kr. svob. p. z Paaru, dvor. poštmistra, pak hrab. Jindř. Vil. ze Stahremberka, až r. 1672 i to koupil Humprecht Jan Černín.

Zde cvičívá se vojsko jako na nějakém nádvoří vlastním nebo na cvičišti; tak pusta jsou tato místa, nyní na svazích posázená.

O kříži na náměstí před kostelem kapucínským vypravuje Neruda (Obrazy živ. 1860 str. 314.) pověst: V malém Černínském domě žila vdova s hezounkou dívčinou; závistivá sousedka jednou dívce zuby potřela jakousi tekutinou, a od té doby zuby s hroznou bolestí jí vypadávaly. Jednou večer se modlila venku u malého křížku, jejž si udělala z proutkův a zastrčila do země. Až ráno ji našla matka zdrávu, s novými zuby, u velikého kříže, do něhož pak lidé zaráželi hřeby, aby byli sproštěni bolesti zubův.

Č. 102-8 jest hostinec a obecní dvůr, maj. zemského fondu, druhdy dům u zlaté koule, v 18. i 19. stol. jízdárna Černínská či t. zv. malý Černínský dům. V těch místech roku 1383 měl dům kameník Michal Parléř, bratr slavného Petra; koupil jej od kameníka Vernera. Po zkáze husitské doby ještě r. 1483 konšelé tu dávají městiště pusté Janu Strnadovi ze Starého města. — Obejdeme dům ten a v ul. Loret. při zdi zahradní spatříme kapličku sv. Barbory v místech, kde bývalo popraviště šlechticův.

Obnovena byla roku 1858. Dle Hájka r. 1512 dva rytíři pro loupežnictví od kata vraženi byli na kůl* na Pohořelci. Jeden z loupežníků brzy dokonal, druhý však skutků svých litoval a stále se modlil, až v noci kůl se s ním přelomil a chuďas s kolem v těle doplazil se až ke kostelu sv. Benedikta. Ráno přivolanému knězi se vyzpovídal a pověděl, že modlíval se i při špatném životě k sv. Barboře, aby neumřel nekajícně. Přijav nejsv. svátost tiše dokonal. Na památku tato kaple byla vystavěna, v níž okazuje onen výjev obraz od Reinera.

Zahrada tato náleží k sousednímu rozsáhlému stavení král. české donucovací pracovny, zřízené zde v býv. domě Trautmannsdorfském r. 1833; po r. 1844 správu donucovací pracovny měly Milosrdné sestry a říkalo se »klášter Ježíš Maria Josef«. R. 1861 zemský výbor převzal ústav, ženské přestěhovány do Řep a zde zůstali jen mužští, jež vídáváme i po ulicích choditi na práci, ovšem bez okovů s řetězy na nohou, jak bývalo. V domě



Diamantová monstrance v pokladu Loretanském.

* Surový tento trest k nám přišel z Uher roku 1509. Viz Winter, Kult. obr. II. 868. — Nyní u kapličky jest nová, prostá mříže; starší pěkná bez příčiny byla prodána na staré železo.

jest kaple sv. Jana či sv. Kříže povýšení. Původně káznice zřízena byla na nyn. Rudolf. nábřeží, kde r. 1674 koupena byla stará sanytrárna a upravena na »Zuchthaus«. K tomu r. 1741 přikoupen byl vedle dům Nigrinský; předli tu vlnu, z níž dělali přikrývky.

Zde při samých starých hradbách bývaly již v 14. stol. domy, zničené ve válce husitské. V nároží byl r. 1379 dům Ratmíra z Krasikova, pak jeho potomků, pánů ze Švamberka. Jiný dům si tu r. 1383 společně koupili tři synové Parléřovi.

V 16. století byl tu dům Brunšvický, maj. knížete Brunšvického Jindřicha Julia (1519—1613), za něhož Brunšvicko náleželo k nejmocnějším knížectvím německým. Dům od něho připadl císaři, r. 1579 byl Anny Marie Šlikové, r. 1608 od Polyxeny z Lobkovic prodán Sigmundu Měsíčkovi (viz str. 373), r. 1611 od Bořivoje Měsíčka v dluhu postoupen Ferd. Šlikovi z Holejše.

Mezi domem tím a Jana Vojtěcha z Valdšteina býval dům u hroznu, r. 1613 od Anny Kabové z Terešova postoupený Šlikovi. Jiný dům »malý«, někdy mezi domy Šimona hrab. z Lípy a Zigmunda Měsíčka, též koupil Šlik i zahradu mezi zahradami někdy Šeb. st. Lažanského a sekretáře španělského od Viléma Bodenia, agenta knížete bavorského; také jmenovaný dům »nárožní proti domu někdy Oldř. Pruskovského z Pruskova« koupil hrabě Ferd. Šlik.

To vše měl pak Jan Rudolf Trčka hrabě z Lípy, vůbec zvaný Starý Trčka, jenž r. 1621 sice byl uvězněn, ale brzy propuštěn a při statcích zůstaven; až r. 1635, již mrtev jsa, obviněn jest, že věděl o zradě Valdšteinově, a tu zabaveny byly všecky ohromné statky jeho, odhadnuté na více než 3 mill. zl. K domům prve uvedeným r. 1628 vdova Marie Trčková koupila dům u bílého pštrosa* od Alžběty Borboniové, švakrové slavného lékaře Borbonia, o němž viz Václav. nám. R. 1636 vše dostal Max hrabě z Trautmannsdorfu-Weinsbergu, potom plnomocník při míru Vestfalském.

Za ul. u kasáren od r. 1837 jest filiální nemocnice vojenská č. 181-4 v býv. krásném domě Martinickém; vystavěn byl poč. 18. stol. od Scottiho vedle staršího domu hrabat Martinicův, nákladem Jiřího Adama hrab. z Martinic, místokrále neapolského († 1714). Ke konci 18. stol. držela dům Anna Marie hrab. Clam-Gallasová roz. Martinicová. V 14. stol. bylo tu několik domů, mezi nimi dva domy kanovníkův a veliký dům Adama z Nežetic, arcijáhna hradeckého, jenž jej též odkázal kapitule. Po válce zde bydlil Johánek z Dubé, děkan pražský, jenž se vrátil za Zikmunda první do Prahy; o jiných místech ještě r. 1486 psáno »vacantes (pústky) canonicorum«. — Poslední — a uličkou kdysi oddělen — jest palác Toskánský, majetek J. Veličenstva, viz str. 253. Výstupek domu sem hledící má podloubí. Sr. obr. str. 664.

Lucemburská ul. Vhr., jest nová ul. ze sv. rohu nám. krále Jiřího na v. ke hřbitovu.

Malá země Lucemburk či Luxemburk, náležející nyní z části k Belgii z části k Nizozemí, v dějinách našich památná jest tím, že tamní vladař Jindřich (jakožto císař německý VII.) dal nám za krále syna Jana, jehož syn Karel (Václav) jest náš slavný Otec vlasti. Za něho Lucembursko povýšeno bylo na vévodství a roku 1382 připadlo koruně České. Ale již Václav IV. zemi tu zastavil; od r. 1443 spojen byl Lucemburk s Burgundskem.

Ludmilina ul. Lbň. I., z Tylovy ul. k synagoze.

Jméno ke cti sv. patronky naší, o níž jsme slyšeli při chrámu sv. Jiří. — Za domem č. 197 (vyst. roku 1870) bylo roku 1871 objeveno veliké pohřebiště. (Viz Petera, Želka Libeňská str. 5.)

Lumírova ul. Nsl., pod samými hradbami vyšehradskými ze Zábojovy do Krokovy ul.

Č. 115 u červeného beránka. — Lumír dle pověsti byl pěvec, »ký slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i vsie vlasti«.

* Ale viz též dle jiných zpráv str. 460.

Lumírova ul. Sm., dříve Podolská, nová od nádraží ke přístavu s krásnou vyhlídkou na protější Vyšehrad.

Č. 893 roh Zbraslavské tř. u Námořníka.

Lupáčova ul. Žk., z Basilejského nám. do Chelčického ul.

Martin Lupáč († 1468), žák Jakoubkův a důvěrník Chelčického, byl horlivý kališník a obránce kompaktát. »Byl to muž nevšední, nad vrstevníky své v nejednom způsobu vynikající, pravý Husita, který pro svou výmluvnost, nábožnost, ráznost a theologickou vzdělanost času svého byl na slovo brán.« — Rozeznáván buď Prokop Lupáč z Hlavačova († 1587), jež mimo spisy latinské sepsal Kroniku českou.

Č. 923-8 (i ve Všehrd. ul.) u dudáka, kde bydlí univ. mimoř. prof. dr. Jindř. Barvíř, 891-18 červené srdce a 890-20 zlatá kotva, maj. Fr. ryt. Rašín z Ryzmburgka, 864-19 u Fügnera.



Drahocenné korunky v pokladě Loretanském.

Lužická ul. III. (býv. z počátku Dolejší Mostecký plácek, dále Nová ul., u Staré zbrojnice a Lodní ul.), od konce Karlova mostu a Dražick. nám. obloukem za Čertovkou k Brusce. Z náplavky při konci Lužické ulice skýtá se úchvatný pohled na Kamenný most se Staroměstskou mosteckou věží a klášter křižovnický. (Viz příl. 23.) Jméno po srbskolužickém semináři (č. 90-13), určeném pro theology hornolužické. Když Horní Lužice,* druhdy díl koruny České, dána byla roku 1635 v dědičné manství kurfiřtu saskému, jazyk slovanský ustupoval německému, víra katolická protestantské.

R. 1705 dva bratři z Budišína, Jiří Josef a kanovník Martin Norbert Šimonové založili seminář v č. 11 n. zde, pak r. 1707 koupili tento dům i vedlejší staveniště a r. 1726 vystavěli seminář pro studenty a bohoslovce (Seminarium Budissinorum

* Hořejší Lužice jest název teprv z 15. stol.; dříve říkali marka Budišínská a Zhořelecká. V moc českou se dostala již asi r. 1086, od r. 1373 trvale. — R. 1815 král saský musil celou Dolní a část Horní Lužice postoupiti Prusku, a tehdy rakouský cís. František zřekl se vrchní moci lenní nad tím dílem pruským, leda by rod pruský vymřel, a kdy by Horní Lužice bezplatně připadla koruně České; po vymření saského rodu královského má koruna Česká právo výkupu té části.

ad s. Petrum). I tento ústav Josef II. chtěl zrušiti, ale kapitula Budišínská, jejíž jest majetkem dosud, si ho uhájila. Zde bydlil též buditel lužických Srbů Mich. Hórnik, jenž v l. 1847—1853 chodil na malostr. gymnasium, tehdy ovšem něm., a pak bohosloví studoval též v Praze. — V domě jest kaple sv. Petra, a socha téhož světce jest venku na domě. Dříve tu byl dům Dietzlerovský, pak hrab. Thunův.

Č. 76-1 tři zlatí pštrosi s pěknými renaissančními štíty; viz str. 168. Za nejstarší doby až sem sahala zahrada arcibiskupského dvora (o němž jsem vypravoval při Josefské ul.), jehož největší část zaujímá nyní zahrada Angl. panen. Na tomto místě záhy k zahradě oné přistavěn byl dům Štěpána z Auerbachu. Všechny domy ostatní vznikly až později. Za č. 76 vede úzká ulička do č. 77-3 u modrého lva i u zlatého kloboučku. Tyto domy poskytují pěkný pohled s mostu; proto soupisná komise odporučuje jich zachování. Před oběma k mostu jest přistavěn dům nižší č. 78-5. Všimni si tabulky o výšce vody 4. září 1890. Domy ty druhdy náležely úřadu mosteckému; vedle tu bývala kolna na pohřební vůz. — Č. 82-7 má pod obr. Ježíškovým zlatou hvězdu; také býval druhdy úřadu mosteckého. Zde bydlí spisovatel Frant. Zeman, ředitel měšť. školy v. v. — Č. 83-9 druhdy Bublův, při zatáčce ulice, kde teprv počínají domy strany pravé a kde se říkalo Nová ul. V domě tom r. 1856 se ubytovaly tři první šedé sestry (dvě Plaňanské a Joh. Grossmannová), které zprvu beze všeho řeholního roucha ošetřovaly nemocné. Ale brzy jich bylo již 10 a r. 1858 se odstěhovaly do Konviktu, až r. 1860 baronka Gabriela Thysebaertová jim darovala kostel sv. Bartoloměje, jenž sousedil s jejich příbytkem. Po dvou letech si koupily z příspěvků dobrodinců dům s druhé strany kostela t. zv. Jerusalem, Viz str. 28. Sr. Fr. C. Vlk, Rozhledy po lidumilství 1902 str. 56. — Č. 86-11 tři růže. kde nejprve založen byl Lužický seminář, než přenesen byl na místo nynější.

Vedle jest Lužický seminář při Míšeňské ul., za níž č. 92-15 jest hospoda v panském či vysokém domě. Býval tu dům roku 1660 Víta de Verni, pak hrab. Thuna, a zahrada jeho se táhla k záp. do nyn. ul. Míšeň. Za Schallera tu bydlil znamenitý kamenorytec Jan Kaulfuss. Za ním jest vysoká zeď zahrady Angl. panen a na ní jediná oasa na dlouhé, nepěkné stěně proti č. 110-42 nad zavřenými vraty socha sv. Josefa. Domy na vých. straně všecky sahají vzadu k Čertovce, a jsou s té strany velmi malebné.

Naproti u mostu č. 84-2 tři měsíce, také druhdy úřadu mosteckého, č. 85-4 druhdy u Tichovských, č. 87-6 u Planičků s obr. sv. Jana Nep., č. 88 8 u Felbrů. Výškou vyniká novější č. 89-10 červená bota, kde prý bývala mýtnice. Roku 1604 měl dům dvorský bradýř Julius, jenž s ženou utloukl služku, děvče dvanáctileté, pohrabáčem do smrti. Potom uzavřeli se v domě, že rychtář jen pomocí zámečníkovou se dostal do vnitř. Druhdy hospodář směl čeleď bíti jak chtěl, jen když nezmrzačil; i proslulý právník Pavel z Koldína r. 1567 děvečce nabil, až jí prstenem oko vyrazil. Čti Winter, Kult. obr. II. 407 n.

Starého rázu také již pozbylo č. 91-12. Starší jest 93-14 u Brykců, že tu býval koželuh Brykcí Landcamerer kolem roku 1700. Jinak slul Dyrynkovský po Janu Jiřím Dyrynkovi z Rottenperku; r. 1623 byl krejčího Roberta Lomperta. Roku 1636 měl jej Reinhart du Bois, r. 1655 advokát Ondřej Bajer. — Č. 94-16 tři kapři; r. 1654 od obce jej koupil Virgilius Koppenwaller. — Na č. 95-18 jsou posud tři zelené křížky. Mimo stavitele, kominíky a j., jak jinde pověděno, k nám z Vlach přicházeli též barvíři; zde posud Fr. Ferramonti. Zde bydlil výborný kalligraf, komorník generála křižovnického Fr. Holina (otec Anny, lásky Nerudovy) a u něho r. 1853 se scházeli vlastenci a spisovatelé Hanka, Erben, Krolmus, Patera, Neruda, Bož. Němcová, Heyduk, Barák a j. Viz Čermák, Květy 1895 str. 29. — Č. 97-20 u krucifixu či Ukřižovaného, maj. JUDr. Vojt. Frič; dům ten Jan Lorenc Jereb z Kirchheimu odkázal Vlašskému špitálu, který jej prodal r. 1655. — Č. 98-22 u Hallerů. — Č. 99-24 má nade dveřmi bílého čápa; druhdy dům Venclovský, nyní dvor. klempíře Vojt. Kindermanna-Amlera. — Č. 100-26 úhledný, malý Jelenovský (či Jelentský) dům po Janu Jelenu, koželuhu v 17. stol., o němž uslyšíme při Starom. nám. č. 933. Zahrádku vedlejší viděti jest s mostu; jest to poslední dům při ústí Čertovky. Druhdy slul u bubeníka a měl jej r. 1655 Jan Jakub Paravicin; nyní F. Korb má tu barvírnu koží.

Vedle jest uzounká ulička k vodě; za ní 101-28 hora Kalvarie či na Kalvarii náležel k sousední cihelně; viz str. 119. — Kde jest nyní širší prostranství, býval asi



Pohled z Lužické ul. ke Křižovníkům.

Příl. 23.

před 20 lety velký Jelenovský dům č. 96 s velikými sklepy; v 17. stol. měl jej Viktorin z Valdšteina. Viz Jansa-Herain 18.

Č. 104-30 u Tkalců; 105-32 maj. Leop. Wünsche-Zdeborského; odtud počínaje se říkalo Hořejší Nová ulice. Následující č. 106-34 a 107-36 ničím nevynikají. Č. 108-38 má na domě zlatý křížek jako starší č. 109-40 červené srdce; v onom domě r. 1725 u Kiliana Königa bydlil stavitel Filip Stanbrucker. Nízký jest dům 110-42 černý orel na rohu ulice k řece, kde se říkalo Staro-Zbroje-Domský plac či Plac u staré zbrojnice; bylť rozsáhlé, staré stavení č. 111-44 stará zbrojnice,* zbudovaná od krále Matyáše a opravená r. 1656 od Ferdinanda III.; odtud pro nedostatek místa přenesena r. 1767 do nyn. zbrojnice (na Újezdě č. 450-26). Potom zde byla filiálka káznice (mladší předli vlnu, starší drali peří) založená, aby se odstranila žebrota po ulicích; a když přešla r. 1833 do Loretanské ulice, rozsáhlé místo toto koupili řezníci, kteří tu měli jatky do r. 1896; nyní jest to maj. obce a ve dvoře stojí budova podružné stanice elektr. dráhy. — Zde r. 1847 bydlil Prokop Chocholoušek po svatbě s Bábinkou, dcerou úředního sluhy Ant. Ulyssa, s nímž seznámil se v hospodě u Glaubiců. — Nevlastní otec jeho Jos. Mrázek byl domovníkem v domě Kaunicově.

Odtud dále se říkalo Lodní ul. Za zahradní zdí naproti č. 112-19 u bílé košile má balkonek s pěknou mříží; maj. do r. 1789 kníž. Claryho. — Vedle jest ohrada dříví k č. 119-3 v Leten. ul., domu to Windisch-Grätzovu, a poslední dům v l. č. 118 zlatá lod (viz str. 646.) Na protější straně 46 n. ze starších dvou č. 114 u růžence a č. 113 u Klobásků i u obrazu P. Marie. — Vedle zbořeno jest č. 115-48 zlaté nůžky, i u Hejtmánků; náležel k Starému městu do čtvrti Týnské a daň z něho šla na most. 116-50 bílá bota, dříve bílá kuželka. — 117-52 a 54 jest ohrada kníž. Schwarzenberga, jež se táhne až k řece. Za úzkou Pavelskou ul. jest rozsáhlá vojenská zásobárna. Proti ní za nárožním 526-25 (druhdy zum Herrnhuter) sem sahá 123-27 červený domek z Letenské ulice. Za ním 124-29 tři králové, jehož zahrádkou býval sem konec přímé ul. Letenské. Roh 27-31 náleží k domu Valdšteinskému.

Lužická ul. Vnhr., z Budečské nedaleko Palack. tř. přímo k vých.; jest z nejnovějších ulic vinohradských (r. 1900 jen 2 domy mimo nárožní) a jméno má po zemi druhdy české. Také sousední Moravská na v. a Slovenská na j. u sadu mají jména připomínající velikost našeho kmene.

Máchova ul. Vnhr., od Krameriovy ul. sv. z Palackého tř.

Karel Hynek Mácha (1810—1836) byl geniální básník, jehož hlavním a nejznámějším dílem jest báseň lyricko-epická Máj. Pochován jest v Litoměřicích, kde tak mlád zemřel, unaviv se a nachladiv při požáru. Rodný dům na Újezdě, kde měl desku, byl zbořen. — Podobizny jeho není; byl však modelem k obrazu sv. Jana Křt. v kapličce na Valdštýně u Hrubé Skály.

Č. 435-5 jest maj. Dámský kruh, spolek k ubytování a společnému stravování českých paní a dívek osamělých; č. 1021 na Čeřovce, v č. 8 n. bydlí J. Klecanda spis.

Máchova ul. Lbň., z Fügnerovy směrem k Báni.

Maiselova ul. (bývalá!) klikatá a úzká se táhla z náměstí Starom. od apsidy kostela sv. Mikuláše přes Jáchymovu a Kostečnou do Josefské, kde ústila skoro naproti průchodu v Kolnách asi tam, kde jest nový dům arch. Weira vedle rohového Weyrichova.

Zde při assanaci staly se nejdříve veliké změny; bouralo se již r. 1896. Zmizel již také Kroenův dům, a jméno ulice přeneseno bude na bývalou ul. Úzkou, která

* Místo pro zbrojnici koupil od úřadu šestipanského Jakub Hybl ze Stradoně; od něho r. 1614 Matyáš II.

šla od Mikulášského kostela západně směrem k Rabínské. Zde pak z náměstí půjde nová, 24 *m* široká třída, na jejímž začátku s obou stran již jsou vystavěny veliké domy; nádhernou třídou tou bude pohled až na Letnou, však ráz Starom. nám. průlomem tak širokým mnoho pozbyl svého středověkého rázu. Nová ulice bude se snad jmenovati Mikulášskou tř., prý po caru Mikuláši »mírodárci«, ale lid při tom jméně vždy vzpomínati bude kostela sv. Mikuláše, nyní ruského.

Ke kostelu v bloku XXXV. přiléhá dům prof. J. Kouly, druhý jest dům stavitele Koukoly u Samostatnosti, třetí, secessní, stavěli Jos. Blechy nástupci Matěj a Alois; při stavbě v červenci r. 1902 zabito bylo několik dělníků zřícením stropu ve výši pátého poschodí. Čtvrtý na rohu Jáchymovy ul., stavěl Weyrich v české renaissanci, druhý roh (blok XXX) Jáchymovy ul., jest pozemek Merkuru. Severněji dům secessní vystavěl stavitel Makovec, poslední k Josefov. tř. arch. Weyrich v české renaissanci.

Na pr. (strana vých.) na rohu Starom nám. pamatujeme ještě dobře dům č. 935 blízko kůru kostela; nyní nový zde dům toho čísla Schierův (dle plánů arch. Dlabače) ustoupil a stal se v nové ul. č. 4 n., kdežto bývalý na náměstí i sem druhý (jenž obklopoval dům předešlý) č. 934 (též Schierův, dle plánův arch. Kříženeckého) stal se rohovým a má tedy zde č. 2 n. O obou viz Starom. nám. Třetí dům stavěl arch. Buldra, čtvrtý jest Schierův, pátý Pleskotův od arch. Dlabače, šestý (na rohu Kostečné ul.) č. 1068 stavěl Em. Dvořák ve slohu české renaissance dle krásného návrhu arch. Weyricha.

Druhý roh Kostečné ul. č. 69 vystavěl týž stav. Em. Dvořák dle návrhu architekta Dlabače, sousední dům č. 70 při Josefov. tř. týž stavitel zbudoval barokově dle plánů též Dlabačových, s výzdobou od Poppa.

Bývala to hlavní cesta do Židův, úzká, ale velmi živá; zde také záhy se usazovali židovští holiči a vlásenkáři.* A zde od 17. století Židovské město nejdále sahalo ke středu Starého města. Říkávali ulici Za sv. Mikulášem, v 17. století ul. Židovská; nynější jméno bylo po primasu a starším obce židovské, bohatém Marku Mardochei Maiselovi (psáno též Meisl, Mayzl a j.). Mylně tedy říkali za Schallera Myškova ul. (od maus, myš).

Maisel (1528—1601) provozoval »nemalé kupecké handle« a půjčoval peníze i cís. Rudolfu II. na jeho sbírky i stavům král. Českého na vydání válečná. Staroměštští sice tvrdili, »kdyby Židé bez falše a podvodných praktik živi byli, že by nebohatli, tak jakož příklad na Maislovi«, ale jinak se praví, že byl muž poctivý a štědrý. Dal špinavé a před tím zajisté hrozné Židovské město vydlážditi, založil špitál Bed-hamidraš i lázně, r. 1598 rozšířil hřbitov, podporoval Židy i v Polsku a v Jerusalemě a vystavěl prý Vysokou synagogu i druhou, jež posud po něm sluje Maislova.

Stojí nyní uprostřed bloku XXX. mezi touto novou třídou a ul. Úzkou; na j. od ní k ul. Jáchymově i na záp. při Úzké ul. mají býti ponechána dvě stavební místa pro sad. Jest na ní hebrejský nápis s letopočtem 5353 t. j. 1593, kdy ji nákladem 10.000 tolarů vystavěli Juda Herz Goldšmid a Josef Wolf, jacísi stavitelé či podnikatelé židovští. R. 1689 vyhořela, po třech letech byla obnovena, ale o třetinu kratší než bývala; r. 1862 goticky uvnitř byla nově zřízena.

Maisel nesmírně zbohatnuv, dostal od cís. Rudolfa r. 1592 privilegium, že směl si dluhy pojišťovati »listy hlavními«, tak že směl skrze druhou osobu objednati si i zápis do desk zemských; těchto předností záviděli mu křesťané, ba i sami Židé. Když zemřel r. 1601 bezdětek, komora česká zrušila majestáty jemu dané a jmění (asi za půl millionu realit) prohlásila za odúmrt královskou. Vdova jeho Frommet či Frumet dostala věnem 14.000 kop gr. a synovec Samuel dva domy; tohoto syn Marek od magistrátu právně

* Učedníci židovských holičů číhávali tu na venkovany a zatahovali je do holíren, při čemž se často mezi sebou i poprali; mnohdy vypravovali se i před bránu židovskou (byla tu za kostelem sv. Mikuláše jedna ze sedmi bran židovských), aby venkovany dostali do svých krámů, na což často si stěžovali holiči staroměštští. Jansa-Herain str. 77.

obdržel synagogu, lázeň a jeden dům, ale i to r. 1684 bylo přiřknuto fisku.* — Kterak Maisel nabyl bohatství, vypravuje Sippurim str. 12 n.: Zámožný židovský primas Jizchak jednou v lese spatřil dva trpaslíky u velikánské hromady peněz; dovolili mu vyměniti si tři zlaťáky a prozradili mu, že peněz těch nabude jeden z jeho lidu, až se vdá jeho dcera. Doma přemýšlel, kdo bude asi ten šťastný, i připadlo mu pohoditi jeden zlatý peníz na ulici. Zdvihl jej chudý chlapec, jenž pak druhého a třetího dne sebral i ostatní. Dal pak primas ohlásiti, že ztratil tři dukáty, a hoch — byl to Mordechaj Maisel — se přihlásil. Primas tušil, že chuďasu tomu určeno osudem veliké bohatství, vzal jej k sobě a po letech dal mu i dceru.

Po svatbě s ním jezdil do onoho lesa, ale marně; peněz nespatřil. V mrzutosti zetě i dceru skoro vyhnal z domu. Ale Maisel zřídil si obchod železem a stal se brzy zámožným. Jednou neznámý sedlák z venkova na dluh si vzal u něho nářadí a do zástavy dal mu za ně pak železnou truhlu, které prý nemohl otevříti. Ale sotva Maisel pak truhly se dotkl, samo víko vyskočilo; byla tam síla peněz. Sedlák pro truhlu si nepřišel, a Maiselovi zůstaly peníze. (Jinde se vypravuje, že nalezl poklad ve sklepě.) Že se s ním bohatým i pan tchán potom smířil, samo se rozumí. Šíře viz Jirásek, Staré pověsti str. 227 n.

Zmizela ulice na dobro, ale přece jest zajímavo čísti o domech tu bývalých; půjdeme po straně záp. a vrátíme se po východní; najdeme i několik starých názvů domovních, kdyby snad některé se zalíbilo domácím pánům, aby je obnovili. — U kostela sv. Mikuláše bývalo č. 26-1 bývalá sakristie sv. Mikuláše; viz Mikuláš. ul. Tamtéž viz o č. 27-3, což byla zadní část praelatury u sv. Mikuláše; v předu (do Mikulášské a Úzké ul.) býval památný dům u věže, a zadní část zde (i místo č. 26) býval dům u tří studní, zvaný tak již r. 1400, kdy na něm vymalovány byly tři studně (domus, in qua tres fontes sunt depicti). Později tu byla postavena kamenná kašna se třemi okrouhlými nádržkami, a říkalo se zde do nedávna Třístudniční plácek, protože ulička, na počátku velice úzká, poněkud tu byla rozšířena. Zde měl dům a sladovnu písař městský Oldřich z Falknova. (Viz Ghetto 106.)

Od jeho vdovy Marty dům koupil kramář Fridrich; na počátku války husitské byl majitelem Jeronym Šrol (viz str. 105.), po něm kramář novoměstský Jan, jemuž po domě říkali Studnička. — Ale vedle toho domu druhdy tu bývaly ještě jiné, ovšem všechny malé, poplatné domu č. 27; byla tu i při hřbitově škola svatomikulášská, jiný domek měl r. 1410 orlojník Albert a j. Viz Tomek, Základy str. 49. — R. 1457 byl majitelem kupec Ziga Klatovský, 1482 Jan Úpohlavský, r. 1507 Kateřina ze Šanova, vdova po Jiřím Pelechovi; její syn Oldřich Prase z Kopeče prodal dům r. 1512 Jiříku Bílému, jenž slul latině Albus. R. 1526 byl tu soukeník Jan Hamata, potom bakalář Jiří Celný, jenž r. 1568 odkázal dům své služce Regině; ač proti závěti byl odpor, dům podržela. (Ghetto 106, 108.)

Spáleniště domu r. 1572 koupil Jan Fryvirt či Freistetter a vystavěv odkázal dceři Alžbětě, jež si r. 1612 vzala bohatého pekaře Jana Balcara. Tento muž »nehodné paměti« ze strachu pro účastenství ve vzpouře »zapomenuv se nad Pánem Bohem a duší svou, provazem si hrdlo odňal«, a jeho jmění** zabaveno. Mimo dům č. 38 v Kaprové ul. (v. t.) propadly zde dva domy, »jdouc od sv. Mikuláše do Židovské ulice podle sebe ležící«, které r. 1622 darem dostal pověstný Žid vlašský Jakub Bassevi, zvaný též Basseni, Baše i Passeni, obecně však Jakub Šmiles. Byl to dobrý přítel známého Fabricia a jiných velikých pánů; císaře Rudolfa II., Matyáše i Ferdinanda zakládal penězi a maje již od r. 1599 titul dvorního Žida (hofjude),*** dostal r. 1622 i šlechtictví z Treuenberka s erbem lva a 8 červených hvězd; byl to první Žid v Čechách povýšený mezi šlechtu. Z domů Lichtenštejnských (viz str. 422.) si koupil čtyři domy, zde č. 73 a 74 (viz dále). Ale milý »z Treuenberka« nevěrně potom okrádal i císařskou komoru pověstnou dlouhou mincí.†

* Ovšem mnoho se rozztratilo v rukou pověstných sluhů císařských, jako byl komorník Filip Lang. — Viz Ghetto, a Winter, Kult. obr. I. 182.

** Přes 30.000 zl. hotových peněz se ujal cís. rychtář Osterštok, ale tak nepoctivě s nimi naložil jako s jinými. Viz str. 227 pozn.

*** Nemusil proto nositi žlutého kolečka, směl se všude volně stěhovati i obchodovati, mýto platil jen jako křesťané a p. Privilegia jeho viz Ghetto 95.

† Dlouhou slula, že ji dlouho bylo počítati a klásti, než za ni se dostal tolar slušný. Byly to »plíšky měděné, naprosto neužitečné a téměř zrna žádného stříbra v sobě, ale toliko jakousi pěnu nebo poštrejchování stříbrné zevnitř na sobě mající.« Viz Winter, Kult. obr. II. 452. pozn.

R. 1622 totiž kupec malostranský Jakub de Vitte, Albrecht z Valdšteina, Pavel Michna z Vacinova, Karel Lichtenštein a jiní najali si všecky české mincovny na rok za 6 mill. zl. Mincí tou ožebračeno bylo tisíce lidí, ale podnikatelům se vedlo dobře; vydělalť prý Bassevi přes 2 mill. zl., de Vitte dokonce 18 mill., ostatní asi po půl mill. zl. (Viz Bílek str. 1272, Ghetto str. 94.) Protož nedivno, že si pak Bassevi vystavěl dům krásný, zcela jinaký, než byly tu ostatní; vyobr. domu i vnitřku viz Ghetto str. 32, 34, 35, 37. Když zemřel r. 1627 jeho protektor Lichtenštein, nad Bassevim se kupily mraky, až r. 1631 byl dán rozkaz, aby byl zatčen, ale utekl se do Jičína k Valdšteinovi. Zemřel r. 1634 a pochován jest v Mladé Boleslavi. Viz o něm též Jireček, Čas. Mus. 1883 str. 325.

Dům u tří studní roku 1650 koupil křesťan Adam Gebrle z Limpachu, ale již po 10 letech měli jej Židé (bratří Sacerdoti); r. 1754 dům sluje Franklovským.

Dům č. 25-5 u bílé růže byl pozdní přístavek domu u věže. Dr. Teige jmenuje maj. ke konci 15. stol. Vint. Podvinského z Doubravičan.

Roku 1673 měl jej dr. Jan Daniel Globic z Bučína a po něm dědic jeho, zemský geometr Samuel Globic. Viz Malostr. nám. Pak byl maj. Václav Ant. Zatočil z Löwenbruku (viz str. 218.) s manželkou Terezií Ledčanskou z Popic. Za Schallera byla majitelkou Kateřina Lochovská.

Č. 277-7 stará útulna či Pardonový domek; bylo to staveníčko velice skrovné, do patra se chodilo otevřenými schody s ulice. Zde z masa přivezeného do Josefova se platil akcis, a tím uděloval se pardon (dovolení) vstoupiti do Židů. I tento ještě domek byl přistavěn k rozsáhlému č. 27.

Dům č. 70-9, druhdy u Jonáše, stával na rohu Jáchymovy ul. Viz str. 357., kde též o následujícím č. 75-11. — Č. 76-13 druhdy u jednorožce; první známý maj. Mikuláš Turšmid r. 1352, pak Frenclín Veyter, švec Leo, stuhař (hosennestelmacher) Matyáš r. 1404, kramář Prokop Vítkův z Hory, r. 1427 Jan Nemluva tesař. R. 1477 kancléř staroměstský Václav Bílý, r. 1494 Jan Hlavsa z Liboslavě, odpůrce Paškův, r. 1497 Marketa Pertoltová z Hrádku, pak Mik. a Žibřid Žďárský ze Žďáru. Od roku 1578 měli dům Židé.

Č. 77-15 spolu se sousedním č. 81-17 tvořilo původně jeden dům, za nímž Maiselova ul. se zatáčela k záp. Nejstarší maj. kožišník Petr r. 1357, r. 1404 Vincenc calamariator (qui facit calamaria), r. 1424 dostal jej Jakub Dubek, sluha městský, za odměnu své cesty na Litvu, když provázel poselstvo ke králi polskému (r. 1420). R. 1541 rabín David Kolínský dům č. 77 koupil od Mojžíše Nedvěda; ještě r. 1617 držel jej z toho rodu rabín, primas David Kolínský. Druhý dům slul Rakův dle majitele Jiříka Raka r. 1562.

Č. 82-19 stávalo na kraji slepé ulice na vých. od synagogy. Kdežto v sousedství dlouho byly domy křesťanské, zde již r. 1360 byl nějaký »Judaeus« R. 1405 jej koupil Franko mandléř (amigdalator, mandler), po 7 letech František Čech, r. 1414 vrátný (portulanus, janitor, ostiarius) radnice Mikuláš Forster. Tehdy slul dům u kur (ad pullos). R. 1433 byl maj. mydlář Václav Jílovský, r. 1490 Jiří z Leskovce (rod ten starobylý vymřel r. 1680), 1549 Tomáš Kopryc z Kopryc, pak Václav Pražák z Grynfeldu, až r. 1580 jej koupil Žid Josef Vlach. — Viděti zde i u domů ostatních, že bývaly majetkem šlechticův, než sešly a staly se židovskými.

Č. 83-21 bývalo v již. rohu slepé ulč za domem č. 76-13 a bylo původně jedním domem s č. 68-9 v Jáchym. ul. Nejstarší majitelé ševci; v bouři husitské obec darovala dům sluhovi obecnímu Janu Šcrbovi (Štěrbovi). — Č. 84-23 náleželo zprvu k domům č. 66 a 65 v Jáchymské ul. Viz str. 357. — Č. 85-25 bylo přistavěno k sev. straně Maislovy synagogy. — Č. 86-27 bývalo sev. odtud za domem 91-34 v Josefov. tř. Majitelé lékař Šalamoun, r. 1599 Viktorin Goldšaider, pak rabín Aron Munka a j.

Vracíme se po straně východní. Č. 89-22 bývalo rozděleno ve dva domy Epšteinův a Faitlův; r. 1604 měl dům tu rabín Izák, zeť proslulého rabína Lva, r. 1668 rabín David Sacerdot. — Č. 87-20 míval Pinkas Žid, r. 1405 od krále jej dostal Frána illuminátor a tehdy se praví, že jest to dům čili věž; bylo to tedy nějaké stavení úzké a vysoké. R. 1417 koupil Ondřej Dryzna, kuchař králův, i říkali dům Dryznovský; r. 1523 koupil Jan Kozel z Pokštejna a prodal pak lékaři Jakubu Samuelovi. Ke konci 16. stol. měl dům rabín Jáchym Vlach řeč. Valdamaryn, a již pak stále Židé. — Č. 80-18 r. 1404 byl domeček »Vincentii, qui facit calamaria,« pak stuhař Matyáš, svrchu jmenovaný, r. 1429

řezník Jan Těžký či Silný. R. 1592 od Havla Pelhřimovského jej koupil rabín Jakub. — Č. 79-16 bývalo průchodní k Vechslerově synagoze; r. 1410 dům slul u Samsona, po Matěji Leskovi r. 1500 říkali dům Lískovský, pak po Pavlu Večasovi r. 1538 Večasovský. — Č. 78-14 u rajských jablek byl roh Kostečné ul. v. t. Jižní roh bylo č. 74-12. Nejstarší majitel r. 1363 Frenclín Kornpuhl; o mocném rodě tom viz str. 597. R. 1409 byl maj. Henslín Gobil kramář, jenž tu měl sladovnu, r. 1431 Mařík (Mauritius) Ocas; pro dluhy dům pak prodán Alexiovi (Lekšovi) sladovníku. R. 1463 byl maj. Daniel Tichava a žena jeho Kunka ze Špimberka, r. 1482 Oldřich Tvoch z Nedvídkova, r. 1488 Vojtěch Ojíř z Očedělic. Potom slul dům Věnkovský po Věnkovi z Běchar; pak vdova jeho Uršila z Ronšperku, Alexej z Ronšperku, Mandalena z Vrtby, žena Litvína z Klinšteina, r. 1514 Václav Kožišník, Jiří Kosmáček, r. 1527 pekaři Jílek a Havel Turnovský, od jehož syna dům koupil a r. 1612 přestavěl Bassevi. Od Rosy z Portheimů dům r. 1897 koupila obec, jež tehdy expropriací nabyla též domu následujícího. — Č. 73-10 měl po r. 1400 Mik. Puschwiczer, jeho vdova si vzala Jana Reyta z Třeboně. Dům slul u láhví či u flašek (ad flasscas); r. 1449 jej přestavěl kožišník Jakub. R. 1469 byl maj. Zikmund z Březové, r. 1476 Výšek z Blažtice, po 2 letech Jindřich Šanovec ze Šanova, pak Ofka z Petrovic, 1482 Prokop z Velevic, 1506 Eliška z Podviní, 1507 Anežka Lešanská z Čečelic, pak Jan Beztahovský z Říčan, roku 1528 Vojtěch Lumenda, a říkali dům Lumendovský. Jan Soukup z Grosperku byl posledním maj. křesťanským, prodav dům zvaný tehdy Konopovský r. 1621 Bassevimu. R. 1685 koupil dům měšťan Karel Lampl, pak komorní rada Ant. svob. p. z Janinelli na Měcholupech, nejvyšší perkmistr v král. Českém. — Č. r. 72-8 1363 odkázala Kačka z Hory svému zeti Rudolfovi, od něhož koupil Hensil Meissner, r. 1415 kramář Henslín Goblín; od jeho vdovy koupil Albert Pleitinger; r. 1437 Martin Lichučevský či z Čilice, r. 1457 Pechanec z Lochičic; r. 1477 slul dům u šachovnice a měl jej písař podkomořího Zikmund z Dvořišť, pak lékař Vavřinec z Rokycan, rektor university. Od něho král Vladislav dům koupil r. 1480 pro kanceláře desk, i říkali u desk. Na zač. 17. stol. měla dům Žofie Urspergová, jež měla spory stavební se sousedem Bassevim. Poslední křesťanský majitel domu, tehdy zvaného u zlatého páva, byl r. 1621 Václav Paulin a platil pokutu při konfiskacích. Ze Židů majitelů buď jmenován Zachariáš Pešachua, židovský lékárník. — Č. 71-6 také měla Kačka z Hory, r. 1366 Merboth písař, »notarius Baumbergerius«, 1410 Mik. Maštovec maršálek staroměstský; jeho vdově obec darovala kapli Všech Svatých, která stála vzadu za tímto domem a domem, kde později byl klášter Paulanův. Tehdy slul dům ten u sv. Jiří. Na konci 15. století byl majitelem Ondřej Šalamoun, a pak říkali u Šalamouna. R. 1541 měl jej Fridrich z Hormburka, r. 1550 Zikmund Frajskut, jenž jej spojil s domem u trouby na rynku (č. 933); však r. 1624 zase byl oddělen, kdy Sezima z Vrtby jej prodal Šal. Bondymu.

Malé nám. I., mezi Staroměstským nám. a Karlovou ul., krásné a malebné svými domy s podsíněmi (viz příl. 24.), uzavřené vystupujícím domem č. 4-10 i křivolakým zakončením ul. Karlovy i podobným ústím k Mikuláš. ul. A právě strana s podloubími má býti regulována, takže by všech těch domův odňata byla část přední, ba zmizeti mají i oba domy (č. 4 a 3 st.), jež oddělují prostranství toto útulné od Velikého nám. Stane-li se tak, na vždy zmizí krásný obraz, jejž vykouzlen jsme viděli na výstavě národopisné dle rad dr. Zikm. Wintra, inž. J. Heraina a prof. J. Stibrala. A byla to tehdy výstavy část nejzajímavější.*

V nejstarší době nám. toto slulo trhem ovocným (forum fructuum), že tu sedaly prodavačky ovoce, ovocnice; při podloubí místo měli »vlasaři« či věnečníci, a proto říkali tu trh věnečný či věnečnický. Na sev. straně též říkali pod uzdáři, kteří měli krámky na vedlejším Linhartském nám., i v kuchynkách dle pouličních kuchyň u kostela sv. Linharta. (Viz str. 659.)

* Viz Český lid V. str. 507 a Winter, Osvěta 1895. — Sakařův a Klusáčkův návrh zachovává půdorysně náměstí i podloubí (též aby bylo v domě U lva). Také umělecká komise vyslovila se pro úplné zachování.

Na straně jižní a západní byly domy veliké a výstavné jako na Velkém nám. a zvláště pěkné krámy lékárnické,* kdežto domy s podloubími byly vždy užší, menší. A nyní poslechněme výborného znalce staré Prahy Z. Wintra:

Malý ryneček! Mám jej rád jako starého přítele. Prostranství jeho není tou měrou důležité jako sousední veliké náměstí, ale prostranství to má také švarné domy s podsíněmi, ovšem domy užší, tedy hustější než na velikém rynku, a právě toto husto domů o starých štítech a vysokých střechách v trojec skupené hledí dolů na malé náměstí nějak srdečněji, přívětivěji nežli obšírné domy na vážný rynk veliký. Na Malém rynečku jest útulněji, tepleji, zvláště pod večer, když se tmíti počíná. Živo tu bývá za celý den dosti; uzounká ulice od mostu Karlova stále ze sebe vypouští spoustu lidí do rynku se beroucích a stále nové spousty od onud se ubírajících přijímá; kromě tohoto ustavičného proudu oživen Malý rynek za celý den štěbetavými a hádavými ovocnicemi a věnečnicemi, které tu svými stoly, stolky, košiky, plachtami na zemi rozestřenými a ošitkami vyplňují největší část rynečku.

Také s druhé strany od Platnéřské ulice hojně lidí stále se ubírává, díl do židovského města a díl ke kuchyním čili krčmám u kostelíka sv. Linharta postaveným, nízkým a hlučícím. Večer vycházeli sousedé před domy a posedali na stupních, na kamenech, na dřevech z krámců složených a povídali sobě o denních strastech a bolestech i překlepávali své bližní.

Ozdobou náměstí jest studně, restaurovaná r. 1878, s mříží renaissanční umělé práce zámečnické; letopočet 1560 na dveřích studně proti domu Richtrovu svědčí o ctihodném stáří. Viz obr. str. 681. Winter, Kult. obr. I. 533. — Na veřejných prostranstvích všude druhdy bývaly kašny, u nichž bývalo živo hlavně k večeru, kdy služky tu se scházely; bavily se spolu i s jinými, a někdy, čekajíce u roury, i popraly.

Dům č. 144-1 v ráji, jak slul již r. 1480, byl z největších domů pražských. Zde r. 1374 byla lékárna Angela z Florencie, jenž měl proslulou zahradu v nyn. ul. Bredovské, po něm Ludvíka či Lojzy apotekáře, pak syna jeho Anděla; proto dům slul též u Anděla. R. 1474 dům držel Jan Legát, jehož vdovu r. 1487 si vzal soukeník Bohuslav Kroupa; proto pak slul Bohuslav Legát od Ráje. Byl mezi protivníky nenáviděných konšelů,** potom popravených, a r. 1484 stal se sám konšelem. R. 1513 byl poslem do Uher a na cestě té zemřel ve Vídni; tehdy Vídeňští nechtěli »kacíře« tam míti pochována a chtěli mrtvolu spáliti nebo hoditi do Dunaje. Až syn jeho si přijel pro tělo a pochoval v kostele týnském.

R. 1484 byl majitelem Jan z Lestkova. R. 1587 zde zemřel Mich. Karyk z Řezna, bohatý měšťan pražský, pohřbený v kapli Betlemské. Ten u sebe hostil Jana Augustu a bratra Jakuba, když r. 1561 přivedeni byli z Křivoklátu na přímluvu Filipiny Velserové k jednání a výslechu od Jesuitů. Za Schallera byli majiteli Moric z Mayersbachu a Ledvinka z Adlersfelsu. Později tu bývalo známé knihkupectví Dominikusovo. R. 1836 byl tu krejčí Erasmus Krach, jenž se honosil, že šil uniformu generálskou cís. Ferdinandovi. V zadním křídle posud jest zachována krásná síň z doby pozdní gotiky, cechovní čtvercová jizba s hvězdovitou klenbou. Bývala v patře kavárna Breithutova; nyní v domě jest veliký obchod firmy Deckert a Homolka i antikvariát Tausigův.

Č. 143-2 u modrého lva, dříve u bílého lva; r. 1405 Petra Habharda či Habarta, r. 1418 Aničky, vdovy po něm, a druhého manžela jejího Šimona; dříve mu říkali Šimon z Chrasti.

* Ač se podobá, že lékárny jakési byly již dříve, zvláště u nemocnic na př. kupecké v Týně, přece v Praze prvním lékárníkem (apothecarius) se uvádí až r. 1353 Augustin apotekář z Florencie, jenž měl tu lékárnu v č. 459-11. Známější jest krajan jeho Anděl (viz str. 75.), jenž měl lékárnu zde v č. 144-1. Současně tu v č. 458-12 byla třetí lékárna. (Když na počátku bouří husitských Němci utíkali z Prahy, lékárník Huttern odešel do Lipska a založil tam první lékárnu u zlatého lva.) Celkem na poč. 14. stol. bylo v Praze lékárníků sedm, všichni na Starém městě; vedle léků připravovali všeliké lahůdky či konfekty pro mlsné, jako nyní cukráři. Jak divné mívali léky, poví ti Winter, Kult. obraz II. 208; o zařízení lékáren tamtéž I. 581 n.

** V roztržce strany podobojí konšelé chtěli násilně odstraniti odpůrce, ale když se úklad vyzradil, obce se zdvihly a vybily všecky 3 radnice v září 1483; Kroupa na první znamení na zvony vedl lid proti radnici staroměstské. Viz str. 101.

pak Šimon od bílého lva. Šimon koupil od kláštera sv. Anny ves Radlici a byl mezi posly r. 1420 ke králi Polskému a r. 1433 mezi 8 důvěrníky, kteří vyjednávali v Praze s posly sněmu Basilejského. (Více viz Tomek VIII. 443 n.) V 2. polovici 15. stol. dům držel kupec Matěj, účastník vydání české bible s Janem Pytlíkem, sousedem; v tom domě asi byla první knihtiskárna pražská, již pak měl Václav Bakalář* z Kouřimě a potom snad Pavel, syn Severína Kramáře ze Starom. nám. č. 930-II. R. 1520 od něho dům koupil Mik. Konáč či Konáček i Finitor, písař viniční, jenž tiskl a vydával knihy od r. 1507 nejprve s Janem Volfem ze Šmerhova (část nyn. Starom. radnice), pak sám; ale při tom zůstal v úřadě a dosáhl r. 1516 erbu a přídomku z Hodíštkova. Po 4 letech se stal místosudím dvorským a sem přenesl svou tiskárnu z domu u P. Marie na louži čís. 102. (Proto mu také říkali Mik. Konáč z Louže.) Tiskárna jeho byla té doby v Praze největší a trvala až do jeho smrti r. 1546. (Viz o něm Vlček, Děj. č. lit. 340–352. Flajšhans str. 269. až 274.) R. 1526 byl Konáč mezi 18 posly, kteří jeli do Vídně oznámit Ferdinandu, že



Na Malém náměstí.

byl zvolen za krále českého; bylo v poselstvu 6 ze stavu panského, 6 z rytířského a tolikéž z měšťanstva. Z Prahy mimo Konáče známý Jan Pašek, Ziga Vaníčkovic a kancléř městský Oldřich, s nimi měšťan z Kutné Hory Mikuláš z Práchňan a mistr Mikuláš Černobýl ze Žatce. — R. 1783 dům (se třemi vikýři mansardovými) koupil Petr Brigenti.

Č. 142-3 u tří bílých růží, dům železníka Rotta, ozdobený dle starobylého obyčeje freskami, ovšem rázu moderního, dle návrhů Mik. Aleše. První majitelé zlatník Meinhard, r. 1405 Fridlin Kussenpfennig. Tehdy slul dům u pštrosů; že pak potom jej koupil Jan (Johanko) Ochs (příjmení to posud trvá na př. hojně v Hardeggu u Vranova v Dolních Rakousích), říkali tu pak u vola i u volka. Byl to dům nad jiné měšťanské ozdobnější** s několika štíty kamennými a sgrafittovými obrazy z bájesloví. Když Pražané konfiskovali majetek uteklých Němců, vzali i tento dům Jana Ochsa i jeho statek v Okrouhlíku u Mělníka. Za bouře po smrti Želivského r. 1429 s jinými sťat byl konšel Johánek »od vola

* Byl purkmistrem r. 1509 při jednání Starého a Nového města o jednotu, po 3 letech poslem na sjezd Kladský, a ještě dlouho vždy jmenován mezi nejpřednějšími měšťany staroměstskými.

** Dle zprávy z r. 1787 starodávný gotický dům byl r. 1784 obnovován a při tom pozbyl dřívějšího renaissančního zevnějšku; bylo pak tu obecní skladiště soli.

peřestého«. R. 1433 dům tento odkázal prve uvedený soused Šimon na opravu mostu, pobořeného rok před tím povodní. Od úředníků mostu (officiales pontis) jej po roce koupil Jan ze Lhoty.

V druhé polovici 15. stol. dům »u volka« měl znamenitý měšťan a kolem r. 1500 perkmistr hor viničných Jan Pytlík ze Zvolinĕvsi, jenž r. 1488 s jinými třemi vydal první tištěnou bibli českou (viz str. 428.). Měl vinici »horu Pytlíkovskou« za hradem a velikou zahradu tam, kde jest nyní zahrada Valdšteinská. Na jeho přímluvu r. 1499 nebyli trestáni žáci, kteří přes zákaz chodili »Mikulášem«. — Pak byli maj. Michal a Mik. Karykové z Řezna (viz dům předešlý), r. 1578 Faltín či Valentýn Kirchmajer z Reichvic, jenž v čas vzpoury byl primasem staroměstským; v jeho domě po bitvě bělohorské Zimní král i s královnou přenocoval. Nevím však, byl-li to tento dům či č. 459, o němž dále více uslyšíme. Poněvadž však Kirchmajer, jsa z mírných utrakvistův, stavům odbojným odporoval a po bitvě Bělohorské u císaře se domáhal odpuštění, po smrti své r. 1622 pokuty jemu uložené byl osvobozen. Však syn jeho Jan platil pokutu, a když sloužil u nepřítele r. 1632, odsouzen byl všeho jmění. Viz str. 687. — R. 1781 koupila dům Marie Barb. Macalová; byl tu tehdy prodej porcelánu a plechového zboží. — Zde r. 1835 bydlil známý ředitel divadla Jan Nep. Štěpánek.

O domě tom se vypravuje pověst: Bydlívaly tu tři sestry, dívky krásné, ale hrdé, jež po smrti matčině mezi sebou žily v nesvornosti tak, že ani spolu nemluvily a každá obývala jedno poschodí. Všecky snily o ženiších urozených a bohatých. Vskutku pro každou z nich si přijel neznámý pán, jenž se vydával za hraběte nebo lorda nebo knížete a všecky tři ve 3 nedělích se vdaly a odjely do ciziny. Ale nebyli to prý tři ženichové, nýbrž jediný dobrodruh, jenž tím způsobem se zmocnil peněz a skvostů všech tří hrdých dívek, které v cizině pomřely v bídě. Dům pak dlouho stál opuštěn a nazván »u tří bílých růží«.

O domě č. 138-4 (kde jest poštovní úřad a městská statistická kancelář) viz Linhartské nám. Na protější straně jsou domy s podloubími, která k nám asi přišla z Italie; stavěla se pro obchod i k ochraně za deště a poskytují pěkný pohled. — Č. 9-5 u 3 kominíků, r. 1443 u sloupů, již obcí koupený s ostatními zde na zboření. Jest to dům starobylý s mohutným, dle půdorysu zakřiveným štítem. Nejstarší maj. Henslín Gundacker r. 1408, r. 1429 hokynník (penesticus) Robich, pak známý Jeronym Šrol, r. 1433 Václav Konstanský. — Úzký jest dům č. 8-6 u modrého sloupu, r. 1408 u hřebenů. Tehdy dům ten prodal Mikuláši Weisswassrovi Albert Chotek z Kopaniny. (Viz též str. 60.) Další majitelé Jan Žatecký, Jan Vrtělka, Jakub syn Hanuše železníka, r. 1433 uzdář Martin Nosek. — Tyto dva domy (8 a 9 st.) zabaveny byly r. 1621 Janu Knotovi, voj. sekretáři Matyáše z Thurnu; koupila je Eva Švihovská z Ryzmberka a Švihova.

Č. 7-7 u tří lip, r. 1400 u raků, pak u červeného raka; nejst. maj. kupec Jakub Wiesenter r. 1401, pak krejčí Jan Černý řeč. Polák, r. 1410 Václav Litochleb, pak švec Vavř. Malina, r. 1600 Mat. Blovský z Palatina. Za Schallera byla tu továrna na berlínskou modř. — Č. 6-8 u tří mečů r. 1456 u koníčka, nyní hospoda Omnibus. R. 1404 měl jej Oldřich Ochsel (Volek), r. 1431 Václav Kadeřábek. — Č. 5-9 u zlaté dvojky, r. 1416 u vlků. R. 1404 měl dům krčmář Křížek řeč. Hůně, r. 1418 jej od Jana Kbelského koupil krejčí Václ. Hedvika, o němž za chvíli více uslyšíme; po něm uzdář Mik. Opselka, jenž r. 1438 byl jat s jinými měšťany a vězněn na Žebráce; ale zabivše strážného šťastně utekli. — Když totiž před nastoupením krále Albrechta v Praze vládli hejtmani, ustanovení ještě od krále Zikmunda, dali zjímati přední muže pražské strany protivné; mimo Opselku byli to Matěj Smolař (viz dále č. 459), Václav Hedvika (viz tamtéž) a j. Nedlouho potom (r. 1440) stal se pokus o dobytí Prahy; viz str. 201. — Č. 4-10 (průchodní) zlatý roh, majetek obce, v 15. a 16. stol. dům Pecoldovský po plátenníku Pecoldovi r. 1404, náleží též k Starom. nám.

Č. 459-11 u modrého jelena jest živý průchod do Michalské ul. Bývaly tu zprvu do předu dva domy: jeden u mouřenínův, později u vlčího hrdla; r. 1354 maj. konšel Jan Rost, jenž vzadu prodal část domu r. 1361 na zřízení fary u sv. Michala. — Zde měl lékárnu před r. 1400 Augustin z Florencie, apotekář, jenž r. 1393 od rytířů Maltezských koupil zahrady na nyn. ostrově Střeleckém, držel mlýny při západním konci Betlemské ul., kde jest nyní nábřeží, a pěstoval léčivé byliny pod Větrovem na místě nyn. kláštera Alžbětinek. Také před domem jeho zde prodávalo se léčivé koření; v krámě bylo po 30 pytlích zázvoru, hřebíčku, pepře, muškátu a j. Vdovu po Augustinovi si vzal Mikuláš,

zvaný pak Mikuláš Augustinův, r. 1410 nejvyšší písař král. Českého, jenž dům prodal roku 1405 za 341 kopu gr.; ač sám své zápisy psal německy, přece hlavně se přičiňoval, aby národ Český dostal na universitě tři hlasy. R. 1411 si koupil hrad Egerberk u Klášterce, později Okoř, i čtou se tedy jména jeho: Mikuláš z Prahy, z Egerberka, z Okoře. Roku 1416 za maj. Jakuba Wisentra »od múřenínův« byla tu hospoda (hospitium) pro cizince, jako nyní jsou pravé »hostince« či hotely. Po Janu Kürznerovi, jenž asi utekl, dům ten držela obec; r. 1428 koupil konšel Mat. Smolař, jenž měl též vinici nad Vršovici, kde jest nyní Grebovka. R. 1427 po zajetí knížete Korybutoviče stal se konšelem jako soused krejčí Hedvika. Po nezdařeném vpádu Koldově do Prahy (viz str. 201.) byl jat, obviněn ze zrady města a na rynku pod pranéřem sťat r. 1440. Říkali, že byl sťat nevinně, aby pan Hanuš z Kolovrat dostal statek jeho Příbram. Dům tento Smolař prodal před tím r. 1438.

Na počátku 17. stol. byl tu dům Kirchmajerovský; dědici po Janu Kirchmajerovi z Reichvic (viz str. 686.) r. 1629 prodali jej Fr. Cortesiovi z Peregrina; byl to horlivý katolík, primátor staroměstský od r. 1631, císaři věrně oddaný. R. 1633 dům koupil Hendrych hr. z Holky (Heinrich Holk), jenž ze služeb dánských přešel r. 1630 k císařským; byl to vzor krutého důstojníka z doby války třicetileté, pověstný svým kyrysnickým plukem. Získav si přízeň Valdšteinovu, byl r. 1632 jmenován polním maršálkem. I říkali dům Holkovský. Zatím emigrant Jan Kirchmajer se Sasy se vrátil a odsouzen byl všeho jmění; dům hrabě Valdštein přepustil svému rytmistru a kancléři Hendr. Neumannovi, jenž s ním r. 1634 v Chebu byl zavražděn. Potom domu se ujímal cís. plukovník svob. pán Jan Rudolf z Bredau; ale ponechán byl vdově po hraběti z Holky a na domě pojištěno 2200 zl. vdově emigranta Kirchmajerové a jejím dětem. Nějakou dobu držel pak dům nejvyšší lieutenant Jan Bryx pro pohledávku svou, až r. 1638 dům dědičně odevzdán Janu Rud. z Bredau. V 18 století byl majitelem hrabě Martinic.

Druhý dům, na němž později (po r. 1480) byl obraz sv. Václava, měl kolem r. 1400 Jan Plaier, jenž založil dva oltáře u sv. Michala spolu se sestřencem svým Janem apotekářem. Po něm, jak jsme slyšeli na str. 456., nyn. ul. Kamzíková slula Plaierovou. Také tento dům zabavivši obec prodala roku 1428; koupil jej pověstný krejčí Václav Hedvika Měl zprvu dům v Truhlářské ul. č. 1113-8, pak přestěhovav se na místo živější, měl dům zde prve uvedený č. 5-9. Od příjezdu Zikmunda Korybutoviče do Prahy r. 1422 byl konšelem a mocnou osobou; ale všem se nezachoval. Praví o něm současná píseň:

Hedvika krajčí misterný,
byl někdy člověk pokorný,
jižť jedné palcátem kývá,
lží faleš pevně podšívá.

Byl prý vůdcem Pražanů, kteří obléhali Karlův Týn. Na hradě neměli již potravy, jen jednoho kozla, a vyslali tedy žádat za příměří na 24 hodiny, že prý budou slaviti svatbu. Hedvika povolil. Zabili na hradě milého kozla, kýtu potřeli krví, posypali srnčími chlupy a poslali Hedvikovi, prý z vděčnosti za příměří. Pražané vidouce zvěřinu, myslili, že na hradě mají nějaké tajné spojení s venkovem a že by jich proto hladem nevymořili. Odtáhli tehdy s nepořízenou do Prahy, a od té doby prý krejčí škádlíváni bývají kozlem, že krejčí Hedvika kozlem byl ošálen. Jeho snad byl návrh dobývati hradu nelibou vůní z pražských žump, viz str. 154.

Hedvikovi asi se vedlo dobře; roku 1428 si koupil tento dům, a všude byl mezi prvními Pražany. Dojížděl i na venek »sázet« konšely (jako v Chrudimi r. 1429), jednal se Sirotky, s císařem Zikmundem i legáty Basilejskými — věru málokterý krejčí v Praze tak se stal znamenitým.

Ale v tehdejších sporech i na něho přišlo; jsa rozhodným Husitou, protivil se roku 1438 bezvýminečnému přijetí Albrechta Rakouského za krále a s jinými byl zajat a vězněn na Žebráce. Podařilo se i jemu utéci a žil pak na Mělníce, kde asi zemřel, nedočkav se smíru v Praze, když bylo uprchlým a vypověděným měšťanům dovoleno se vrátiti. — Dům držel po něm syn jeho Jan Hedvika, jenž měl po otci též vinici* na Petříně (při domě

* Z ní Kateřina, vnučka Hedvikova, manželka Mikuláše z Duchcova, odkázala r. 1487 kostelu v Týně 10 pint vína červeného ročně a jednu pintu ke kostelu sv. Michala.

č. 345-27 ve Vlašské ul.) a jinou, řečenou Šrámovskou či Sulkovskou, nad Vršovici. Dům dlouho slul Hedvíkovským.

I potom majitel domu toho byl znamenitý; jest to Jan Hlavsa z Liboslavě, jenž r. 1519, jsa hofrychtéřem měst královských, si koupil též známý dům u železných dveří č. 436 (v Jilské ul. 18 n.), r. 1526 Červený lis v Libni. Erb a název z Liboslavě dostal od krále Vladislava II. r. 1515. Začal s málem; přišel ze Stříbra, byl chudým žákem, pak kantorem, r. 1497 písařem desk lenních, až zbohatl — ženitbou. R. 1509 ponejprv byl v radě staroměstské a za tehdejších sporů s Novoměstskými osobou vynikající, jsa výmluvný a obratný. U Tomka v díle X. a XI. mnoho najdeš o jeho působení veřejném. Nás nejvíce zajímá jeho dlouhý spor se známým Paškem z Vratu (viz str. 226.), jenž r. 1524 dal zatknouti předešlé konšely strany lutheránské; Hlavsa šťastně utekl, ale přese všecky žaloby a prosby byl ve vyhnanství do r. 1529, kdy král Ferdinand I. pokořil Paška a vypověděl, a Hlavsa s ostatními mohl se vrátiti; i byl pak perkmistrem hor viničních. Pochován byl r. 1534 u sv. Michala. Měl tři syny; z nich Petr byl úředníkem mince na Horách Kutných, r. 1533 správcem úřadu nejvyššího mincmistra; Jan byl r. 1539 maršálkem staroměstským, třetí, Chrysostom zdědil dům tento. Z domu toho Radslav Hlavsa z Liboslavě za vzpoury r. 1618 spravoval úřad nejvyššího mincmistra na Horách Kutných, kde r. 1624 byl primatorem.

Oba domy r. 1758 od kníž. Fr. Oldřicha a bratra jeho Jana Jos. Kinských koupil Fr. Beringer a r. 1759 přestavěl v jeden; r. 1787 i později se čte jméno Peringerský dům, prý veliký a pohodlný. Za Schallera byl tu sklad valdštejnských duchcovských suken. Později zde bydlil prof. aesthetiky na universitě Josef Meinert, od něhož r. 1802—1804 byl vydáván časopis Libussa. R. 1835 prof. ryt. Bousifet měl tu školu jazyka franc., ital. a anglického. — Nyní dům ten znám jest jménem Richtrův dům nadační, a jest to maj. chudobince u sv. Bartoloměje. Jan Richter (1791—1867), zlatník pražský, odkázal jej a spolu 20.000 zl. chudobinci, učiniv ještě jiné odkazy dobročinné. Desky o tom jsou na domě s obou stran. R. 1882 byla tu zřízena centrála sítě telefonní; nyní tu jsou místnosti obecního referátu stavebního (mag. rada Václav Jíra), úřadovna okr. školních rad (mag. rada Jindř. Mlynář), referátu asanačního a plynárenského (mag. rada dr. Aug. Stein) i referátu taxy vojenské a městské ubytovací komisařství.

V přízemí má závod optik Vejtruba Jos. ml. a Vondráček obchod kožišnický. Bývalo tu knihkupectví Ehrlichovo. Ve dvoře jest vchod do veliké stoky; tudy při veřejné návštěvě prací kanalisačních na jaře r. 1903 pod zemí se procházelo až k radnici blíže balkonu, kde byl východ.

Vyskytla se myšlenka zbořiti tento dům a proraziti sem ulici Michalskou; tím by zcela zničeno bylo útulné náměstíčko. Navrhuje se místo toho zříditi přestavbou dvojitý nebo trojitý podjezd, čímž by se úplně vyhovělo kommunikaci.

Skrovnější jest dům č. 458-12 u zlaté lilie (již r. 1405 u lilium), také starodávná lékárna, ve 14. stol. Onoforova, roku 1405 Rudolfa apotekáře, zetě Kateřiny vdovy po Henslínu Lupovi, r. 1418 lékárníků Mikuláše, pak Vaňka. Za Vladislava II. byl tu lékárník Tomáš, jenž prý z návodu krále Matyáše chtěl otráviti krále; poslal pro jed do Benátek jakéhosi chudého panoše Jiřího Hluchého z Hory Kutné, jenž koupil tam za 250 zl. jed tak silný, že pouhým vdechnutím by se otrávil. Ale od vlády benátské dána výstraha králi, a oba vinníci jsou jati. Při právu útrpném Tomáš dokonal, Hluchý na Karlštejně umořen byl ve strašlivém vězení nebo sám se otrávil. R. 1513 byl Mikuláš »od lilium« královským apotekářem. — Před lety tu bylo známé knihkupectví, jež založil J. G. Calve († 1809); nástupcem jeho byl Rudolf Tempský, nyní J. Koch. — Č. 457-13 (býv. průch.) u zlatého orla (již r. 1429), později se soškou P. Marie, nyní lékárna u zlaté koruny.

Č. 456-14 u černého koníčka (jest na domě), r. 1409 u kozlů (ad hircos); první maj. r. 1405 zlatník Christofor, pak Vilém pláteník, Mik. z Kladska. — Č. 455-15 (roh Karlovy ul.) dříve dva domy; u 5 skřivanů (do Karlovy ul.) a u zlaté koruny (do náměstí), jindy jeden dům u kapra. Nejstarší majitel krejčí Koník, pak Petr purkrabí na Točníku, r. 1405 krejčí Jaxo Kulhavý, r. 1426 mečíř Mat. Zajíček, pak švec Ondřej Chrast. Dům ten s lékárnou Jakub Beringer prodal Mich. Richtrovi, jehož vdova r. 1765 si vzala Jana Jiřího von Helly, povýšeného na šlechtictví r. 1767. Po něm byl maj. syn



Malé náměstí.
(Část severní.)

Ignác von Helly. Majitel býv. zdejší lékárny Karel Helly byl r. 1825 jedním ze zakladatelů České spořitelny, do r. 1861 vrchním ředitelem chudinských ústavů pražských.

Než opustíme krásné to místečko, vzpomeňme rázu starých domů pražských vůbec, jak jej popisuje Svat. Čech. Jeho pan Brouček viděl domy rozmanité velikosti a podoby, některé i zpola dřevěné, s nemotorně širokými nebo nevídaně špičatými střechami, plno rozmanitých výstupků, arkýřů s vížkami a divnými kamenickými ozdobami, pavlačí kamenných i dřevěných, otevřených i krytých chodeb, někde vedoucích od domu k domu jako vzdušný most, okna nejrozličnější podoby a velikosti, namnoze velmi malá, až i pouhým štěrbinám podobná, v nich místo skla po většině jen nějaké neprůhledné blány, tu a tam divně spletené a všelijak okrášlené mříže železné, místo dveří domovních namnoze zaokrouhlené nebo zašpičatělé branky a fortny, na stěnách domů množství vytesaných ozdob a figurek, pestré malování, všude do ulice čouhající železné tyče, na nichž se houpaly tu železná rukavice, tu podivný klobouk, tu dřevěná přeslice a jiné odznaky řemesel, neb obrovské dřevěné i železné hrušky, hvězdy a jiná znamení domovní; vše dohromady poskytovalo obraz tak pestrý, rozmanitý a zvláštní, že byl pan domácí Brouček jako v Jiříkově vidění.

Tato znamení domovní zastupovala dříve naše čísla; »štíty« domů železné, kamenné, na plechu malované, později ze štuku dělané byly předkům našim dostatečny; ba někde ani štítu toho nebylo a jmenovali domy jen po majitelích, kteří ovšem často se měnili; přece však někdy i sto a více let udrželo se jméno některého vlastníka dědičně. A jako chvály hodno jest ponechávati stará jména ulic, tak bylo by si i přáti, aby staré znaky se neztrácely, naopak obnovovaly.

Číslování jest tedy vynálezem doby nové, kdy vše podrobeno statistice. První — nejstarší — číslování vykonáno bylo r. 1770 za posledního primatora staroměstského Václ. Friedricha z Friedenberka; dle toho řadí domy Schaller. Však stala se tehdy pánům leckterá chyba, největší ta, že zapomněli číslovati — radnici; utržili z toho dosti smíchu, a dali jí pak číslo 709. Druhé číslování, t. zv. staré, dosud trvající, stalo se r. 1805, zase pro každou čtvrt městskou zvláště. Jest ovšem praktické, ale přece vede k zmatkům, když někdy čísla domů zbořených a zmizelých se přenášejí docela jinam, jak jsem na příklad okázal na str. 324.

Konečně r. 1868 zavedeno bylo číslování nové pro každou ulici zvláště, tak zv. orientační. Základem jeho jest tok Vltavy; čísla v ulicích s řekou souběžných jdou od jihu k severu tak, že na levé straně jsou čísla lichá, na pravé sudá. V ulicích příčných jdou čísla od řeky, tedy na pravém břehu k východu, na levém k západu. Náměstí jsou číslována kolem dokola, počínajíc číslem prvním domu, který jest na levé straně nejbližší k řece; ale nám. Václavské, Fügnerovo a Komenského se číslují jako ulice příčné. Podrobněji viz na první stránce Ukazovatele domův.

Malostranské nám. III. (viz obr. str. 687.) a **Malá Strana*** vůbec. Jako na pravém břehu Vltavy, tak i zde za nejstarších dob vzniklo neohrazené podhradí bez výsad městských, jež vzrůstalo s rozkvětem hradu Pražského t. j. Hradčan. A zajisté nejprve a nejvíce zalidněno bylo při cestě s hradu k mostu. Ale na prostoře nynější Malé Strany bývaly též vesnice Újezd, Trávník, Nebovidy a Obora pod Petřínem, na Písku a u Brusky. Vše náleželo k župě Pražské, kdežto větší osady na břehu pravém byly v župě Vyšehradské.

Když Václav I. rozšířil a ohradil Staré město, zde opevnění se stalo pouze při řece (menší věž mostecká, kolem kláštera Johannitů-Maltánů a kolem dvora biskupského; viz str. 426.).

Teprve r. 1257 Přemysl Otakar, ohradiv nově hrad, založil zde druhé město hrazené, královské a přivolal cizí, saské osadníky, jimž místa přidělil, vyhnav Čechy

* Viz zvláště Herold-Herain, Malebné cesty po Praze, 1896.

či přesídliv část obyvatelstva násilně na jiná místa. Noví, svobodní měšťané* byli hrdí, neboť stáli v téže důstojnosti jako měšťané na Starém městě, kdežto dříve tu byl lid poddaný. Nazývali své město Novým městem pod hradem Pražským či pod zámkem, potom Menším městem Pražským, zvláště když založeno bylo Karlem IV. Nové město na pravém břehu, a od 17. stol. »Malou Stranou«.

Z doby Přemysla II. též pochází pečeť malostranská s nápisem: Sigillum civium Pragensium de Nova civitate. O erbu rozšířeném od Leopolda I. r. 1657 viz Ottův Sl. N. XX. str. 527.

Však město Otakarovo bylo mnohem menší, než jest nynější rozloha; tak na př. klášter Johannitův byl již mimo hradby a pro sebe tvořil zvláštní pevnost. Na druhé pak straně mostu podobnou tvrzí byl Biskupský dvůr, kde jest nyní Ulice k mostu, Josefská, Letenská a Lužická.

Nejlépe rozlohu jeho poznáme dle bran, jež byly: 1. Písecká v nyn. Valdštýnské ul. asi u domu č. 157. 2. Fortna u kláštera sv. Tomáše za kůrem sv. Tomáše a č. 34, tedy o něco dále, než jest nynější oblouk přes ulici. 3. Brána u mostu přes Vltavu. 4. Fortna k Vltavě mezi potomním domem Saským (č. 55) a lázní č. 286. 5. Brána Újezdská v nyn. Karmelit. ul. viz str. 556. 6. Hořejší či Strahovská, později též »Černá branka«, uprostřed nyn. ulice Nerudovy mezi domy č. 216 a 244. — Proti hradu opevnění nebylo.

Když se opevňovalo Nové město Karlovo (r. 1348 – 1350), také zde kolem Menšího města či bývalého Nového města stavěly se nové zdi, protože dřívější zeď (stará skoro 100 let) byla asi již chatrná. Ale tehdy město toto se nerozšířilo; teprv r. 1360 Karel IV. dal stavěti novou zeď v širším objemu, čímž i některé dřívější vsi nebo předměstí dostaly se do obvodu městského. Ale starší zdi menšího obvodu nebyly zbořeny, a i brány zůstaly. Stavělo se ještě r. 1361, kdy byla veliká drahota. (Viz Petřín.) Nová zeď táhla se od Hradčan k záp. přes nynější Nový svět, odtud na jih přes Petřín dolů na Újezd, kteréžto osady veliká část zůstala za branou.

Po rozkvětu v době Karla IV. a Václava IV. veliká rána stihla Malou Stranu hned na počátku válek husitských, když při bojích lidu s královskými na počátku listopadu r. 1420 celé to město bylo vypáleno a opuštěno. (Viz Čas. Mus. 1843 str. 514. 1859 str. 8.)

»Dne 4. listopadu r. 1419 Mikuláš z Husi a Žižka, majíce Vyšehrad v moci, udeřili k večeru ze Starého města přes most na Malou Stranu. Boj byl krutý; královští pouštěli střelbu na Pražany z pušek z hradu, ze dvoru arcibiskupského i z domu vévody Saského, Pražané pak násilím a ne bez citlivé ztráty lidu dobyli brány vedle domu Saského, vtrhli na Malou Stranu, kde s obou stran někteří padli, až konečně královští nemohouce odolati, vyšli ze dvoru arcibiskupského, z domu Saského, z kláštera sv. Tomáše a z jiných domů na hrad, mnoho koní, zbraně nemálo i jiného zboží za sebou zanechavše. Pražané mnoho kořisti nabravše, zpět se vrátili do Starého města. Celou noc pak na to šturmováno bez ustání na veliké zvony. I byla jest ta noc zarmoucení a úzkosti, lkání i truchlivosti, jako k soudnému dni přirovnána, tak že královna Žofie, vdova po králi Václavovi, o půl noci z hradu strachem velikým utekla a žoldnéři sotva hradu zachovali. K ránu hradští po tichu sešli z hradu, vybrali vše cenné v radnici, i knihy městské, a radnici pak zapálili. Druhého dne — byla neděle — Pražané dopoledne byli na službách Božích, ale odpoledne obnovili boj. Zápas o Malou Stranu trval napotom ještě čtyři dni; jednak Pražané, jednak žoldnéři ze hradu pomalu ji pálíce, všecku ji vypálili. A tu Žižka vzat jest od lidu na slovo, neb jest tu počal bojovati.«

Aby královská posádka na hradě nemohla si v nedostatku pomáhati loupením ve městě, všechno obyvatelstvo pod obojí odtud převedeno bylo na pravý břeh, kdežto katolíci ochrany hledali na hradě. Všecky potraviny z Malé Strany byly odvezeny a od-

* Měli svobodné zřízení obecní, vyňati byvše z moci úřadu župního, měli svého rychtáře a konšely. Spravovali se právem magdeburským a odvolání z rozsudku jejich konšelův a rychtářů šlo obyčejně ke konšelům litoměřickým.

neseny do Starého a Nového města, a budovy spáleny. Jenom v domě Saském (nyní u Štejniců), ve bráně mostské, v části kláštera sv. Tomáše a v pevném domě na místě nyn. paláce Valdšteinského usadili se Pražané, aby posádka ze hradu nemohla k řece; ale po krátkém čase i to vše spáleno mimo dům Saský. A tak skoro celá Malá Strana v krátké době obrácena v černé spáleniště, z něhož teprv ve dlouhých desítiletích povstávaly nové domy. Vzdala se sice posádka hradská již r. 1421, ale obyvatelstvo sem vracelo se jen velmi pomalu; v pěti letech vystavěno bylo jen asi 50 domů, hlavně v ulici k mostu, na náměstí a v nyn. ul. Nerudově.

Císař Zikmund r. 1437 po 3 dni po Praze dal vyhlašovati, aby se předešlí majitelé spálených domů vrátili do roka a dne; kde se nikdo nepřihlásí, obec aby ujala dle své vůle. Ale i pak jen málo se stavělo až do doby Jiřího; hlavně však za Vladislava, když král ten se usadil na hradě, vyvstávaly zde domy úhlednější.



Malostranské náměstí a pomník Radeckého.

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic píše r. 1502: »Menší Praha za mé paměti ještě téměř všecka obořená nelibé podívání poskytovala; obyvatelé nuzní nejpodlejší provozovali živnosti, tak že skoro ani městem jmenována býti nezasluhovala; nyní však za krále Vladislava zponenáhla se zdvihá, a není pochyby, že nevzniknou-li poznovu různice, měšťanstvo i k úhlednějším domům i k mohovitosti si brzo pomůže.«

R. 1507 dne 17. ledna Malostranští dostali privilegium, kterým vybaveni byli z moci podkomořího, a aby konšelé jejich sázeni byli od krále samého nebo jeho zástupce, jako měla druhá dvě města Pražská. Teprv tím tato část se stala pravým městem; ale brány jejich od r. 1420 stále ve své moci drželi Staroměstští. R. 1497 vysoudili si Malostranští jen tolik, že ze cla v branách dostávali ročně 20 kop na dlažbu. (Viz Čelakovský, Privilegia měst pražských LIV.—LXXIV.)

Ještě r. 1569 Malostranští naříkají, že stěžkem kde se najde město, aby bran svých užívati nesmělo, a takhle že zůstává město jejich »bez nohou a rukou«, neboť tělo jest město, ale jiní mají brány a cla a oni nic. A zase r. 1624 Malostranští, aby došli svých bran, zle žalovali na Staroměstské. (Winter, Kult. obr. I. 246 n.)

Když král Vladislav r. 1509 přijel do Prahy, přišli s ním mnozí páni uherští, kteří s čeledí ubytováni byli po hospodách na Malé Straně. Tito Uhři se dopouštěli všelikých rozpustilostí; dne 13. května v kostele sv. Mikuláše při kázání se rouhali, ba jeden z nich do okna vystřelil z ručnice. Dáni proto do šatlavy. Brzy potom seprali se Uhři v hospůdce s holomky hradu Pražského, i byl poplach, že Uhři Čechy bijí. Pozdvihl se lid na Malé Straně i za vodou, i počalo vraždění Uhrův a to nejen čeledi, nýbrž i pánův. Tehdy soused jeden malostranský střelil po Uhru, a koule vletěla až do okna na paláci královském, odkud král se díval.

Král přísně dal trestati vinníky, neponechav tentokrát soudu konšelům. Dne 25. května k večeru na rynku Malostranském pět vinníků bylo sťato, tři hrozně umučeni »způsobem v Čechách neslýchaným, po příkladu uherském«.

Nově zkvétající město utrpělo požárem v srpnu r. 1503; ale mnohem větší, dílem nenahraditelná pohroma stihla Malou Stranu a Hradčany dne 2. června 1541. Tehdy asi ve 3 hodiny odpoledne vypukl oheň na půdě domu řečeného Bašta č. 7. vedle Montágů (Malostr. nám. 20 n.); spatřili sice oheň pokryvači pracující na nyn. radnici (č. 35), jak vyšlehuje mezi šindeli ve střeše, a učinili pokřik, ale dům Bašta (tehdy pana Ludvíka z Gutštejna) byl zavřen, a sluhové v něm volali, že sami oheň uhasí. Však neuhasili, a již chytal dům vedlejší a nárožní do Tomášské ul. a vítr roznášel oheň na všecky strany; nejprve chytil dům č. 10 (roh Thunovské a Tomášské) a odtud se rozšiřoval ke bráně Písecké (vedle nyn. paláce Valdšteinského.) Chytila obecní kuchyně před Baštou na rynku, kostel sv. Václava a hned potom i vzdálené domy 24 a 27 n. v Nerudově ul. Vzňala se i suchá tráva na valech zámeckých, a tak oheň se dostal i na hrad, jak jsem vypravoval na str. 293.

Tehdy uhořelo asi 50 lidí, mezi nimi pachole ve válce turecké ze zajetí vysvobozené, jež nemocno leželo v »maštali« domu, kde chytilo. Požáru desk zemských obratně užil Ferdinand I. k tomu, aby zahladil stopu reversu, jejž byl r. 1526 vydal o svobodné volbě své na království České; byltě upustil od nároků na dědické právo své vlastní i choti své Anny, dcery krále Vladislava, a doznal, že království České přijal svobodnou volbou stavův.

Po šesti letech nastala osudná pro Prahu pohroma r. 1547 nezdařeným odbojem proti Ferdinandu I. Obce pražské pozbyly svých statků a zbraně, a král dav si předložiti privilegia městská, dosadil t. zv. městské hejtmany a královské rychtáře, kteří vedli dohled na správu obecní. Do rady městské se dostávaly jen osoby oddané dvoru, jmění obecní spravoval větším dílem jediný primas. Posavadní odvolání k Staroměstským a Litoměřickým jest zrušeno, když zřízen byl zvláštní královský soud nad appellacemi na hradě.

Však dvůr Ferdinandův byl skvělý; ještě živěji bylo tu za Rudolfa II., když Praha opět se stala sídlem císařským. Stavěla tu paláce šlechta domácí a přišlo sem i mnoho Němcův a Vlachův.

Klid v Praze nastalý po r. 1547 přerušen byl až r. 1611, když přivedl Leopold Štyrský vojsko Pasovských na pomoc Rudolfovi proti bratru jeho Matyáši i proti stavům. Zle vydrancovali Malou Stranu a z radnice odnesli asi 80.000 kop sirotčích peněz, jichž se zmocnil známý plukovník Ramé.

Těžké následky porážky bělohorské těžce stihly i Malou Stranu; všeho statku odsouzeni byli sice jen měšťané tři (Jakub Hufnagel, maj. nyn. č. 471 domu Nostického, Kryštof st. Kober z Kobersberka, viz str. 568. a Kašpar Luk, jenž měl dům »na konci mostu«) a také pokuty zdejších měšťanů* byly skrovné proti městům ostatním, ale všeobecný úpadek doby se jevil ovšem i zde.

Když po bitvě bělohorské byla všude posádka císařská, mezi žoldnéři nebylo kázně. Když jednou sám správce země kníže z Lichtenštejna nebyl přítomen, vojáci stojící na stráži před příbytkem jeho »na place malostranském« tajně se vloudili do domu, pokoj knížecí vylámali a v něm ukradli na penězích a klenotech za 8000 zl. Což když se vyzradilo, 14 z nich bylo uvězněno i s Židem, který lup od nich kupoval; jak vojáci byli potrestáni, nevíme, ale Žid odsouzen na smrt a měl býti oběšen r. 1622 na břehu blíže katovny (nyn. Rudolfově nábřeží). Že však jiní Židé zaň prosili a 10.000 kop míš. za krk jeho vyplatiti se uvolili, byl mu život darován. (Ze Zapovy kroniky.)

* Byloť na Malé Straně mnoho domů panských a domů kněžských. Viz Bílek str. 968.

Poslední rok války 30leté zle stihl Menší město, když Švédové tu byli pány a odtud snažili se dobýti pravého břehu. Jak asi tehdy Malostranští záviděli sousedům svým za řekou, když snášeti jim bylo nenasytnou hrabivost nepřátel!

Nového vzezření nabyla i Malá Strana, když po válce 30leté za Ferdinanda III. se stavěly hradby nového způsobu; pozůstatky jejich viděti tu posud u Strakovské akademie.

Ve smutné době 17. a 18. století zvláště městu tomuto nastal čas nového rozkvětu; stavěly se tu paláce, kostely a kláštery. I bylo tu 7 klášterův a 17 kostelův.

Bylo za jasné noci 26. listopadu 1741, když bavorský Karel Albert udeřil na hradby u Strahova; tu spojení s ním Sasové zahnavše u brány Bruské po druhém útoku vojsko císařovny Marie Terezie (stálo tam hlavně 400 studentů), úvozem ve Brusce spěchali sem na náměstí, a rozestavivše se tu obsadili i okolní ulice. Také se strany Nového města udeřili nepřátelé — byl tam sbor francouzský — na Prahu, a tak do rána již všechno město bylo v moci nepřítele, jenž chtěl se státi králem Českým. On sám přenocoval v Břevnově a byv přítomen ráno mši sv. v kostelíku na Bílé Hoře na poděkování za snadné vítězství, ještě téhož dne táhl na Hradčany. Tam uvítal jej s duchovenstvem arcibiskup hrabě z Manderscheidu a dovedli jej k sv. Vítu, kde konáno slavné Tedeum za hřímání děl a znění všech zvonův.

R. 1783 spojeny byly všechny magistráty pražské v jeden se sídlem na Starém městě; od té doby Malá Strana jest třetí (III.) částí Prahy.

Dle Nerudy, rodáka malostranského, jenž místo toto oslavil svými výtečnými Malostranskými povídkami, má tato čtvrt »cosi tichého, důstojného,* starobného i podřimlého do sebe«. A vskutku jest tu docela jiný ráz života městského než jinde, ráz skoro maloměstský; tiché, zamlklé ulice plné poetických zákoutí, zádumčivých paláců a starobylých domů, v sousedství jejich útulné hospůdky, ba samo i zdejší obyvatelstvo jakoby žilo život klidnější než jest na druhém břehu Vltavy. Zdá se, že tu přicházíme v předsíň paláce královského — opuštěného, a že by tu vše bylo světlejší, živější, kdyby i Hradčany nebyly tak smutny.

Kdežto Praha ostatní vznikla a žije svou silou vlastní, Malá Strana závisí zcela na Hradčanech; když osiřel hrad, i paláce zdejší jsou opuštěny, šlechta buď se odstěhovala do Vídně nebo žijíc venku, sem zavítá sotva na čtvrt roku. Mimo to zde jsou skoro všechny vrchní úřady — místodržitelství, sněmovna a úřadovny zemského výboru, vrchní zemský soud, velitelství vojenské, něco škol — ale málo úředníků tu bydlí, jsou tu veliké budovy, ale bez stálého obyvatelstva, jež by zde kupovalo. Není tu a nemůže býti nádraží, u nichž by vznikaly hotely; cizinec jen projde tudy a po Hradčanech a utrácet jde jinam, kde bydlí. Nemohou tu také vznikati továrny a větší obchody, i kdyby ještě více tratí elektrické dráhy tudy procházelo. Za to jest tu ticho a čistší vzduch, jest tu stále ještě mnoho stromoví a zeleni v rozsáhlých zahradách — pravá aristokratická čtvrt, která miluje klid a pohodlí. Třeba tedy sice zachovati krásná průčelí barokových domův — sice by zašel úplně ráz starobylý — ale uvnitř upraviti byty moderní, aby sem přilákáno bylo obyvatelstvo zámožnější. Malá Strana nemůže se státi městem ruchu moderního, ale krásnou a příjemnou jest a zůstati musí. (Sr. Šubert: Řeč, které jsem neměl, Nár. Pol. 27. dubna 1902.)

Na Malé Straně r. 1869 bylo obyvatelů 22.140, r. 1890 již jen 20.447; tedy obyvatelstva ubývalo. R. 1900 napočteno 21.161 obyv., kterýžto přírůstek vznikl zastavením býv. fortifikačního území u brány Újezdské. Jinde nepřibylo duší; jsouť tu mnohé úřady (vojenské, státní, zemské), tedy budovy bez počítaného obyvatelstva,

* Malá Strana »s tisíci střechami paláců a domečků, se zahradami a glориety, se štíhlými věžičkami, které se zdají věčně čekati na odpověď kladenou obloze, s domy přistavovanými a přestavovanými, s lomenými střechami, podkrovními světničkami, jichž krásu lze řešiti jen srdcem a schopností vzpomínek a ne učenými knihami o stavitelských slozích«. (L. Kottnerová.)

také šlechtické paláce jsou skoro prázdny. Dle národnosti r. 1900 bylo 19.086 Čechů, 1790 Němců, 28 národnosti jiné.

»První pokusy modernisující rozpínavosti dopadly tak nešťastně a byly tak očividným důkazem pohromy, která by stihla obraz Malé Strany bezduchým přestavováním a šablonovitým regulováním a assanováním, že se staly snahám k zachránění staré Prahy směřujícím bezděčnými pomocníky. Průlom u Klíčů, čtyřpatrová činžovní kasárna blíže Valdšteinské zahrady a vysoko strmící ohava pod Chotkovými sady (viz str. 350.) atd. mají spolu též zásluhu o upřímnou radost, s kterou vítáme šťastný výsledek soutěže, vypsané obcí Pražskou na plány k regulování Malé Strany. První ceny se dostalo plánu arch. Balšánka, druhé ceny plánu od arch. Sakaře a malíře Klusáčka, třetí arch. Křiženeckému«. (R. Tyršová.)

Arch. Balšánek v l. 1902—1903 vypracoval pak regulační plán Malé Strany a Hradčan, veřejně vystavený v srpnu a září roku 1903 v městském stavebním úřadě. Vidíme tu zabezpečení proti inundaci (hráz po celé délce Kampy a možné uzavření Čertovky), novou kommunikaci s Hradčany od Tržiště a druhou po Chotkově silnici, zřízení sadů na místě bašt III.—VIII., rodinných domů na baště XIII. a XIV., návrhy na zbudování monumentálních budov, obmezení výšek domů a j. (Viz Ant. Balšánek, Regulace Malé Strany. Nová česká revue I. 1. a Harlas, Osvěta 1903 str. 930.)

* * *

Malostranské nám. ode dávna budovami uprostřed jest rozděleno na dvě části. Část vyšší, západní dříve slula Vlašský plac, protože tu hlavně za Rudolfa II. kupci vlaští* mívali bohaté krámy venku i pod loubími domů měšťanských. Německý popis z r. 1787 mylně vykládá, že tu bývaly dlouho lesy a proto že »sonder Zweifel« původně se říkalo »der waldische Platz« od Wald — les.

R. 1847 tato část nazvána byla Štěpánským nám. po slavnosti, která tu se konala 21. srpna onoho roku k poctě arcivévody Štěpána, jenž půl čtvrta roku byl v Praze místodržícím a tehdy se loučil, odcházeje do Uher.** Název ten trval až do nového jmenování ulic r. 1869.

Na hořejším náměstí stojí 20 *m* vys. pyramida se sousoším nejsv. Trojice z r. 1715. (Viz příl. 25.) Zuřil před tím v Praze veliký mor, že za jediný den na sv. Václava r. 1713 zemřelo na Malé Straně 285 osob; služby Boží se nekonaly v kostelích, nýbrž na náměstích. Slíbili tedy konšelé k odvrácení moru, že na tom místě postaví sochu sv. Václava; ale z nařízení císařova postaveno sousoší sv. Trojice. Návrh učinil cís. stavitel hradeb Jan B. Aliprandi, rodem z Verony, od cís. Leopolda I. v Praze jmenovaný dvorním architektem. Potom se vrátil do Italie, kde pracoval o výzdobě proslulého chrámu sv. Ambrože v Miláně. Sochy s ním prý provedl na pomník ten Ferd. Brokoff a Ondř. Quitainer; dle nejnovějších zpráv*** jest to práce Ferd. Geigera a Jana Oldř. Mayera.

»Na vysokém podstavci se vypíná skoro 20 *m* vysoký trojhranný jehlanec, na jižní straně jest oltářní stůl, na ostatních tři vodojemy,† do nichž teče voda z tlam lvů; nad stolem oltářním stojí na hadu P. Maria a poněkud níže na podstavcích sochy patronů českých.« (Teige.)

Za hladu r. 1782 sousoší bylo obnoveno; r. 1869 je opravil Jan Kranner.

* Tehdy v Praze bylo veliké množství cizinců; byli tu umělci (stavitelové, malíři, sochaři a j.), učitelé řečí, tance a šermu i nájemci míčoven, cukráři, paštičkáři, kominíci a j.

** Arcikníže Štěpán (1817—1867) »byl velmi sympatický a milý mladý muž, který neobyčejně rychle stal se populárním a získal si lásku a úctu lidu. Při povodní r. 1845 plul po ulicích na lodi a sám přinášel lidem potravu a potřebnou pomoc.« Ed. Herold. Viz též str. 569.

*** Černý, Čas. společ. přátel starož. X. str. 169.

† Znázorňují se jimi fons vitae, fons gratiae a fons salutis (pramen života, milosti a spásy).

Dolejší část dříve slula jen náměstím, placem, pak Radeckého nám., když tu Krasoumnou jednotou postaven byl r. 1858 a dne 13. listopadu 1859 odhalen pomník proslulému vojevůdci rakouskému Janu Josefu Václavu hraběti Radeckému z Radče ze starého rodu českého, z něhož byl i kanovník Václ. Radecký* z Radče, ředitel stavby chrámu sv. Víta od r. 1385. (Viz str. 297.) Z potomstva jeho bratra Alberta vzešel tento »otec Radecký« (1766—1858), vítěz u Custozzy roku 1848, u Mortary a Novary r. 1849.

Pomník ulit byl v Norimberce z ukořistěných děl sardinských, jež daroval císař; váží 100 centů a stál 97.971 zl. 69 kr. Nákres učinil Kristián Ruben. Jest to napodobení pomníku sv. Františka s Karlova mostu. Socha Radeckého, modelovaná od Em. Maxa, 2·84 *m* vys., stojí na štítě, neseném od 8 vojínů (dělostřelce, myslivce, pěšáka, štyrského střelce, husara, námořníka, hulána a serežána); modely byly od Josefa Maxa. Do r. 1884 byl český nápis na straně zadní; na výměnu tu tehdy mnozí prý hubovali. Obr. str. 687.

Když záhy po smrti sv. Václava počalo se putovati k hrobu jeho na hradě, na náměstí tomto (blízko rohu nynějšího domu erárního č. 2 proti místodržitelství a Nerudově ul.) již v 10. století vznikl okrouhlý kostelík sv. Václava, jejž spatřujeme ještě na rytině Sadelerově (viz obr. str. 247.) a na obraze v městském museu. Připomíná se výslovně sice až později (r. 1358), ale stavba jeho svědčila době románské. (Viz Lehner str. 192.) Byl tedy mnohem starší než blízký kostel sv. Mikuláše z r. 1282, vysvěcený 12. ledna 1283.

V těch místech prý před tím stávala radnice a v ní vězení. Když (dle Hájka) vezli tělo sv. Václava z Boleslavě na hrad r. 929 a přijeli k jednomu žaláři v Menším městě Pražském, v němž mnoho vězňů bylo zavřeno, volové se zastavili a vozem s tím tělem hnouti nemohli. A již slunce vycházelo. Tu mnoho volův i koní připřáhli a nic neprospěli; mnoho lidí k tomu divadlu se sběhlo, ptajíce se, co by tak těžkého vezli. Služebníci odpověděli: »Tajné věci pána našeho knížete Boleslava na tento hrad vezeme.« A když na tom místě těžce pracujíce dlouho stáli, někteří z Pražanů řekli: »Něco divného tu jest.« A přistoupivše k vozu pozdvihli přikrytí a truhlu otevřeli; a uzřevše tělo svaté svého knížete Václava poznali a vzkřikli hlasem velikým Boha chválíce. Když to uslyšel kněz nejvyšší a správce kostela sv. Víta, přišel se svými kněžími a řekl k lidu: »Víte dobře, že tento svatý kníže, dokud jeho svatá duše v tomto těle obývala, rád činil skutky milosrdné, zvláště lidem v úzkostech postaveným a žalářným: protož kažte vězně z tohoto vězení propustiti, vinné i nevinné, neboť tento svatý kníže chce i po smrti jim milosrdenství učiniti.« To když jsou učinili, hned tělo svaté až do kostela sv. Víta dvěma toliko voly přivezli. (Obraz převážení těla sv. Václava jest v kostele sv. Ignáce. — Rozumí se, že pověst tato jest lichá, nebylo tehdy ještě města Malé strany ani radnice, jak jsme slyšeli prve.) Také vypravovali, že tehdy vězni nevinnému okovy spadly; část jich okazují posud na Karlově Týně. — Na památku onoho zázraku Malostranští na ten den vždy propouštěli jednoho vězně.

Když kostel sv. Mikuláše r. 1625 dán byl Jesuitům,** zde u sv. Václava byla fara, jako asi již bývalo dříve; tehdy malá rotunda byla přestavěna a rozšířena do r. 1630. Zde pak Jesuité kázali česky, u sv. Mikuláše německy. — Při stavbě velikého professního domu jesuitského (č. 2.) kostel sv. Václava v základech byl otřesen; Jesuité sice na stížnost Malostranských r. 1654 se zavázali, že kostel ten, »prastarý pomník království Českého,« nebude stržen, nýbrž v dobrém stavu zachován, ale

* Za konfiskací Kryštof Radecký z Radče propadl mimo statky venkovské dva domy v Praze, »jeden naproti Kotvovi, druhý u sv. Haštala, které po Mik. Hanžburském z Kopečku od král. komory byly ujaty«.

** Viz Bílek, Důchody a statky kollejí atd. ve Věstníku Kr. č. spol. nauk.

brzy i kostel i věž jeho přese všecko podpírání hrozily sesutím. Tu rektor Jesuitů, František hrabě z Vrtby, r. 1684 slíbil, že bude vystavěn nový kostel, vyšší a slavnější, bude-li dovoleno starý zbořiti a nový vystavěti pod společnou střechou s budovou klášterní tak, aby nad kostelem mohla býti knihovna.* Magistrát zprvu odpíral, pak povolil; i vystavěn o něco severněji nový kostel sv. Václava r. 1685—1687.** Byl farním až do zrušení řádu jesuitského, kdy fara přenesena byla do většího chrámu sv. Mikuláše.

Kostel sv. Václava zrušen byl za Josefa II. a r. 1783 přestavěn, ale posud na budově té poznáš někdejší průčelí kostela proti výstupku budovy místodržitelské; také jest viděti nad hlavní římsou patro, kde bývala jesuitská knihovna. Z kostela se stala veliká zasedací síň vrchního zemského soudu. R. 1848 zde sídlil národní výbor, jenž měl vypracovati předlohy pro nastávající sněm, k němuž však nedošlo.

Vzpomenouti sluší i znamenitého své doby zpěváka Jana Bernarda Forsta (1660 až 1709), jenž byl tu kapelníkem; jsa spolu basistou u sv. Víta, tak se zalíbil Josefu I., že dostal od něho roční plat.

Vedle kostela k východu, také proti místodržitelství, o samotě stála stará škola, zašlá r. 1420. A ještě východněji (blíže k domu u Montágů) kolem r. 1400 stála huť. Také v těch místech u kostela sv. Václava postavena byla roku 1499 »nová« kuchyně; »stará« stála ještě roku 1513 dále na východ prostřed rynku. Mezi kostely sv. Václava a sv. Mikuláše byly domky, jižně od nich stará radnice. Radnici tu po vypálení města svého konšelé prodali jakémusi Janu bečváři z Kolína a na čas měli za radní dům č. 271-2, než si vystavěli novou radnici (35-22 n.).

Kde jsou na náměstí domy č. 3 až 5, bývalo 10 krámů, staveníček nízkých. Při č. 4 byla r. 1433 kovárna; po třech letech konšelé dovolili kováři Václ. Vakulovi, aby si přistavěl jizbičku na třech sloupech dřevěných.

Tak již ode dávna uprostřed náměstí byla stavení, ovšem ne zcela mezi sebou souvislá, jimiž poněkud byly zakryty kostely sv. Václava a sv. Mikuláše. I nyní jest tak, ale nynější chrám sv. Mikuláše tím více vyniká svou ohromností. Bylo by chybou sbourati ony domy, jakž jest i při chrámě v Týně.

Mezi jmenovanými krámci a domem u Montágů bývaly masné krámy, jež později (až do nedávna) byly vedle nyn. radnice ke kostelu sv. Tomáše. Po spoustě r. 1420 byly zase vystavěny a r. 1460 již jich bylo zase úplně, t. j. 14 ve dvou řadách. Tyto masné krámy měly výtečnou vlastnost, že v nich nebylo much. Šel tudy kdysi sv. Prokop ze své poustevny a unaven jsa horkem sedl si na kamennou lavici vedle krámu. Usnul. Mouchy nezbedné však mu nedaly spáti, až chasník řeznický vida, že nábožný poustevník se probouzí, postavil se vedle něho a mouchy odháněl. A od té doby mocí tohoto svatého se stalo, že mouchy na tyto krámy nelítaly. Ještě Redel r. 1710 tvrdí, že tam není much. — Konečně připomínám, že mezi masnými krámy a novější radnicí stával pranýř. — Později na dolejším náměstí stála kašna s českým lvem a do r. 1785 vojenská strážnice. Za našich dob nepochopitelným způsobem tu byl postaven záchod veřejný, jemuž mohlo a mělo býti vykázáno místo třeba v býv. radnici ve dvoře.

Kde nyní stojí krásný kostel sv. Mikuláše*** (viz obr. str. 693.), s věží a velebnou kopulí, přední barokní stavba v celé říši, r. 1282 od měšťanstva německého vystavěn byl gotický kostel toho světce; podobu jeho známe z rytiny Sadelerovy r. 1606 a z obrazu žáka jeho Václ. Hollara. Byl značně nižší než nynější a maje i se strany

* Tím vznikla hádanka: Který kostel v Praze nemá střechy? Neměl kostel střechy, nýbrž knihovna nad ním. – Místo bývalé věže při kostele sv. Václava Jesuité vystavěli dle závazku novou, což jest veliká věž nynější při kostele sv. Mikuláše.

** Ze zbořeného staršího kostela oltář byl přenesen do Jílového.

*** O stavbě jeho nejlépe nás poučil Herain.

jižní kolem sebe hřbitov stál asi v západní polovici chrámu nynějšího. V něm r. 1364 kázati počal slavný mravokárce Jan Milíč z Kroměříže.

R. 1420 i tento kostel shořel, a potom obnovován byl pomalu do konce 15. stol. R. 1512 byl znovu sklenut. Drželi jej kališníci, potom luteráni. R. 1610 zde pohřben byl znamenitý spisovatel doby Veleslavínovy Jan Kocín z Kocinétu, rodák písecký, jenž držel dům č. 446 ve Všehrd. ul. (O něm viz B. Spiess, Osvěta 1876 a 1877.) Na škole u sv. Mikuláše r. 1604 byl učitelem Bohuslav Jičínský, jenž později uveřejnil zajímavá akta universitní. Rektorem tu byl r. 1610 Basilius Daniel z Deutschenberka († 1628), spisovatel český a latinský, pak professor na universitě, r. 1627 rada nad appellacími.

Na počátku války 30leté farářem tu byl Jan Rosacius Hořovický, jenž na smrt připravoval na radnici staroměstské některé pány před popravou r. 1621. Byl pak vypověděn, a sem od kníž. Liechtenštejna ustanoven byl farář kališnický, aby tu vykonával služby Boží »dle starého, dobrého způsobu«.

Od r. 1625 zde byli Jesuité; přistěhovalo se jich sem přes odpor měšťanstva deset toho roku; že dostali kostel sv. Mikuláše, fara přenesena do sousedního kostelíka sv. Václava, jejž obec i s bytem kaplanovým jim musila postoupiti. Ihned pomýšleli na stavbu nového domu řeholního, na nějž jim Valdštýn vyplatil 45.000 zl. rýn.; i ostatní šlechtici je podporovali i císař a mnoho též pokut odsouzených měšťanů dostávali jako na Novém a Starém městě jich bratří v tamních kollejích a jako i kláštery jiné bohatly.

Vypuzeni byli sice r. 1631 za vpádu Sasův, kdy sem se vrátil zase Rosacius, ale netrvalo dlouho, a již r. 1632 s vojskem Valdšteinovým se vrátili. Po roce zavedli adventní zpěvy rorátní a po dvou letech postní kázání. — Rok 1648 mnoho zlého jim přinesl od Švédů, tehdy pánů na levém břehu; hrozných 15 neděl žili v soužení, jsouce týráni a olupováni. — Již od r. 1628 měli školy obecní a nižší gymnasium, doplněné roku 1642 na 6 tříd tehdy obyčejných. Gymnasium to bylo v jižní části nyn. místodržitelství (při ulici k sněmovně) a trvalo zde do r. 1783. Studentský seminář zde slul u sv. Andělů Strážných. Ze zdejšího domu profesního chodilo nejvíce Jesuitů na missie po venkově hlavně v době postní.

Ke stavbě nového domu profesního od roku 1627 kupovali domy, jež stávaly v těch místech; poslední z těch 12 domů koupili až r. 1671 přes odpor obce, která ztrácela z domů těch důchody.* Konečně za Leopolda I. roku 1673 koupili i školu



Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně.

* Mezi domy těmi byla ulička t. zv. Ševcovská, kde měl též dům Jiří Šneidr (mezi domy Jak. Kršovského a Ondř. Leykarta) pokutovaný pro vzpouru. Z domů těch jeden dříve měl Adam Segmüller, konšel r. 1619; jemu byl zabaven a od nástupce Valentina Gense koupili jej Jesuité. Jiný dům slul Zeltšneiderovský. Vedle Šneidrova domu a dveří hřbitovních kostela sv. Mikuláše měl dům Jakub Kršovský z Chodova, jemuž byl zabaven a postoupen Aug. Burmanovi; jeho dědici jej prodali Jesuitům.

a domek zvoníkův a dostavše dovolení strhnouti starý kostel sv. Mikuláše, v září toho roku položili s velikou slávou základ k novému chrámu u přítomnosti samého císaře. S chrámem zároveň stavěli i nový dům profesní, nynější rozlehlou budovu, na místě oněch domků, dvou uliček a zahrádky; dokončili stavbu tu r. 1691, kterýžto letopočet jest ve svorníku na portálu vedle č. 3-28 n. Pomaleji pokračovala stavba kostela; od r. 1704 pracoval tu Kryštof Dienzenhofer, a hlavní loď dokončena byla až r. 1711.

Po smrti otcově r. 1722 stavěl tu za pomoci Jakuba Mandelíka Kilián Ignác Dienzenhofer, za jehož života († 1751) sklenuta byla kopule; potom r. 1752 pokryta mědí, jíž koupeno za 8000 zl. Výzdobu a horní třetinu věže dokonal pak Anselmo Luragho; bylť sice chrám otevřen již r. 1752, ale o výzdobě se pracovalo ještě r. 1773, kdy řád Jesuitů byl zrušen. Po dvou letech kostel tento se stal farním a jest od té doby hlavním chrámem malostranským; do domu profesního dány byly nejprve kasárny, pak úřady z hradu. R. 1783 do hrobky pod kostelem dán místodržitelský archiv, na místo jistě málo vhodné; odtud byl přenesen r. 1903 do býv. domu Palffyova ve Valdštýn. ul.

Chrám sv. Mikuláše jest volný jen na straně jižní* a západní, kde má obrovské průčelí od Dienzenhofra st. Ke průčelí se 3 portály vedou mohutné schody. Nad hlavním vchodem jest nad nápisem znak Kolovratův, zasloužilých o stavbu kostela,** a balkon se sochami Platzrovými čtyř učitelů církevních; nad oknem císařský orel a výše socha sv. Mikuláše, po stranách sochy sv. Petra, Pavla, Ignáce a Františka Xav. Nejvýše vidíme znak řádu a zlatý kříž. Viz obr. str. 693.

Uvnitř kostel překvapuje velikostí; jest přes 60 *m* dl., 26 *m* šir., výška kopule 79 *m*. Na klenbě jest jediný ohromný obraz freskový snad od Jana L. Grackera (Krachera), od něhož jest i freska v kostele Alžbětinek ve Slupích. Představuje sv. Mikuláše, patrona obchodníků,*** nad přístavem, kde kupci skládají z lodí zboží.† Viz K. B. Mádl, Fresky u sv. Mik. Arch. Pam. XVII. str. 18.

Místo vedlejších lodí jest 8 kaplí s prostornými kruchtami; všecky sloupy a oblouky i stěny jsou pokryty umělým mramorem, kteroužto práci provedl Jan Hennevogel z Ebenburka (1727—1790), od něhož jest i mramorování kaple Loretánské. Mramorové mřížoví před oltářem zhotovil Josef Lauermann.

Na pilířích mezi kaplemi jsou čtyři obrovské dřevěné sochy bíle olakované missionářů mučedníkův od Ign. Platzra, od něhož jsou podobné čtyři sochy učitelů církevních pod kupolí.

Krásná kupole, největší znamenitost stavby, má fresky od Fr. Balka (Palka), jenž od Jesuitů byl povolán z Drážďan r. 1753; bílé sochy ve výši představují 4 božské ctnosti. Na hlavním mramorovém oltáři jest měděná socha sv. Mikuláše (dle modelu Ign. Platzra), jejíž pozlacení stálo 1000 dukátův; bílé sochy sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xav. jsou dřevěné, jakož i menší hořejší sochy sv. Víta a Václava. Nad svatostánkem jest pozlacená dřevěná socha Madonny, již zhotovil sochař Jan Kaš (1825—1873); pracoval též sošky podobné do všeob. nemocnice a do kostela sv. Trojice, sochy sv. Josefa a sv. Jana Křt. do kostela sv. Josefa a se sochařem Veselým též pracoval o apoštolech na orloji. Oltář Navštívení P. Marie na straně evangelijní má obraz od J. Grackera a ve skříni sochu P. Marie

* Zde balustráda ozdobena byla sochami Platzrovými, jež odstraněny byly r. 1879; zbyla jen socha Kristova.

** Darovalť Frant. K. Libštejnský z Kolovrat k tomu 80.000 zl. Hrobka Kolovratská jest tu v kapli sv. Anny pod kruchtou v pr., kde stojí cínová křtitelnice ze starého kostela.

*** Úctu jeho přinesli k nám zvláště kupci vlašští; nyní jest v Čechách přes 100 chrámův a kaplí jemu zasvěcených.

† Na obraze tom spatříš postavu, jak ze zásloupí se dívá. Když prý malíř maloval tyto fresky, vymínil si, aby nikdo nedíval se mu na práci, dokud nebude skončena. Ale zvědavý mnich vplížil se do kostela přece a skryv se za sloupem pozoroval dílo malířovo. Když ho malíř uhlídal, neprozradil, že ho spatřil, ale za trest jej tam zvěčnil.

Foyenské, jež v chrámě tom se chová od r. 1629. Udělána jest ze dřeva dubu, v němž r. 1609 (ve vsi Foy v Belgii) byla nalezena malá soška P. Marie.

Naproti stojí oltář smrti sv. Josefa, kde mimo sochy sv. Jana Křt., Jana Ev. i hořejší sochy sv. Vojtěcha a Prokopa jest obraz Grackerův.

Prostranné kaple zdejší jsou tyto: Na straně evangelijní u vchodu (v levo) kaple sv. Barbory s malbou freskovou od Jos Kramolína. V ní jest oltář sv. Kříže se znamenitým obrazem Krista na kříži od K. Skrety a oltář sv. Barbory s obrazem od Ludvíka Kohla (1746—1821), jenž byl učitelem kreslení na c. k. normální škole. — Kaple sv. Aloisa s obrazem od Ign. Raaba* a sochami sv. Stanislava Kostky a Jana de Goto. — Kaple sv. Ignáce má obraz od Ign. Raaba (sv. Ignác v jeskyni) a sochy sv. Františka Borg. a sv. Frant. Reg. — V kapli sv. Michala u bohaté kazatelny obraz od malíře italského Soliména.

Na straně protější pod kruchtou jest kaple sv. Anny s obrazem starobylým, velice ctěným; zůstal prý neporušen při požáru starého kostela. Zde stojí u vedlejšího vchodu cínová křtitelnice s vypouklými obrazy ze staršího kostela sv. Mikuláše. Pod kaplí jest hrobka Kolovratův Libšteinských s kovovým erbem a nápisem — Kaple sv. Kateřiny s obrazem Ign. Raaba a sochami sv. Tekly a Kateřiny; v mramorové skříni jest dar krále Neapolského, kříž z alabastru. — Kaple sv. Františka Xav. s překrásným obrazem od Frant. X. Palka (viz Obrázk. revue I.). O něm jedná známé Arbesovo romanetto Sv. Xaverius. Soška na svatostánku prý vyřezána jest z rakve tohoto světce — Kaple sv Jana Nep. jakožto almužníka s obrazem též od Ign. Raaba, sochami sv. Václava a Víta a menším obrazem P. Marie Pomocné, prý od Luk. Kranacha; ale jest to jen kopie. — Na vysoké kruchtě jsou veliké varhany z r. 1747 od Tomáše Schwarze. Klenba na kruchtě nese obraz sv. Cecilie od Jos. Hagera z r. 1760.

V kostele sv. Mikuláše byl vokalistou v chlapectví Alois Jelen (žil 1801—1857) proslulý skladatel mnohých sborů a písní (na př. Vše jen ku chvále vlasti a krále, Nevěrný milý, Dívčina jak dobrá hodina a j.). R. 1640 založil »Žofínskou akademii« ke pěstování klassické hudby; v koncertech jejích poprvé zpívány byly české sbory. V posledních letech byl archivářem v ministerstvu vnitra.

V jihových. rohu kostela vedle č. 4 stojí krásná věž č. 556-3, majetek obecní, jak byla od počátku. Jak viděti na obr. str. 247, bývala věž vedle kostela sv. Václava; byla obecní, a bydlil na ní hlásný.** Když ji Jesuité zbořili, zavázali se r. 1737 za ni vystavěti věž novou. Ještě však r. 1752 bylo jednáno o ni mezi obcí a Jesuity; dvéře z galerie pod bání nad střechou domu č. 4 mají letopočet 1753, pod hořejším oknem jest letopočet 1754. Střecha na věž dána byla r. 1756.

Ve věži visí zvon Mikuláš z r. 1576; ostatní tři byly r. 1873 ulity ze zvonů starších.

Mnoho památného a krásného má náměstí Malostranské, ale nade vším tím, co tu oko k sobě vábí a mysl zavaluje pozorováním, vzpomínkami a tužbami, nad shlukem domův a volnou prostorou náměstí, nad jeho podloubími, arkýři a sochami vysoko trůní překrásný svatý Mikuláš (viz obr. str. 697.), ta skvostná budova ne askese, ale jasného, mimo nebe i život milujícího názoru náboženského, chrám Boha přívětivého — památník moci jesuitské, jež milovala vládu, nádheru i umění. Kolikrátekoli popatříš na tohoto svatého Mikuláše s jeho panensky štíhlou ozdobnou věží a majestátně krásnou kupolí, tolikráte spočineš na nich se zálibou a bezděky znova a znova k nim se obracíš. Vedle věží Týna staly se věž a kupole sv. Mikuláše na Menším městě pražském výraznou značkou dolejších měst pražských. Táhnou k sobě zraky mocí magnetu — nemohu jednou jíti poblíže nich, abych se na ně nezadíval znova s jistou rozkoší. (Šubert.)

A nyní prohlédněme si domy dle čísel nových. Č. 272-1 u Petržilků má v nároží arkýř a podloubí, jako ostatní domy na té, jižní straně, a jak bývalo zde u všech již v 15. století. Loubí toto původně gotické přestavěno bylo po požárech v 16. a 17. století, ale dosud má ráz starý. Dům ten i následující se táhly vzadu až k příkopu městskému, jenž tu šel v prodloužení nyn. Tržiště směrem ke klášteru Maltanskému. U domu sousedního

* Malíř Raab (1715—1787) byl člen řádu jesuitského a namaloval četné obrazy, jež jsou na Strahově, u Alžbětinek, v Hradci Králové, Kolíně a j.

** Část řádu požárového z r. 1651 viz Jansa-Herain str. 29. O věži viz tamtéž str. 119.

(č. 2 n.) po zboření domu č. 3 n. se objevila nedávno čtverhranná věž, bývalá bašta městská. Nejstarší majitel Petr Masopust, od něhož jej r. 1409 koupil kolář Matyáš. I ten dům r. 1419 obsadilo vojsko královské, když Staroměstští hnali útokem na Malou Stranu. R. 1430 byl majitelem Havel z Drahelčic; od něho jej koupil řezník Martin Slívka, r. 1463 Jan Rohan. Zde 17. srpna r. 1503 před polednem, když žena zlatníka jednoho v zadní části toho domu škvařila máslo, vznikl oheň a vyhořelo 60 domů. Dle Hájka uhořelo 40 osob. (Více viz Tomek X. 192 a XI. 210.) Staré letopisy poznamenaly za příčinu ohně, že »Malostranští byli dali svobodu hříchům zjevným, kostkářům, rufianům, tancům, věncům, kartám a obzvláště protivníkům kalicha Kristova. Bůh nic zlého nenechá bez pomsty.«

Jméno nynější po bohaté rodině Petržilků kolem r. 1600. U domu toho nejzuřivěji se bojovalo 15. února 1611, když Pasovští* vrazili do města; však půtka byla i v uličce Karmelitanské i výše, kde jest průchod na Tržiště. — Zvonař Forchtner a po něm Ondř. Altmann měli tu dílnu, jejíž základy byly objeveny za našich dob vzadu u bývalých hradeb. R. 1679 byl maj. Jindř. Therer, pak Ad. Schleichert, ke konci 18. stol. dědici Berchtoldovi, a byla tu oblíbená kavárna. R. 1826 měl tu atelier sochař J. Medřický, 1875 zde zemřel dr. Vil. Peters, předseda spolku česk. lékařův; nyní zde bydlí dvorní rada J. Schroubek.

Č. 271-2 bylo kolem r. 1400 maj. městského písaře Blažka, pak kláštera sv. Tomáše, až dům koupil písař městský Václav či Vaněk z Bítova, jenž r. 1419 měl také vinici ve Skřinkách u Radlic. Když pak r. 1419 »dům radný, v němž jsou se obecně pro rady a jiné všelijaké potřeby obecní scházeli, jest spálen a konečně zkažen, Thóma a Matěj, měšťané a mocní poručníci dobré paměti Václava písaře, dali purkmistru, konšelům a obci Menšího města pražského s touto však znamenitou výminkou, tak že jsou a budou dlužni i povinni z toho jistého domu kopu grošův platu ročního ke kostelu sv. Mikuláše na olej k lampě dávati, aby tu jistá lampa ke cti a k chvále Pánu Bohu tu v kostele vždy hořela.« Byla tu tedy pak radnice** (novum praetorium), až ji r. 1478 obec Ondřeji Siktorovi či Sikdarovi prodala, vystavěvši si novou radnici (č. 35-22 n.). Po r. 1510 byl majitelem Václav Čejka, a říkali dům Čejkovský.

R. 1530 se uvádí majitelem komorní rada ze Steinbergu, r. 1608 stavitel Dominik de Bossi, spoluzakladatel Vlašského špitálu. Za vpádu Pasovských z oken tohoto domu se střílelo na městské žoldnéře. R. 1655 maj. lékárník Jan Jiří Weis, pak kupec Jan Petr Petroni a jeho rod. Tehdy tu byly již dva domy, posledně zvané u sedmi kamenných sloupův a u tří medvědů. Dům tento po majiteli slul Hrachovským, onen (v sousedství domu zbořeného u klíčů) držel písař při stavitelství Jakub Hybl ze Stradoně, vězněný pro odboj r. 1621. Dokázav nevinu, vystěhoval se pro víru a dům prodal za 8000 kop míš. cís. rentmistru Fridrichu Ramingovi z Löwenastu, jenž však zaplatil sotva třetinu. R. 1635 dům dostali synové Hyblovi Jan Jakub a Vincenc Vilém. (Bílek 1002.) Ke konci 17. století dům držel malíř Jan Jakub Steinfels, jenž r. 1702 maloval fresky ve chrámu Voršilek a fresky chrámu v Břevnově. Po něm dům dcera provd. Čečelická prodala r. 1732 Marii Fr. Sieghové. Za Schallera oba domy měl velkoobchodník Jakub Schoffo, zdědiv dům po tchyni. Nyní jest to dům Jana Stüdla; po zboření vedlejšího domu tu se objevila stará věž hradební.

Vedle zbořen byl průchodní dům č. 270-3 zlatý klíč, jenž se táhl až do ulice Karmelitské (č. 24 n.); tím vznikl ohavný průlom a zcela porušen byl ráz starobylého náměstí, nehledě k tomu, že vnitřek (vyobr. od H. Uhlíka ve Květech 1872 str. 12.) náležel k nejmalebnějším koutkům města. (Znamení domovní jest v městském museu.) Za návrh zastavění tohoto průlomu první cenu obdržel Josef Podhajský, prof. průmyslové školy; ale posud nic se neděje, a »díra« v náměstí straší dále. Třeba jest*** vystavěti dům nový dle návrhu Balšánkova se štíty renaissančními, a v něm dvojitý podjezd pro dráhu elektrickou, která zavinila zboření budovy.

* Viz Čas. Mus. 1830. 443.

** Z té doby, jak míní Herold, jsou nynější sklepy, bývalé žaláře; jsou tu dosud »chodby, z nichž tu a tam se přijde na malé cely, které, jsouce hlouběji položeny, jsou toliko po žebřících přístupny. Byly původně zavírány padacími dveřmi. I pod náměstím jest dlouhé klenutí právě před přední částí této zajímavé budovy.«

*** Viz Rozhledy 1898 a 1902 str. 1320.

Kolem r. 1400 byl majitelem jakýsi Sopúch, po jeho vdově Vavřinec nárožník t. j. majitel domu rohového, až se to stalo i jménem vlastním. Potom tu byli právník Janek Fišl, r. 1449 švec Zikmund z Rakovníka a jeho příbuzní, majitelé domu vedlejšího č. 269. V době požáru roku 1503 měl dům konšel Mikuláš Ráj, jenž měl též dům v Tomášské ul. č. 12-9. Byl r. 1507 na radnici malostranské sťat z příčiny nám neznámé, ale asi ne dosti řádné, protože nebyl popraven veřejně. Dcera jeho vdaná za starom. měšťana Hanuše Moučka r. 1498 s jinými třemi měšťkami byla upálena, že otravovala lidi; s nimi zahynula i Židovka Bělská, která jim prášky strojila. Proč to dělaly, paměti nepovídají. R. 1574 dům po P. Neupaurovi malíři koupil Jiří Šlyselperger (Schlüsselberger), jenž ke cti svého jména dům ozdobil klíčem ovšem zlatým, a od té doby se říkalo u klíče i u klíčů. Potom dům ten (mezi domy sedláře Hanuše Stohla a Vavř. Řežába) měl Pavel Vinkler z Huttenova a od r. 1587 Valentin Cejnar, jehož dcera Anna byla druhá manželka slovutného Jana Kocína z Kocinetu, jenž tu bydlil a r. 1600 nabyl práva měšťanského. Asi r. 1604 zde bydlil francouzský dobrodruh Fr. Bassompierre, v jehož memoirech jest vylíčen lehkomyslný život tehdejší šlechty; byl přítelem maršálka Ruesworma. – Potom byl maj. sklenář a konšel Kliment Kechl z Hollenšteina. Roku 1628 emigrantka Anna Kechlová, rozená z Kocinetu, prodala dům svůj »Kocinovský jinak Šliselperkovský řečený« Janu Jakubu Guttmanovi z Guttenau za 3000 zl. rýn. (Prodala též dvě viničky v Šárkách a zahradu s domem vedle mlýna řečeného Huti; viz Všehrdova ul. O manželu jejím slyšeli jsme na str. 428; více viz dům u Splavínů.) R. 1646 byl maj. Frant. Miseroni z Lisonu, po r. 1658 Ferd. Lederer, tchán malíře Krist. Schröttera, na poč. 18. stol. rytmistr městské setniny Karel F. Lederer, r. 1753 sekretář fisk. úřadu Ferd. Hikiš de Laura.

Slyšeli jsme, že jméno zlatý klíč vzniklo ze jména majitelova; ale časem vznikl výklad jiný. Na počátku 17. stol. byl tu proslulý pivovar; zdejší pan starý sám si připravoval slad a sám vařil pivo, nikoho nechtěje zasvětiti do tajemství, jak dělá výborný svůj výrobek. A nejlepší míval ve zvláštním sklepu, jejž otvíral zlatým klíčkem, bedlivě scho-



Západní část Malostranského nám.

vávaným. Jednou k němu přišel cizinec, jenž se prohlásil pak bohatým sládkem norimberským. Slyšelť o výtečném pivě malostranského pana starého od kupců, kteří dojížděli k nám z Norimberka, a chtěje býti »prvním« sládkem v říši, schválně dojel si do Prahy, aby vyzkoumal tajemství sládkovo. Vskutku mu se to podařilo; když pak doma po mnohých zkouškách docílil piva tak dobrého, poslal soudek na ochutnanou do Prahy. Panu starému i hostem jeho pivo velice zachutnalo, třeba jim platiti bylo za ně mnohem více než za pivo domácí. Objednával tedy si pan sládek pivo bavorské, jež v Praze ponejprv bylo čepováno zde u zlatých klíčů; i předkové naši rádi přednost dávali cizině.

Také č. 269 u anděla strážce či tří stupňů nyní jest zbořeno. Byl to dům o něco kratší než předešlý, poněvadž do ul. Karmel. za ním vznikl dům č. 299-26. Nejstarší majitel Jakub z Čáslavě či Jakoubek Dorn, rychtář malostranský, r. 1430 kamenník Staněk (Stanko), pak uzdář Jakub řeč. Dub, Václav Berka r. 1468. Byl to dům tehdy teprv někdy nové vystavěný po zpoustě z r. 1420 a slul u tří králů. R. 1477 jej koupil Bartoloměj (Bartoš) Dolanský. Ke konci 16. století říkali tu u Hamouzů. Od r. 1613 od Samuela Straky měl dům »mezi domy Kocínovým a Hrachovým« písař při stavitelství Jakub Hybl ze Stradoně, jenž vězněn byl r. 1621; pak odcházeje pro víru prodal r. 1624 rentmistru Bedř. Ramingovi z Löwenastu za 8000 kop míš.; že však Raming zaplatil jen 2600 kop, dům r. 1635 měl býti navrácen synům Hyblovým.

Potom tu říkali u Kačinovských, na počátku 18. stol. u Sontagů dle MUDra Guilliama Sontaga, jenž byl r. 1719 při otvírání hrobu sv. Jana Nep.

Později byl maj. obecní starší Jiří Hippich, na konci 18. stol. Leopold Hrubý ze Schwanenheimu, na rytířství povýšený r. 1793. Měl prý pěknou sbírku knih a obrazův. Zde zemřel r. 1883 jazykozpytec prof. Vanáček.

Č. 268-5 roh úzké Karmelit. ul. v nejstarší době zván jen nárožní. Dům tento se sdruženými okny a dvěma rázovitými štíty v nyn. podobě byl asi z r. 1600.; také propadl zničení. Nejstarší majitel r. 1405 Vavřinec »Nárožník«, pak vdova jeho Svata, jež si potom vzala Racka Žáka, prodala jej bečváři Václ. Kaškovi. R. 1445 Mat. Zajíc či Zajíček měl tu pivovar. V 16. stol. byl maj. Abr. Hroch z Mezilesic, i říkali u Hrochů, později u hrachů; dům drželi Jan Kačín, r. 1624 Eva Matyášová z Huttenova, Filibert Em. de Bois, cís. rychtář, pak Jindř. B. Raming z Löwenastu, cís. rentmistr, jenž dům odkázal své nevěstě Susaně Storkové; ta si pak vzala lékaře Kornelia Pleyera z Pleyernu. Od něho dům koupil r. 1641 cís. rada Jan Walderode z Eckhausenu, jehož syn byl povýšen na hrabství; vnuk Fr. Jan měl za choť Annu roz. hrab. Vratislavovu. R. 1803 dům koupil Ludvík z Pourtalu, kterýžto francouzský rod v Čechách držel Veltruby, Hluboš a j.

Č. 267-6 zlatý hrozen i u Kristuska jest úzký, dlouhý dům do ul. Karmel., s pěkným průčelím. Nejstarší maj. Bohuslav řeč. Hrubec, pak Hanuš »Nárožník«, jehož vdova Kačka si vzala Dobeše. Ale i jej přežila a dům se sladovnou r. 1414 darovala proslulému mincmistru Petru Zmrzlíkovi ze Svojšína a mistru Janu z Jesenic. (v. t.) Po roce dům koupil sladovník Otmar, jenž po vypálení Malé Strany bydlil v domě svém v Dlouhé tř. č. 616-14 R. 1444 dům tento dostal známý Pešík z Kunvaldu. Byl pak o dům spor, až r. 1458 Bohuslav z Dražic jej prodal starom. měšťanu Ondráčkovi od tří králův. R. 1462 měl jej lučištník Ondřej, po 4 letech nožíř (cultellator) Jeremiáš. Od Anny vdovy po Sam. Lekšovi z Květné r. 1567 dům koupil zlatník Pavel Preusensyn. R. 1667 dům držel Václav Fr. Schlinter ze Schleisbergu, pak Jan Fr. Nussbaum (viz Karmel. ul. č. 301), r. 1695 holandský kupec Jakub van Veen, potom Jiří V. Bušek, Jos. Bern. Scotti z Compostelly, univ. prof. lékařství, syn stavitelův, r. 1767 Ferd. Brunner (Pruner) cukrář.

Č. 266-7 se táhne, jako všecky zde následující, až na Tržiště (tam č. 4 n.). Sluje u zeleného stromu (dříve u zlatého), známěji u Glaubiců, správně u Globiců; jest to známá hospoda s hojnými hosty a má také »zahrádku«, ale jen v létě u podloubí; na zimu stromy se odklidí. Na podloubí druhdy bývaly tu krámky voňavkářův i stoly antikvářů; při vpádu Pasovských zde kdesi byl zraněn Matyáš z Thurnu.

Nejstarší majitel r. 1389 Václav řeč. Húžva či Houžvička; vdova jeho Běta měla se sousedem Otmarem r. 1432 spor o studni. Zdá se, že tu byla dobrá voda, že i sousedé sem chodili pro vodu, ale měli přispívati na udržování. R. 1462 dům prodala Kateřina Houžvičková Mat. Šperkovi. Po r. 1600 dům držel Kryštof Kober z Koberšperku (viz Kobrova ul.). Od něho r. 1606 jej koupil Bedřich Švihovský z Ryznberka a Švihova.

R. 1615 dům koupil primas Baltazar Globic* z Bučína, po němž dosud má jméno. Pro vzpouru r. 1618 byl nějakou dobu ve vězení, ale uhájil se. (Zajímavá jest obšírná obžaloba proti němu a čím se hájil; viz Bílek CIII.—CVII.) Globic dům nákladnický po 10 letech postoupil synu Janu a koupil si dům Perštýn zvaný (na Perštýně č. 344-5), kde zemřel r. 1631.

Baltazar Globic mimo Jana měl tři syny z druhého manželství, z nich Václav byl mnichem u Karmelitánův a nedědil. Samuel Globic dostal dům Perštýn a měl též býv. dům u bílých růží č. 25-I. v Maiselově ul.; byl znamenitý geometr při deskách zemských a r. 1683 u Jana Nigrina vydal spis Šimona Podolského z Podolí** z r. 1617 pod názvem »Knížka o měrách zemských.« Bojoval statečně r. 1648 »maje zvláště to, co k ohnivým věcem náleží, zaopatřovati sobě poručeno,« i svou čeleď na svůj groš ozbrojil; za to povýšen byl na vladyctví a obdařen erbem a titulem »z Budčina« r. 1653. Na sněmu r. 1667 byl zřízen k dohlídce nad fortifikací. (Rybička str. 14.) Zemřel r. 1693.

Samuel měl dva syny; Samuel Rafael (dle Heraina však správněji byl to syn Jana Globice) byl malířem a žákem Karla Skrety a mlád zemřel v Římě r. 1662, kde má posud náhrobník v chrámě S. Maria del popolo. (Rybička str. 15.) Matka Judita pak žalem zemřela a pochována jest u sv. Jiljí. Druhý syn byl Jan Daniel Globic, doktor lékařství a žák slavného Jana Marka Markova; zemřel morem r. 1680 a vedle matky pohřben. Sepsal dílo »Tripus medicinae,« jež vyšlo po jeho smrti v Norimberce r. 1681. (Herain tohoto klade za syna Baltazarova.)

Samuelův bratr Jan Daniel Globic, měštěnín a radní staroměstský, také r. 1648 se vyznamenal; byl tehdy assessorem při úřadě nákladníků staroměstských, pomáhal i penězi a obilím i pivem a ovšem také bojoval. I on dostal r. 1662 erb a titul z Budčina. — R. 1667 Jan Daniel Globic se Samuelem koupil dvůr poplužní na Smíchově od Zikmunda Kropáče z Krymlova. Z rodu toho byla Veronika, druhá manželka Petra Eus. Radeckého z Radče, praděda známého maršálka.

Prve uvedený syn Baltazarův Jan Globic, majitel tohoto domu »u stromu«, zemřel r. 1665; vdova jeho prodala dům i všecko pivo a nářadí pivovarské Janu Pistoriovi, jenž dům přestavěl v nynější podobu mimo průčelí, jež zřídil geometr Martin Neureiter (Neureuter), koupiv dům r. 1790 od manželů Zrostlíkových. Syn jeho měl dům v Karlově ul. č. 183 (viz str. 479) a knihkupectví; z rodu toho pošli i šlechetní mužové dr. Theodor (Bohdan) Jan Neureuter a bratr jeho Ondřej. Od rodiny té dům koupil r. 1853 JUDr. Karel Seeling, nyní jej má Ter. Grüberová ze Seelingsheimu.

Č. 265-8 druhdy u červeného jelena, pak u zlaté konvice i u Tyrola, správněji Tyrallů. I tento dům zachoval podobu z 18. stol. R. 1389 jej měl Václav řeč. Hanuška, r. 1403 pekař Michal řeč. Perníček, r. 1414 soukeník Hanuš řeč. Slaměný rytíř, r. 1434 Jan Beřkovec z Řeporyj, r. 1461 Daniel Hedvika.

Po Severinu Rudnerovi, synu varhaníkově, dům ten r. 1594 koupil konšel Jan Landšadl, jenž prý říkal, že místodržící »slušně a spravedlivě vyhozeni byli, poněvadž kata z Plzně povolati dali, defensory zoutraceti v oumyslu byli a podpis císařův zfalšovali«. Z pokuty zaplatil 210 kop míš. na vystavění domu profesního Jesuitům. R. 1677 dům koupil od syna jeho Severina Landšadla Jiří Tyrall z Treyenburku (Treuburku), úředník zemských desk, po němž jest nyn. zkomolené jméno. R. 1779 koupil stavitel Ign. Paliardi, jenž barokově dům přestavěl a odkázal synu Aloisu též staviteli; r. 1896 dům Karel Paliardi s chotí Karolinou odkázali nadací, jak svědčí mramorové desky na domě zde i na Tržišti č. 6 n.

Č. 264-9 druhdy u zlaté štiky i u Pizzinů, nyní u Hubálků po majiteli ze zač. 18. stol. Roku 1400 jej měl Václav Vakunda, r. 1431 Vavř. Sovka, potom Vítek Otomar,

---

* Následující zprávy jsou dle Heraina. Kolář v Ottově Sl. N. rozeznává tuto rodinu a jinou z Budčína, z níž pošel geometr Samuel. — Za Globicova primatorství byla vystavěna brána Strahovská, již jsme spatřili odkrytu r. 1898.

** Šimon Podolský z Podolí (nar. 1562) »umění malířského« byl muž obratný. Tehdy v Praze jakýsi Vajsperger měl nepodařilého syna Lorence a nevěděl, co s ním. Poradil mu pan Petr Vok z Rožmberka, aby ho dal do bezpečného soukromého vězení, a nabídl mu k tomu svůj hrad Helfenštejn na Moravě. A toho mládence tam vlouditi pěkným způsobem vzal na se Podolský r. 1590 a provedl to; na hradě dali mládenečka nezdárného do želez a k tomu přidali registra k přepisování, aby nezahálel.

r. 1461 Tomáš či Tůma sladovník, r. 1475 Blažej z Újezdu. Dle výzkumů Herainových r. 1585 dům od Vlacha koupil švec Petr Pitš z Lilgenfeldu. V 17. stol. od Jana Oct. Miserona z Lisonu a bratra jeho Ferd. Eusebia, ředitele sbírek císařských, koupil Santin de Bossi, majitel několika domů, jenž také stavěl hradby pražské († 1673). Vlach tento byl jaksi horké krve; r. 1647 krajana zabil v hádce, ale velitel pražský hrabě Colloredo ho nevydal soudu, že prý ho potřebuje nutně ke stavbě hradeb. Ale jak se loudavě stavělo, slyšeli jsme na str. 666. Pak dům měl zeť jeho Jak. Fr. Hurt, potom Karel Hubálek. R. 1741 dům koupil sládek Josef Pimskorn pro syna Josefa, zetě Ign. Kil. Dienzenhofra. V 18. století dům držela rodina Dattlův.

Č. 263-10 má na domě tři zlaté hvězdičky; sluje též u Biedermasů (Pittermasů), správněji Biedermannů po majiteli Zikm. Biedermannovi z Treuhüblu r. 1666. — R. 1400 měl jej Prokop stolař (mensifex), r. 1416 Šimon Chudáček, r. 1430 Jan vozataj, r. 1474 řezník Velík. V 16. stol. nákladnický dům ten slul Šimůnkovský; od r. 1573 byl maj. Jan Rattich (Ratych) z Alberndorfu, pak syn Jan s chotí Marší Bossovou z Ehrenšteinu; koupil také vinici v Kartouzích po emigrantu Sam. Kronenbergrovi. R. 1666 Jan Boss z Ehrenšteinu dům prodal radnímu Václ. Biedermannovi; v stol. 18. byl dědiců Fischerových.

Č. 262-11 ve 14. stol. u žernovů, po válce husitské u beránka, v 16. stol. u Skálů, nyní u Voglů; dům býv. nákladnický se zajímavou façadou se štukovými ozdobami a attikou. Schovanka Doroty Skálové provd. Kohoutová vzala si pak doktora práv Daniela Basilia z Deutschenbergu, professora akademie pražské; byl od direktorů jmenován konšelem a proto též obžalován. Ale že již r. 1622 přistoupil k víře katolické, pokuty osvobozen jest; i byl pak radou při appellaci († 1628). Pak byl maj. radní Jan Jense, Mik. Hájek z Rosenfeldu, registrátor české kanceláře, r. 1646 stavitel Santin de Bossi; že měl domů několik, zde říkali veliký dům Santinský. S rukou dcery Santinovy dům pak dostal Fr. Vavř. Ubelli, r. 1691 Dion. Pippius, německý deklamator zemských desk. V 18. stol. byl to dům Kaiserův, ke konci téhož století měl jej Antonín Zimmermann. Za Schallera P. Münich měl tu sbírku krásných obrazův.

Č. 261-12 zlatý lev, poslední s podloubím, má sdružená okna, zajímavou řezbu na dveřích, pěkné štíty a letopočet 1608; průčelí přestavěl stavitel Santin de Bossi. Nejstarší majitelé kolář Jakeš, bečvář Michal r. 1405, r. 1458 postřihač Jiří Kusek, pak krejčí Jan řeč. Uher, Martin Tobolička, r. 1480 Brožek švec. R. 1592 primator mistr Bartol. Havlík Srnovec z Varvažova prodal jej registrátoru dvorské kanceláře Václ. Trostovi z Tifenthalu. R. 1624 byl maj. Karel König z Königsfeldu, pak jmenovaný Santin de Bossi, r. 1662 Jan Oktavián Miseroni z Lisonu. R. 1717 dům koupil revident král. berního úřadu Bohumír Martin z Martinsbergu; v domě tom Martinsberském byla zastavárna v l. 1747—1751. Účelem zastavárny bylo zameziti lichvářství a z výtěžku podporovati káznici, později i chudobinec. Platilo se $10^1/_2$ úroku, od r. 1767 $8^1/_2$; odhadcům, zlatníkovi a krejčímu, z každého zlatého ještě platilo se $^1/_2$ krejcaru za odhad. První praesident zastavárenské komise byl Václ. Kazimír sv. pán Netolický z Eisenbergu, po něm hrabě Fr. z Věžník, pak Leop. Krakovský z Kolovrat a ještě jiní dva šlechtici, až roku 1784 komise ta byla rozpuštěna a zastavárna podřízena zemskému guberniu. — Ke konci 18. stol. měl dům Adam Graff.

Č. 260-13 od 16. stol. u tří korun zlatých neúhledně přestavěný, bez podsíně. R. 1484 jej koupila měšťanka staroměstská vdova Svata a věnovala jej chudým; proto zde říkali starý špitál; odtud špitál obecní přeložen na Újezd. R. 1608 byl maj. cís. sekretář Karel Trost, pak Abraham Güntzel z Güntzelfeldu, r. 1653 architekt Diviš Miseroni z Lisonu, cís. správce sbírek.* Pak byl tu dům proslulého lékaře, univ. prof. Jana Löwa z Erlsfeldu, jenž se vyznamenal za moru r. 1680 a po 5 letech povýšen byl na šlechtictví. Půjčoval svým posluchačům peníze na veliké úroky, ale nevadilo to jeho vážnosti; byl čtyřikrát rektorem university. R. 1725 pochován jest u Karmelitánův. Dům ten koupen byl r. 1751 pro zastavárnu, jež tu byla do r. 1829, kdy dům prodán Jos. Henčlovi.

Č. 259-14 volný průjezd na Tržiště a průchod k poštovnímu úřadu »Praha 8«, bývalý dům Hartigovský, pak Senftenberský, nyní maj. zemského fondu král. Českého; jsou tu úřadovny hlavní zemské účtárny a pokladna. Dům ten s pěknou barokovou façadou

---

* Otec jeho Diviš byl brusič drahých kamenů cís. Rudolfa II.

a štukovými ozdobami byl přestavěn v nynější podobu na poč. 18. stol. ze dvou domů, při čemž překlenuta byla dřívější zdejší ulička, jíž říkali Neuserova. Tou r. 1611 jedna četa Pasovských vnikla na náměstí. Znak český na dům dán byl teprv v době novější, když dům r. 1873 se stal majetkem zemským.

Bývaly tu domy dva; jeden r. 1403 koupil pokryvač (škřidlář, architector) Mikuláš, po 2 letech kolář, r. 1413 sladovník Matyáš řeč. Nedvěd, pak soukeník Mikuláš od 5 kostelů, potom nožíř, kožišník a j. Druhý před zpoustou husitskou byl nějakého Adama, r. 1453 od obce darován Jankovi sládku, který jej r. 1459 prodal malíři královskému Mikuláši. Pak po řezníku byl majitelem zase bohatý malíř Michal řeč. Sobek r. 1463; byli pak tu ševci, krejčí a j. V 16. století se uvádí majitelem domu hořejšího Aleš Klenovský ze Ptení; po něm pro dluh dům ujal asi r. 1600 Radslav Vchynský či Kinský ze Vchynic, jenž pak tu bydlil. Před domem tím r. 1604 maršálek Ruessworm, potom popravený na Starom. nám., přepadl při dostaveníčku dobrodruha hraběte Belgiojosa. Po Radslavu Vchynském († 1619) dům dědil bratrovec Vilém Vchynský z Vchynic a Tetova, jenž s Valdšteinem zahynul v Chebu r. 1634. (O něm viz Bílek, str. 860.) Zabaven byl pak dům jeho, nynější palác Clam-Gallasův na Starém městě, i tento »mezi domem někdy Matyáše z Glauchova a domem Muškalovským řečeným a vykázán dědicům de Vittovským na porážku jich pohledanosti za komorou českou a r. 1637 postoupen byl od vdovy Anny de Vitte* roz. z Glauchova, jakožto poručnice týchž dědiců, jejímu švagrovi Danielu ryt. Freislebenovi a Puchhöfenu, »cís. radě a sekretáři dvorské kanceláře české«. Dům tak spojen byl s dolejším domem, který r. 1599 vyženil dvorský brusič drahých kamenů, pak komorník Ferdinanda II. Jan Mat. z Glauchova s Evou, dcerou Pavla Vinklera z Hutenova a který později měl rada apepll. Daniel Freisleben, pak dcera jeho Ederová.

Oba domy r. 1652 koupila Eva Kustošová ze Zubří, dcera Matyáše z Glauchova. R. 1700 Leop. Prokop Kustoš svob. pán ze Zubří a Lipky prodal oba domy bohatému kupci Eberhardu z Glauchova, jenž r. 1694 dal udělati zvonkovou hru do Lorety, ale potom zchudl. Byla pak majitelkou r. 1722 hrab. Ant. Černínová roz. z Khünburka, ale vyměnila za palác nyní Lobkovický (č. 347 ve Vlašské ul. 19 n.) s hrabětem Karlem Libšteinským z Kolovrat.

Potom dům Kolovratovský koupila Terezie hrab. Hartigová r. 1735.

Za okkupace r. 1741 zde bydlil hrabě bavorský, Karlem Albertem ustanovený za místodržitele; ten v lednu r. 1742 zde pořádal velikou slavnost na oslavu zvolení Karla německým císařem. Od r. 1783 dům držel hrabě Fr. Ant. Hartig; o knihovně a vzácných sbírkách v domě tom vypravuje Schaller (II. 128.). R. 1821 dům koupil hrabě Fr. Adam z Valdšteina, po 6 letech Jan Parisch ze Žamberka či Senftenberga rodem Angličan. Od něho zde měl zdarma byt geniální samouk August Corda, později kustos musea král. Č., jenž zemřel na moři r. 1848 vraceje se z Texasu, kam jej vyzval kníže Colloredo-Mannsfeld. Po baronu Parischovi dům zdědila paní z Bebensbergu, r. 1873, jak praveno, dům koupen pro zemský fond za 107.500 zl.

Celou záp. stranu náměstí zaujímá veliký dům eráru vojenského, kde jest cís. a král. zemské velitelství, č. 258-15. Za nejstarší doby tu bylo 5 domů. První v koutě r. 1404 Jan syn Karasův prodal řezníku Mikeškovi; r. 1442 tu byli Řehoř Pekárek a Kat. Ješinová, pak Jan Prčka, po něm Jan Ručka, r. 1456 malíř Matyáš, po 10 letech nožíř Ambrož, potom malíř Michal řeč. Sobek. V 16. stol. byl to dům Vřesovcův z Vřesovic, pak Pavla Lydla z Lydlova; vdova r. 1595 dům prodala Janu Václ. z Lobkovic, hejtmanu staroměstskému; r. 1612 dům přejal doktor Hektor Moscal, a říkali dům Muškalovský. Jeho dceru měl Kar. z Gleichu a Milčic, od něhož r. 1638 dům prodán Liechtenšteinům a spojen tak s druhými.

Druhý měl r. 1404 notář Frána z Ejzíře; po zpustošení města ještě r. 1455 bylo tu jen staveniště, jež od syna Fránova koupil Burian Leskovec, r. 1476 Jan Oves, vrátný krále Vladislava, pak Šimon z Řeporyje, Jiří lazebník, r. 1477 Petr pekař. Pak byl tu dům Berkův z Dubé, r. 1541 hejtmana hradního Jiříka Vachtla z Pantenova.

* Manžel její Jan de Vitte z Lilienthalu, bohatý kupec, po roce 1620 zaplatil pokutu a chytře užívaje doby bohatl; byl hlavní účastník lehké mince, viz str. 677. Po K. Čejkovi z Olbramovic koupil Kácov, na Malé Straně dva domy Kolovratovy a j.

Třetí dům před vypálením r. 1419 měli Hynek z Okovic, pak Mareš ze Slaného; r. 1450 měl jej Jan Litoměřický, pak Tomanec z Unhoště, r. 1476 Jan Pečeně. Dům slul ad molares, u žernovů. Po r. 1500 byl to dům pana Henrycha z Plavna, jenž držel též dům č. 595-17 v Celetné ul. R. 1541 byl maj. vladyka Jan z Kelče, později Václav Popel z Lobkovic r. 1608 tu zemřel od kuřího oka, jež řezal mu komorník a zajel do krve.

Čtvrtý dům r. 1416 měl Machník, syn Beneše krejčího; r. 1436 spáleniště koupil Vaněček z Radlic, r. 1452 Václav Král tesař, pak zedník Tomáš, r. 1473 Jan řeč. Štěpka, potom uhlíř (carbonista), řezník Jan Ryšlan, r. 1481 krejčí. R. 1520 byl maj. vladyka Delfín z Haugvic, hejtman hradu Pražského, r. 1541 nejvyšší hofmistr Zdislav Berka z Dubé; na začátku 17. stol. byla tu kancelář dvorní komory.

Největší byl dům pátý, rohový (in acie), jejž měl r. 1409 Mik. Hořčice ze Slaného, pak písař Václav z Pomuku, r. 1416 Michal Perníček. R. 1430 byl maj. Jan Kakamerda jinak Janek ze Skrbení. Říkali tu tehdy u bílého medvěda. R. 1463 »Petr rychtář vyfrejmarčil (t. j. koupil) dům nárožní u Nedvěda od Jakuba Kotrby tesaře.« Potom dům držel mydlář, r. 1478 zámečník, pak Jakub, vnuk známého kožišníka Václava Štrábocha. R. 1500 jej koupil vladyka Václav Litevský ze Svinař, r. 1516 Jindřich Kornhauzský z Kolovrat; dědici dům r. 1521 prodali Václavu Robnhápovi ze Suché. Potom dům (i sousední) drželi proslulý kancléř Hanuš Pflug z Rabšteina († 1537), král. hofmistr Jan Kelč, Bernard Nestojov, hejtman kraje hradeckého. R. 1598 dům koupil Václ. Popel z Lobkovic, hejtman staroměstský; za něho († 1574) i syna jeho byl tu život skvělý, hýřivý. Zde se konala svatba Kunhuty z Gutenšteina a Kryštofa Pruškovského z Prušovce; hostem byl i Petr Vok z Rožmberka. Mladý Adam Hanuš z Lobkovic měl za choť spanilou Marketu, dceru Arnošta šl. Mollarta.. Častým hostem tu býval Hannibal Schönburg hrabě z Nantheuilu, syn francouzského maršálka, jenž od domácího pána r. 1604 ze žárlivosti byl zavražděn.*

Zde r. 1620 bydlil známý »krvavý místodržitel« Karel z Liechtenšteina, od Matyáše povýšený do stavu knížecího, a zde též zemřel r. 1627. Když totiž vévoda bavorský, Maxmitian, vítěz bělohorský, osmý den po bitvě z Prahy odtáhl, stal se u nás správcem či mimořádným plnomocným komisařem Karel z Liechtenšteina, kníže Opavský. A po tři měsíce bylo ticho; nevědělo se, kterak bude naloženo s přemoženými, z nichž mnozí, spoléhajíce na dobré řeči vévody bavorského před jeho odjezdem, doma zůstávali. Až 20. února 1621, tedy tři měsíce po bitvě, sem povoláni byli účastníci povstání a zde jim čteno: »protože se nejvíce účastnili povstání minulého a je podporovali, že mají v místech vykázaných poslušně čekati dalších rozkazů«. Odtud dovezeni jsou na hrad do vězení. — — A když 19. června na hradě v síni říšské dvorní rady byl vyhlášen rozsudek krvavý, sem druhého dne časně ráno manželky, děti, příbuzní odsouzených se sbíhali a mnohým pláčem prosili Liechtenšteina za milost.

R. 1631 tu bydlil s celým dvorem saský vůdce a saský komisař Jan Jiří Šleinic, jenž krutě vymáhal na městě daní na vojsko a pro dvůr,** když tu sídlil sám kurfiřt saský Jan Jiří.

Po bitvě u Lützenu zde Valdštein, jenž tu měl generální velitelství, konal vojenský soud; 11 důstojníků pro zbabělost bylo sťato, jeden oběšen na Starom. nám. — R. 1648 zde byl hlavní stan Švédův. Koncem 17. století Liechtenšteinové měli i ostatní domy zdejší; jeden z domů těch r. 1526 držel nejvyšší kancléř Adam z Hradce, u něhož se konaly porady osob přejících Ferdinandu I. před volbou jeho za krále.

R. 1714 byl maj. Jan Ant. Florián z Liechtenšteina, pak syn jeho Jos. Jan Adam, r. 1732 vnuk Jan Karel († 1748). Za něho r. 1741 Bavoři měli tu kanceláře. R. 1742 sem dán poštovní úřad; dne 21. března 1750 sem dojela první »diligence« za velikého jásotu lidu; a od srpna 1750 jezdila pošta z Vídně denně. Pošta odtud odstraněna byla r. 1791, kdy kníže Alois Josef z Liechtenšteina před korunovací dal ze všech domů těch (bylo jich celkem 6 místo původních pěti) vystavěti jediný palác. Pouze vnitřek rohového domu byl málo změněn. Za korunovace potom byl tu dvorní ubytovací úřad. Obr. str. 703. představuje nárožní část domu toho za korunovace cís. Marie Terezie.

---

* O tom podrobně vypravuje Svátek, Obrazy z kult. dějin č. II. str. 217 n. Vrah dlouho se dovedl vyhýbati trestu, až se otrávil.

** Viz Zapova kronika V. 759 n.

R. 1825 palác koupil hrabě August Ledebur-Wicheln, r. 1827 byla tu v červnu druhá umělecko-průmyslová výstava; první byla v Klementinu. Zde bydlil Jos. Dobrovský, a byl tu první tělocvičný ústav učitele tělocviku Stefaniho. Také tu bydlil prof. Zimmermann, u něhož hosty bývali Egon Ebert a Tomáškův žák Dessauer, kteří spolu složili operu Lidvinu, provozovanou r. 1836 na stavovském divadle. Libretto má za základ pověst o domě tom, již po chvíli uvedu.

Za bouřlivého roku 1848 Windischgrätz sem přenesl generální velitelství z Celetné ul., a r. 1850 dům koupil za 150.000 zl. a k tomu účelu upravil vojenský erár. R. 1866 zde velitelství měli Prusové; do r. 1885 u zdejší hlavní stráže stávala dvě děla.

Z doby Liechtenšteinův pochází pověst o tomto domě. Kněžna Lichtenšteinová, dříve dcera uhlířova, nosila střevíce z těsta. (Viz podobnou pověst o paláci Černínském.) Jinak se vypravuje, že majitelka tohoto domu se zapsala ďáblu, aby si zachovala krásu. — Na nádherné plesy zdejší chtěla prý se podívati dcera bohatého mlynáře pražského, až ďábel od ní povolaný přinesl jí pozvání i drahocenné šaty a šperky; ale při prvním tanci se propadla. (Svátek, Praž. pov. 128, 129, Herold str. 99.)

Č. 203-16 (roh Zámecké ul.) a 204-17 jsou maj. Cecilie Fragnerové, dvorní lékárna u černého orla; lékárna ta dříve bývala v protějším domě nárožním č. 205 (roh Nerudovy ul.). I zde by mělo býti podloubí, jak bývalo; nyn. dům jeden vystavěl Fragner r. 1888 dle plánů Jana Rixyho; sgrafito od Mik. Aleše. V nejstarší době tu byl jeden veliký dům (též na místě č. 202-4 v Zámecké ul. a č. 182 na rohu Thunovské ul.) t. zv. Sobíkovský po maj. Janu Sobíkovi r. 1404. R. 1432 měl jej Jan Zachoval, pak Petr z Dobříše, od r. 1434 kameníci. Za požáru roku 1541 byla tu lékárna Jakuba Opplera. (Vedlejší dům po Mikuláši zlatníku spadl na obec a prodán byl, aby byly peníze na výpravu tureckou.) Později dům na rohu s manželkou Annou Lavínovou dostal Jan Šindel z Eberharce, jenž jej r. 1612 prodal Verginii roz. z Levína, matce Petra Myllnera z Mühlhausu za 5000 kop míš.; tomu byl zabaven a dán v dluhu Danielu Kaprovi z Kapršteina. Dostal se pak r. 1625 Janu Rud. Pucherovi z Meggenhausen, cís. sekretáři, jehož vdova Eva roz. ze Sidmburku (Sydmbirku) r. 1627 jej prodala dvorskému kupci Ant. Muškonimu. R. 1658 dům koupil Jan Kunig, pak jej měl Jan Kašpar Kunig, purkmistr v době korunování cís. Marie Terezie, r. 1777 kupec Petr Ant. Bertoni, o kterémžto jméně jsme slyšeli při Strakovské akademii. — Dům druhý r. 1714 Ant. Fl. kníže z Liechtenšteina prodal zlatníku K. Taxnerovi; pak byl maj. poštovní úředník Jan V. Braunhofer, za Schallera Florián Šebelka voskář od r. 1789.

Sousedí veliká, málo úhledná erární budova (č. 1—18) c. kr. místodržitelství, bývalé jesuitské gymnasium; táhne se až do Thunovské a Sněmovní ul. a má dva dvory. I zde zprvu bylo domů několik. Na rohu proti Montágům r. 1405 měl dům Hanuš či Hanek Škudla, jenž měl oň rozepři s Annou vdovou po Valterovi; po zpustošení r. 1420 teprv asi r. 1460 zde na části vystavěl dům řezník Mik. Plyha. R. 1477 po sirotcích po soukeníku Jiřím, jemuž říkali Tětic, dům koupil pekař Jan řeč. Petrželka. Na druhé



Malostranské nám. při Nerudově a Zámecké ul. v 18. stol.

části toho domu o něco dříve (r. 1453) vystavěl si dům řezník Pertold; r. 1464 jej Jakub Starostka vyměnil se ševcem Jiřím ze Stříbra. R. 1473 byl maj. staroměstský Jakub Vejvar, a jeho vdova dům prodala r. 1476 Šimonovi z Řeporyj. Později tu byl hostinec u divého muže,* maj. Klimenta Kechla z Hollenšteina, pak Karla Přehořovského z Kvasejovic. Anna Přehořovská r. 1599 dům ten spojila s rohovým »jdouc k valům hradu Pražského,« který před tím měli Jan Vchynský ze Vchynic, Kryštof Discacato a zámečník Ludvík Hutter. R. 1632 majetek ten koupil hrabě Baltazar Marradas, pověstný generál Waldšteinův; potom dům připadl obci, od níž r. 1654 jej koupili Jesuité, kteří tu vystavěli novou budovu. — Dům třetí (dříve druhý) měl r. 1404 Ondřej Malý, pak komorník Štěpán či Štěpánek. Místo pusté syn jeho, bydlící na Starém městě, r. 1453 předal bečváři Duchkovi řeč. Hnízdo, jehož syn byl zedníkem. R. 1503 slul u bílého měsíce a byl maj. Johanky Zvířetické z Vartenberka.

Jiný dům r. 1404 koupil řezník Jan Slívka, r. 1469 Michal sklenář, r. 1476 Michal malíř prodal panu Zikmundu z Hořeměřic. R. 1504 měl tu dům zeman Roztocký z Teplé, v 17. stol. Jan Mik. z Lobkovic. Také se tu uvádí dům u černé pavláčky, r. 1510 Václava z Landšteina. — Proti faře na rohu Thun. ul. byl dům písaře Tomáška; r. 1416 jej koupil Václav Bric, r. 1434 řezník Jakub Bílek (viděti, že tu páni řezníci měli tehdy dobré obchody), r. 1473 posel radní Arnošt, r. 1480 Mik. řeč. Kačice. R. 1590 koupil dům po Mik. Šindlerovi z Eberharce Rudolf II., aby tu byly úřady dvorské komory.

Jak jsme již slyšeli, Jesuité potom tu měli gymnasium, spojené s protějším domem profesním na náměstí krytou, klenutou chodbu přes ulici. Když řád byl zrušen, gymnasium po 10 letech přestěhováno do Karmel. ul. do bývalého kláštera Anglických panen. Sem dány r. 1784 úřady z hradu (guberninum). Kde jest byt místodržitelův, říkalo se malý landhaus; ke konci 18. století tu byl byt nejvyššího purkrabí a praesidiální kancelář; v druhé polovici (k Nerud. ul.), kde dům vyčnívá do ulice, říkali dům komory české (Kammerhaus); tam byly kanceláře guberniálních radů, bankální administrace a fiskální úřad; r. 1793 přenesený do bývalé radnice. (Veliký dům na náměstí (býv. kollej jesuitská, sněmovna, landhaus veliký č. 2-27) stal se sídlem hlavní pokladny, pokladen krajských úřadů, archivu a j.)

Do rozsáhlé budovy s mnohými chodbami jest hlavní vchod do úřadoven z náměstí; na straně do ul. Sněmovní jest vchod do příbytku místodržitelova vysokým, zajímavým portálem barokovým z r. 1783; uprostřed jest český lev.

Když cís. Matyáš se přestěhoval do Vídně, u nás správu zemskou vedli t. zv. místodržitelové, ale byli podřízeni t. zv. české kanceláři ve Vídni. Za Marie Terezie od místodržitelstva odděleno bylo soudnictví; věci politické a důchodní vedly »repraesentací a komora«, jimž v čele stál nejvyšší purkrabí ze stavů, ale úřednictvo dosazoval panovník. R. 1762 i správa finanční oddělena, a repraesentací, která měla správu politickou, nazývala se pak zemským guberniem; od r. 1850 jest úřední název místodržitelství.**

Č. 6-19 u Montágů, maj. zemského fondu; jest tu i Zemský pojišťovací fond cís. Františka Josefa I., založený při jubileu 40letého panování císaře pána. Bohužel, posud není účastenství pojištěnců takové, jak by zasloužil ústav blahodárný; i k tomu musí lid býti vychováván. Jest to známý dům, zajímavý podloubím i celým zevnějškem, zvláště arkýři rohovými, starobylý v některých částech uvnitř,*** nejvíce na straně k domu Šternberskému. Za Václava IV. do náměstí měl dům Petr Očko, královský číšník (pincerna), pak bratr jeho kněz Jan Očko. R. 1436 Beneš Škoda, pak Štěpán Piplňáček; jeho syn Jan, člověk oddaný opilství, r. 1483 byl popraven pro vzbouření obcí pražských proti konšelům a vybití radnic. R. 1572 od Jana Kelče a ženy jeho Kateřiny ze Šleis dům ten koupil Jaroslav Smiřický ze Smiřic, jenž tu zemřel r. 1597; i byl to Smiřických dům fideikomisní. (O velikém majetku Smiřických† viz Bílek 525 n.) Po něm byl maj. Zikmund

---

* Říkali též u divokých mužů, u Faunů, u Vildmanů. Mezi domem tím a domem u černé růže byl dům u tří labutí, jejž r. 1629 koupili Jesuité; měli tu hned ještě toho roku gymnasium čtyřtřídní.

** Od 15. stol. náměstek králův slul hejtmanem zemským nebo hejtmanem král. Českého, pak někdy regentem; za Ferdinanda I. se počalo říkati místodržící.

*** V průjezdě jest kámen s jamkami, kde se shasínávaly pochodně, jimiž se svítilo po ulicích.

† Po smrti Albrechta Smiřického zůstalo i 300.000 dukátů, které ve Frankfurtě si uložil a pak kšaftem odkázal nevěstě své hraběnce z Hanavy, dceři z tety po matce kurfiřta falckraběte Fridricha.

Smiřický, pak Jaroslav, pak přední původce povstání Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic na Kostelci nad Černými lesy, Dubu a Náchodě.

Za domem tím byl dům r. 1407 písaře Sezemy, pak písaře Tomáška,* později Herborda (Harbarta) z Otradovic, dvořenína pana Janka Sádla z Kostelce; r. 1500 držel jej známý humanista a básník latinský Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. R. 1502 měl dům Jakub Štráboch, pak Martin Chlup, i říkali dům Chlupovský. Před požárem roku 1541 tu bydlil Viktorin, syn Jiřího Poděbradského. — I tento dům pak za 10.000 kop miš. koupili Smiřičtí, a r. 1603 Zikmund Smiřický stavěl jeden palác. Zde r. 1618 dne 22. května se radili o svržení místodržících páni Matyáš z Thurnu, Václav Budovec z Budova, Vilém z Roupova, Kolona z Felsu, Oldřich Vchynský a domácí pán Albrecht Jan Smiřický, o němž se říkalo, že se chtěl státi králem. Bylo to v zadní věži, již viděti na obraze Sadelerově (str. 247.); ale dosud ji nižší lze spatřiti v rohu toho domu.



Sev. strana Malostranského náměstí.

Smiřický r. 1618 u Budějovic v ležení se rozstonal zimnicí; převezen byl sem a tu zemřel. Dům pak zabavený dostal od Albrechta Valdšteina** Maxmilián z Valdšteina, jenž jej přenechal r. 1630 Vratislavu z Pernšteina; po jeho smrti jej dědila sestra jeho Trebonia, která r. 1646 jej odkázala Karmelitkám, a ty dům prodaly r. 1653 Rudolfu z Tiefenbachu, jenž jej daroval své manželce Marii Evě Alžbětě. Dům přední i zadní r. 1682 koupil hrabě Bedřich Ferd. Zinzendorf. Od synů jeho za 12.000 zl. koupil Jan Pavel z Montagu r. 1763 (potom povýšený na šlechtictví) a vystavěl nynější jeden dům; ale nahoře bývaly ještě sochy od Fr. Platzera. R. 1785 dědili synové Josef a Jan z Montagu. — Roku 1816 Marie Anna Montagová prodala dům Josefu Ed. Kamperovi, ten pak hrab. Auerspergovi.

Č. 7-20 dům Šternberský, maj. hrab. Leop. ze Šternberga. »Nejkrásnější obytný dům Malostr. nám. ve svém květném guirlandovém baroku, svojí rozkošnou nepravidelností

* Tento Tomášek přikoupil r. 1414 dům vedlejší (také na místě nyn. u Montágů vzadu), jenž býval Zdeny, vdovy po Václavu Uhrovi, pak Markety »dlouhé«, vdovy po dvorském malíři Theodorikovi, od něhož jsou tabulové obrazy na Karl. Týně. — Dům ten r. 1624 dostal Maxmilián z Valdšteina, jenž měl již přední dům Smiřický, fideikomisní, po něm r. 1638 František de Chiesa, jehož syn prodal dům r. 1651 Marketě Anně, ovdov. hrab. z Thunu.

** Albrecht byl poručníkem blbého bratra Smiřického, jejž však do ciziny odvezla sestra Marketa Salomena Slavatová. Kterak chytrý a peněz chtivý Valdštein o majetek celý jednal, viz Bílek 538 n.

a svou vesele hledící vzácností vlichocuje se do duše jako roztomilost vznešené, krásné dámy ze středu ji obklopujících starých pánů.« (Šubert.) Bývaly tu domy dva, jak posud viděti, a mimo to vzadu do ul. Thunské byl dům třetí, kde za Karla IV. i v 15. století byla fara sv. Mikuláše. Dům vedle Montágů, řeč. Bašta, r. 1534 měl Dětřich z Mělníka, pak písař Šimon a syn jeho Jaroš, po zpoustě Malé Strany řezník Mikuláš, potom Jan řeč. Stodola, Mik. Trubač, Vavř. Honěk, Jan Kuklík, r. 1479 Mik. Ráj. R. 1515 Jakub z Přeznice jej věnoval Žofce ze Všehrd, manželce Mik. Hyzrla z Chodů; byl tu tehdy hostinec. Hyzrle dům r. 1519 přestavěl a při tom udělal loubí; on byl mezi posly, kteří r. 1526 jeli ohlásit Ferdinandu I., že zvolen byl za krále. Potom byl maj. Petr z Poměšic, r. 1541 Ludvík hrabě z Gušteina (Gutenšteina). Zde vznikl toho roku veliký požár malostranský, jenž zničil i Hradčany. Rok po ohni byl maj. Václav (Fencl) Falb z Ploskovic, r. 1557 Martin Payermayer. R. 1562 zde byl ubytován vůdce poselstva tureckého Ibrahim, jenž do Prahy přijel s 23 služebníky, 26 koni a 6 velbloudy; tehdy byl mír uzavřen s Turky na 8 let. A opět r. 1575 zde bydlil posel turecký Mehmet beg. Byli pak maj. kolem r. 1600 Jan Salvart z Falkenburku, r. 1602 Vít Ditrich Knaple z Ainetu; za povstání měl dům lékárník Henrich Erndtl (Erntl); vdova po něm, emigrantka Anna Erntlová, prodala dům r. 1628 lékárníku Janu de Vitte z Lilienthalu za 4000 zl. rýn. R. 1662 dům tento koupil Václ. Jiří Holický ze Šternberka od měšťana Vavř. Kolderady (Lorence Coldera) a r. 1664 přepustil Adolfu Vratislavu hrab. ze Šternberka. Po něm jej držel syn jeho Frant. Damián, pak Frant. Filip, potom Filip Kristian ze Šternberku. Za něho zde byla veliká knihovna. To jest slavný dům Šternberský, známý z dějin probuzení našeho národa. Obr. str. 705.

Dům druhý r. 1379 měl Jan řeč. Parcifál, r. 1412 sladovník Petr, r. 1445 Jan Kokrha, pak Martin Slívka, r. 1467 Jan Hladký, potom Václav Unhoštský. Za požáru r. 1541 měl jej krejčí Pavel Fuksa (Fux), r. 1580 místosudí dvorský Vít Flavín z Rottenfeldu, potom bradýři, r. 1609 Jiří Kemnicer z Dorndorfu, r. 1628 Augustin Vitali, r. 1638 Jan Oktavián Vchynský ze Vchynic, r. 1652 Mudr. Mik. Franchimont z Franzenfeldu, univ. prof. Také tento dům r. 1684 koupil za 4000 zl. Adolf Vratislav ze Šternberka, dům pak spojen s předešlým a r. 1701 se stal domem majorátním. Sem r. 1876 přestěhována byla obrazárna, jež byla dříve na Hradčanech (str. 257) a pak v l. 1872—6 u Slovanské lípy v Spálené ul.; odtud r. 1884 se dostala do důstojného stánku v Rudolfině. Na domě jest obraz P. Marie, jenž dle starého usnesení magistrátu zde vždy má býti udržován.

Č. 518*-21 jest maj. zemského fondu, dům starožitný s loubím a arkýřem, zdobeným sgrafity, jež dle starých sgrafit r. 1899 provedl prof. C. Klouček. I zde po požáru r. 1420 byli řezníci, r. 1475 malíř Michal, r. 1476 Jan Stodola prodal jej Vavřinci či Vávrovi synu Václava Unhoštského. R. 1499 zde bydlil Jaroš ze Svojovic a ze Stranova. Potom majitelem byl pan Tíma z Koldic na Krupce, za požáru r. 1541 kolář Matouš. Pak slul Velikovský po Isaiáši Velikovi ze Šonova; od něho r. 1554 dům koupil Šebestian Neher (Nehr) z Nehrlinku, jehož syn Jiří r. 1621 byl vězněn a pak všeho jmění odsouzen; dům jeho se všemi svršky i nábytkem prodán byl cís. šatníkovi (guarderobovi) Šebestianu della Massa. Neher vrátil se r. 1631 se Sasy a proto pak propadl i jistiny některé na domech pražských. – Měli pak jej hrab. ze Schönfeldu, Kateřina ze Schönfeldu provd. Auerspergová; r. 1761 jej koupil za 4250 zl. Frant. Filip ze Šternberku; v rodě tom zůstal do r. 1836.

Č. 35-22 býv. radnice malostranská, maj. obce; nyní zde jest poštovní úřad »Praha 10«, malostranská beseda, vzadu škola do ul. Josefské, kde dříve býval pivovar. Jest to dům starý, ale zbavený tří věží, které míval; jedna stála ještě r. 1826, kdy ji odstranil stavitel Josef Kaura. Viz obr. str. 710., kde mimo radnici a dům sousední viděti i domy Šternberské a u Montágů i domek na náměstí a strážnici. Viz též obr. starší Sadelerův na str. 247. I zde bývalo loubí do r. 1828; pěkné by bylo je obnoviti i znovu zříditi věže. Ve 14. stol. byl tu dům pánů ze Šternberka, později pánů z Michalovic, po nich dědictvím Jana Tovačovského z Cimburka. R. 1478 dům ten pustý obec za 32 zl. (!) koupila na radnici. První radnice byla u kostela sv. Mikuláše a vyhořela r. 1419; potom měla radní dům v domě soukromém (viz str. 696), až zde vystavěli radnici novou (novum praetorium), která zůstala tu až do spojení měst pražských r. 1783, kdy radnice staroměstská

* Vysoké číslo neznačí snad zde domu nového, nýbrž stalo se tím, že se naň zapomnělo při číslování.

se stala jedinou v Praze. Poslední purkmistr se jmenoval Josef Kronberger. Byl pak tu potom městský archiv, c. kr. fiskální úřad král. Českého, prokuratura král. komory a nejv. lenní soud; při něm byl místosudím známý básník Chmelenský. Viz Tyl, Praha r. 1837 Zde též bývalo vězení pro přečiny politické.

R. 1783 Karel Rafael Ungar, učený kněz řádu premonstrátského a tehdy kustos c. kr. universitní bibliotheky, objevil ve tmavém sklepení radnice této vzácnou knihovnu, která tam byla schována již od války švédské, až se na ni úplně zapomnělo. Rytíř Václav z Vřesovic odevzdal ji r. 1583 Menší obci pražské, která knihovnu (500 znamenitých českých knih) v bednách tu ukryla. Jsou to knihy pro historii české literatury velmi důležité. – Na této straně náměstí býval trh rybí (forum piscium).

Podloubí zachoval dům č. 36-23 u Splavínů, druhdy u Plavínů, původně však u Flavínů po majiteli Vítu Flavinovi z Rottenfeldu a na Pokraticích, jenž byl místosudím dvorským († 1595). V domě jeho Jan Kocín z Kocinetu seznámil se s mladší sestrou paní domácí Magdalenou a vzal si ji pak za choť. — Jest to dům starobylého průčelí s velikým obrazem korunování p. Marie; r. 1882 obec jej koupila a vzadu vystavěla školu Bývaly tu dva domy; jeden měl r. 1423 Jan Othlinův, pak Jan z Ovence řeč. Řehek, pak kolář, řezník, r. 1479 Jan Petrželka. V druhém byl v 15. stol. bečvář, pak obecní písař, 1460 Václ. Berka, potom švec Martin. Po r. 1500 měl zde tiskárnu impressor Bartoloměj či Bárta Netolický, jenž tu r. 1530 zřídil tiskací stroj, tehdy ještě vzácný. U něho býval mistr Mitmánek (str. 281.) Tiskárnu pak převzal Melantrich a přenesl na Staré město. Oba domy r. 1624 byly zabaveny Janu Kechlovi (Köchlovi) z Hollenšteina, jenž pozbyl i statku Pokratic, dvora v Bubenči, vinice u Podbaby a zahrady řeč. Flavinovské s velikou štěpnicí za klášterem sv. Tomáše vedle domu Adama z Valdšteina. I on s nadějemi se Sasy r. 1631 se vrátil . . . Majetek převzal po něm cís. komorník Tomáš Marek z Markfeldu. R. 1669 měl tu knihtiskárnu Jan Arnold z Dobroslavína, jenž přikoupil vedlejší dům u tří hvězd (č. 37-24), když sem se přestěhoval ze Starého města. R. 1727 dům koupil mladší bratr Kil. Dienzenhofra Jindřich, nákladník piv, od paní Marie A. Turbové, roz. Windišové z Achenfeldu. R. 1762 byl maj. náměstek purkmistrův Jan Jindř. Neuber; tehdy tu byla veřejná kuchyně, kavárna a tržní úřad. Co se platilo tržného, najdeš u Schallera II. 110. V domě tom bydlil archaeolog Krolmus.

Č. 37-24 dům s rokokovým průčelím u tří hvězd, restaurace zemř. V. Petzolda; bydlí tu jeho choť, býv. operní pěvkyně M. Petzoldová-Sittová. V l. 1848-1862 byla tu Česká spořitelna. I ten dům míval podloubí, jež zazděno až r. 1896, když vedle záložna stavěla nový dům. Druhdy tu bývaly domy dva; jeden r. 1412 měl Jan řeč. Stermberk či Stermberský, pak zámožný sladovník Otmar, jenž pak se odstěhoval na Staré město. Po zpoustě r. 1420 dům dlouho byl opuštěn, až r. 1444 od obce poustku dostal známý Pešík z Kunvaldu, po něm Matyáš Sele či Nedorůště, r. 1473 Mik. Dunda. Druhou část v té době měl bohatý malíř Michal řeč. Sobek. Za Rudolfa II. byl tu poštovní úřad; na obraze Sadelerově před domem, jenž tehdy slul u Kříže, jest viděti vůz poštovní. V 17. stol. dům byl rodiny Sedlčanských, r. 1760 měl jej fysik dr. Jos. Bauer, 1792 prokurátor Arnold z Dobroslavě.

V nároží od r. 1895 stojí vysoký dům záložny malostranské, jenž by se hodil jinam dobře, nikoli na toto náměstí; plastická výzdoba jest od Jindřicha Čapka (1837--1895). Bývaly tu 4 domy: č. 38 u Hejduků, 39 nárožní Legátovský, do Ulice k mostu 40 sv. Michal a 41 modrý velbloud. I zde bylo malebné podloubí s krásnou klenbou, a v nárožním domě pod rákosovou omítkou nalezeny byly znamenité stropy renaissanční z r. 1650, kdy dům ten přestavoval cís. stavitel Melichar Meer (Mehr). V domě jest vrchní státní zastupitelství a kavárna Viktorie. — Ze starších majitelů buďtež uvedeni řezník Kabeláč, r. 1474 Jiří ze Stříbra či Stříbrský, švec Knoblach. R. 1557 dům nárožní měl Šebest. Neher z Nehrlingu, jehož syn Jiří r. 1621 asi 4 měsíce byl ve vězení; propadl tento dům, jejž koupil cís. šatník (guardarob) Šebestián della Massa. Pak byl maj. jmenovaný Meer, jehož vdova si vzala jiného Vlacha, také stavitele či zednika Bal. Casanova. R. 1790 tu bydlil ryjec Jan H. Burde, jehož syn Josef Burde od r. 1804 byl prvním kustodem obrazárny Společnosti vlasten. přátel umění.

Nové číslování vede nás do středu náměstí, kde č. 2-27 n. jest býv. kollej jesuitská, zruš. 1773, potom sněmovna či landhaus; nyní jest tu c. k. vrchní zemský soud a vrchní soud důchodkový. Hlavní vchod jest nepoměrně malým portálem z dol.

nám.; na něm mezi lvem a orlem erb. O stavbě rozsáhlého domu toho slyšeli jsme již prve. Když r. 1782 gubernium z hradu mělo býti přeloženo do města, nejv. purkrabí hrab. Fürstenberg navrhl císaři, aby s guberniem i krajské úřady umístěny byly v Klementině; úřady ty v Praze sídlily tři (Berounský, Kouřimský a Rakovnický), kdežto Praha vyloučena byla ze zřízení krajského, majíc tři zvláštní hejtmany. Ale návrh nepřijat a úřady krajské dány do kolleje této spolu s guberniem; však již po roce Malá Strana přidělena hejtmanu Berounskému, Hradčany Rakovnickému, pravý břeh Kouřimskému. (B. Rieger, Zřízení krajské str. 145.) R. 1784 sem vloženy úřady státní z hradu, a při tom upraven i kostelík sv. Václava pro jich potřebu. — Dům ten Jesuité si vyzdobili nádherně; posud se zachovaly malby ve veliké místnosti prvního poschodí, kde býval refektář. V domě tom zemřel proslulý Jesuita Adam Kravařský, jenž od r. 1622 obrátil na víru katolickou přes 33.000 osob.

Č. 3-28 Kamenný stůl vedle vchodu domu předešlého. R. 1409 dvoreček »v krámcích« naproti hřbitovu sv. Mik.; maj. Marek ml. Čotr, r. 1451 nožíř Matyáš Polák, pak Martin jinak Maršálek, švec; jeho vdova si vzala ševce Bartoše, a tomu též říkali Maršálek; jemu obec k jeho žádosti r. 1459 prodala kus místa u hřbitova, prý pro ochotu a věrnost k pánům; však se stal pak rychtářem (judex) a dům prodal kováři; pak tu byli kožišník a postřihač. R. 1681 koupil dům malíř Zehetmayer Jindř., pak Fr. Moser, později Ebenbergerové; za Schallera byl tu Václ. Bayer knihař.

Č. 4-29 bílý orel, kde nyní v nájmu jest okresní soud a lázeňské družstvo v král. českém. Má jedno průčelí proti Montágům, druhé vedle věže proti ulč. Karmelit. — Zde dlouho bývala lékárna, druhdy v Praze nejnádhernější, přenesená teprv koncem 19. stol. do ul. Chotkovy. R. 1448 maj. Jan Kuklík, pak Prokop řezník, syn Jana Zabijáka, Jakub kameník, 1459 Václav řeč. Fetonič, pak zaše řezníci, švec Matěj Cvoček, r. 1475 zvoník (campanator). Kolem r. 1590 měl jej Lacius Scayola, vrchní paštičkář Rudolfův; na poč. 18. stol. Mdr. Jan Benedikt z Tulipánu; říkali tehdy dům Moserovský. Dům nynější vystavěl r. 1783 Václav Ebenberger.

Také dům nejvíce zasahující do náměstí č. 5-30 (vystavěný r. 1778) sluje u kamenného stolu, ale i u raka, protože tu byly dříve dva domy těch jmen; říkali též dům Kremlinkův po advokátu Karlu z Grömlingu, majiteli na konci 18. stol. V domě s mansardovou střechou a barokovým průčelím od stavitele Tyrolana Jos. Jägra jest kavárna »u Radeckého«. — Po zpoustě husitské r. 1446 zde vystavěn byl domeček, jejž pak měl nožíř, kovář, r. 1466 Matyáš řeč. Amen. Vedle byl dříve jiný domek bradýřův, jejž 1408 si koupil Albert orlojník (corrector orlogii), jehož vdova si vzala pak bradýře. Jiný domek zde »inter Kramczones« měl řezník zvaný Jitrnička. Za krámci těmi byla kovárna, již měl r. 1400 kovář klassického jména Vulcanus. — R. 1596 dům u raka měl vlašský kupec Hercules de Nova, zeť Lidm. Vlašťovíčkové; r. 1628 lékárník Zachariáš Venediger, 1650 lékárník J. Weis, 1732 cínař Diebel, pak jmenovaný Grömling. — Poslední číslo náměstí jest 556-31 věž u sv. Mikuláše, majetek obecní; o ní svrchu pověděno.

* * *

Na konec aspoň stručně vzpomeneme některých událostí, jichž svědkem bylo náměstí toto. R. 1419 tu bojovali měšťané s vojskem královským, jež zahnali na hrad, r. 1611 zde se proháněli Pasovští, tudy r. 1620 prchal Zimní král za vojskem, poraženým na Bílé Hoře, 1648 zde pány byli Švédové, za Marie Terezie Francouzi a Prusové, 1848 zde tábořilo vojsko Windischgraetzovo, r. 1866 zde hlavní stan měli Prusové.

Nehlučno jest tu mimo pouti o sv. Janu Nep., kdy tu plno bud; však i ty zmizí, když tu snad ještě více se rozšíří stanice dráhy elektrické. Nyní sem přijíždějí vozy z Ujezda a od Brusky, zde také čekává prázdný vůz poslední trati koňské.

Živěji bývá tu též ve dnech, kdy zasedá sněm, jindy i zde ticho.

Budovy rozlehlé, obrovské
v tiché se náměstí spjaly,
a hledí tak šeře a podřímle,
jak spaly by a jen spaly.

Jací as spavým těm olbřímům
velicí snové se zdají!

Jan Neruda.



KRONIKA KRÁLOVSKÉ PRAHY vychází v sešitech po 60 haléřích ve lhůtách 14denních, jež předpláceti lze u každého knihkupce neb přímo u nakladatele Pavla Körbra v Praze, Pštrossova ul. 2

